

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
27. KOLOKYUMU

Şehircilikte Reform

0-7-8 Kasım 2003

mersin

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
27. KOLOKYUMU

“ŞEHİRCİLİKTE REFORM”

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

6-8 KASIM 2003- MERSİN

Basım Tarihi: Mart 2004
Sayfa Düzeni: Güliz Korkmaz
Baskı: Kardelen Ofset
İletişim/ Contact: Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
Hatay Sk. No: 24/17 Kocatepe/ Ankara
Tel: (312) 417 87 70
Faks: (312) 417 90 55
www.spo.org.tr
e-posta: spo@spo.org.tr

İÇİNDEKİLER

PROGRAM.....	III
KATILIMCILAR LİSTESİ.....	IX
DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ.....	XV
TEMATİK AÇIKLAMALAR	
Şehircilik: Bir Kültür Ürünü Üretme Sorunsalı.....	1
<i>Baykan GÜNAY</i>	
Şehircilikte Reform Çalışmalarına İlişkin Metodolojik ve Kuramsal Bir Değerlendirme.....	19
<i>H. Tarık ŞENGÜL</i>	
ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KURAMSAL AÇILIMLAR	
Planlamada Yeni Bir Süreç, Yeni Bir Dil ve Yeni Bir Yapı Gerekliliği Üzerine.....	33
<i>Semahat ÖZDEMİR</i>	
Planlamanın Yeni Sınırlarının Tanımlanmasına ve Bugünkü Şehirciliğin Dönüşümüne Giriş.....	43
<i>Gökhan H. ERKAN</i>	
Planlamanın ‘Yapabilirlik’ Krizinde Özgürleştirici Arayışlar Üzerine.....	63
<i>Gülşay AŞIKOĞLU, Eylem BAL, H. Evren ERDİN, Derya ÖNCÜL, Pervin ŞENOL, Neriman YÖRÜR, Funda ALTINÇEKİÇ</i>	
Ekonomik Büyümeye Sosyal Kapital Temelinde Yerel Gözetim.....	81
<i>Levent ÖZAYDIN</i>	
ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR I	
Yasalar Değişirken Şehir Planlama ve Kurumlar.....	99
<i>Feridun DUYGULUER</i>	
Sosyal Devlet Modelinden ‘Good Governance’ Modeline Geçiş Sürecinde Kalkınma ve Planlama Anlayışında Gerçekleşen Değişim.....	113
<i>Yeşim EDİZ ŞAHİN</i>	
Belediyecilikten Kent Yönetimine.....	127
<i>Fatma ÜNSAL</i>	
ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR II	
Metropolitan Kentlerde Siyasal Mobilizasyonun Araçları Olarak Büyükşehir Belediye Başkanları ve Kent Planlaması: Kent Patronlarının Kentleri.....	145
<i>Savaş Zafer ŞAHİN</i>	

Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanmasına Yönelik bir Araç Olarak Yerel
Gündem 21 Hareketi153

Yıldız TOKMAN, Deniz ALTAY, Birben KUT

Büyükşehir Belediyesi Modelinde İletişim ve Eşgüdüm Süreçlerinin Bilişim
Teknolojileri Çerçevesinde İstanbul Örneğinde Değerlendirilmesi161

Ulaş AKIN

ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KENTSEL DÖNÜŞÜM YAKLAŞIMLARI

Türkiye’de Mevcut Yapılmış Alanlarda ve Yapı Stokunda Yeniden
Yatırım ve Yasal Çerçeve Gerektirdiği Değişiklikler.....181

Özgül Burcu ÖZDEMİR

Kentsel Dönüşümde Katılımcı Esnek Değerleyici (Ked) Model.....191

Seniha ÇELİKHAN, Esra DEMİRCİOĞLU, Özge ÇAVUŞOĞLU

Kent Planlamada Yenilikçi Uygulama Araçları

(İht-İhtr.-Menkulleştirme).....199

A. Faruk GÖKSU

İmar (Gelişme) Hakkı Transferi Kavramı ve bu Kavramın Uygulanmasına
Dair Örnekler211

Asım Mustafa AYTEN

Eski Kent Dokularının Korunmasında, Sağlıklılaştırılmasında İmar
Haklarına Dayanan Uygulamaların Olası Katkıları Üzerine227

Bir Değerlendirme

Savaş Zafer ŞAHİN, M. İpek YALÇIN

ŞEHİRCİLİKTE REFORM: UYGULAMALAR IŞIĞINDA PLANLAMA TARTIŞMALARI

Üst Ölçekli Planlarda Yeni Yaklaşım Arayışları251

Esin MIHÇI

Paylaştırma - Mekan Üretme İkileminde Kaybolan Kentler261

M. Çağlar MEŞHUR, Rahmi ERDEM

Kent Planlama Sürecinde Çok Katmanlı Arazi Kullanım Kararları İle

‘Compact’ Kent Formu Arayışları271

Tankut GÖKÇEN

ŞEHİRCİLİKTE REFORM: GÜNCEL TEMALAR

Kentsel Tarım ve Şehir Planlamaya Entegrasyonu283

Mercan EFE

ÖĞRENCİ PANELİ295

2 VEKİL, 3 BAŞKAN: DENEYİMLER, FİKİRLER.....317

MERSİN’DE PLANLAMA DENEYİMLERİ.....333

SONUÇ BİLDİRGESİ DEKLARASYONU367

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ 27. KOLOKYUMU

“ŞEHİRCİLİKTE REFORM” KOLOKYUM PROGRAMI

1.GÜN

09:00-10:00 KAYIT

10:00-11:30 AÇILIŞ KONUŞMALARI

Tevfik YILDIRIM

TMMOB Şehir Plancıları Odası Çukurova Şubesi Başkanı

Ü. Nevzat UĞUREL

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Prof. Dr. Tamer GÖK

Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Uğur ORAL

Mersin Üniversitesi Rektörü

Dr. H. Hami YILDIRIM

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürü

Macit ÖZCAN

Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı

Atila Osman ÇELEBİOĞLU

Mersin Valisi

Zeki ERGEZEN

Bayındırlık ve İskan Bakanı

11:30-11:45 ÖDÜL TÖRENİ

Basın Ödülleri ile Katkı ve Teşekkür Plaketleri

11:45-12:00 DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ

TMMOB Şehir Plancıları Odası

12:00-13:00 ÖĞLE ARASI

13:00-14:30 TEMATİK AÇIKLAMALAR

Baykan GÜNAY

H. Tarık ŞENGÜL

14:30-15:00 ÇAY-KAHVE ARASI

15:00-17:00 ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KURAMSAL AÇILIMLAR

Oturum Başkanı: Cevat GERAY

Raportör: Osman BALABAN

Planlamada Yeni Bir Süreç, Yeni Bir Dil ve Yeni Bir Yapı Gerekliliği Üzerine

Semahat ÖZDEMİR

Planlamanın Yeni Sınırlarının Tanımlanmasına ve Bugünkü Şehirciliğin Dönüşümüne Giriş

Gökhan H. ERKAN

Planlamanın 'Yapabilirlik' Krizinde Özgürleştirici Arayışlar Üzerine

Gülây AŞIKOĞLU, Eylem BAL, H. Evren ERDİN, Derya ÖNCÜL, Pervin ŞENOL, Neriman YÖRÜR, Funda ALTINÇEKİÇ

Ekonomik Büyümeye Sosyal Kapital Temelinde Yerel Gözetim

Levent ÖZAYDIN

17:00-19:00 AÇILIŞ KOKTEYLİ

2. GÜN

9:00-10:30 ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR I

Oturum Başkanı: Belma BABACAN

Raportör: E. Serdar KARADUMAN

Yasalar Değişirken Şehir Planlama ve Kurumlar

Feridun DUYGULUER

Sosyal Devlet Modelinden 'Good Governance' Modeline Geçiş Sürecinde Kalkınma ve Planlama Anlayışında

Gerçekleşen Değişim

Yeşim EDİZ ŞAHİN

Belediyecilikten Kent Yönetimine

Fatma ÜNSAL

10:30-11:00 ÇAY-KAHVE ARASI

- 11:00-12:30** **ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR II**
Oturum Başkanı: Zekai GÖRGÜLÜ
Raportör: Tolga ÜNLÜ
**Metropoliten Kentlerde Siyasal Mobilizasyonun Araçları Olarak
Büyükşehir Belediye Başkanları ve Kent
Planlaması: Kent Patronlarının Kentleri**
Savaş Zafer ŞAHİN
**Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanmasına Yönelik bir Araç
Olarak Yerel Gündem 21 Hareketi**
Yıldız TOKMAN, Deniz ALTAY, Birben KUT
**Büyükşehir Belediyesi Modelinde İletişim ve Eşgüdüm
Süreçlerinin Bilişim Teknolojileri Çerçevesinde İstanbul
Örneğinde Değerlendirilmesi**
Ulaş AKIN
- 12:30-13:30** **ÖĞLE ARASI**
- 13:30-15:30** **ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KENTSEL DÖNÜŞÜM YAKLAŞIMLARI**
Oturum Başkanı: Ömer KIRAL
Raportör: Fikret ZORLU
**Türkiye’de Mevcut Yapılaşmış Alanlarda ve Yapı Stokunda
Yeniden Yatırım ve Yasal Çerçeve Gerektirdiği Değişiklikler**
Özgül Burcu ÖZDEMİR
Kentsel Dönüşümde Katılımcı Esnek Değerleyici (Ked) Model
Seniha ÇELİKHAN, Esra DEMİRCİOĞLU, Özge ÇAVUŞOĞLU
**Kent Planlamada Yenilikçi Uygulama Araçları
(İht-İhtr.-Menkulleştirme)**
A. Faruk GÖKSU
**İmar (Gelişme) Hakkı Transferi Kavramı ve bu Kavramın
Uygulanmasına Dair Örnekler**
Asım Mustafa AYTEN
**Eski Kent Dokularının Korunmasında, Sağlıklılaştırılmasında
İmar Haklarına Dayanan Uygulamaların Olası Katkıları Üzerine
Bir Değerlendirme**
Savaş Zafer ŞAHİN, M. İpek YALÇIN
- 15:30-16:00** **ÇAY-KAHVE ARASI**

- 16:00-18:00** **ŞEHİRCİLİKTE REFORM: UYGULAMALAR İŞİĞİNDA PLANLAMA TARTIŞMALARI**
Oturum Başkanı: Güven BİLSEL
Raportör: Ali Cenap YOLOĞLU
Üst Ölçekli Planlarda Yeni Yaklaşım Arayışları
Esin MIHÇI
Paylaştırma - Mekan Üretme İkileminde Kaybolan Kentler
M. Çağlar MEŞHUR, Rahmi ERDEM
Kent Planlama Sürecinde Çok Katmanlı Arazi Kullanım Kararları İle 'Compact' Kent Formu Arayışları
Tankut GÖKÇEN
- 18:00-18:30** **TMMOB Şehir Plancıları Odası Konya Şubesi ve Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü tarafından hazırlanan "Plan Uygulama Sorumluluğu" Konulu Çalışmanın Sunuşu**
Rahmi ERDEM, Hasan GÜMÜŞ

3. GÜN

- 09:00-10:45** **ŞEHİRCİLİKTE REFORM: GÜNCEL TEMALAR**
Oturum Başkanı: H. Çağatay KESKİNOK
Raportör: Nevzat CAN
Pazar Toplumunun Yarattığı Çevresel Sorunların Çözümünde Planlamanın Üstlenebileceği Roller ve Ekolojik Planlama
N. Tunga KÖROĞLU
Planlama ve Afet Yönetiminde Bölge Yönetimlerinin Önemi
İ. Bakır KANLI
Kentsel Tarım Ve Şehir Planlamaya Entegrasyonu
Mercan EFE
Kent Kimliği ve Çevresel Kalite İlişkilerinde Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları
Mustafa YEĞİN
- 10:45-11:00** **ÇAY-KAHVE ARASI**

11:00-12:30 ÖĞRENCİ PANELİ

Oturum Başkanı: Erhan DEMİRDİZEN

Raportör: Eser ATAK

Ayça Yusufoglu, Elif Gençtürk, Firdevs Atıla - Erciyes Üni.

Önder Ulusoy - Dokuz Eylül Üni.

Burçin Yıldırım, Neşe Ançer - Yıldız Teknik Üni.

İlknur Urkun - ODTÜ

Tayfun Kahraman (Ekip Adına) - Mimar Sinan Üni.

İrem Ayrancı - İTÜ

Ümit Çoban - Selçuk Üni.

Çiğdem Durukan - İYTE

Gazi Üniversitesi Temsilcisi

12:30-13:30 ÖĞLE ARASI

13:30-15:00 2 VEKİL, 3 BAŞKAN: DENEYİMLER, FİKİRLER

Oturum Başkanı: Ü. Nevzat UĞUREL

Şefik Zengin - CHP Mersin Milletvekili

AKP Milletvekili

Zekeriya Özgür - Yenişehir Belediye Başkanı (Mersin)

Fazıl Türk - Akdeniz Belediye Başkanı (Mersin)

Mustafa Demirci - Toroslar Belediye Başkanı (Mersin)

15:00-15:30 ÇAY-KAHVE ARASI

15:30-18:00 MERSİN'DE PLANLAMA DENEYİMLERİ

Oturum Başkanı: Tamer GÖK

Bülent Şahin

Sabri Konak

Cansen Sayılğan

M. Remzi Sönmez

Ömer Kırıl

Orhan Beker

İsmet Güllü

18:00-18:30 SONUÇ BİLDİRGESİ DEKLARASYONU

H. Bülent TANIK

KATILIMCILAR

Baykan GÜNAY, Doç. Dr., ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

H. Tarık ŞENGÜL, Doç. Dr., ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Cevat GERAY, Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Osman BALABAN, TMMOB Şehir Plancıları Odası II. Başkanı

Semahat ÖZDEMİR, Doç. Dr., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Gökhan H. ERKAN, Şehir Plancısı, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Gülay AŞIKOĞLU, Şehir Plancısı, İzmir Konak Belediyesi

Eylem BAL, Şehir Plancısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

H. Evren ERDİN, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Derya ÖNCÜL, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Pervin ŞENOL, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Neriman YÖRÜR, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Funda ALTINÇEKİÇ, Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Levent ÖZAYDIN, Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Araştırma Görevlisi

Belma BABACAN, Şehir Plancısı

E. Serdar KARADUMAN, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi II. Başkanı

Feridun DUYGULUER, Şehir Plancısı

Yeşim EDİZ ŞAHİN, Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Fatma ÜNSAL, Yrd. Doç. Dr. Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Zekai GÖRGÜLÜ, Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Tolga ÜNLÜ, Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Savaş Zafer ŞAHİN, Şehir Plancısı, ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Doktora Öğrencisi, Ankara Büyükşehir Belediyesi

Yıldız TOKMAN, Şehir Yüksek Plancısı

Deniz ALTAY, Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarisi Bölümü Öğretim Üyesi

Birben KUT, Şehir Plancısı, Yenimahalle Belediyesi Yerel Gündem 21 Sekreteri

Ulaş AKIN, Şehir Plancısı, İTÜ Çevre ve Şehircilik UYG-AR Merkezi

Ömer KIRAL, Şehir Plancısı

Fikret ZORLU, Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Özgül Burcu ÖZDEMİR, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Seniha ÇELİKHAN, Prof. Dr., Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Esra DEMİRCİOĞLU, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Özge ÇAVUŞOĞLU, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

A. Faruk GÖKSU, Şehir Plancısı, Kentsel Proje Geliştirme A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi

Asım Mustafa AYTEN, Dr., Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Görevlisi

M. İpek YALÇIN, Yüksek Mimar, Restorasyon Uzmanı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanlığı

Güven BİLSEL, Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Ali Cenap YOLOĞLU, Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Esin MIHÇI, Şehir Plancısı

M. Çağlar MEŞHUR, Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Görevlisi

Rahmi ERDEM, Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Tankut GÖKÇEN, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Çağatay KESKİNOK, Doç. Dr., ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Görevlisi

Mercan EFE, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Erhan DEMİRDİZEN, TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri
İrem AYRANCI, İstanbul Teknik Üniversitesi
Ümit ÇOBAN, Selçuk Üniversitesi
Çiğdem DURUKAN, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Tayfun KAHRAMAN, Mimar Sinan Üniversitesi
Önder ULUSOY, Dokuz Eylül Üniversitesi
İlknur URKUN, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Burçin YILDIRAN, Yıldız Teknik Üniversitesi
Neşe ANÇER, Yıldız Teknik Üniversitesi
Ayça YUSUFOĞLU, Erciyes Üniversitesi
Elif GENÇTÜRK, Erciyes Üniversitesi
Firdevs ATİLA, Erciyes Üniversitesi
Eser ATAĞ, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi Sekreteri
Ü. Nevzat UĞUREL, TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı
Mustafa DEMİRCİ, Toroslar Belediye Başkanı
Fazıl TÜRK, Akdeniz Belediye Başkanı
Zekeriya ÖZGÜR, Yenişehir Belediye Başkanı
Tamer GÖK, Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı
Bülent ŞAHİN, TMMOB Şehir Plancıları Odası Çukurova Şubesi II. Başkanı
Sabri KONAK, TMMOB Mimarlar Odası Mersin Şubesi Başkanı
Cansen SAYILGAN, Mersin Büyükşehir Belediyesi Planlama Şubesi Müdürü
M. Remzi SÖNMEZ, Şehir Plancısı
Orhan BEKER, Şehir Plancısı
İsmet GÜLLÜ, Mersin Yenişehir Belediyesi Başkan Yardımcısı
Bülent TANIK, Şehir Plancısı

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Raci BADEMLİ (ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Güven BİLSEL (Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü adına)

Prof. Dr. Fulin BÖLEN (İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı)

Erhan DEMİRDİZEN (Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri)

Feridun DUYGULUER (Bayındırlık Bakanlığı)

Yrd. Doç. Dr. Rahmi ERDEM (Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı) **Prof. Dr. Tamer GÖK** (Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı)

Prof. Dr. Sezai GÖKSU (Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı) **Prof. Dr. Zekai GÖRGÜLÜ** (YTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı)

Yiğit GÜLÖKSÜZ (Şehir Plancısı)

Prof. Dr. Şule KARAASLAN (Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı) **Prof. Dr. Aykut KARAMAN** (Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı)

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ (Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Ömer KIRAL (Şehir Plancısı)

Prof. Dr. Akın SÜEL (İYTE Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı)

Bülent TANIK (Şehir Plancısı)

Prof. Dr. Ali TÜREL (ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı)

Ümit Nevzat UĞUREL (Şehir Plancıları Odası Başkanı)

Tolga ÜNLÜ (Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi)

KOLOKYUM YÜRÜTME KURULU

Eser ATAK

Osman BALABAN

Aynur Yasemin ÇAKIR

Erhan DEMİRDİZEN

Serdar KARADUMAN

Tolga LEVENT

Bülent ŞAHİN

Doç. Dr. H. Tarık ŞENGÜL

Gülçin TUNÇ

Tolga ÜNLÜ

Tevfik YILDIRIM

Ali Cenap YOLOĞLU

Fikret ZORLU

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Güven BİLSEL (Erciyes Üniversitesi)

Yavuz DUVARCI (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Mehmet Gürkan (Kültür Bakanlığı)

Zekeriya ÖZGÜR (Mersin Yenişehir Belediyesi)

A. Tuncay KARAÇORLU (TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi)

Melike GÜL (TMMOB Şehir Plancıları Odası Antalya Şubesi)

Dr. Pınar ÖZDEN (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi)

Serdar KARADUMAN (TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi)

Ayşe SÜMEN (TOKİ Başkanlığı)

Ümit Nevzat UĞUREL (TMMOB Şehir Plancıları Odası)

Prof. Dr. Zekai GÖRGÜLÜ (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ

YASER GÜNDÜZ

Devletin sosyal, ekonomik ve politik alana müdahale etmesi gerekliliği düşüncesinden doğan refah devleti anlayışı, 1970'li yıllarda başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyadaki birçok ülkede kendini hissettiren krizler nedeniyle tartışılmaya başlanmıştır. 1980'lerin başından itibaren klasik liberalizmden tohumlarını alan yeni bir kapitalizm anlayışı, tüm dünyada egemen anlayış haline gelmeye başlamıştır. Birçok kesim tarafından teknolojik ve bilimsel alanlarda yaşanan gelişmelerin sonucu olarak görülen yeni liberalizm, gerçekte ulusal ve uluslararası sermayenin krizden kurtulmasının bir yolu olarak geliştirilmiş bir proje olarak algılanmalıdır. Devletin küçültülmesi gerektiğini savunan, yeni liberalizm ya da bir diğer deyişle sınırsız kapitalizm diye adlandırabileceğimiz anlayış, günümüzde küresel bir dünya görüşüne evrilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde, uluslararası ve uluslar üstü şirketler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik alanlarına müdahale etmeye başlamıştır. Demokratikleştirme, kalkındırma gerekçelerine gizlenen küresel kapitalizmin sermayedarları, kısıkaçlarına aldıkları bu ülkelerde yoksulluğun ve ekonomik krizlerin daha da derinleşmesine neden olmuş ve olmaktadır.

Ülkemizde de 1980'li yılların başından itibaren yeni liberalizm anlayışının ekonomik, politik ve sosyal alanlardaki politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Devletin küçültülmesi yolunda kamusal hizmet alanlarına ve kurumlarına yapılan yatırımlar durdurulmuş ve sonuçta zarar etmekten başka seçeneği kalmayan kamu iktisadi teşebbüslerinin, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi süreci başlatılmıştır. Uluslararası sermayeye kapılar sonuna kadar açılmış, ulusal üretici güçler tasviye edilmiş, emeğin muhalefet gücünün azaltılması yolunda yasal sınırlamalar getirilmiş ve böylece liberalizmin önünde engel olarak görülen herşeyin sınırları daraltılmış ya da ortadan kaldırılmıştır. Son yıllarda ise; küreselleşen dünya ekonomisine eklenilebilme söylemleri altında, ülkemizin ekonomik, sosyal ve politik alanlarında yasal/yönetimsel ve kurumsal bir yeniden yapılandırma çabasına girilmiştir. Uluslararası kuruluşların dayattığı bu yapılandırma projesi ülkemiz üzerinde kapitalizmin vahşiliğini, olumsuzluklarını ve çelişkilerini daha da artıracaktır. Bu öngörü, meşruiyetini 1980'lerden beri ekonomik ve sosyal alanda bir türlü içinden çıkamadığımız krizlerden almaktadır.

Bu yapılandırma çabaları; sosyal, politik ve ekonomik unsurlarla beraber toplumsal-kamusal bir birliktelik ve değerler sistemi olan kentlerimize, liberalizmin plansızlık stratejisine ters düşen "planlama kurumuna" ve araçlarına da yönelmiş durumdadır. Kentisel mekanın üretilmesi ve formunun biçimlenişi sürecinde siyasiler ile ulusal veya uluslararası sermaye, her geçen gün daha yoğun bir biçimde yalnızca kentsel rant çevresinde oluşan kararlar almaktadırlar. Çok aktörlü bir planlama sürecinden geçmemiş, aldığı karar-

ların kente kısa, orta ve uzun vadede sonuçları değerlendirilmemiş, bütünsel bakıştan yoksun, kentin ve kentsel yaşamın örgütlenişine bakılmaksızın keyfi üretilen siyasi oterite kararları, planlamanın müdahaleci, geleceği şekillendiren yetkinliğinin kısıtlanması-na yol açmaktadır.

Günümüz ekonomi politikaları kapsamındaki kaynak yaratma çabalarının, kentlerimiz ve çevre değerlerimiz üzerinde odaklanmasının, geri dönüşü mümkün olmayacak hasarlar bırakacağı açıktır. Yapılan yasal düzenlemeler ile devlete kaynak yaratma çabaları sonucu zaten yeterli olmayan kamusal hizmet alanları satılırken kentlerimizin geleceği de ipotek altına alınmaktadır. Gelecekte devletin vermek zorunda olduğu kamusal hizmetleri sağlamak amacıyla, bugün satışa çıkardığı alanları tekrar kamulaştırmak zorunda kalacağı düşünülürse öngürülen mali kaynak yaratma çözümlerinin de rasyonel olmadığı açıktır. Ayrıca satış yapılacak olan bu alanlar üzerinde yaratılacak kentsel rant varsıl kesimler tarafından paylaşılacak, kentlerimizin yoksayılmaz bileşenlerinden olan, orta ve yoksul kentli sınıflarının daima aleyhinde gelişen bir yapı ortaya çıkaracaktır. Bu süreç, toplumsal adalet ve eşitsizlik problemlerini daha da arttıracaktır.

Siyasi yapının kentleşme ve planlama alanındaki etkileri, giderek yoğunlaşan ve kısmen de gerçekleştirilen imar affı düzenlemelerinde de görülmektedir. Yasa dışı yollarla gelişen kaçak yapı alanları, artık bilindik gecekondu tipolojisinin çok ötesinde olan ve değişim değeri sağlamak amaçlı olarak üretilen mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür alanlarda işgal niteliğinde fiili durumlar yaratanların hak sahibi haline getirilmesi, planlama kurumunun ve plancıların yıllardır edindikleri kısmi kazanımları bir anda yok ederken, toplumun ve kamunun hukuka olan saygınlığını azaltma tehlikesi taşımaktadır. Aynı tehlike, doğal ve kültürel değerlerimize yönelen yapılaşma baskısının siyasal alanca haklı görülmesi ile de belirmektedir.

Siyasi ve idari yapının planlamaya ve plancılara olan olumsuz etkilerini yıllardır tartışmaktayız. Ne var ki bugün geldiğimiz noktada artık olumsuz bir etkiden değil, siyasi ve idari yapının bizatihi kendisini planlama ve plancı ile ikame ettiğinden söz edebiliriz. Siyasal yapı, Zengin, farklı doğal varlıklara ve çevresel değerlerin benzersiz örneklerine sahip bulunan 1. derece doğal sit alanlarında belli bir oranda yapılaşma hakkı veriyor. Bunun yanı sıra hazine arazilerini, orman alanlarını, lojmanları, kent merkezindeki okulları satma kararlarını almakla kalmıyor, buralarda ne tür kentsel kullanımların yer alacağına da karar veriyor. Planlama sürecinde üretilmesi gereken teknik ve bilimsel kararlar ile siyasal alanca alınması gereken kararları ayıran medeni çizginin ortadan kaldırılıyor oluşuna üzüntüyle tanıklık ediyoruz.

Şehircilik ve planlama alanında hissedilen reform ihtiyacı, merkezi yönetim kadar yerel yönetimler düzeyindeki olumsuzluklardan da beslenmektedir. Merkezi yönetimin şehirciliğimiz ve planlama alanına yönelik yasal düzenlemelerle oluşturduğu bu tehditlerin yanı sıra bugün, yerel seçim sürecine girmiş olan belediyelerimizin bir çoğu, siyasi şova dönüştürdükleri alt yapı çalışmalarını kamu kaynaklarını fütursuzca savurmakta, yaşadığımız kentleri birer şantiyeye çevirmektedirler.

Kentlerimizde yoğun ticaret, kültürel ve sosyal ilişkilerin kurulup geliştiği kamusal mekanlar olan, kent merkezleri; engelli, çocuk, yaşlı, tüm yaya varlığının hakları gözelttil-

meden, katlı kavşaklar ile transit araç yollarına dönüştürülmekte ve kent merkezlerinin sosyalleştirici özelliği yok edilmektedir.

Tüm bu gelişmelere bakıldığında, devletin ekonomik, sosyal, politik alanlara ve dolayısıyla bu alanlardan bağımsız düşünemeyeceğimiz planlama süreçlerine ve kentlere yönelik geliştirdiği dış kaynaklı yeni düzenlemeler bir anlamda devlet reformu olarak adlandırılrsa da, söz konusu düzenlemelerin uygulamaya konulduğunda sistemdeki tıkanıklıklara kapsamlı bir iyileştirme getirmeyeceği her yönüyle açıktır. Bu gün ülkenin gündeminde olan kamu ve yerel yönetimlere ilişkin düzenlemelerden biri “Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı” da bir reform olarak değerlendirilmekten oldukça uzakta olup sistemdeki tıkanıklıkları daha da artıracaktır.

Planlama kurumuna, kentlere, doğal, çevresel ve kültürel değerlerimize ilişkin anlayışlarımız ile yönetme ve muktedir olma anlayışlarımızda köklü bir reforma ihtiyaç duyulmaktadır. Şehircilik reformuna giden yolda öncelikle yapılması gereken bir zihniyet reformudur. Zihniyet reformunun önemli bir bileşenini oluşturacağı “şehircilikte reform” ise; yönü belli olmayan bir yeniden biçimlenmeyi değil, gerçekleştirildiğinde sistemin temel kurallarında, yasal yönetsel ve kavramsal tüm alanlarında kapsamlı değişimler yaratmayı amaçlamalıdır. İyileştirme unsurlarını içermeli bilinçli ve kalıcı etkiler sağlamalıdır.

Günümüzde Şehirciliğin kuramsal alanında geliştirilen güncel tartışma ve kavramlar çerçevesinde, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, afetler, kentli hakları gibi pek çok konu şehircilik tartışmalarının yeni ve geleceğe dönük gündemlerini tutmaya başlamıştır. Bu gündemler, şehircilik ve planlama alanında bazı değişimlerin, yenileme çalışmalarının gerekliliklerini ivedi bir biçimde ortaya koymaktadır. Şehircilik alanında yaşamakta olduğumuz sorunlar yumağına, günümüzde çevresel, kültürel ve tarihi değerlerimiz üzerine geliştirilmeye çalışılan yeni yağma politikalarının eklendiği de düşünüldüğünde, tüm bu güncel kavram ve yaklaşımları kapsayan bütüncül bir şehirleşme politikası geliştirilmesi “Şehir Plancılarının” bugün en önemli uğraş alanı olacaktır.

ŞEHİRCİLİK: BİR KÜLTÜR ÜRÜNÜ ÜRETME SORUNSALI

BAYKAN GÜNAY

Önceki konuşmalarda değinilen ilk nesil şehircilerden biriyim. Bizim sınıfımızda yedi oğlan, iki Pakistanlı bir de kız vardı. Oğlanlardan ikisini yitirdik. Tematik açıklama nedir? Emin değilim aslında ama konuşmaya sabahki konuşmaların bazılarına değinerek başlamak istiyorum.

Sayın Rektör Uğur Oral'ın konuşmaları beni cezbedti doğrusu. Bize diyordu ki, "Yahu, ne yaparsınız yapın, bana iyi şehir kurun" çok net olarak bunu söylüyordu. Bu soru karşısında gözümüzü hemen Avrupa'ya açıyoruz, bakıyoruz ama bir türlü Avrupa kentini burada kurgulayamıyoruz. Buna karşılık, Sayın Büyükşehir Belediye Başkanının söylediği sorunsallar, aslında benim artık çözemeyeceğim meseleler olarak gündeme geliyor. Yani bu sorunları, biz değil herkes tartışıyor. Ankara'dan yani bürokrasiden şikâyet ediyorlar, sonra anlıyoruz ki, önlerindeki en büyük engel komşuları olan küçük belediyelerle yaşadıkları sıkıntılar. Rektörün konuşmasından başlayarak devam edeyim, şöyle bir şey demişti: "Ben tıp adamıyım, pek anlamam". Bence, herkes anlar şehirden, çünkü herkes şehirde yaşıyor.

Raci, son dönemlerde kuramsal yaklaşımını önemli ölçüde değiştirmişti. Bunu Ankara'daki bir toplantıda da söyledim, burada da ifade etmek istiyorum. Raci, kuramsal yaklaşımını hastalığı sonucunda değiştirmişti, çünkü onunki bünyeye dair bir hastalıktı. Raci, ameliyat filan gibi dışsal müdahaleler içeren operasyonel tıbbi reddettiği gibi kente dışarıdan ve uzaktan müdahale etmeye dayalı plancılığı da reddetmişti. Bünyeden yola çıkarak bazı konuları iyileştirmek gibi bir yöntemi önemsiyordu. Raci sonunda şunu demişti: "Bünyeden çıkarak, bir toplumu nasıl yeniden tarif edebiliriz?". Son paradigması buydu.

Gerçekten de bu 'bünye' sözcüğü önemli. Bünye sözcüğü bize yine rahmetli Tuğrul Akçura'dan mirastır. Kendisi öyle rakamlara, verilere filan pek kulak asmazdı, "Yahu, bir anlayalım çocuklar, ona göre bir şeyler yaparız" derdi.

Ben bu iki hocamı da anarak, bugünkü konuşmamı "Şehircilik nedir? Planlamadan farkı nedir?" gibi bir eksen üzerine oturtmak istiyorum. Bu sunuşta; verimli çalışan, ülke mekânın tüketmeyen, kendisini sürdüren kent yerleşme sistemleri ile iyi, yani hem konforlu, hem güzel hem de kimlikli kent kurmayı niyet etmiş bir siyasi otoritenin varolduğu varsayımından yola çıkacağım. Aksi durumda siyasalara değil siyasete dayalı bir sunuş yapılması gerekecektir. Bu da artık hoşuma gitmiyor. Çünkü herkesin yaptığı bir şey siyaset, sokaktaki adam da onu yapıyor artık. Ben şehirciyim, dolayısıyla ben şehirci gözüyle, bu meseleye nasıl bakılabilir, siyaset değil, siyasalar nasıl kurgulanabilir gibi bir bakış izleyeceğim.

Şehircilik Amaç, Plan(lama) Araçtır

Bu toplantının konusu “Şehircilikte Reform”. Yani planlama değil, şehircilik konuşacağız ancak bildirilerin çoğu gene planlama üzerine kurgulanmış. Bence şehircilik amaçtır, plan(lama) ise araçlardan bir tanesidir. Dolayısıyla şehircilik ve planlama arasındaki fark önemli.

Hukuk sistemi de bu farkı biliyor ama biz bunu çok tartışmadık. Bildiğiniz gibi planlara karşı açılan davalarda Hakim “Şehircilik Esasları” ile ‘Planlama İlkeleri’ni birbirinden ayırır. Bunun nedeni planlamanın sürece ilişkin olarak, şehirciliğin ise esasa ilişkin olarak yorumlanması gereğidir. Bu nedenle öncelikle şehircilik sözcüğü üzerinde durulmalıdır.

Şehircilik

Önce şehircilik nedir? Ona bir bakalım. Tabii yine İngilizce ve gâvurca kavramlara bir göz atmakta yarar var. Eğer şehircilik sözcüğünün İngilizcesi *Urbanism* ise bu sözcük Anglo-Sakson ve özellikle Amerikan sosyolojisinde “kültür”e gönderme yapıyor, kent olgusunun teknolojik ve sosyal süreçleri arasında bir ilinti olduğunu vurguluyor. 19. Yüzyıl başındaki, Chicago Okulundan başlayarak şehri başka bir varlık olarak alıyorlar. Şehir nedir, buna karşı nasıl müdahalede bulunulur? diye düşünüyorlar. Planlama bu müdahalenin aracı olarak düşünülmelidir. Amerikan şehirciliği “güzel kent”, “altkentleşme”, “çepere yayılma ve yeniden merkeze dönüş” süreçlerini yaşamıştır. Bu süreçlerin hepsi şehircilik, hepsi de başka kültürler getiriyorlar. Bu süreçler bir planlama modeli değildir, bir şehircilik modelidir. Plan ya da planlama buna erişmenin aracı olarak kullanılmıştır.

Şimdilerde yeniden merkezi ve kenti bulma çalışmaları başlamış durumdadır. Son dönemlerde ortaya atılan *New Urbanism* kavramının savunucuları da gene bir sosyal sürece gönderme yapıyor, otomobilin etkisini azalttıklarını ve cemaat yaratmaya yönelik bir yaklaşım sergilediklerini ifade ederek yeni bir alt-kent (suburb) modeli ürettiklerini savlıyorlar. Bu kavramla, hem alt kentte hem de kent merkezinde, geleneksel değerlere sahip bir kent üretilebilir mi? sorusuna yanıt aranıyor. Hani eski Amerikan alt kentini biliriz, adam evini arar bulamaz bir türlü, “Bunun yerine başka tür kent getirilebilir mi?” diye bir tartışma açılmış. Bunun Türkiye’de de yansımaları oldu. Ancak bunun ülkemizdeki yansımalarının *kapalı* ve *kapılı* (gated) bir cemaat yarattığını hep birlikte izliyoruz. Yine de bu kavramın Amerika’nın şehircilik, yani kentsel mekânın üretimi sürecine ilişkin bir çerçeveden sözettğini biliyoruz.

Kavramın Almanca karşılığı *Städtebau*, şehri inşa etmek anlamına geliyor. Alman geleceğinde kentin mühendisliği çok önemli. Franzisca *Urbanism* sözcüğü ise, mühendisliğin yanısıra önemli ölçüde kentin mimarisini çağrıştırıyor. Aynı şeyi İtalyanca *Urbanistica* deyiminde de bulmak olası. 19. yüzyılda kenti bir mühendislik ve mimarlık olarak gören ve günümüz Avrupa kentinin temellerini oluşturan şehircilik anlayışı, bu yüzyılın başında planlama sözcüğü ile tanışıyor. Kanımca planlama kentin çepere doğru yayıldığı dönemin ürünü. İşte Patrick Geddes geliyor, “Artık yetmiyor, plancı olarak bizim baş-

ka şeylere de bakmamız lazım” diyor. Tabii, bu çok yanlış bir şey değil, bu da mutlak yapılması gereken bir durum.

Bir yazara göre şehirciliği kurmanın sınıfsal temelleri de var. Orta sınıf kentin idamesi, şehircilik için önemli. Kısaca, orta sınıfların davranışı şehirciliğin de temelini ve temalarını oluşturuyor. Akdeniz kentlerinde bu sınıfların sürekli olarak şehirde yaşadıklarından, bunun Kuzey Avrupa ve Amerikan şehirlerinden farklı bir süreç yarattığını vurguluyor ve şehirciliğin bu kentlerdeki sürekliliğinden söz ediyor. “Akdeniz kentlerinin iyi tarafı, orta sınıflar hiç merkezi terk etmediler” diyor. Aslında çok yanlış değil; Roma’ya, Selanik’e bakarsanız, “Buralarda merkezde çökme pek yaşanmadı” deniyor. Ama özellikle Amerikan kenti, Kuzeybatı Avrupa kentinde, bizim uzaktan izlediğimiz süreçlerin, merkezin terk edilmesi, merkezin çökmesi bakımından hepsi şehircilik süreçleri, planlama süreçleri değil; bunun hep altını çizmeyi yeğliyorum.

Önemli bir kitap tabi, Türkiye’de temsilcilerinden Sayın Cevat Geray hocamın burada şehircilik adında çok kalın kitapları var; yani şehrin bütün meselelerini ele alan kitaplar. “Planlama” demiyorlar, “şehircilik” diyorlar, planlama onun bir alt alanı.

Ruşen Keleş Hocam’a göre ise şehircilik bir bilim ve kendisi bunu kentbilim olarak yorumluyor. Ben kentsel araştırmaların ve planlamanın kimi bilimsel temellere oturtulabileceğini düşünüyorum, ancak şehircilik bence tümüyle bir yapma sanattır. Aslında biz bu sanatı biliyoruz.

Şehircilik uygulama demek de değil, şehirciliğin yanında uygulama basit bir sözcük. Yani biz “uygulama” deyince, biri plan çizecek, bunun arazi düzenlemesi yapılacak, bunu mu anlıyoruz? Bizim uygulama olarak baktığımız, bu yapıldı mı yapılmadı mı meselesi, “plan uygulanmadı” diyoruz. Oysa Türkiye’nin bütün yapılaşmış alanları öyle üretilmiş, ama ben bunlarda plan ve uygulama olduğunu görüyorum, fakat şehirciliği göremiyorum.

Kanımcı şehircilik; mimarlığı, planlamayı, mühendisliği kapsayan bir alan. Şehircilik bilim mi? Mutlak bilimsel temelleri vardır ancak ben **şehirciliği kenti yapma sanatı** olarak yorumluyorum. Plancılardan kullandığı uygulama sözcüğünü bu nedenle basit buluyorum çünkü **şehircilik, bir arazi kullanım planı çizmek ve sonra arazi düzenlemesi yapma eyleminin ötesine geçip, bir kültür ürünü üretme sorunsalı üzerine oturmalıdır.**

Planlama

Planlama nedir? Bir teknik olarak ele alındığında planlama: “Geleceğe bakılarak, gözlenen seçenekler arasından uygun seçimlerin yapılması ve bunların uygulamaya konulması sürecidir. Bu da gerekli kaynakların bu amaç için ayrılmasını gerektirir”. Bu doğrultuda planlamanın biçimine (procedural) ve özüne (substantive) yönelik kuramsal çerçeveler olduğunu ve plancılardan bu çerçevelere bağlı olarak kendi konumlarını belirlemeye çalıştıklarını da biliyoruz.

Planlamanın biçimine yönelen ‘karar’ (decision) ve ‘seçme’ (choice) kuramları, seçimlerin nasıl yapılacağı ve kararların nasıl üretileceği konularına yanıt ararken, özüne yö-

nelen kuramlar, çekim modelleri, sosyal etkileşim, kültür, kentsel form ve tasarımı gibi kentsel olguları incelemiştir. Konu kent hakkında karar üretmeye bağlı olduğu için çok sayıda aktörün varlığını ve kararların oyun kuramı çerçevesinde kesinleştiğini de biliyoruz. Gene bildiğimiz bir şey daha var; “kapsamlı”, “yapısal”, “savunucu”, “sistem yaklaşımı”, “katılımcı”, “birlikteliğe dayalı” (corporate) planlama tiplerinin varlığını da biliyoruz ve bunları yinelemeye gerek görmüyorum.

Planlama tekniklerini de biliyor ve uyguluyoruz. Bir sürü gerekli gereksiz bilgiyi derleyip, rakamlara vurup kimi kararlar üretmeyi artık standartlaştırdık. Yalnız ben, Tuğrul Hoca gibi rakamcılıktan biraz uzaklaşmak eğiliminde hissediyorum kendimi. Sürekli kentlerin gelişeceğini varsayırdan ve gereksiz imar koşulları yaratan bu anlayışın bilim olarak bize kabul ettirilmesinden de hoşnut değilim. Mesela, nüfus tahmini yapmayı tercih etmiyorum, çünkü son bir örnek gördüm, bir arkadaşımız bir kent için 8 mükemmel teknik uygulamış, nüfusunun 16.000 ile 35.000 arasında olabileceğini bulmuş ama planı 42.000’e göre yapmış. Bu da bizim yaşadığımız ironilerden birisi. Ben artık şöyle diyorum: Tuğrul Hoca misali, bir bakarsın hissedersin. Sabah Belediye Başkanımız dedi, “50 yıla göre plan yapılmalı” 50 yıla göre plan yapılmaz, 50 yıla göre vizyon geliştirilebilir. Yani 50 yıl sonraki adamın ne olduğu beni ilgilendirmez, onu da benden 20 yıl sonraki adam düşünsün. Yani “50 yılsa niye 100 yıl değil?” diye de bir soru geliyor insanın aklına. Bu rakamlardan da biraz soğumaya başladım.

Murat Güvenç bizim Ankara 2015’te mükemmel bir teknik kullandı. Nüfus tahmini yaptı, 1990 sayımında bütün öngörümüz altüst oldu. Türkiye’nin nüfus durumu değişti. Bunun yanında tabii, hem Ankara’nın büyüme statüsü değişti, hem de Türkiye’nin nüfus yapısı değişti. Ulaşım modellerini -burada yok, Fikret Zorlu bana kızardı yoksa- biz ya ya yolu genişletmek için kullanıyoruz ya da yeni yolları yapmak için mühendislik ideolojisi olarak kullanıyoruz. Sonra da adam bunu Ankara’da yapınca kızıyoruz; bunun temelini o oluşturdu, başkası değil. Ulaşım modelleri yolları genişletip yeni yol açmaktan başka bir işe yaramadı.

Ancak çok bilgiye dayanarak şehircilik yapılamayacağını da anladığımız için, kimimiz imara daldık, kimimiz kentsel araştırmalara yöneldik, kimimiz de toplumun önüne bir türlü geçemeyerek salt eleştiri dünyasının sınırları içinde kaldık. Sonuç olarak plancılardan bir bölümü mesleklerini icra etmeyerek başka işlere girdiler, bir bölüm (akademi) mesleklerini icra etmeyerek sosyal bilim alanına kaydılar ve bir başka bölümü ise İmar Planı üretip, bu belgeyi yücelttiler ve yalnızca planlarını sahiplendiler. Ancak esas yapımları gereken şeyi, yani kente sahip çıkmayı yapamadılar, çünkü bu becerileri biz onlara veremedik.

Sahiplenme ve Şehircilik

Burada kente sahip çıkmayı halkın sahip çıkmasından farklı olarak yorumluyorum, zira biz şehirci olarak bir meslek alanını temsil ediyoruz ve diğer bireylerden farklı bir konumdayız. Bir matematikçi de kente sahip çıkabilir, ama o matematikçidir. Biz şehirciliğin gündemini oluşturmak ve toplumun önünde koşmak zorundayız. Yalnız plan üye-

rinde uzmanlaşıyorsak, toplum bizim önümüze geçer ve biz ancak olan biteni araştırır ya da eleştiririz.

“Benim planım” diye sahip çıkmamız gereken şeyler aslında plan olmamalı, kentin kendisi olmalıdır. Ama bütün arkadaşlarımıza, “plana sahip çıkın, plan muazzam bir şeydir, aman tutun, aman planda yanlış yapmayın” diye biz öğrettik. Planda doğru bir şey olması çok zordur, yani plan, bazı şeyleri denetler ve dikkat ederseniz bütün planlarımız da 1960’lardan kalan geleneğe uyarak gelişme ağırlıklı oldu. Çünkü plancı bakıyor, “Gelişme yoksa, ben ne yapacağım?” diyor. Çünkü şehirci değil, suç bizde, biz öğrencileri şehirci olarak yetiştirmedik, plancı olarak yetiştirdik diye düşünüyorum.

Kente herkes bir şekilde sahip çıkabilir; halk sahip çıkacak, sokaktaki adam sahip çıkacak. Çok güzel buna itiraz edilemez ama biz matematikçi değiliz ki, sosyolog da değiliz, yani biz de herkes gibi bir şeylere karşı çıkabiliriz; bizi diğerlerinden ayıran bir husus var, biz şehirciyiz.

Sahip çıkmamız gereken değerler ve sanat biraz daha başkadır. Siyaset açısından eleştirmekten başka bir şey yapamıyoruz. Toplumun önüne nasıl yeni bir şey koyabiliriz yani toplumun önüne nasıl geçeriz; benim sıkıntım budur. Neleri sahiplendik şimdiye kadar? Kentlerin imarlı alanlarını biz tasarladık ve hep planlamadan ve onun süreçlerinden sözettik, şehircilikten değil. Bir dönem nicel modellerde çözüm aradık. Bir dönem kamunun hakimiyetini ve kooperatifçiliği, bir dönem planlama programlama ve bütçeleme sistemlerini, daha sonra arsa düzenleme tekniklerini öne çıkardık. Bunu, şehirciliksiz olarak imar haklarının aktarımı izledi. Bir bölüm tartışmacı şehirciliği sermayenin, özellikle emlak sermayesinin aracı olarak gördü, diğer bir kesim çözümleri sivil toplum kuruluşlarında aradı. Kimileri mekânın sahipleri belli değilken şehircilik yapılamayacağını vurguladı. Depremden sonra ise planlama tehlike ve risk yönetimine indirgendiydi. Bizim yer bilimci değil, şehirci olduğumuz unutuldu. Kamunun güçlü olduğu dönemlerde uğraştığımız master plan ve kent makroformu çalışmalarının anlamsız olduğu noktasına geldik. Hakçalık (equity) kavramını çabuk tükettik. Ağlar (networks) o kadar güçlüydü ki, karşı duramazdık. Şimdilerde popüler olan tartışmalar, planlamanın demokrasi projesi olduğunu savlıyor, yani bireyler arasında bir demokratik dayanışma olacağı ve mekânın kurtulacağı varsayılıyor. Yönetişim sözcüğünden geçilmez oldu. Buna karşılık çok sayıda plancı, GYO’ların (gayrimenkul yatırım ortaklığı), yani sermaye girişimlerinin sihirine kendini kaptırmış, kimileri ise sürdürülebilirlik ve kalkınma ajanslarını başta ediyor. Sahip çıktığımız tüm bu şeyler şehrin kendisi değil, şehrin kendisini oluşturan o nesnelere üzerinde konuşuyoruz ve onlar üzerinde duruyoruz.

Ben de biliyorum Türkiye’de rant meselesi var. Hartum’da yok, Hartum’da devlet denetliyor. Jakarta’ya gidiyorsunuz, buradaki gibi ağgözlülük yok. Son olarak Kuzey Irak’taki Süleymaniye’ye gittim, orada da böyle müthiş bir arazi spekülasyonu yok. Dünyada toprağı en çok seven toplum biziz. Ben artık bununla ilgilenmiyorum ama ilgileniyorum da.

Kültür ve Bilgi Birikimi Olarak Şehircilik

Ben şu soruyu yineliyeyim. İyi, yani hem konforlu, hem güzel, hem de kimlikli kent kurmak istiyorum, her türlü siyasi ve mali desteği sağlıyorum desem, kurabilir miyiz? Yani planlama değil, **şehircilik yapalım desem becerebilir miyiz? Beceremeyiz, çünkü o kültür ve bilgi birikimimiz yok.** Bizim bunu tümüyle değiştirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Şehircilik meselesine, yani bize geldiğinizde, aslında Osmanlı'da da şehir yoktu. Max Weber'i okuyanlar bunu çok iyi bilirler, aslında şehrin olması için, başka şeyler lazım. "Demokrasi projesi" diye yeni konuşuyoruz, orada demokrasi projesi 1000 yıldır var.

Bize şehircilik hatta bütün nizamnameler aslında geçen yüzyılın sonunda gelmiş, bu da İstanbul'da yansımaları bulmuş, İzmir'de bulmuş. Samsun ve Mersin gibi biraz liman kentlerinde şehircilik yapılmış, ama bakın planlama demiyorum. Bugün İstanbul'un Be-yoğlu'nda filan biz plana referans vermiyoruz, oranın şehirciliğine referans veriyoruz. İşte Ermeni usta yer döşemesini koymuş, bir diğeri altyapısını yapmış, yine gâvurlar rokoko, barok binaları yapmışlar; bizim şehirciliğimiz bu. Bunun Cumhuriyetteki ilk yansıması Ankara tabii, yine biz Batıya başvurmuşuz.

Bence Jansen plancı değil, urbanist şehirci. Adama kızıyoruz, niye? 75.000'lik kapasite koymuş. Yahu, ne yapsın adam, taşıma kapasitesi koyuyor, nüfus tahmini yapmıyor ki. Bunun gibi başkalarına da kızıyoruz, "bunu niye tahmin edemedi" diye. Bu bir şehircilik siyasası değil, tahmin demek. Ben denetleyemiyorum şehri ve şehirciliği ki, tahmin yapayım.

Peki, Türkiye'de özellikle 70 ve 80'li yıllarda, kamuda bizim elimize önemli alanlar verildi. En meşhur örneğimiz Batıkent planı var, her şey var, şehircilik yok. Becerememi-şiz o şehri, orayı, adında kent ifadesi olan yeri, şehir yapamadık. Bill Hillier diye meşhur, "spāce syntax" (mekanın grameri) kuramını yapan adamı getirdik Ankara'ya, beğenmediğimiz Demetevler'e bayıldı "Burası şehir" dedi, Batıkent'e ise "Burası berbat bir yer" dedi. Çünkü adam şehir deyince bir şey arıyor, başka bir şey arıyor. Bahçelievler'i beğendi tabii, bazı başarılarımız var. Planlamayı yapıyoruz ancak, **kenti yapma - üretme ve yeniden üretme - süreci olan şehirciliği** beceremiyoruz, planları sahipleniyoruz (Appropriation), şehirciliği sahiplenemiyoruz.

Bürokrasi dosya incelemesi yapıyor, özel sektör tip plan çiziyor; yani her şey tipleştirilmiş, artık biliyorsunuz analitik etütler bile tipleştirilmiş. Az önceki arkadaş, o şehirdeki 8 nüfus tahmininde, lohusa kadınların adedini vermiş. Yahu, bana ne, o lohusa kadınların sayısından, beni ilgilendirmiyor. Ben bürokrasinin proje üreten son ekibinden geldim, sonra bürokrasinin çökertildiğini ve proje yapmayan bir bürokrasi üretildiğini göz-lüyorum.

Biz özel sektör gibi proje ürettik, kimse bize kravat tak demez, 09.00'da gel, 17.00'de çık demezdi, 3 gün uğramazdık, fakat cumartesi ve pazar iznini bitirirdik. O önemli bir alışkanlıktı, bürokrasideki arkadaşlarımla yakınmalarını anlıyorum. Ama o yetenek bitmiş durumda, nereye gitmiş peki? Proje yapan değil, proje denetleyen olmuş. Şunu söyleyeyim: **Bir şeyi yapmışsanız denetlersiniz, yapmamışsanız denetleyemezsiniz.**

Özel çalışan arkadaşlarımız da, mevzi plan, imar planı kavramını çok aşamıyorlar; çünkü hem sistem bunu istemiyor, hem de biz bu yeteneği vermedik diye düşünüyorum.

Kimimiz katılım, yönetim gibi süreçlere gönülden bağlanmışız, kent konseyleri kentlerine sahip çıkmaya başlamış. Ancak bu tür ortamlara şehircilik meselelerini kim götürececek. Son olarak benden Kızılay'daki çatışmaya ilişkin örnekler ve karşı tavırlar sergileyebilir miyiz diye bir talepte bulunuldu. Karşı savlara karşı acaba şehircilik ilkeleri açısından yaya araç ilişkisine dair örnekler bulabilir miyiz diye soruldu. Anlaşıyor ki hazırlıklı değiliz. Kafamızı planlara gömmüşüz, şehircilik meselelerini unutmmuşuz.

Ülkemizde şehircilik kavramı yok. Ben kendimizi suçlamak durumundayım, başkasını suçlarsam o zaman siyaset yapmış olurum, ama ben çuvaldızı kendime batırmak durumundayım. Romalılar şehirlerini nasıl inşa ediyorlar konusunda elimde bir iki kitap var. Bunu 1. sınıf çocuklarına zorla okutuyorum. Bir de "antik çağda kentler nasıl kuruldu" diye bir kitap var, İngilizce'si daha güzel **How the greeks built cities** yani "şehri inşa edin" diyor.

Ben 1963 yılında ODTÜ'ye girdim, Eskişehir Bulvarından bir defa bitmiş bir bulvar gibi geçmek nasip olmadı. Her halde öleceğiz, o bulvar bitmiş bir yol olamayacak; bu şehircilik değil. Yine ODTÜ'lüler bilirler, "Jandarma kapısı" dediğimiz arka bir yol var; o da 20 yıldır bitmek tükenmek bilmiyor; böyle şehircilik olmaz. Ama plancılar mutlu, plancılar diyor ki, "Biz planımızı çizdik, mülkiyetleri dönüştürdük, imarı belli" Belki, Faruk Göksu bunu daha iyi anlatacaktır, esas görev bundan sonra başlıyor. Eğer plancıysak, görevimiz orada bitiyor, kıçımıza da tekmeyi vuruyorlar "sen git" diyorlar. Dolayısıyla şehircilik sanıyorum bir miktar bu; öncelikle siyasaaların belirlenmesiyle ilgili. Bunu 10 defa, 100 defa diyeceğim, yani şehri merkezde mi yeniden üreteceğiz, çeper de mi üreteceğiz, bunun kararını verdikten sonra nasıl yapacağız?

Geçenlerde Ankara'da bir keşfe gittik, gelirken yarım saat kırların arasından geldik. Orada plan çizmiş birileri, vatandaş dürbünle bakıyor, "Yahu, şurada bir arsam vardı da, o yeşil alanda kalmış" diyor. Yani "Batı Batı" diyoruz, ben Batıda böyle bir şehircilik görmedim. Bunlar bizden daha 'baba' kapitalistler ama topraktan kazandırtmıyorlar, başka yerden kazandırıyorlar. Onun için ille de şehir büyüyecek diye bir şey yok. Zekâi Görgülü hocanın bir sözü vardı; "İstanbul'da 3 milyon parsel vardı" diyordu, şimdi 5 milyon olmuştur. Ankara'nın sınırları içinde, bizimkilerin yaptıkları hesaplara göre "7 milyon adam sığacak" deniliyor. Ama Ankara 3 milyon civarında debelenip duruyor, ne olacak peki? Sabah başkan dert yanıyor bana, "Ben nasıl altyapı yetiştireceğim?" diyor. Bitmez, biz hiçbirimiz adam gibi bir çevrede yaşayamayız, eğer şehircilik yapamazsak.

Üniversitelerin Roller ve Yapılması Gerekenler

Üniversitelerde bizler ne yapıyoruz? Kendimizi biraz sorgulayayım. Biz aslında şehircilik uzmanı değil, plan uzmanı yetiştiriyoruz; bunu rahatlıkla söyleyebiliyorum. Kimi diyor ki uygulama zaten planlamanın organik uzantısı değil mi? Ancak daha önce değindiğim gibi uygulama benim için şehri inşa etmek anlamına geliyor, yalnızca imar parse- li üretmek değil. O kenti, o kültürü üretmek, yoksa farazi bir şey, mesela topograflar bizden daha iyi yapıyorlar. Şehir plancısı yetiştiriyoruz, ancak bir çok alanı mühendisler de-

netliyor. Neyimiz eksik, bir şeylerimiz eksik ki, onlara teslim oluyoruz. “Şunları şunları yaparsan olur” diye adam yönetmeyi öğreteceksin, ama biz öğretmiyoruz. Bütçe yapmayı öğreteceksin, öğretilmiyor. Bunları bilirsek mühendislerle yarışırız, yoksa onlar bizi imar plancısı olarak kullanırlar.

Üniversite'nin temel görevi toplumun önünde gitmektir. Ancak günümüzde Üniversite öncülük yapamıyor, toplumun önüne yeni buluşları koymadan batıdan aktarmacılık yapıyor. Aslında biliyoruz ki, dünyada ilk teknoparkı Standford kurdu. Yani Standford toplumun önüne geçti, bugünkü Silikon Vadisi'nin temelinde bu yatıyor. Biz üniversite olarak toplumun önüne geçemiyoruz. Arkasından bakıp “toplum şunu yapmış” diye bulup profesör oluyoruz. Ben ODTÜ'de bir Teknopark'ın kuruluş sürecini yaşadım, katkılarda bulundum, araştırmacı üniversite üyeleri ise bunu araştırıp bilimsel yayına dönüştürdüler. Bizim gibi Teknoparkı kuranların bir kazançları olmadı ama yayına dönüştürenlerin oldu. Üniversitelerdeki sorun biraz da burada işte. Üniversite'nin bir bölümü uygulama yapıyorum diye piyasayı izledi, diğer bir bölümü de toplumu izleyip bulgularını bilimsel araştırma olarak formüle etti. Raci'nin büyüklüğü de burada işte. Raci'nin öldüğü gün bir arkadaşımız özellikle Gelibolu çalışması için “Bilimsel araştırmalara eşitti” dedi, Raci'nin kulakları çınlasın. O çalışma bir bilimsel araştırma olarak nitelendirilebilir, ama o bir şehircilik çalışmasıydı bence. Ben Raci'nin projelerini üstlenip götürmek istiyorum. Saymışlar, 60'a yakın proje tanımlamış, Milli Park İdaresi “Kime yaptıracağım, ne yapacağım?” diyor. Demek ki, biz hazırlıklı değiliz, karşımıza şehitlik, abide, mezar filan geldi mi; ne yapacağımızı bilemiyoruz. Teorisini kurduğumuz birçok şeyi, birisi “Haydi yap bakalım” dediğinde, hiçbirimiz yapamıyoruz. Ama Batıdan okuyoruz, sürdürülebilirlik filan, bunları çok iyi okuyoruz, “Haydi yap” deyince olmuyor.

Çok iyi bir şehirci olduğumu iddia edemem, ama yaptığım şeylerde hep önde koşmaya çalışırım ve yaptığım şeylerin de piyasada yapılamayacak işler olduğunu düşünürüm. Her zaman “önden koş” derim kendime becerebildiğim ölçüde.

“Şehirci kimdir?” dediğimiz zaman, yaratıcı, yönetici gibi çok tanım üretmektir. Yani kaçımız bunları olduk? Olamadık, çünkü planı pekiştiriyor, şehirciliği değil. İyi bir şehircilik uzmanı, plancı olmalı. Tabii bu konuda hiçbir sıkıntım yok, ama tasarımcı da olmalı, altyapıdan da anlamalı, insanları, süreçleri, denetleyebilmeli, o şehir nasıl kurulur bilmeli. Tabii hiç kimse tek başına bunu yapamaz. O süreci götürecek adamları bilmek ve bir araya getirmek zorundayız. Yoksa belediyeye bir günde imar planı çizilir ya da çizdirilir. Ancak Gelibolu çalışması niye bitmiyor? Bitmez tabii; 60 proje tanımlamış adam, nasıl biter?

Sonuç Olarak

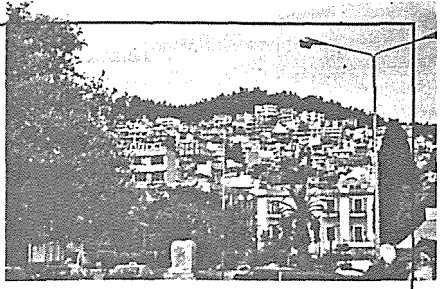
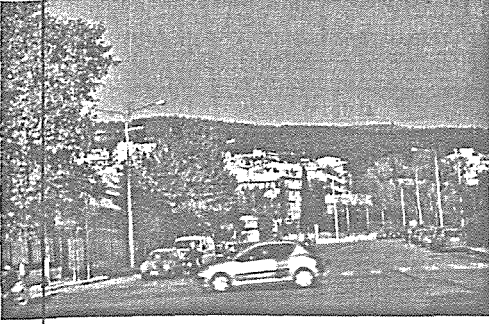
Sonuç olarak **hepimiz plancı olduk, kuramcı olduk, ama şehirci olmadık**. Şehircilikte reformdan söz edebiliyorsak, öncelikle kendimizi eleştirmemiz lazım. Şehircilikte nasıl reform yapılır? Uzaklara gitmeyeceğim, Avrupa'larda, Londra'larda çok gezindik de şu komşuya bir bakamadık. Mustafa Kemal'in doğduğu şehre hiç gitmedik, ne yaptıklarını bilmiyoruz. Yani benim Selanik hakkında bildiklerim sınırlıydı, işte 3-4 tane Kavalalı var gibisinden. Bakın; bir kent var, şehir var, şehrin arkası boş, yani orada bir sı-

nır var -Gökhan sınır üzerine konuşacak-. Bu Yunanlar bizden daha tüccar diye bilinir, Osmanlı savaşırmış, Rumlar da ticaret yaparmış. Birileri sınırı tanımıyor, başka birileri de orayı bozmaya girişmiyor. Böyle bir dokuyu Türkiye’de bulmak, yapmak çok zor. Demek ki, şehircilik bunu gerektiriyor, plan bunun aracı, plan bunu korumanın aracı. Selanik’in arkasında yeşil kuşak öyle duruyor, oraya hiç dokunmuyorlar, 2/B yok, “seroma” hukuku vardı, Vitruvius okumuş biraz.

Bu şehirler bir zamanlar Osmanlının hâkimiyetindeydiler, ama şimdi soruyoruz “Niçin bunu alıyor Avrupa Birliği ama bizi almıyor” diye. Ben de alınmamız taraftarı olmam, Avrupalı olarak bizim şehirlere bir baksam, almam.

Bu Yunanlar bizden daha tüccar diye bilinir, Osmanlı savaşırmış, Rumlar da ticaret yaparmış. Birileri sınırı tanımıyor, başka birileri de orayı bozmaya girişmiyor. Böyle bir dokuyu Türkiye’de bulmak, yapmak çok zor. Demek ki, şehircilik bunu gerektiriyor, plan bunun aracı, plan bunu korumanın aracı.

Selanik'in ve Kavala'nın arkası yeşillik öyle duruyor, oraya hiç dokunmuyorlar.

İzmir'e çok benzetirler, ama kıyıda denize baktığınız zaman kefalları görüyorsunuz orada, kimse de "bu kenarını doldurayım da 6 şeritli yol yapayım" demiyor. O hareketli yolda trafik sıkışık, kahve var, millet kahvelerde oturuyor, yani çok mutlular, şehir bu işte.

Ben İzmir'in de Kordon'unu bütün rüzgârı kesmesine rağmen seviyorum, çünkü orada şehir var, şehir kültürü var. Rüzgâr bana ne yahu, oradan da girmeyiversin, çok da önemli değil, Selanik'te de böyle.

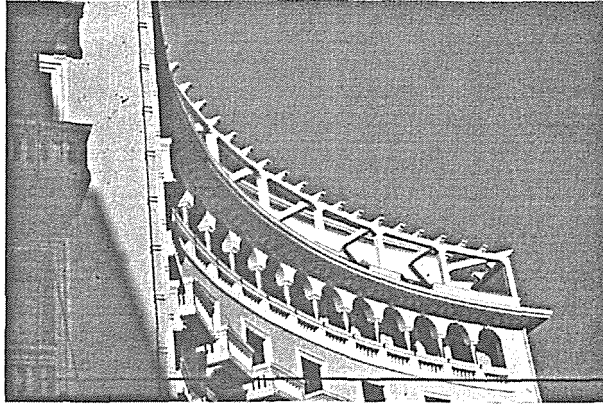

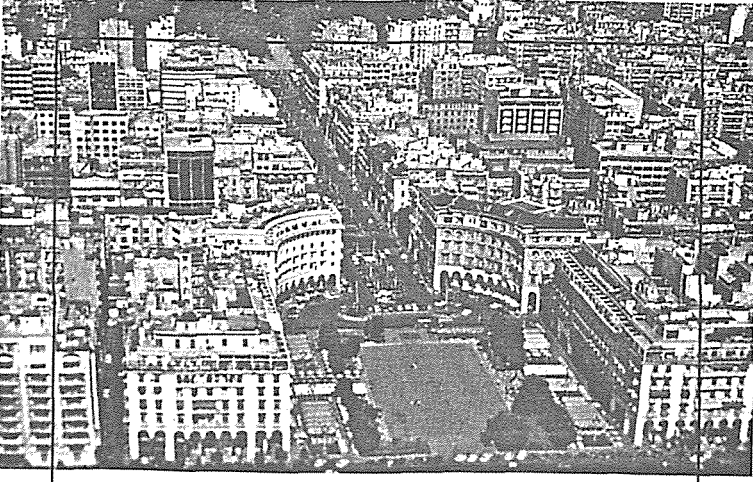
Yoğun mu? Yoğunluktan korkarız hepimiz, aman yoğun olmasın? Yoğun ama modernizm beni rahatsız etmiyor. Neresi bu sefer hoşumuza gidiyor? Tabii, benim hoşuma gidiyor -zevkler ve renkler farklı tabii- yapılar düzgün, işçilik düzgün, bir şeyler düzgün. Bu yoğunluğu Türkiye'de biri istese üstüne gideriz, ama adam burada yoğunlaşıp, arkadaki ormanın içine girmiyor. O da Akdenizli, benim gibi seviyor balkonda oturup Uzo çekmeyi, yani bir kent yaşamı ve kültürü var.

Yoğunluk kavramına devam edelim; tarih, Roma Formu etrafı basbayağı apartman, Türkiye' de olsa kıyamet kopar. Siz bir şehri Selanik'i eski Roma Grid' inin üstüne oturmuşsanız, birlikte varolacaklar, birlikte yaşayacaklar, çokta sıkıntı duymuyorlar, tarihle de barışıklar; anladığım kadarıyla böyle bir şeyden çok da rahatsız olmamışlar.

Yeni yaptıkları da şehir, şehircilerin yani hepimizin aklındadır; "Şu parkı yapalım" fikri, yapmış adamlar. Sokaktan giriyorsun buraya, hiçbir arabesk yok, modernizmin en basiti güzel şehircilik yapmış adam, korkmamış.

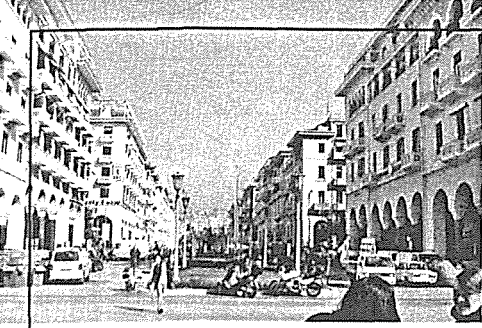
Aristo Meydanı -şöyle bir şeyimiz yok- bu müthiş bir yer, biz bayıldık böyle bir yere, çünkü burada kent var. İzmir'de Efes Meydanı da keşke böyle olabilseydi, biraz boş kalmış.

Hayat orada sürüyor dikkat ederseniz, kahveler, gençler şunlar, bunlar bu bir kültür, gittiğimiz zaman orada kültürü gördük, ama hemen arkasında bütün Yunan peyniri, zeytini var.

Türkiye'de en iyi portikler Kemer'dedir. Biz koyduk, şehircilik koyduk sadece plan yapmadık

Bu yol da foruma gidiyor, bunlar da bir türlü beceremediğimiz şehircilik ilkeleri. Portik ara ara niyetlenir Türkiye'de, Bursa'da, Kayseri'de gider dank diye diker. Çünkü "yahu, ne gerek var?" yani şehir kültürü yok.

Selanik'in portikler; Üstteki yol foruma gidiyor, bunlar da bir türlü beceremediğimiz şehircilik ilkeleri.

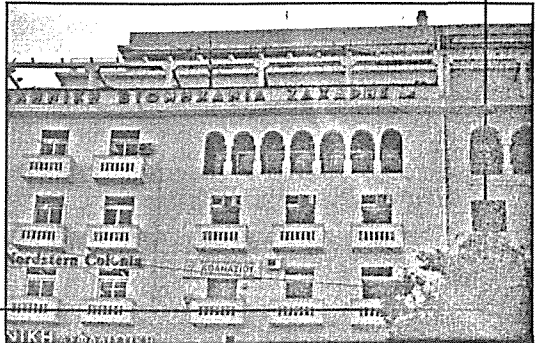
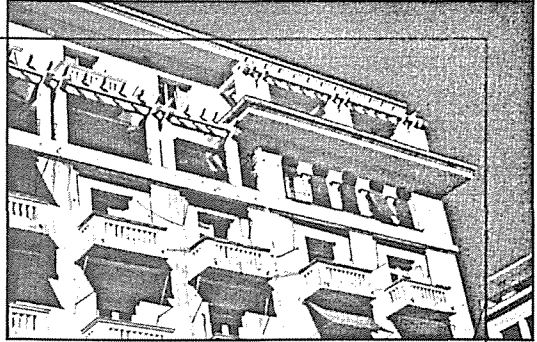
Ben bu kentte bir şeyi çok beğendim, onlarla bitireyim.

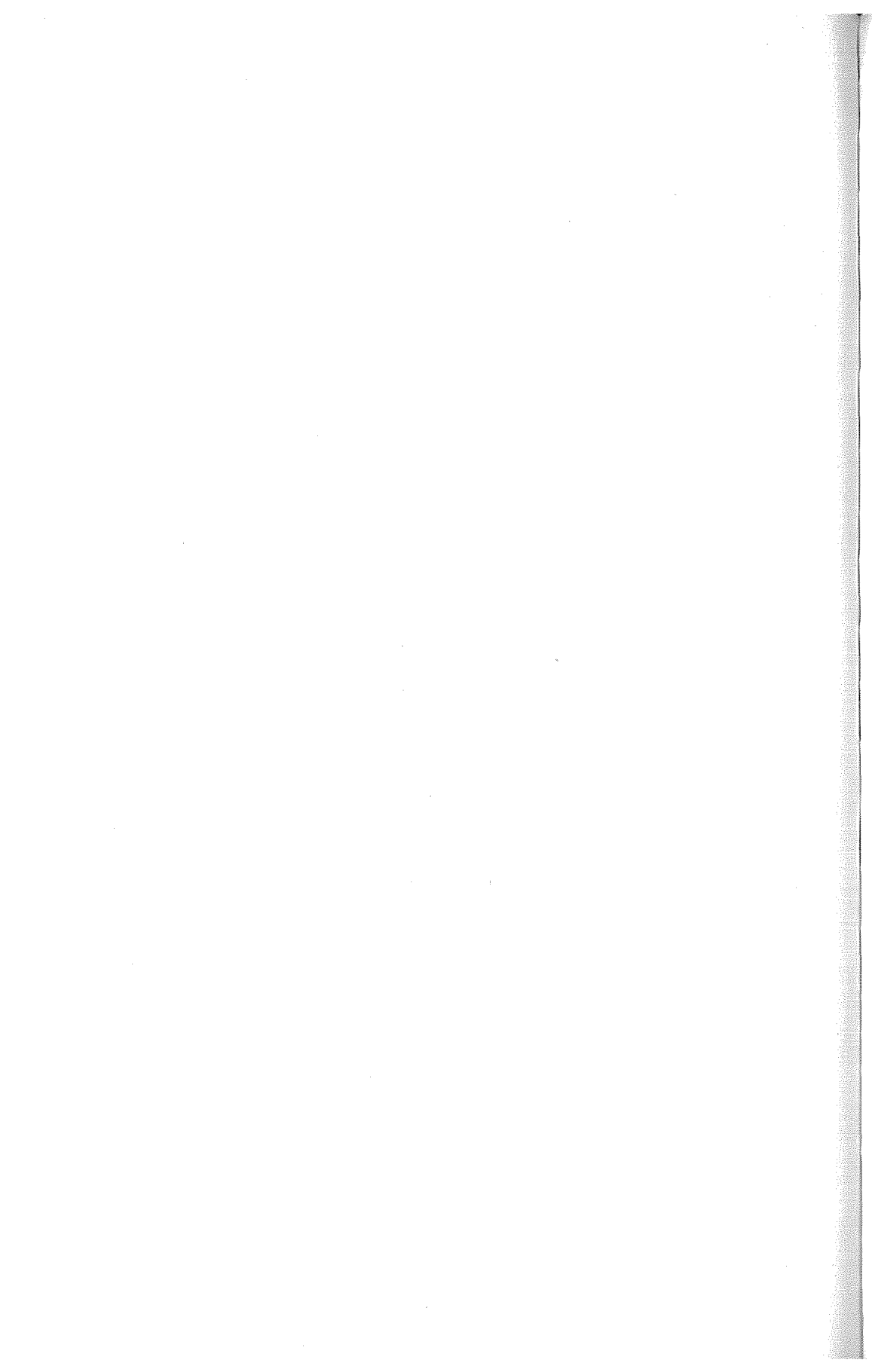
Yapıların gökle birleştikleri yer, hiç düşündünüz mü? Yer döşemelerine bakın, belirli bir hızla gidiyor.

“Şehri koruma” diyoruz, “Urban Coding” diyoruz. Yapıları filan bilmem, faşist mi olmak lazım? Çok “Demokrasi projesi” diyoruz, demokrasi projesi dışarıda.

“Şehircilik” diyoruz, kaldırımından başlayarak kenti inşa edebiliyorsak, bunu becerebiliyorsak, şehircilik yaparız. Ben gecekonduların açıklaması filan yapmayacağım, onu başka bir problem olarak görüyorum. Kentlerin büyümesini, şunu, bunu bölge plancılarına bıraktım, yapsınlar. Ben artık yapmıyorum, ama şehircilik yapalım diyorum ki yapmak da zorundayız.

ŞEHİRCİLİKTE REFORM ÇABALARINA İLİŞKİN METODOLOJİK VE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

H. TARIK ŞENGÜL

I. Giriş

Şehircilikte reform/yeniden yapılandırma uzun süredir gündemimizde olan bir sorundur. Kuşkusuz bu tür bir talebin gerisinde kentlerimizin içinde bulunduğu sorunlar ve bu sorunlar karşısında sorunları çözmekten çok, kendisi bir sorunlar yumağına dönüşen planlama kurumumuzun ve uygulamalarının yarattığı hoşnutsuzluk vardır.

Plancıların planlama kuram ve kılığından ve kurumsal yapılanmasından duyduğu hoşnutsuzluk, kuşkusuz siyasa yapımcıların hoşnutsuzluğuyla büyük ölçüde örtüşmemektedir. Bununla birlikte, plancıların kendi aralarında da reform çabalarının içeriğine ilişkin bir görüş birliğinin olduğu da söylenemez. Reform çabalarının ne tür bir kurumsal dönüşüm gerektirdiği, ne tür planlama anlayışını içereceği, ne tür kesimleri arkasına alacağı ve ne tür bir süreç izleyeceği konularında uzun süredir bir tartışma yürütülmesine ve kısmi bir takım sonuçlara ulaşılmış görünmesine rağmen, kapsamlı bir çerçevesinin olduğu söylenemez.

Bu çalışma bu tür bir oйдаşmanın olabileceği varsayımından hareket etmemektedir. Tam tersine, bu tür bir oйдаşmanın 'genel geçer' bir program olarak geliştirilemeyeceği düşüncesini temel almaktadır. Bu tür bir oйдаşma kısmi olacak ve her şeyden önce siyasal bir proje etrafında gerçekleşebilecektir. Plancıların, diğer tüm toplumsal kesimler gibi, kendi içinde çok farklı siyasal projelere bağlı oldukları açıktır. Bununla birlikte, reform çabalarının hemen tamamına hakim olan anlayış bu tür bir oйдаşmanın mümkün olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde yapılması gereken şey, mevcut planlama kurum ve süreçlerinin sorunlarının tespit edilmesi ve yerine bu sorunlardan arındırılmış bir planlama anlayışının konmasıdır. Bu anlayışın genellikle planlama alanının siyasallığı üzerine temel kabulü planlama sürecinin kendisine ilişkin değildir. Siyasal süreç planlama kurumunun dışında, siyasa yapımcılar alanında görülmekte, planlamanın çerçevesini çizen merkezi ve yerel yönetimlerin karar verme süreçleri ve bu süreçlerin planlama kurumu üzerindeki etkileri siyasal süreçler olarak algılanmaktadır. Planlama kurumundaki yetersizlikler ya da ürettiği kararların başarısızlıkları bir yandan planlama yaklaşımlarının yetersizliği, diğer yandan planlamanın dış birleşenleri olarak alınan siyasa yapımcıların siyasi kararlarında aranmaktadır.

Bu çalışmanın temel hareket noktasını bu tür bir yaklaşımın yetersizliği oluşturmaktadır. Diğer bir anlatımla, planlama kurumunun kendisini teknik süreçler alanı olarak kavramak reform çabalarının da önünü tıkayan bir tavidir. Planlama kurumunun kendi içsel süreçleri, planlama yaklaşımları da dahil olmak üzere siyasal bir içerik taşımaktadır. Tam da bu nedenle, kentlerimizin mevcut sorunları karşısında planlama sürecinin kendi-

sinin siyasal bir süreç olarak kavranması, planlamayı etkileyen dışsal süreçlerin siyasal süreçler olarak kavranması kadar önemlidir.

Bu tür bir kavrayış, planlamada reform çabalarını ve yeniden yapılanma sürecini daha sorunsuz ya da kolay hale getirmeyecektir. Planlama sürecinin siyasallığı kabül, tam tersine, bu alanda daha tartışmalı bir sürecin ortaya çıkmasına yol açacak, dahası plan-çıların tek bir proje etrafında bir araya gelişini imkansız hale getirecektir. Ne var ki, sorunu doğru tespit etmeden sadece daha iyi ya da ideal bir planlamanın mümkün olduğu savında birleşip, ötesine geçemeyen bir tartışmadan, planlama alanını siyasallaştırarak tartışmaya açıp, sorunları masaya yatırabilen bir anlayışa geçişin daha sağlıklı bir tartışma ve müzakere olanağını sağlayacağı da açıktır.

Planlama kurumuna ilişkin burada yapacağımız tespitler bir dizi önerme çerçevesinde yapılacaktır. Birincisi, her planlama paradigması ve önerdiği yapılanma içinde yer aldığı toplumsal bağlamla anlam kazanır ve içeriklendirilir. Bu nedenle, bu bağlamdan bağımsız teknik ölçütlerle şekillendirilebilecek bir planlama kurumundan söz edilemez. İkincisi, her planlama yaklaşımının ve öngördüğü kurumsal yapılanmanın kente ilişkin bir projesi vardır. Tüm planlama süreci mevcut sorunlara çözümler üretip, bu ideale yakınlaşma çabalarını içerir. Üçüncüsü, her planlama yaklaşımı, kendine bir toplumsal taban tanımlar. Dördüncüsü, her planlama yaklaşımı belli bir kurumsal yapılanmayı öngörür. Beşincisi, her planlama yaklaşımı planlamanın araçlarını ve kente nasıl müdahale edeceğini tanımlar.

İzleyen bölümde günümüzde bütün eleştirilere karşın hala planlama anlayışımız ve kurumlarımız açısından en baskın planlama paradigması olmaya devam eden kapsamlı planlama anlayışının yukarıda sözünü ettiğimiz farklı boyutlar açısından kısa bir değerlendirmesi yapılacak, bunu izleyen bölümde ise 1960'ların sonlarından günümüze kadar farklı yaklaşımların kapsamlı planlamaya yönelttiği çeşitli eleştiriler üzerinde durulacaktır. Bu tür bir değerlendirmeye yönelmenin gerekçesi ise her planlama paradigmasının uygulamaya etkisi bulunsun bulunmasın aslında bir reform önerisini içinde taşımasıdır. Bu nedenle, tarihsel bir perspektiften planlama paradigmalarına ilişkin bir değerlendirme bize farklı dönemlerde ortaya çıkan reform önerilerinin de seçici bir tarihini verecektir. Dördüncü bölüm ise söz konusu eleştirilerin ve değişen siyasal dengelerin sonucunda planlama kurumunun kapsamlı planlama sonrasında uğradığı dönüşüm ele alınacaktır. Sonuç bölümü kısaca planlama kurumunun yeniden yapılandırılmasının nasıl düşünülmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

II. Kapsamlı Planlama

Planlamanın en önemli paradigması olarak varlığını koruyan kapsamlı planlamanın belli bir dizi özelliği çerçevesinde değerlendirilmesi bize reform sürecine yönelik düşünülmesi gereken farklı boyutlarını da verecektir. Bu çerçevede söz konusu paradigmanın altı boyutuna ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır; i) paradigmanın ortaya çıktığı makro bağlam ve bu bağlamla ilişkisi, ii) her paradigmanın kent mekanına ilişkin projesi, iii) söz konusu projenin toplumsal tabanı ve hedef kitlesi, iv) planlamanın kurumsal yapısı

v) öngördüğü müdahale anlayışı ve araçları, vi) planlama dışı güçlerin planlama süreciyle ilişkisi (katılım).

i. Makro Bağlam

Kapsamlı planlamanın ortaya çıktığı bağlama bakıldığında iki önemli gelişmenin dikkate alınması gerekmektedir. Birincisi, liberalizmin öngördüğü piyasa koşullarının ortaya çıkarttığı kentsel yapılanmanın yol açtığı geniş hoşnutsuzluktur. 1930'lu yıllara kadar hakim olan bu anlayış, kentlerin gerek fiziksel gerekse de toplumsal anlamda giderek artan biçimde sorunlar yumağına dönüşmesine yol açmıştır. Chicago Okulu çerçevesinde geliştirilen ve daha sonra başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin ve daha sonra da az gelişmiş ülkelerin 'resmi planlama anlayışı' haline gelen bu yaklaşımın 1930'lu yılların sonunda formüle edilmeye başlanması bu nedenle bir rastlantı değildir. İkinci makro bağlamsal özellik ise bu yaklaşımın uygulama aşamasında, refah devletinin yaygın biçimde toplumsal süreçler içinde belirleyici hale gelmesidir. Liberalizmin yarattığı sorunlar ve çıkmazlara bir yanıt olarak gündeme gelen ve toplumsal alanın geniş ölçüde devlet tarafından düzenlenmesini içeren refah devleti anlayışının planlama alanındaki uzantısı kapsamlı planlamadır.

ii. Kent Projesi

Refah devletinin kent bağlamındaki açılımı olan kapsamlı planlamanın kent projesinin temelinde, devletin kentsel toplumsal ve mekansal alanı düzenlemesi ve sorunlarından arındırarak, herkese hizmet eden, geleceği yönelik gelişimi yine aynı amaçlar çerçevesinde önceden öngörülebilir bir yapılanma olarak algılanmaktadır. Bu çerçevede kent bir organik makina modeline indirgenmekte, organizmanın düzenli çalışmasına yönelik sorunlar tespit edilmekte ve giderilerek, öngörülen biçimde gelişmesi düzenli müdahalelerle sağlanmaktadır.

iii. Toplumsal Taban ve Katılım

Kapsamlı planlamanın toplumsal tabanı tüm kent nüfusedir. Yukarıdan aşağı bir planlama anlayışı olarak kentliler planlama sürecinin dışsal bir verisidir. Planlamanın amacı ise herkesi memnun edebilecek çözümler üreterek, toplumsal ahengin bozulmamasını sağlamaktır. Kuşkusuz planlama süreci içinde kısmi müdahaleler ve bu anlamda da belli kesimlerin sorunlarının çözülmesi söz konusudur. Ancak bu siyasi bir tercihin sonucu olarak algılanmaktan çok, teknik ve bilimsel verilerin değerlendirmesinden çıkan öncelik olarak tanımlanır. Bu nedenle de bir eşitsizlikten çok, belli bir sorunun çözülerek organizmanın sağlıklı çalışmasının sağlandığı varsayılır. Kapsamlı planlama bir ideal olarak tüm kenti ve kent nüfusunu taban olarak almakla birlikte, toplumsal güçlerin planlama sürecine katılımı öngörülmez. Planlamanın bilimsel-teknik bir süreç olması katılımı gereksiz kılan bir unsur olarak görülür.

iv. *Plancının Konumu*

Plancı sahip olduğu bilgi birikimi ve rasyonel karar verebilme yetisi sayesinde, kentin gelişimine yön veren asli aktördür. Kuşkusuz plancı dış verilerini siyasal otoriteden almaktadır. Ancak bir kez bu veriler alındığında, sürecin geriye kalanı plancının kontrolü altındadır. Plancı toplumun dışında ama onlar adına en sağlıklı ve optimal kararı verebilecek konumdadır. Kentin sorunlarını bilimsel araçlarla analiz etmekte, sorunlara bilimsel çözümler üretmekte, kentin gelişimine ilişkin farklı senaryolar geliştirdikten sonra, bu senaryoların en uygun olanına yine bilimsel bilgiler ışığında karar vermektedir. Bu çerçevede bir uzman olarak plancı siyasal süreçlerin dışında, bürokratik süreçlerin ise merkezindedir.

v. *Planlamanın Kurumsal Yapısı*

Bu tür bir yaklaşımın kurumsal yapısı belli bir hiyerarşik ve merkezileşmiş planlamayı öngörür. Bu tür bir yapılanmanın gerisinde planlamanın hiyerarşik bir yapılanmaya sahip olması gerçeği vardır. Her plan düzeyi bir üst düzeydeki plan girdilerini kendisine temel alırken, kendisi alt düzeydeki planlara bir veri oluşturur. Bu çerçevede kent düzeyinde hazırlanan planlar, ulusal ve bölgesel planlarla belli bir tutarlılığa sahip olmak durumundadır.

vi. *Planlama Kurumunun Müdahale Araçları*

Planlama belli bir düzeyde kentsel yaşamın ve mekansal yapıların düzenlenmesini öngörür. Bu tür bir düzenleme biçiminin anlamlılığı kente ilişkin vizyon ve projenin gerçekleştirilmesini hedefler. Bu çerçevede kapsamlı planlama belli bir aşamalar toplamı olarak uzun vadeliği gerektirir. Kentsel aktörlerin davranışlarını düzenlemelerle kontrol edip yönlendirebileceğinden, kentsel gelişmenin geleceğe yönelik kestriminden sapsuların olmayacağı varsayılır. Bu nedenle kentsel aktörlerin beklenmedik davranışları olmayacağı varsayıldığından, kapsamlı planlamanın kapasite yitirimi sorunu olmadığı da temel öngörülerden birisidir.

III. Reform Önerileri Olarak Kapsamlı Planlama Eleştirileri

Kapsamlı planlama anlayışı 1960'lı yıllardan itibaren dikkate değer eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz özelliklerin hemen hepsi bu eleştirilerden nasibini almıştır. Kuşkusuz bu eleştirilerin kaynağında kapsamlı planlamanın vadettiği kentsel yapılanmayı yaratamaması vardır. Ancak hepsinden önemlisi bu eleştirilerin formüle edilmesine olanak sağlayan toplumsal bağlam söz konusu dönemde önemli değişikliklere uğramıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısı hemen her yerde siyasal radikalleşmeye tanık olmuştur. Bu çerçevede refah devletinin tüm vaddetiklerine karşılık, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi, kentlerde ortaya çıkan sorunlar bu radikalleşme sürecinde önemli girdiler oluşturmuştur.

Bu çerçevede kent planlama alanında reforma ilişkin ilk çıkış savunucu planlama anlayışından gelmiştir. Bu öneri kapsamlı planlama anlayışının belli bir reforma tabi tutul-

ması gerektiği düşüncesini temel alırken, kapsamlı planlamanın bütününi sorgulamaktan çok, planlamanın toplumsal tabanını ve hedeflerini yeniden düşünmeyi gündeme getirmiştir. Diğer bir anlatımla kapsamlı planlamanın genel çerçevesinden bir kopuş söz konusu değildir. Bilimsel bir etkinlik olarak planlamanın meşruiyetine inanç devam etmektedir. Bu çerçevede plancılar, bilimsel bilginin tekelinin elinde tutan kesimler olarak, sürecin merkezinde olma konumlarını sürdürmektedir. Ancak sorgulanan planlama sürecinin tüm toplumsal kesimlerin çıkarını savunduğu varsayımdır. Kapsamlı planlama yaklaşımının yönlendirdiği planlama pratikleri kısa sürede bu süreçten özellikle toplumun güçsüz kesimlerinin dışlanmasına yol açmış, bu kesimlerin yaşadığı alanların sorunları giderek daha çarpıcı boyutlara ulaşmıştır.

Kapsamlı planlama pratikleri içinde yer alan bir kesim plancı, planlamanın tekil planlama anlayışının bu kesimlerin sorunlarını çözmediği verisinden yola çıkarak, planlamanın kendisinin kurumsal yapısını çok da sorgulamadan çoğullaştırılmasını önermeye başlamıştır. Tek plan hazırlamak yerine çoklu plan hazırlanması öngörülen bu yaklaşımda, söz konusu plancılar kendilerini dışlanan kesimlerin savunucusu olarak tanımlayarak, onları merkeze alan planlar hazırlamaya yönelmişlerdir. Bir anlamda planlama kurumu kendi içinde bir çoğulculuğu üretmek göreviyle karşı karşıya kalmıştır. Her planın arkasında söz konusu planı savunan bir plancı kesimi vardır. Savunucu plancıların planı ise dışlananlara yönelik planlardır. Bu çerçevede savunulan toplumsal bir çoğulculuk değildir. Planlama kurumu, kamusal bir etkinlik olarak, hala toplumun dışında ve üzerindedir. Plancı bir uzman olarak hala toplum adına nelerin gerekli ve doğru olduğuna karar verebilecek düzeydedir.

Savunucu planlama anlayışının belli sorunları tespit etmekteki başarısı, planlama kurumunun daha genel sorunlarından yalıtılması pahasına elde edilmiştir. Kapsamlı planlamanın genel çerçevesini bütüncül bir çerçeveye içinde eleştirelememesinin bir sonucu olarak, savunucu plancılar dışlananları temsil eden planlama perspektifini uygulamaya sokma konusunda büyük ölçüde başarısız kalmışlar. Elde edebildikleri en fazla kentin belli kesimine yönelik küçük ölçekli seçici planlar olmuş, bu planlar ise çok sınırlı ölçüde planlama pratiklerini etkileyebilmiştir.

Liberal Eleştiri

Savunucu planlama anlayışının sorunsallaştırdığı alan planlama müdahalelerinin kimin lehine sonuçlar verdiği sorundur. Bu tür bir siyasallaştırma girişiminin, 1960'lı yıllarda hızla yükselen toplumsal muhalefet ve radikalleşmeden etkilendiği açıktır. 1970'li yılların başlarıysa, kapitalizmin içine girmeye başladığı ekonomik krizin ve bu çerçevede refah devletinin de çözümlüşünün başladığı bir döneme karşılık gelmektedir. Bu tür bir bağlamda kapsamlı planlamanın sorgulanan boyutu kent mekanına yaptığı müdahalelerin ve koyduğu kuralların katılığı üzerinedir. Diğer bir anlatımla, planlama alanında ortaya çıkan hoşnutsuzluklarla, refah devletinin geniş kapsamlı, katı müdahaleciliğine ve yarattığı sorunlara yönelik eleştiriler arasında dikkate değer paralellikler mevcuttur.

Liberal anlayışların kapsamlı planlamaya yönelik en önemli eleştirisi katı kuralların kentlerin gelişmesinin dinamizmini anlamaktan yoksun olduğu, piyasa güçlerinin devi-

nimi karşısında planlama kurumunun yeterince esnek olmadığı, bu nedenle de çoğu durumda kentlerin gelişiminin çok gerisinde kalan dokümanlar olmaktan öteye geçemedikleri yargısı vardır. Yapılması gereken, planlamanın kapsamlı, uzun vadeli ve katı kuralardan arındırılmış, daha esnek, kısa vadeli ve ucu açık bir niteliğe kavuşturulmasıdır. Diğer bir anlatımla, planlama kurumunun reform sürecinden geçirilmesi gereken boyutu daha çok uzun vadeli ve kapsamlılık boyutudur. Bu yaklaşım da planlama kurumunu bir bütün olarak değerlendirmekten çok, planlama sürecinin kısmi öğeleri üzerinde yoğunlaşmakta ve reformu bu alanlara sınırlı tutmaktadır.

1970'li yıllarda gündeme gelen ve giderek planlama kurumunda çalışan planlıları da içine alarak genişleyen bu eleştiri en radikal biçimiyle planlamanın tamamıyla terkini öngörürken, daha ılımlı bir biçimi planlamanın piyasa dinamiklerini gözetken bir nitelik taşıması gerektiğini öne sürmüştür.

Marksist Eleştiri

Savunucu planlama anlayışı kapsamlı planlamanın kısmi ve içerden bir eleştirisini yaparken, aynı dönemde, söz konusu planlama anlayışının kapsamlı ve dışsal bir eleştirisini marksist çevrelerden gelmeye başlamıştır. Bu çerçevede eleştiri mevcut yapılanma içinde bir reformdan çok, planlamanın içinde yer aldığı toplumsal yapıyı da sorgulayan bir radikal dönüşüm talebinden yola çıkmaktadır. Planlama kapitalist toplumsal ilişkilerin yol açtığı toplumsal-mekansal sorunları çözmeyi hedefleyen bir mühalaleler bütünü olarak algılayan bu anlayış, uzun vadede planlamanın hakim sınıfların bir aracı olarak görmektedir. Planlama kurumu kapitalist piyasanın irrasyonelliklerini gerek sermayenin gerekse de emeğin yeniden üretim alanlarında ortadan kaldırarak, kapitalist toplumsal ilişkilerin krizlerini hafifletmekte ve yeniden üretimine aracı olmaktadır. Bu nedenle, planlama kurumlarının içinde gerçekleştirilen reform çabaları, kapitalist toplumsal ilişkilerin yol açtığı sistematik eşitsizlikleri eleştirilerinin dışında tuttıkları sürece kentte radikal bir dönüşümün aracı olamayacaktır.

Marksist eleştirinin odaklandığı boyut planlamanın makro bağlamıdır. Başta mülkiyet ilişkileri olmak üzere sermaye ve devletin kent mekanına yönelik müdahaleleri sermaye birikiminin hızlandırılmasına ve toplumsal kontrole yöneliktir. Bu bağlam sorgulanmadan, planlama sürecinin farklı boyutlarında yoğunlaşılması, gereksiz bir uğraştır. Bu nedenle markist bakış açılarının önerdiği alternatif bir planlama modeli yoktur. Buradan çıkarılması gereken sonuç, marksist yaklaşımların planlamaya karşıt bir tutum içinde olması olarak algılanmamalıdır. Tam tersine, marksist yaklaşımların bir çoğu için, kısmen Lefebvre dışarda bırakılabilir, planlama toplumsal gelişmenin önemli bir aracıdır. Ne var ki kapitalist planlama insanı özgürleştirmek ve toplumsal yaşamı iyileştirmekten çok, kapitalist sınıfların ve devletin hakimiyetini pekiştiren bir nitelik taşımaktadır.

Postmodernist Eleştiri

1970'li yılların sonlarında değişen siyasal bağlama koşut olarak marksist eleştiri etkinliğini yitirirken, postmodernist eleştirilerin yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Postmodernist eleştiriyle marksist yaklaşımların ortak noktasında planlama sürecinin ik-

İktidar ilişkileri çerçevesinde kavranmasıdır. Ancak marksist yaklaşımlar iktidar sorununun makro bir çerçevede kapitalist devlet etrafında algılayıp, planlama sürecini de bu iktidar ilişkilerinin bir bileşeni olarak ele alırken, postmodernist yaklaşımlar iktidar sorununu daha mikro düzeyde ve yerleşmiş olarak ancak her düzeyde geçerli bir ilişkiler yumağı olarak değerlendirmektedir. İktidar her yerde olduğu gibi, tek bir mantığı da yoktur. Bu çerçevede planlama süreçleri iktidar ilişkileri çerçevesinde el alınarak eleştirilir. Söz konusu olan sınıfsal bir iktidar süreci değildir. Bu tür bir iktidar ilişkisi dışlanmamakla birlikte, planlama süreci çoklu ve çoğu durumda birbirleriyle ilişkisi zorunlu olmayan bir çok iktidar ilişkisini ve tahakkümü içermektedir. Planlama kurumu ataerkilliğin, etnik ve dini ve benzeri dışlanmalarında içerildiği bir nitelik taşır. Planlama bir iktidar sürecidir ve daha da önemlisi bir kesim tarafından ele geçirilebilecek bir süreç ya da yapı değildir.

Bu çerçeveden bakıldığında postmodernist bakış açısından planlama kurumununun reforma tabi tutması gibi bir sorunsaldan söz edilemez. Bu tür bir kurumsallaşma iktidar ilişkilerini değiştirmekten çok, iktidar yapılarının bir parçası haline gelme sonucunu doğuracaktır. Diğer bir anlatımla, iktidar ele geçirilmez, iktidara karşı direnilir. Kurumsallaşmış yapıların reddi, postmodernizmin planlama alanındaki eylemini kurumsal yapılar dışında, yani marjinde planlama kurumuna karşı direniş olarak tanımlamak sonucunu doğurmaktadır. Diğer bir anlatımla, postmodernist eleştiri bir yandan planlamanın makro bağlamını da eleştiriyor görünmekle birlikte, asıl odaklandıkları boyut bir iktidar ilişkisi olarak planlama kurumunun kendisidir. Planlama kurumu tüm iktidar ilişkileri gibi baskıcı ve dışlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, planlama kurumunun anlamlı reformundan söz etmek mümkün değildir. Yapılması gereken mevcut iktidar yapılarının dışından mücadele etmektir. Planlama kurumunun bilimsellik ve rasyonalite temelinde kendisini meşru kılmaya çalışılırken, bilimsel bilgiyi elinde tuttuğu varsayılan planlıların toplum üstü konumu da bu yaklaşım tarafından sorgulanarak, otoriter yapının parçası olarak görülmeleriyle sonuçlanmıştır. Diğer bir anlatımla, planlılar baskıcı planlama aygıtının bir parçası olarak görülmüş ve sorunların gerçek sahibi olan sıradan insanların bilgilerinin kent mekanının şekillenmesinde temel alınması postmodernist yaklaşımın yerelci çözüm anlayışının temel önermesi olarak belirginleşmiştir.

Üçüncü Yol Arayışları: Müzakereci Planlama Paradigması

Modernist planlama anlayışının teknik ve araçsal rasyonalite kavramı başta olmak üzere, yukarıdan aşağı örgütlenmiş, katılıma olanak vermeyen planlama anlayışını eleştirmekle birlikte, planlamanın gerekliliğini reddetmeyen ancak sivil toplum merkezli, aşağıdan yukarıya örgütlenmiş bir planlama anlayışını savunan orta yolcu bir anlayışın son yıllarda giderek yaygınlık kazandığı görülmektedir. Postmodernist ve yapısalcılık sonrası akımların planlama eleştirisinde çıkış noktasını Foucault'un çalışmaları oluştururken, 'orta yolcu' bakış açısının çıkış noktasında Habermas'ın çalışmaları vardır. Bu yaklaşımın planlama alanına uygulanması iletişimsel planlama (Communicative Planning) yaklaşımını savunanlardan gelmektedir.

İletişimsel Planlama farklı grupların belli bir (planlama) sorunu etrafında bir araya gelecek müzakere etmesini esas almaktadır. Farklı gruplar, karşılıklı güvenin süreç içinde ku-

bulduğu bir ortamda, kendi çıkarlarını ve kimliklerini serbestçe ifade ederken, diğer grupları onların niyetlerini, gereksinimlerini ve çıkarlarını da anlamaya çalışır. Bu tür bir ortam bir yandan yanlış bilgilenme ve anlamaları ortadan kaldırmayı hedeflerken, diğer yandan her kesimin diğerlerinin taleplerini de dikkate alarak kendisini de yeniden düşünmesine olanak sağlar. Bu süreç içinde, plancılar bir moderatör işlevi görmektedir. Bir başka anlatımla, plancılar, artık topluma kendi algıladığı ve bu çerçevede formüle ettiği planı dayatmak yerine, diğer gruplar gibi dinleyen, farklı talepleri anlamaya çalışan, farklılıkların bir arada tartışarak, müzakere etmesine olanak sağlayan bir konumdadır.

Böylece, planlama sürecinin sadece çıkarların çarpıştığı bir alan olmanın ötesinde, farklı kimliklerin ifade edilmesine olanak sağlayan bir alan olması hedeflenirken, sadece kendimizi değil diğerlerini de anlamamıza fırsat veren bir eylem olması gerektiğinin altı çizilir. Böylece başkalarından kuşku duyan ve düşman olarak gören bir yaklaşımın yerine, karşılıklı müzakereye, güvene ve anlamaya dayanan bir sürecin hakim kılınması sağlanacaktır. Söz konusu sürecin hayata geçirilmesi, sadece demokratik ve katılımcı bir planlama anlayışının kurulmasını sağlamakla sınırlı kalmayacak, demokratik bir sivil toplumun kurulmasına da olanak verecektir.

Modernite eleştirisi yaklaşımı başta kapsamlı planlama anlayışı olmak üzere Weberci/devlet merkezli planlama anlayışını eleştirirken, yerine yeni çoğulcu anlayışı koymaktadır. Diğer bir anlatımla, iktidar olgusu devlet merkezli olmaktan çıkıp, toplum merkezli bir anlayışla kavranırken, sivil toplum olarak adlandırılan bu alana öncelik veren bir planlama anlayışı benimsenmektedir. Bu tür bir kurgunun gerisinde bir normatif istek olarak, toplumdaki tüm kesimleri içermeye çalışan bir yeni planlama paradigması benimsenmeye çalışılmaktadır. Sivil toplum içinde bir kesim lehine diğer kesimlerin dışlanması yerine, her kesimin paydaş olarak katıldığı bir süreç benimsenmektedir. Bu tür bir anlayışı geleneksel liberal çoğulcu anlayıştan ayırmak oldukça güçtür.

Müzakereci anlayışın planlama yaklaşımı, kapsamlı planlamanın uzun erimliliğiyle karşılaştırıldığında, çok daha kısa erimli stratejik planlama niteliğindedir. Kentlere uzun erimli bir yön verme kaygısı, yerini piyasa güçlerinin eğilimlerini dikkate alan ve bu eğilimleri düzenlemeye çalışan bir anlayışa bırakmaktadır. Diğer bir anlatımla, neo-liberal/yeni sağ yaklaşımların planlamaya yönelttiği piyasa güçlerini olumsuz anlamda sınırlama eleştirisi büyük ölçüde kabul edilmekte, piyasa güçlerinin önünü açan bir planlama anlayışı benimsenmektedir.

Özetlemek gerekirse, müzakereci planlama anlayışı planlamanın makro bağlamını fazla sorgulamadan, planlama kurumunun kendi iç süreçlerini ve bu çerçevede de plancının konumunu sorgulamakta, bu sorgulamanın sonucunda da yeni bir planlama kurumu anlayışı ve plancı tanımı önermektedir. Söz konusu eleştirinin katkısı planlama kurumunun katılımcı hale getirilmesidir. Bununla birlikte katılımın nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin somut bir çerçevenin sağlanmadığı da açıktır. Örneğin planlama kurumlarına etkisi sınırlı olan dışlanan kesimlerin planlama platformlarına nasıl getirileceği belirsizdir. Plancının konumuna ilişkin olarak, müzakereci planlama anlayışı teknokrat/toplum üstü plancı anlayışını terketmekle birlikte, plancının farklı gruplar arasında aracılık eden bir aktör olarak özgün bir konumunun bulunduğu fikrini korumaktadır.

Buraya kadar, kapsamlı planlama anlayışının çeşitli perspektiflerden eleştirilerini gözden geçirdik. Kuşkusuz kapsamlı planlama anlayışı söz konusu eleştiriler ve bu eleştirilerine de esin kaynağı olan toplumsal/siyasal değişimler çerçevesinde planlama kurumu 1970'li yıllardan günümüze önemli değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin kapsamlı bir değerlendirmesini yapmak burada yaptığımız değerlendirmenin sınırlarını aşmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu değişimi değerlendirmek ve söz konusu değişimlerin ne derece yukarıda tartıştığımız eleştirilere yanıt oluşturabildiğini ortaya koymak yararlı olacaktır.

IV. Kapsamlı Planlama Sonrası Planlama Kurumunda Gözlenen Değişimler Üzerine Bir Değerlendirme

Kapsamlı Planlama yaklaşımı 1960'lı yılların sonlarından itibaren dikkate değer bir dönüşüme uğramaya başlamış, tüm boyutlarıyla terk edilmese bile, bazı temel varsayımları gözden geçirilerek planlama kurumunun yeniden şekillendirilmesi hedeflenmiştir. Bu sürecin en önemli öğelerinden birisi planlamanın uzun vadeliği anlayışının terk edilmesidir. Bu tür bir yaklaşımın yerine, liberal eleştirinin vurguladığı bir boyut olan, piyasa eğilimlerinin gözetilmesi kaygısını dikkate alan bir anlayış benimsenmeye başlanmıştır. Yapısal planlama/stratejik planlama/eğilim planlaması gibi betimlemelerin hepsinde piyasa eğilimlerini dikkate alan daha esnek bir planlama anlayışının ip uçları vardır. Böylece planlama kurumu piyasa güçlerinin yarattığı sorunları çözmek kaygılarından giderek uzaklaşıp, piyasa güçlerinin eğilimlerini dikkate alarak, bir yandan bu güçlerin önünü açan, bir yandan da, eğer mümkünse, söz konusu süreçlerin yol açabileceği sorunları radikal çıkışlar yapmadan olabildiğince gidermeyi hedefleyen bir anlayışa yönelmiştir.

Bu tür bir yaklaşımın giderek tüm kenti ya da bölgeyi gözeten bir mekan kurgusunu da terk ettiği gözlenmektedir. Diğer bir anlatımla uzun vadeli terkedilirken, mekansal bütünlük kavramından da giderek vazgeçilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Piyasa güçlerinin mekanı şekillendirmedeki rolünü kabullenen bir anlayışın kent mekanını bir bütün olarak şekillendirme kaygısından uzaklaşması da kaçınılmazdır. Çünkü, kabul edilen güçsüzlük sadece zamansal değil aynı zamanda da mekansaldır. Böylece, ismi ister yapısal ister stratejik planlama olsun, planlama süreci piyasa güçlerinin dikkate almadığı kentsel grupları ve bu grupların mekanlarını dikkate almak konusunda gerekli araçlardan yoksun hale gelmiştir. Bu nedenle, kent bütününden çok, kent mekanındaki stratejik alanlar önemli hale gelmiştir.

Bu tür bir parçacı yaklaşımın kaçınılmaz sonucu planlama kurumunun sınıflar üstü olma iddiasının da gözle görülür bir çöküşünü getirmiştir. Planlama kurumunun özel çıkarlar dışında tanımlanan kamusal niteliği terk edilirken, planlama eylemi giderek artan biçimde kamu-özel işbirliği olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Böylece daha önce daha dolaylı yollardan planlama kurumuna etkide bulunan sermaye gruplarının doğrudan sürecin parçası haline gelmesi mümkün olmaya başlamıştır. Bu dönüşümün doğrudan bir sonucu plancının görece özerkliğinin de, sermaye güçleri karşısında, azalması olmuştur. Diğer bir anlatımla, 1970'li yılların sonlarından 1990'lı yıllara kadar geçen dönem de

planlama kurumunda ortaya çıkan dönüşümler büyük ölçüde liberal kuramın eleştirileri yönünde gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte, 1990'lı yıllar planlama da ortaya çıkan değişimlerin yarattığı hoşnutsuzlukların da ortaya çıktığı yıllar olmuştur. Kentlerde derinleşen çelişkiler, kutuplaşma, yoksulluk ve benzeri sorunlar ve bu sorunlar karşısından planlama kurumunun yetersizlikleri tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, tartışmalarda öne çıkan boyut planlama kurumuna katılım üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Gerek postmodernist eleştiri gerekse de iletişimsel planlama eleştirileri bu tartışmalarda öne çıkan yaklaşımlar olmuştur. Yönetişim kavramının giderek öne çıkışı bir ölçüde bu yaklaşımların kazandığı önceliğin de göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kamu-özel işbirliğinin yetersizliği karşısında yerel toplulukların ve gönüllü kuruluşların da sürece katılması yönünde talep ve baskılar uluslararası ve ulusal düzeylerde siyasa yapıcılarının da giderek bu yaklaşımlara ilgi göstermesine yol açmıştır.

Söz konusu tartışmalar ve bu çerçevede şekillendirilmeye başlayan planlama kurumunun yeni yapılanmasında katılım boyutu ön plana çıkarken, planlamanın makro bağlamının sorgulması gibi bir kaygının hemen hiç gündeme gelmediği gözlenmektedir. Kentlerin şekillenmesine önemli ölçüde yön veren piyasanın mantığının verili alınması ya da önünde durulamayacak bir güç olarak görülmesi yeni dengelerin sermaye lehine ne denli güçlü kurulduğunun da bir göstergesidir. Planlama kurumunun yeniden yapılandırılmasına yönelik çabalar piyasa güçlerinin planlama kurumunu uğrattığı zaafı bir yana bırakırken, çözümü katılım olgusunda aramaya yönelmişlerdir. Son on yılda bu arayışların ortaya çıkardığı yeni yapılanma da katılımın sağlanması ve özellikle de yerel toplulukların planlama süreçlerinde daha aktif yer alması yönündeki çabalar ise küçük kazanımlara karşın yapısal bir dönüşümü sağlamaktan uzak kalmış görünmektedir. Piyasa mekanizması toplumların geniş kesimini dışlarken, planlama sürecinin tam da bu dışlanan kesimleri başarılı bir biçimde sürecin parçası haline getirmesi kuşkusuz gerçekçi değildir.

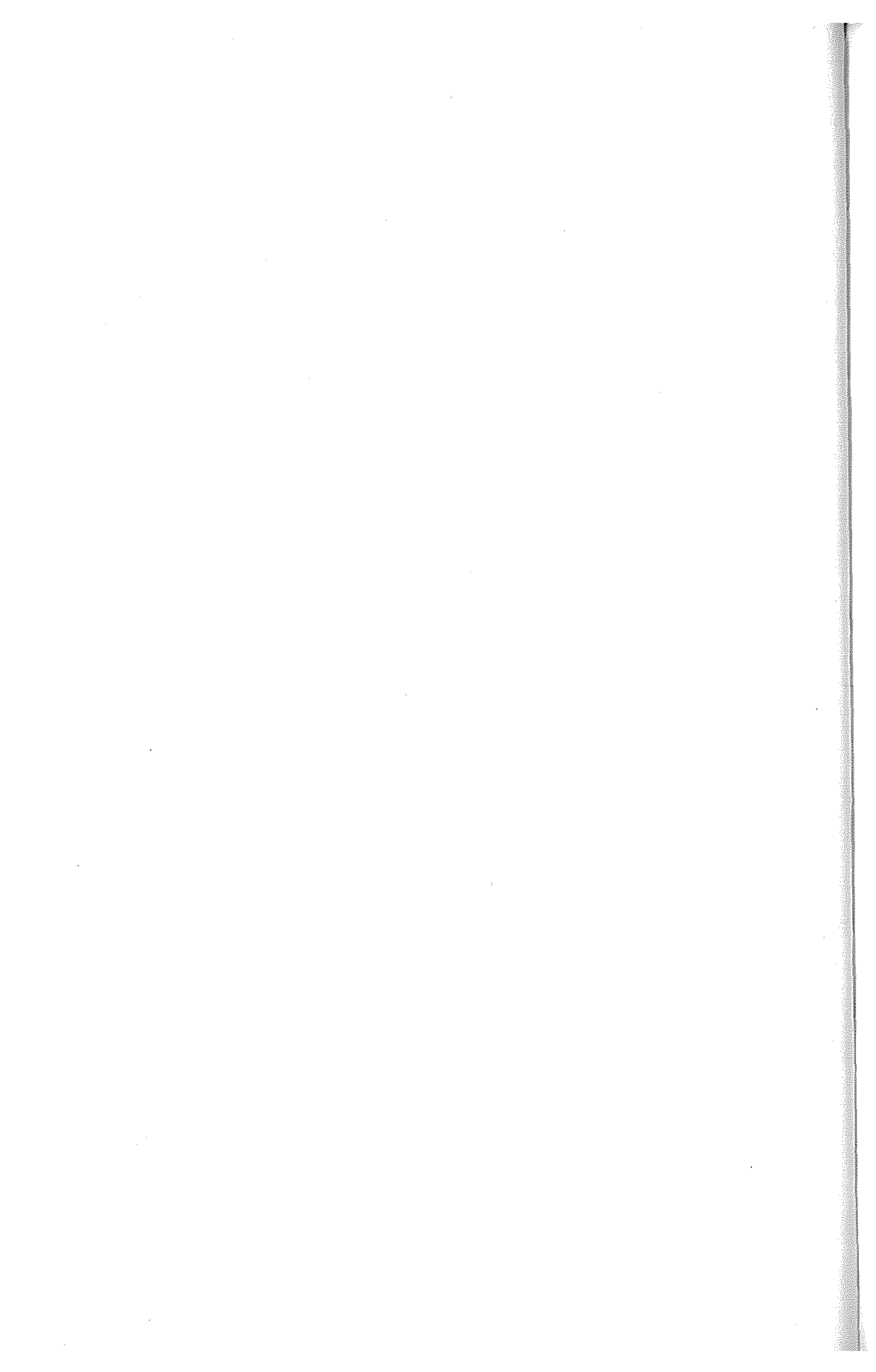
Altı çizilmesi gereken gerçek şudur; ister planlama kurumunun araçları açısından daha güçlü olduğu kapsamlı planlama dönemine bakılsın, isterse planlama kurumunun bugün yer aldığı bağlama, kentlere planlama kurumundan çok piyasa güçleri yön vermektedir. Bu nedenle, planlama kurumunun piyasa güçleri karşısındaki konumu, diğer bir anlatımla, makro bağlamını sorgulanmadan ve bu çerçevede radikal yeniden yapılandırmaya yönelinmeden, planlamanın kentlere güçlü bir biçimde müdahalesinden söz edilemez. Tüm güçlü araçlarına karşın, bu tür bir yüzleşmeyi gerçekleştirmedi ölçüde nasıl kapsamlı planlama 1960'lı yıllarda etkisiz kaldıysa, günümüzde de benzer bir yüzleşmeden kaçan anlayışların kentleri yönlendirmede etkisiz kalması kaçınılmazdır. Aslında kentleri uzun vadeli ve bir bütün olarak düşünmekten vazgeçerek, mevcut planlama kurumları bu taleplerinden çoktan vazgeçmiş görünmektedir.

V. Sonuç

Buraya kadar yapılan tartışma, planlamada reform/yeniden yapılandırmaya ilişkin olarak en azından iki boyutu gündeme getirmiştir. Birincisi, reform süreci ve bu yönde yapılan öneriler siyasal tercihlere dayanmaktadır. Hangi bakış açısından çıkarsa çıksın

planlamaya yönelik değişim talepleri, ne derece teknik terimlerle tanımlanırlarsa tanımlansınlar, siyasal sonuçlara sahiptir. Bu nedenle planlamanın salt teknik bir uğraş olarak görülmesi ve bu çerçevede reform taleplerinin yapılması sadece yol açtığı sonuçlar açısından değil, kendi etkililiği açısından da yetersizliklere yol açmaktadır.

Yaptığımız tartışma çerçevesinde ortaya çıkan ikinci bir sonuç planlama kurumunun yeniden yapılandırılması kapsamlı bir çaba olarak görülmelidir. Planlama kurumunun sadece makro bağlamına ve güç ilişkilerine yönelik bir vurgu (markist ve postmodernist yaklaşımlar), ya da kurumsal yapısına yönelik eleştiriler (savunucu planlama), veya planlamanın toplumsal tabanı ve katılıma yönelik eleştiriler (iletişimsel planlama) planlama kurumunun kentlere daha etkili müdahalesini gerçekleştirmekten uzaktır. Bu nedenle, etkili bir yeniden yapılandırma çabası, başta planlamanın makro bağlamı ve güç ilişkileri olmak üzere, planlama kurumunun tüm bileşenlerine yönelik bir tartışmayı ve bu çerçevede de bir öneriyi gerçekleştirmek zorundadır. Bu tür bir etkinlik kuşkusuz sadece kuramsal bir çaba olmamalıdır. Söz konusu alternatif bugün kentlerin ve planlama kurumlarının içinde bulunduğu sorunların sağlıklı tahlilinden eleştirisinden çıkacaktır.

I.OTURUM

ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KURAMSAL AÇILIMLAR

OTURUM BAŞKANI: CEVAT GERAY
RAPORTÖR: OSMAN BALABAN

**“Planlamada Yeni Bir Süreç, Yeni Bir Dil ve Yeni Bir
Yapı Gerekliliği Üzerine”**

Semahat ÖZDEMİR

**“Planlamanın Yeni Sınırlarının Tanımlanmasına ve
Bugünkü Şehirciliğin Dönüşümüne Giriş”**

Gökhan H. ERKAN

**“Planlamanın ‘Yapabilirlik’ Krizinde Özgürleştirici
Arayışlar Üzerine”**

Gülây AŞIKOĞLU, Eylem BAL, H. Evren ERDİN, Derya ÖNCÜL,
Pervin ŞENOL, Neriman YÖRÜR, Funda ALTINÇEKİÇ

**“Ekonomik Büyümeye Sosyal Kapital Temelinde
Yerel Gözetim”**

Levent ÖZAYDIN

PLANLAMADA YENİ BİR SÜREÇ, YENİ BİR DİL VE YENİ BİR KURUMSAL YAPI GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE...

SEMAHAT ÖZDEMİR

Ana tartışma konusunu, “şehircilikte reform” olarak belirlediğimiz bu buluşmada, yaşam çevrelerimiz ve bu çevrelerde yaşamlarını sürdüren tüm canlılar için “olması gereken”i ve ona ulaşacak yolları belirleyebilmek için, öncelikle bugün yaşamakta olanı, tüm açıklığıyla görmek, onunla yüzleşmek zorundayız. Yaklaşık kırk yıldır planlama eğitiminin verildiği ve sorgulamaya açık olsa da planlamanın kurumsal yapısının oluşturulduğu ülkemizde;

- Doğal çevremizi koruyamadık, topraklarımızı, ormanlarımızı, kıyılarımızı, denizlerimizi, kentlerimizin kimliğini yitirdik
- Oluşturduğumuz yapılı çevrelerde yaşayan insanların can güvenliğini bile sağlayamadık, on binlerce insanımız deprem, heyelan, sel, çığ sonucu yeterince önlem alınamadığı için yaşamlarını kaybetti ve her an kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya
- Fiziki gelişimini “imar planlarıyla” yönlendirmeye (!) çalıştığımız kentlerimiz, imarlı/düzenli ve imarsız/kaçak yapı ve gecekondu bölgeleri olarak ikiye bölündü. Her iki kesimin de çok ciddi teknik ve sosyal altyapı sorunları var. Tüm ülke genelinde büyük bir sorun olan yoksullaşmanın da tetiklemesiyle, özellikle büyük kentlerimizde yaşanan yabancılaştırma ve yarılmalar sonucunda; kentliler birbirini soyuyor, öldürüyor
- Pek çok gelişmiş ülkenin tersine, ülkemizde hem nüfus artışı, hem de kentleşme süreci henüz bitmedi. 15.Ekim.2003 tarihinde yayınlanan nüfus gelişim tahminlerine göre, Türkiye'nin nüfusu 2030 yılında 95.7 milyon olacaktır ve bu nüfusun 74 milyonu kentlerde yaşayacaktır. Bir diğer anlatımla, toplam nüfusun % 77'sinin kentlerde yaşayacağı ve önümüzdeki 25-30 yıl içinde kentlerimizdeki nüfusun 27 milyon kişi artacağı öngörülmektedir.(1) Özetle bugünün sorunlarına ek olarak planlama, önümüzdeki 25 yıl içinde 27 milyon yeni kentlinin de sorunları ile karşı karşıyadır. Bölgelerarası eşitsizliklerin giderilememesi durumunda, yeni kentlilerin yine, batıdaki büyük kentlerimize yönelmesi kaçınılmazdır
- Günün gerçekliğini kavramadaki zorluklar, geleceğin içinde barındırdığı farklı olasılıklara karşın, tüm canlıların yaşamlarını güven içinde sürdürebilmeleri ve doğanın kendisini yeniden üretmesini olanaklı kılacak yönde, ulaşılmış bilgi ışığında ve bilgiye ulaşma yollarının zenginleştirilerek, bugünden yarıya hedeflerin ve bu hedeflere ulaşma yollarının, araçlarının belirlenmesi gerekliliği kaçınılmazdır. Daha öz bir anlatımla, planlama, kaçınılmazdır

Bu kaçınılmazlık noktasında, planlama kendini yeniden tanımlamak zorundadır. Yaşam pratiğinde gerçekleştirilebilecek yeni süreçler, yeni bir anlatım dili ve uygulama araçları ve yeni bir örgütlenme oluşturmak zorundadır. Bu çalışma, bugünün pratiğiyle yüzleşerek, toplumumuzun sahip olduğu potansiyelleri irdeleyerek, geçmiş yıllarda yaşanmış kimi olumlu süreçlerden dersler çıkararak ve diğer ülke deneyimlerinden ipuçları alarak, planlamanın yeniden yapılanmasına dair düşünceleri içermektedir.

I. Günümüz planlama pratiği ile yüzleşmek..

17 Ağustos 2003 tarihinde, Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer'in, Marmara Depremi'nin dördüncü yılı nedeniyle bir mesajı yayınlandı. Mesajın bir bölümü şöyle ;

".....Yerleşim birimlerinin oluşturulmasında, yasal düzenlemelere ve bilimsel verilerle hazırlanan imar planlarına uymak yerine, kısa dönemli, kişisel çıkarların ön plana çıkarılması, büyük felaketleri hazırlayan en önemli etken." (2)

Cumhuriyetimizin en üst düzeydeki yetkilisi, imar planlarının bilimsel verilerle hazırlandığını düşünüyor. Oysa, 25 yıllık tanıklık sonucu, bilimsel verilere dayanmayan, hatta hiçbir veriye dayanmayan, çok sayıda imar planının varlığından söz etmek mümkün. Kuşkusuz planlama, yalnızca imar planı yapmak değildir. Ancak günümüz planlama pratiğinde planlama adına var olan tek araç da imar planlarıdır.

Yıllardır üniversitelerimizde "disiplinler arası bir bilim ve eylem alanı" olarak öğrendiğimiz ve öğrettiğimiz planlama, günümüz pratiğinde, tek bir plancı tarafından, planlama konusu olan yerleşimde geçirilen 5-10 günlük bir süre içinde, ilgili kurumlardan, bulunabilirse toplanmış yıllanmış verilere dayanarak, yöre halkından habersiz, belediye başkanı ve meclis üyeleri kışkırtılarak, sessizlik ve yalnızlık içinde gerçekleştiriliyor. Yöre halkının bilmediği tarihlerde, bilse de gidip baktığında hiçbir şey anlamadığı "imar planları" askıya çıkarılıyor, onaylanıyor. Sonra hemen plan değişiklikleri başlıyor, amaç; öncesinde de sonrasında da genellikle aynı olmak üzere, daha çok rant, daha çok kar elde etmek. Bu süreç sonunda gerçekten de birileri çok kazanıyor, birileri bedel ödüyor, birileri zaten sistemin dışında kalarak kendi çözümünü üretiyor, ama doğa, kültür, kimlik, insan ve ülke kaynakları zarar görüyor.

Büyük Marmara Depremi sırasında inşa ettiğimiz yatılı bölge okulunda bile, çocuklarımızın ölümüne engel olamadığımız ülkemizde, artık jeolojik etütler yönetmeliklerdeki değişiklikler gereği yaptırılıyor, ama planların bu etütlere uygunluğu denetlenemiyor.

Genellikle yerel seçimler sonrasında, yerleşimlerin imar planları yenileniyor, planlama "işini" ni alan yeni plancı, bir önceki dönemde üretilmiş, elde edilmiş plan verilerini, hatta bir önceki planın, orjinal halini bile bulamıyor. Eksik, eski bilgilerle aynı süreç yeniden yaşanıyor. Oysa gerekli bilgiler, ilgili kurumlarda, uzman kişilerde, yöre halkında üniversitelerde, arşivlerde, bir önceki plancıda var. Ama bu bilgilere ulaşılmıyor, ulaşılamıyor.

Bir cadde ile birbirinden ayrılan iki ayrı beldenin planları da, planlıları da bir diğeri ile ilişki içinde değil. Belki de aynı akarsuyun kenarında konumlanmış bu iki yerleşimin planlarının ortak hedefleri, politikaları yok, bu planları yönlendirecek bir üst ölçekli viz-

yon, politika yok. Genellikle benzer bir süreç içinde üretilmiş, sıg, statik, iki boyutlu çizimlerden ibaret, “çevre düzeni planları” var. Alt ölçekli planlar hazırlanırken, anılan çevre düzeni planına uyum ise yalnızca, plan dava konusu olunca sorgulanabiliyor, başka bir denetim mekanizması yok.

Bu planlarda, altyapı yok, alternatif enerji kaynakları arayışı yok, yöre yaşayanları, sürekllilik, dinamizm yok, planın öngördüğü sistemin dışında kalacakları baştan belli olan, toplumsal gruplar yok.

Bunca yoksunluklar içinde gerçekleşen planlama süreci sonunda üretilen planlar ise, bu yoksunlukla hiç bağdaşmayacak bir biçimde kesin, sıg, iki boyutlu ve yasalarımızla da standartlaştırılmış bir dile sahip. Bu dil o denli kesin ki, 10 yıl sonra, bilgisayar ortamında çizilen genellikle dikdörtgen yapı adalarında, oluşturulmuş yine dikdörtgen parsellerde, hala en iyi ihtimalle 5 m. ön bahçe, 3 m. yan bahçe mesafesi ile, 5-8 katlı apartmanların, yine otoparksız, ortak mekansız, tek düze ve kimliksiz bir biçimde üretileceğini öngörüyor.

Bu dil, o denli kesin ki, bugünkü nüfusu 30 000 kişi olan yerleşimin, nüfusu bugünden yarına 100 000 kişiye çıkacakmış gibi, tüm gelişme alanlarını bugünden, anılan biçimde tanımlama iddiasında. Bu dil, o denli tek düze ki, özensiz planlama süreciyle de birleşince, verimli tarımsal alanlarımızda yer alan, ekonomisi hala ağırlıklı olarak tarımsal üretime dayanan 3-5000 kişilik kırsal beldelerimizin planlarında, yıllar boyunca oluşmuş, sulama kanallarıyla bezeli kadastral parseller ve yollar paramparça edilerek, dikdörtgen yapı adalarına ve parsellere dönüştürülüyor ve anılan tekdüze yapılaşma biçimi bu yerleşimlere de dayatılabiliyor. Her köşesi yemyeşil olan bu yerleşimlerde, kişi başına 10 m² yeşil alan standardına uymak kaygısıyla, abartılı gelecek nüfus kestirimleriyle, çilek bahçeleri “park” a, seralar “oyun alanı”na dönüştürülebilir. (3)

Kentlerimizin yalnızca, “misafir odaları” diyebileceğimiz kesimleri, daha ayrıntıda planlanabiliyor. Kalan kesimleri ise sadece yollar ve yapı adalarından oluşan geometrik formların oluşturulmasından ibaret. Bu planlarda benimsenen 1/1000 ölçek ve dil, ne topoğrafyayı yeterince okuyabilmeye olanak tanıyor, ne de trafo, yangın musluğu, otopark, açık alan düzenlemeleri, kent mobilyası ve bitkilendirme önerilerine olanak veriyor. Tüm mekanları engelliler için erişilebilir kılmaya ise, ölçeğin izin vermemesinin yanı sıra, galiba hala kimsenin niyeti yok.

Bilimselliği çok tartışılır, dilinin yetersizliği ve anlamsız kesinliği çok açık olan bu planların, artık tek uygulama aracı ise, İmar Yasası'nın 18. maddesi. Tek uygulama aracı, çünkü, artık ne yerel yönetimlerin kamulaştırmaya ayırabilecekleri bütçesi var, ne de ortak kullanım alanlarına ayırabilecekleri kamu arazisi stoğu. Hızla, internet ortamında Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nce kamu arazilerinin satışa çıkarılması, en önemli planlama araçlarından birisinin yok olmasına neden olmakta. En önemli uygulama aracı olarak kalan 18. madde ise, tüm kentsel ortak kullanım alanlarının düzeyini, % 35 terk oranına çekmeyi nedenliyor. Planlar, bu eşiği aşmayacak şekilde düzenleniyor. Planla iki kat yapılaşma hakkı verilen mülk sahibi de, arazisinin % 35 ini terk ediyor, 8 katlı yapılaşma hakkı verilen de aynı oranda terk yapıyor. Yüksek yapılaşma yoğunluklarında yetersizliği çok açık olan % 35 terk oranının, bu biçimiyle alınması, yeni bir eşitsizlik or-

tamı yaratıyor. Yetersizliğinin ve üç boyutlu uygulanamamasının yanısıra, 10 yıl sonra kent-
sel gelişmeye belki açılacak alanlarda, bugünden 18. madde uygulamasının yapılması,
planları daha da statik, geri dönülmez hale getiriyor. Meyve bahçesinde bugün üretim
yapmakta olan bir üretici, bir gecede, bahçesinin bir başkasına ait imar parseline dönüş-
tüğünü öğrendiğinde isyan ediyor ve itiraz ediyor.

Çoğunu yitirdiğimiz ve kültürel mirasımızı oluşturan en önemli öğelerden birisi olan tes-
cilli yapılarımızın korunmasının maliyetini, hala yalnızca yapı sahiplerine yüklemek is-
tiyoruz. Komşusu yapısını müteahhite vererek zengin olurken, tescilli yapı sahibini, yok-
sulluk ve yapıyı koruma sorumluluğuyla başbaşa bırakabiliyoruz. Bu adil olmayan pay-
laşım sonucunda da birer birer yitiriyoruz bu değerlerimizi ve hala yeni bir aracımız yok.

Süreci, dili ve uygulama araçlarıyla büyük yoksunluklar içinde olan ülkemiz planlama
pratiğinin kurumsal yapısı ise, giderek kaos oluşturan çok sayıda kurumu içinde barın-
dırıyor. Belde belediyeleri, ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyeleri, koruma kurulları,
Çevre Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı
vb. çok sayıda kurum, kimi kez yetki çatışması da yaşayarak, günümüz pratiğini haya-
ta geçirmekteler. Belde belediyeleri, genellikle kıyası olan köylerin bir bölümünü müca-
vir alan sınırları içine alma telaşında, köylüler buna itiraz etmekte, büyükşehir belediye-
leri, ilçe belediyeleri ile çatışabilmekte, büyükşehirler ise bu sınırlar dışında büyümeye
devam etmektedir. İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerimizin bir bölümü, büyükşehir be-
lediye ve mücavir alan sınırları dışına taşmış, bu alanlarda küçük küçük belde belediye-
leri kurulmuştur. Bir metropolitenin ayrılmaz parçası olan bu yerleşim alanları, büyük-
şehir belediyesinden bağımsız, kendi planlarını yapmakta, metropoliten bütünlüğü ile
çatışan politikalar üretebilmektedirler. Aynı havza içinde yer alan belediyelerden birisi
arıtma tesisi için kaynaklarının büyük bir bölümünü ayırırken, bitişiğindeki diğer bele-
diye, kirlenici bir sanayi tesisine izin verebilmektedir. Çok daha küçük bir kaynakla, or-
taklaşa olarak sulama göleti ve barajları yapmak mümkünken, üreticiler, her 5-10 yılda
bir, daha derine artezyen kuyusu açabilmekte, hem milyarlarca lira kaynak boşa gitmek-
te, hem de zemin suyu giderek daha derine çekilebilmektedir.

Süreciyle, diliyle, kurumsal yapısıyla, uygulama araçlarıyla büyük açmazlar içinde olan
bu planlama pratiği, giderek toplumun daha büyük kesimlerini, sistem dışına itiyor. Gü-
nümüzde tümüyle kaçak kentler inşa edilebilmekte, "ıslah imar planları" ile ıslah edil-
mesi amaçlanan, bir dönemin kaçak yapı ve gecekondularında, kaçak yapılaşma de-
vam etmektedir. Çoğunluğunu kente yeni göçenlerin oluşturduğu kent yoksulları ise, ge-
cekondularını yapmaya devam ediyor veya kentin çöküntü alanlarına sığınıyor. En temel
insani gereksinimlerin bile karşılanamadığı kent parçalarında yaşayan bu gecekondulu-
lara ise, diğer kentliler artık çok dostça bakmıyor. Tümünü, işgalci, rant peşinde koşan,
birbirleri üzerinden zengin olan, kentli bile olmayan insanlar olarak etiketlemek, herkes
için kolay ve kabul edilebilir bir tanımlama olabiliyor. Planlamanın da gündeminde yer
almıyor artık bu toplumsal gruplar.

Yetersizlikleri özetlenmeye çalışılan bu planlama pratiği, yıllardır, yeniden ve yeniden
aynen üretiliyor. Oysa planlama, tam da bu nedenden ötürü, yeniden yapılanmak zorun-

dadır. Bu yeniden yapılanmada, dünyanın ve ülkemizin yaşamakta olduğu değişimi de içselleştirmek durumundadır.

II. Yeni bir süreç, yeni bir dil ve yeni bir kurumsal yapı arayışına doğru..

Doğal olarak, yeniden yapılanma arayışında, bu günün olumsuzluklarından sonuçlar çıkarmak gerekmektedir. Bir diğer yol gösterici, ülkemizde geçmiş yıllarda hayata geçirilmiş, görece başarılı sonuçlar aldığımız, planlama deneyimlerinden çıkarılabilecek dersler olabilir. Diğer ülke deneyimleri ve ülkemizin sahip olduğu potansiyeller ise, yine bu arayışta gözönüne alınması gereken öğeler olmalıdır.

1960 lı yıllarda, metropoliten kentlerimizde oluşturulan nazım plan bürolarının, disiplinler arası kadro oluşumu, sistematik ve sürekli bilgi üretimi, ekonomik-fiziksel bütünlük içindeki coğrafyayı kapsayıcı özelliği, yerinde, sürekli ve dinamizm içinde planlama eylemi, o yıllardan bugüne taşınabilecek izler. Ankara Metropoliteninde, kent nazım planına uygun konumda, 300 000 kişilik ve 1035 hektar büyüklüğündeki alanda gerçekleştirilen Batıkent deneyimi ise, yine o yıllardan bugüne taşıyabileceğimiz, Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Büro Başkanı Sn. Haluk Alatan; İmar ve İskan Bakanlığı yetkilileri, Ankara Belediye Başkanı, Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü gibi kurumlar ve kurum görevlileri arasındaki iletişim, ikna süreci, ve işbirliği konusunda, belki de dünya çapında bir örnek.

1965 yılında yürürlüğe giren, gerek gecekondu sorununa, gerekse alt gelir grubu kentlilerinin konut sorununa bakış biçimiyle, en kapsamlı ve öncü yasalardan birisi olan 775 sayılı Gecekondu Yasası, bugünün planlama pratiği içinde yer alanlarca varlığı, yürürlükte olduğu unutulmuş, ama gelecekte bu sorunların çözümünde hala yol gösterici olma özelliğine sahip bir başka deneyim.

Yeniden yapılanma arayışında ipuçları çıkarılabilecek, İngiltere, Fransa, Almanya, İsveç, Finlandiya gibi, gelişmiş batı ülkelerinin, yakın dönem deneyimleri irdelendiğinde ise şunları söylemek mümkün:

- Bu ülkelerde, planlamanın kademeli yapısı korunmakta, alt ölçekli, yerel uygulama planlarıyla, bölgesel/alt bölgesel ölçekteki planlar arasındaki uyum denetlenmektedir
- Gerek bölgesel, gerek yerel ölçekte hazırlanan planların oluşum sürecinde, iletişim, tartışma, uzlaşma platformu sağlanmakta ve halkın planlara ilişkin görüşü, kimi kez Fransa ve Almanya'da olduğu gibi, kamu görevlilerinin gözetiminde halkoyuna başvurularak alınmakta, eğer olumsuz görüş çıkarsa, planlar değiştirilmektedir
- Planlama, yatırım ve uygulama koordinasyonunu sağlamak üzere, gönüllü bölgesel yönetim birlikleri oluşturulabilmektedir. (4)

Planlama pratiğimizde yaşanan olumsuzluklara karşın, ülkemizde, planlamanın yeniden yapılanmasında giderek daha etkin ve farklı roller üstlenebilecek potansi-

yele sahip oluşumlar ise, bu arayışta, belki de üzerinde en çok durulması gereken potansiyel değerler. Bu oluşumları iki grupta ele almak mümkün :

- Yerel-sivil insiyatif grupları, dernekler, meslek örgütleri ve Yerel Gündem 21 oluşumları,
- Belediye birlikleri

Yerelleşme ve demokratikleşmeye bağlı olarak, meslek örgütleri, dernekler ve yerel sivil insiyatif grupları, giderek kentlerine, çevreye daha duyarlı çalışmalar yapmaya, olumsuz gelişmelere karşı tepkilerini daha organize bir biçimde ifade etmeye ve henüz başlangıç aşamasında da olsa, olumlu sonuçlar almaya başlamışlardır. Meslek odalarının açtıkları imar planı iptal davaları, çevreci grupların protestoları ve açtıkları davalar, yerel yöneticilerin bazı politikalarının oluşmasında, değişmesinde etkin olabilmektedir.

Yerel Gündem 21 oluşumları ise, her yerleşimde, atanmışları, seçilmişleri, sivil toplum örgütlerini, üniversiteleri, kentine duyarlı gönüllüleri bir araya getirebilme potansiyeline sahip, toplumumuz için yeni ama önemli oluşumlar. 1992 yılında Rio Çevre Konferansı ve 1996 yılında İstanbul Habitat-II Kent Zirvesinde, kentlere; “gündem 21” olarak ifade edilen, “eylem planı” hazırlama sorumluluğu verilmiştir. İçişleri Bakanlığımızın genel-geleriyle de yerel yöneticiler ve yerel görevliler , bu oluşumları desteklemeleri doğrultusunda yönlendirilmekte, herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bu platformlarda, atanmışlar, seçilmişler, sivil toplum örgütleri, yerel gönüllüler, üniversite elemanları bir araya gelebilmekte, yörenin soruları, öncelikleri konusunda tartışabilmekte, ilgi ve bilgi alanlarına göre alt çalışma grupları oluşturulabilmekte, araştırma yaparak, bilgi üreterek, projeler hazırlayabilmektedirler. Gerek İzmir Yerel Gündem 21 platformundaki, gerekse de henüz çok yeni bir oluşum olan ve Karaburun Yarımadasındaki iki belediye ve yarımada köylerini içine alan, Karaburun Yarımadası Yerel Gündem 21 oluşumundaki tanıklıklara dayanarak, bu oluşumların çok önemli potansiyele sahip oldukları, bu potansiyelin geliştirilebileceği, ve bu iletişim ortamının bir sinerji yaratabileceğini, bürokrasiyi azaltarak, yerel sorunların hızla çözülebileceğine kavuşabileceğini ve bu oluşumlarda, gelecek vizyonunun yaratılabileceğini söylemek mümkün. Bugün 50 kentimizde oluşan bu platformların performansı, dünyadaki en gelişmiş Yerel Gündem 21 oluşumu olarak değerlendirilmiştir. Yıllarca tartıştığımız, planlamaya halk nasıl katılacak sorusunun yanıtı, bu tür oluşumlarda bulunabilir. Kuşkusuz, bu oluşumların sahip olduğu potansiyelin geliştirilebilmesi için, öncelikle bu platformlara, ülkenin dört bir tarafındaki plancıların sahip çıkması gerekmektedir. İçerdikleri bu potansiyele karşın, günümüzde bu oluşumların henüz tüm toplum kesimlerini kavrayabildiğini söylemek ise, güçtür.

Planlamanın yeniden yapılanmasında, bir diğer önemli potansiyel, ülkemizde kurulmuş olan belediye birlikleridir. Ege Belediyeler Birliği, Çeşme-Karaburun Yarımadası Belediyeler Birliği, Bakırçay Havzası Belediyeler Birliği, Ege Bölgesinden verilebilecek örnekler. Planlama bağlamında bugün çok etkin bir rol üstlenmeyen bu birlikler, gelecekte daha etkin olabilirler. 1.Eylül 2003 tarihli bir gazete haberi, bu potansiyeli doğrular nitelikte. Anılan haberde, Kelkit Havzasındaki 16 ilçenin belediye başkanlarının oluşturduğu “Kelkit Platformu” nun, Kelkit Çayı kenarındaki yerleşim birimlerinin doğal, kültürel ve ekonomik değerlerini tanıtarak korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak ama-

cıyla, İstanbul'da yürüyüş yaptıkları, bilgisi yer almakta. (5) Bu bir araya geliş ve eylem birlikteliği, havza bütünlüğünde planlama politikalarının ve kararlarının oluşturulmasında, önemli bir başlangıç olabilir.

Sahip olduğumuz bir diğer potansiyel ise, iletişim ve bilgi teknolojilerinin kullanımında, ülkemizde son yıllarda yaşanan gelişmedir. Yerel televizyonlar ve radyolar aracılığıyla, yöre sorunları, yerel platformlarda tartışılabilmekte ve halk bilgilendirilebilmektedir. Bazı yerleşimlerimizde, belediye meclis toplantıları naklen yayınlanabilmekte ve yöre yaşayanları, yerel siyaseti daha yakından izleyerek, sorgulama ve denetleme olanağına kavuşabilmektedir. Büyük kentlerimizde, kent bilgi sistemleri kurulmaya başlamıştır. Bu sistemler sayesinde, bilgi paylaşılabilir ve paylaşılan, şeffaf ve bilimsel bu bilgiye dayanarak üretilen plan kararları, planlama ilkelerine aykırı bir biçimde, kolaylıkla değiştirilemeyecektir.

Günümüz planlama pratiğinin sorgulanması, geçmiş planlama deneyimleri, gelişmiş ülke uygulamaları ve sahip olduğumuz potansiyellerden yola çıkarak oluşturulacak yeni planlama sürecinin sahip olması gereken özelliklerine dair şunlar söylenebilir :

Planlamanın Kademeli Yapısı Korunmalıdır

Her yerleşme, ya kendi içinde bir ekosistem bütünlüğü olan bir alt bölgenin parçasıdır veya bir metropoliten alan bütünlüğünün bir parçasıdır. Ekosistem bütünlüğü, havza bütünlüğü olarak alınabilir. Havza, yüzey sularıyla, yeraltı suları ve kaynaklarıyla, bitki örtüsüyle, bir alt bölge bütünlüğü oluşturur. Bu alt bölge bütünlüğünde doğal kaynakların korunması, var olan potansiyellerin geliştirilmesi gereklidir. Bunun başarılabilmesi için de, bu alt bölgenin doğal yapısına, ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel yapısına ilişkin, sistematik ve sürekli güncel kılınan, bilgi tabanı oluşturulmalıdır. Gerek bu bilgilerin üretilmesi ve güncellenmesi, gerekse de bu bilgiye dayanarak planlama politikalarının geliştirilebilmesi için, "alt bölge planlama bürosu" oluşturulmalıdır. Büronun oluşturulmasının ardındaki temel örgütlenme, alt bölge belediyeler birliği olabilir. Aynı alt bölgede yer alan belediyelerin, nüfuslarına orantılı olarak yapacakları finans katkısıyla oluşturulacak planlama bürosu, bugünün bilgi teknolojisi ile, ürettiği sistematik bilgiyi, şeffaf bir biçimde, tüm ilgilenenlerce paylaşabilecektir. Alt bölgeye dair politikaların belirlenmesinde, belediye başkanlarının, vali ve kaymakamların, alt bölge yatırımcı kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin ve yerel gündem 21 platform sözcülerinin katılımı ile oluşturulacak "alt bölge meclisi", bu yeniden yapılanmada anahtar konumdadır. Bilimsel bilgi ve alt bölge meclisinde belirlenen vizyon ve politikalara dayanarak, alt bölge bütünlüğüne dair, planlama bürosunda üretilen alt bölge planı, bir politikalar planıdır ve dinamiktir. Bu plan, kesinlikle korunacak doğal alanların, tarım alanlarının belirlendiği, enerji, altyapı, ulaşım sistemlerine ilişkin yönlendirmelerin yapıldığı bir plandır. Mekansal boyutu olan bilgilerin ve politikaların haritalandırıldığı, mekansal boyutu olmayan bilgi ve politikaların raporlandırıldığı, internet ortamında yayımlandığı, basılarak kitap haline getirildiği ve halka dağıtıldığı planlardır. Ve zaman içinde , öngörülemeyen yeni bir gelişim/sorun/yatırım gündeme geldiğinde, benimsenmiş politikalar ışığında, bu yeni gelişim değerlendirilebilecek, bu bağlamda yeni politikalar üretililecektir.

Alt bölge bütünlüğü, metropoliten nitelikli kentlerimizde, metropoliten alan bütünlüğü olarak da tanımlanabilecek, bu kez “metropoliten alan planlama bürosu”, metropoliten alan belediyeler birliğine üye belediyelerce oluşturulacaktır.

Alt bölge ölçeğinde, üretilen politikalar planına uygun olarak, alt ölçekli, yerel , yapısal ve uygulama planları yapılmalı, bu üç kademe arasındaki uyum, kesinlikle denetlenmelidir. Yerel planlar, belli bir büyüklükten sonraki kentlerimizde, örneğin 100 000 kişi ve üzerindeki büyüklüğe sahip olan kentlerimizde, belediyesinde oluşturulan planlama bürosu tarafından, “sürekli ve yerinde” üretilmelidir. Daha küçük yerleşimler için, alt bölge planlama bürosu elemanları, bu yerleşimlerin planlanmasında da görev alabilirler. Belediyede oluşturulacak sürekli bir teknik destek kadrosu ile, bu görece küçük yerleşimlerin de planlama süreci, yerinde, sürekli ve kademeli birlikteliğe uygun bir biçimde gerçekleştirilebilecektir. Yerelde üretilecek bu yapısal planlar, kentsel yerleşimin çevresindeki, korunması ve asla kentsel gelişmeye açılmaması gereken alanları, etap etap kentsel gelişmeye açılacak alanları, kentin ana ulaşım sistemi, altyapı, enerji vb. konularda yönlendirici planlardır. Bu planlara uygun olarak da, uygulama planları, yine etaplar halinde ve yapılaşma talebine, gereksinime, yatırım projelerine bağlı olarak üretilebilecektir.

Planlamanın Disiplinlerarası Özelliği Korunmalıdır

Alt bölge planlama bürosunda, yer bilimleri, toprak yapısı, bitki örtüsü, ekonomik yapı, sosyal yapı, çevre, enerji, altyapı, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri, arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık tarihi ve planlama konusunda uzmanların katılımıyla oluşturulacak ekip, bir yandan alt bölgeye ilişkin bilgi üretir, politika geliştirirlerken, bir yandan da alt bölgede gündeme gelebilecek ve ekonomik gelişime katkı sağlayacak yatırımların oluşumunda, bir iletişim, paylaşım, kolaylaştırıcılık ortamı oluşturabileceklerdir.

Alt bölge içinde yer alan ve nüfusu 100 000 kişiden fazla olan yerleşimlerde, yerinde oluşturulacak “kent planlama ofisi” , yine kentin yapısına uygun biçimde ve disiplinlerarası nitelikte, ancak belki daha az sayıda uzmanın sürekli görev yaptığı planlama ofisi olabilecektir. Yerinde ve sürekli bir biçimde planlama çalışmaları yapacak ve yerele dair bilgi üretecek bu ofislerin gereksinim duyduğu ve yetersizliğin söz konusu olduğu durumlarda, alt bölge planlama bürosu uzmanları, bu gereksinimi karşılayabileceklerdir. Daha küçük kentsel yerleşimlerde ise, yerelde oluşturulacak, çekirdek bir teknik kadro ile ve alt bölge planlama bürosu uzmanlarının desteğiyle, yine yerinde planlama çalışmaları yürütülebilecektir.

Planlama, Sivil Toplum Örgütleri Ve Yöre Yaşayanlarının Sürece Katılımını Sağlamalı, Taraflar Arasında İletişimi Sağlayarak, Bir Sinerji Yaratabilmelidir

Gerek alt bölge ölçeğinde, gerekse de tekil yerleşimler özelinde, planlama ekibi, sivil toplum örgütleri ve yerel gündem 21 platformları, muhtarlar, öğretmenler, doktorlar, atanmış diğer yerel yöneticiler, güvenlik birimleri ve en önemlisi, yerel halk ile iletişim içinde olmalıdır. Yöre, yöre yaşayanlarından iyi hiç kimsenin bilemeyeceği ve yöre yaşayanlarının desteği olmaksızın, plan kararlarının hayata geçirilemeyeceği artık çok açıktır. Yerel planlar, yapısal plan ve uygulama planları, halka çeşitli ortamlarda, yerel

televizyonlarda, bilgisayar ortamında, kahve toplantılarında, okullarda, anlatılabilmeli, onların görüşleri alınabilmeli ve yerel planlar, alt bölge planlama bürosu elemanları gözetiminde halk oyuna sunulabilmelidir.

Planlama; Dilini Yaşamın Dinamizmi Ve Yaşam Çevre Kalitesi Talebine Göre, Yeniden Oluşturmalıdır

Gerek alt bölge ölçeğinde üretilecek olan politika planları, gerekse de yerelde üretilecek olan yapısal planlar, yol gösterici ve dinamik planlardır. Bu niteliklerine uygun olarak da, daha sade, soyut, politikalarla bütünleşmiş ve dinamizme açık bir dile sahip olmalıdırlar. Yapısal planlara uygun olarak, yapılaşma talebi ve biçimine göre, etaplar halinde hazırlanacak uygulama planları ise, bir kentsel tasarım projesi ayrıntısına sahip olan planlar olmak durumundadır. Girişimciler, arsa sahipleri, olası kullanıcılar arasında işbirliği yapılarak üretilecek bu planlarda, engelli ve yaşlıların kullanabileceği rampalardan, çöp konteynerlerinin konacağı ceplere, topoğrafyaya göre, kitle etüdü yapılarak, yapının kot alacağı noktaya dek, ayrıntılar düşünülmelidir.

Kırsal nitelikli yerleşimlerde, yerel yaşam biçimine, mekan kullanma alışkanlıklarına bağlı olarak, farklı normlar benimsenebilmeli, kadastral parseller, yollar, sulama kanalları olabildiğince korunarak, yol genişlikleri ve kentsel sosyal-teknik altyapı gereksinimi, o yerelin fiziki, doğal çevresine bağlı olarak düzenlenebilmelidir.

Planlama; Yeni Uygulama Araçları Geliştirmelidir

İmar Yasası'nın 18. madde uygulaması, üçüncü boyutta da uygulanabilmeli ve mahal-le/komşuluk ünitesi ölçeğindeki tüm kentsel teknik-sosyal altyapı alanlarının arazi gereksinimi, yapılaşma yoğunluğuna bağlı olarak, bedelsiz terklerle sağlanabilmelidir. Yine, 18. madde uygulaması kapsamına, tescilli yapı sahipleri, düzenleme sınırları içindeki diğer arsa sahipleri gibi, kendi yapısının ekonomik rantına eşit büyüklükteki bir arsa sahibi olarak dahil edilebilmeli ve yapı sahiplerine imar hakları, bu düzenleme sınırları içinde verilebilmelidir. Bir anlamda, imar hakkı transferi de demek olan böylesi bir uygulama, kent içinde kalmış, korunması gerekli nitelikli tarım arazilerindeki arsa sahiplerine dönük olarak da uygulanabilmelidir.

Gerek alt gelir grubu kentlilerinin konut sorununun çözümü aşamasında, gerekse de büyük arazi gereksinimi olan hastane, spor, eğitim kompleksi gibi kentsel ölçekli ortak kullanım alanlarının arazi gereksiniminin karşılanması aşamasında kullanabilmek için, kentsel gelişme alanları sınırları içinde kalan son kamu arazilerinin satılmasını engellemeye çalışmak ise, planlamanın bugünden yarına en temel görevlerinden birisidir.

Planlama, Sistem Dışı Kalanlara Dönük Çözümler Üretmek Zorundadır

Ülkemiz, benzer gelişmişlik düzeyindeki pek çok başka ülkeye göreli olarak, alt gelir grubu kentlilerinin konut sorununu çözebilme açısından, daha şanslı konumdadır. Çünkü, bu toplumsal gruplar, yaşadıkları yoksulluğa ve güvencesizliğe karşın, kendi konutlarını yapabilmeye birikimi ve becerisine sahiptir. Belli koşullarla, altyapılı arsa ve teknik destek sağlanması durumunda, bu insanlar, insani yaşam çevrelerini, kendileri oluştura-

bileceklerdir. Planlama, barınma amacıyla gecekondusunu yapan ile, kentsel ranta haksız bir biçimde el koyma arayışında olan insanları birbirinden ayırdedebilecek araştırmalar yapmalı, bilgi üretmeli, projeler geliştirmelidir. Sağlıklı bir ayırım üzerine, kaçak yapılaşmaya ilişkin olarak, hem denetim mekanizmaları geliştirmeli, hem de yasal bir biçimde yapı inşa sürecini kolaylaştırıcı arayışlar içinde olmalıdır.

Son söz

Bu çalışma, yaşanmakta olan olumsuzluklara karşı hissedilen kimi kez hüznün, kimi kez acı, kimi kez öfke ve isyan ve duyulan umutsuzluklara karşın, umudu kaybetmemek gerekliliğinden yola çıkarak oluşturulan bir arayış. Olup bitmekte olanı, değiştirmek için bu arayışlar zorunlu ve farklı arayışlarla, geleceği bugünden daha iyi yaşanabilir kılmak mümkün.

Notlar

1. Anılan tahminlere göre, 2030 yılından sonra ülkemizde nüfus artış hızı yavaşlayacak ve 2050 yılında 101 milyona ulaşacak ve giderek nüfus durağanlaşacaktır. 15.Ekim.2003 Radikal Gazetesi.
2. 17 Ağustos 2003 Radikal Gazetesi
3. S.Özdemir, Z.Gencel, Z.Peker ve diğ. "Beldelerine yabancı planlar", Geleceği Planlamak, TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2001
4. James Berry, Stanley Mc Greal (edt.) "European Cities, Planning Systems and Property Markets", 1995
5. 1 Eylül 2003 Radikal Gazetesi

PLANLAMANNIN YENİ SINIRLARININ TANIMLANMASINA VE BUGÜNKÜ ŞEHİRCİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜNE GİRİŞ

GÖKHAN H. ERKAN

GİRİŞ

Bu bildiride, şehirciliğin teorik zeminini ve kuramsal yapısını çağdaş kentleşme dinamikleri bağlamında tartışabilmek ve şehir planlamanın gereksindiği yeni yapılanma ve çağdaş nesnellığe adapte olabilmek süreçlerini ve araçlarını tanımlamak için “kentsel planlamanın sınırları bugün nelerdir?” sorusu tartışmaya açılmıştır. Yeniden yapılanmanın teorik zemini ve kapsamı belirlenmeden kent planlamanın araçlarının değiştirilmesi girişimi, bu araçlardan kimilerinin ait olmadıkları zeminlerde kullanıma katılması / eklenmesi demek olacaktır. Tartışmanın anahtar kavramı olan sınır; teorik çerçevenin temelini oluşturur.

Disiplinlerarası bir öğreti ve etkinlik alanı olan planlamanın, son dönemde sosyolojik ve politik olguların yoğunluğundaki kimi konularda etkinlik ve çalışmalarda bulunması bir çatışma ve kesişme ortamı oluşmasına nedendir. Şehir planlamanın hem kendi etkinlik alanının yeniden tanımlanması, hem ilişki içinde olduğu diğer disiplinlerden ayrıldığı ve birleştiği noktaların belirlenmesi, oluşturulması muhtemel yeni şehircilik kurumlarının yetki çatışmasına maruz kalmaması için gereklidir. Başka bir deyişle; bugün, sınırların ortadan kalktığı, yetkilerin iç içe geçtiği, katılımın uzmanlık hiyerarşisini minimize ettiği, mal-sermaye-insan-bilgi akışının sınırsızca gerçekleştiği nesnel ortamda, şehirciliğin öznel varlığını ve etkinliğini sürdürebilmesi için kendi alanını tariflemesi ve yeni yetki araçlarını bu çerçevede oluşturmaya girişmesi gereklidir.

Bütün bu gerekçeler içinde, sınır kavramının felsefi bir başlangıç noktası oluşturmasıyla, bildiride, öncelikle sınırın kavramsal analizi yapılmış; çağdaş dünya düzeninde sınır kavramının neleri ifade ettiği ve neleri ifade etmeye başladığı tartışılmış ve şehir planlamada yeni bir kavramsallık, planlama araçlarında ise yeni bir kurumsal örgütlenme oluşumu tartışmaya açılmıştır. Bütüncül ve sistematik bir tartışma güdülmesi için temel başlıklar şu şekilde düzenlenmiştir.

- 1- sınır kavramının kavramsal analizi
- 2- çağdaş dünya düzeninde sınır kavramının eski ve yeni ifade biçimleri
- 3- ‘imar işi olarak planlamanın’ mevcut sınırları ve araçlarının tahlili
- 4- ‘disiplinler arası bir okul olarak planlamanın’ sınırları ve araçlarının tahlili
- 5- şehircilik kurumlarında yasal/yönetimsel yetkilerinin ve yetki alanlarının tanımlanması
- 6- planlamada dışlamalar ve içermeler

Açık ki, bildiride sınır kavramının ontolojisi yapılacak değil. Herhangi bir ansiklopedide “sınır” kelimesinin içeriği ve çeşitli tarihsel dönemler boyunca ne tür değişiklikler geçirdiğine dair çok daha kapsamlı anlatılar mevcuttur. Üstelik bu tanımların her biri,üze-

rinde pek de tartışmayacağımız kadar, genel kabul görecektir. Ben özel olarak, sınır kavramının, planlama ve şehircilik açısından belirlenmiş-memiş anlamını ortaya koymaya ve kavramın bize katacağı faydaları tanımlamaya niyetliyim.

1. Sınır kavramının kavramsal analizi:

Yöntem

Anahtar kavram olarak “sınır” kavramının seçilmiş olmasının bir genel bir de özel sebebi var. Bunlardan genel olan, son birkaç onyıdır dünyada sınırların ortadan kalktığına yönelik söylemlerin artışına bağlı olarak hemen hemen tüm disiplinlerde “sınırlar” konusunda bir merak uyanması. İkincisi, yani özel olan sebep ise, 2002-2003 Öğretim yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 4. sınıfında çalışmaya başladığım ve mezuniyet sonrasında halen sürdürdüğüm “kentin sınır ve çeper bölgelerindeki yaşam ve mekan koşullarının düşüklüğü” sorunsalının temel kavramı olan “sınırın”, çalışma sürecince oluşturduğu kavramsal temelin kentsel planlamanın teorik düzlemine taşınabilecek bir kullanım potansiyeli olduğuna dikkat çekmek isteğim. Kavramın bir planlama çalışmasının odağından planlama disiplininin odağına taşınması onun yeniden kavramsallaştırılmasını zorunlu kılar. Dolayısıyla bu iki uğrak arasında “sınır” kavramının nasıl nitelik değiştirdiğini belirtmek için iki sorunsalı ele alış biçimleri arasındaki farkı ortaya koymalıyız.

İlk çalışma, İstanbul Tarihi Yarımada Stratejik Kentsel Planlama kapsamında, yukarıdaki sorunsala çözüm arayışı şeklinde adlandırılabilir. Çalışmanın dolayısıyla sınır kavramının bir teorik zeminden pratik zemine taşınması aşamaları özetle şu şekildedir: Öncelikle genelleştirilmiş haliyle sınır kavramının analizi yapılmış; bu analizdeki yönelme ile sınırın idari, ekonomik, tarihi, sosyal ve fiziksel bakımlardan Tarihi Yarımada’ya özgü durumuna ulaşılmış; analiz sonucunda oluşturulan kategoriler arasında Tarihi Yarımada’nın sınırları katı sınır (basitçe diyebiliriz ki, kara surları ve deniz sınırı ile sınırlanmış yapı çevrenin doğal-coğrafi ve yapay-tarihi değeri nedeniyle yokedilemez yapı elemanlarından oluşmasından kaynaklı katılma) olarak tanımlanmış; mevcut üç farklı kenar (Kara Surları, Haliç kıyısı, Marmara kıyısı) öznel nitelikleri bakımından ayrıştırılmış, tanımlanmış ve sorunsallaştırılmış; bu sorun bölgeleri içinden Tarihi Kara Surları yalnızca tarihi yapı stoğu olarak değil aynı zamanda bir yapı çevre sınırı olarak alt çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Sınırın kavramsal analizi böylece sorun çözümüne yönelik bir araç haline gelmiş ve bunun yanında farklı düşünsel açılımlar da sağlamıştır.

AKIM ŞEMASI 1.

İkinci çalışma, yani bu bildiri, yine aynı kavramın (sınır) planlama disiplinde nasıl ele alınabileceğinin altını çizer ve yeniden yapılandırmaya giriş için farklı bir açılım sağlar. Yeniden yapılandırma talebinin ortaya çıkma gerekçesi olarak planlamanın çalışma alanı, öznel kimliği, diğer disiplinlerle etkileşime girdiği veya içiçe geçtiği noktaların belirsizliği nedeniyle kendi sınırlarının tanımlanmamışlığı gösterilmiş, sorunun aşılması için kuramsal çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

AKIM ŞEMASI 2.

2. Çağdaş dünya düzeninde sınır kavramının eski ve yeni ifade biçimleri

Bu bölümde, sınırların ortadan kalktığı dünya düzeninde aslında yeni sınırların ortaya çıktığı, eski sınırların ise şekil değiştirerek varlığını sürdürdüğü savlanmaktadır. Buradan hareketle, şehirciliğin de sınırları olan bir ihtisas alanı olduğu, enterdisipliner kimliği ağır basan kent planlamasının da keza kendi sınırları olduğu, olması gerektiği görüşüne yönelinecektir. Bu yönelme ile bildiri, kent planlamasının sınırlarını tanımlama uğraşı olarak adlandırılıp, kuramsal temel oluşturulması için bir ön hazırlık şeklinde algılanabilir.

Sınırların ortadan kalktığına yönelik söylem...

Her ne kadar sınırın ansiklopedik anlamını veya tarihçesini anlatma girişiminden kaçınsam da, sınırların neden ortadan kalkmayıp yalnızca şekil değiştirdiğini belirtmek ve kuramsal / kuramsal yansımalarına geçmek açısından kısa bir tarihsel karşılaştırma gerekli olacaktır.³ İnsanlık tarihinde sınırların işlevleri ve biçimleri çok ve sıklıkla değişti ve değişmekte. Kimi işlev ve biçimlerin ömrü oldukça uzun sürdü. Sınırın anlamında ise herhangi bir kaybolma yaşanmadığını kabul etmek gerek. Aksine sınır kavramı giderek anlam ve kullanım alanını genişletti. Burada öncelikle onun koruma işlevi sunan, ayırma ve aidiyet olgularını yerleştiren anlamından yola çıkarak, ilkel çağlardan beri anlamında nasıl bir genişleme yaşandığı ve sınırsızlık söyleminin tam tersi pratiklerin yaşandığı savlanacak. Böylece, yalnızca coğrafi veya fiziksel değil, kurumsal ve sosyal yapılarda da hakim olan ihtisaslaşma eğiliminin sınırsal evrimin açıklayıcıları olduğu ortaya çıkacaktır.

Sınırın kısa tarihçesini kullanarak ulus-devletin sınırsal niteliklerine erişim

Muhtemelen coğrafya bilgisinin ve haritacılığın gelişmesiyle resmi belgeler olarak haritalarda ülkelerin belirgin sınırlarla çizilmesi sürecine kadar sınır kavramı çok dar anlamlar ifade ediyordu. Biçim olarak insanların kafasında yalnızca duvar, şehir suru, erişebilirlik mesafesi, mahremiyet sağlayan ev duvarı, özel mülkü koruyan çit, suçluların kapatıldığı ve toplumdan tecrit edildiği hapisaneler çizildiğini söylemek yeterli olacaktır. Feodal toplumda buna tanrı düşüncesinin sorgulanamazlığı nedeniyle söylem ve düşüncede sınırlandırmalar eklenebilir. Kapitalist üretim biçiminin hakim olduğu günümüze kadar süren dönemde emeğin ve toplumsal artı değer dağılımına göre iktidar araçlarını ellerinde tutanlar ve sömürülenler şeklinde ortaya çıkan sınıflar temelindeki ayırım, sınırın fiziksel boyutun ötesindeki anlamıyla tanıştırmıştır: toplumsal gruplar arasındaki sınır. Sınırın bu türü, sömürülen-sömüren arasındaki farklılıkları mekana işlemiş, insanları mekanda birbirinden ayıran ve sınırlandıran yapılaşmaya yol açmıştır.

Sınırın gelişimini, herhangi bir tarihsel dönemden başlayarak, a posteriorik şekilde betimleme girişimi bazı determinist yaklaşımları elbette zorunlu kılar. Ancak bu durum kısa bir tarihsel gelişim çizmek için engel değildir. İlkel topluluklarda yaşam alanı sınırı

“suya” yani yaşamın kaynağına erişilebilirlik mesafesi kadar geniş tutulur ve topluluk bu sınıra yabancıları yaklaştırmazdı. Bir göl veya tatlı su kaynağı ilkel insan tarafından kendi yaşam çevresi olarak korunurdu. Sınırlar çizilmemiş ve alan işaret veya engellerle çevrenememiş olsa da bu koruma alanı içgüdülerin önderliğinde sınırlandırılmıştı. Antik çağda şehirler surlarla çevrilerek yine koruma işlevi sunardı. Şehir büyüdükçe yeni sınırlar belirlenir ve inşa edilirdi. Antik Roma’da önce şehir surları çizilir, inşa edilir, ardından binalar yapılırdı.⁴ 19yy’a kadar şehrin fiziksel sınırını genel olarak surlar belirledi. Thomas More’un Ütopyası, Fourier’in Phalanstere’si, Cabet’in Icarie’si, Robert Owen’in New Harmonie’si hep surlarla çevrilmiş özel yaşam alanları olarak tasarlandı. Ütopyanın somut hale gelmesinde şehrin kullanılması hepsinde ortak olan bir özelliktir. Bu ütopyaların tümü yeni yaşam biçiminin dış dünya ile sınırlarının çok katı şekilde çizilerek dış dünyadan koparıldığı örneklerdir. Sınır 19yy’ın ikinci yarısına kadar katı, korumaya sağlayan, toplumun mobilite özgürlüğünün mevcut olduğu alanı belirleyen fiziksel anlamı ile tanımlanan bir varlıktı. Sanayileşme ile birlikte demiryolu ağlarının ve dolaşısıyla mal ve insan akışının geniş alanlara yayılması, şehirlerin demografik olarak büyümesi ve şehir alanlarının genişlemesi gibi etkenler şehir surlarının sınır belirleme özelliğini yitirmesinin son adımını oluşturdu. Sınırın bir olgu olarak ele alınması ise anlamının genişlediği ulus-devlet sürecinde başlar. 20yy’a yaklaşırken coğrafya bilgisinin gelişmesi ile ülkelerin sınırları çizilmeye başlandı. Tarih atlaslarında, daha öncesinde imparatorlukların ve devletlerin sınırları belirsiz iken, uluslar temel alınarak sınırlar belirgin şekilde çizilmeye başlandı. Böylece sınır kavramı ulus-devleti oluşturan araçlardan biri haline gelerek içeriğini zenginleştirdi. “Ulus-devlet insanları mekana kodlayan, bir anlamda onları soyut anlamda da yerleşik ve okunaklı hale getiren, bu anlamda vatandaşları üzerinde modern öncesi devletle karşılaştırıldığında çok daha etkili bir kontrol ve gözetleme gücüne kavuşan bir örgütlenmeyi temsil etmektedir. Böylece sadece insanları mekana kodlamakla kalmamakta, bu sayede başta özel mülkiyetin garantiye alınması olmak üzere, vergilendirmeden, askere almaya kadar uzanan bir dizi işlevi de daha kurumsallaşmış bir yapı içinde gerçekleştirme gücüne kavuşmaktadır.”⁵ Kurumsallaşmış bir toplum yapısı, kategorilere ayrılmış, yetkilerin belirlendiği, yasalarla şekillendirilmiş ve kurumlar arası işbölümünün gerçekleştiği bir çerçeve sunar. Kısacası, her şeyin sınırları bellidir. Bu sınırlar kişiyi ve toplumu tanımlar. Böylece Aristoteles, Leonardo da Vinci gibi çok yönlü kavramsallık, imparatorlarda veya kralda toplanan monarşik yetki sahipliği ayrılmış ve kurumlar arasında paylaştırılmıştır. İşbölümünün gelişmesi ve kurumların özerk hale gelmesi ile özgün disiplinler ve araştırma konuları ihtisaslaşmış, her bir kurumsal veya kuramsal yapı belirli bir işlev ve anlamla tanımlanmıştır. Elbette burada mükemmel bir işbölümünün gerçekleştiğini söylemek veya gerçekleşebileceğini tahayyül etmek mümkün değil, yine de ihtisaslaşmaya doğru bir evrilme olduğu söylenmeli. İhtisas alanından bahsedildiğinde ise, aynı zamanda, o ihtisas alanının sınırlarından bahsedilmiş olunur.

Sınırların ortadan kalktığına dair söyleme karşı-söylem

Ulus-devletin eridiği söyleminin genel kabul görmesi; Doğu Bloku’nun çözülmesiyle katı ulusal sınırların esnekleşmesi; iktisadi merkeziliğin yerel ve uluslararasına paylaştı-

ılması; küreselleşme; internet teknolojisi ile bilgiye ve maalesef yanlış bilgiye kolay ve sınırsızca erişilmesi gibi gelişmeler sınırsız bir dünyada yaşadığımız veya sınırsız bir dünyaya evrildiğimiz iması taşıyor. “Sınırların eski fonksiyonları yok artık. Ya da en azından, her hususta yok. Kültürün globalleşmesi, iktisadın ve siyasetin uluslararasılaşması ve Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte süper güç olma savaşıyla uydu savaşlarının sönmülenmesi, gözle görülür bir şekilde sınırların ardına kadar açılmasına ve sermaye, mal, insan ve düşünce hareketlerine sınır getiren devlet kontrollerinin gevşemesine yol açtı.”⁶ Yine de bu süreç ve görüntüler sınırların ortadan kalktığını ima etseler de, ispat edemezler. Aslında sınır çok ve sıklıkla biçim, işlev ve alan değiştirmekte, buna rağmen içerdiği anlam sayesinde ortadan kalkmamaktadır. “...düzen ve kontrol araçları olan sınırlar, çok ender olarak, harita üzerinde temsil edildikleri yalınlıktadırlar.”⁷ Düzen ve kontrol işlevi sınırın devletçi bakıdan tanımlanmasıdır (veya herhangi diğer yönetici ve yasa koyucu mekanizma), oysa ki sınırın düzen sağlanacak, kontrol edilecek ve korunacak alanı tarif etmesi, onun aidiyet ve dışlama anlamını yok etmek yerine, daha da güçlendirmiştir. Sınır kavramının anlamını oturtmak için onu fiziksel veya coğrafik, yani somut görüntülerinden sıyrıp soyutlaştırmak gerekir. Devletin sınırlar üzerindeki kontrol ve denetleme gücü azalıyor, fakat bu güç başka aktörlerin eline geçiyor. Çağdaş dünya düzeninde bu, ulus-devletlerden yerel ve ulusötesi kurumlara denetleme ve kontrol yetkisi devretme biçimindedir. Dolayısıyla yeni kurumlar bu yetkilerini kullanmak için kendi sınırlarını belirlerler. AB kendi içinde sınırları kaldırırken, (AB içinde sınırsız Avrupa), AB sınırları da güçlendirilmelidir.

“Avrupa Ekonomik Topluluğu, süreç içerisinde altı ülkeden onbeş ülkeye çıkıp 1995’ten bu yana da pek çoğu AB “vatandaşı” olarak adlandırılan 350 milyon insanı kucaklayarak, önce Avrupa Topluluğu (AT), sonrasındaysa Avrupa Birliği (AB) oldu. Bu süreçte Avrupa devletleri arasında yeni iç sınırların çoğalması sözkonusuydu. Bu yeni sınır hatları içinde, her devletin idari gücünü bölgelere ve eyaletlere devretmesi durumuna sıklıkla rastlanıyordu. Ekonomik entegrasyon büyük oranda başarılıydı. AB içerisinde sembolize edilen “Sınırsız Avrupa” düşüncesi, üye devletler arasında mal, hizmet, insan, fikir ve sermaye hareketlerinin önündeki tüm siyasal engellerin kaldırılmasını öngörüyordu. İç sınırların tamamen açılması, AB sınırlarının dışa karşı güçlendirilmesini de beraberinde getirdi.”⁸

Kentsel alanda yeni sınırlar

Kendi yaşam alanını koruma altına alanlar, kendini izole edenler veya tecrit edilenler. Surlar ortadan kalkmış olmasına rağmen, hapisaneler hala var. Sınır veya ayırıcı faktör denince akla en çabuk gelenlerden birisidir hapisaneler. Fakat yüzyıllardır değişmeyen bir sınır türü daha var: genel olarak duvar. Evlerin duvarları sayesinde sağlanan mahremiyetten bahsetmiyorum. Tıpkı yüzyıllar süren şehir surları hakimiyeti gibi duvarların ortaya çıktığını görmek için metropoliten şehirlerimizde biraz gezinmek yeterli olacaktır.

- Sitelerde güvenlik görevlileri, çitler, duvarlar, site yönetimi, özel park, otopark⁹
- Güney Amerika’daki ırk ayrımının mekana yansması

- Alt gelir grubunun daha çok kentsel yayılma istemesine rağmen, üst gelir grubunun kendini sınırlandırdığı çok pahalı caddeler
- Ankara'da gelir düzeyi ve tüketim alışkanlıkları bakımından mekana yansımış olan demiryolu kuzeyi-güneyi ayrımıyla soyutlanan yerleşim alanları farklılaşması

Bu örnekler çoğaltılabilir. Atomize edilen ve bireyselliğe, küçük gruplar halinde parçalanmaya itilen, ama dünya ölçeğindeki güçlerin de etkisiyle kendini geniş bir alanda bulan bir toplumun psikolojik bocalamasının göstergeleridir bu tür sınırlamalar. Ölçek sorunu olduğunu da söyleyebiliriz: birey ve uluslararası ölçekler arasında ara sınırlar muğlaklaşıyor.

Fiziksel sınırdan kuramsallığa geçiş: mekan ve şehir planlamada sınırlar

Planlamanın çok yönlü içeriğini anlatmaya veya açıklamaya gerek yok. Yine de kısaca denebilir ki, gündelik yaşamın örgütlenmesinden ve gündelik yaşama doğrudan müdahaleden, politik süreçlerden, kaynakların etkin ve verimli kullanışı ilkeleriyle hareket eden işletmeciler uygulamalardan, üretici güçlerin ve üretim araçlarını ellerinde tutan hakim iktidar grubunun baskısından, geleceğin tahayyülü veya bir başka deyişle kehanetten, yapıcı çevrenin karar etkileme potansiyelinden, bilginin ve deneyimin birikim sürecinden, teknokrat ve uygulayıcıların öznelliklerinden, entelektüel katkılardan, bilimsel bilgiden sorumlu olan, beslenen ve etkilenen ve tüm bunlarla işbirliği içinde olan, yine tüm bunlara etki eden ikinci bir araştırma ve etkinlik alanı yoktur. Daha genel olarak söylersek, planlama bilinen ve varolan her türlü olgu üzerinde düzenleme ve geleceğe yönelik karar verme sürecidir.¹⁰ Şehircilik, şehir planlaması, kent planlaması, mekansal planlama ve pek çok diğer adla henüz ayırtılmadan tanımlayacağımız (ileride ayrılan noktaları belirtmek üzere bir kenara not aldığımız) meslek dalı ise, kentleşen bir dünyada yine tüm bu süreçlerle sıkı ilişkiler içindedir. Fakat, şehirciliğin özgün olarak tanımlanması gereken bir alanı olmasına rağmen, böyle bir alanın tanımını yapabilmek oldukça güç. "Şehir herşeyi kapsıyorsa, o zaman şehircilik de herşeyi kapsamalıdır" türünden bir genelleme ancak şehirciliğin disiplinlerüstü bir disiplin olarak, yalnızca şehirciler tarafından yapılan bir görev yüklenmesidir. Bu tür bir tanım şehircileri tatmin etse de sorunları berraklaştırır, şehirciler toplantılar yaparak nerede hata yaptıklarını tartışmaya başlarlar, her konuda konuşurlar, tıpkı şehrin her noktasına (ekonomik, politik, sosyal, fiziksel, entellektüel...) etkide bulunmak istedikleri çalışmalarındaki gibi kapsamlı tartışmalara girerler, bu tartışmalarda gittikçe daha fazla konuyu içselleştirirler (ama şehircilik bunları kabul etmez) ve sonuçta ellerinde bir tek çözüm aracı bulamazlar. Herşeyle ilgilendiğini söyleyen bir disiplin temel sorunu uygulamada çeker. Sürekli yeni araçlar peşinde koşar, öznel sorunlarını dahi tanımlayamaz¹¹. Kendi içinde bu tür sıkıntıları olan bir disiplinin, pek tabii, ilgilendiği temel konu belirlenmemiş olduğu için, etkinlik ve başarı seviyesi düşer. Böyle bir uğraş alanının sınırlarını belirlemek elbette mümkün değil. Ancak araçlarını saptayarak onun etkinlik alanını tanımlayabiliriz. Ne tür araçlarla, yetki ve görevlerle, ne tür sınırlandırmalar ve kısıtlamalarla hareket ediyor; tüm bunlarla ne kadar bir alanı kendi özgürlük alanı olarak sahiplenebiliyor?

Rousseau şehircilerin bu sorununa iki yüzyıl önce işaret etmişti: “en sıradan bir kimyacı bile kendi konusunda tesadüfen birkaç önemsiz buluş yaptığında evrenin sınırlarını çözdüğüne inanmadığı nerede görülmüştür”¹² Oysa şehirci şehre etki eden ve ondan sorumlu olan aktörlerden yalnızca biridir.

3. ‘İmar işi olarak planlama’nın mevcut sınırları ve araçlarının tahlili

Bu bölümde, şehir planlamada sınırın yeniden yapılanma sürecinde bir ‘teknik araç’ olarak kullanılabilirliği “esnek veya belirsiz yapılı çevreler” bağlamında ele alınmıştır. ‘Esnek veya belirsiz yapılı çevreler’ terimi, çağdaş şehirlerimizdeki ‘imarî stil eksikliğine’ ve ‘düzensiz kentleşme dinamiklerine’ gönderme yapmaktadır.

Şehir planlaması, bir imar işi olarak, şehri oluşturan fiziksel elemanlara müdahale ederek en son keredeki mekansal düzenleme yapmak işinin programa bağlanması ve uygulamaya geçirilmesidir. İmar işi olarak planlamanın sınırları, bir sonraki bölümde ele alacağımız kent planlamasına nazaran daha belirgindir, sorunlar daha okunaklıdır ve çözümler daha tekniktir. Ancak hemen belirtmekte yarar var; şehir planlaması ve kent planlaması ayrı anlamlara gelseler de kurumsal olarak ayrılmalarına gerek yoktur. Her türlü kentsel çalışma eninde sonunda imar işiyle somutlaşır. Klasik imar planı anlayışından kopuş talebi dile gelse de, klasik imar planı uygulamasından vazgeçmek gerçekçi değildir. Burada sorun, bu somutlaşma aşamasında, başka bir deyişle uygulamada karşılaşılan güçlükler olarak tanımlanır. Bildirinin temel kaygısından sapmamak için, teknik boyuttaki sorunlara değinilmeyecek; fakat imar işi olarak planlamanın alanını ve uygulama araçlarını tanımlayarak sorunun teknik yetersizlikten kaynaklanmadığı savlanacak.

Açık ki burada, imar planı sınırları şöyle geçirilsin, mücavir alan sınırını belirlerken şunları da gözönünde bulunduralım, örneğin seçim bölgeleri kavramını imara ve idari sınır belirlenmesi sürecine taşıyalım gibi bir takım mevzi çalışmaları değil, en geniş anlamıyla “bir teorinin veya kararın somutlaştırılması” çalışması yapılıyor.

İmar işinin sınırlarını, eksik şekilde de olsa, maddelemek oldukça kolay. Üstelik bunları kategorileştirebiliriz de. Uygulama sınırları olarak bütçe, teknolojik avantajlar, gerçek-doğru-yeterli bilgi, yasalar; araçsal sınırlar olarak idari sınırlar, mücavir alan sınırı, plan sınırı, seçim bölgesi sınırı, zoning, parselasyon vb; etüt ve verisel sınırlar olarak jeolojik, depresmel, coğrafik, kadastral sınırlar, anket bilgileri, varsayımlar ve öngörüler; sosyal sınırlar olarak mülkiyet, katılım oranı; siyasi sınırlar olarak hükümet politikaları, ülke planları, uluslararası kuruluşların kararları ve yaptırımları; fiziksel sınır olarak yapılı çevrenin durumu... Bunların sıralanmasına gerek görmüyorum.

İmar işi, planlamada en az önemli olan iştir, zira bir mühendislik çalışmasından çok da farkı yoktur. Belirlenmiş kararların programlanmasından sonra bunun mekandaki düzenlenişini gösteren teknik bir belge hazırlanışıdır. Tüm bu sınırlar plan kararlarını belirler ve yapılaşma koşullarından rantın dağıtımına, mülkiyet haklarına müdahaleden gündelik yaşamın örgütlenmesine kadar pek çok etkide bulunurlar. İmar işi olarak planlamada karşılaşılan sorunlar, plancının sorunu da değildir. İmar aşamasında, üst kararlar imar kararlarını belirler. Burada eğer üst kararlar yani belirleyici kıstaslar açık değilse, o zaman, imar edilen çevre bugünkü “esnek veya belirsiz yapılı çevreler” şeklinde karşımıza çı-

kar. Esnek veya belirsiz yapılı çevreler terimi bugünkü mimari değil ama “imari stil” eksikliğine gönderme yapmaktadır. İmari stil tek yapı ölçeğinin ötesindedir¹³ ve kentsel alana yaklaşımın bir düzen içinde gerçekleşmesini sağlar. Üst ölçekten gelen kararların imar işi sırasında uyum bozmadan sürdürülmesi işi demektir. Başka bir deyişle, hükümet ve bölge politikaları ile ana kararlarına yerel yönetimlerin, yani uygulayıcıların, uymasıyla ve şehirlerinin öznel niteliklerini de gözönüne alıp ülke çapında bütüncül bir yapılaşma koordinasyonu sağlanmasını gerektirir. Bu bakış yerelleşmeye meydan okuyan veya hükümet politikalarını tümüyle benimseyen bir bakış değildir. Şehir planlamasının bir amacı varsa, o da ülke genelinde alınmış olan politik kararların yerel düzeyde ölçeklendirilip, uygulanmasıdır. Temsili demokrasi ile yönetilen bir ülkede, imar uygulamalarında güçlük çekiliyorsa, bu, plancının temel kararlara uygun davranmamasından doğar.¹⁴ Fakat şu açıktır ki, her bir yerel yönetimin kendi başına ve kendi belirlediği usullere göre, “prenslerin” önderliğinde imar uygulaması yapması, bütünü karmaşaya sürüklenmesine sebep olur. İmarda sürekli yeni arayışlar olmalıdır. Bu kadarı doğru, ama pilot bölgeler belirlenerek değil de, bütün bir şehri tekeline alarak yapılan imar denemeleri, stillerin, eğer bir stil varsa, çatıştığı günümüzün parçacı dünyasını yaratmaktadır.

Aslında burada bir çelişki sözkonusu. Şehirlerimiz tam da içinde bulunduğumuz toplumu yansıtıyor, hem de tüm çelişkileriyle. Bu bakımdan şehirciliğimizin oldukça başarılı olduğu söylenebilir. “...güncel bilgi ve eğilimlere dayanarak gelecekteki nüfus dağılımını, tüketim eğilimlerini, hangi tarz yolculukların talep edileceği gibi şeyleri tahmin ederek yatırımlarımızı buna göre ayarlarsak, gelecekte beklenen bu koşulların tarafımızdan kabul gördüğünü daha baştan ima etmiş oluruz.¹⁵” Bir başka deyişle, şehirciliğin “kentler yayalar içindir” söylemine karşı, devletin otomobil kullanımını özendiren altyapı yatırımları gibi uygulamaların gerçekleştirilmesi tüm şehirlerimizdeki imar planı kararlarının yükümlülüğündedir. Fakat planıcı bu karar alma aşamasında bile kendi iradesi ile değil, baskı mekanizmaları ile pasif kılınmaktan yakıncaktır.

4. ‘Disiplinler arası bir okul olarak planlama’nın sınırları ve araçlarının tahlili

Bugün, şehirciliği, bir üstyapı oluşturabilen tüm farklı altyapısal elemanları içeren ve farklı disiplinlerin ortaklaştığı bir platform olarak tanımlamak mümkündür. Neticede, bu yapıların ve disiplinlerin yetki ve çalışma alanlarının kesişmesi, şehirciliği ortakduyusal algıda basitçe çağrışım yaptırdığı ‘imar teknokrasısından’ farklı bir kimliğe ötelemiştir. Bu kimliğin portföyü, şehir planlama ve kent planlama ayırımına anlam veren politik çizgidir. Fakat bu çizginin ötesindeki ve berisindeki (hatta kesişimindeki) planlama kimliğinin neleri içerdiği ve neleri dışladığı belirsizdir. Bu başlık altında, kent ve şehir planlamalarının nerede durduğuna ve ayrıldığına; şehircilerin planlama eylemi ile neler yapabileceğine; nelerin şehircinin işi olmadığına; kimlerle esasta etkileşim içinde olduklarına; planlamanın kurumsal yapılarının hangi yetkilere malik olduklarına dair eleştiri getirilecektir. Bu tür bir girişimde retorik bir anlatımla ve kelime oyunları ile şehir kent ayrımı çizmekten kaçınmak gerekir. Fakat yine de şehirciliğin bir “teorinin pratiğe dökülmesi” işlemi olduğu söylenirse, kendi içindeki işbölümünün ayırına varmak için sınır çizerek ayırım yapmak, bir önceki bölümde belirtildiği şekliyle, gereklidir.

“Modern dünyada, insanların gündelik hayatları içinde yaşanan hemen herşey, sınır bölgelerinde de olur ya da olabilir. Sınır bölgeleri, özel bir ilgi gerektirmese de, yine de sosyal bilimcilerin merakını uyandırıyor. Bununla birlikte, bazı şeyler, sadece sınırlarda ortaya çıkar.¹⁶” Örneğin disiplinler arası disiplinler veya enterdisipliner dediğimiz çalışma alanları: kentsel politika, kentsel sosyoloji, kentsel rant ekonomisi, sanat felsefesi, biyofizik ... Farklı disiplinlerin ilgi alanları arasındaki sınırlar ortadan kalkmasa da çalışma alanları genişliyor, kesişme kümelerinde disiplinler arası kuramlar ortaya çıkıyor. “Kendi akademik disiplinlerine katkı sunmak için, o disiplinin sınırlarını aşmak zorunda kalan sınır akademisyenlerinin...¹⁷” çalışmaları kente daha geniş bir bakış ve planlamaya çok faydalı katkılar sunuyor.

Disiplinler arası olmak iyidir; çağımızda eksikliği duyulan bir olguyu sürdürmeye çalışması bakımından iyidir. Bu yokolmakta olan olgu felsefedir. Tam da felsefi ve kuramsal düşünme zorunluluğu çağının içindeyken (post-modern, eklektik, parçacı, post-fordist, atomize, bireyci... yapılarla kuşatılmış ve tanımlanmakta olan bir çağ) felsefenin kaybolması... Oysa “Parçalı düşünceleri ve ayrılmış bilgileri birbirine bağlayan şey yalnızca ve yalnızca felsefedir.”¹⁸ Enterdisipliner çalışmalar bir anlamda bu eksikliği giderebilir, fakat enterdisipliner çalışmaların kuram ve teoriler üretmesiyle bu eksiklik kapanabilir. Vurgu ilişkilere kayar; ama yapıların iç dinamiklerinin önem kaybetmesine fırsat veremeyecek şekilde kaymak koşuluyla. Yoksa herşeyi ilişkilendirince önem sıraları kaybolur, sınırlar karışır, muğlaklaşır. Plancı burada devreye girer; karmaşa ve düzensizliğe çözüm getirmek amacıyla hareket eder. Bu genel karmaşa ve düzensizliğin kentsel alana özgü durumlarında, kent plancısı görev başındadır. Dolayısıyla kent plancısının teorik bir temelden yola çıkıp, felsefi bir bütünlük oluşturacak şekilde kente bakışını geliştirmesi gerekir.

Farklı aktörlere göre bir çatışma ortamı olan kentte (ekonomik, kültürel, toplumsal, politik, gündelik) farklı bakı noktalarına göre değişen değerler (kullanım değeri, değişim değeri), farklı sorunsallara ve sorun alanlarına göre (ekoloji sorunu, katılım ve temsiliyet sorunu, artı değerın adil dağılımı sorunu, mekanda adalet sorunu...) sürekli çatışır ve ortaya karmaşık bir matris çıkar. Plancı burada devreye girerek uzlaştırıcı rolünü oynar. “...anlaşma ve uzlaşma ancak uzlaşabilir çıkarlar arasında sağlanmaktadır; planlamanın gerçekte bir uzlaşma aracı olması her şeyde uzlaşılabilir anlamına gelmemektedir”¹⁹ Plancı, tüm kentlileri düşünerek ve misyonunun bilincinde olarak, çelişkilerin çözümünde kendini öyle bir yere yerleştirir ki, bu çelişkilerin ötesinde bir teknokrat olarak nesnel davranabilir.²⁰

Buraya kadar herşey çok olumlu. Kent planlaması farklı disiplinlerin ve aktörel eylemlerin katkı ve etkilerini dikkate alarak kenti yeniden değerlendiriyor. Acaba öyle mi? “Her disiplin kenti kuram ve önerilerini deneyeceği bir laboratuvar olarak kullanmış, yine de hiçbir kentin kendisi hakkında ortaya kuram ve önermeler atmamıştır.”²¹ Bundan daha vahim olmak üzere, şehircilerin herhangi bir kuram oluşturmamış olması ilginçtir. Kent tüm disiplinler için önemli bir araştırma ve teorilerini deneme alanı iken; kentsel sosyoloji, antropoloji, tarih, siyaset bilimi, kamu yönetimi, ekoloji, iktisat bilimleri gibi disiplinler kentlilikle sıkı bağlar içinde iken; şehircilik tüm bunların arasında,

başka bir deyişle, disiplinlerarası bir disiplin iken henüz kent plancılarına göre bir kent kuramı oluşturulmamıştır.²²

Şehircilik ve kent planlaması ayrımı tam da bu noktada anlam kazanır. Tartışma konusu açıktır: kent plancısı bir teorisyen midir, yoksa bir pratisyen mi? Eğer yalnızca bir tekniker ise plan karar ve politikaları da ne oluyor?²³ “Planlamayı siyasal süreçlerden bağımsız salt teknik bir uğraş olarak kavradığımızda, planlama kurumunun tek yanlı ve sermaye merkezli iktidar odaklarının aracı durumuna düşmesinden rahatsızlık duymanın olanağı kalmaz.”²⁴ Dolayısıyla mevcut durumu politikalar getirerek ve kimi öngörülerde bulunarak değiştirmek isteğinin nesnel olmadığını kabul edemeyiz. Eğer her ikisi birden ise, o zaman kent plancısının çalışma alanını tariflememiz gerekecektir. Başka bir deyişle, onun disiplinler arası bir disiplin olarak tanımını yapmak için sınırlarını belirlemek gerekecektir. Kent planlamasının alanını sınırlandırma girişimi, şehircinin veya kent plancısının bu enterdisipliner yapı içinde kendisini “her sorunu çözmeye muktedir” görmesi hastalığına çözüm bulmak amacı taşır. Çok daha başka türlü ifade etmek gerekirse; “...plancılar, diğer yönelimlerle olan bağlantıları ya da diğer toplumsal pratiklerle olan ilişkileri yoluyla açığa çıkan mantığı değiştirmeye çalışabilirler ancak bu istemli müdahaleler içinde, buldukları sınırları gözönüne almak zorundadırlar.”²⁵ Fakat burada sınırların gözönünde bulundurulması kent plancısının “çok az şey yapabilir” olduğu anlamına da gelmemelidir.²⁶ “Plancı kendini “toplumsal sınırlamalar”, özel talepler ve bütçe kısıtlamaları nedeniyle çok sayıda olasılıktan vazgeçmek zorunda kalan bir teknisyen olarak görmektedir.”²⁷ Kent planlamasını sınırlandıran belirleyiciler nelerdir? Bu aynı zamanda onu tanımlayan araçları da sıralamak demektir. “İnsanlar kendilerini sahip oldukları şeye göre tanımlarlar.”²⁸ Kuramlar da öyle; ilgilendileri konuya göre ve sahip oldukları araçlara göre.

- Kent plancısının elinde öncelikle kentin kendisi bir veri, bir nesne, yapılı çevre biçiminde bir özne, sosyal ilişkilerin ve statükonun okunduğu bir ilişkiler ağı olarak var. Kent planlaması disiplininin karşısında onu sınırlandıran, üretim ilişkileri bakımından kapitalist yani kar içgüdümlü hareket eden ve artı değer dağılımını eşitsiz kılan bir mekanizma var ve bu mekanizma tam da kentsel alana özgü oluşumların dağılımını düzenli ve kontrol edilebilir bir biçimde tasarlamakla da tanımlanabilecek olan kent planlaması amacının karşısında kalın bir duvar şeklinde var; kamu elindeki malları, kamu yararı adına, kamu denetimi ile devlet eliyle dağıtma görevi karşısında özel mülkiyetin anayasaca tariflenmiş kutsallığı; bunu destekleyen ve kamu mallarının özel mülkiyete geçmesiyle bunların kamu denetiminden uzaklaştırılmasına neden olan özelleştirme yasaları ve bu el değiştirme nedeniyle kent planlamasının müdahale edebildiği kaynakların azalması süreci var; ulus-devletin içsel tutarlılığına tezat oluşturacak şekilde uluslararası kuruluşlarca yönlendirilen politik süreçler var; kamu adına yapılan müdahaleler kılıfının altında kamusal olmayan plan ilkeleri var; bütünsel olarak kentsel alanda örgütlenmeyen üretim-dağıtım-dolaşım-yönetimin kentsel alandaki suretlerine bakıp bu üst-ölçekteki örgütlenmeye kentsel alanda çözüm arama geleneği var. Kent planlamasını dışsal etkenler olarak sınırlandıran bu mekanizmalara ve kent

plancısının konusuna hakim olmaması gibi ekstra içsel etkenlere karşın kent planlamasının etkin olabileceği alanı tarifleyen araçları yok değil.

- Planlamanın hedeflerini gösteren belgeleri hazırlama tekeli: plancının kentsel gelişmeyi yönlendiren belgelerinin resmi niteliği, kendisine devletin bir kurumu olarak yaptırım ve zorlama gücü kazandırır. Dolayısıyla, kent planı bir politikalar ve eylemler bütünüdür, programlanması ise, devlet kurumu onay verdiği planı uygulamak ve uygulatmakla yükümlüdür.
- Müdahale gücü: Kent planının uygulanmak üzere hazırlanması bir zorunluluktur. Dolayısıyla kent plancısı, plan kararlarını ve plan programını uygulanabilir kılmakla yükümlüdür. Plan kararlarının gerekçeleri, bu sebeple, hakim toplumsal baskı gruplarını ve devleti etkileyecek ve kararları kabul ettirecek şekilde hazırlanmalıdır. Plancının tekelci durumu, onun ütopyalar veya toplumsal yaşamın düzenlenmesinde gerçekçi olmayan adımlar atmasına izin vermez.
- Bütçe genişliği: Her ne kadar plancı bütçe kısıtlamaları nedeniyle uygulama güçlüğü çektiğini söylesen de, en büyük sermayeye sahip olan devlet örgütünün mali kaynaklarını kullanması bakımından en büyük bütçe hakkına da sahiptir.
- Plancının, kararlarını onaylatarak kendisini meşrulaştırma olanağı var.

Tüm bunlar, ülkemizde plancıya verilen önemin ve onun bir devlet organı olması nedeniyle sahip olduğu ayrıcalıkların çok kısa şekilde özetlenmesi. Oysa özgürlük alanının hiç de bu kadar geniş olmadığı açık. Eğer kent plancısı, “Ankara’daki kent yoksullarına - devletin ilgili kurumlarınca onaylanmış belgelerle yoksullukları belgelendiği takdirde - Tunalı Hilmi Caddesi’nde devlet eliyle yapılacak toplu konutlarda birer daire ve çeşitli devlet kademelerinde istihdam olanağı sağlanması” amacını uygun bir programa bağlayıp plan kararı olacak şekilde sunarsa, bu kararın uygulama aşamasında ne tür güçlüklerle karşılaşacağını sıralamaya gerek var mı? Kent yoksulu nedir, nasıl üretilir, diğer yoksullardan farkı nedir, kapitalist üretim biçiminin toplumsal ilişkileri belirlediği bizim gibi toplumlarda yoksulluk zorunlu bir yapısal öge olarak sistem tarafından üretilen bir kurum değil midir, Tunalı Hilmi Caddesi’nde toplu konut yapmak için özel mülkü olanlarla nasıl anlaşma sağlanacak, insanlar kamu yararı adına özel çıkarlarından vazgeçecekler mi, Tunalı Hilmi Caddesi’nin rantı ne olacak, üretmeyen bir devlette hangi devlet kademesinde istihdam boşluğu var?

Hiçbir kent plancısının bu tür bir plan kararı almayacağını biliyoruz, çünkü ne tür kısıtların onu bağladığının farkındadır. Devletin yapabilirlik gücünü ve sermaye çevrelerinin taleplerini bilmektedir. Tüm eğitimine ve akademik geçmişine, kendisine devlet tarafından tanınmış haklara rağmen, kent yoksulluğu konusuna bir çözüm getirememektedir. Çünkü kent yoksulluğu konusu aslında yoksulluğun, yani ekonomik sistemin üst-ölçekte örgütlendiği bir toplumsal sistem içine yayılmış bir olgudur. Plancı yoksulluğu kentsel ölçekte çözmeye çalışır. Sorunu da kent yoksulluğu şeklinde adlandırır. Sonra bu tür yoksulluğun aslında kentsel alana özgü olduğu ve planlı bir kentte, her ne kadar kapitalist üretim biçimi hakim olsa da, yoksulluğun ortadan kaldırılabileceğine inanır. Bu inancı onu, planladığı kenti bir sosyalizm adacağı haline getirme yönüne iter. Aslında da gerçekçi olarak, kent planlaması dediğimiz olgu, zaten toplumsalcılıktan ve kamu

yararının gözetilmesinden kaynaklı bir toplumsalçı kuramdır. Kapitalist bir ülkede kent planlamasının hedef aldığı ve müdahale edebildiği kesim kamudur. Liberal ekonomik sistemin ortaya çıkardığı dengesizliklere, rant ekonomisinin yarattığı engellenemez eşitsiz rant dağılımına, sermayenin sınırsız hareket etme talebinden kaynaklı düzensiz kentleşmeye, arsa piyasasındaki arz-talep ilişkilerine, kamuya müdahale ederek, çözüm bulmaya çalışır. Bunu tüm toplum için yapar ve burada kamu yararı ilkesi onu yönlendiren tek mekanizmadır. Kent yoksulluğu sorununa kent plancılarının çözüm önerileri geliştirerek katkı sunmalarını engellemek elbette sözkonusu değil. Hatta kent plancılarının, yeri geldiğinde, devlet sanatçısı seçiminde bile söz sahibi olmaları gerekebilir. Fakat, bu tür konularda söz sahibi olmak için öncelikle kendi sınırlarını belirlemeli, kendini tanımalıdır, esas hedef ve ilkelerini belirlemelidir, bunu yaparken de diğer disiplinlerden katkılar almalıdır. Ardından disiplinlerarası kimliği, çekirdeğin etrafındaki kabuğu ortaya çıkacaktır ve hatta üst-ölçekte oluşan örgütlenmeye müdahale edebilir hale gelecektir. Yoksa tıpkı geçen yıl kolokyumda olduğu gibi, sistem karşıtı söylemlerle yakınma ve isyandan ibaret “çalışmalar” gerçekleşecektir. Henüz böyle bir çekirdek oluşturmak için, yani kavramsal ve hedefleri belirleyen bir öz oluşturmak için, kent plancısının elinde iki tane araç var. Bunlardan birincisi kent, ikincisi ise kamu yararı. Ve maalesef bu ikisi de kent plancısı tarafından tanımlanmış, içeriği belirlenmiş, kavramsallaştırılmış değil. Bu tür bir girişimin, yani kamu yararının tanımlanmasının ve kentin kuramsal bir temele oturtulmasının kolay olmadığını yinelemek gerek. Fakat eğer bir sorun var ise, o da kent planlamanın kente nasıl yaklaştığı veya yaklaşması gerektiğinin bilinmemesi. Tek tek kent plancılarının veya planlama dairelerinin inisiyifindeki kent planlaması veya tamamen nesnel niteliklere sahip olduğu söylenen bir uygulama biçimi, ya uygulanamaz kent planları üretilmesine ya da eğilimin çizilmesine neden olacaktır. Bugünkü imari stil eksikliği çeken ve reformist bir anlayış gerektiren kentlerimizin temel sorunu kanımca bu kadar köklüdür.

Peki hiç mi iyi uygulamalar yok? Elbette var, fakat yine genelleyerek söylemek isterim ki, özellikle son yirmi küsur yılın Türkiye Kentleri’ndeki tüm başarılı kent planlaması uygulamaları tesadüfidir. “galiba ne yaparsak yapalım, ilk tespitimiz şu oluyor: Türkiye’deki kent planlaması eyleminin başarısız olduğunu kabul etmek zorundayız. Başarı ölçütü olarak neyi alırsanız alın, Türkiye’de kent planlaması eyleminin başarılı olduğunun savunulabileceğini hiç sanmıyorum...”²⁹ Bugünkü kentlerimizde başarılı şehircilik girişimleri ve uygulamaları var ise, bunları kuramsal bir çerçevenin başarılı gerçekleştirilmeleri olarak değil, maalesef tesadüfi bir kendinden gerçekleşme olarak görmekteyim. Bu başarılı uygulamaların ispat edebileceği herhangi bir doğrusu yoktur, zira aynı tür süreçleri kapsayan bir uygulamanın başka bir alana uygulanmasının bir felaket oluşturabileceğini de gözardı etmemeliyiz.³⁰

Bu çalışmalar konusunda en çok sıkıntı çekilen ise “katılımın planlamaya katılımı”. Eğer olgu “katılım neresinden bakılırsa bakılışın iyidir” şeklinde ele alınacaksa – ki bugüne kadar da öyle alındı ve alınmakta- o zaman bunun pratikteki örneklerinin şimdiye dek çok gelişmiş olması gerekirdi. Oysa katılım sorunundan bahsedildiğinde, kent plancısı topu yine sisteme, sistemin yabancılaştırıcı, örgütlenme karşıtı, yalnızlaştırıcı etkilerine atıyor. Halkın katılımını artırıcı mekanizmalar geliştiriliyor ve bu söylem-dünyada kent-

li bilincini oluşturmuş ülkelerde ön plana çıktığı için, henüz bir üçüncü dünya ülkesi olduğu unutulmuş Türkiye'ye doğrudan ithal ediliyor. Kentli bilinci: yani kent yönetimini, belediyeyi, kent yaşamını bilmek, konutuna neden dört değil de üç kat nizamı verildiğini depremsellik ve sokağın güneş almasını engellemekle açıklayabilmek... Bugünkü katılımın kitlesel destek değil, yığınsal köstek ve kent plancısı için ayakbağı olduğunu söylemeye hiç kimse izin vermeyecektir. Ama bunu yerel halkın kent planlamasına ve karar alma süreçlerine katılımı olarak kısıtlamıyorum. Zira katılım planının her aşamasında vardır ve kimlerin daha fazla katıldığı ve kimlerin karar alma sürecinde daha az söz hakkı olduğunu anlamak açısından incelemeye değerdir. Çünkü, katılım denetim de demektir. Hem de, a posteriorik³¹ bir denetim mekanizması ile denetlenen bir çalışma alanında, katılımcı denetim çok daha önemlidir.

Burada, kent plancısının da planlama sürecine katılımını tartışmak ve uzmanlığını masaya yatırmak gerekecektir. Bu tartışma uzmanlık-katılım karşıtlığı bakımından ne tür aktör olarak yeniden ele alınması gerektiğini açıklayacaktır.

Katılım olgusu planlama sürecinin başından sonuna kadar geçerlidir: ama aktörler veya katılımcılar sürekli olmasa da değişebilir. İmar planı aşamasında katılımcı aktör toplumsal grupların temsilcileri iken, plan sonrasında plandan etkilenen bireyler veya imar alanı içindeki yapı sahipleri olur; son onaydan sonra planı programa bağlama ve proje gerçekleştirme aşamasında ise yerel halk bütün olarak varsayabileceğimiz derecede uygulamaya katılır; ama elbette her durumda değil. Daha çok mahalli ölçekteki bir projeye destek vermek şeklinde kırsaldan gelen alışkanlıktır bu katılım, anarşist niteliği çoktur. Nihai projeyi görmek için sürekli denetleyen, ellerini arkada bağlayıp müfettiş gibi turlayan ve sorular soran vatandaşın katılımı da bunun içindedir, belediyenin yapmış olduğu parktaki çöp kutularının rengini beğenmediğini söyleyen vatandaşın da, o parkı kullanan mahalle sakinlerinin de. Çünkü eninde sonunda her vatandaş kendi malı veya çevresi üzerinde ne tür bir değişiklik yapıldığını merak eder. Yalnızca kendi çıkarlarını düşünmesini haksızlık olarak değerlendiremeyiz. Daha geniş ölçekte kentsel plan kararı alınması sürecinde uzmanlık, katılımdan daha yararlıdır. Belediye toplantılarına halkın izleyici olarak katılımı zaten engellenmiş değil. Vatandaşın hangi aşamada plana aktif olarak ve karar verici olarak katılacağını belirlemek gerekli. Yoksa, katılım iyidir deyip de geçmek önemli zorluklar getirir. Toplantıların, dolayısıyla karar alma süreçlerinin verimsiz şekilde, yalnızca vatandaşa izahat yapılması ile geçmesi; örneğin anket gibi oldukça tehlikeli bir değerlendirme metodunun bu toplantılarda kesin bilgi olarak kabul edilmesi zorunluluğu; örneğin Abilene Paradoksu³², yani bir nevi sürü psikolojisi. Kent plancısının teknokrat özellikleri ve uzmanlığı, katılımın sınırlarının belirlenmemiş olması nedeniyle tehlike altına girmektedir.

İktidar ve sermaye çevreleri zaten planlama sürecine, üstelik belediye ve plancı toplantılarına gitmelerine gerek kalmadan katılıyor. Aktif olarak katılmasalar da, kararlarının ve taleplerinin süreci etkilediği açıktır. Sürecin sonunda uygulama aşamasında katılmaya davet edilen değil de, karar alma aşamasında ve sonrasında katılan vatandaş ise aslında plancının da gözünde "parazit" olarak görülen, ama kendini sorumlu olduğu kamuya "şirin ve meşru" kılmak için süreçte yalnızca "anket doldurmak, toplantı izlemek ve nazarı iradesini ve ferdi çıkarlarını temsil edebileceği itiraz hakkıyla" kısıtlanmış bir vit-

rin elemanıdır. Bir vitrin elemanıdır ama mağazanın içinde yoktur. Dolayısıyla, halkın plancının gözünde katılımı, kendi uzmanlık alanına müdahale etmediği, kolay ikna edilebildiği ve uygulamaya katılmasının sağlanması koşulunda olumludur.

Süreçte, katılımcı konumunu yitirmeyen tek aktör ise plancıdır. Ancak onun da katılım aşamasında niteliği değişir. Önce temel kararları öğrenen ve bunlara uygun bir şehir planı hazırlayan, başka bir deyişle statükoyu ve merkezi karar alma organının emr-i vakilerini kabullenip imar planını buna uygun şekile getiren; ardından bu planın değiştirebileceği kısımlarını ilgili aktör ve kurumlara açan; teknik bilgisini kullanıp plana katılan tek aktör olduğu evrede imar planı çizen; planın itiraz aşamasında şahıslara ve imar alanı üzerinde yapı sahibi olarak etkilenen ilgililere izahat yapan bir katılımcıdır.

5. Şehircilik kurumlarında yasal/yönetmeliksel yetkilerinin ve yetki alanlarının tanımlanması

Bu bölümde, geniş bir alana yayılmış ve bu yüzden muğlaklaşmış planlamanın yetkileri ve olanakları 'otosınırlama' kavramıyla tartışılmıştır. Yükümlü kurumsal organlar arasındaki yetki çatışmasının yine sınır kavramından yola çıkılarak, minimize edilmesinin olanaklı ve gerekli olduğu savunulmuştur. Planlamanın yeni sınırları sorunsal, 'polis-zabita-asker' yetki ve çalışma alanlarının çatışması benzetisi ile açıklığa kavuşturulmuştur.

Otosınırlama kavramı basit bir kavramdır, içeriği kolayca tahmin edilebilir. Özeleştirici şeklinde de algılanabilir ama özeleştirinin pratiğe dökülmesi kadar da zordur. Kişi veya kurumun sürekli daha fazla iktidar ve özgürlük alanı talebinin tam tersini ifade eder ve gerçekçidir. Şehircilik için, elinin altındaki ve kendisine tahsis edilmiş veya zorla el koyduğu araçları yeniden tanıma imkanı verir. Kendi tasarrufundaki bir varlığı yahut olanağı terketmesi sürecini ifade eder ve bunun tam da kendi iyiliği için ister. Ama neredeyse herşey kentlerde oluyor dediğimiz zaman, şehirci kendini nasıl sınırlasın? Aksi takdirde sanki herşey şehircinin işi gibi şeklinde algılanacak.

Polis-asker-zabita arasındaki görev ve yetki paylaşımı, üçünün de farklı kurumlara bağlı olması bakımından bürokratik bir örgütlenme içinde uyumsuz görünmüyor. Bu üçü arasında en fazla çatışan veya karşı karşıya gelen, üstelik işbirliğine gidenler ise polis ve zabita. Zabıt tutmak, denetlemek, bazen ceza kesmek ve kaçak bina içinde oturanlara müdahale etmek dışında zabitanın bir görevi de belediyenin getir götür işleriyle uğraşmak. Müdahale edeceği her konuda esnafla, gecekondu sahibiyle, halkın kendisiyle çatışma içine girdiğini belirtmek yersiz. Ülkemizde, pek çok defa zabitanın kaçak yapılaşma karşısında zor durumda kalıp polisten yardım istediğinin örnekleri mevcut.³³ Türkiye gibi askeriye ile içiçe bir ülkede, polisin ve zabitanın kentte sık sık işbirliğine girmesi ve pek çok defa çatışması yetmiyormuş gibi, bir de kent polisi kurumu ile dörtlü bir kent koruması fikri sözkonusu. Bu yeni girişimin pek çok yönden eksikleri olduğu gerek. Kaldı ki, mevzi reformlar şeklinde düzeltilmeye girişilen şehircilikte, bunların yeni sorunlar ortaya çıkardığını görmezden gelmek mümkün değil.

Kent Suçu ve Kent Polisi³⁴: kulağa hoş gelen (hem plancının hem de halkın) bu kavramın kurumsallaşması şehirciliğin sorununu çözer mi ya da herhangi bir kentsel sorunu çözer mi? Önem derecesi bu kolokyumda ortaya konulan temel soruna oranla daha dü-

şük olan bazı yapılaşma sorunlarını belki: 5 kat nizamı verilen yapının 6 kat olması, parktan çiçeklerin koparılması, sokağa tükürmek, kırmızı ışıkta geçmek, belediyenin yaların geçmesini engellemek için oluşturduğu cam ve beton bariyerleri aşmak, çekirdek kabuklarını sokağa atmak, tabelayı maviye değil kırmızıya boyamak... Açık ki bugün tartışılan asıl sorunlar bunlar değil. Şehirlerimiz yerlerde çöp olduğu, çiçeklerin koparıldığı, rengarenk ve biçimsiz tabelaların işgal ettiği için mi şehircilik sorun yaşıyor? Eğer öyle olsaydı sorun çözümü oldukça kolay olurdu ve bu yılki kolokyumun başlığı da “kentlilerin altgeçitleri kullanmaya alıştırılmasında katılımcı ve ekolojik falan filan” şeklinde değiştirilirdi. Planlamanın içinde bulunduğu ve bir reform talebi oluşturacak kadar yükseltilmiş olduğu ortam daha geniş çaplı düşünmeyi zorunlu kılıyor. Sorun planlamanın nitelsiz ve hedefsiz olması. Eğer plancı şöyle deseydi: “hedefim sıradan, niteliği olmayan, kalite bakımından vasat ve ortasına hitap eden kentsel çevreler yaratmak ve ortalama bir yaşam kalitesi sunmak”, o zaman teknik sorunlara, denetim mekanizmalarına, mali yapıya, uygulama süreçlerine gönderme yapan tartışmalar yapılması uygun olacaktı. Ne bir imari stil eksikliğinden ne de ekonomik üretim faktörlerinin plancının işini engellediğinden dem vurulacaktı; sermayenin de orta sınıfı genişletmek eğiliminde olduğunu kabul edersek. Sorun yukarıdaki plancının bile söylediğini söyleyememek. O kendine kuramsal temel olarak eğilimleri ve belirli bir toplumsal grubu, mekan kalitesini, çelişkilerin baştan kabullenmişliğini koymuştu. Bu yüzden gerekçeleri oldukça sağlam olacaktır yarattığı veya yaratmaya çalıştığı çevreyi oluştururken ve statükoyu eleştirirken.

Kaldı ki kent suçu, bir kent polisi örgütüyle aktöre edilecektir. Peki yetki çatışması ne olacak? Kent polisi belediyenin şehircilik bürosunun kolluk gücü (özel büroların da kent polisi ve koruması mı olacak?) haline mi gelecek? Zabıtayı ortadan kaldırmaz bu kurum, adını değiştirir ve çok hoş giden bir isim sağlar. Faydası yok değildir. İsim değişikliği bile halkın gözünde onu yeni bir kimlik sahibi gibi gösterebilir. Üstelik belirli bir eğitimden geçirilmesi de şart koşuluyor kent polisinin, önerileri getirenler tarafından. Kimlerin kent polisi olabileceği de belirli koşullarla tanımlanabilir. Ama ya yetki çatışması. Herkes polis ve askerle uyum içinde çalışacak diyecektir. Bu uyumu biz planlılar acaba bırakın halkla ve kamuyla uyumu, kendi içimizde yapabildik mi de, müdahalelerimize ve kararlarımıza uyulup uyulmadığını kontrol etmesini istediğimiz bir örgüt yaratıp onun başka örgütlerle uyum içinde çalışabilmesini umuyoruz? Kent polisi ne yapabilecek? Ceza mı kesecek, yerel mahkemeye mi sevkedecek? Bir tek kent suçu bile, bu suçu işleyen kurnaz, inatçı ve bilinçli bir kentliyse mutlaka bir üst mahkemeye taşınacaktır. Kent polisinin yalnızca biraz daha eğitilmiş ve biraz daha fazla yetki ile donatılmış zabıta yaratmaktan ibaret olduğu açıktır. Polisle ve askerle yetki çatışmasının önüne geçmez, kaçak yapılaşma ve ruhsatsız esnafla mücadele etmesini kolaylaştırılmaz.

Kent yoksulluğu, kent suçu, kent polisi gibi kavramlar üzerinde durmuş olma nedenim açık. Planlı “kent” kelimesini –bitirirken tekrar etmekte sakınca görmüyorum- çok seviyor. Basitçe denebilir ki, kent üzerine söylemlerde sorunumuz var. Kelimeleri kullanırken farklı kavramları içselleştirmeye çalışarak aslında yalnızca dilde çözümler yapıyoruz. Sonra bunları kentsel sorunların odağına yerleştiriyoruz veya ne anlam ifade ettiğini tam olarak bilmeden, üstelik her yerde kullanıyoruz. İçi boş söylemler peşinde

koşmak veya bunları içi dolu gibi göstermeye çalışmak, kimi zaman çok önemli kimi kavramların da eskitilmesine neden oluyor. "...galiba üzerinde durmamız gereken bir diğer nokta da çevre ve katılım – özellikle çevre – kavramlarının giderek yıpranmakta olduğudur."³⁴ Katılım, sürdürülebilirlik, kent suçu, kent yoksulluğu, kamu yararı...

6. Planlamada dışlamalar ve içermeler

Bitirirken, şehirciliğin bir 'müdahale aracı olarak' aslında neleri ilgi alanına dahil etmesi gerektiği, neleri gerekmediği; nelerin esas meseleleri olduğu ve bunlardan nasıl uzaklaşmakta olduğuna dair eleştirel bir son değerlendirme yapılacaktır. Tanımlanması gerektiğine inandığım 'yeni planlama' alanının sınırları çerçevesinde dışlama ve içermelerin neler olabileceği üzerine açılan tartışmaların 'eski' ve 'yeni' planlamanın kaygıları arasındaki farklılaşmanın (eğilimin ve dönüşüme yatkınlığının) çizilmesi; planlamanın kapsamlı ve etkili yeniden yapılanması için temel oluşturan gereksinimlerinin belirlenmesine giriş teşkil edebileceği açıktır.

"Belki de bilimsel sahalarda arasındaki sınır çizgileri, devlet sınırının izlediği yoldan gidecektir; yani sınır çizgilerini daha da kalınlaştırma ya da ortadan kaldırma çabası içinde olacaklardır."³⁵ Kent planlamanın sosyal, politik ve ekonomik alana doğrudan müdahale etmeye niyetlenmesi, yetkin olduğu alanın dışına çıkması demektir. Şehirci yapabileceğinden fazlasına el attığı için bocalamaktadır.

Kentsel alana özgü sosyal, politik ve ekonomik süreçler konusunda ihtisas yapmış bir teknokrat olarak, üst-ölçekteki süreçlere yine ancak kentsel alanı kullanarak müdahale edebilecek olması onun kısıtlanması değil, kendi hakimiyet alanına sahip olmasını ve bu hakimiyet alanı aracılığıyla hakim toplumsal mantığı eleştirmesini sağlayacaktır. Bugün şehirciliğin eğilimi, sorunlara kısa vadeli ve pratik çözümler bulmak; uygulama gücünün çaktığı zaman bunun sistemden kaynaklandığını söyleyerek suçu kendinden atmak ve şehircilik dışında başka alanlara yönelmek şeklinde özetlenebilir. Fakat, şehrin kendisi hakkında bu pratisyenin keşfedeceği daha çok şey var. En son öğreneceği muhtemelen, kenti kullanarak hakim ilişki türlerini ve mantığını nasıl değiştirebileceğidir. Bu yüzden öncelikle şehirle ve şehircilikle neler yapabileceğini anlaması gerekli. "Planlamadan az çok bilinçli, temkinli bir eylem olarak sözedilemez; planlama yalnızca ulaşılmak istenen hedefler açısından ele alınabilir: düzenleme hedefleri temelde toplumsal rolü nedeniyle müdahale eden aktörün kurumsal konumuyla belirlenir. Özellikle yönetimdeki üyeliği bu aktörü çelişkili toplumsal çıkarlar üzerinde bir yere koyarak, kentsel krizin nedeni olan ekonomik ve teknik sorunları düzeltme olanağını ona tanımaktadır."³⁶

Sonuç:

Bu bildiride, şehircilerin nitelikli kentsel çevre yaratmada karşılaştıkları genel geçer sorunlar ve bu kolokyumda arayışına çıkılan 'yeni bir imari stil' ve 'reformist şehircilik', sınır kavramı üzerinden ilişkilendirilmiştir. Sorunların ve arayışa çıkmanın temel sebebi olarak; planlamanın, 'öznel alanına sahip olan, kendi özgürlük/eylem ve yaptırım araçları olan, yetkilerini belirlemiş bir çalışma alanı' olarak henüz tanımlanamamışlığı görülmüş, planlamadaki kuramsal / kavramsal eksikliğin altı çizilmiştir. Planlamanın öncelik-

le kendi öz sınırlarını belirlemeyi başardığı takdirde, yeterli etkinlikteki konumuna sahip olacağı bir özerk yapı oluşturabileceği tasarlanmıştır.

Bir kuramın veya genel bir kabullenmenin kentbilimlerine dahil edilemeyeceğini düşünmek veya onun bir bilim haline getirilemeyeceğini baştan kabul etmek mümkün değil. Bu işin güçlüğü açık. Sorunu, kent planlamanın nasıl bir kuramsal gerçekliği ifade ettiğini ve nesnel ortamda hangi alanın kendisine ayrıldığını bilememesi şeklinde ortaya koyunca, sınırlandırma ve çekirdek oluşturma için, önümüzdeki yıllarda kent planlaması çalışmalarının kuram, teori ve hipotezlerle yola çıkması gerektiği karşımıza çıkacaktır. Uzun vadeli çalışmalar ve kuramsal açılımlar, “imari stildeki tesadüfiliği” de ortadan kaldıracaktır.

Son söz olarak, şehircinin bir nevi “ekol” heveslenmesine girmesi gerektiğini düşünüyorum. Chicago Okulu, Frankfurt Okulu, Kalkınma Kuramları, Milli Mimarlık Akımı, Bauhaus, Team Ten... gibi kuramsal temelden yola çıkan ve içsel tutarlılıkları bulunduğu açık olan okullardan öğrenecek ve imrenilecek çok şey var. Her ne kadar tartışılabilir ve pek çoğu teorik olarak çürütülmüş olsa da, örneğin Türkiye’de gecekondular sorunu üzerine yapılan çalışmaların pratik örnekler üzerinden eleştirilmesinden çok daha tutarlı eleştirilerle çürütüldükleri kanısındayım. Ekollerin ideolojik olduğu yönündeki suçlamalara cevap olarak “şehirciliğin tarafsız olmaması gerektiği”ni veriyorum. Kuramsal temel oluşturulması yöntemi, kavramsal bir bütünden yola çıkılması nesnel dünyadan kopukluk demek olmasa gerek. Aksine kuram mevcut yapının bir bakı noktısından algılanmasını, – bizim için Türkiye’nin nesnel koşulları ve şehircilik pratikleri – sorunların tutarlı şekilde belirlenmesini sağlayıp gerçekçi olasılıkları ortaya çıkarmak işine yarar. Kuramsal çalışmalar şehircilere, hem şehirciliğin ne tür sınırlar içinde bulunmuş olduğunu ve bugün nasıl sınırlar içinde bulunduğunu, bu sınırlar içinde nasıl davranabilmiş olduğunu ve bugün nasıl davranabileceğini, hem de şehircilerin kuramsal çalışmalara katılımını - ve katılımcı çalışmanın zorluklarını fark etmelerini, böylece halkın katılımı zorluğunu daha iyi anlamalarını - sağlayarak entelektüel birikim ve çatışmalarla daha sağlıklı açıklamalar, dolayısıyla eylemlerine daha gerçekçi yaklaşımlarda bulunmaları yetisini kazandıracaktır.

Notlar

1 Akım şemaları ekte...

2 Bu bölümdeki ilişkiler arasında çok hızlı geçişler olduğu farkedilecektir. Hatta hatalı bir başlangıç noktası bile seçmiş olabiliriz. Yine de varılacak noktanın sağlayacağı faydalar açısından bu atlayışlar ve indirgemeci yaklaşımların kaçınılmaz, hatta gerekli olduğu kanısındayım.

3 Spreiregen, P.D.(1965) Urban Design: The Architecture of Towns and Cities. New York

4 Şengül, T. (2001) Kentsel Çelişki ve Siyaset. Demokrasi Kitaplığı. WALD

5 Donnan, H.; Wilson T. M. (2002). Sınırlar. S:15. Ütopya Yayınları.

6 a.g.e. s:97

7 a.g.e. s:101

8 "Gated community" kavramına Türkçe karşılık bulunmalı, zira büyükşehirlerimizde bu tür özel yaşam alanları gittikçe artıyor.

9 Bu iki cümle, bir plancının kendi mesleğini yüceltmesi kadar doğal; meslek dışı bir başkası içinse bir o kadar ukalaca bir söylem olarak düşünülebilir.

10 Sürekli yeni arayışlar, planlamanın değişen dünya koşullarına adapte olmaya çalışan, süreçleri izleyen ve kendini devamlı yenileyen bir kuram olduğunu gösterebilir. Maalesef daha gerçekçi olarak, hala kendini tanımlayamamış olduğundan bir arayış ve bocalama dönemidir.

11 Rousseau, J. J. Yalnız Gezerin Düşleri

12 Başka bir deyişle, mimarının kent mimarisi olarak algılanacağı bir boyuta gönderme yapar.

13 Sonuç bölümüne bir gönderme yapacak olursak: Plancı kendi inisiyatifi ile hareket etmek istediği için ve ülkemizde hala rasyonel kapsamlı plan çalışmalarının domine ettiği bir şehircilik geleneği var iken, gerçekçi ve uygulanabilir planlar çıkarılmaması veya neyin nasıl yapılacağına bilinmemesi imari bir stilimiz olmadığını, dolayısıyla üst ölçekli kararları eleştirirken haksız eleştiri yaptığımızı açıklar. Sistemi veya hükümet kararlarını eleştirip, evrensel planlama geleneğini meşru kılmak, planlamanın sorunlarını çözmez. Oysa ki, o hükümetin karşısına bir kentbilim kuramı, teorisi veya programı ile çıkılırsa, denge tek taraflı değil, karşılıklı etkileşimler şeklinde oluşturulacaktır.

14 Harvey, D. (2003) Sosyal Adalet ve Şehir, s:52-53, Metis Yayınları

15 Donnan, H.; Wilson T. M. (2002). Sınırlar. S:17. Ütopya Yayınları.

16 a.g.e. s:107

17 Lefebvre, H. (1998) Modern Dünyada Gündelik Hayat S:18. Metis Yayınları

18 Castells, M. (1997) Kent, Sınıf, İktidar. s: 113. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara

19 Plancının tüm çıkar grupları karşısında nesnel olabilmesi mümkün değil denecektir. Kesinlikle destekliyorum, fakat şu şekilde: plancı tarafsız olmamalıdır. Hangi tarafı tutması gerektiğine burada değinmeyeceğim.

20 Harvey, D. (2003) a.g.e. s:27

21 Bu görüşe karşı çıkanlar olacaktır, kent plancısı nesnel davranmalıdır deyip Weberci bürokrasiden dem vurulacaktır. Oysa, farklı plancılar farklı sorunlarla karşılaştıklarında nasıl davranmalılar sorusunun cevabı, bu sorunu çözmesi beklenen tek olguda yatar, o da ne içeriği tanımlı, ne kavramsallaştırılmış, ne teorik bir zemine oturan "kamu yararı" ilkesidir. Kamu yararı ilkesi, "merkezi bir yönlendirme mekanizmasıdır".

22 Üstelik bu pratisyenin temelde yaptığı iş politika üretmek; sınırı ise üst ölçekli politikaların genişliği kadar.

23 TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu, Antikapitalizm , Türkiye ve Planlama, Planlama Dergisi 2002/4

24 Castells, M. (1997). a.g.e., s: 116

25 Bu yılki kolokyumun başlığından, kent plancısının pesimizme doğru ilerlediği fikrini çıkarmak güç değil.

26 Castells, M. (1997) a.g.e., s:89

27 Donnan, H.;Wilson T. M. (2002). a.g.e. S:207

28 Işık,O. (1994) “Kent Planlamada Yeni Gündem – Çevre ve Katılım” içinde. TMMOB Şehir Plancıları Odası. Ankara

29 Bir doğruyu veya teoriyi ispat etmeyi başarı kriteri olarak alabileceğimizi düşünüyorum. Örneğin gecekondular konusunda Türkiye’de 60 yıldan uzun süredir yapılan çalışmalar (plancı bunları mücadele olarak ele alır) gecekondular konusuna kavramsal bir çözüm getirmemişse, bu, gecekondular konusunda yapılan çalışmalardan hiçbir şey öğrenmediğimizi de gösterir. 60 yılın çalışmaları ve tüm bu envanter bize ne kazandırdı? Olgunun ortaya çıkışı dahi hala “Marshall yardımları, traktör alımı...” gibi metatetik açıklamalarla yapılıyor. Bu süreci yapıldan yola çıkarak açıklayabilecek bir dil, hem gerçekleştirilmiş uygulamaları bütün olarak ele alıp onların muhakemesini yapabilir hem de bu pratiklerin oluşturduğu özü ortaya koyabilir kanısındayım.

30 İşlemden sonra devreye giren veya sonuçlara bakıp nedenleri tahmin eden

31 Bir aile Abilene kasabasına gezi yapma kararı alır. Herkes bu öneriye katılmaktadır. Ancak geziden döndükten sonra her bir aile üyesi aslında gitmek istemediğini, ama tüm aile üyelerini çok coşkulu ve istekli görünce, kimsenin hevesini kırmamak için gezi teklifini kabul ettiğini söyler. (Cooke, Bill. Kothari, Uma. (2002) Katılım: Yeni Bir Zorbalık mı? Demokrasi Kitaplığı. WALD)

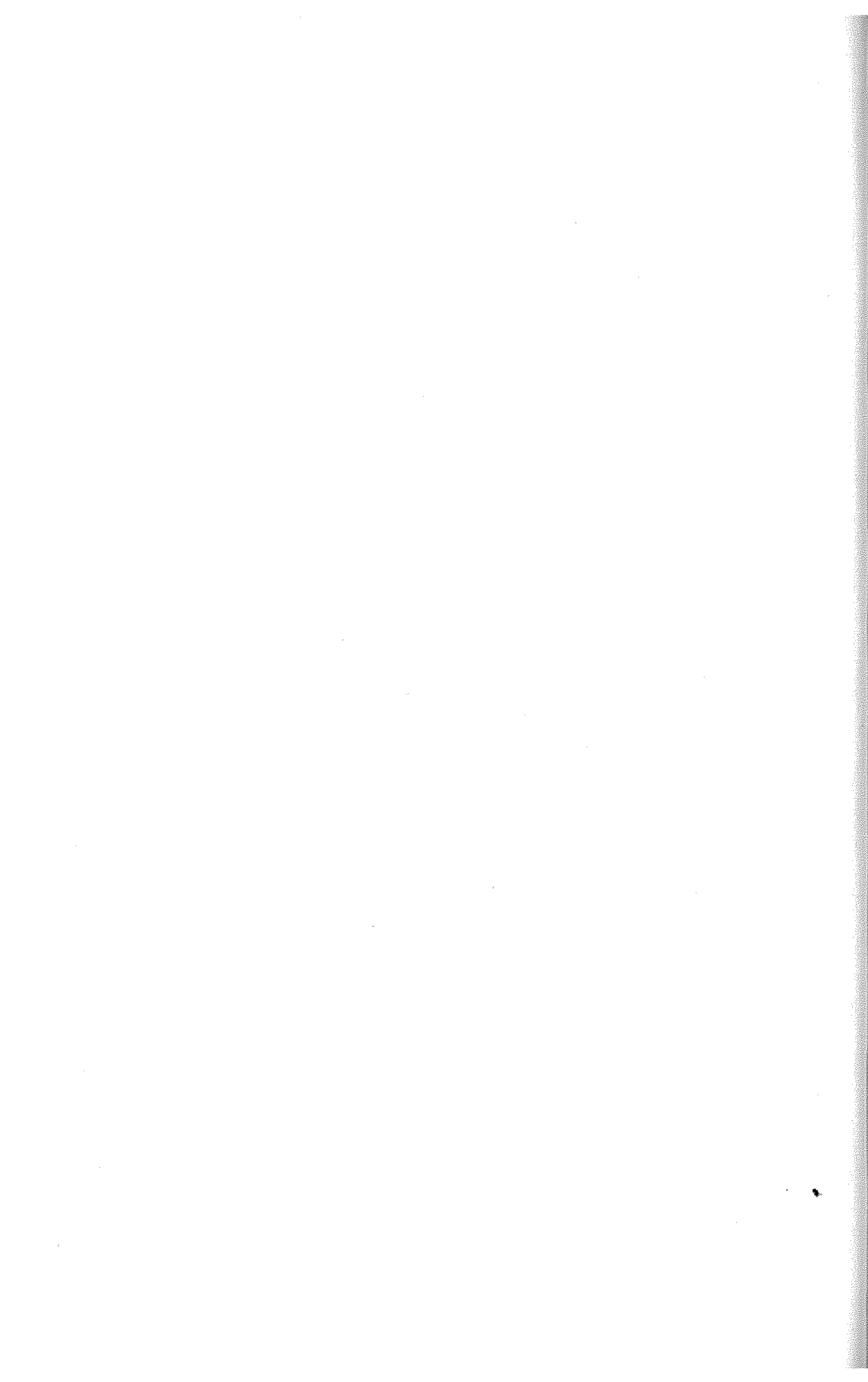
32 Erten, M. (1999). Nasıl Bir Yerel Yönetim? Anahtar Kitaplar. İstanbul

33 Bu bölüm daha çok, şehircinin kent kelimesini görünce nasıl heveslendiğine örnek vermek amacıyla hazırlanmıştır. Şehircinin her türlü yetkiye sahip olma isteğinin karşısına kendini sınırlandırması gerektiğini koyuyorum.

34 Işık, O. (1994) a.g.e.

35 Donnan, H.;Wilson T.M. (2002) a.g.e. S:111

36 Castells, M., a.g.e., S:88

PLANLAMANIN “YAPABİLİRLİK” KRİZİNDE ÖZGÜRLEŞTİRİCİ ARAYIŞLAR ÜZERİNE

GÜLAY AŞIKOĞLU - EYLEM BAL- H. EVREN ERDİN - DERYA ÖNCÜL
PERVİN ŞENOL - NERİMAN YÖRÜR - FUNDA ALTINÇEKİÇ

I. ANLAMININ KAÇINILAMAZ ZORUNLULUĞU VE ÖZGÜRLÜĞÜ

Bugün planlama alanındaki temel gündemimiz reform çabası. Bizleri bu çabaya yönlendiren gerekçeler ise kuşkusuz çok çeşitlendirilebilir. Ancak temel mesele olarak hemen herkesin açıklıkla kabul edebileceği bir nedenimiz var ki o da kendimizi artık “yapabilir” olarak görmememiz.

Plancılar açısından mesleki olarak “yapabilir” olmak, planlamanın temel ortak kabulleri doğrultusunda belirlenen ve kabul görebilen bir gerçekliği oldurmak ya da oluşturmak biçiminde anlaşılabilir. Bu tür bir reform tanımından hareketle, bugünkü reform çabalarını şöyle okumak olasıdır. Planlama ve dolayısıyla plancılar, nesnesi olan olguya bakarak ve onu gözlemleyerek onun üzerindeki “oldurma” becerilerini kaybettiklerini görmüş durumdadır. Bir başka deyişle “yapabilir” olma niteliklerimiz krizde.

Bu noktadaki soruna karşı izlenebilecek iki temel yol bulunuyor.

- Birinci olarak, içinde yer aldığımız kriz temsili bir sonuç olarak görülebilir. Dolayısıyla bu bakışla, doğrudan “yapma” ya dair inançlarımız ve kabullerimiz sorguya açılacaktır. Kuşkusuz bu tür bir yolun asal sorusu da şöyle formüle edilebilir. “Yapmak nedir?”

Bu soru “yapmak” eylemini anlama temellidir ve krizin bu kabullerimizle doğrudan ilintili olduğunu öngörür.

- Krizde izlenebilecek İkinci yol ontolojik bir tartışmayı dışarda bırakarak doğrudan “yapabilirlik” becerimizi arttırma niyetli çabalarla kendini gösterebilir ki, bu bakışın sorusu da şöyle ifade edilebilir. “Nasıl daha yapabilir olunur?”

Bu çalışma “Ne” ve “Nasıl” temelli bu iki sorudan birincisini tartışmaya açmak yönünde bir seçimde bulundu. Bu seçimin gerisinde yatan itilim kuşkusuz özne ve nesne ilişkisinin temelinde zorunlu olarak kurulu bulunan ayırmadan beslenen anlama çabasıdır. Anlama, eğer özne/nesne arasında şu ya da bu yolla kurulmuş bulunan bir duvarın inceltilmesi yoluyla öznenin nesnesi ile yakınlaşmasını sağlamak ise bu durumda özgürlük; bizzat “kurulu” olanın inceltilmesi dolayısıyla “olanı olduğu gibi” görebilme becerisine yol açmak anlamına gelecektir. Bu yanıyla bakıldığında krizler, eşzamanlı olarak yeni görme biçimlerinin oluşmasına dair bir fırsatı da ifade eder hale gelirler.

“Plancının-yapabilirliğe” ve başka bir biçimde söylersek genel anlamda “varlığın-yapmaya” dair yaşadığı bugünkü kriz kendini sadece planlama alanında da göstermiyor. He-

men tüm disiplinler açısından “yapma” becerisinin yitirilmesine dair bir tanımlığa sahibiz bugün. O halde kriz, yaygınlığıyla eşdeğer bir biçimde neredeyse tüm disiplinlerde kendine özgü nitelikte bazı anlama süreçlerine yol açmış olmalıdır. Disipliner ayrımlar ve bunların kendilerine konu edindiği nesnelere dair farklılıklar nedeni ile kolektif bir arayışa ve tartışma platformuna henüz yeni yeni erişiliyor. Kolektivitenin, sıradan görelilikten ve sıradan evrenselcilikten sıyrılan ürünler vererek gelişmesi kuşkusuz en zor mesele. Bu nedenle öncelikle ayırd edici bir sezme gücü ve sağduyuya olan ihtiyaç bu tür ortak anlama platformlarında önde gelen koşula dönüşüyor.

Son dönemde yapılan değerlendirme ve tartışmalara bakıldığında “yapma” becerisindeki kayıp söylemlerinin ağırlıkla nesnesi “karmaşık”lık sunan olgular dünyasından yükseldiği görülebilir. Karmaşıklık, “nesnemiz olan olgunun içerdiği bilgiye kolaylıkla erişememe” durumu olarak tariflediğimizde..ya da “bir varlık eğer kolaylıkla elde edilemeyen bilgiler içeriyor ise” (D. Ruelle; 2000, s. 133-139) biçiminde belirlediğimizde bu durumda şu gerçeği de ifade ediyor durumda kalırız. “Olguya yaptığımız müdahalelerden beklenen (istenen-geçerli) sonuçları alamıyoruz. Çünkü olgu, karmaşıklığıyla eşdeğer düzeyde karmaşık hesaplamalar yapabilmek için ifadelendirebilen bir tür zeka formuna sahip”.

Krizin yaygın biçimde nesnesi “karmaşık”lık sunan alanlarda (kent, toplum, iktisat, tarih, orman alanları, hücre, bilinç, algı, elektron vb.) ortaya çıkışı, nesneye yaklaşımımıza dair yöntemlerimizin kabullerimizin yeniden değerlendirilmesinde bir zorunluluğa işaret etmekteydi. Bu süreçte, yeniden anlama çabasına girmedeki bu zorunluluk nedeni ile hemen tüm disiplinler kendilerini, nesnelere bakma onunla ilişki kurma biçimlerini etkilemiş-belirlemiş olan bir paradigmayı sorgular halde buldular. Sorgu alanındaki paradigmanın tanımlayıcı kavramı “kartezyen” sözcüğüyle ifade buldu ve yaklaşık 200 yıllık bir geçmiş referans verdi.

Bugün ele alınan sistemlerin niteliklerinin geçmiştekenden oldukça farklılaşmış olması ve bu niteliksel değişime karşın disiplinlerin hala nesnelere kartezyen, klasik fizik ya da Newton’cu paradigma adıyla anılan bu düşünme biçiminin kabul ve yöntemleriyle yaklaşımlarının krizi ortaya çıkardığı düşüncesi yaygın bir kavrayış olarak disiplinlerdeki yerini aldı. Bir başka deyişle bugün bilimin yaşadığı kriz, ele alınan olgular dünyasının değişen niteliklerini göz önüne almayan mutlak bir “geçerlilik” normunun evrensel kılınmış olması anlamında ifade buldu.

“Klasik fizik, sıradan maddi nesnelere davranışıyla ilgili doğruya yakın bir tahmin yürütmekte iyidir. O, doğru bir şekilde gezegenlerin hareketini tahmin eder ve köprüler ve hava alanları tesis etmemizi sağlar. Hala bu tür amaçlar için kullanılmaktadır; çünkü yeni fiziğe kıyasla onunla hesap yapmak daha kolaydır. Fakat onun geçersizleştiği belirli sınırlar vardır, kabaca; çok küçük, çok büyük, çok karmaşık ve öznel olanın sınırlarında geçersizleşmektedir. (...) Klasik fiziğin sadece yanlış tahminler yapmakla kalmayıp yanlış kavramlarda kullandığı alanlar...Bu, küçük düzeltmeler yapma meselesi değil; büyük kavramsal devrimi gerçekleştirme meselesidir. ..” (Marshall,I; Zohar, D.; 2002, s.37)

20. yüzyılda bilimsel alanda ortaya çıkan gelişmeler bir biçimde, nesnenin değişen nitelikleriyle başedebilecek kabul ve yöntemlerin yeniden geliştirilmesinin öyküsü olarak da

okunabilir. Bir kuantum fizikçisi olan Zohar'ın ifade ettiği gibi bu alanlarda ortaya çıkan yaklaşımlar küçük düzeltmelerin ötesinde kavrayış düzeyinde devrim anlamına gelecek öngörüler ürettiler. Doğa ve sosyal bilimler ayırımı da aşarak gelişen ve her düzeyde kapsayıcı etkilere yol açan bu yaklaşımlar, özne/nesne, uzay/zaman, tekil/bütün, parça/dalga, belirlilik/belirsizlik vb. gerilim alanlarımızı yeniden kavrayışımızı olanaklı kılacak kavramlaştırmaları önümüze serdiler.

“Bir fizikçinin dediği gibi: relativite mutlak uzay ve zamana dair newton'cu yanılığa son vermişti; kuantum teorisi denetlenebilir bir ölçüm sürecine dair Newton'cu rüyaya son verdi; kaos da Laplace'ın determinist yaklaşım çerçevesindeki olguların önceden bilinebileceği hakkındaki fantazisine son vermektedir.” (J. Gleick; 2000, s. VIII)

Kartezyen paradigmanın temel kabullerini sarsan bu yeni çağ yaklaşımları kuşkusuz sadece bilim alanını etkilemediler. Kartezyen düşünmenin yaygın biçimde günlük yaşama içselleşmiş inanç ve değerlerini de yerinden oynattılar. Paradigmatik bir kırılmanın sadece bilimsel alanda değil yaşamın tüm örgüsünde ifade bulması anlamına gelen bu durum, bugün yaşanan krizin yaygınlık ve eşzamanlılığına dair gerekçelere de ışık tutar görünüyor.

II. RİSK-GÜVEN GERİLİMİ BAĞLAMINDA “YAPMA” VE “ERK” MESELESİ

Tek dünya tasarımı-inancı

“Yapma” ya/ya da “yapabildiğimize” dair inançlarımızın kaynağı olarak görülebilecek olan klasik fizik, temsil ettiği kabuller ve yöntemlerin evrensel geçerliliği iddiasıyla bu inanç biçimimizi şekillendirmiş olmalı. Ele aldığı olgular dünyası açısından bakıldığında gerçekten de amaca uygun işlerlik gösteren (yapabilirlik yaratan) sonuçlar vermesi nedeni ile klasik fiziğe duyulan güvenin belirli bir geçerliliği olması da olağandı kuşkusuz.

Newton'un doğal olguları anlama ve bunların hareketini ortak bir yasaya temellendirme çabası, deney ve bu deneyleri doğrulayan ya da yanlışlayan bulgular ile belirlenmişti. Principia adlı çalışmasında birbirinden çok farklı ölçekteki olguların hemen tümüne getirdiği tek matematiksel açıklama ile dönemine özgü olarak yer ve gökyüzü arasındaki doğal olgular dünyasını birleştirmiş oluyordu. Yaşamın ve evrenin tüm örgüsünü içeren bu tür bir tekci açıklamanın tüm düşünme, bilgi üretme ve inanç süreçlerine sirayeti kaçınılmazdı ve öyle de oldu. Newton'cu varlık ve hareket yasaları daha karmaşık, daha küçük, daha büyük ya da daha öznel olgular dünyasına inilene kadar evrensel geçerliliği olan ve mutlak gerçeği kendinde ifade eden bir temsil gücü kazandı. Bu gelişen erk alanında ise fiziğe bilimlerin şahı ünvanı verilmesi şaşırtıcı değildi, çünkü doğa karşısında insanın “yapabilirlik” becerisi ya da “bilme erki” ilk kez bu denli öne çıkıyordu.

Zorunlu nedensellik

Newton'un elde ettiği sonuçlarda dönemine özđü olarak sağladığı en temel yenilik kuşkusuz olgular dünyasının geleceğini tahminleme ya da olgunun gelecekteki davranışını öneleme, bir başka deyişle daha genel anlamda yaşamda geleceği belirleyebilme becerisiydi.

Newton paradigmasında bu türden bir belirlenebilirliği oluşturan önemli bir kabuller silsilesi vardı ki bu "mekanik gerekircilik" adıyla ifadeleniyor bugün. Mekanik gerekircilik basit anlamda, her türlü nedeni mekanik nedene indirgemek ve rastlantı, olasılık gibi olguları nedensizlik sayarak yadsımaya dönüktür. Newton'un evreni tasarlama biçimi açısından bakıldığında "tanrının evreni bir saat gibi kurup işlemeye başlatması" ile özdeşleşen örnekteki gibi her şey belirli bir anda "uzaktan etkiyen bir kuvvetle (tanrının olurma gücüyle)" başlamıştı ve bu durumda nedenlerin ve sonuçların tümünün belirlendiği bir evrende yaşıyor olmalıydık.

Evrendeki olguların bu tür dışsal bir nedenle doğup gelişmesi demek, cisimlerin içsel hareketten yoksunluğu demektir. Dolayısıyla evrende tüm olup bitenler dışsal bir etkinin "zorunlu" nedenlerini temsil ederler. İlk hareketin oluşturulmasından sonra cisimler bu evrende birbirlerine uyguladıkları basınç ve çarpma etkisiyle başlangıç hareketini sürdürürler. Bu anlamda bakınca hareket uzayda bir yer değiştirme kabiliyeti olarak belirlenir ve mutlak nedensellik bağları bilindiği sürece hareketin bir sonraki adımı kolaylıkla tahminlenebilir.

Hareketin "evrensel" mekaniği

Hareketin mekanik yasaları bu biçimde tariflendiğinde evren, aralarında uzay denilen bir boşlukta hareket eden bilardo (sert-katı cisimler dünyası) toplarından oluşan ve bunların birbirine çarpma etkisi yoluyla ilk baştaki verili neden sonuç ilişkisini sürdüren, rastlantı ve olasılığa içinde yer olmayan ereksel bir niteliğe bürünüyordu. Bu evrende uzay, kat edilmesi gereken bir mesafe ve boşluk; zaman, tanrının bizim dışımızda başlattığı ve maddesel dünya ile hiçbir bağı olmayan, geçmişten gelip geleceğe doğru akan mutlak şey; madde, kendiliğinden hareketten yoksun, ancak uzaktan etkimeyle harekete geçip "yer değiştirebilen/kendisi değişmeyen" bir parçacık ya da küçük, sert, bölünmez varlık; hareket, cisimlerin başlangıç etkisiyle devam eden birbirine çarpma eylemi sonucu uzayda yer değiştirmesi ve aralarında aşılması gereken bir yersel yakınlığa bağlı olarak ilişki kurulabilen-güç ve enerji alışverişi gerektiren durumlar şeklindeki kabullerle ifade buldu. Ayrıca, bu kabuller, sadece cisimleri değil canlıların dünyasındaki hareketi de kapsayan geniş içerikte bir evren tasarımının öncülleri olarak da okunuyordu.

Bu tür bir evren tasarımında kuşkusuz öne çıkan olgu temel olarak "hareket" ve bunun "geleceğinin tahminlenmesi" olarak şekillendi. Newton evreninde harekete dair yasalar, hareketin tek bir biçimini veri aldı ve bu mekanik hareketti. Hareketin en basit formu olan bu durum kuşkusuz geçerliydi ancak hareketin tek bir hale..mekanik türe indirgenmiş bir biçimi olduğundan ancak bu basit mekaniğe uyan olgular dünyasında geçerliydi ve bu olguların davranışlarının önceden tahminlenmesini doğruya yakın biçimlerde de olanaklı kıldı. Ancak paradigmanın evrensellik ve mutlaklık iddiası gereğince evrende-

ki tüm olgular dünyasının bu yasalara tabi olması gerekmektedir. Dolayısıyla sadece fizik değil, fiziğin altında kendine yer seçen hemen tüm disiplinler bu Newton'cu evren tasarımının yasalarını devralarak kendi olgularına uyarlamaya giriştiler ve bunu yaparken kendilerine ait araştırma nesneleriyle olan özgül ve farklı ilişki bağlarını kopardılar. Denilebilir ki, evrensel bir temsil gücü ve prestij kazanmak uğruna feda ettiler. Süreç, kuşkusuz kaçınılmaz krizleri bağrında taşıyarak gelişti.

Belirlenebilirlik - yapabilirlik erki

“Yapabilir” olmaktan kalkarak doğaya karşı kazanılan bu “erk”in, öncelikle olguyu nesneleştirerek yaratılan bir özne/nesne karşıtlığında, öznenin nesneye dair analitik ve parçalayıcı yaklaşımıyla elde edilmiş bir kazanım olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yapmak olgusu, kendini bu yanıyla bir dualitenin kurulmasına borçludur denilebilir. Öte yandan Newton evreninde ayrımcılık sadece özne ve nesne alanıyla sınırlı değildir. Madde/uzay, dolu/boş gibi karşıtlıklar paradigmanın bel kemiğini oluşturur. İkinci olarak, “yapmak” ya da “yapabilir olmak” olgular dünyasının “bilinebilir, ölçülebilir ve geleceğe dair tahminlenebilir” olduğuna da işaret ettiğinden; insan için bu durum sadece olguyu o an için bilmeye değil, onu kendi amaçları ve refahı ya da güvenliği için gelecekte de belirleyebileceğine dair daha geniş ve kapsayıcı bir güven duygusu içine itmiştir. İnsan varlığının onca zamandır birlikte yaşadığı belirsizlik risklerini ve bunu kabullenişini birdenbire dönüştüren ve ona bu denli geniş çaplı bir alanda müdahale yetkisi veren kartezyen paradigma doğaldır ki, olguya dair bilginin üretiminde ve/veya olgunun özneye verdiği bilginin niteliği üzerinde de eşzamanlı biçimde sürekliliği ve geçerliliği olan bir güven (denetim) mekanizmasını kurmak zorunda kalacaktır.

Belirlilik, geniş anlamda arıza kabul etmeyen sonuçların üretimi anlamına gelir. Bu tümüyle yeni belirlilik durumun sağlanması için olgunun aksamayan ya da arızalanmayan yanıtlarına gereksinim bulunur. Dolayısıyla deney yapan/gözleyen ile olgu ya da deneye konu olan nesne arasında gözle görülmeyen ve ifade edilmeyen bir denetim ilişkisi kurulması zorunludur. Aksi halde olgu ya da nesnenin verdiği çelişik yanıtlar belirsizliğin sürmesi anlamına gelecektir ki bu da “bilme erki” ve bundan sağlanacak gündelik pragmatik yararları anlamsızlaştıracaktır. O halde kartezyen paradigmanın özne/nesne ayrımında yer alan “güven” arayışı aynı zamanda ontolojik bir kabule de tekabül eder ve özünde belirlenebilirliği arızasızlık üzerinden oluşturma kurgusunu ifade eder.

Bu kurgu vasıtasıyla gündelik hayatın içinde yer alan ve bugün de kullanmakta olduğumuz pek çok araç ve aygıtı yapabilir durumdayız. Trenler, asansörler, uzay roketleri, arabalar vb. pek çok şey bu kurgunun ve arızasız üretimin çıktılarıdır. Bu kapsamda baktığımızda, “pratik yaşamda bunca işlerliği olan bir paradigmanın, bugün yaşadığımız yaygın krizden neden ve nasıl sorumlu tutulabildiği sorusunu sorabilmenin zorlukları daha kolay anlaşılır hale geliyor. Bu soruyu öne çıkaran disiplinlerin ya da tarafların bizi “yapabilir” kılan söz konusu işlerlikte bir paradigmayla alıp veremediği ne olabilir?

Belirlenebilirlikte risk : arıza

Bu sorunun yanıtını anlayabilmek açısından, kartezyen paradigmanın bizi artık “yapabilir” kılmadığı durum ve olgular dünyasında çalışan disiplinlerin deneyimlerine bakmakta yarar bulunuyor. Güvenli ve arızasız çıktılar alınmadığı, öznenin denetiminden kaçabilen ve dahası gözlemcinin varlığından haberdar olduğu anda tutum değiştirebilen, üzerinde tahmin ve hesaplamalar yapılmakta zorlanılan ve dolayısıyla gelecekteki adımları güven sınırları içinde tahminlenemeyen farklı türde sistemlerde bizzat gözlemcilerin karşılaştığı sorunlar bize bu türden sistemlerin varoluş, hareket ve ilişki biçimlerindeki zenginlik ve alternatiflenmeyi anlamaya/anlatmaya dair önemli ipuçları sağlayabilir.

Bugün için öncelikle kuantum ve kaos alanında yapılan çalışmalar yoluyla, “düzenin sınırında bir düzensizlik ve düzensizliğin sınırında bir düzen” gösterebilen ve gözlemciyi bildik bütün kabullerinden uzaklaştıran bu farklı olgular dünyasının temsili resmini izleyebiliyoruz. Olguların dünyasındaki özgül tutum ve niteliklerdeki farklılıkları akılda tutarak yaklaştığımızda, basit indirgemeciliklerden arınmış bir kavrayışla “o” alanlarda olan biteni kavramamız daha olası hale gelecektir. Bir başka deyişle burada amaç ne elektronların ne bulutların ve fraktalların ne de su vb. olguların dünyasını sosyal dünyaya indirmek değildir. Burada amaçlanan şey, kartezyen sorulara güvenli yanıtlar vermeyen sistemlerin karşısında hangi kabul ve yaklaşımlarımız dolayısıyla “yapabilir” olmaktan çıktığımızı kavramak için bir başka alandan gelen çarpıcı bir öyküyü okumaktır. Bir başka deyişle arayış, bizi “yapmak” inancımızla yeniden yüzleştiren ve bu kavramımızı yeniden sorgulamaya götüren farklı olgular dünyasına kısa bir yolculuk ve bizzat olan, olmakta olan, olması olası ve henüz olmamış olan versiyonlarıyla gerçekliğin bütünlüğünü temsil eden bir resmin içinde, bu resimde yol alabiliyor olmaktır.

III. “OLASILIK”LI BİR DÜNYADA “YAPMA” SIKINTISI

Kuantum..kozmetik mizah

Fiziğin atom altı ölçüğe girişiyle birlikte giderek şekillenen kuantum teorisinde katkısı olan pek çok bilim adamından söz etmek gerekir. Çünkü kuantum mekaniğinin geliştirilmesi çoğu kez birbirinden ayrı olarak yürütülen karmaşık deneysel süreçlerle ilişkilidir ve temel olarak Newton paradigmasının geçerlilik yasalarıyla örtüşmeyen deney sonuçlarının alınmasıyla şekillenir. Newtoncu mekaniğin algılanabilir ve kavranabilir sınırlarını oldukça aşan yeni kavramsallaştırmaları dolayısıyla kuantum mekaniğini anlamak kuşkusuz kolay bir süreçle gerçekleşmez. Bu konuda fiziğin bize sunduğu ve kuantumun bilgisini yalınlaştırarak kavratmaya çabalayan yardımlar kadar bilim felsefesinin ve genel olarak felsefenin de katkılarına ihtiyaç vardır. Fiziğin matematikle kesiştiği ve neredeyse salt matematiksel formülasyonlarla ifade bulabildiği böylesi bir alanda gezinbilmenin ve buradaki öyküden çıkan dersleri okumanın, bu alan dışında duranlar açısından felsefeden daha uygun bir yolu henüz bulunmuyor.

Kuantumun, felsefeye tartışılmak üzere devrettiği yeni kavramsallaştırmalar bize iki noktada yeni değerlendirmeler getiriyor. Birinci olarak kuantumun uğraş alanı olan atomaltı ölçüğünde, yani çok küçük, çok karmaşık ve çok öznelin bir arada yer aldığı bu

dünyada işlerin işleyiş biçimini görme olanağı buluyoruz ki bu işleyiş çeşitliliği ve farklılıkları dolayısıyla bizim bildiğimiz “tek” dünyanın dışında başka pek “çok” dünya olduğunu öğreniyoruz. İkinci olarak, bildiğimiz tek dünyanın dışına çıktığımızda bizi “yapabilir” kılmış bulunan hemen tüm araç ve yasaların değiştiğini ve farklılaştığını izliyoruz. Bir başka deyişle, bildiğimiz dünyanın dışında “yapabilirlik” krizlerimiz baş gösteriyor.

Yapabilirliğin, tasarladığımız dünyaya özgü bir takım kabul ve yasalar bağlamında geçerli olduğunu kavradığımızda, bildiğimiz dünyanın resmini ve yasalarını bize sunan hakim paradigmanın, uğraştığımız olgu ya da nesne ile olan ilişkimizi uygun düzenleyip düzenleyemediğine dair sorularımız gündeme taşınıyor. Kuantum, bu ve benzeri sorularla-krizlerle yüzleşmek durumunda kalmış fizikçilerin düşünce, deneyim, iç hesaplaşma ve arayışlarını sergileyen bir yaşam öyküsü olarak okunduğunda tahminlerimizde çok daha zengin bir alanı önümüze serer hale geliyor.

Varlığa dair yeni bir tanım: parça ve dalga boyutu

19. yüzyıl sonlarında Rayleigh ve Jeans’ın gerçekleştirdiği ve ısıtılan bir cisme ait basit bir ışımaya problemini devralıp 1895 yılında konuyu atoma ait bir ışımaya problemine dönüştüren M. Planck, ışımaya enerjisinin klasik fizikte hiç yer almayan bir durumuyla karşılaştı. Atom altı ölçekte enerji, enerji parçaları ya da enerji kuantaları şeklinde yayılmıyordu ve bu durum sadece tutucu bir fizikçi olan Planck için değil aynı zamanda klasik fizik için de neredeyse eski paradigmanın yasalarıyla altından kalkılamaz bir duruma işaret ediyordu.

Einstein’in yorumladığı biçimiyle bu yeni ışık ya da kuantum teorisi, ışık olgusunu öyle anlatıyordu ki, “ışık artık ya Maxwell’in çalışmaları ya da Hertz’in deneylerinden beri kabul edildiği üzere, elektromagnetik bir dalga hareketi olarak yorumlanabiliyor, ya da uzayın içinde çok yüksek hızlarla hareket eden ‘ışık kuantaları’ veya ‘enerji paketlerinden’ oluşmuş olarak düşünülebiliyordu. Ancak ışık bu iki ayrı tutumdan ikisine de sahip olabilir miydi?” (Y. Öner; 1993, s. 14)

Kuantumun madde ya da varlığa dair bu yeni ve sıra dışı önerisine göre, maddenin doğası iki ayrı durumu temsil ediyordu. Parça durumu, ufak bilardo topları, dalga durumu denizin üzerindeki dalgalar gibi ifade edilebilirdi. Ancak bu basitleştirme çabası bile elektron gerçeğini yeterince temsil etmiyordu. Çünkü kuantumun tesbitlerine göre, gerçekte bu ikili tanım salt bizim durumu daha kolay kavramamız açısından üretilmiş bir kavramlaştırma idi. Gerçekte atom altı ölçekte varlıklar aynı anda hem parçacık hem dalgaydılar. Bir başka deyişle elektronlar bir dalga paketi gibi düşünülebilirler ve içerdikleri ikili durumlardan her biri bir başka bilgiyi içerir. Bu kolektif bilgi yumağı nedeni ile aslında birbirlerinden ayrı olarak değerlendirilemeyip birbirlerini tamamlarlar.

Özne/nesne ilişkisinde nesnellik sorunsalı

Atom altı ölçekte karşılaşılan bir diğer ilginç durum ise elektronların hangi durumda gözlemcinin karşısına çıkacağıdır. Bu konuda yapılan deneylerin sonucunda elektronla-

rın şu ya da bu formda görünmesinin, gözlemcinin varlığı ve niyetiyle doğrudan ilişkili olduğu ortaya çıkar. Bu çarpıcı durum kartezyen paradigmada var olan “nesnellik” iddiasına çok ciddi bir darbedir. Çünkü klasik fiziğe göre gözlemcinin deney nesnesi ile arasında bir mesafe bulunur ve gözlem nesnesinin tutumları gözlemci tarafından yönlendirilmez.

Gözlemcinin varlığında ortaya çıkan bu ironik durumu William Bragg şöyle ifade etmiş: “Temel parçacıklar, pazartesi, çarşamba ve cumaları dalga; salı, perşembe ve cumartesi parçacık gibi görünüyorlar” (D. Zohar; 2003, s.22).

Hareketin yeniden kavramsallaştırılması : eşzamanlı olasılık

Elektron dünyasında karşılaşılan bir başka ilginç tutum, hareketin niteliğine dairdir. Newton’un evreninde hareket birbirini izleyen ve sürekliliği olan bir çarpma eylemidir. Maddeler boş uzayda belirli bir zamanda belirli bir mesafe kat ederek -enerji alışverişi yaparak- bir koordinattan bir koordinata yer değiştirirler. Oysa kuantum dünyasında elektronlar kesintili bir dizi kuantum sıçramalarıyla hareket ederler. Aralarında bir uzay boşluğu olmadığı gibi bir zaman ve aşılması gereken bir mesafede yoktur. Aralarında gelişen hareket sıralı olmadığı gibi aynı anda, her yöne doğru ve eşzamanlı bir biçimdedir. Kuantumda hareketin bir başka önemli niteliği şudur: Elektronun, harekete geçtiğinde binlerce yörünge çizdikten sonra bunlardan birine çökmeye ve orada konumlanmaya karar verir. Gezindiği ve dolandığı bu çok sayıda olasılık içinden elektron birini doğaçlama olarak seçer ve kendini “gerçek şeyler dünyasında sabitler”. Ancak hareket burada bu çökme eylemi ile son bulmaz. Atom altı ölçekte daha sonra gelişecek diğer gerçekliklerin izleri, elektronun bu daha önce gezindiği yörüngelerdeki olasılıklarından türer. Bir başka deyişle, herhangi bir anda aktüelleşmeyen onca olasılık, bir başka an içinde oluşacak gerçekliklerde bir olasılık deposu olarak işlev görürler. Yine bir başka deyişle, gerçeklik her an olasılıklar deposunda bekleyen olasılıklardan birinin kendini gerçek şeyler dünyasına fırlatmasıyla geçerlilik kazanır. Söz konusu bu olasılıklar deposunun bir başka ifadesi Y. Öner tarafından da kullanılan virtüel depodur ve şu biçimde tanımlanır:

“Virtüel gerçeklik; saat-zamanın belli herhangi bir anı için aktüel (fiili/etkin) olmaktan vazgeçmiş bir gerçeklik dünyasıdır. Virtüel gerçeklik dünyası salt düşünsel değil, objektif bir dünyadır. Aktüel dünyadan farkı aktüel dünyada bir arıza çıkmadığı sürece fiili duruma geçmemesidir. Fiili gerçeklik, virtüel gerçekliğin bağrındaki virtüel olanaklardan birinin doğa tarafından belli bir anı olasılık ölçüsünde ‘tercih edilip’ fiilleştirilmiş, fiili duruma getirilmiş olan biçimidir” (Y. Öner, 1996).

İlişki : zamanda ve mekanda tecrit edilemeyen

Varlığa ait tüm bu tutumların ifade ettiği önemli bir olgu ise şudur. Karmaşık bir sistem tek tek ve parça parça varlıklarına indirgenemez ve sistemin, varlıkların tek tek toplamından daha öte bir temsil niteliği vardır. O nedenle kartezyen yaklaşımda tek tek parçalar ve bunların hareketi öne çıkarken, kuantumda varlıklar arası “ilişki ve bu ilişkinin

yarattığı bütünsel durum” öne çıkmak zorundadır. F. Capra’nın da vurguladığı biçimiy-
le;

“Son kertede- kuantum fiziğinin çarpıcı bir biçimde gösterdiği gibi- hiç parça yoktur. Parça dediğimiz, birbirinden ayrılamayan bir ilişkiler örgüsünde yalnızca bir modeldir. Böylece parçalardan bütüne dönüşüm, aynı zamanda nesnelere ilişkilere dönüşüm olarak da görülebilir. Bir bakıma bir şekil/zemin dönüşümüdür” (F. Capra; 1996, s. 39).

Bu bütünlüğün bir başka biçimde ifadesi şudur. Elektronların dünyasında varlıklar hem dalga hem parça özelliği göstermelerinden kaynaklı olarak inanılmaz uzaklıklarda ayrı ayrı harekete geçseler dahi bir süre sonra bir bütün olarak davranışlarını sürdürürler. Bir tür haberleşme biçimine işaret eden bu tutum peşisıra bazı kanıtlarla desteklenerek şu tür tesbitleri önümüze getirir.

Kuantum dünyasında bütün şeyler ve bütün anlar her noktada birbiriyle teması sürdürür-
ler. Zamanda ve mekanda tecridin hiç bir anlam ifade etmediği bu tür bir ilişki biçimin-
de ne katedilecek bir uzay boşluğu ne de tabi olunan bir zaman vardır. İlişki bütün uzay-
zamana yayılmış gibi davranan madde dalgası eğilimi gösterir. Bell teoremi, kuantum öl-
çeğindeki ilişkiye dair oluşturduğu kanıtlarla farklı zamanlarda olmuş iki olayın, sanki
aynı anda olmuşlarcasına birbirini etkilediğini göstererek bu dünyadaki zaman çerçeve-
lerinin bildik dünyamızdan inanılmaz biçimde farklılaştığını sergiler. Öte yandan New-
ton evreninde varolan ve ilişkinin koşulu olarak öne sürülen yersel yakınlık (bulunulan
koordinata bağlı yakınlık), kuantumda yersizlik prensibi olarak yeniden tariflenir ve ge-
çersizleşir. Dolayısıyla yer, zaman ve uzayın ilişki potansiyelimiz açısından oluşturduğu
tüm bildik kurgular ve nedensellik kavrayışımızda temel oluşturdukları kabuffer bu bul-
gular kapsamında yeniden düşünmeyi gerektirecek ölçüde karmaşıklaşır.

Eğer zaman yoksa, olgular arasında uzay yoksa ve ilişki bir yersel yakınlığa tabi değil-
se; dahası varlıklar arasında ayrılık durumu gerçeği yansıtmıyorsa ve şeyler arasında ne-
den – sonuç ilişkisi olduğunu söyleyemeyeceksek, olaylar ve ilişkiler hakkında nasıl ko-
nuşabiliriz sorusunu sormak kaçınılmaz hale gelir (D. Zohar; 2003, s. 20).

Belirsizliğin yasalaşması

Klasik fizikle olan tüm bağları koparıp atan bu tuhaf dünyada karşılaşılan durumlar ku-
antum teorilerinin sahipleri açısından da inanılmaz görünen niteliklere sahiptir. Kuan-
tum mekânîğinin temel isimlerinden biri olan Heisenberg’i bile hayretini şu sözlerle ifa-
de eder.

“Bohr ile yaptığımız ve gecenin geç saatlerine kadar süren, hatta bazen ümitsizlik için-
de sona eren tartışmalarımızı hatırlıyorum. Böyle bir tartışmadan sonra yakındaki parka
ne zaman biraz hava almaya çıksam şu soruyu hep kendime tekrarlayıp dururdum: Do-
ğa gerçekten şu atom deneylerinde görüldüğü kadar saçma, anlamsız olabilir mi?” (Y.
Öner; 1993, s. 24)

Heisenberg’i anlamsızlık değerlendirmesine götüren durum yukarıda aktarılan yeni olu-
şumlar çerçevesinde içine düşülen belirleme ya da “yapma” krizidir kuşkusuz. Bir baş-
ka deyişle atom altı ölçekte karşı karşıya kalınan belirleyememe –yapamama- durumu-
dur.

Heisenberg bu alanda yaşanan sıkıntıyı şu örnekle aktarmaya çalışır. Newton mekaniğine göre uzayda yer alan herhangi bir gökcisminin hareketi incelendiğinde bu cismin başlangıçtaki hem konum hem de hızını aynı anda belirlendiğinde, bu gök cisminin gelecekteki olası bir zamandaki davranışı da bu hesaplamalar üzerinden tahmin edilebilir. Ay tutulmasını bilebildiğimiz gibi.

Oysa aynı durumun kuantum mekaniği açısından bakıldığında karşılaştığı sonuç şudur. Bir atomun hareketini incelerken, atomun etrafında dolanan elektronun başlangıç konum ve hızını belirlese dahi bu belirleme kesinsizlik içerecektir. Çünkü elektron parça ve dalga şeklindeki ikili yapısı içinde bize ortak değerlerini sunacaktır. Varoluşunun tam olarak anlaşılabilmesi için elektronun her iki haline de aynı anda ulaşılması gerekirken, bu ikili yapı gereği olarak belli bir zamanda ancak birisine erişilebilir. Bu nedenle elektron parçacık durumundayken onun kesin konumunu, dalga durumundayken de momentumu ölçülebilir. Ancak aynı anda hem konum hem momentum yani hıza dair konuşmak mümkün değildir (Heisenberg belirsizlik ilkesi). Bir başka deyişle; atom altı ölçeğinde şeyler ancak verili bir durum içindeki genel sınırlandırmalar dahilinde en mümkün olasılıkları dayanak alarak önceden tahminlenebilir (Y. Öner; 1993, s. 25-40; D. Zohar; 2003, s. 21-30).

Buradan çıkan yeni bir kavrayış şudur. Varlık, varlığına ait bu parça-dalga fonksiyonu gereğince sadece olmuş-bitmişler dünyasıyla değil "henüz olmamış"ların yer aldığı olasılıklar deposuyla da temsil bulmaktadır. Dahası varlık düzeyinde gerçeklik olgusu, henüz olmamışların dünyası ile olmuş-bitmişler dünyası arasındaki etkileşimin bütünlüğünde ve bir olasılık ölçüsünde gerçekliği oluşturacaktır. Kartezyen paradigmanın önceden belirlenmiş gerçekliğe dair yasaları açısından bakıldığında söz konusu bu durumu açıklamak mümkün değildir. Bu oldukça karmaşık durumu daha yalınlaştıracak bir örneği D. Zohar bir kuantum gelini örneğinde ironik bir anlatımla özetlerken bir yandan da Newton paradigmasının bağlaçları olan "ya/ya da durumunun (ya şu ya da bu) kuantum mekaniğinde nasıl ve/ve de (ve bu ve de bu) durumuna dönüştüğünü de ifade eder.

Kuantum gelini örneğine göre; "Durum az çok sakınılarak yetiştirilmiş genç bir bayanın sonunda toplum içine çıkmasına benzer. Öncesinde fazlasıyla rahatken kendini birdenbire bazı damat adaylarının evlenme teklifleriyle karşı karşıya bulunca haddinden fazla heyecanlanır. Önüne olasılıklarla dolu koca bir dünya açılmıştır ve o da doğal olarak mutlu bir evlilik potansiyelini en fazla taşıyan rüyalarındaki erkeği ister. Gerçek dünyada (her günkü gerçeklik dünyası) bu olasılıkları tek tek keşfedecektir, belki kendine en uygununda karar kıluncaya değin her bir damat adayıyla birkaç kez çıkıp onları deneyecektir. Fakat kuantum dünyasında, kafası karışık tüm damat adaylarıyla aynı anda çıkıp, belki her biriyle eşzamanda bir eve yerleşecektir. Kızın öfke içindeki ailesi bu edepsiz davranışı yüzünden azarlamak amacıyla ona yazmaya kalksa, kendisine ulaşmaları mümkün olmayacaktır. Aynı mektubun kopyalarını oturduğu bütün evlere göndermek zorunda kalacaklardır, çünkü onun her bir evde bulunma olasılığı vardır. Ve eğer kızın aşk yuvaları birbirlerine yeterince yakınsa, değişik evlerin balkonlarına çıkıp kendi kendine el sallayabilir. (Aslında, kuantum teorisi için evler arası uzaklık önemli değildir. Çünkü elektronlar bu geçişleri yaparken birbirlerine sonsuz uzaklıktan da uzaklaşabilir.)

Sonunda, tabi tüm olasılıkları tam anlamıyla keşfetmiş olacak birinde karar kılacak, evlenip adaylardan yalnız biriyle yaşayacaktır. Fakat geçici olarak işgal ettiği diğer evlerdeki ‘izlerini’ kaybetmeyecektir. Komşular onu gördüklerini hatırlayacaklardır ve eğer doğa her zamanki düzenini devam ettirirse, bu geçici ilişkilerin, daha sonra büyüüp dünyayı etkileyecek meyveleri de olacaktır” (D. Zohar; 2003, s. 29).

Doğa bilimlerinde “bütüncülün” yada “ağın” yeniden keşfi

Kuantum mekaniğine bağlı yeni kavramsallaştırmalara bakarak, dünyaya büyüsunü geri verilmiş olduğunu söylemek mümkün. Tam tüm evrenin bilgisine sahip olduğumuza inandığımız bir noktada kuantum bize şu gerçeği hatırlattı. Bildiklerimiz arttıkça bilmediklerimiz azalmıyor. Bir başka deyişle bilmeye dair süreçlerimiz kapalı bir bilgi evreni içinde gerçekleşmiyor.

Doğa bilimlerinde yaşanan bu gelişmelerin sadece bir yüzünü ifade eden kuantum teorisinin yanısıra, kaos teorisi de bilmediğimiz dünyalara ait bulgular üretiyor. Özellikle matematik bir formülasyonun grafik ifadeleri olarak fraktallar dünyası başka pekçok disiplinin (meteoroloji, jeoloji..) şimdiden kendi olgularına uyarlayabildiği fırsatlar yarattı. Entropi kavramı üzerinden, düzenden düzensizliğe geçişin yasalarını tariflemeye çalışan kaos teorisi, günlük yaşamımızda her an yer alan sınırdaki pek çok olgunun hareketindeki düzeni kavramayı başarıyor. Özellikle iktisat alanındaki para dalgalanmaları meselelerinde henüz genç bir teori olmasına karşın orada olanı çözümlenmeye yönelik bir yöntem sunabiliyor.

20. yüzyılın bu yeni bilimlerinin bize göstermiş olduğu “çok dünya” gerçeği, kuşkusuz öncelikle çeşitlenmiş ve çeşitlendikçe karmaşıklaşma düzeyi artmış olgular alanındaki kavrayışımızı geliştirmeye yönelik. Öte yandan tümünün de bize verdikleri bir başka veri var ki bunu bütüncül, holistik ya da ağsal bir yeni evren anlayışı olarak adlandırmak olası. Gerek rölativite gerek kuantum gerekse kaos teorileri bize, evrenin birbirinden son derece farklı olgular dünyası sunduğunu ancak öte yandan bunca farklılaşmaya karşın bu olgular dünyasının birbiriyle kopmaz bir ağ bağlantısı içinde iş gördüklerini ve bize kendilerini bu bütünlükle temsil ettiklerini yeniden gösteriyor. Çok eski kadim bilgilerle de ciddi düzeyde örtüşen ancak oldukça uzun bir aradan sonra hatırlamak durumunda kaldığımız bu ağsal ilişki gerçeği, insanoğlunun kültürel yolculuğu süresince zihninin ve sezilerinin geçirdiği evrim ve veya sıçramaları da bir biçimde ifade ediyor olmalı.

IV. SOSYAL OLGULAR DÜNYASINDA YA/YA DA VE/VE DE SEÇENEKLERİ

Sosyal bilimlerde ve parçalanmışlığın yükselişi

Doğa bilimlerinde ortaya çıkan bu oluşumların vurguladığı yeni kavrayışın “bütünlük” olmasına karşın özellikle aynı zeminde gelişen “yapabilirlik krizine” sosyal bilimlerin şimdilik verdiği yanıtın ağırlıkla “parçalanmayı” arttırmak yönünde olması ilginç bulunabilir. Kuşkusuz sosyal olgular dünyasının doğal olgular dünyasından farklılıkları var-

dır ve tam da bu farklılıklar nedeni ile sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden kopan bir biçimde çeşitlilik barındıran yaklaşımlar içermesi gerektiği vurgulanabilir.

Doğa bilimlerinde, doğaya dair olguların tek ya da birkaç yasaya bağlılığı sağlayıp sağlayamadığı anlamında ortaya çıkan “geçerlilik” meselesinin, sosyal bilimler (kültür bilimleri) bağlamında aynı biçimde işleyemeyeceğini vurgulayan Habermas’ın yaklaşımı (J. Habermas; 1998), kuşkusuz belirli bir geçerlilik taşır. Sosyal dünya; deneye elvermez niteliği, sunduğu karmaşıklık düzeyi, gerçekliği yeniden şekillendirmek çabasında olan ideolojilerin etkileri, bir dünya sistemi olan kapitalizmin son 25 yıldır içinde durduğu kriz, kültürel formasyonlardaki farklılıklar, öznel ereksel davranışlar vb. pek çok faktörle etkileşim içinde iş gördüğünden bu dünyayı klasik neden-sonuç ilişkilerine konu etmek neredeyse olanaksızdır. Dolayısıyla, sosyal gerçeklikler doğaya ait olgular dünyasından çok daha yoğun biçimde üzerine yorum bindirilmiş yaklaşımlarla ele alınarak kavramsallaştırılabilir ve her yorum, işaret ettiğinden gittikçe uzaklaşan bir başka yorumla çeşitlenmiş bir dizi söylemsel alanla sonuçlanır. Sosyal bilimlerde varolduğu söylenen “çeşitlenmenin“ ardında yatan çoğaltma çarpanının temel karakteristiği genellikle budur ve söylemle objesi arasında varolduğu düşünölen ilişkinin “uygunluğu” iddiası da bu yanıyla bakıldığında kolektif bir inançtan öteye gitmez. Bir başka deyişle; objesiyle ya da objesinin gerçekliğiyle bağını yitirmiş hemen tüm söylem kurma süreçlerinin bu türden tutumu, gerçekliği keşfetmekten çok onu icat etmek ya da kurmak yolunda bir yön izlendiğini ifade eder. Bir tür temsil eden krizine işaret eden bu durum, gerçekliğin bilgisinin gerek doğa gerekse sosyal bilimlerde ampirik veya teorik olarak kurulmasındaki olanaksızlığa da daha genel anlamda vurgu yapar.

Sosyal bilimlerdeki bu farazi uygunluğun gelişen farkındalığı ve doğa bilimlerinde oluşan tartışmalar; olgular dünyasındaki farklılıkları vurguladığı kadar, her dünyanın kendine özgü iş görme yasaları olduğunun da ifade edilebilmesine olanak vermiştir. Dolayısıyla, bu süreç içinde gelişen yeni bütönlük ya da ağsal ilişki kavrayışında, bütönlük bu özgüllüklerin varlığına, bir başka deyişle birbirine indirgenemez temsil niteliklerine dayanılarak yeniden kurulur. Aşağıdaki sorular bu yeni kavrayışın izlerini sürmek amaçlı olarak yanıt bekleyen dört temel alanı belirlemektedir.

“O halde, ‘sosyal bilimleri açmak’ için atılması mümkün adımlar konusunda ne gibi sonuçlar çıkarabiliriz? Bilgi yapılarını yeniden örgötmek üzere şu ya da bu yapılmalıdır demeye imkan verecek bir reçetemiz yok. Biz ancak, kollektif tartışmaları özendirmek ve çözüm bulmaya yardımcı olabilecek yollar önermek durumundayız. Yeniden yapılanma için önerilerimize geçmeden önce biraz daha derinliğine tartışılıp çözümlenmesi gereken bir kaç boyut üzerinde durmak istiyoruz. Bunlar: (1) En az Descartes’tan bu yana modern düşünceye yerleşmiş olan, insanlar ve doğa arasındaki ontolojik ayrımı red etmenin ne anlama geldiği; (2) Sosyal eylemin, içinde yer aldığı çözümlenebileceği tek mümkün ve/veya öncelikli sınırların devlet tarafından çizilenler olduğunu red etmenin ne anlama geldiği; (3) Tek ile çok, evrensel ile tekil arasındaki bitmeyen gerilimin geçmişte kalmış bir olgu değil insan toplumunun sonsuza dek varolacak bir özelliği olduğunu kabul etmenin ne anlama geldiği; (4) Bilimin evrilen ön kabulleri ışığında, kabul edilebilir nesneliliğin ne olduğudur” (Wallerstein, I; 1998, s. 74).

Çoklu dünya kavrayışı ve bütünlüğü yeniden anlamlandırmadaki rolü

Farklı olgular dünyasının arasında varolan ağsal ilişkiyi ortaya koyan kuantum, rölativite ve kaos paradigmalarının konu edindiği özgül dünyalar, pozitivizmin bize sunduğu tek dünya imgesini yıkılmasına yol açtı. Söz konusu paradigmalar, gerçekliğin bunca çoklu seçeneklere sahip dünyaların ağsal etkileşimi marifetiyle şekillendiğini de vurgulayarak, bize bir başka kavrayış biçimi daha kazandırmış oldular.

Doğa bilimlerinden örneklenen bu yaklaşımların bize aktardığı dünyalar kuşkusuz evrenin sonsuz çeşitliliğinden yapılmış oldukça sınırlı örneklemeler. Hafızası, ideolojileri, kültürü ve benliği olmayan bir elektronun içerdiği bir tür zeka ile verdiği karmaşık yanıtlar düşünüldüğünde, sosyal olgular dünyasının ne denli çeşitlenmiş ve tercihlenmiş bir yanıtlar yelpazesine sahip olduğunu anlamak daha da kolaylaşıyor.

Sosyal dünya ile doğal dünyanın birbirine geçtiği hatta birbirinin toplamından daha fazla bir şey yarattığı gerçeğini yakaladığımızda, doğa bilimlerinin bulgularının sadece doğal olgular dünyası ile sınırlı kalmayıp sosyal gerçeğin bir yüzünü de ifade edebiliyor olmaları gerektiği sonucuna varılabilir. Buna göre sosyal dünyada kuantumun öngördüğü varoluş, hareket ve ilişki formatlarına uyumlanmış deneyim alanları bulunabileceği gibi, aynı biçimde kaosun ifade ettiği entropinin yansımalarını görmek de olanaksız değil. Öte yandan bazı olguların tutumunun klasik mekanikle açıklanabilecek yalınlıkta nedensellik ilişkileri içermesi de olası. Bir başka deyişle, Newton'un katı madde dünyası ve hareket yasaları, içinde yer aldığımız gerçekliğin basit ancak işlerliği olan bir yüzünü bize gösteriyor...kuantumun elektronlar dünyası iç ve dış ayrımı bırakmayacak kadar bizim sonsuz yüzlerimizden birini temsil ediyor ve kaos düzen-düzensizlik geriliminde var olan ilişkilerimizin bütününe ifadelendiriyor. Tüm bunlar bir karşıtlar dünyasının izlerini sürmekten çok evrenin bütünsel yapısına yönelmemizi ve onların işleyişini kavramamızı olanaklı kılacak bulgular olarak okunabilir öncelikle.

Varlık olma ve varoluşa dair bu tutumlara ek olarak , sosyal gerçeğin kendine özgü olarak içerdiği daha pek çok davranış biçiminin olduğu da açıktır. Bunların büyük kısmını azımsanmayacak biçimde sezerek ve de kişisel alanlarımızda deneyimleyerek ve de kullanılarak varlıklarından haberdar oluyoruz.

Olgu ya da varlığın ya da tutumun tanımlanma sorunsalında özne faktörü

Sosyal dünyada temsil bulan ve varlıklarından haberdar olduğumuz onca çeşitli "oluş", onlardan haberdar olmamız düzeyinde ve bir olasılık ölçüsünde bize yanıt üretebiliyor. Bu durumda buradan, sosyal dünya ile uğraşın iki temel meseleyi çözmesi gerektiği çıkarılabilir.

1. Öznenin "oluşu", olduğu gibi görebilme yeteneğinin sınırlarının genişletilmesi
2. Oluşun kendini ifade ve temsil etmede, "mümkün" ve "uygun" bütün olasılıkların özgür kılınması.

Yukarıdaki soruların biri gözlemci olan özneye diğeri gözlem nesnesi olan olguya dair. Sorunun gözlemci özneye ait olan kısmı, bir yandan olguyu "olduğu gibi görebilme"ye dair yetilerimizin yeniden yapılanmasına işaret ederken, bir yanıyla da özneye geliştirecek yeni niteliklerin olgu dünyasını da özgürleştireceğini vurguluyor. Buna göre, hipotetik bir güvenli geleceğe dair tahminleme amaçlı olarak olgu ve tutumlarını denetleme, olguyu kavramanın bir yolu olarak onu bütünselliğinden koparan analitik parçalama işlemlerinden geçirme ve olguyu amaç yönelimimizle uyumlandırmaya kilitli temel ahlaki normlarımızı izleyememe gibi pek çok alanda kanıksamış olduğumuz yol ve yöntemlerin yeni baştan ele alınması gerektiği çıkıyor ortaya.

Çünkü yalnızca "olduğu gibi" görebilme niyeti ile bakılabildiğinde; "önümüze çıkan varlık durumu hangi an'da hangi dünyaların kurallarına göre iş görmekte ve hangi dünyalara ait olan tutumları izlemektedir" sorusuna yanıt vermek mümkün olabiliyor. Ve dahası yalnızca olgunun "görelî iradesine, bütünlüğüne ve bütün olanla kurduğu ilişkinin kendine ait olası ifadelerine olanak veren bir ontolojik kabul" vasıtasıyla, olgu "olduğu gibi çıkma" olasılığı kazanıyor aktüel bir gerçekliğe.

Bilmeye ve anlamaya dair olarak bu kendimizi yeniden yapılandırma kabullerini oluşturamadığımız sürece sadece "kartezyen yapma erkimizin" değil ama "ağsal bir ilişkiye uygun tutum izleme ve buna uygun olanı yapma ya da yapabilir olmaya dair romantik niyetlerimizin" de krize girmesi bu bağlamda kaçınılmaz görünüyor.

Her iki yapma biçimi arasındaki niteliksel farkın geleneksel bir biçimde açıklanması anlamında da olsa D.T Suzuki tarafından verilmiş şu örneğe bakmakta yarar var. Örnekte Suzuki iki ayrı kültürel alanda üretilmiş iki şiiri karşılaştırmaktadır. Birinci şiir on yedinci yüzyılda Basho tarafından yazılmış bir haikudur.

Dikkatle baktığımda
Nazuma'yı görüyorum
Çitin yanında büyüyen!
İkinci şiir Tennyson'un dizelerinden oluşur.
Duvardaki yarıkların arasındaki çiçek,
Seni yarıklardan çekip çıkarıyorum;-
Seni öylece elimde tutuyorum, köklerinle birlikte.
Küçük çiçek- ama eğer anlayabilseydim
Ne olduğunu, köklerini ve her şeyini
Tanrı ve insanın ne olduğunu bilirdim.

Her iki şairin ifadelerinde varlıklar arası ilişkide kültürün önemine dair önemli ipuçları bulunur. Basho, sessizdir ve hissedişini yumuşak bir biçimde ize ifadelendirir. Çiçekle arasında alçakgönüllü yakın ve uyumlu bir ilişki vardır. Tennyson'un şiirinde ise etkileyici ve aktif vurgulara ilave olarak, çiçek kökleriyle doğadan çekilip alınır (yani çiçek ölecektir) ve çiçek analitik bir incelemeye tabi tutulur (kesitlerine ayrılır). Gözlemci gözlem nesnesinden kendini uzaklaştırmış ve bu uzaklaşmayı bilgiye dönüştürmektedir.

"Suzuki bu karşıtlığın doğaya ve üstü örtülü olarak da hayata karşı Batı ve Doğu tutumunu gösterdiğini ileri sürmektedir. Batılı analitik ve nesneldir ve doğayı kesitlerine

ayıracak, zaptederek ve sömürerek anlamaya çalışır. Doğulu ise öznel, bütünleyici ve toplayıcıdır ve doğayı analiz etmeye ve dizginlemeye değil, yaşamaya ve onunla uyum sağlamaya çalışır. O halde, karşıtlık, araştırıcı-eylem tarzıyla uyuşan-birlik arasındadır ve sıklıkla **yapmaya** karşın **olmayla** ifade edilir” (I. Yalom; 2000, s. 735-736).

V. İNSAN - MEKAN İLİŞKİLERİNİN DÜZENLEYİCİ AYGITI OLARAK PLANLAMANIN “YAPABİLİRLİK” SINIRLARI

Sosyal bilimler çok sayıda karmaşık olguya sahiptir ancak özellikle bunlardan ikisi planlama aygıtının meşru “yapma” sınırları içine düşmesi bağlamında öne çıkar ki bu olgular en yalın halleri içinde insan ve mekan kavramlarıyla ifadelendirilebilir. Kuantumun varlık, hareket ve ilişki kavramsallaştırmalarından yola çıkarsak her iki olgunun da hem büyük olanı, hem karmaşığı hem de öznelin sınırında gezinen durumları temsil ettiğini görebiliriz. Dahası her iki alanın etkileşimi sürecinde birbirleri üzerinde kurucu etkiler yarattıkları da biliniyor. Öte yandan yine her iki olgunun kendi özgül dünyalarının bir-biri üzerine bu türden binmesiyle oluşturdukları yeni gerçeklik halinin neredeyse sonsuz çeşitlilikte varoluş, hareket ve ilişki biçimlerini içerebildiğini de bugün kavramış durumdayız.

Bu türden oluşmuş olan ve pek çok mümkün olasılık dahilinde kendini ifade edebilme yeteneğine sahip bir sistemin tek tek unsurlarına indirgenerek basitleştirilmesi esasıyla konuya yaklaşan çeşitli düzenleme biçimlerinin çoğunda yaygın olarak kartezyen/pozitivist kabullerin ve buna bağlı bir “yapma” anlayışının olduğu biliniyor. Planlama gibi bir düzenleme aygıtının da bu kavrayışın dışında yapılmış olması kuşkusuz olası değildir. Doğa ve sosyal bilimlerden devralınmış hakim paradigma ve yaklaşımlarının disiplinler bir kesişme alanını temsil eden planlama aygıtı, kuşkusuz o alanlarda kaçınılmaz olarak var olan krizleri, nesnesi olan insan-mekan ilişkilerinin düzenlenmesi sürecine dahil etmektedir.

Genel olarak insan ve mekan ve özel anlamda kent ve toplum bağlamında işlerlik gösteren planlamanın diğer aygıtlardan ayrılabilirlik özgül niteliklerinden birisi, nesnesinin geleceğini bugünden tanımlayabilmek ve gelecekteki “amaçlanan” durumunu belirleyebilmek olarak özetlenebilir. Olguyu tanıma ve klasik anlamda onun geleceğini arızasız biçimde belirleyebilme arayışını temsil eden bu türden bir “yapma” iddiasının bu çalışma boyunca aktarılan kapsam dahilinde düşünüldüğünde hiçbir gerçekliğinin olmayacağı; bir başka deyişle, planlamanın tam da bugün bir “yapabilirlik” krizi içine düşmeyi gerçekte varolduğu andan başlayarak bu “yapma” krizini bağrında taşıdığı ve de temsil ettiği açıklıkla söylenebilir. Krizin bugün açıklıkla hissediliyor oluşunda, kuşkusuz bir yandan uzunca zamandır olagelen bir gerçekliğin ancak telaffuz edilebilmesi durumu bulunabileceği gibi, olgunun sunduğu ilişkideki karmaşıklık düzeyinin ya da bunun yarattığı düzensizliğin giderek artışının etkilerinden de söz etmek olasıdır. Ancak yine de gerekçenin şu yada bu tespit üzerinden kurulmasının çok da anlamı bulunmaz. Çünkü açıklıkla görülmektedir ki bugünkü “yapma” krizi sadece planlamaya özgü olmayıp olgular dünyasında belirleme iddiası taşıyan pek çok aygıtın karşı karşıya kaldığı bir durumdur ve bu yaygın niteliğiyle “yapma” krizi araçsal sorguların yetmeyeceği paradigmatik bir yeniden yapılanmanın gereğine işaret eder.

Gerçekliğin, evrensel kılınmış tek bir dünyayla temsilinden temellenen bu kaçınılmaz krizden kuşkusuz hiçbir disiplin ya da aygıt kendi başına çıkabilecek görünmüyor. Ancak öte yandan, geniş bir düzlemde yapılan çalışmaların sağladığı pek çok yeni kavrayışı da gündemimizde. Özne ile nesnenin arasında kurulu bulunan duvarı incelterek öncelikle onu anlama niyeti taşıyan bazı yaklaşımların ayırt edilmesiyle birlikte önümüze serilen çoklu dünyaların bize öğretebileceği çok şey bulunuyor. Dahası karmaşık olana işleşmiş bu çoklu dünyaların kabul edilen ve inanılan gerçeklik resmi içindeki temsil gücünün yükseltilmesi ile daha da çok şey öğreneceğimiz de açık.

Bu tür bir dönüşümün bildik “yapma” paradigmasıyla yola çıkan bir zihnin işi olamayacağı; dönüşümün bizzat zihnin “olma” halini kavrayışı ile temellenebileceği ve bu yanıla bakıldığında planlamanın krizi olarak tariflenen meselenin gerçekte, öznesi olan “plancı” tarafından sorumlu biçimde devralınmasının en uygun ve mümkün seçenek olduğu ve tüm bunların olabirliğinin öncelikli koşulunun ise hakikatin keşfinden varlığın duyacağı sevinç ile ilişkilendiği değerlendirmesini yaparak sözü bırakıyoruz.

KAYNAKÇA

Capra, F. (1991). Fiziğin Tao’su, (Çev.) Kaan Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul

Combs, A. & Holland, M. (1998). Eşzamanlılık- Bilim, Mit ve Kozmik Şakacı, (Çev.) Cüneyt Kurdoğlu, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul

Daniel, Quinn, (2002). İsmail/Bir Zihin ve Ruh Macerası, (Çev.) Ebru Eroğlu, Dharma Yayınları, İstanbul

Frank, F.& Öner, Y. (1995). Doğa Bilimlerinde Pozitivizm- Pozitivizmi eleştirmek ve Olasılıklı Determinizm, Spartaküs Yayınları, 2. basım, İstanbul

Gleick J. (2000). Kaos- Yeni Bir Bilim Teorisi, (Çev.) Fikret Üçcan, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 10. Basım, Ankara

Habermas, J. (1998). Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine (Çev.) Mustafa Tüzel, Kabalca Yayınevi, İstanbul

Herbert, N. (2002). Temel Bilinç- İnsan Bilinci ve Yeni Fizik, (Çev.) Meltem Andırıcı, Ayna Yayınevi, 2. Basım, İstanbul

Marshall, I.& Zohar, D. (2003). Kim Korkar Schrödinger’in Kedisinden- A’dan Z’ye Yeni Bilimin Kılavuzu, (Çev.) Orhan Düz, Gelenek Yayıncılık, 3. Basım, İstanbul

Öner, Y. (1976). Fizik ve Felsefe, Er-tu Matbaası

Öner, Y. (1990). Bilimlerde ve Sanatta Diyalektik- Prodeterministik II, Belge Yayınları, İstanbul

Öner, Y. (1995). “Bilimsel İlerlemenin Engeli (Genelleme Tutkusu) Karşısında Olasılıklı Determinizm”, Evrensel Kültür, s:52-53

Planck, M. (1996). Modern Doğa Anlayışı ve Kuantum Teorisine Giriş, (Çev.) Yılmaz Öner, Spartaküs Yayınları, İstanbul

Ruelle, D. (2000). Rastlantı ve Kaos, (Çev.) Deniz Yurtören, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 15. baskı, Ankara

Wallerstein, I. & Gulbenkian Komisyonu. (1998). Sosyal Bilimleri Açın, (Çev.) Şirin Tekeli, Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul

Wallerstein, I. (1999). Sosyal Bilimleri Düşünmek- 19. Yüzyıl Paradigmasının Sınırları, (Çev.) Taylan Doğan, Avesta Yayınları, İstanbul

Yalom, I. (2000). Varoluşçu Psikoterapi, (Çev.) Zeliha İyidoğan Babayiğit, Kabalcı Yayınevi, 2. Basım, İstanbul

Zohar, D. (2003). Kuantum Benlik, (Çev.) Seda Kervanoğlu, Doruk Yayıncılık, Ankara

EKONOMİK BÜYÜMEYE SOSYAL KAPİTAL TEMELİNDE GÖZETİM

LEVENT ÖZAYDIN

GİRİŞ

Türkiye’de planlama çalışmalarında, çoğu kez, kentsel büyümenin problemlerine yönelik kurum ve araçların pratikte beliren yetersizlikleri bilinse de sadece yüzeysel değişikliklerle problemlerin azalacağı sanılarak, temel sorunlarda reform nitelikli çözüm arayışlarına gidilmez. Çoğu kez, çözümleme beklentileri, yerel gelişmenin yeni yapılanmalarını belirlemek yerine, büyümenin kendi dinamikleri içinde arayışlardan öteye gidemeyen süreçlerin içinde umutsuzluğa dönüşür. Genelde, yerel sosyal grupların gelişmesi değil, piyasa mekanizması ağırlıklı ve yerel yönetimlerde hakim grupların kararıyla ya da yasal olmayan yollarla, alışıla gelen modernleşme süreçlerinin olduğu görülür. Yerel ekonomik büyüme ya da daha kapsamlı olarak yerel gelişme rolü önemli olan kurumsallaşma ve kültürel öğelere gereksinim çoğu kez görmezlikten gelinir. Özellikle, yerelin dışına açık ekonomik büyüme beklentileriyle yerelin sosyal karakterinden uzak ekonomik kaynaklara yönelme sonucu, planlamanın sosyo-ekonomik araçları yeni kavramlarla zenginleştirilmez. Hereke Beldesi örneğinde yerel ekonomik büyüme sosyal öğeleri güçlendirmek için planlama çalışması yapılmamış. Bu nedenle bez dokuma fabrikasının özelleştirme sonrasında fazla gelişme göstermeden faaliyeti devam ederken, Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında faaliyeti süren halı üretiminin duraklamasına bağlı olarak yerel ekonomik büyüme gerilemeye yönelik politikalar oluşmamıştır. Özellikle bu sorunları izlemenin, hem sosyal kapitalin rolü açısından hem de bir kurumsallaşma örneği olarak gözetim çerçevesinde yapılması yerel gelişmenin ilk adımı olacaktır.

Adam Smith’den bu yana genelde zengin ve yoksul toplumlar ayrımı ekonomik büyümenin ve gelişmenin temel konusu olmuştur, ama bu sorunun sosyal ilişkiler açısından nedenleri halen de tartışmalıdır. Neoklasik ekonomik büyüme konusu tartışılırken, büyümenin asıl itici kuvveti olarak fiziksel kapital birikimine ve teknolojiye önem verilmiş, ancak insanın büyüme rolü, 1980’lerin başlarında Romer ve Lucas’ın bilgi birikimi ve beşeri sermaye kavramlarını modeline almasıyla önem kazanmaya başlamıştır. Geçen bu sürede, hem ampirik hem de teorik çalışmalar ekonomistler arasında ilgi odağı olsa da büyüme eleştirileri giderek çoğalmaktadır. Çoğu ekonomik çalışmada yaşam kalitesi gibi veya ölçülmesi zor sosyal kavramlar yerine, kişi başına gelir düzeyleri kullanılır. Aslında teorik açıklamalarda bu ölçünün kullanımı zorunludur, ama bu ölçünün kendi içinde hesaplama ve bileşenleri üzerinde problemleri vardır. Buna dayanarak büyüme oranlarını yer ve zaman itibarıyla tek başına değerlendirmek yeterli olmaz. Kapital getiri oranının, sadece fiziksel sermayenin rolüyle değil, onu kabul eden sosyal grupların etkili olduğu süreçte ele alınması daha önemlidir. Gelirden ücretlilerin ve sermaye sahiplerinin aldığı payın değişimi belirli bir eğilimi yansıtmaz; çünkü gelirin paylaşımı ekonomi sisteminde sosyal bağlantıları çok açık biçimde ortaya çıkarmaz. Ama bilinen

bir gerçek vardır: O da üretim çıktısında büyümenin toplumların geleneklerinin ötesinde değişimle yakından ilişkili olmasıdır ve bunun etkisiyle toplumlar, yoksul yerlerden zengin yerlere göç hareketleri gibi, değişen yapılanma sonuçlarını kabul etmek zorunda kalırlar. Sadece paraya dayalı değişim veya meta-metalaşma gibi süreçlerin kendi karşılıklarını yaratması doğaldır. Ekonomik büyümede bu süreçlerin varlığı toplumsal ilişkilerden ayrı düşünülemez.

Rekabet ortamında bilgi birikiminin geleneksel el sanatlarının ötesinde gelişme göstermesi yanında, yerel toplumca daha iyi olduğu düşünülen üretimlerin yerel ekonomiye tutunarak eklenmiş olması beklenir. Özellikle büyümeyi yaratan üretim biçimlerinin yerelin sosyal çevresine uzun dönemde "tutunmuş" olması, yerel ekonominin belirli sektörlerinde büyümeyle birlikte oluşur. Bu kavram, çok önceleri, ortodoks ekonomi teorisi çerçevesinde ekonomi niteliğinin çeşitli biçimde sosyalleşmeyle ilgili tartışmalarıyla gelişmeye başlamıştır (Granovotter, 1985). Bu alanda J. Firm (1975), geleneksel endüstriyel bölgeler üretim zincirinin oldukça rutin parçalarına yönelik mekanlar olduğu sürece dışarıdan kontrol ve fonksiyonel büyüme politikalarının kaçınılmaz olduğunu vurgularken, yerele dışarıdan gelen bir yatırımın bir merkezin uzantısı olarak üretim tesisinin ekonomisiyle ilgili kavramı ele almıştır. Bir merkezin uzantısı olarak üretim tesisi bulunduğu, ölçek ekonomileri bağlamında bir çok ekonomik kaynağın mekansal bölünüşünün kontrol altına alındığı bilinmektedir. Hereke yerelinde merkeze bağlı bir kamu ekonomik kuruluşunun yatırımıyla başlayan benzer süreçler yaşanmıştır. Burada, merkezi yönetimin özelleştirme kararları bir yana, kent dışından istemlerin çoğalmasına bağlı büyüme olsa da yerel ekonomiye tutunmuş bir endüstriyel üretim dayanan büyüme modelinin yerel fiziksel kapitalinin izleyeceği yol kendilerini etkileyen sosyal gruplarla birlikte ele alınmalıdır. Bir yerelin dışından gelen üretim biriminin yerele tutunmuş olması, yerel yatırımcıların, üretim birimlerinin ve organizasyonları arasında ilişkilerin derinliği ve niteliği anlamında tanımlanabilir. Üretim birimlerinin çoğalarak yerel ekonomiye tutunmuş olmasına; ek yerel işlevlerin çekiciliğini sağlama ve diğer yerel ekonomik birimlerle daha yakın temasta bulunma ve kurumsallaşma doğrultusunda arayışlar için yerel toplumun bir beklentisi olarak bakılabilir.

Yerele bir üretim biriminin tutunmuş olması; yeni yetiler kazanma doğrultusunda, gelişmenin temel itici gücü olarak yenilik ve bilgi birikimi üzerinde duran büyümeyle de bağlantılıdır. Neoklasik yaklaşımda büyümenin ilerleyişi bu çerçevede ele alınabilir. Bunun için öğretilerde en çok kullanılan Solow modelinde büyümenin izlediği yolda üretim biriminin yerelin sosyal yapısına eklenmiş olmasını açıklayabiliriz. Modelde varsayımı olarak üretim fiziksel kapital ve işgücü girdileriyle gerçekleşmektedir. Bazı modellerde işgücünün sosyal kapitalden etkilenme biçimleri sayısallaştırarak kullanılsa da bu modelde işgücü bir tür girdi olarak kabul edilmektedir. İşgücü katkısının fazla olduğu durumlarda, üretim yerel toplumun yapılanmasında önemli rol oynar. Örneğin başlangıçta halı dokumanın öğrenme sürecine yönelik olarak bir fabrikanın yerleşmesi, Hereke Halı özelinde yeni bir üretim biçimini getirirken ve üretim ilişkileri yöreye yayılırken, işgücünün dokuma sektöründe üretime katkısı; yüzyılı aşkın süredir yerelde tutunmuş üretimin ev ve dokuma atölyelerinde yapılanmasını sağlamıştır. Ekonomide işgücünün üretime katkısı, aldığı eğitime bağlı olarak açıklanır. Ancak Hereke ve yöresinde çalışanların

çoğu eğitimden yoksundur. Dokumayı kısa sürede öğrenenlerin bir yıla yakın sürede verdikleri emekle ve basit dokuma tezgahlarıyla gözle zor görülebilen, santimetrekaresinde 15 düşey ve 15 yatay ilmikli ya da daha fazla sık dokularda ve çeşitli yerel desenlerde dokunan bir ipek halının ve buna göre daha kolay dokunan yün halının (Konuk, G. ve Diğerleri 2002) yöre genelinde üretimi işgücünün daha çok el becerileriyle yapılmaktadır.

Bu üretimin yörede yaygınlaşması; yerel olarak informel işbirliğiyle, etki-tepki duyarlılıklarını göstermeye ve güven kavramına altyapı sağlayabilecek kolektif kaynakları öne çıkarmaya yönelik, hatta yöresel ihtiyacı karşılayan halı üretiminin ve ileri-geri bağlantılarının sosyal çevresine tutunmuş olmasıyla, açıklanabilir. Bu tutunmuş olma süreci, yöresel öğrenme sürecinde gelişmenin temel kavramları olarak bilgi ve yenilikler üzerinde yoğunlaşan büyüme yaklaşımıyla bağlantılıdır (Storper 1997, ayrıca Cooke ve Morgan 1998). Kapitalin ilerleme sürecini yerel üretimle ilgili talep ve yatırımın zayıf olduğu durumlarda açıklarken, yerel toplumun bu kapitalle ilgili yeni kentsel işlevlere ihtiyacı doğmaz ve kapital ile kentsel yapılanma etkileşiminin büyüklüğü azalır. Yerel ekonomik gelişmede yapılanma üzerine kurumsal perspektif, sosyal gelenek ve görenekler ile normlarla ilgilidir. Kurum kavramı, istikrarlı ve rutin süreçlerin kaynakları olarak eylemlerinde, ekonomik planlı eylemleri yapılandırmaya ve çerçevelemeye yardım eden bu sosyal özelliklere işaret eder (Martin 2000). Hereke ve yakın yöresinde halıyla ilgili kurumsallaşmanın ilk örneğini veren bir kamu ekonomik kuruluşunun üretimi yanında, evlerde halı üretimi, alım ve satımında ekonomik ve diğer aktörler arasında çoğu kez informel ilişkilerin bütününde somutlaşan, zaman ve mekanlarında daha esnek kapasiteleri olan kurumsal süreçler bulunmaktadır.

Neoklasik büyüme modelinde fiziksel kapital yanında, doğal ve beşeri kapitalin bir çok bileşenleri kullanılmaktadır, ama model tek bir kapital türünü içermektedir. Ölçeğe göre sabit getirinin varsayıldığı üretimde bir dönem boyunca çalışan başına belirli bir ücret ve birim fiziksel kapitali kullanma bedeli ödenmektedir. Bu iki faktör kullanımı için tam rekabet koşulları geçerlidir. Amaç, firma karını azami kılacak emek ve kapital miktarını belirlemektir. Üretimde işgücünün marjinal ürünü ücrete eşit olana kadar işgücü istihdam edilecektir ve fiziksel kapitalin marjinal ürünü kapitalin getirisine eşit olana kadar kapital kullanımı sürecektir. Bu süreç, aynı zamanda, işgücünün tarımdan diğer sektör- lere geçişin yarattığı kentsel yapılanmayı açıkladığı bilinmektedir. Ama geleneksel üretim ilişkilerinin ötesine gidemeyen toplumun yeni kentsel yapılanma süreçlerini başlatması imkansızdır. Modelde faktör ödemeleri ekonomik kar kalmayacak şekilde ve çıktı değerine eşit olacak biçimde belirlenmektedir. Modeli basitleştirmek için çalışan başına kapitalin çalışan başına çıkırtıyı açıkladığını varsayalım. Çalışan başına kapital başlangıçta ne kadar çok olursa çalışan başına çıktı da o kadar çok olmaktadır. Ama çalışan başına her sermaye artışı üretimi bir öncekine göre giderek azalan miktarlarda büyütür. Çünkü azalan verim yasası geçerlidir. Solow modelinde ikinci özellik kapital birikiminin nasıl tanımlanacağına ilişkindir. Kapital stokunda değişimler, yatırıma dönüşmek üzere üretim gelirinden tasarruf oranında ayrılan paydan, kapital stoku yıpranma değerini çıkarmak suretiyle bulunmaktadır.

Hereke Beldesinde halı üretimi, çoğunlukla, küçük üretim özelliğinde bir kişinin dokuma tezgahında gerçekleşen bireysel üretimlerin toplamı kadardır. Böyle bir kapital stokunda ilerlemeyi, bir yılda bir halı olarak gerçekte var olan çalışan başına üretime kapsamında kapital stokunda değişimle tanımlayabiliriz. Halı üretim miktarında büyüme kapital stokunda büyümeyle yaklaşık olarak aynıdır. Burada halının, çalışan başına bir dokuma tezgahının kullanılması ve ölçüsü ile niteliğine göre fiyatı belirlenen bir tek ürün olması büyüme sürecinin izlediği yolu bulmayı kolaylaştırmaktadır. 2003 Ekim ayı metre kare fiyatı 2,5milyar TL dan başlayan bir ipek halının fiyatı 10 milyar TL dan fazla değerlerle satışa çıkarılır (Konuk, G. ve Diğerleri 2002). Çoğu dokuma tezgahı ahşap ve birkaç civatadan oluşur, bununla birlikte ilmiikleri sıkıştırma tarağı ve ilmiğin fazlalıklarını kesen makas kullanılır. Halı üretimi için bu kadar basit fiziksel kapitale karşın halının değerini veren; daha çok işçilik maliyetidir, yüzde yirmibeşi aşmayan oranlarda malzeme maliyeti ve bunlardan geriye kalan aracı toptancı-perakendeci karıdır. Halı talebinde azalma nedeniyle üretim gelirlerinde yükselmeme, ancak asgari ücreti karşılayabilecek düzeyde işgücünün üretimden pay almasına neden olmaktadır. Halının diğer dokuma ürünlerin göre fiyatları yüksek ama işçilik ücreti düşük olmasına karşın, bu yerel halı üretimin sürmesi ilginçtir. Bu süreç “sosyal kapital” dediğimiz kavramın üretimde varolmasıyla ve dokuma sektörünün burada tutunmuş olmasıyla ilgilidir.

İşgücü, fiziksel kapital ve çıktının halı dokuma sektöründe birim ölçeklerde olması nedeniyle; neoklasik büyüme yaklaşımında büyüme dinamiklerinin analiz edilmesi başlangıçta kolaydır. Neoklasik modelde üretimi çalışan başına değerler olarak düşünürsek, çalışan başına stok değişimi, üretimden çalışan başına yatırım ile çalışan başına kapitalde yıpranma değerinin farkı kadar olacaktır. Üretimden yatırım mallarına ayrılan kısmın var olabilmesi için; yıpranma değerinden büyük çalışan başına yatırım olmalıdır. Olamıyor ise ya yatırım mallarının tamamı kapital stoku yıpranma karşılığı olarak kullanılacak, çalışan başına yatırımı aşan ve tüketim yerine yıpranma değerini karşılama durumu ortaya çıkacaktır. Başlangıçtan itibaren, üretimin çalışan başına çıktısında yükselişe birlikte, kapital stokunda her ilerleyiş, yatırım değeri yıpranma değerinden büyük olduğu sürece devam edecek ve her ikisinin eşit olduğu duruma, yani kapital stokunda değişiminin olmadığı duruma kadar ilerleyecektir. Çalışan başına kapital stokunun sabit kaldığı bu duruma durağan konum adı verilir. 1990 lardan sonra, kayda değer yatırımın olmadığı Hereke dokuma sektöründe bu durağan süreç yaşanmaktadır.

Teknolojik ilerleme olmadığında, kapital yıpranma payının kapital stokunu etkilemesi, işgücüne katılanlar için özellikle göç nedeniyle buna işgücü nüfusunun artış oranı ilave edilerek genişletilebilir. Yani nüfusun işgücüne katılım miktarında artış oranı kadar yatırımı genişletme ihtiyacı dikkate alındığında, çalışan başına yatırım ile yıpranma ve işgücü artış oran çarpanlarıyla genişletilmiş kapital stoku yenileme değeri arasındaki fark çalışan başına kapital stokunda artışı verecektir. Bu durumda kapital stoku daha geride bir durağan konuma doğru ilerleme gösterecektir. Yatırıma dönüştüğü varsayılan tüm tasarrufların gelir içindeki payı değiştiği zaman, çalışan başına yatırımın yükselmesi çalışan başına kapital stokunu daha yükseğe çıkaracak ve bunun artışı da çıktı miktarında yükselişe neden olacaktır. Ancak nüfus artış oranında bir yükseliş kapital stokunu geriletecek ve daha düşük kapital stoku düzeyinde durağan konuma doğru ilerleyişi yani da-

ha az kapital stokuna doğru zenginliği oluşturacaktır. Bu işgücüne katılımı da değişikliğin büyümeyi gerileteceği sonucuna varmak yaklaşımın gelişmeye yönelik eksik özelliklerden biridir. Çünkü, örneğin göç eden işgücü kısa dönemde olmasa da beşeri kapital stokuna bir ilavedir. Ama işgücünün verimliliğinde değişikliğin büyümeye katkısı, üretimi daha yükseğe kaydırabildiği ölçüde gerçekleşir. Bu da beşeri kapitalle sağlanabilmektedir. Ama Hereke'de sosyal gruplarla yapılan görüşmelerde, Beldeye göç edenlerin düşük ücretle kalitesiz halı imal ettikleri ve halı üretiminde duraksamaya bu toplulukların neden olduğu ifade edilmiştir. Halbuki, göç edenlerin kültürel farklılığı halı üretimine yansıtılarak yerel gelişmenin beşeri kapitalle gerçekleşebilmesi izlemeye değer bir sorundur.

Durağan konumdan çıkış için elde edilebilecek teknolojik ilerleme kadar işgücünün verimliliğinde yükseliş gereklidir. Bunun için yeni tanımlanan birim etkin işgücünün artış oranı verimliliğine ilişkin oranlarda yükseltilir. Bu etkin emek birimi başına kapital stokunda ilerlemenin durağan konumunu yeniden belirleyebiliriz. Emeğin verimliliği neoklasik yaklaşımda üretim yöntemleriyle ilgili toplumun bilgisini yansıtır. Durağan konumdan çıkmak için; ürün ve üretimde yenilik arayışları, yerel kurumsal dinamiklerin önemli rol alması kapsamında ele alınabilir. Ürün ve üretimde üç tür yenilik sürecine geçiş geleneği vardır. Fransız modeli, yerelin yenilik getiren kendi üretim birimlerini yaratmak üzere kendi içinde bağımlı kalarak kurumsal potansiyelin varlığını öne sürer. Bir başka açıdan, endüstriyel yöresel model ve yerel üretim sistemleri, işbirliği ve ortaklığın bir parçası olarak yenilik arayışı baskısı altında kalır. Yerelin kendi yenilik sürecini oluşturmasında ikincisi olarak, yerel gelişmeye yönelik endüstriyel ve ulusal yenilik getirme sistemlerinde bulunan kurumsal koordinasyon ilkelerinin bir tür yerele çevirme biçimine yer verilir. Üçüncüsü, yeni endüstriyel mekanların açılmasıyla sağlanan ilerleme olarak bilinir(Moulet, F. ve F. Sekia 2003).

Schumpeter ve Schultz'un görüşleri temelinde beşeri kapitali, üç kategoride büyümeye ve gelişmeye yönelik olarak değerlendirebiliriz: Beşeri beceriler, girişimcilik, bilgi stoku. İşgücüne katılımı artıran nüfus artışı olsa bile, işgücünün verimliliğini değiştirebilen bu nitelikler; çalışan başına kapital stokuna bağlı çalışan başına çıktı miktarını değiştirerek zenginleşmeyi sağlayabilir. Bu işgücü niteliklerinin önce üretimi direkt az veya çok etkilediği görülebilir, ama bunların arkasında bulunan kurumlar ve sosyal kapital, beşeri kapitalin zenginleştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasında etkili olmaktadır. Kurumsalcı yaklaşımda sosyolojik olarak kurumsallaşmaya bir çok tanımlama getirmek mümkündür, ancak ekonomik büyüme açısından kurumlar; yasa, düzenleme ve standartlar gibi bir dizi kuralların formal hale getirilmesi anlamında kullanıldığı için organizasyon kavramından ayrılırlar (North 1990). Ekonomik ve diğer riskleri azaltabilme ve karşılıklı bilgi sağlamayı ileri düzeye getirmekle birlikte, güçlendirilmiş mülkiyet hakları, ticari ve diğer işlemlerin maliyetlerini düşürme imkanlarının kurumsal oluşumda var olduğu kabul edilir. Kurumlar ile ekonomik büyüme arasında ilişki var mı ve varsa hangi yönde nedenselliği kurabiliriz tartışması çoğu zaman yapılamaktadır. Hem kurumların kalitesinin büyüme üzerinde etkisinin olduğu ve tersine ekonomik büyümenin kurumların gelişmesine etkili olduğu ifade edilir, ama aralarındaki ilişki halen de çok belirsizdir. Gözetime yönelik kurumsallaşmanın modernleşme niteliğinin ve seçimi yapabilme özgürlüğünün halı üretimi ve ileri geri bağlantılarına yansıtılmasıyla büyü-

meye sosyal nitelikler kazandırılabilir. Burada asıl önemli olan yerel gelişme için beklentilere yanıt verebilecek biçimde büyümenin izlenmesidir.

Neoklasik yaklaşımla, büyümenin sosyal niteliğini açıklamak tek başına yeterli olamaz. Neoklasik ekonomik büyümenin kapital stokunda ilerlemeyi tam rekabet koşullarında firmalar karlarını azami kılma amacı güderek yaparken, basit bir insan doğası modeli temel alınır. Buna göre rasyonel faydasını azami kılan birey istediği şeylerden elde etmeyi giderek büyüyen miktarlara dayandırır, ama birim edinimlerde fayda giderek azalma gösterir. Ait olduğu toplumun yararını gözetmeden önce kendi yararını azami düzeye çıkarmaya çalışır. Bu insan modelinin çoğu zaman doğru çıkması neoklasik teoremin gücünü artırmıştır. İnsanlar ortak amaçlardan çok kendi kişisel menfaatlerini kollaması, ona kültürel sınırlarının dışına taşan nitelikler kazandırır. Çoğu büyüme modelinde yapıldığı gibi faydayı azami kılan yaklaşım her zaman mutlu olmanın garantisini veremez. Olabildiğince tüketme istekleri yanında, bir amaç için insanların yaşadığı çok sayıda öncelikler vardır. Bu doğru şeyleri yapma olgularından da fayda sağladıkları kabul edilir, ama her ne olursa olsun insanların azami fayda için azami kılma girişimlerinde buldukları iddiası sosyoekonomik olguları çok basite indirgemiş olur. Adam Smith'in inandığı gibi insanların bencil istekleriyle kendi koşullarını iyileştirmeleri çoğu kez ifade edilir, ama insanların sosyal çıkarlarını bencil zengin olma çıkarları yerine tercih etmeleri insan doğasına daha yakındır. İnsanlar faydalarını her zaman azami kılma planları yapmaz. Fiyatı maliyetini karşılamasa da halı örmeye devam eden, yada zenginliği bir kenara itip doğada yaşamayı tercih eden, zorluklarına karşın yaşadığı yeri terk etmeyen insan gibi en iyi olana erişme düşünceleri olan insanlar da vardır. Rasyonel olan kısa dönemli faydalar değil, uzun dönemli faydanın tercih edilmesidir. Tüm ortamlarda rasyonel akıl yürütmek yerine, kuşaklar arası kültürel kapitale dayanan davranışları, büyümeyle birlikte ele almak daha doğru olur (Fukuyama 1998).

Neoklasik yaklaşımlarda davranışlar irrasyoneldir ve yetersiz bilgi akışıyla ilişkilendirilir. İşgücünün ücreti ya da bir malın fiyatı çoğu kez bilgi eksikliğini içerir, bu bilgiyi elde etmek, edinilecek faydadan daha büyüktür ya da ekonomik kayıplara yol açacak niteliktedir. O zaman insanların sosyal kapital ve kurumlara dayanan tercihleri ve kararları rasyonel dışı olamaz. Büyüme beklentilerimizde, davranışlarımızın rasyonel olduğu varsayımının zaman ve mekanla değişmeyeceği kabul edilemez. Halı talebinin diğer endüstriyel ürünler karşısında gerilemesi onun varlığını engellemiyor. Buna benzer akılcı olmayabilecek, ama kültürel mirası olan üretim bir çok toplumun ekonomik büyümesi karşısında varlığını korumaktadır. Bireysel çıkarları dengeleyen kültürel değerlerden vazgeçilemez. İnsanın ailesi, arkadaşlarına karşı sorumlulukları ve yardımları neoklasik fayda maliyet yaklaşımıyla bulunamaz. Neoklasik büyüme modelleri fayda içermeyen amaçlar için sosyal grupta var olma eğilimi olan insanın bu tür doğasını yansıtmaz.. Büyüme sürecinde ekonomiyi gözetmek direkt müdahale amacıyla değil, tarihsel ve kültürel temeli olan anlayışla gözetimi kurumsallaştırmak daha doğru olur. Kaldı ki müdahale olsa bile ekonomiye müdahaleyle ilgili görüşler genelleştirilemez. Ekonominin büyüme teorilerine göre büyümeyi yönlendirmek yerel gelişme için kullanılır, ancak burada önemli olan ekonomi politikası değil kültürdür (Fukuyama 1998).

Az gelişmişlikten çıkamamış yerel ekonomilerin araştırılmasında belki de daha faydalı olacak yerel ekonomik büyümenin bir kentsel toplumsal sistemle ilgili ele alışı da önemlidir. Ekonomik büyüme mekanizmalarının-belirgin nüfus artışı, kişi başına gelir artışı ve teknik değişme kapsamında- çeşitli düzeylerde şehrin büyümesini nasıl zorladığını incelemek kentin yeniden yapılanmasının ipuçlarını vermektedir. Hem nüfus artışı hem de kişi başına gelir artışı yüzünden mal talebinde artışların kentsel büyümeyi uyardığı bilinmektedir. Bununla birlikte, yeni bir tekniği kullanma tarımsal yapılanmaları seyrekleştirecek ve bu nedenle yerelin ekonomik temeli değişecektir. Diğer taraftan beşeri kapitalde değişme, yeni dokuma makinelerinde olduğu gibi tüketici davranışlarını da etkileyecektir. Bu süreçte örneğin yerelin bilgi stokunda yer alan teknik değişme en az iki yoldan kentsel sistem üzerinde baskıda bulunur: İlkin, teknik değişmeyi, araştırmayı, geliştirmeyi veya bunlar yoksa ilk teknik pratiği gerçekleştiren endüstri kendine yerel sistem içinde yer bulmak zorundadır. Böylece kentin çekici yanlarını artırabilir ve ekonomik aktivitelerin bağlantılarına yakın olma ihtiyacını yaratır. İkincisi araştırma ve geliştirme sonucu bulunan veya informel biçimde daha çok deneme yanılma yoluyla bulunan yeni ürünler, başlangıçta piyasaya çıkmalıdır. Daha sonra yeni ürünler için talepler büyürken, üretim ve/veya ürün dağıtım donatıları yeni alanlara yönelecektir ve böylece yerel değişimler görülecektir.

Diğer taraftan teknik değişme belirli ürünler ve hizmetlerde eskimeyi hızlandıracaktır. Bu mal ve hizmetler kentin küçük ve zayıf piyasalarında ilkin kaybolacaktır. Aynı etki, teknik değişimin ekonomik aktivitede olumlu büyüklüklerde işletmeleri artırdığı zaman görülecektir. En önemlisi de hem kapital birikimi hem de teknik değişme nedeniyle, özellikle artan beşeri kapitali gerekli gören teknik değişme boyunca, gelir artışının yükselmesidir. Yerel büyüme, bir noktada bir kentin ekonomik pozisyonunu betimleyen olgular temelinde kavramlaştırılır. Bunlar arasında, nüfusun yaş gruplarına göre büyüklüğü, göç dengesi, ev-işyeri arası gidiş gelişler, girişimci sayısı, iş bulabilme imkanları, gelir oluşumu, kentsel yükümlülükler, gelir açısından kentsel istihdam ve girişimcilerin sektörel yapıları, ön sıralarda yer alan işlevlerin görelî miktarı vb. yer alır. Bunların izlenmesi gözetimin işlevleri arasında yer alır. Hereke'de değişimler kamu idaresinde halı atölyesinin kurulmasıyla başlamış olsa da Hereke Halısında yenileşme olamadığı için; yerel gelişmeye halı üretiminin etkisi ilk yıllarında olduğu kadarıyla yükselmemiştir. Halı üretiminin sosyal ilişkilerden kaynaklanan üretim biçiminin belirgin özellikleri, büyümenin öznesinde ilkin beşeri kapital, daha derinde sosyal kapital olarak vardır. Üretim nesnesi olarak da büyümenin beşeri yönü tartışılmalıdır.

Sosyal Kapitalin Rolü

Kavramın çok parçalı düşünceleri içermesi, sorunun açıklamasını zorlaştırırsa da ortakkanı, bir toplumda sosyal ilişkilerin mevcut stoku, sosyal kapital olduğu yönündedir. Fiziki kapital yanında, sosyal kapital kavramının pratik kullanımıyla ilgisi araştırılırken çok geniş anlamlı bir kavram olduğu görülür. Sosyal kapital teorisinin başlangıcı, ekonomist Glenn Loury (1977); sosyal gelişmeyi yükseltmeye yardımcı olabilecek ailelerde, bir kimlik anlayışını ve ait olma duygusunu taşıyan insanlar arasında sosyal organizasyonun mekansal veya geleneksel topluluklar (cemaatler) içinde elle tutulamayan kaynakları işa-

ret etmek için sosyal kapital kavramını kullanmıştır. Ancak Pier Bourdieu (1986) onun beşeri topluma yönelik en geniş ilişkisini açıklamıştır. Bourdieu ve Wacquant (1992) da belirtilen sosyal kapital, az veya çok endüstrileşmiş nitelikte ve hem biline gelen hem de kabul görmüş ilişkilerin, süregelen bağlantılara hakim olması nedeniyle bireye veya gruba yönelik olarak ortaya çıkardığı kaynakların toplamıdır. Kişiler arasında ilişkiler, sosyal bir eyleme alt yapı sağlayan yerel gelişme yolunda değiştiği zaman, sosyal kapital zenginleşir. Bunlar aynı zamanda beşeri kapitalin zenginleşmesini sağlayan öğelerdir.

Sosyal kapitalin bir başka tanımında bu sosyal bağlantılar ve bundan öteye karşılıklı olarak ve güvene dayalı normlardır (Putnam. 2000). Bu tanımlar, önceleri kentsel ilgi alanında sosyal kapitalin içeriği üzerinde durulan yeni bir kavram olarak bilinir. Gelişmekte olan yerel toplumların önde gelen yakın çevre informel bağlantılarının ve bu yakın çevrede yaşayan ve kendilerini etkileyen yerel kararlarda az rolü olan sosyal gruplar arasında "güven" ilişkilerinin başarılı organizasyonlarını çoğaltmak için sosyal kapital kullanılabilir. Böylece gelişme yolunda büyümeye etki eden sosyal kapital aynı zamanda ait olduğu sosyal birimlere de etkili olabilmektedir. Burada, önemli iki sorun vardır: İlk sosyal kapital ekonomik büyümeyle birlikte toplumun bir çok kesiminde giderek zayıflamaktadır. İkincisi, gelişen sosyal kapital bağlarının, hem piyasanın hem de devletin formel kurumlarına müdahalelere esas olabilecek nitelik taşımasıdır Putnam (2000). Böylece kendileri arasında oluşan sosyal bağlar, yerel gelişen toplumun ekonomik büyüme problemlerine karşı koruyabilir, hatta daha iyi bir işlev kazanmanın ve demokratik toplumun merkezi bileşenleri olarak yerel sosyal grupları destekleyen tavırları ortaya çıkarabilir.

Putnam'ın yeterince dikkate almadığı gönüllü birlikler ve özveriler, büyüme sorunlarında yeni önemli sonuçları anlamak için yararlanabilecek bir çerçeve getirebilir. Bu çerçevede nelerin aranıyor olması ve sosyal kapitalin etkisinin nasıl açıklanabileceğini tam olarak bilmek oldukça zor. Ama Coleman.(1988) ın ifade ettiği insanlar arasında ilişkilerin herhangi bir informel bağlantısını betimleme; amaçlarına erişme kapsamında bu insanlara neyin faydalı olacağını ortaya koyabilir (Edwards ve Foley 1997). Böylece belirli bir topluluk arasında sosyal kapital formasyonun bir mekansal topluluğun geri kalan bireylerine veya bir bütün olarak topluma etkisi pozitif, negatif ve nötr olabilir. Bu etkiler, grubun bağlantılarının diğer bağlantılarla ve daha formel kurumlarla nasıl etkileşime girdiğine bağlıdır. Nötr sosyal etkide, sosyal bağlantılar, belirgin bir grubun ihtiyaçlarına yardımcı olur, ama çok büyük toplumlara uyum sağlamada pozitif bir etkisinin olmadığı kabul edilir. Bu sosyal bağlantılar ağı ile siyasi ve ekonomik kurumların güçlü olmadığı durumlarda bu kurumlara destek sağlayan informel ilişkilerin türleri arasında da geçiş imkanları oluşturulabilir. Ayrıca büyük toplumlar veya gruplara yönelik negatif sonuçları üreten sosyal kapital geçiş süreçlerin problemleri de doğabilmektedir. Hereke Beldesinde eski halı dokuma mahallesiyile yeni dokumayı öğrenen göçmen mahalleri arasında bu tür problemlere rastlanmaktadır.

Büyümenin gözetimi ve izlenmesi

Yeni ürün ve üretimde sosyal bağlantılarla ilgili arayışlar, küresel etkileşimlerin ve geleceğin ötesine geçmeye yanıt verebilecek yerel gelişme biçimlerine önem kazandırır.

Sosyal kapital bir değerken, yenilik arayışları ve sosyal bağlantılarda eğilimler, sosyal kapital üzerinde sosyo-mekansal pratiklerin üretimi ve devamlılığını ortaya koyar. Sosyal kapitale yerelin ortak duyarlılıklarında anlam vermenin ötesine geçişler, yerel ekonomik gelişmenin motivasyonundan oldukça etkilenir. Farklı mekanlarda kümelenen aktörler arasında bağlantılar ve makro düzeyde ilişkiler sosyal kapitali yeniden üretebilir. Üretim sisteminin dışında kalan aktörler yelpazesi, bilgi birikiminin çeşitlerini ve yetilerini dikkate alır, ancak firmalar tarafından kontrol edilen bu birikimden bağımsızdırlar. Bu çerçevede, üretim birimlerinin etkileşiminde kalarak komşu çevrenin bütün kurumsal yeniliklerinin göreceli olarak kaynağını oluştururlar. Bir kaynak olarak danışmanlık gibi bilgi yoğun hizmet veren kurumların rolü gelişmede oldukça fazladır. Bilgi yoğun hizmet birimleri; bilgi üreten kurumların farklı türleri arasında bilgiyi taşıyan ara yüzler olarak eylemlerini sürdürür. Bu da araştırma ve geliştirme kurumları arasında kurumsal çeşitlilik, teknolojik ve sektörel çeşitlilik nedeniyle bilginin çeşitli türlerini yaratır. Bunun bir örneği olarak gözetim gibi kurumsallaşma biçimleri, bilgi birikimine dayanan rekabeti ve bunun sosyal kapitalle birlikte sürdürme imkanlarını sağlayabilirler.

Bir çok alanda kullanılan “gözetim”, gelişmeye ilişkin kaynakların yönetiminde kritik bir yer tutar. Genel kanı, büyüme sonuçlarının kalitesine ve ekonomik gelişmeye yönelik kaynakların yönetim performansını daha ileri düzeylere getirmek için gözetime gereksinim olduğu yönündedir. Bu durumda direkt yoldan kontrol mekanizmaları, bazı koşullarda gerçekleşemez ve devamlılığı sağlanamaz. Bunun için daha iyi bir gözetim biçimi, yerel ekonomik büyümenin kendi koşullarına uymak yerine, yerel ekonomik gelişmeye yönelik olarak planlanması daha doğru olacaktır. İlk, gözetime ihtiyaç duyulması üzerine bir uzlaşma sürecinin sürmesi, yani gözetimin temel işlevlerinin neler olacağının sosyal gruplarla birlikte belirlenmesi gözetimin öncelikli sorunudur. İkincisi, gözetim işlevlerinin nasıl başarı sağlayacağıdır. Gözetim eylemlerini yapanlarla birlikte, soruna ilgi duyanlar, yerel sosyal gruplar gözetime daha geçerli ve etkin biçimde başarmak için imkanları sağlayabilirler. Gelişen bölgelerde, alışılmışın dışında olabilecek, yaygın gözetim eylemlerine benzer oluşumlara rastlanır. Örneğin halı kalitesinin sosyal ilişkilerle teknik ve estetik tanımları yapılmaktadır. Ekonomik büyümeyle birlikte, ekonomik aktivitelerin kalite sorununa giderek artan ilgi, gözetimin daha iyi özelliklere erişmesi için böyle güçlendirilmiş yaklaşımlara olan gereksinime işaret eder. Burada, ekonomik büyümeyle ilgili problemleri tanımlamak ve çözüm aramak üzere gelişme kapasitelerini oluşturmaya yönelik motivasyon ve bunda rolü olan faktörlerin performansını direkt etki etmek için; gözetime anlam kazandırılmaktadır (Heiby 1998). Yerel ekonomik büyümenin, hatta yerel gelişmenin kent merkezi dışına da kaydırılması ve belirli alanlarda yoğunlaşmanın azaltılması gözetimin desteğinde sağlanabilir.

Gözetimin işlevleri arasında bulunan üretim faktörlerinin etkin kullanımı kadar, yerel gelişmenin aktivitelerinin performansını gerçekleştirecek biçimde yerel kaynakların yönetimini yönlendirme ve destekleme sürecini, gözetim olarak ifade edebiliriz (Stinson ve diğerleri 1998). Gözetim periyodik olarak gerçekleşen durumları kapsayabilir, ama büyüme veya gelişmeyi yönetme birimleriyle bundan etkilenenler arasında devamlı ilişkilere işaret eden işlevlerin ötesine de geçebilir. Yerel gelişmenin karmaşık yapılanmaları içinde aktivitelerin performansı ve gerçekleşebilmesine yönelik izleme ve ilerleme sağ-

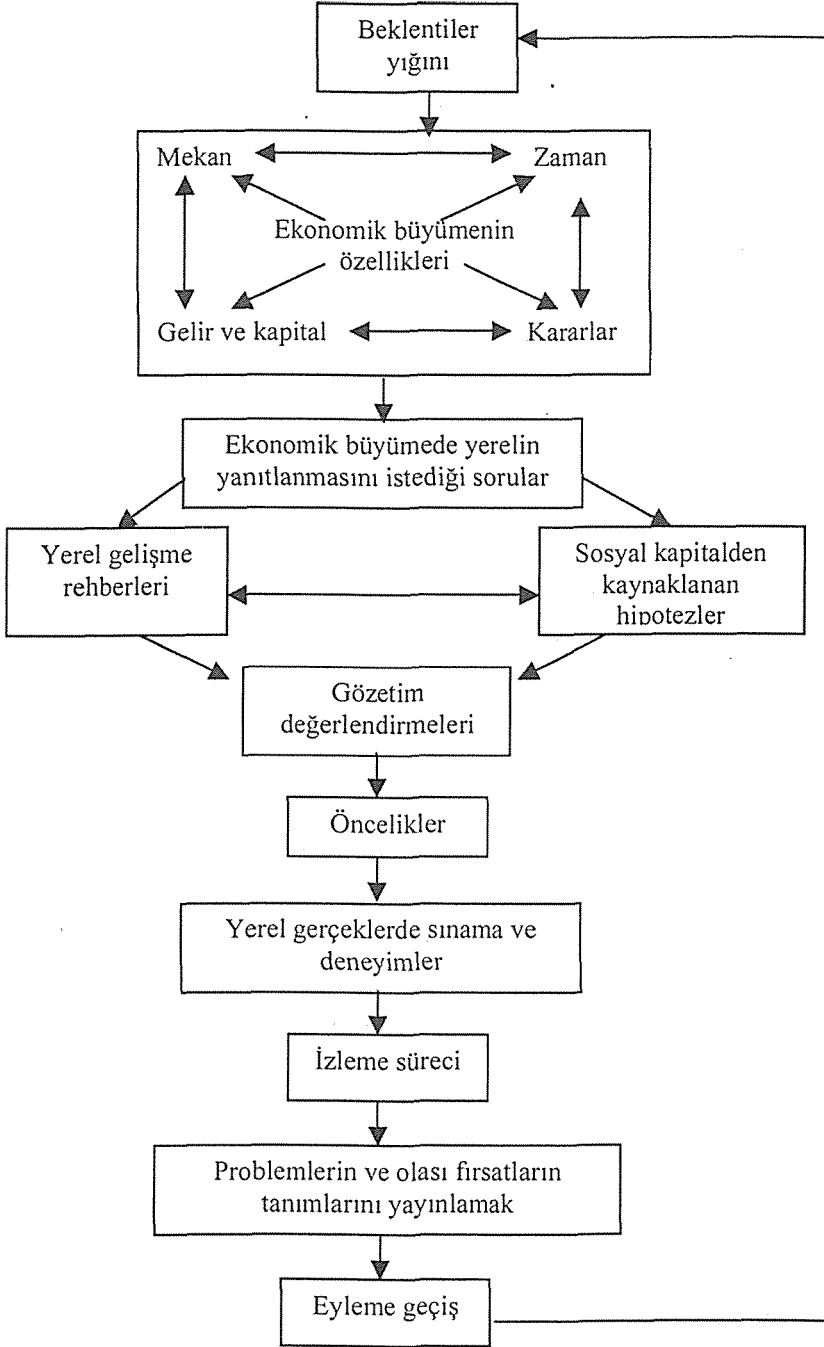
lamaya yönelik desteğin devamlılığı, aktivite süreçlerinin ve sistemlerinin kontrollerini içererek organizasyon ve yönetim birimlerini etkileyebilirler. Burada gözetimin, bilgi birikiminden öteye yerel sosyal gruplar ile gelişme için kaynakların yönetim birimleri arasında ilişkilerde önemli bir beşeri boyutu vardır. Bir birinden kopuk mekanlarda halı üretiminde bulunan küçük sosyal gruplar karşısında, yerel büyümenin daha büyük sistemleri varsa, gözetim ikisi arasında bağlantı kanallarını geliştirebilir. Daha kapsamlı olarak gözetim; yerel gelişme için büyüme sorunlarını izleme aktivitelerinin kabul görmesini sağlaması, gelişmeye rehber olması ve geri beslemeyi gerçekleştirilmesi olarak da tanımlanabilir.

Yerel gelişmeyle ilgili olarak sosyal kapitalin beklentileri ve normları, standartları; büyümenin sonuçları ve performansını karşılaştırmak için belirlenebilir ve organizasyonu oluşturulabilir. Bunun için öncelikle sosyal kapital temelinde beklentilerin tanımlanması gerekir. Daha sonra büyümenin bütün düzeylerinde (sektörlere ait, coğrafi ve zaman nitelikli) ortaya çıkan büyüme aktivitelerinin önceden belirlenen özelliklere ve amaca uygun değişmelerini izlemek ve değerlendirmeler yapmak gözetimin ikinci aşamasını oluşturur. Bu aşamada büyümenin özelliklerinden kaynaklanan mekan, zaman, kararlar ve gelir ile kapital stokunda değişimler analiz edilir. Buradan çıkan sonuçlar ve bununla ilgili sorulan sorulara yanıt olabilecek formel standartlar ve rehberler ile sosyal kapital verileri karşılaştırılır. Yapılan değerlendirmelerden sonra öncelikler belirlenir. Büyümeden kaynaklanan problemler ve fırsatları tanımlama aşaması, beklentiler ile sonuçlar arasında farklılıktan doğan problemleri içerir. Gözetim; büyümenin potansiyel nedenleri ve olası sonuçlarını yerel gelişme doğrultusunda sınamak üzere başlar ve sorunlarla ilgili kalite önerilerinde bulunur ve bunları yayımlar. Eyleme geçiş olarak gözetim, kaynak gereksinimini sıralar ve müdahaleleri yerine getirmek için destek verir ve motive eder. Şema 1 de ki bu süreç yeni aktiviteler başlayana kadar beklentilerin sonuçlarda bulunmasına göre devam eder. Böylece, gözetim süreci yerel gelişme için büyümenin performans boşluklarının veya fırsatlarının adresini belirler.

Gözetimde sosyal kapitali kullanmaya neden olan dört temel amaç vardır ve bunlar da yerel gözetimin en kuvvetli yönünü oluşturur. Dört başlıkta toplayacağımız amaçlar yerel geleneksel ve mekansal topluluğuna yönelik pozitif etkileri ortaya koyar:

1. Kaynakları harekete geçirmek. Diğer taraftan bu kaynaklar sosyal topluluğun problemlerine yönelik olarak harekete geçirilememiş olabilir. Piyasa ve devletin mekanizmaları kaynak dağılımı, neoklasik yaklaşımın sorunu olarak, her zaman bu toplulukları adres gösterecek biçimde gerçekleşmez. Bunun için informal bağlantılar ve kurumlar piyasanın ve devletin bir parçası olmadan bu problemin çözümünde rol oynayabilir. Gözetim kurumunun formel olarak etkisi son iki aşamalarda daha fazladır.
2. İnsanlar arasında mekansal sosyal topluluğun problemlerine ilişkin bilinçli olmayı artırmak. Aksi halde problemlere uzak kalmış insanlar için bunu başarmak çok zordur. Büyüme sürecinde topluluğu ilgilendiren problemler çoğu zaman ekonomi kurumların tekelinde kalır. Ekonominin formel organizasyonla-

Şema 1 Gözetim aşamaları

rı ve yasalarından öteye, açık toplum olma yolunda yerel gelişme için gözetimin varlığı burada daha çok önem kazanır.

3. Uyum sağlamamış mekansal sosyal topluluklar arasında normalde olmaması beklenen bağlantı süreçlerini yaratmak. Gözetimin farklılaşmayı ortaya koyan ve gruplar arası farklılığı azaltan eylemlerinde sosyal kapitalin sosyal ilişkileri ve güven bileşenleri önemli rol oynar. Büyümenin dışsal ve içsel etkilerini izleme rolü tartışmasız öncelikler arasında yer alır.
4. Büyümeye nüfuz etmeleri beklenmeyen ya da az olan sosyal gruplara, girişimde bulunma imkanlarının var olduğuna ilişkin bilgilerle motive etmek. Böylece baskın çıkar gruplar kadar ortak sosyal sorunları dile getiremeyen ve etkisi zayıf grupların rolü de gözetim sürecine katılabilir.

Sosyal zorunluluklar ve beklentiler, bilgi akış kanalları ve sosyal normlar, sosyal kapitalin üç biçimi içinde ekonomik büyümeyle etkileşimler gözetimin her aşamasında öne çıkar. Hereke genelinde küçük sosyal toplulukların öncelikli problemi Hereke'de üretilen halının üretimi ve pazarlanmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bu sürecin ilişkileri, standart ve normları; daha çok, piyasa koşullarında ve Milli Saraylar Dokuma Atölyesi kamu idaresince yönlendirilmektedir. Herek ve yöresinde topluluklara bilgi akışı komşuluk ilişkilerinde ve Halı Pazarında gerçekleşse de dokumanın yarı mamul satıcıları ile fason üretimi yaptırnanlar, toptan alımları yürütenler güven ve yerelin sosyal bağlantılarını daha fazla kullanırken, dokuma tezgahında çalışanlar bir kültürel değer olarak önem verdikleri halı üretiminden, sosyal kapitali harekete geçiremedikleri için ekonomik anlamda yararlanmaları giderek zayıflamaktadır. Gözetim gibi bir kurumsallaşma ve sosyal kapital, informel aile işletmelerinin büyüme sürecinde grupların nüfuzlarını çoğaltabilir ve gelir eşitsizliği sorununu ortaya çıkarabilir. Gözetim başka gözetim süreçlerin çıkardığı olumsuz sonuçlardan kaçınmak için de kullanılabilir. Örneğin, Fransa'da, sosyal ve ekonomik uyumu geliştirme ve daha iyi düzeylere çıkarma politikalarında uyum farklılıklarını azaltmak amacıyla Avrupa Birliği tarafından verilen mali destekler vardır. Bunlar yapısal fonlar olarak bilinirler, desantrilizasyon reformunu gerçekleştirmek isteyen Devletin gözetiminden kaçınmak için; bu fonlar Fransa bölgeleri tarafından kullanılmaktadır (www.plan.gouv.fr/).

Hereke halı üretimi ve gözetimin kurumsallaşması

Kırsal alandaki yapısal değişikliklerin ve İstanbul'un yüzyıllar süren kentleşme etkisi altında kalan Hereke'de küçük üretimin yaygınlaşması 19. Yüzyılda dokuma fabrikasının kurulmasıyla başlamıştır. Az gelişmiş yörelerde kapitalizmin küçük üretimin yeniden yapılanmasını sağladığı görüşlerin (Ayata 1991) tersine halı dokuma geleneğinin ev ve atölyelerde sürmesi bu görüşlerin bazı özelliklerini taşımaktadır. Genelde bilinen küçük işletmelerin nitelik ve niceliğinde değişmeler sonucu büyümenin sağlanması Hereke'de çok fazla yaşanmamış, sosyal kapitale dayanan geleneksel üretim günümüze kadar gelmiştir. İşlevselci bakışa göre halı pazarlamasını yapan ticaretin sosyal kapitale dayanan yapılanmaları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları doğaldır, ama bunun sadece ticaret kapitalinde büyüme sürecine yönelik sürmesi kabul edilemez. Gerek kamu iktisat-

di kuruluşu, gerek özel işletmeler fason imalatları için sadece kendi gözetim birimlerini kullanmışlardır. Uluslar arası pazarlara kadar uzanan ticaretin halı üretiminde ileri geri bağlantıları büyümeyi belirleyebilir. Halı üretiminde özellikle iplik ve boya ürünleriyle halının son ürünü olarak fiyat ve kalitesi bu bağlantıları kuvvetlendiren önemli öğelerdir. Yerelin turizme yönelik girişimleri bu bağlantıların daha da karmaşık niteliğe dönüşmesi problemin izlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Ekonomik büyümenin tek başına kentleşmede rol oynamasına karşı yeniden yapılanma ihtiyacının tartışılması, nasıl bir yerel gelişmenin sürdürüleceğine açıklık getirirken gelişmiş bölgelerin yoğun bilgi üretim sitemlerinin avantajlarından hoşnut kalması ve buna bağlı değişimler görmezlikten gelinemez. Bu üretim sistemleri yeni düşüncelerin yükselişini gerçekleştirirken; bunun lehinde üretimde ve ileri-geri bağlantılarında yeniliklerin ticari niteliğe kavuşturulması önem kazanır. Bu üretim birimleri dünya pazarlarında fiyattan öteye farklılaşma ve kalite temelinde rekabete girer. Bu kapsamda, yerel ekonomilerin yeni ürün ve hizmetler için dünya pazarlarından pay alma rekabetine girmesi, diğerlerinden çok daha iyi olma başarısını gösterme anlamına gelir. Bunu gerçekleştirmek için; iki karakteristik özelliklerden ilkinde yerelde teknolojilerin ilerlemeyi kuvvetlendirmesi ve bunları bir araya getirme arayışını sonuçlandırma başarısının yükselmesi beklenir. Yeni ürün ve üretim yapısında, türetilen bilginin temel olgularından hareketle arz kesiminin gereksinimler zincirini yoğunlaştırmak ve geliştirmek söz konusudur. İkincisi ileri düzeyde son kullanıcı ve tüketicilerin sürüklediği talebi karşılayabilme becerilerinin yerelde bulunup bulunmamasıyla ilgilidir. Bu süreci geleneksel halı üretiminin olduğu ortamda başlatmak zor olsa da yerel ekonomik büyüme için gerekli görmek durumundayız.

Hereke’de, halı üretiminin başlangıcı olarak 1843 yılında kurulan Hereke Fabrika-i Hümanyumu dokuma atölyelerinde 50 adet pamuklu, 25 adet ipek dokuma tezgahı kurulmuş. Bunlar daha sonra ipek halı tezgahları dört katına çıkarılarak ve diğerleri Bakırköy dokuma fabrikasına taşınarak sayıları değiştirilmiş (Konuk, G. ve Diğerleri 2002). 1913 ve 1915 yıllarında yapılan sanayi sayımlarında, bugünkü Türkiye sınırları içinde kalan Batı Anadolu ve Marmara Bölgesinde, bunlar o dönemin de en gelişmiş yöreleridir, 1908 öncesi üretim yapan fabrika ve atölyelerinin arasında 7 yün, 2 pamuklu iplik ve 36 ham ipek, 1 ipekli dokuma ve 5 diğer dokuma fabrikaları vardı (Boratav 2003). Hereke Halı Fabrikası, eğitim ve kalite gibi yerel insani gelişmeye katkısı günümüzde de süren ve bölgenin ilk modern fabrikası olarak bilinen endüstriyel öneme sahiptir. Fabrika, Osmanlı İmparatorluğu’nun özel imtiyazlarla giren yabancı sermayeye ve kapitülasyonlara karşın üretimini kesmemiş ve Cumhuriyet dönemi sonrasında bir kamu ekonomik kuruluşu olarak üretimine devam etmiştir. Günümüzde özelleştirmeden kurtarılmış müze niteliğinde sanayi tesisi olarak korunmaya alınmıştır.

Bu tesis fason imalatlarda halı üzerine gözetimi Hereke’de ilk başlatan kuruluşuydu, ancak bunun yerini Halı tüccarlarının eksperleri doldurmuş durumda. Halı fabrikasının tezgahları, müzeliğe olmasına karşın ve yıpranmış parçaları zorlukla yurt içinden yurt dışından temin edilse de kullanılmaktadır. Örneğin tezgahın çok önemli bir parçası sadece Hindistan’da bir yerleşimden ithal edilebilmekte. Bunca yıllık üretimde bulunan, ama ekonomik ömrünü tamamlamış tezgahlara karşın, halıya ait bilgi birikimi ve estetiği

kaybolmamış. Halı ticaretini yapan yerel firmalar halının kalitesinin gözetimine sürdürmekte ve sertifikayla bunu belgelendirmektedir. Bu daha da öteye giderek dokuma ustalarının da güven ve sosyal ilişkilerle tanımlanmış yeni kurumsallaşmaya doğru gidebilmelidir. Bu da yerel gözetimin başlangıcı olabilmelidir.

Halı üretiminin geçmişten geleceğe mirası aslında hem ekonomik kapitali hem de kültür kapitalini oluşturan bilgi birikimi olması açısından oldukça önemlidir. İlk halı el sanatının hem geçmişe dayanan zaman kavramının hem de çok ölçeklerde mekanla ilgili kavramların yerel büyümeyle daha da genişlemesi daha da karmaşıktır. Hatta özel ve kamu ayırımında sık rastlanan olguların nasıl bölündüğü ortaya çıkarılamaz. Halı el sanatının gözetim kurumsalında tartışılması; bu mirasın kültürel ve ekonomik kullanımlarını açıklamada, bu iki kapital arasında bağlantıların nasıl olabileceğini göstermede oldukça önemlidir. Yerelin içinde ve çevresinde bilgi temelinde ekonomik büyümenin izlenmesi yanında, Fordist olmayan üretimlerin içeriğine kültür kullanımını yerleştirmeye teşvik etmek gözetimin ilgi alanı içine girer. Dokuma endüstrisinin bilgi temelinde büyümesinin, ürünün son kullanıcıları ve onunla ilgili yenilikler, sosyal ve ekonomik bağlantılar, girişimcilik doğrultusunda kavramları sorgulanabilir. Yerel dokuma endüstrisinde ve el sanatlarında, sosyal kapital ve bilgi birikiminin rolü tartışmasız kabul edilirken, bunların nasıl yerel büyüme yer alacağı düşüncesi, böyle bir köklü yapılanma doğrultusunda beliren süreçleri ve sonuçlarını görmezlikten gelemez. Kültürel miras yerel ekonomik gelişmenin anahtar bir ögesidir ve bu mirası olmayan bir toplum, bilgi birikimini ve yaratıcılığını geliştirme temeline dayanan yerel gelişmesinde ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarına yer veremez. Halı el sanatının ve onun politik-sosyal faktörlerinden bize ulaşan mirası; ekonomik veya kültürel olsa da olmasa da çağımız yaşamına göre şimdi ilgi duyduğumuz geçmişin izlerini taşır. Ne yazık ki bu faktörlere bağlı bir servet; çağımız değerleri ile taleplerinin, hatta moral değerlerinin karmaşık bütünü kapsamından daha az bunların ait olduğu toplumun erdemleri içinde değer buluyor. Halı el sanatı ve benzer tarihi miras şimdiki yaşantımızla bir arada farklı zamanları yaşamak istediğimiz bir kaynak olarak görüyoruz.

Ekonomik kaynak olarak tarihi ve doğal miras, özellikle turizmin, yerel ekonomik gelişmenin stratejilerinin birincil bileşeni olduğu için; izlenmesi gereken bir bilgi birikimidir, gözetimle motive edilebilecek kültürel bir üründür ve bunlarla ilgili politik bir kaynaktır ve bu nedenle yerel gelişmenin kritik bir ögesidir. Hereke Halısının üretildiği mekanlar üretimi yanında birer tüketim mekanlarıdır ve de kent içi ve dışı tüketimi uyarmak üzere düzenlenen ve planlanan yerlerdir. Halı geleneğinin korunması ve yenilenmesi el yapımı bir ürünün o zamana göre dondurulması anlamına gelse de bunun öncesinde üretimin ve ilişkilerinin değişme uğradığı da unutulmamalıdır. Bu kültür, somut olsa da olmasa da turizmin her boyutuyla oldukça önemli bir ekonomik kaynağıdır. Ama turizmin mal ve hizmetleri çok farklı düzeylerde pazarını geliştirirken, turizm kültürü hızla tükettiği için, çoğu kez, geleneksel halı üretimiyle ilgili sosyal kapitalden uzaktır. Bu nedenle turizmin tüketicileri, çoğu kez, sosyal kapitalin farkına varmazlar. Ama turizmde hem sosyal kapitalin halı üretimi yanında üretim öncesi ve sonrası ilişkileri vardır hem de dış-sallıklar arasında bulunan turizm maliyetlerinin bunun tüketiminde bulunmayanlara yansıtılabilme sorunu vardır. Bu sebeple turizm kültür üzerinden asalak nitelikli bir büyüme-

yi sürdürür (Graham, 2002). Bu problemler ancak gözetim kurumsalıyla izlenebilir ve önlemleri belirginleşir.

Sonuç

Hereke'de halı üretimi genelde otomobil, beyaz eşya gibi talebi yüksek olmayan ürün olarak duraklama dönemindedir, ama bu geleneksel sanatının korunması ve diğer yandan yeniliklere açık başka üretimlere dönüşmesi gözetim birimlerinin oluşturulmasıyla sağlanabilir Böylece ürünle adı anılan bir çok yerleşim gibi Hereke de halı üretimi ve bu bilgi birikimine dayalı yeniliklerle adını duyurmalıdır. Gözetim, bu tür var olan beklentileri, sonuçlarıyla karşılaştırarak motivasyonu sağlayabilir. Böylece yerel halı üretimi ve sosyal sorunları ortaya çıkmış olacak ve paylaşılacak çözümlerle yerel gelişmeye yönelik ilerleme fırsatları doğabilecektir. Belirli bir otoriteden gözetim yararlanabilir, ama sadece bunun etkisinde kalmaz. Sosyal kapital temelinde beklentilerin, halı talebinde diğer beklentileri yanıtlayabilecek biçimde değerlendirmesi dengeleri korumak açısından da önemlidir. Sadece halı üretimiyle ilgilenenler için değil, yerel gelişmenin kent yapı stokunda büyüme, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi bir çok alanda da yerel toplulukların beklentilerine yanıt verebilecek gözetim kurumsalı geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ayata, S. 1991. "Sermaye Birikim ve Toplumsal Değişim". Gündoğan Yayınları
- Bourdieu, Pierre ve L. Wacquant 1992. "An Invitation to Reflexive Sociology", Univ. of Chicago Pres.
- Colleman, J. S. 1988. "Social Capital in the Creation of Human Capital". Amer. Jur. of Soc. V.94
- Cooke ve Morgan 1998. "Associational Economy: Firms, Regions and Innovation". Oxford Un. Pres.
- Edwards, B. ve M.W. Foley 1997. "Social Capital and Political Economy of Our Discontent". Amer. Behav. Scien. v. 40 no. 5
- Firn, J. 1975. "External Control and Regional Development". Environ. Plann. A7
- Fukuyama, F. 1998 "Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın yaratılması" T.İş Bank. Yayını
- Graham, B. 2002. "Heritage as Knowledge: Capital or Culture?". Urban Studies Vol.39 No. 5
- Granovotter, M. 1985. "Economic Action and Social Structure: the Problem of embeddedness", Am. Jur. Soc. 91
- Heiby, J. 1998. "Quality Assurance and Supervision Systems", QA Brief V. 7, no.1
- Konuk, G. ve F. Ünsal, A.Ö. Erbil, B. Aksel, M. Yalçınan, E. Çavuşoğlu 2002. MSÜ (Mimar Sinan Üniv.) 2003 Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Atölye Raporu
- Loury G. C. 1977. "A Dynamic Theory of Racial Income Differences", Women, Minoriteis and Employment Discrimination, Ed. A. Phyllisve diğerleri, sayfa 153-86, Heath Comp.
- Martin, R. 2000. "Institutionalist Approaches to Economic Geography", Editör E. Sheppard and T. Barnes, Companion to Economic Geography. Blackwell, Oxford

Moulaert, F. ve F. Sekia 2003. "Territorial Innovation Modeels: A Critical Survey". Ed. Danson, M. W. Debates and Survey. Regional Studies V. 37.3

North, D.C. 1990. "Institutions, Institutional Change and Economic Performance", Cambridge Pres.

Putnam R.D. 2000. "Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community", Simon ve Schuster

Stinson, W., L.Malianga, L.Marquez ve C. Madubuike 1998. "Quality Supervision", QA Brief V. 3 no.1

Storper, M. 1997. "The Regional World". Guilford Pres, Londra

www.plan.gouv.fr/

II. OTURUM

ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR I

OTURUM BAŞKANI: BELMA BABACAN
RAPORTÖR: E. SERDAR KARADUMAN

“Yasalar Değişirken Şehir Planlama ve Kurumlar”

Feridun DUYGULUER

**“Sosyal Devlet Modelinden ‘Good Governance’ Modeline Geçiş
Sürecinde Kalkınma ve Planlama Anlayışında Gerçekleşen Değişim”**

Yeşim EDİS ŞAHİN

“Belediyecilikten Kent Yönetimine”

Fatma ÜNSAL

YASALAR DEĞİŞİRKEN ŞEHİR PLANLAMA VE KURUMLAR

FERİDUN DUYGULUER

1980 sonrası, ülkemizde birçok alanda yasal değişiklikler oldu. Bu değişim içinde, şehircilik konularıyla ilgili (veya ilgisini kurabileceğimiz) yeni yasalar, şehir planlama uğraşısını olumlu veya olumsuz etkilediler. 1984 de yerel yönetimlerin yetkilendirilmesi gerçekleşti, ancak bu tarihten sonra, bakanlıklar sektörel düzeydeki planlama konularında, tekrar yetkileri, günümüze kadar yapılan değişikliklerle, Ankara'ya taşındılar. Yasalar sektörel olarak mekanı, planlama faaliyetlerini ve yönetim erkini parçaladı.

Bu tür bölünme (segmentasyon veya fragmantasyon) konuları dış ülkelerde de var. Sadece bizim ülkemize özgü bir durum değil. Ancak, fiziki parçalanmanın aşılması için gayretler, bütünsellik krizinin temel aldığı referansları değiştirme yolunu seçmeye başladı. Örneğin, bugünkü "fiziki toprak bütünselliği" referansımız artık yerini "şebeke bütünselliğine" bırakıyor. Fiziki olarak kopuk, ama bilişim şebekesi (bilgi mekanı) içinde bütünlük sağlama sözkonusu.

Ankara'da merkezi yönetim içinde yer alan kurumların sektörel kimliklerini öne çıkarmaları ve giderek hepimizin ifadesiyle "yetki kargaşası" sorununun yaşanması, elimizdeki tabloyu ortaya çıkardı. (Fiziki mekanda kurumların yetkilerini özetleyen **Tablo** bildiri sonunda ek olarak verimiştir.)

Yetkileri kanun düzeyinde açıklayan tablo:

a) Amaçlarına göre kanunların gruplanmasında:

Genel amaçlı kanunlar: İmar Kanunu Belediye Kanunu, Tapu Kanunu Köy Kanunu vs,

Sektörel amaçlı kanunlar: Turizm Kanunu, Toplu Konut Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu vs,

Yerel amaçlı kanunlar: Boğaziçi Kanunu, GAP Kanunu, Gelibolu Milli Parkı Kanunu vs,

b) Yetkiler bakımından kurumların gruplandırılmasında:

Arazi kullanım/bölgeleme kararı geliştirenler: Bölgeleme kararı üreten Bakanlar Kurulu yanında, arsa tahsisi, yatırım, yapılaşma, kısıtlama kararları veya planlama çalışmaları ile arazi kullanımını belirleyen Maliye, Tarım ve Köyişleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Millî Savunma ve Sağlık Bakanlıkları

Plan onama yetkisi olanlar: Başbakanın başkanlığındaki Yüksek Kurullar, Devlet, Bayındırlık ve İskan, Sanayi ve Ticaret Kültür ve Turizm, Çevre ve Orman Bakanlıkları Valilikler ve belediyeler,

Ruhsat ve izin yetkisi olanlar: Bazı bakanlıkların sektörel ve yerel izinleri, valilikler, belediyeler ve köyler, yeni kanunlarla yetkilendirilen özel tüzel kişiler(şirketler). şekliyle de ifade edilebilir.

Kurumlardaki yetki çeşitliğinin ortaya çıkardığı önemli sonuçlardan bazıları şunlardır:

Her kurum, kendi uzmanlık alanı içinde fiziki plan tasdik etmeye başladı (turizm, sanayi, tarım, koruma vs);

Mekanın gerekli kıldığı (veya biz hep öyle kurguladığımız için) bütünsel olma yaklaşımı yok oldu ;

Mesleki olarak, bir anlamda “**ihtisaslaşma**” konusu şekliyle de ifade edilen:

Turizm plancısı

Koruma plancısı

Ulaşım plancısı gibi durumlar oluştu

Planlama yasalar nedeniyle **bütüncül olma özelliğini yitirdi.**

Planlamayı kurumsallaştırmaya çalışırken, çok-kurumlulaştırdık.

Bunun yanında, özellikle son 5 yılda, “**imar kanununa karşı tepkiler**” de oluştu. İmar kurallarının bazı sektörel yatırım girişimlerini kısıtladığı ve engellediği eleştirileri yapıldı. İmar planlaması ve imar uygulamaları için olumsuzluk durumu oluşturuldu. Yatırımcı, imar mevzuatının engelleyici olduğunu konuşmaya başladı. Ve 2000 yılında, Dünya Bankasının FİAS uzmanlarınca ülkemiz için hazırladıkları “İdari Engellerin Kaldırılması” raporunda, bu yaklaşım açıkça dile getirildi.

Ayrıca, bazı kanunlarda gerekli süreç ve işlemler yerine getirilirken, “imar kanununun kısıtlamalarına tabi olmadan” ifadesi ile de, **imar kuralları dışlanmaya başladı.** Çukurova için yapılan çalışmalar için yayınlanan; Köy Kanununda yapılan; İmar affı için getirilen; ve lojmanların satışı için çıkarılan mevzuat ve mevzuat değişikliklerinde bu ifadeler yer aldı.

Kurumların yetkilerinin çeşitlenmesiyle veya **çok-kurumlulaşan planlama müessesesinde**, hangi kanunun uygulanacağı da sorun yarattı. Hangi kurumun öncelik alacağı veya hangi kanunun öncelikli uygulanacağı hususunda karmaşa yaşanmaya başladı.

- Kıyı bölgelerinde ve özellikle İstanbul Boğaziçi Alanında hangi kanunun (imar, Kıyı, 3030, Kültür ve Tabiat, Boğaziçi vs.) geçerli olduğu hususu Danıştay’a taşındı
- Çevre düzeni planları konusunda bakanlıklar arası tartışmalar ve “genelleşme”lerin ortaya çıkardığı durum mahkemelere götürüldü;
- Organize sanayi bölgeleri ve turizm konularında gene bakanlıklar arası öncelikler sorunu yaşandı;

- Kıyı Kanunu hükümlerini Yargıtay kabul etmedi ve tam anlamıyla “**Kanunun meşruiyet krizi**” ortaya çıktı.

Planlama konusunda yaşanan olumsuzlukların yanında, **ruhsat konusunun önemsizleştirilmesi** ve ruhsatsızlık hususları gündeme geldi. 1985 yılında İmar Kanununa konulan hükümlerle, yeminli özel bürolarının ruhsat verme yetkisi başlatıldı ve belirli boyut büyüklüğüne sahip yapılar için ruhsat gereği mecburiyeti kaldırdı. Sonraki yıllarda, söz konusu hükümler Anayasa Mahkemesince iptal edildi ancak, **ruhsatsızlık talepleri** kamu kurumlarından artarak devam etti. Sağlık bakanlığı özel hastaneler için; Başbakanlık Proje Uygulama Birimi deprem sonrası yaptırılan bazı yapılar için; TEDAŞ ruhsat alınmadan elektrik hizmeti götürmek için taleplerde bulundu. 2002 yılının başında, yapı kullanma izni olmayan binalarda elektrik bağlantısı yapılabilmesi için kanun çıktı.

İmar Kurumumuz içinde, önemli bir konumu olan (dış ülkelerde de “izin müessesesi” olarak yer alan) ruhsat işlemleri , kamu yönetimimiz içinde, belediyelerimizin ve valiliklerimizin görev alanı ve yetkileri ile yürütülmüştür. Ruhsat için gerekli olan bilgi ve personel tecrübesi söz konusu yerel yönetimler içinde oluşmuştur ve bu durum, yerel yönetim politikaları bakımından ülkemiz için kazanılmış önemli bir müessesesleşme (kurumlaşma) durumudur. Ancak söz konusu kurumlaşmayı bozmaya başlayan girişimler son yıllarda artış göstermiş olup, yerel yönetimlerin dışındaki kurumlara (bakanlıklara, kuruluşlara ve şirketlere) ruhsat yetkisi veren kanunlar yürürlüğe girmiştir.

Olumsuz olarak sunduğumuz yukarıdaki gelişmeler yanında, **olumlu** olarak nitelenmesi gereken süreç ve durumlar da ortaya çıktı.

- Özürlülerle ilgili kanun ve yönetmelik değişiklikleri yapıldı,
- Oda vizesinin OSB yönetmeliği içinde yer alması sağlandı,
- Plan yapım tekniği kapsamında önemli yeri olan “eşik analizi” konusu yönetmelikler içinde hükümlendirildi,
- Bazı kanunlarda, sektörel ayrıcalıklarla önemsizleştirilen fiziki planlama konuları, gene aynı kanunların (organize snayi bölgeleri, teknoloji gelişim bölgeleri ve endüstri bölgeleri) yönetmeliklerinde kapsamlı olarak yer alırken, araştırma, yer seçimi ve kademelendirilmiş planlama konularına çok detaylı bir şekil de yer verildi.

Bu gelişmeler planlama mesleği adına önemsenmesi gereken durumlardır.

Bir diğer önemli konu da “**Plan Bölgeleri**”dir. Avrupa Birliği uyum çalışmaları doğrultusunda Ulusal Program içinde yer alan ve Bakanlar Kurulunca belirlenip, Resmi Gazetede 22.09.2002 tarihinde yayınlanan “İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması”na ait karar, planlama kurumlarınca önemle değerlendirilmelidir.

58. Hükümet Programında yer aldığı ifadesiyle ”bölgesel kalkınma planı” ve “bölgesel kalkınma kurumları”na ilişkin politikalar, 59. Hükümet Programında “**bölgesel kalkınmaya önem verilecektir**” ifadesiyle devam ettirilmiştir. Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı içinde de “bölge teşkilatları” kurulabileceği hükmü getirilmiştir. Bölgesel plan-

lama ve bölgesel teşkilatlanma konularının hükümet politikaları içinde yer alması ile 12 adet düzey 1 bölgesi, 26 adet düzey 2 bölgesi ve 81 adet düzey 3 bölgesi belirlenmiştir.

Devlet Planlama Teşkilatınca 2.07.2003 tarihinde yapılan basın açıklamasında duyurulduğu şekliyle :

“...Avrupa Birliği uyum sürecinde ülkemiz için istatistiki bölge birimleri sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflandırmada **düzy 2** olarak belirlenen il grupları birer **plan bölge** olarak değerlendirilmektedir. Ön Ulusal Kalkınma planı hazırlanması ve plan içeriğinde yer alacak olan projelerin uygulanması, Türkiye'nin bölgesel gelişme alanında katılım öncesi fonlar ve yapısal fonlardan yararlanması bakımından önem taşımaktadır...”

Düzy 2 bölgelerinin birer plan bölge olarak ülke sathında **26 adet bölge** oluşturması , fiziki planlama yönünden ve şehir planlama mesleği yönünden ilk önce olumlu karşılanması gereken bir konudur. Yerel yönetimlerin önemsenmesi ve yerel politikaların bir sistem içinde yönlendirilmesi bakımından, bu tür sistematizasyona gidilmesi, hem ülke yönetimi hemde planlama faaliyetleri için yararlı sonuçlar doğurabilir. Konunun geniş kapsamlı tartışılması da gereklilik arz etmektedir.

Şehircilikte Reform konusu konuşulurken **dış ülke** deneyimlerinden de bahsetmek kaçınılmazdır. ABD, Brezilya, Kanada, Hindistan, Meksika, Çin, İngiltere ve diğer bir çok ülkede “şehircilik reformu” veya “kentsel reform” konuları (hükümet dışı programlarda yer almakla beraber) hükümet programlarıyla ele alınıp uygulamaya konulmuştur. Sanayileşme, kentlerin sağlıksız büyümesi, alt yapı ihtiyaçları ve çeşitli sorunlar nedeniyle gündeme alınan “reform” konularındaki bir çok uygulama içinden, Brezilya örneğinden söz edilmesi faydalı olacaktır.

Brezilya'da, teknokratik ve otoriteryan planlama modelinin başarısızlığına karşı oluşturulan “**Şehircilik Reformu için Ulusal Hareket**” programının temel hedefleri:

- Demokratik şehir yönetimi
- Yönetim ve vatandaş ilişkilerinin güçleştirilmesi
- Arazi kullanım hukukunun bütünleştirilmesi ve güçlendirilmesi
- Önceliklerin değiştirilmesi

olarak belirlenmiş olup, proje “observatorio” olarak isimlendirilmiştir. Yerel yönetimlere (özellikle belediyelere) yeni şehircilik politikasını ve yeni yönetim biçimlerini benimsetmek öncelikli faaliyet olarak yer almış. Üniversite ve federal bir ajans (FESA) ile birlikte geliştirilen çalışmalarda, projenin ana amaçları araştırma, eğitim ve şehircilik konuları için iletişim olarak belirlenmiş olup, 1995 başlatılan Observetoria projesinin ilk sonuçları:

- belediyelere ait bilgi bankasının (METRODATA) oluşturulması;
- devlet yönetiminde yer alan üst düzey 400 yöneticinin demokratizasyon eğitimi
- çevre kirliliğinden kurtulmak için özel eğitimler ve seminerler;

- bilgi toplamanın sistematize edilmesi; ve
- 45 büyük şehirde uygulamaya konulan yerleşim ve konut politikalarıdır

Diğer bir örnek İngiltere’de, kurumsal ve idari usuller yönünden bir anlamda “reform enflasyonu” yaşanırken en son durumu ile, planlama sisteminin herkesin güvenini kazanması ve planlama sürecinin basitleştirilmesi için geliştirilen politika, “**kademelenmenin azaltılması, katılımın çoğaltılması**” şekliyle özetlenmektedir. Bir taraftan bölgesel planlama klavuzları hazırlanırken, diğer taraftan da tek kademeli planlama oluşumunu sağlamak için “yerel gelişim şemaları” üzerinde çalışılmaktadır.

Ülkemizde de şehircilik reformu, yaşadığımız olumlu ve olumsuz durumların değerlendirilmesini yaparak ve dış ülke deneyimlerinden de yararlanılarak resmi olarak gündeme getirilebilir. Bu tür hazırlıkların yapılmasında ortaya konulabilecek önerilerden bazıları aşağıdakiler olacaktır:

- 1- İlk önce, planlamanın ve fiziki mekanın parçalanmasını konsolide edecek girişimlere ihtiyaç vardır. **Yetki karmaşasına** ve yetki çeşitliliğine **son verilmelidir.**
- 2- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca oluşturulan “plan bölgeleri” yaklaşımı “mekan” boyutu ile çalışılıp, bölgesel kuvvetlerin teşkilatlanması ve **bölge biliminin** gerektirdiği projelerin tartışılması gereklidir.
- 3- Parçalanmayı fiziki mekanda azaltırken, “şebeke mekanı” ile bütünü kontrol edebilmek için, “**bilginin yönetimini**” yapacak kurumsal dönüşümlere ihtiyaç vardır.
- 4- “Plan” ve “planlama” her zaman iyi bir araç/amaç olarak görülmemelidir. **Planın da zararı vardır veya planın zararı da vardır.** Ülkemizdeki bir çok “iyi olmayan” kentsel uygulama, zararları tahmin edilmeyen ve “ben yaptım oldu” anlayışı ile oluşturulan **plancılık işlemlerinin** sonucudur. Planlama mesleği adına, plan ve planlama eyleminin

**gücünü
güvenirliliğini
gerekliliğini**

zayıflatmamak için, akademik çevrelerden başlayarak, hem kamu yönetimi içinde hemde özel sektör çalışmaları içinde bir “**yeniden toparlanma**” gerekmektedir.

5- **Stratejik** planlamayı önemsiyoruz ama bu yaklaşımın pahalı işlemler gerektirdiğini ve istenilmeyen politik müdahalelere daha açık olduğunu ve uzun dönem çalışmaları için verimli olmadığını da aklımızdan çıkarmamız lazım. Stratejik planlamanın çok bilinçli kullanılabilmesi için, uzmanlığa önem veren, süreçleri dikkate alan ve vizyon tanımlayan kurumlaşmaya gerek var.

6- Yasal hazırlıkların:

- prospektif hukuk anlayışı ile,
- esnek kurallarla
- takdir yetkisinide tanımlayarak,
- performans yaklaşımli hükümleri getiren,
- sorumlulukları ifade eden,
- denetimi önemseyen,
- yasa dışı yapılaşmada problem haline gelen “yıkım” konusunu ciddi yaptırıma bağlayan,
- mahalli özelliklerin dikkate alınması direktifini veren,
- yerel yönetimleri gruplandırın ve çeşitlendiren,
- alternatif plan ve planlama yaklaşımlarını uygulamaya sokabilecek,
- koordinasyon hukukunu geliştiren
- kanunların kapsayıcı olmasını amaçlayan çalışmalarla ele alınması kaçınılmaz hale gelmiştir

Ülkemizdeki tarihi gelişim içinde, şehircilik ve planlama konularındaki girişimlere çok iyi örnek olacak ve önemli sonuçlar çıkaracağımız “**Ankara Reformu**” nun unutulmaması gerekiyor. Ankara'nın başkent olma süreci, planlama deneyimleri, oluşturulan projeler, kentleşme safhaları ve kurumlaşma uygulamaları, bütün olumlu ve olumsuz sonuçları ile bizlere önemli **dersler** verebilecek zenginliğe sahiptir.

FİZİKİ MEKANDA KURUMLARIN YETKİLERİ
(Arazi Kullanım Kararı Üretme ve Fiziki Plan Onaylama Yetkileri)

KURUM		ALAN/ BÖLGE	KARAR	kanun no*	KANUN ADI	RESMİ GAZETE
Cumhur başkanlığı	Milli Komite	Atatürk Kültür Merkezi Alanı	İmar Planı ve Proje Kabul Kararı (onay)	2302	Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı'nın Kutlanması ve "Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun	26.09.80 17117
Bakanlar Kurulu		Serbest Bölge	Bölge oluşturma kararı	3218	Serbest Bölgeler Kanunu	15.06.85 18787
		Askeri Yasak Bölge		2565	Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu	22.12.81 17552
		Sivil Güvenlik Bölgesi	"	"	"	"
		Afete Maruz Bölge	"	7269	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlere Dair Kanun	25.05.59 10213
		Özel Çevre Koruma Bölgesi	"	383 KHK	Özel Çevre Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname	13.11.89 20341
		Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Böl.	"	4957	Turizm ve Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	10.8.03 25186
		Turizm Merkezi	"	"	"	"
		Milli Park	"	2873	Milli Parklar Kanunu	11.08.83 18132
		Endüstri Bölgesi	"	4737	Endüstri Bölgeleri Kanunu	19.01.02 23870
		Teknoloji Geliştirme Bölgesi	"	4691	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu	6.07.01 24454
		Tarım Reformu Kanunu Uygulama Bölgesi	"	3083	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu	1.12.84 18592
		Boğazlarda Güvenlik Tesisleri Yerleri	"	602 KHK	Denizcilik Müteşarlığının Görevleri hakkında KHK'de Değişiklik yapılmasına dair Kanun Hükmünde Kararname	28.06.0 24093 mük
		İSKİ Alanı Genişletilmesi	"	2560	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Gn. Md.nün Kuruluş ve Görevleri hk.Kanun	23.11.81 17523
		Hazineden Tahsisli Arazi	Tahsisin kaldırılması	4706	Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Hk. Kanun	18.07.01 24466
		Gelibolu Yarım Adası Tarihi Milli Parkı	Uzun Devreli Gelişme Planı Değişiklik onayı	4533	Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Kanunu	20.02.00 23970

Yüksek Kurullar ³	Boğaziçi İmar Yük.Koor. Kur.	Boğaziçi Alanı	İmar Planı Onayı	2960	Boğaziçi Kanunu	22.11.83 18229
	Özelleştirme Yüksek Kurulu	Özelleştirme Arazisi	İmar Planı Onayı	4046	Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine Dair Kanun	27.11.94 22124
	Yüksek Planlama Kurulu	Yatırım talep edilen arazi	Parsel düzeyinde Karar	540 KHK	Devlet Planlama teşkilatının Kurulmasına Dair Kanun Hükümünde Karamame	

Başbakanlık	Dünya Bankası Proje Uygulama Birimi (PUB)	Proje Alanı	Arsa seçimi, Plan ve Proje Yapımı	88/ 12914 99/ 13650	Dünya Bankasının Ankara'da Temsilcilik açmasına Dair Anlaşma Onay Kararı Marmara Depremi İkraz Anlaşması	7.6.88 5.12.99
Devlet Bakanlığı	Güney Doğu Anadolu Projesi Kalkınma İ.T.	GAP Bölgesi	Her ölçekte Plan Onayı	388 KHK	GAP Bölge Kalkınma İdaresinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname	6.11.89 20334
	Devlet Planlama Teşkilatı Müstş.	Planlama Bölgesi	Bölge Planı Onayı	3194	İmar Kanunu	9.05.85 18749
Bakanlıklar ⁴	Milli Savunma Bakanlığı	Askeri Güvenlik Bölgesi	Kamulaştırma, Yapı kısıtlaması	2565	Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu	22.12.81 17552
		Önemli Tesisler	Yerleşme ve Ya- pılaşma kısıtla.	"	"	"
	Maliye Bakanlığı	Haz.Özel Mül., DevletinHüküm Tasarruf. arazi	Satış Kira Tahsis Trampa, Mülk. Gayriyeni hak T.	178 KHK 4706	Maliye Bak'ının Teşk. Ve Gör. Hk KHK Hazineye Ait Malların 14.12.83 18251 Değerlendirilmesi Hakkında Kanun	18.7.01 24466
	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	Önemli yöre ve yerleşmeler	Çevre Düzeni Planı onayı	3194	İmar Kanunu	9.05.85 18740
Metropolitan Alan		Metropolitan Alan Planı onayı	"	"	"	
Kamu Yapıları		İmar Planı onayı	"	"	"	

		Afete Maruz Bölge	..	3194 7269	İmar Kanunu / Umumi Hayata Müessir Afetler dol. alın. Tedbirler hk. Kanun	25.5.59 10213
		Gecekondu Önleme Bölgesi	..	3194 775	İmar Kanunu Gecekondu Kanunu	30.7.66 12362
		Kıyı	Kıyı Kenar Çizgisi	3621	Kıyı Kanunu	17.04.90 20495
			İmar Planı onayı
		Milli Park	..	2873	Milli Parklar Kanunu	11.8.83 18132
		Patlayıcı Madde Sahası	..	6551	Barut ve Patlayıcı Maddelerle Silah ve Av Malz. İnhisardan Çık. Hk. Kanun	18.05.55 9009
		Boğazlarda Güvenlik tesis yeri	..	602 KHK	Denizcilik Müsteşarlığının Görevleri hk KHK'de Değişiklik yapılması hk. KHK	28.06.00 24093 M
		Köy Yerleşik Alanı	Mücadir içinde İmar planı için Uygunluk ⁵	442	Köy Kanunu	7.04.24 68
		Erişme Kontrollü Karayolu	Kamulaştırma ve Proje onayı	1593	Erişme Kontrollü Karayolu Kanunu	11.06.72 14212
		Toplu Konut İskan Sahası	Yer seçimi (Arsa)	2985	Toplu Konut Kanunu	17.03.84 18344
		Arsa Ofisi Proje Alanı (Konut, Sanayi turizm..	..	1164	Arsa Ofisi Kanunu	10.05.69 13195
		Boğaziçi Alanı	Sekretarya	2960	Boğaziçi Kanunu	22.11.83 18229
		İller Bankasına Yetki veren Belediye	İmar Planı Yapımı	4759	İller Bankası Kanunu	23.06.45 6039
		Sağlık Bakanlığı	Sağlık Koruma Bandı	Yapılaşma Kısıtlaması	1593	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
Ulaştırma Bakanlığı	Ülke düzeyi	Ulaşım Master Planı	3348	Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	17.04.87 19434	
	Liman, Dolgu	Proje Onayı	
	Ulaşım Yatırımı Metro vs.	

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Tarım Alanı	Tarım Alanı dışına çıkarma	441	Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri hk KHK	9.08.91 20955 m	
	Su Ürünleri İstihsal Sahası	Saha belirleme (İşletme izni)	1380	Su Ürünleri Kanunu	4.04.71 13799	
	Mera	Mera vasfının Kaldırılması	4342	Mera Kanunu	28.02.98 23272	
	Sulama Alanları Uygulama Bölgesi	Tarımsal Arazi Kullanım Planı (Belediye dışı) ⁶		3083	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu	1.12.84 18592
		Köy İmar Planı ⁷		"	"	"
	Yeni İskan Alanı	Yer Seçimi	2510	İskan Kanunu	21.06.34 27331	
	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Organize Sanayi Bölgesi	İmar Planı Uygunluk Onayı	4562	Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu	15.04.00 24021
		Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İmar Planı Onayı	4691	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu	6.07.01 24454
		Endüstri Bölgesi	Yer Seçimi Etüdü	4737	Endüstri Bölgeleri kanunu	19.01.02 24645
	Bakanlıklar	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Maden Sahası	Arama ve İşletme Ruhsatı	3213	Maden Kanunu
Doğal Gaz İletim Sistemi			İmar Planına işlenir (tahsise bakılmaksızın)	4646	Doğal Gaz Piyasası Kanunu	2.05.01 24390
Su Havzası			Havza sınırı Belirleme	6200	Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun	25.12.53 8592
Taşkın Alan			Alan belirleme	"	"	"
Sulama Alanı			Proje alanı b.			
Enerji Projeleri Baraj ve HES			Proje alanı belirleme	"	"	"
Kültür ve Turizm Bakanlığı		Kültür-Tabiat Varlıkları (Sit, Eski eser Koruma Alanı)	Sit Kararı	2863	Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu	23.7.83 /18113
			Koruma İmar Planı onayı ⁸		"	"
			Eski Eser Tescilli		"	"
		Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi	Her Ölçekte Plan Onayı	4957	Turizm ve Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	1.08.03 25186
	Turizm Merkezi	"	"	"	"	

Çevre ve Orman Bakanlığı	Önemli Yöreler	Çevre Düz. Planı Onayı	4856 4864	Çevre ve Orman Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Bazı Kanunlarda Değiş. Yap. Hk Kanun	1.05.03 25002 6.6.03	
	Havza	Havza Planı	2872	Çevre Kanunu		
	Su Kirliliği Koruma Bölgesi	Yerleşme ve Yapı Kısıtları	"	"	"	
	Milli Park	Uzun Devreli Gelişme Planı		Milli Parklar Kanunu	11.8.83 18132	
	Gelibolu Yarımadası Tarihi Mill Park	Uzun Devreli Gelişme Planı Onayı	4533	Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu	22.02.00 23970	
	Özel Çevre Koruma bölgesi	Her Ölçekte Plan onayı	383 KHK	Özel Çevre Kurumu Başkanlığı Kurulmasına dair KHK	13.11.89 20341	
	Orman	Tahsis	6831	Orman Kanunu	8.9.56 9402	
	Deniz Kaplumbağaları Üreme Alanları (Bern)	Yapılaşma Kısıtlamaları	84 7801	Avrupa Doğal Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi Bakanlar Kurulu Kararı	22.10.84 18318	
	Sulak Alanlar Koruma Bölgesi (Ramsar)	"	94 5434	Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar hk Sözleşme; Bakanlar K. Ka.	17.05.94 21935	
Valilikler	İl İdare Kurulu	Belediye Dışı Yerleşme Alanı	İmar Planı onayı	3194	İmar Kanunu	9.05.85 18749
		Köy Yerleşik Alanı	Alan tespiti ve İmar Planı onayı	"	"	"
		Organize Sanayi Bölgesi	İmar Planını Yürürlüğe koyar	4562	Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu	15.04.00 24021
	Vali	Toplu Konut İskan Sahası	Vali Onayı	2985	Toplu Konut Kanunu	17.08.84 17344
	Köy Yerleşme Alanı Tespit Komisyonu.	Köy Yerleşme Alanı	Köy Yerleş. Planı (İmar Kanununa Tabi Olmaksızın) ⁹	442 3367	Köy Kanunu	7.04.2468
Mücadir alanda Bulunan Köyler (Bay.İ.Bak Uygunluk veriyor)		İmar Planı onayı	"	"	"	

Belediyeler	Büyük Şehir Belediyesi Başkanın meclis kararını tadil yetkisi de var	Büyük Şehir Belediye Alanı	Nazım İmar Pl.	3030	Büyükşehir Belediyeleri hk. Kanun	9.7.84 18453
			Uygulama İm.P	"	"	"
		İstanbul Boğaziçi Alanı	Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri İmarP.onayı	3194	İmar Kanunu	9.05.85 18749
	BŞB Su + Kanal İdaresi Gn. Müd.	Bölge Kontrol Alanı (havza)	Yapılaşma Kısıtlamaları	2560	İSKİ (İstanbul Su ve Kanalizasyon İd). Gen.Md.nün Ku. ve Görevleri hk Kanun	23.11.81 17523
	BŞB ilçe (alt kademe) belediyesi	İlçe/Altkademe Belediye Alanı	İmar Planı Yapımı	3030	Büyükşehir Belediyeleri hk. Kanun	9.07.84 18453
	Belediye	Belediye Alanı	İmar Planı onayı	3194	İmar Kanunu	9.5.85
			İslah İmar Planı onayı	2981	İmar Afli Kanunu	8.3.84 18335
	Gecekondu Önleme bölgesi	İmar planı onayı	775	Gecekondu Kanunu	30.07.66 12362	
	Belediye Sınırları İçinde. Üzerinde Yapılanma olan Alanlar		İmar Planı onayı	4916	Çeşitli Kanunlarda ve Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevler Hakkında KHK' de Değişiklik Yapılması hk. Kanun	19.07.03 25173
Köyler	Köy Muhtarı	Köy Yerleşik Alanı	Yapı izni (ruhsat değil)	3194	İmar Kanunu	9.05.85 18740
Diğer tüzel kişiler ¹⁰	Organize Sanayi Bölgesi Yönetimi	Organize Sanayi Bölgesi	Ruhsat ve izinler	4562	Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu	18.04.0024021
	Yönetici Şirket	Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ruhsat ve izinler	4691	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu	26.06.01 24454
	Lisans Sahibi Firma	Doğalgaz depolama/dağıtım hatları	Firma Başvurusu üzerine, İmar Planına işlenir	4646	Doğal Gaz Piyasası Kanunu	2.05.01 24390

Notlar

- 1 Fiziki mekanda yer alan daha başka bölgeleme veya alanlama (tabiat parkı, tabiat koruma alanı, yaban hayatı koruma sahası, hassas kirlenme bölgesi, özel koruma alanı, biyosfer rezervi, özel ürün arazisivs gibi) tespitleri bulunmakta olup, bu aşamada tabloya dahil edilmemiştir.
- 2 Kanunların ilk numaraları ve ilk tarihleri yazılmıştır
- 3 Yüksek Kurullar, Başbakanın başkanlığı ve ilgili bakanlardan oluşan kurullardır
- 4 Bakanlıklar içinde yer alan genel müdürlüklerin açılımı yapılmamıştır
- 5 Köylerle ilgili plan onayı konusunda, kanunlarda farklı hükümler bulunmaktadır
- 6 Bazı tanımlar yönetmeliklerden alınmış olup , yönetmeliğin dayandığı kanun yazılmıştır
- 7 Köylerle ilgili plan onayı konusunda, kanunlarda farklı hükümler bulunmaktadır
- 8 Koruma imar planlarıyla ilgili olarak, belediyelerin yanında, koruma kurullarının da plan onaylarının bulunduğu (son onay işlemi olarak) durumlar vardır
- 9 Köylerle ilgili plan onayı konusunda, kanunlarda farklı hükümler bulunmaktadır
- 10 Ruhsat ve İzin konularıyla ilgili olarak, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerdeki daha pek çok karar ve işlem bu tabloya dahil edilmemiştir

SOSYAL DEVLET MODELİNDEN “GOOD GOVERNANCE” MODELİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE KALKINMA VE PLANLAMA ANLAYIŞINDA GERÇEKLEŞEN DEĞİŞİM

YEŞİM EDİS ŞAHİN

GİRİŞ

Fordist birikim rejiminden postfordist birikim rejimine geçişle birlikte yaşanan yeniden yapılanma sürecinde fordist dönemin sosyal devlet modeli yerini postfordist dönemin “good governance (iyi yönetim)” modeline bırakmış; devlet modelinde gerçekleşen değişikliklere koşut olarak kalkınma politikalarında ve planlama anlayışında da köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. Devlet anlayışı açısından, müşteri odaklı bürokrasi, sermaye ve topluluklar (sivil toplum örgütleri) üzerine yapılandırılan “good governance” modeli; modern devletin ulusal egemenliğe dayalı bütünsel yapısı yerine topluluklara dayalı parçacıl bir devlet yapısını öngörmektedir. Topluluklara dayanan, parçacıl ve çok yönlü ağlar sistemi içinde işleyen “good governance” modeline uygun olarak merkezi planlama anlayışının yerini, toplum yararına değil toplulukların çıkarlarına dayanan; parçacıl bir planlama anlayışı almaya başlamıştır.

Özellikle yerel gizilgücün ve kaynakların etkin kullanımı ve yerel toplulukların gereksinimlerinin doğrudan karşılanması açısından demokratik ve etkin bir yönetim ve planlama anlayışı olarak sunulan bu modeller; toplumun bütününe ulaşamadıkları için toplumsal ve ekonomik dengesizlikleri, sorunları ve çözümsüzlükleri beraberinde getirmektedir.

Çalışmada, Dünya Bankası'nın “good governance” (iyi yönetim) ve “toplulukların yönlendirdiği kalkınma” (community-driven development) modelleri ile sosyal devlet modeli ve döneminin ulusal kalkınma ve merkezi planlama anlayışının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve küresel bir norm olarak sunulan bu modellerin demokratikleşme açısından tartışılması amaçlanmaktadır.

FORDİST BİRİKİM REJİMİ VE SOSYAL DEVLET

Küreselleşme yerel, ulusal ve küresel düzeyde köklü dönüşümleri, bir anlamda meydan okumaları içeren çok boyutlu bir olgudur¹. 1970'lerin sonunda başlayan ve günümüzde de devam eden küreselleşme sürecinde, “değişim” toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm için, bir ilaç gibi sunulmuş, insanlar değişmeye ve “vizyon” sahibi olmaya çağrılmıştır. Küreselleşme ve değişim birbirini tamamlayan iki kavram olarak 1980'li yılların en çok tartışılan kavramları olmuş; değişim küreselleşme amacına ulaşabilmek için araç olarak kullanılmıştır.

Tarihsel süreç çözümlendiğinde değişim ve küreselleşme olgularının yaşadığımız döneme has olmadığı görülür. Marx, kapitalist toplumun özündeki değişim olgusunu şöyle vurgulamaktadır : “Üretimin bu sürekli altüst oluşu toplumsal yapının sürekli kesintisiz olarak sarsılışı, sonu gelmeyen bir hareketlilik ve güvensizlik burjuva çağını daha önceki çağlardan ayırt eder².” Kapitalist toplum, kendi iç çelişkileri nedeniyle dönemsel yapısal krizler yaşar, bu krizler üretimin, toplumsal yapının, devlet anlayışının yeniden yapılandırıldığı yeni birikim rejimine geçilerek aşılmaya çalışılır. Küreselleşme olgusu da, ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı olarak ele alındığında yeni bir olgu değildir ve kapitalizmin doğasından ayrı çözümlenemez. Avrupalı dünya ekonomisi 16.yy’dan itibaren büyüyen dünya genelinde bir alışveriş ağının oluşmasını sağlamış, diğer kıtalar da bu ağa genellikle zorla katılmışlardır³. Gerçek anlamda bütünleşmiş bir dünya ticaret sistemi 19.yy’ın ikinci yarısında oluşturulmuş, 1860’larda denizaltı telgraf kabloları ile kıtalararası piyasalar birbirine bağlanmıştır⁴.

İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasındaki ekonominin küreselleşmesini yönetecek kurumların oluşturulmasıyla küreselleşme olgusu yeni bir aşamaya geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna yaklaşırken “müttefik” ülkelerin politikacı ve hükümet yetkilileri, savaş sonrası küresel ekonomiyi yönetmek için bir kurullar sistemi oluşturma gerekliliği üzerinde düşünmeye başlamış, bu amaçla Temmuz 1944’de Bretton Woods Konferansı toplanmıştır. Toplantıdan küresel ekonomiyi yönlendirecek üç kurum doğmuştur; IMF (Uluslararası Para Fonu -1947), WB (Dünya Bankası -1948), GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşmasının-1947)⁵. IMF; “uluslararası ticaretin yayılmasına ve dengeli büyümesine yardımcı olmak”, WB; “II. Dünya Savaşı’nın yıktığı ekonomileri yeniden inşa etmek ve ulusal kalkınmayı sağlamak, bu amaçla özellikle altyapı yatırımlarına ucuz kredi vermek”, GATT; “küresel ticareti düzenleyecek kuralları belirleyerek, ulusal sınırlamaları azaltmak” işlevini üstlendiler. Bretton Woods kurumları tanımlanmış olan bu işlevler çerçevesinde fordist birikim rejiminin kurallarına uygun olarak küresel ekonomiyi yönlendirdiler.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kapitalist toplum 1929 bunalımında yaşadığı altüst oluştan fordist birikim rejimine geçerek istikrara ulaşmaya çalışmıştır. Bugün neo-liberal tezlerle değiştirilen ekonomi politikalar, savaş sonrası dönemin temel değişim öğeleri olarak sunulmuş, Bretton Woods kurumları tarafından desteklenmiştir. 1960’lı yılların kamu yönetimi ve siyaset bilimi kitaplarına baktığımızda “kapitalizmin değişen doğasının” çözümlenip, desteklendiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası için, kapitalizmin değişen doğası, “ekonomik müdahaleciliğin yükselişi ve sosyal devletin doğuşudur⁶”.

1929 bunalımından çıkışı için gerçekleştirilen yeniden yapılanma sırasında, bir üretim yöntemi olan fordizm, Keynesyen ekonomi politikalarla ve sosyal devlet anlayışıyla desteklenerek bir sermaye birikim rejimi olarak geliştirilmiştir. Fordist birikim rejimi, “bürokratik-teknik rasyonalite ilkeleriyle yönetilen devlet müdahaleciliği, sisteme tutarlılığı veren politik güç biçimlenmesi ve özel çıkar grupları arasında bir denge aracılığıyla kaynaştırılan bir kitlesel ekonomik demokrasi düşüncesine” dayandırılmıştır⁷. Fordizmin birikim rejimi olarak önemli özelliklerinden biri, devletin denge sağlayıcı öge olarak ekonomiye müdahalesidir. Devlet kendi payına toplam talep üzerinde belirleyici rol

oynamış; meta üretimi olmayan sektörde önemli miktarda iş olanağı yaratmış ve sosyalleşmiş ücret artışını düzenlemiştir⁸. İkinci özellik ise emeğin örgütlü gücünün tanınmasına bağlı olarak emek ve sermaye arasında bir uzlaşma sağlanmasıdır.

Fordizm, toplam sunu ve toplam istem arasında denge sağlayabilmek amacıyla, sosyal devlet anlayışı ve emek - sermaye ilişkilerinde emeğin örgütlü gücünün tanınması ilkelere üzerine kurgulanmıştır. Fordist birikim rejimine dayalı yeniden yapılanma süreci, devletin ekonomik ve toplumsal yaşamın en küçük bölümlerine kadar uzandığı ve emeğin örgütlü gücünün kabul edildiği sosyal devlet anlayışı ile tamamlanmıştır.

Emek, sermaye ve devlet arasında bir uzlaşma ve denge arayışını yansıtan sosyal devlet, yalnız burjuvazinin tercihleri ve fordist birikim rejiminin zorlayıcılığı sonucu kurulmuştur. Örgütlü işçi hareketinin, üretimden kaynaklanan gücü, hak ve özgürlük savaşmaları ve kapitalizme seçenек bir sistemi temsil eden SSCB'nin varlığı, burjuvaziyi sosyal devleti benimsemeye zorlamıştır. Bu anlamda, sosyal devlet, çalışanların siyasal örgütlerinin liberal dogmalara baş kaldırışı biçiminde de yorumlanabilir⁹. Siyasal demokrasinin ekonomik demokrasi ile desteklediği bu dönemde ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar uluslararası bildirgelerle tanınmış; meslek edinme, eğitim, çalışma, örgütlenme, sosyal güvenlik ve ücret eşitliği, ekonomik ve toplumsal yaşamda her türlü ayrımcılığın önlenerek eşitliğin sağlanması, yoksulluğun önlenmesi, yaşam standardı gibi haklar kazanılmış ve kısmen yaşama geçirilmiştir.

POSTFORDİST BİRİKİM REJİMİ VE "GOOD GOVERNANCE"

1970'li yıllar boyunca, gelişmiş ülkelerde ortalama kâr oranları ve ulusal gelirden kâr bölümümü düşmüş, ortalama işsizlik ve enflasyon oranları yükselmiştir¹⁰. Bu ekonomik gelişmeler 1970'lerin ikinci yarısında belirginleşen bir ekonomik bunalımı ya da birikim bunalımını beraberinde getirmiştir. Kriz, sistemin yeni bir birikim rejimi ve devlet anlayışıyla kendini yenilemesini zorunlu kılmış, postfordist birikim rejimine geçilmiştir. Postfordizm, farklılaşmış üretim ve tüketim biçimi, eksik istihdam ve taşeronlaşma, sendikasılaşma ve bireysel sözleşmeler üzerine yapılandırılmıştır.

Bilişim ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler üretim birimlerinin esnekliği arttığı bu dönemde, yeni birikim rejimi esneklik üzerinde yapılandırılmıştır. Üretimin esnekleşmesiyle, toplumsallaşmış tüketim tarzlarından özelleşmiş tüketim tarzlarına doğru kayış olmuş, küçük grup standartları yaratılmış. Stoksuz üretim (JIT) ve müşteri odaklı yönetim anlayışları egemen olmaya başlamıştır. Yeni üretim yöntemleri işgücünün kendi içinde ayrıştırılarak emek gücü esnekleştirilmiş, taşeronlaşma nedeniyle emeğin istihdam güvencesini olumsuz yönde etkilemiş, emeğin örgütlü gücü parçalanmış demokrasinin temel öğelerinden biri olan örgütlü işçi hareketini zayıflatılmıştır. Emek üzerinde farklılaşma ve parçalanma yönünde bir etki yaratan esnek birikimin, sermaye üzerindeki etkisi ise küreselleştirici nitelikte olmuştur.

Fordist rejimin temel dayanaklarından olan emek örgütlenmelerinin zayıflayıp, parçalanmasına bağlı olarak devlet, örgütlü emek ve sermaye arasında uzlaşma sağlama rolünden vazgeçerek toplumu oluşturan tüm aktörlerin serbest piyasa ekonomisi içerisinde bir dengeye ulaşacağını varsayarak ekonomik ve toplumsal yaşamdan geri çekilmiş,

“sosyal devlet” anlayışı erozyona uğramıştır. Küreselleşme sürecinin, “sosyal devlet” anlayışını değiştirerek devleti postfordist birikim rejiminin gereklerine göre kavramsallaştırması ve kamu yönetimini yeniden yapılanması süreci, 1980’li ve 1990’lı yıllar olarak birbirini tamamlayan iki dönemde çözümlenebilir. 1980’li yıllarda “değişim” bir paradigma olarak sunulmuş, değişimin yönü küresel rekabet koşullarına uyum olarak gösterilmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise yaşanan “değişim” sürecinin olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasına koşut olarak, topluma hizmet sunmakta yetersiz kalan devlete yeni bir kimlik aranmaya başlanmıştır. 1980’lerin hızlı değişim ortamında “public management”, “new public management” gibi governance formların uygulanmış, 1990’larda is “good governance” (reinventing government) modeliyle hükümet yeniden keşfedilmeye çalışılmıştır.

Public management ve new public management” yaklaşımları, kamu çalışanlarının ve kamu harcamalarının azaltılması, özelleştirme, kamu hükümet hizmetlerinin ve işlevlerinin yerleştirilmesi yollarıyla hükümeti küçültme çabalarını içermektedir¹¹. New public management formu, fordist dönemin governance formu olan sosyal devlet modelinden geri dönüşü göstermektedir. Bu değişim, devlet ve kamu yönetiminin rekabetçi serbest piyasa ortamında bir işletme gibi kâr amaçlı çalışması, sunduğu hizmetlerden kâr elde etmeyi kamu yararının üzerinde tutması anlamına gelmektedir. Bu governance formunda, devletin temel amacı, küresel rekabet koşullarında rekabet edebilirlik ve ekonominin sürdürülebilirliğidir. Bu amaca uygun olarak, küresel pazar koşullarına göre kolaylıkla değişebilen, müşteri odaklı, esnek bir devlet anlayışı ve kamu yönetimi örgütlenmesi geliştirilmiş; devlet küresel sermaye birikimini kolaylaştırıcı güçlü bir kurumsal araç haline gelmiştir¹².

Postfordist esneklik ilkesinin kamu yönetimine uygulanması, farklı yöntemler ve kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmiş olsa da, bu politikalar özelleştirme, kamu hizmetlerinin sözleşmeler aracılığıyla özel sektöre devri (contracting system), “bağımsız idari otorite”lerin (public agency) oluşturulması ve yerleşme noktalarında özeltenebilir. Kamu yönetiminin kurumsal bütünlüğünün parçalandığı, kamu hizmetlerinin farklı statüdeki örgütler tarafından sunulduğu bu süreç, bir anlamda kamu yönetiminin parçacılaşmasını yansıtmaktadır. Bu parçacılaşma, bir çok kamu kurumunu yasama organının, kısmen yargı ve yürütme organlarının denetimi dışına çıkartarak erkler arasındaki dengeyi bozmıştır.

1980’li yıllarda uygulanmaya başlayan bu toplumsal, siyasal ve ekonomik politikalar toplumsal ve ekonomik krizlere ek olarak, devletin saygınlığını yitirmesi ve güven kriziyle sonuçlanmıştır. Esnek uzmanlaşmanın üretim sürecini parçalaması sonucu yaşanan hızlı taşeronlaşma süreci, büyük kitleleri üretim sürecinin dışına iterek yoksullaştırmıştır. Batı Avrupa’da ve ABD’de çok sayıda insan işsiz kalmış, işsizlik oranı artmıştır¹³. Sosyal devlet dönemindeki görece emek ve sermaye dengesi, emek aleyhine bir denge-sizliğe dönüşmüştür. Ücretlerin düşüklüğü, iş güvencesinin olmayışı, yoksulluk, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği 21. Yüzyıla girerken önemli toplumsal sorunlar olarak tartışılmaya başlamıştır. Örneğin Alden ve Thomas, son yıllarda Avrupa’da “toplumsal patlama”, “toplumsal eşitlik ve adalet” konularının en çok tartışılan konular olduğunu vurgulayarak, işsizlik ve varlıklı ile yoksul arasındaki gelir eşitsizliğinin hızla büyü-

mesine dikkat çekerek ve ilgilileri "toplumsal patlama" konusunda uyarmaktadırlar¹⁴.

Bu olumsuz sonuçlar dikkate alınarak, 1990'larda yeni governance modeli arayışları başlamıştır. Teorik olarak bir çok paradigmanın tartışıldığı bu dönemde, Osborne ve Gaebler tarafından geliştirilen "reinventing government" paradigması, Clinton yönetimi tarafından "National Performance Review" (NPR) programı adı altında uygulanmış¹⁵, Dünya Bankası tarafından "good governance" adıyla küresel bir model olarak sunulmuştur.

"Reinventing Government" Projesi / "Good Governance"

"Reinventing government" paradigması, hükümeti "girişimci hükümet" olarak kavramsallaştırmış ve yeni hükümet anlayışını şöyle açıklamıştır: Girişimci bir hükümet gönüllü olarak eski programlardan ve yöntemlerden vazgeçmelidir. Yenilikçi, rekabetçi, yaratıcı ve imaj sahibi olmalı, risk yüklenmelidir. Yerelleşmeli ve kentsel işlevlere bütçe yapıcı olarak değil para yapıcı olarak eğilmelidir. Özel sektörle birlikte çalışmalı. Çalışanlarını bir işletme anlayışında istihdam etmeli. Pazar yönelimli olmalı, özelleşmeli ve gelir yaratıcı etkinlikler yaratmalıdır. Performans ölçümü üzerinde odaklanmalı. Toplulukların sahiplendiği bir hükümet olmalıdır¹⁶". Yeni governance modelinin belirleyici özellikleri; Pazar odaklı ve rekabetçi olmak, yerelleşme ve toplulukların sahiplendiği hükümet olarak üç temel noktada özetlenebilir.

Yazarlara göre, good governance/iyi yönetim, rekabet; etkinliği sağlayan, müşterilerin gereksinimlerini karşılayan ve toplumun sahiplendiği girişimci bir hükümet ile gerçekleşebilir. Modelde, "kamu-özel rekabeti", "özel-özel rekabeti", "kamu-kamu rekabeti" olarak üç çeşit rekabet üzerinde durulmakta ve bağımsız idari otoritelerin ve yerel yönetimlerin özel sektörle ve kendi aralarında rekabet etmesi önerilmektedir. Bu rekabet yıkıcı bir rekabet olmamalı, iyi olanın kötü olanı dışladığı bir rekabet olmalıdır. Gruplar ve örgütler arasındaki rekabet moral yükseltici ve yaratıcılığı artırıcı olmalıdır¹⁷. Rekabetçi bir hükümet ve kamu yönetimi tablosu çizen model, rekabetin yıkıcı sonuçlarından korunabilmek için hükümete, yurttaşları güçlü kılan, toplulukların sahiplendiği bir hükümet olma görevini vermiştir. Rekabetin yıkıcı etkilerinden korunma kendisi de rekabetçi bir öge olarak tanımlanan hükümete değil, insiyatif ve güç sahibi topluluklara bırakılmıştır.

Modele göre, toplulukların sahiplendiği bir hükümet olabilmek için, yurttaşları bürokrasinin yönetim ve denetiminin dışına çıkartarak, kendi işlerini yapabilir kılmalıdır. Kamu ve özel sektör ayrımına topluluklardan ve sivil toplum örgütlerinden oluşan bir "üçüncü sektör" eklenmiş, sosyal devlet döneminde devletin temel görevi olan toplumsal boyutlu kamusal hizmetleri sunma işlevi üçüncü sektörle verilmiştir. Bu durum üçüncü sektörün varlık nedeni ve tanımında açıkça ortaya çıkmaktadır. Yazarlara göre: "Günümüzde geleneksel olarak kamu tarafından sağlanan hizmetlerin çok azının kamu tarafından karşılanmaktadır, çünkü hükümetler fazla para harcamadan sorunları çözme baskısı altındadır¹⁸". "Üçüncü sektör, özel kişiler tarafından oluşturulan ve denetlenen, ancak özel servet birikiminden çok kamusal ya da toplumsal gereksinimleri karşılamak için varolan kuruluşlar¹⁹".

Model, topluluklar ve sivil toplum örgütleri – bürokrasi – sermaye üçlüsü arasında karşılıklı etkileşimle ve dağınk çok yönlü ağlar sistemi işleyen toplulukların kendi düzenlemelerini kendilerinin yapması ve denetlemesi, kendi sorunlarını kendilerinin çözmesi ilkesine dayanan bir devlet anlayışını kavramsallaştırmıştır. Hükümeti yeniden keşfederek devlete yeni bir kimlik vermeyi amaçlayan model, Dünya Bankası tarafından küresel bir form haline getirilmiş, “good governance” modeli olarak müşterilerine sunulmuştur. Dünya Bankası’nın “1992 Governance Raporu”nda modelin temel öğeleri; “public sector management”, “accountability” (hizmet sunulan topluluklara/müşterilere hesap verebilirlik), “şeffaflık ve bilgilendirme” (kalkınma için gerekli yasal çerçevenin hazırlanması) olarak saptanmıştır²⁰. “Public sector management” ögesi, 1980’lerin kamu yönetiminin “pazar odaklı işlemesi, rekabetçi olması, esneklik ve yerelleşme” politikalarını içeren “new public management” yaklaşımını 1990’lar için yeniden önermektedir. Bu politikalar hesap verebilirlik ve şeffaflık öğeleriyle desteklenmektedir. toplulukların sahiplendiği bir hükümet olabilmek için topluluklara hesap verebilmek ve onları bilgilendirmek temel koşul olarak görülmektedir.

Good governance modelinin temel öğeleri çerçevesinde, Dünya Bankasının kamu sektörü stratejisi “katılım”, “rekabetçi baskı”, “kurallar ve kısıtlamalar” olmak üzere üç mekanizma üzerine yapılandırılmıştır²¹.

- Katılım; yerel halkın yaşamlarını etkileyen konularda seslerini duyurabilmeleri ve yerel yönetimlerin yurttaşlara hesap verebilmesini sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesidir. yerel yönetimlerin ekonomik ve politik amaçlarına ulaşabilmek için bir araç olarak ele alınmıştır.
- Rekabetçi baskı; yerelleşerek merkezi yönetimin tekeline çıkan hizmetlerin sunumunda yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum örgütleri gibi alternatif servis sağlayıcılara kapıların açık olmasıdır. Alternatif hizmet sağlayıcıları arasındaki rekabetçi baskı hizmetlerin kalitesini arttıracaktır.
- Kurallar ve kısıtlar; etkili bir yerelleşme merkezi yönetimin üstlendiği aktif rolü açıklar. Bu rol, kurallar ve kısıtlar yoluyla sorumlulukların yönetimler düzeyinde dağıtılması, servis sağlayıcıların etkin hizmet sunabilmesi için teşvik edici mali bir disiplin oluşturmasıdır. Bu kurallar hem yerel esnekliği sağlayıcı hem de merkezi amaçlarla ulaşmayı sağlamalıdır.

Yerelleşme, Devletin toplumsal boyutunun küçültüldüğü ve kamu yönetiminin kamusal özünü yitirdiği ve kurumsal bütünlüğünün bozulduğu 1980’li yıllarda, yerelleşme politikaları, esneklik ilkesine uygun olarak ulusötesi sermaye hareketlerindeki değişiklikler üzerinde yapılandırılmıştır. Merkezi yönetimde yaşanan esnekleşme ve işletmeleşme süreci yerel yönetimlerde de yaşanmış, merkezi yönetimin parasal desteğinden yoksun kalan yerel yönetimler, ulusötesi sermaye ile doğrudan ilişki kurma ve eklemlenme sürecine girmiştir. 1990’lı yıllarda yerel toplulukların katılımı nosyonu eklenerek aynı politikaların izlenmiş, 1980’lere oranla çok daha yoğun bir yerelleşme yaşanmıştır. Yerelleşme, “good governance” modelinin temel ögesi olarak sunulularak, siyasal ve ekonomik rasyonallite için gerekli bir araç olarak değerlendirilmiştir²².

"Good governance" modeli, yerelin yeni işlevlerine uygun olarak, özgün süreçler ve düzenekler geliştirilmiştir. İçte ve dışta rekabet üzerine kurulmuş olan ve çok yönlü ağlar sistemi içinde işleyen "local governance" (yerel yönetim) modeli, toplulukları yapabilir kılma ve üst düzeyde bir finansal yerelleşme üzerinde yapılandırılmıştır. Toplumu yakından ilgilendiren işlevlerin yerelleşmesi çok düşükken, finansman yüksek derecede yerleştirilmiştir²³. Yerel yönetimler ekonomik, toplumsal, siyasal boyutları olan bir yönetsel birim olmaktan uzaklaşarak, özel sektör ve üçüncü sektörle hem rekabet eden hem de işbirliği yapan bir şirkete benzemiştir.

"Good governance" modeli, hükümet formu olarak, 1980'lerin daha küçük ve daha az yönlendirici devlet düşüncesinin yarattığı, neo-liberal reformlarından sonra ortaya çıkan küresel ve egemenliğini yitirmiş yeni hükümet formunu kavramsallaştıran yeni devlet anlayışını yansıtmaktadır²⁴. Bir anlamda, 1980'lerin uygulamalarının bir devlet modeli çerçevesinde kavramsallaştırılıp, kurumsallaştırılmasıdır. Bu nedenle, özünde 1980'lerin uygulamalarından farklı politikalar getirmemekte, 1980'lerin kamu yönetiminin kamusal bir mantıkla değil, bir işletme mantığıyla rekabet koşullarına göre işletilmesi eğilimi en uç noktaya gitmektedir. Eski politikalara "hesapverebilirlik" ve "şeffaflık" öğeleri eklenerek katılımcı bir görüntüyle hükümete duyulan güven artırılmaya çalışılmaktadır.

Toplumsal sınıfların temsili üzerine kurulu bir demokrasi anlayışından, toplulukların /sivil toplum örgütlerinin temsiline dayanan bir demokrasi anlayışına geçilmiştir. Sosyal devletin demokrasi anlayışı, dar anlamda yasama ve yürütme organlarının seçimine dayanmaktaydı. Bu temsil mekanizması ideal bir demokrasi için yeterli olmasa da: yurttaşların politikayla etkin biçimde ilgilenmesini kolaylaştırması, diyalog yoluyla politik uzlaşmanın sağlanması, kamu politikalarını üretken bir ekonomi ve sağlıklı bir toplum oluşturulabilmesi ve yurttaşların yararına egalitarian bir demokrasi uygulama olanağı sağlaması açısından önemlidir²⁵. Good governance modelinin oy potansiyeline değil, toplulukların kendi gereksinmelerini kendilerinin karşılama kapasitelerine dayanan katılım mekanizması ise emekçilerin en büyük güçlerinden biri olan oy potansiyellerini dışlayarak sistemde temsil edilmelerini zorlaştırmaktadır.

Good governance modelinde, yasama ve yürütme organlarında toplumsal sınıfların temsil edilmeleri yerine, "yapabilir güçte olan" ya da ulusötesi finansal örgütlerin ve ulusötesi sermayenin desteğiyle "yapabilir kılınan" toplulukların ve sivil toplum örgütlerinin rekabetçi bir ortamda etkinlik gösteren bağımsız idari otoriteler ve yerel yönetimlere bir paydaş olarak katılımının sağlanması üzerine oturtulmuştur. Toplum, aktif – pasif paydaşlardan oluşan parçalara ayrılmıştır. Bu ayrışma bir yandan topluluğa üye olan ve olmayan paydaşlar biçiminde, diğer yandan da yönetime katılabilen ve katılamayan ya da işbirliği için ortak bulabilen ya da bulamayan topluluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum temsili demokrasinin özünde var olan temsil krizini daha da derinleştirmekte, yurttaşların kamu politikalarını etkileyebilme şansları ve kamu hizmetlerinden eşit koşullarda yararlanabilme hakları tartışmalı hale gelmektedir. Model devletin topluluklara ve sivil toplum örgütlerine hesap verebilmesi üzerine kurulmuştur. Kamu hizmetlerini sunma işlevini üstüne alan sivil toplum örgütleri, "hesapverebilirlik" ve "şeffaflık" ilkeleriyle denetim işlevini de üstlenmektedirler. Ancak uygulamada, bir kaynak kullanıcı ve hizmet sağlayıcı haline gelen sivil toplum örgütlerinin "hesapverebilirliği" ve "şef-

faflığı” konusunda sorunlar çıkmıştır, bu nedenle sivil toplum örgütlerinin meşruiyetleri ve temsil yetenekleri tartışma konusu olmaktadır²⁶.

KALKINMA VE PLANLAMA ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Kalkınma kavramı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde “Üçüncü Dünya” hareketinin doğuşuyla ortaya çıkmıştır. SSCB’nin “merkezi planlamaya” dayalı kalkınma politikaları ile kapitalist dünyanın “serbest girişim ve açık pazara” dayalı kalkınma politikalarının rekabet ettiği bu dönemde, kapitalist dünya üçüncü dünya ülkelerini çevresinde tutabilmek için, bu ülkelerin taleplerine kısmen yanıt veren “ulusal kalkınmacı” politikaları benimsemiştir. Bretton Woods Kurumları tarafından Üçüncü Dünya Ülkelerinin kalkınmaları için fonlar oluşturmuş, böylece uluslararası sermayenin bu ülkelere gitmesi için gerekli altyapı yatırımları gerçekleştirilerek merkez-çevre ülkelerin ekonomik bütünleşmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomik bağımsızlık ve kalkınma istemlerine, fordist birikim politikalarıyla uyumlu biçimde, katı işbölümü, planlı ve karma ekonomi anlayışına dayanan ulusal kalkınmacı politikalarla yanıt verilmiştir. 1950’ler ve 1960’larda kalkınma kuramı, etkin bir devlet öncülüğünü öngörüyordu, bu öncülük yalnız iç kaynakların akışı ve kullanımında değil, aynı zamanda ekonomik büyüme amacıyla uluslararası kapitalist ekonomi tarafından gelişmekte olan ülkelere önerilen müdahaleci ve korumacı politikaları ve yapısal engellemeleri de içeriyordu²⁷. Ulusal kalkınma anlayışı kuramsal olarak, sosyal devletin bütünlük, uyum ve denge sağlayıcı doğasına uygun olarak; ulusal bütünlük ve ulusal ekonominin korunması, kamu müdahalesi yoluyla piyasanın sosyalize edilmesi ve ulusal kaynakların toplumsal sınıflar arasında dengeli dağılımı politikaları üzerinde odaklanmıştır. Bu amaçlara ulaşabilmek için, pazarın işlemlerini yönlendiren ve denetleyen, pazar ile toplum arasında denge ve uyum sağlayan araçlar olan kalkınma planları merkezi olarak hazırlanmış ve kamu sektörü için “zorunlu”, özel sektör için “özendirici” biçimde uygulanmıştır.

Postfordist birikim rejimine geçişle birlikte, fordizmin, planlı ekonomiyle denge, uyum, bütünlük ve istikrar arayışı yerini tüm süreçlerin piyasanın kaotik yapısına bağlandığı esneklik üzerine yapılan kalkınma politikalarına bırakmıştır. Kalkınma kuramındaki neo-liberal karşı devrimle, ulusal kalkınma kuramını kökten değiştirilmiştir. Ulusal kalkınma kuramındaki merkezi planlamanın yerini serbest pazarın, kamu girişimciliğinin yerini özelleştirmenin, ulusal ekonomiyi oluşturabilecek ithal ikameci ve korumacı politikaların yerini küresel pazara açık ekonominin aldığı bir kalkınma anlayışı egemen olmuştur²⁸. Toplumun ve ekonominin depolitize edildiği bu süreçte; istikrarın yerini istikrarsızlık, planlamanın yerini de “düzenlemeler” almaya başlamıştır.

Neo-liberal kalkınma politikaları, küreselleşme sürecinde büyük bir esneklik ve hareketlilik kazanan ulusötesi sermayenin önündeki ekonomi bürokrasisi, karma ekonomi, planlı ekonomi, emek-sermaye uzlaşması gibi engelleri kaldırmış, bürokrasinin yeni kalkınma politikalarına uygun olarak esnekleşmesini sağlamıştır. Topluklara dayanan, esnek ve çok yönlü ağlar sistemi içinde işleyen “good governance” modeline uygun olarak, toplumun değil toplulukların çıkarlarına ve kalkınmasına dayanan, bütünsel değil, parçacık

bir planlama anlayışı egemen olmuştur. 1980'lerde kalkınmayı tümüyle küresel pazar sistemine bırakan neo-liberal kalkınma stratejisi, 1990'larda sivil toplum örgütleri ile desteklenmiş, sivil toplum kalkınma amaçlarına ulaşabilmek için bir araç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır²⁹. Sosyal devletin ulusal merkezi planlama anlayışının yerini yerel ve topluluklar tarafından geliştirilip yönlendirilen "işbirliğine dayalı" planlama anlayışı (collaborative planning) almıştır³⁰.

Topluluklara Dayanan Kalkınma Politikası Örneği Olarak; Toplulukların Yönlendirdiği Kalkınma (TYK) Modeli:

Kamu – özel - gönüllü sektör işbirliğine dayanan "good governance" modelinin geliştirilmesine koşut olarak, Dünya Bankası tarafından "toplulukların yönlendirdiği kalkınma" (TYK) (Community driven development) modeli geliştirilmiş, topluluklara proje bazında krediler verilerek bu modeli yaşama geçirilmiştir.

Toplulukların yönlendirdiği kalkınma (TYK) modeli; "topluluk guruplarına yaşamlarını yakından etkileyen kararlarda ve kaynakların kullanımında denetim ve yetki sağlamaktır. Bu gruplar hizmet sağlayan, yerel yönetimler, özel sektör, merkezi yönetim birimleri ve sivil toplum örgütleri ile sorumluluk alacak biçimde işbirliği içinde çalışmalıdır. TYK, ekonomik etkinlikleri ve kaynakların yönetimini yoksul halkı yapabilir kılacak, "good governance" uygulamasını geliştirecek ve yoksulları güvenceye alacak biçimde organize ederek altyapı hizmetlerinin ve toplumsal hizmetlerin sunulmasını sağlamanın yoludur³¹".

Modelde katılım, paydaşların yaşamlarını yakından etkileyen kalkınma girişimlerini, kararlarını ve kaynakların kullanımını etkileyebilme ve denetleyebilme sürecidir. Paydaşlar (stakeholders), banka tarafından finans edilen projelerin etkilediği ve ilgilendirdiği kişilerdir. Paydaşların çıkarları, görelî etkileme düzeyleri ve güçleri projeden projeye değişir. Katılım, bireylerin kendileri için daha iyi bir dışsal çıkar sağlamaları amacıyla gerçekleşir. Bireyler kendi çıkarları için olduğu kadar, koşulları kendi refah değerlerini etkileyen komşularını da dikkate almalıdır. Birey komşuları ile belediyenin sunduğu hizmetten bağımsız olarak daha iyi bir su hizmeti elde edebilmek için komşularıyla birleşmeye karar verebilir³².

Dünya Bankası, toplulukları yapabilir kılma üzerine geliştirdiği kalkınma modelinde, yapabilir kılınan toplulukları sosyal sermaye olarak tanılamaktadır. Sosyal Sermaye karar verme sürecine katılmak ve kaynakların dağılımında sorumluluk almak için ortak değer ve normları paylaşan yapabilir toplulukların kendilerini etkin biçimde organize etmelerinden oluşan bir ağıdır³³. Sosyal sermaye kooperatif bir sosyal etkinliği yansıtır. Ekonomik kalkınmada sosyal sermayenin öneminin artması, bağımsız bir şirketin kamusal ve özel ve gönüllü partnerleriyle sürekli ve güçlü işbirliği bağları kurmasını gerektiren bir ağ (network) kapitalizminin yükselişidir³⁴. Böylelikle, postfordist esneklik nedeniyle ölçek ekonomilerinin üstünlüklerinden yararlanamayan bir çok işletmede ve kurdaki bu boşluğun toplulukların yarattığı sinerji ile kapatılması amaçlanmaktadır.

TYK Modelinin temel varsayımları şöyle özetlenebilir. “Kamu- özel-gönüllü sektör işbirliği bir sektörün diğer sektörü güçlendirmesi yoluyla bireysel sektörel yetersizliği aşar. Bu işbirliği, katılanlara başarısız olmaktan kaçınmak için karşılıklı bir denetleme ve gözetme ortamı hazırlar, özel sektörün kar getirmeyen bir alana yatırım yapmaktan kaçınması, devletin verimsizliği ve yetersizliği, gönüllü sektörün kaynaklardan yoksunluğu arasında bir denge kurulur³⁵”. Bu varsayımlar katılım açısından çözümlendiğinde, katılımın ekonomik rasyonalite için bir araç olarak ele alındığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere “küreselleşmeye uyum sağlama” olarak sunulan bu rasyonalite ulusötesi sermaye için sermayenin önündeki tüm engellerin kalkmasıdır. Kapitalizmin “eşitsiz gelişme yasası” ve fordizmin denge ve uyum arayışının yerini postfordizmin uyumsuzluk ve çatışma üzerine yapılanan esneklik ilkesinin alması dikkate alındığında, bu rasyonalitelerin çatışması kaçınılmazdır. Gelişmekte olan ülkelerin değil, ulusötesi sermayenin ekonomik rasyonaliteleri gerçekleşmektedir. Liberalizasyon politikaları ile özdeşleşen bu TYK modeli ve planlama anlayışı, bütüncül olarak bir kalkınma yaratmamakta, küresel ve ülkeler düzeyinde belirli bölgelerde her an krize girebilecek geçici ekonomik canlılıklar yaratmakta, bütünsel yapı içinde bölgesel ve toplumsal eşitsizlik ve dengesizlik başat biçimde ortaya çıkmaktadır. Katılımcı ve özgürleştirici olduğu ileri sürülen bu kalkınma model, yarattığı bu sonuçlarla, özgürlüğün olmazsa olmaz koşulu olan eşitliği yok etmektedir, var olan eşitsizlikler daha da derinleşmektedir.

SONUÇ

Küreselleşme sürecinde devletin, ekonomik, siyasal, toplumsal alanlardaki belirleme ve planlama gücünün gerilemesi, devleti sermaye birikimini sağlayan teknik bir aygıt haline getirmiştir. Devlet ulusötesi merkezlere bağlı bir alt düzenleyici rolünü üstlenmeye başlamıştır. Kalkınma ve planlama işlevi bütünüyle ulusötesi finansal kurumlara devredilmiş, bu kurumların sunduğu devlet ve kalkınma modelleri çerçevesinde sosyal devletten boşalan alan sivil toplum örgütlerine ve ulusötesi sermayeye bırakılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde sivil toplum örgütlerinin zayıf olmalarından kaynaklanan sorun yine Dünya Bankası tarafından geliştirilen “gönüllü geliştirme” programlarıyla aşılmaya çalışılmaktadır.

Ulusal kalkınma modelinde merkezi planlama, ithal ikamesi politikası, kotalar vb. araçlarla ekonomilerini sınırlı da olsa koruyabilme şansına sahip olan gelişmekte olan ülkeler, küreselleşme sürecinde bu yetkilerini tümüyle yitirmişlerdir. Planlama etkinliğinin merkezi otoritenin denetiminden çıkmış olması demokratikleşme adına önemli bir aşama olarak sunulmaktadır ancak, görünürde demokratik olan bu kalkınma ve planlama modeli özünde toplumsal eşitsizlikleri kurumsallaştırmaktadır ve topluluklar değil küresel otoriteler tarafından yönlendirilmektedir. Kalkınma ve planlama anlayışı ulusal düzeyde yerleşip, parçacillaşırken, küresel düzeyde merkezileşmekte ulusötesi finans kurumları tarafından hazırlanan “küresel planlar” dünyayı biçimlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali Farazmand, "Globalization, The State And Public Administration: A Theoretical Analysis With Policy Implications For Developmental States", **Public Organization Review: A Global Journal** 1: 2001, ss.437 – 463.
- Archon Fung, Erik O. Wright, "Deepening Democracy: Innovations in Empowered Participatory Governance", **Politics&Society**, Vol.29, No.1 March 2001, ss.5-41.
- Barry P Norman, **Yeni Sağ**, Çev. Cevdet Aykan ,TİSAMAT, Ankara, 1989.
- C.G.Pickvance, "Decentralization and Democracy in Eastern Europe: a Sceptical Approach", **Environment and Planning C: Government and Policy**, vol.15, 1997.
- Charles Polidano, David Hulme, "Towards a Post-New Public Management Agenda", **Public Management Review**, Vol.3, Issue3, 2001, ss.297-303.
- David Harvey, **Post Modernliğin Durumu**, Çeviren: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.
- David Osborne, Ted Gaebler, **Reinventing Government**, A William Patrick Book, Eighth printing, USA, 1992.
- David Skidmore, "Civil Society, Social Capital and Economic Development", **Global Society**, Vol.15, No.1, 2001, ss.53-72.
- Gary L. Wamsley, James F. Wolf, "Can a High-Modern Project Find Happiness in a Postmodern Era", **Refounding Democratic Public Administration**, edt. Gary L. Wamsley / James F. Wolf, Sage Publication, USA, 1996, ss.1-37.
- Gençay Şaylan, **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitapevi, No:109, Ankara, 1995.
- Giles Mohan, Kristian Stokke, "Participatory Development and Empowerment: The Dangers of Localism", **Third World Quarterly**, Vol.21, No.2, 2000, ss.247-268.
- J. Alden, H. Thomas, "Social Exclusion in Europe: Context and Policy", **International Planning Studies**, Vol.3, No.1, 1998, ss.7-13.
- Jacques Adda, **Ekonominin Küreselleşmesi**, çev. Sevgi İnceci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Jacques Gouverneur, **Kapitalist Ekonominin Temelleri**, çev. Fikret Başkaya, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- Jeswald W. Salacuse, "From Developing Countries to Emerging Markets: The Legal Challenges of Economic Change", **International and Comparative Corporate Journal**, Vol.2, Issue 3, 2000, ss.277-295.
- Jos G. M. Hilhorst, "Industrialization and Local/Regional Development Revisited", **Development and Change**, Vol. 29, 1998, ss. 1-23.
- Karl Marx, Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, 1848 Almanca Baskısından çeviren: Süleyman Aslan, Bilim ve Sosyalizm Yayınlar, Ankara, 1976.
- Kefa M. Otiso, "State, voluntary and private sector partnerships for slum upgrading and basic service delivery in Nairobi City, Kenya", **Cities**, Vol. 20, No. 4, 2003, ss. 221-229.

Lois Recascino Wise, Stefan Szücs, "The Public/Private Cleavage in a Welfare State: Attitudes Toward Public Management Reform", **Governance: An International Journal of Policy and Administration**, Vol.9, No.1, January 1996, ss.43-70.

Mark Neufeld, Theorising Globalization: "Towards a Politics of Resistance – A Neo Gramscian Response to Mathias Albert", **Global Society**, Vol.15, No.1, 2001, ss. 93-106.

Martin J. Smith, "Reconceptualizing The British State: Theoretical and Empirical Challenges to Central Government", **Public Administration**, Vol.76, Spring 1998, ss. 45-72.

Neil Harris, "Collaborative Planning From Theoretical Foundations to Practice Forms", **Planning Futures: New Directions for Planning Theory**, ed. Allmendinger, Philip, Routledge, USA, 2001, ss.19-41.

Paul Bowles, "Regionalism and Development after(?) the Global Financial Crises", **New Political Economy**, Vol.5, No.3, 2000, ss.433-455.

Paul Hirst, Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorguluyor**, çev. Çağla Erdem / Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.

Peter H. Merkl, **Political Continuity And Change**, Harper & Row Publishers, USA, 1967.

Somik V. Lall, Uwe Deichmann, MattiasK. Lundberg, Nazmul Chaudhury, "Tenure, Diversity, and Commitment Community Participation for Urban Service Provision", **World Bank Policy Research Working Paper 2862**, June 2002, ss.1-32,

Wayne Ellwood, **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, çev. Betül D. Genç, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

World Bank, **Governance The World Bank's Experience**, World Bank Washington D.C., 2nd printing, 1996.

World Bank, **Reforming Public Institutions and Strengthening Governances /A World Bank Strategy2000**, The International Bank for Reconstruction and Development, Washington, D.C., 2000.

World Bank, **Community Driven Development**, CDD-Document-4-10.Doc, April 11, 2001.

World Bank, "Social Capital Initiative" (Web site: <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/scindex.htm>), 2000.

Notlar

1 Mark Neufeld, Theorising Globalisation: "Towards a Politics of Resistance – A Neo Gramscian Response to Mathias Albert", **Global Society**, Vol.15, No.1, 2001, ss. 93-106, s. 97.

2 Karl Marx/Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, 1848 Almanca Baskısından çeviren: Süleyman Aslan, **Bilim ve Sosyalizm Yayınlar**, Ankara, 1976, s.29.

3 Jacques Adda, **Ekonominin Küreselleşmesi**, çev. Sevgi İnceci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.51.

4 Paul Hirst / Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorguluyor**, çev. Çağla Erdem / Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s.8.

5 Wayne Ellwood, **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, çev. Betül D. Genç, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.24-28

- 6 Peter H. Merkl, **Political Continuity And Change**, Harper & Row Publishers, USA, 1967, s.153.
- 7 David Harvey, **Post Modernliğin Durumu**, Çeviren: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 1997, s.159.
- 8 Jacques Gouverneur, **Kapitalist Ekonominin Temelleri**, çev. Fikret Başkaya, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s.245-246.
- 9 Gencay Şaylan, **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, No:109, Ankara, 1995, s.60.
- 10 Barry P., Norman; **Yeni Sağ**, Çev. Cevdet Aykan, TİSAMAT, Ankara, 1989, s.1.
- 11 Lois Recascino Wise / Stefan Szücs, "The Public/Private Cleavage in a Welfare State: Attitudes Toward Public Management Reform", **Governance: An International Journal of Policy and Administration**, Vol.9, No.1, January 1996, ss.43.70, s.43.
- 12 Ali Farazmand, "Globalization, The State And Public Administration: A Theoretical Analysis With Policy Implications For Developmental States", **Public Organization Review: A Global Journal** 1 :2001, ss.437 – 463, s. 449.
- 13 Jos G. M. Hilhorst, "Industrialization and Local/Regional Development Revisited", **Development and Change**, Vol. 29, 1998, ss.1-23, s.20.
- 14 J. Alden / H. Thomas, "Social Exclusion in Europe: Context and Policy", **International Planning Studies**, Vol.3, No.1, 1998, ss.7-13, s.8,11.
- 15 Gary L. Wamsley/James F. Wolf, "Can a High-Modern Project Find Happiness in a Postmodern Era", **Refounding Democratic Public Administration**, edt. Gary L. Wamsley / James F. Wolf, Sage Publication, USA, 1996, ss.1-37, s.4.
- 16 David Osborne / Ted Gaebler, **Reinventing Government**, A William Patrick Book, Eighth printing, USA, 1992, s.18.
- 17 David Osborne / Ted Gaebler, Ak., s.79-80.
- 18 David Osborne / Ted Gaebler, Ak., s.43.
- 19 David Osborne / Ted Gaebler, Ak., s.44.
- 20 World Bank, **Governance The World Bank's Experience**, World Bank Washington D.C., 2nd printing, 1996, s.xiii.
- 21 World Bank, **Reforming Public Institutions and Strengthening Governances / A World Bank Strategy 2000**, The International Bank for Reconstruction and Development, Washington, D.C., 2000.s.24-25.
- 22 World Bank, Ak., s.24.
- 23 C. G. Pickvance, "Decentralization and Democracy in Eastern Europe: a Sceptical Approach", **Environment and Planning C: Government and Policy**, vol.15, 1997, s.130.
- 24 Martin J. Smith, "Reconceptualizing The British State: Theoretical and Empirical Challenges to Central Government", **Public Administration**, Vol.76, Spring 1998, ss. 45-72, s.59.
- 25 Archon Fung/Erik O. "Wright, Deepening Democracy: Innovations in Empowered Participatory Governance", **Politics&Society**, Vol.29, No.1 March 2001, ss.5-41, s.5.

- 26 Charles Polidano / David Hulme, "Towards a Post-New Public Management Agenda", **Public Management Review**, Vol.3, Issue3, 2001, ss.297-303, s.300
- 27 Paul Bowles, "Regionalism and Development after(?) the Global Financial Crises", **New Political Economy**, Vol.5, No.3, 2000, ss. 433-455, s. 435.
- 28 Jeswald W. Salacuse, "From Developing Countries to Emerging Markets: The Legal Challenges of Economic Change", **International and Comparative Corporate Journal**, Vol.2, Issue 3, 2000, ss.277-295, s.291.
- 29 Giles Mohan / Kristian Stokke, "Participatory Development and Empowerment: The Dangers of Localism", **Third World Quarterly**, Vol.21, No.2, 2000, ss.247-268, s.248.
- 30 Neil Harris, "Collaborative Planning From Theoretical Foundations to Practice Forms", **Planning Futures: New Directions for Planning Theory**, ed. Allmendinger, Philip, Routledge, USA, 2001, ss.19-41s,22.
- 31 World Bank, **Community Driven Development**, CDD-Document-4-10.Doc, April 11, 2001, s.3.
- 32 Somik V. Lall / Uwe Deichmann / Mattias K. A. Lundberg / Nazmul Chaudhury, "Tenure, Diversity, and Commitment Community Participation for Urban Service Provision", **World Bank Policy Research Working Paper 2862**, June 2002, ss.1-32, s5.
- 33 World Bank, "Social Capital Initiative" (Web site: <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/scindex.htm>), 2000.
- 34 David Skidmore, "Civil Society, Social Capital and Economic Development", **Global Society**, Vol. 15, No. 1, 2001, ss.53-72, s.60.
- 35 Kefa M. Otiso, "State, voluntary and private sector partnerships for slum upgrading and basic service delivery in Nairobi City, Kenya", **Cities**, Vol. 20, No. 4, 2003, ss. 221-229, s.228

BELEDİYECİLİKTEN KENT YÖNETİMİNE

FATMA ÜNSAL

GİRİŞ

Küreselleşen serbest piyasa ekonomisinin kentsel sistemleri yapı bozumuna uğrattığı ve yönetim yapıları üzerinde değişim baskısı yarattığı bilinmektedir. Bu baskı altında yenden biçimlenen ve bu çalışmada 'yakın dönem belediyeçilik modeli' olarak adlandırılan yönetim yapıları, yerleşme ve demokratikleşme gibi aksi savunulamaz söylemler içinde topluma sunulmakla birlikte, kentlerin yeni Dünya düzeni içinde üstlendikleri rollerin gerektirdiği donanım bağlamında yetersiz bulunmaktadır.

Birbirlerini tamamlayan kentlerden ve bu kentler arasındaki ilişkileri sağlayan altyapısal elemanlardan oluşan, değişik yapıda ve çeşitlilikte çok sayıda unsur içeren ve ağ düzeni olarak da adlandırılan yeni Dünya düzeni, güçlü yatay ve dikey ilişki zeminleri gerektirmektedir. Bu ilişki zeminleri, mevcut yönetim yapıları içinde tanımsız ve yetersiz bulunmaktadır.

Bu çalışmada; yakın dönem belediyeçilik modelinin eleştirel bir yaklaşımla irdelenmesi ve yeni Dünya düzeninin gerektirdiği yenilikçi kent yönetim modeli üzerine bir tartışma açılması hedeflenmektedir.

Bu hedef doğrultusunda geliştirilen çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; yakın dönem belediyeçilik modelini biçimlendiren korporatist ilişkilere, özel sektöre özgü araçların kullanımına ve bu modelin geri planında yer alan güçlü akımlara değinilmektedir. İkinci bölümde; güçlü akımlarla beslenen yakın dönem belediyeçilik modelinin değişiminin ancak kapsamlı bir yenilikçi yaklaşım ile gerçekleştirilebileceğine dikkat çekilmektedir. Üçüncü bölümde; yenilikçi kent yönetim modelinin içinde yer alacağı yeni Dünya düzeni ve bu düzenin ağ benzeri yapısı irdelenmektedir. Bu yapı içinde, temel sorun alanlarına göre, yenilikçi kent yönetim modelinin oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken hususlar ortaya konulmaktadır. Dördüncü bölümde ise; gelişmiş ülke deneyimlerine ve ülkemizde şu an (Ekim 2003) gündemde olan Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısına referanslarla, yenilikçi kent yönetim yapıları içinde yerleşme hareketini dengeleyecek kurumsal araçlar geliştirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir.

YAKIN DÖNEM BELEDİYECİLİK MODELİ

Son çeyrek asırda birçok liberal demokratik ülkede olduğu gibi Türkiye'de de, ekonomik büyüme baskısı ve kaynak yetersizliği belediyelerin oluşum niteliklerinin değişime uğramasına neden olmuştur. Belediyeçilik söylemi, kentsel hizmet üretimi ve demokratikleşme yoluyla yaşam kalitesinin yükseltilmesi etrafında gelişirken, belediye bürokrasileri de korporatist¹ ilişkilere göre biçimlenmektedir.

Yakın Dönem Belediyecilik Modelinin Korporatist Yapısı

Belediyeler, yerel politikaların formülasyonu ve uygulanmasında çıkar grupları ile temas halindedirler. Ancak, bu temasın güçlendirdiği korporatist eğilimler, organize çıkar grupları ile kamu kurumları arasındaki ayrışmayı belirsiz hale getirmektedir. Fırsat eşitliğine aykırı olan bu belirsizlik, kamu yönetimi alanında bir uzlaşma görüntüsü yaratmakta ve toplumun organize kesimlerini, birbirleri ve yerel yönetimler ile çıkar birlikteliğine iterek, kısa dönemde, yerel ölçekte başarılı bir performansın sergilenmesine katkı sağlamaktadır. Ancak, bu başarılı performansın gerek eşitlikçi paylaşım, gerekse de tarihi ve doğal değerlerin korunmasında yeterli duyarlılığın gösterilmesi bağlamında sürdürülebilirliğinden kuşku duyulmaktadır.

Korporatizmin, geliştiği Devletin yapısı içinde, belli tarihsel ve politik koşullar altında biçimlendiğini savunan yorumlar olduğu gibi gelişmiş bütün sanayi devletlerinde belli ölçülerde bulunduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Çıkar grupları ve kamu kurumları arasındaki çıkar birlikteliğini yansıtan korporatist ilişkiler, çıkar gruplarının karar süreçlerinde etkin rol oynamasına zemin hazırlamaktadır. Böyle bir ilişki zemininde, kamu kurumları da çıkar grupları üzerinden bilgi ve teknolojiye daha kolay ulaşabilmekte ve gereksinimlerle örtüşen politikalar üreterek politik istikrar görüntüsü yaratılmaktadır. (Andrew Heywood, s.257)

Küresel ölçekte yaygınlaşan liberal ekonomik düzen içinde gelişen, karar mekanizmaları ile çıkar grupları arasındaki etkileşime dayalı belediyecilik modeli, egemen ideolojinin dönemsel farklılıklarına rağmen, Türkiye'nin yakın dönem belediyecilik deneyimini büyük ölçüde kapsamaktadır. "Özellikle büyük kentlerimizde, organizasyon kapasitesi yüksek ekonomik ve işlevsel gruplarca desteklenen bu yönetim modeli içinde, eşitlikçi toplumsal politikaların yetersizliği nedeni ile, piyasa süreçleri içinde geriye itilen kesimler, enformel oluşumların desteği ile varlıklarını sürdürebilmektedir. Barınmadan iş bulmaya kadar pek çok yaşamsal gereksinimine enformel çözümler üreten ve metropoliten kentlerimizde toplam nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan bu kesimin, siyasete eklemlenmesine ve kent ölçeğinde karar süreçlerinde etkin olabilmelerine olanak yaratan çeşitli kanallar mevcuttur. Başka bir deyişle, enformel kesimi de gizil bir sözleşme ile ortak kabul eden korporatist bir model içinde kentsel sorunlara hızlı çözümler üretilebilmektedir." (Fatma Ünsal, Radikal Gazetesi, 18 Nisan 2003)

Hızlı nüfus artışına sahne olan büyük kentlerimizde, konut, istihdam, kentsel hizmet yetersizliği gibi sorunlara pratik çözümler üretilmekte ve kısa dönemli ölçütlere göre başarılı kabul edilebilecek bir performans sergilenmektedir. Ayrıca, kentsel rantın paylaşımına olanak yaratan ve temsili demokrasi kuralları çerçevesinde meşru kabul edilen yapısı içinde, gelir uçurumlarından kaynaklanan toplumsal gerilimin kısmen giderilmesi gibi bir yan fayda da sağlanmaktadır.

Devletin bölüşümsel adalet ve sosyal güvenlik gibi asli görevlerini enformel düzeneğe kısmen devrettiği bu yapı, iç dengelerin ve toplumsal barışın korunmasına katkıda bulunmakla birlikte, çağdaş bir yönetim anlayışı olarak savunulamaz. Bu karşı duruşun iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, belediyecilik deneyimlerinin başarısız hazırlayan konjontürün, büyük kentlerimiz ve ülkenin gelişmiş bölgeleri için geçerli

olmakla birlikte, geri kalmış bölgelerimizde geçerliliğini yitirmesidir. İkincisi ise, küresel süreçlerde önemi artan bölgesel ve ülkesel güç birliklerinin, yerel ölçekte ekonomik büyüme ve siyasal başarı hedeflerine kilitlenen belediyelerin birbirlerinden bağımsız başarı öykülerinin eklektik bütünlüğünden çok farklı ve ileri bir anlam taşıdığına göz ardı edilmesidir.

Yakın Dönem Belediyecilik Modelinin Özel Sektöre Öykünen Yapısı

Belediyeler; her ne pahasına olursa olsun (doğal ve kültürel değerlerin tahrip olması ve ya bölgesel ölçekte kaynakların optimum kullanımı ilkesinden ödün verilmesi gibi) yerel kaynakların harekete geçirilerek kısa dönemde ekonomik büyümenin sağlanması ve bu büyümenin seçim aritmetiği ile politik kazanımlara dönüştürülmesi hesapları ile kendilerine bir hareket alanı yaratmaktadırlar.

Kuşkusuz, küreselleşen liberal ekonomik düzen içinde merkezi yönetimin geriye çekilerek geleneksel sorumluluk alanlarını belediyeler ve özel sektör ile paylaşması ve kentsel hizmet üretiminin ekonominin kurtarıcısı/canlandırıcısı olarak görülmesi de, belediyelerin yeni kimliğinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu yeni rol dağıtımında, cazip yatırım koşulları sunabilen kentlerin belediyeleri ile özel sektör/yabancı sermaye grupları arasında bir uzlaşma, işbirliği ve dayanışma ortamı doğmaktadır. Özel/yabancı sermaye grupları, gelişmiş finansman olanakları ve teknolojilerini ortaya koyarken, belediyeler de kamu otoritelerine özgü yetki alanlarını sınırlı bir paylaşımına açmaktadırlar. Bu düzenek içinde, özel sektöre özgü biçimde ve piyasa ekonomisinin gereklerine göre yapılandırılan araç ve tekniklere hızla işlerlik kazandırılmaktadır. Yerel ölçekte kapasitenin artırılması amacı ile özel sektöre özgü teknik ve yöntemlerin kullanılması, kamu yönetim yapılarının değişime uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır.

Belediyecilik deneyimi içinde, kamu yönetimi alanında yaşanan tıkanıklıklar, özelleştirme, kamusal hizmetlerin ihale usulü ile özel sektöre devredilmesi, kamu kurumları içinde şirketleşme gibi oluşumlarla aşılmaya çalışılmaktadır. Piyasa ekonomisi ilkelerinin geçerli olduğu bu oluşumlar içinde, kamu hizmetinin kapsamı daraltılmakta ve gelir dağılımını dengeleyen işlevi sınırlandırılmaktadır. Yavaş ve hantal işleyen bürokrasilerin tek alternatifi olarak topluma takdim edilen bu işleyişten doğan rahatsızlıklar ve ortaya konan eleştiriler ise, kısa dönemli performans ölçütlerinin başarılı sonuçları ile geçiştirilmektedir. Ancak, özel sektöre özgü araçlara dayanarak, kısa dönemli ölçütlerle yetinmek uzun dönemli bir kent yönetimi vizyonunun kaybedilmesine neden olmaktadır.

Belediyecilik modeli içinde özel sektöre öykünen bir yaklaşımın temel belirleyici olması ve özel sektöre ait ikinci el araçların (Les Metcalfe, s.193) kent yönetim yapıları için monte edilmesi, kamu yönetiminin varlık sebebine ve kamusal hizmetlerin ruhuna aykırı bir iklimin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kuşkusuz, kurumsal çerçevede içinde teknik verimliliğe ulaşmanın apolitik arayışı, etkin kentsel hizmet üretimine katkı sağlamaktadır. Ancak bu araçların, içine yerleştirildiği bütünün birleştirici değerlerini ve üst referanslarını gölgelememesi gerekmektedir. Aksi takdirde, araç amacın önüne geçmekte, hatta araca işlerlik kazandırmak adına amaç feda edilmektedir.

Belediyecilik modeli içinde en önemli yere sahip olan kentsel/kamusal hizmetlerin üretimi alanında, sosyo-politik çevre ile kurulan ilişkiler, özel sektöre oranla büyük önem taşımakta, daha geniş kapsamlı ve sistematik bir ele alış gerektirmektedir. Mevcut sorunları aşmaya yönelik araçlara işlerlik kazandırılması ve mikro çözümler üretilmesi yerine sistemin bütününe yönelik yenilikçi bir bakış açısının benimsenmesi savının temel dayanaklarından biri de yakın dönem belediyecilik modelinin geri planında yer alan güçlü akımlardır.

Yakın Dönem Belediyecilik Modelinin Geri Planı

Yakın dönem belediyecilik modelinin geri planında küresel ölçekte yaygınlaşan liberal ekonomik düzen, siyasal otoritenin desantralizasyonu ve katılımcı yönetim anlayışı gibi karşı durulamaz güçlü akımlar yer almaktadır. Ya da, belediyeler bu akımları kendilerine bir koruma duvarı gibi kullanmakta ve sosyal devlet anlayışının gerektirdiği hassas dengelere aykırı uygulamalara yönelik eleştiriler, bu çağdaş akımlara atıfta bulunan bir söylem ile savunulmaktadır.

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak, uluslararası sermayenin, ucuz işgücü ve yeni tüketim piyasalarına yönelmek amacı ile küresel ölçekte hareketlilik kazanması ve refah devleti anlayışının yerini liberal ekonomik devlete bırakması ile birlikte, piyasa ekonomisinin kamu yönetim yapıları üzerinde belirleyici etkileri görülmeye başlamıştır. Yönetim yapılarının piyasa ekonomisinin gereklerine göre yeniden yapılanması veya kamusal alanda özel sektöre yer açılması kent ölçeğinde daha kolay ve hızlı olarak hayata geçirilebilmektedir. Belediyeler, merkezi yönetime göre, piyasa ekonomisinin gerektirdiği biçimde daha hızlı hareket edebilmekte, bürokratik engeller daha kolay aşılabilmekte ve kısa dönemde somut kazanımlar ortaya çıkmaktadır.

Küresel ekonomik düzen, girişimci belediyeler için yeni finansman olanakları da sunmaktadır. Ancak, bir olanak olarak takdim edilen uluslararası krediler ve diğer fonlama araçları, belediyeleri büyük bir borç yükü altına sokmakta ve yüksek faizli ticari kredilerin geri ödenmesine ilişkin yükümlülükler, belediyelerin, destekledikleri sektörlerde ve ekonomik getiri beklemeden yerine getirmeleri beklenen hizmet alanlarında ödünler vermelerine neden olmaktadır.

Belediyelerin üretmekle yükümlü oldukları kentsel hizmetler, toplu talep kaynağı ve piyasa hacmine sahip olmaları nedeni ile özel sektör tarafından cazip yatırım alanları olarak görülmektedir. Bu nedenle, ticari kredi kullanımının bir alternatifi olarak, belediyelerin özel sektörle ortaklıklar kurarak fon yarattıkları girişimler bulunmaktadır. Ancak, bu girişimlerde özel sektörün kârlılık hedefli yaklaşımları ön plana çıkmakta ve belediyelerin, eğer varsa, sosyal destek politikalarını gölgelemektedir.

Belediyeleri, girişimcilik adı altında özel sektör gibi veya özel sektör ile aynı tarafta hareket etmeye yönlendiren, aslında, makro-ekonomik sorunlardır. Adaletsiz gelir dağılımı, kent yoksulluğu ve toplumsal ayrışma gündelik yaşam deneyimi içinde yaşandıkça, merkezi yönetimin ürettiği politikalar ve programlara güven yitirildikçe, siyasal gücün merkezden çevreye aktarılmasını meşru kılan ve belediyecilik modelini güçlendiren bir iklim yaratılmaktadır.

Siyasal gücün merkezden çevreye aktarılması, Dünya Bankası ve benzer fon kuruluşları tarafından da desteklenmekte ve kamusal hizmetlerin belediyeler tarafından üretilmesinin en ekonomik ve etkin yol olduğu savunulmaktadır. Hatta bu destek, 1990'lı yıllardan itibaren, 'subsidiarite' ilkesi kapsamında yapısal uyum programları içinde yerini alarak somut yönlendirmelere ve yaptırımlara dönüşmüştür.

Yakın dönem belediyecilik modeli kapsamında, yukarıdan aşağıya çalışan bürokrasinin, girişimci bir yönetim anlayışına uygun biçimde, toplumu da güçlendirerek aşağıdan yukarıya işlemesi öngörülmektedir. Demokratikleşme söylemi ile sarmalanan ve toplumsal grupların etkinliğinin arttığı katılımcı yönetim modelinin kuşkusuz aksi savunulamaz. Ancak, toplumun demokratik reflekslerinin ve katılımcı demokrasinin ön koşulu olan toplumsal bilincin ülke hatta kent ölçeğinde homojen bir dağılım göstermediği bilinmektedir. Bu durumda katılımcı demokrasi adına kazanılmış haklar, belli çıkar gruplarının tikel kazanç elde etmek adına maniple ettikleri birer araca dönüşmektedir. Kırsal seçkinlerden oluşan ve aile temelli siyasi güç odaklarının etkin olduğu bölgelerde de, katılımcı demokrasi kuralları 'kabile demokrasisi'ne dönüşmektedir. (Gavin Shatkin, s.2362)

Yakın dönem belediyecilik modelinin geri planında bulunan çağdaş akımlar, belediyelerin geniş bir hareket alanı içinde hızlı hareket etmesini ve geleneksel olarak merkezi yönetimin elinde toplanmış bulunan siyasi otoritenin kısmen belediyelere devredilmesini desteklemekte ve teşvik etmektedir. Ancak, bu dönüşüm sürecinin pragmatik değil yenilikçi bir bakış açısı ile ele alınması ve farklı düzeylerdeki kamu yönetimi yapılarını kapsayan biçimde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

KENT YÖNETİMİ ALANINDA YENİLİK ARAYIŞLARI ÜZERİNE

Kamu yönetimi alanında yenilik arayışları, dönemsel gerekçeleri farklılıklar göstermekle birlikte sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu arayışlar, bazı dönemlerde, sistemin bütününde yapısal değişim öngören reform söylemine kaymaktadır. Avrupa'da etkin bir reform söylemi gelişmesinin temel nedeni, Doğu Bloku'nun çözülmesinden ve Avrupa Birliği içindeki sarsıntılardan kaynaklanan konjonktürdür. Oysa, Türkiye'de jeo-politik dengeler güçlü üniter devlet yapısından yanadır ve yenilik arayışlarının da üniter devlet yapısı ile uyumunun önemle üzerinde durulması ve reform iddialarının makul düzeyde tutulması gerektiği düşünülmektedir.

1980'lerde hakim olan yenilikçi arayışların merkezinde, ekonomik etkinlik ve verimlilik hedefleri doğrultusunda yönetimin yeniden yapılanması ve özel sektöre özgü teknik ve araçlara işlerlik kazandırılması bulunmaktadır. Buna karşılık, 1990'lı yıllarda, piyasa ekonomisi içinde geriye itilen kesimlerin konut, eğitim, sağlık gibi temel sorunları ile çevre sorunlarının belirgin sonuçları ortaya çıktıkça, kent yönetimlerinde yenilik arayışlarının, piyasa ekonomisi kabullerinin ötesinde bir tabana oturmasının gerekliliği anlaşılmıştır.

Günümüzde, sorunları ötelemeyi veya kısa dönemli çözümler üretmeyi yeğ tutan 'incrementalist'² yaklaşım yerine, politikaların üretilmesi ve bunlara işlerlik kazandırılması süreçlerinde yaratıcı uygulamaların peşine düşmeyi gerektiren yenilikçi yaklaşımın benimsenmesini gerektiren bir ortam mevcuttur.

Yenilikçi yaklaşım; kurumsal etkileşimin çerçevesini oluşturan kuralların yeniden düzenlenmesini, kurumsal rollerin, sorumlulukların ve ilişki zeminlerinin tanımlanarak kurumsal rekabet ve çatışmaların denetim altına alınmasını kapsamaktadır. Bu ele alış, sistemin bütününe ait yapısal özelliklerin ve sorunların görülebildiği makro düzeyde gerçekleştirilirse anlamlıdır. Makro düzeyde, sistemik problemler daha kolay teşhis edilmekte ve düzenekteki küçük değiştirmeler veya uzlaşmalarla dengeyi korumak yerine, ortak çıkarlar doğrultusunda, bütünlüycü çözümler üretilmektedir. Makro düzeyde yapısal parametrelerin belirlenmesinden sonra, mikro ölçekte daha dar kapsamlı hedeflere yönelmek için bağımsız bir hareket alanı yaratılmaktadır.

Yenilikçi girişimlerin dirençle karşılandığı toplumsal yapılarda, mikro ölçekte düzenlemeler, toplumun değişime olan inancının ve desteğinin artması için öncelikle gerçekleştirilebilir. Mikro ölçekte etkin performansın sağlanması, makro ölçekli düzenlemeler için motivasyon sağlayacaktır. Böylelikle, sistemin bütününe performansını gösteren uzun dönemli ölçütler ortaya çıkmadan da, yenilikçi bir iklim yaratılabilmektedir. Ancak, mikro uygulamaların sistemin bütününe yönelik makro düzenlemelerin ruhuna aykırı olmaması gerekmektedir.

Yenilikçi eğilimlerin yoğun ve güçlü olduğu toplumsal yapılar içinde dahi yenilikçi girişimler engellenebilmektedir. Bu durumda, hızlı ve köklü değişiklikler yapılarak kısa dönemde başarılı sonuçlar elde ederek bu engelleri aşmak yoluna gidilebilir. Ancak, hızlı düzenlemelerde geniş kapsamlı ve sistematik ele alış ihmal edilmekte ve yenilikçi girişimler, uzun dönemli hedefleri engelleyen eklektik düzenlemeler ile sınırlı kalmakta, ideolojik dalgalanmalara terk edilmektedir.

Kentsel yönetim yapılarında yenilik arayışlarını gerekli kıldığı düşünülen yeni Dünya düzeni, yenilikçi girişimlere ışık tutacak özellikleri bünyesinde taşımaktadır.

YENİ DÜNYA DÜZENİ: BİLEŞİK AĞLAR

Ağ düzeni olgusunun, sosyologlar tarafından uzun zamandır kullanılmakla birlikte, yönetim jargonu içinde kullanımı yakın döneme rastlamaktadır. İş yönetimi ve/veya kamu yönetimi alanlarında rastlanan bir organizasyon biçimi olan ağ düzeninde üç farklı tarz ayırd edilmektedir. Bunlardan birincisinde; somut bir hedefe yönelik organizasyonlar söz konusudur. Bu türün en belirgin örneği kârlılık hedefi doğrultusunda biçimlenmiş çok uluslu şirketlerdir. Bu şirketlerin hiyerarşik yapıları giderek ağ düzenine doğru evrilmektedir. İkinci tarz; mutlak otoritenin olmadığı, enformel ilişkilerden ve birlik düşüncesinden örülmüş organizasyonları kapsamaktadır. Bu türün örnekleri ise sosyal kapital öncelikli oluşumlar ve toplumsal organizasyonlardır. (Francis Fukuyama, s.194-211) Üçüncü tarz ise; formel ilişkilerden yapılanmış olmakla birlikte, geleneksel hiyerarşi yerine, paylaşım ve dayanışmadan güç alan, karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde işbirliğinin sağlandığı organizasyonlardır. (Gerry Stoker, s.59) Bu organizasyonlar içinde kamu aktörlerinin yanısıra yarı kamusal veya kamu dışı aktörler de etkin roller üstlenebilmektedir. Bu çalışmada, kentsel yönetim alanını yansıttığı düşünülen üçüncü tarz üzerinde yoğunlaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin dinamik ve değişken sosyo-ekono-

mik yapılarının gerektirdiği uyum ve esnekliğin, hiyerarşik yapılar yerine ağ düzeni içinde sağlanmasının daha kolay ve gerçekçi olduğu düşünülmektedir.

Farklı düzeydeki veya birbirlerine paralel yönetim birimlerinin eklemlendiği ağ düzeni içinde, yönetim birimlerinin kendi hedeflerine ulaşabilmek için etkin ve verimli bir yol izlemenin ötesinde, diğer yönetim birimleri ile stratejik ortaklık koşullarını yaratması ve büyük sistemin işlerliğine katkı sağlayarak yarar elde etmesi beklenmektedir. Ulus ötesi kurumsal yapılar ve uluslararası organizasyonlar kapsamında, farklı anayasal düzenler içinde işleyen yönetim yapıları da birbirlerine eklemlenebilmektedir.

1980'lerden sonrasına hükmeden ekonomik düzen içinde, kent yönetimini sadece kamu kurumları ile sınırlı tutmak gerçekçi değildir. Kent yönetiminin; kamu kurumlarının yanısıra, toplumsal gruplar, özel ve yabancı sermaye gruplarının arasındaki karmaşık ilişkilere açıklık getirecek biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu doğrusal olmayan (non-linear) ilişkilerden kurulu ağ düzeni içinde gücün dağılımı da, geleneksel hiyerarşik yapılara göre farklılıklar taşımaktadır. Çok aktörlülük, bir bakıma çok rasyonellik yapısını beraberinde getirmekte, tek ve mutlak doğrunun yerini üzerinde uzlaşmış doğrular almaktadır.

Kurumsal ağ düzenine dönüşmekte olan kamu yönetim yapıları içinde, kentsel ölçekte üç sorun alanı tanımlanmaktadır. Bunlardan birincisi; *kentsel bütünüün performansından* sorumlu olan kurumun belirsizliğidir. Ayrı birimlerin etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan bu performans, hedeflenmemiş veya beklenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir. Bu belirsizlik hali, piyasa ekonomisi ve buna dayalı politik sistemlerin temel kabulleri ile uyum halindedir. Devletin geriye çekilerek piyasa güçlerine terk ettiği alanlarda, özelleştirme, deregülasyon gibi programlara işlerlik kazandırılarak kısa dönemde kaynak yaratılmakta, özel sektörden devşirilen yöntemlerle etkin ve verimli üretim yolları yaratılmaktadır. Ancak, *çevre sorunları veya bölgesel gelişme dengesi gibi sorun alanlarında*, kurumsal sorumluluk piyasayı dengeleyememekte ve giderek zayıflamaktadır.

Kentin bütünselliği üzerinde baskı yaratan unsurlar, özel sektör ve piyasa ekonomisinin kabulleri ile sınırlı değildir. Sermaye birikiminin yetersiz olduğu ülkemizde, sermayenin yeniden üretilmesini sağlayan süreçlerin denetimi, özel amaçlı planlar ile, merkezi yönetimin farklı kurumlarının elinde bulunmaktadır. Kentsel gelişmenin asal belirleyicileri merkezi yönetim tarafından yönlendirilirken, kentin fiziksel gelişiminin denetimi belediyelere bırakılmış durumdadır. Yetkilerin parçalandığı ve kurumlar arası eşgüdümün sağlanamadığı bu yapı içinde kentlerin bütünselliğinin güvencesi olan dengeli gelişme senaryoları üretilmemektedir. Hiyerarşik yönetim yapılarından kurumsal ağ sistemine geçişte varlığını koruyan ve toplumsal boyutu güçlü ilişkilerin yoğun olduğu kent yönetimi alanında çözüm üretilmesi oldukça zor olan bu sorunun, yenilikçi kent yönetimi arayışları kapsamında öncelikle üzerinde durulması gerektiği düşünülmektedir.

Kurumsal ağ sistemi içinde etkin bir performans sağlanabilmesinde, kurumların birbirlerine eklemlenme düzeni temel belirleyicidir. Kurumsal yapı karmaşıklıktıkça ve kamu yönetimi alanının dışından gelen aktörler sisteme eklendikçe, kurumların bağımsız hareket alanları genişlemekte ve ortaya çıkan çapraz ilişkiler düzeni içinde sistemin bütünselliği kaybedilmektedir. Bu nedenle kentsel sistem içinde, birbirlerinden bağımsız bi-

rimler olmakla birlikte işlevsel bağımlılığı olan ve kurumsal ağın düğüm noktalarını oluşturan birimler arasında, kentsel politikaların ortaya konduğu çerçevede içinde eşgüdümün sağlanması, yenilikçi yaklaşım içinde önemle ele alınması gereken ikinci sorun alanı olarak tanımlanmaktadır. Farklı kurumları belli bir kentsel sorunun çözümü amacıyla biraraya getiren kolektif karar süreçleri, rollerin ve sorumlulukların paylaşımında fikir birliğinin sağlanmasını kolaylaştırmakta, eşgüdüm platformlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu platformların, yasal ve kurumsal tanımlarının netleşmesine ve bireysel çabalarla gerçekleştirilen bu girişimlerin yaygınlaştırılmasına gereksinim duyulmaktadır.

Kurumsal ağ sistemi içinde kentsel ölçekte tanımlanan üçüncü sorun alanı yönlendirme (steering) zorluğudur. Küresel süreçlerde, kurumsal ağ düzeninin bir ögesi olan kentlerin gelişme dinamiklerinin belirlenmesi ve yönlendirilmesi, fırtınalı ve bilinmeyen sular da yön bulmaya benzemektedir. Bu nedenledir ki, aslında gemicilikte kullanılan 'steering' ifadesi ile, 21. yüzyılın kentsel yönetimlerinin temel sorunsalları bağlamında, sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Kurumsal ağ düzeni içinde yönlendirme sorununa ilişkin tartışmalara daha çok Kuzey ve Batı Avrupa kentlerinde rastlanmaktadır. Amerika'da ise ağ sistemi üzerine yapılan tartışmaların eksenini yönlendirmeden çok kentsel sorunlara pratik çözümler üretilmesi konusuna kaymaktadır. (Walter Kickert, s.193)

Gelişmekte olan ülkelerde, kentsel sistem içinde enformel oluşumları da kapsayan çok aktörlü karmaşık ilişkiler ağı, aslında yaratıcılığın ve ad hoc çözümlerin kaynağı olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, kentsel ağ sisteminin yönlendirilmesi, dengenin sağlanmasının değil, dengesizliğin yönlendirilmesi olarak da görülebilir. Kuşkusuz idari, politik ve toplumsal aktörlerin rol aldığı çok değişkenli bu karmaşık yapının yönlendirilmesi büyük güç gerektirmektedir. Bu durum, ağ sistemi üzerinde değişime direnen bir durağanlık baskısı yaratmaktadır. Ancak, durağan bir denge de gelişme dinamiklerinin reddedilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenledir ki, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de, yenilikçi girişimler kapsamında, çok değişkenli kentsel ağ sistemlerinin yönlendirilmesine yönelik araçlar geliştirilmeli ancak, bu işlev sistemin dinamizmine ket vurmadan gerçekleştirilmelidir.

YENİLİKÇİ KENT YÖNETİM MODELİ

Belediyecilikten kent yönetimine geçiş süreci; belediyeleri, kentsel hizmet üreten kurumlar olarak gören bir düşünce sistematiğinden, yörenin ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda güç kazanmasına yönelik yapılanmalar öngören bir düşünce sistematiğine geçiş olarak görülmektedir. Bu geçiş sürecinde, kent yönetimlerinin, politik liderlik misyonunun etrafında örülmüş olan hareket alanı içindeki demokratik işleyiş ile sistemin bütünselliğinin, birbirlerine engel olmayacak biçimde yapılanması gerekmektedir. Yerleşme, sosyal devlet ilkesine aykırı yapılanmalara dayanak oluşturulamalıdır.

Yenilikçi kent yönetim modelinin yapılanmasına ilişkin geliştirilen görüşler kapsamında, sivil toplumun katılımı ve denetimini teşvik eden demokratikleşme girişimlerinin önemi yadsınmamakla birlikte, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki, hiyerar-

şik yönetim modellerine göre kurgulanmış ilişki düzeninin, ağ benzeri yönetim yapılarına uyarlanması ve demokrasi ekseninden uzaklaşmadan güçlü ilişkiler kurulmasına katkıda bulunacak yenilikçi araçların geliştirilmesi üzerinde önemle durulması gerektiği düşünülmektedir.

Kurumsal ağ sisteminin irdelendiği bir önceki bölümde, yenilikçi girişimlere yön göstermek üzere, üç temel sorun alanı tanımlanmaktadır. Bunlar;

-Sistemin bütününe ait sorunlara çözümler üretilmesi ve bütünselliğin korunması sorumluluğunun üstlenilmesinde, geleneksel hiyerarşik denetim kalıplarının dışına çıkıldığında, bir belirsizlik ve sahipsizlik durumunun ortaya çıkması,

-Kentsel yerleşmelerde, yatay, dikey ve içsel ilişkilerin kurumsal tanımlarının belirsiz olması veya eşgüdümünden uzak olarak gerçekleştirilmesi,

-Merkezi yönetimin, özellikle dengesiz kalkınma koşullarının geçerli olduğu gelişmekte olan ülkelerde önem taşıyan düzenleyici ve yönlendirici işlevlerini yerine getirmesine yönelik kurumsal yapıların yetersiz olmasıdır.

Yenilikçi kent yönetim modeli kapsamında tartışmaya açılan kavram ve araçlar da, sorun alanlarına ilişkin bu bölünmeye paralel olarak alınmaktadır.

Sistemin Bütünselliği

Sistemin bütünselliğinin ön koşulu, kent ölçeğinde öğrenme kapasitesi ve bilgi akışının maksimize edilmesidir. Kentsel gelişmelerden etkilenen/etkilenmeyen tüm aktörlerin kent gelişmesine ilişkin beklentilerinin belirlenmesi ve bu bilgilerin yatay ve dikey iletişim kanallarından paylaşımına açılması gerekmektedir. Bu bilgi akışı, kentlerin potansiyellerinin de gerçekçi biçimde tanımlanmasına katkıda bulunarak, teknik ve profesyonel desteğe gereksinim duyan kentlerin belirlenmesini sağlamaktadır.

Halkın bilgi edinme hakkı ve bilgi teknolojilerinden etkin biçimde yararlanma olanaklarının artırılması, Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı kapsamında önemle vurgulanmaktadır. Nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin yeterli açıklamalar bulunmamakla birlikte, saydamlık ve katılımcılığın ön koşulu olarak kabul edilen bilgi akışının yasal dayanağa kavuşması yeni yasal düzenlemeler içinde olumlu bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. (Madde 5f ve Madde 5g)

Türkiye için, kent yönetimlerini kapsayan bir bilgi ve destek ağının oluşturulmasında, Büyük Britanya deneyimi yol gösterici ip uçları taşımaktadır.

Büyük Britanya'da, İşçi Partisinin iktidar programında, yerel yönetimlerin yeniden yapılanması büyük yer tutmaktadır. 1997'deki Genel Seçim'den sonra yerel demokrasiyi güçlendirmek adına yapılan girişimler, 2000 yılında yürürlüğe giren Yerel Yönetim Yasası ile yasal bir tanıma kavuşmuştur. Bu yasal düzenlemenin geri planında, kent yönetimlerinin, kentsel hizmet üretmenin ötesinde, yörenin sosyo-ekonomik kalkınmasında kilit rol oynayan; önemli bir aktör olduğu kabulü vardır. Bu rolün ülkenin bütününde başarıya ulaşması için, yerel yönetimlerin merkezi yönetimlerle geleneksel kalıplar dışında güçlü ilişkiler kurabileceği kanalların tanımlanmasını ve mevcut yapının moderniz-

yonunu gerektirmektedir. Nitekim, 1996'da "Local Government Association" (LGA) kurularak, bölgesel bazda oluşturulmuş yerel yönetim birliklerinin parçalı yapısından tek sesli güçlü bir organizasyon yapısına geçilmiştir. 1999 yılında da "Local Government Improvement and Development Agency"(IDA) kurularak; yerel yönetimlerin hizmet kalitesini yükseltmeleri ve demokratik katılım araçlarını geliştirmelerine destek olmak adına, geniş kapsamlı danışmanlık, eğitim ve geliştirme programları sağlayan bir yapı oluşturulmuştur. LGA ve IDA birbirleri ile olduğu kadar, merkezi yönetimle de yakın çalışma ve işbirliği içinde bulunmaktadır. Son dönemde, politikaların formulasyonu aşamasında diyalogu güçlendirmek için "New Local Government Network" adı ile yeni bir yapıya daha işlerlik kazandırılmıştır. (Robin Hambleton, s.2-3)

Kent yönetimleri ve merkezi yönetim arasında yaygın iletişim ağlarına işlerlik kazandırılması, iç ve dış işbirliği olanaklarının tanımlanmasına, sistemin bütünselliğine ket vurulan ve 'yarışan kentler' sloganı ile küresel güçler tarafından teşvik edilen yapay rekabetin ortadan kaldırılmasına, çıkar çatışmalarının en aza indirgenmesine de katkıda bulunmaktadır.

Kent yönetimlerinin; mekanik bir düzenek içinde eklenmeleri yerine, birbirlerini tamamlayan, sinerji yaratan, ortak çıkarlar doğrultusunda veya bir ülkü etrafında birlikte hareket edebilmelerine olanak sağlayan bir bütünsellik yaratmaları hedeflenmelidir. Bu bütünselliğin oluşmasında, bölgesel ve ülkesel ölçekte mevcut bulunan yerel yönetim birliklerinin büyük katkıda bulunduğu bilinmektedir. Ancak, geleneksel coğrafi belirleyicilik temeline dayalı birlikler yerine, belli bir hedef yönelik, tematik veya bir projeyi temel alan birliklerin, yeni Dünya düzeninin değişken ve esneklik gerektiren yapısına daha uygun olduğu düşünülmektedir. Bu birliklerin sınırlarının değişken ve dönemsel olması, gerektiğinde sınırlarının üst üste düşmesi öngörülmektedir. Bir kentin eş zamanlı olarak farklı birlikler içinde yer alması, birlikler arasındaki yapay rekabetin azalmasını, ortak hedeflerin ve birbirlerini tamamlayan gelişme dinamiklerinin güvencesi olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde gündemde bulunan Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısında, bölgelerin değişen anlamına değinilmediği gibi bölge ölçeğinde bir yapılanma öngörüsü de bulunmamaktadır. Sadece hizmet odaklı ve vali/kaymakama bağlı bir bölge teşkilatından söz edilmektedir. Bölgesel ölçekte her türlü (ekonomik, sosyal ve fiziki) planı hazırlamaya merkezi yönetim yetkili kılınmaktadır. Ancak, 1960'lı yıllardan itibaren bölge ölçeğinin yasalarda ifade edilmiş olması, bu plan kademesine işlerlik kazandırılmasına yetmemiştir, bu kez de yetmeyecektir. Söz konusu yasa tasarısı, ülke bütününde ve bölgesel ölçekte, özel, kamu ve yabancı sermaye yatırımlarının dağılımını düzenleyen araçların geliştirilmesine yasal dayanak oluşturacak nitelik taşımamaktadır. (Madde 6a, Madde 6b, Madde 7c)

Eşgüdüm

Kentlerin bir ağ düzeni içinde birbirlerine eklenmediği yeni Dünya düzeni, farklı düzeylerdeki veya farklı anayasal dayanaklara sahip yönetim yapılarını bir araya getirmektedir. Ortaya çıkan yapı, girişimci kent yönetimlerine dinamizm kazandıran ve önünü açan bir

ortam yarattığı kadar, gizli gündem oluşturmaya uygun ve enformel oluşumların gelişebildiği bir belirsizlik ortamı da yaratmaktadır. İhtilafların da yoğun olarak yaşandığı yeni Dünya düzeni içinde, düzenleyici rol üstlenmesi beklenen kent üstü yönetim düzeylerinin (bölge yönetimleri ve merkezi yönetim) kritik işlevi adeta yeniden keşfedilmektedir. Gelişmiş ülkelerde, bir yandan yetkiler merkezden çevreye aktarılırken, diğer yandan merkezi yönetimin düzenleyici rolünü korumak amacı ile eşgüdüm araçları güçlendirilmekte ve yeni eşgüdüm araçlarına işlerlik kazandırılmaktadır. Türkiye’de bölge yönetimlerinin bulunmaması, merkezi yönetimin düzenleyici rolünün gereği olan eşgüdüm araçlarının önemini daha da arttırmaktadır.

Mevcut sistem içinde, idari vesayet veya finansal denetim gibi geleneksel araçlarla eşgüdüm sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak, aynı alanda birden fazla kurumu yetkili kılan yasal mevzuat nedeni ile, sıklıkla yetki karmaşası ve belirsizlikler yaşanmakta, doğan ihtilaflar yargı yolu ile çözümlenmeye çalışılmaktadır. Mevcut kent yönetim yapıları içinde işlevsizleştirilmiş veya anti-demokratik baskı unsurlarına dönüştürülmüş olan eşgüdüm araçlarına, yasal tanımlarına uygun biçimde işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, değişen Dünya düzeni içinde gelişen yenilikçi araçların da tanımlanması, tartışılması ve Türkiye’deki sisteme uyarlanması gerekmektedir. Oysa, Kamu Yönetimi Temel Kanunu tasarısı kapsamında da, merkezi idare ile mahalli idareler arasında eşgüdümü sağlamak görevinin merkezi yönetime ait olduğu belirtilmekte, buna karşılık eşgüdümün araçlarına ilişkin bir açılım getirilmemektedir. (Madde 6c)

Tasarıda, bakanlıklar bünyesinde oluşturulan Strateji Geliştirme Kurulları ve Başkanlıkları stratejiler geliştirmektedir. Ayrıca, il düzeyinde de stratejiler geliştirilmektedir. Bu stratejilerin bütünleşmesine yönelik kurumsal yapılar ise tanımsızdır. (Madde 31)

Tasarıda, bir başak tanımsız ilişki zemini de, il özel idareleri ile belediyeler arasındadır. İl özel idarelerine, belediye sınırları dışında, merkezi idare kurumlarının görev ve yetkileri, teşkilatları ile birlikte devredildiği halde, iki kurum arasındaki iletişim ve işbirliği kanalları yeterince açık değildir. (Geçici Madde 1 a,b,c,d,e,f,g,h)

Eşgüdüm araçları; kentsel sistem içinde yatay, dikey ve içsel³ ilişkileri kapsamaktadır. Eşgüdüm araçlarının temel işlevleri, kentsel sistem içinde tüm ilişkilerin, belirsizlikleri ve gizli gündemi ortadan kaldıracak biçimde tanımlanması, bu ilişkilerin çıkar çatışmalarını en aza indirgeyen ve işbirliğini destekleyen, teşvik eden biçimde yeniden düzenlenmesi, merkez ile yerel yönetimler arasındaki bağın güçlendirilmesi ve merkezi yönetimin düzenleyici rolünü gerçekleştirebilmesi için zemin hazırlanması olarak sıralanmaktadır. Gelişmiş Batı’lı ülkelerde, geleneksel eşgüdüm araçlarının yanı sıra, çeşitli ilişki zeminlerinde yapılan (kent yönetimi-bölge yönetimi, bölge yönetimi-merkezi yönetim, kent yönetimi-özel sektör) sözleşmelerle veya farklı sektörleri kapsayan entegre proje ortaklıkları ile bir yandan özel sektörden kamu sektörüne kaynak aktarılmakta diğer yandan özel sektörün etkinliğinin arttığı kamu hizmetleri alanında proje ortağı veya sözleşme taraflarından biri olarak, kamu otoritelerine etkin denetim olanağı yaratılmaktadır. Bu çalışmada, kent yönetimi alanında sözleşmelerin yapılmasına ilişkin örnek ve önerilere girilmemektedir.⁴

Kentsel yönetimleri biraraya getiren kurumsal ağ düzeni içinde, kent yönetimlerinin bir yandan otonomileri artarken, diğer yandan aralarındaki işbirliği ortamı ve birbirlerini tamamlayıcı özellikleri önem kazanmaktadır. Stratejik ortaklıkların geliştiği bu yapı içinde entegre projeler anahtar rolü oynamaktadır. Entegre projelerin, ortak çıkarların bireysel çıkarların önüne geçmesinin en etkin yolu olduğu kabul edilmektedir. (M. Arndt, T. Gawron, P.Jahnke, s.1914) Kamu yatırımları ile özel/yabancı sermaye yatırımlarını biraraya getiren entegre projelerle, ortak finansman paketlerinin oluşturulması öngörülmektedir. Kent yönetimlerinin nüfus büyüklüğüne bağlı olarak merkezi yönetimden finansman elde ettiği geleneksel modele oranla daha esnek olan bu finansman modeli içinde, başta altyapı yatırımları olmak üzere, kamu yatırım harcamaları payının, bölgelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişmesi mümkün olabilecektir. Az gelişmiş bölgelerde bölgesel kalkınma öncelikli projeler önem kazanırken, gelişmiş bölgelerde kamu yatırım payının düşük olduğu, o bölgenin gelişme dinamiklerinin gerektirdiği projeler öne çıkmaktadır. Entegre projeler ve finansman paketlerinin, bölgelerarası gelişmişlik düzeyinin farklı olduğu ülkemiz koşullarında, piyasa ekonomisi ile uyumlu, buna karşılık merkezi yönetimin düzenleyici rolünü gerçekleştirmesine olanak yaratan bir eşgüdüm aracı olarak geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, entegre projelere yasal dayanak oluşturabilecek maddeler içermektedir. Tasarı kapsamında, merkezi idarenin mahalli idarelere proje bazında kaynak aktararak destekleyici rolünü yerine getirebileceği ve işbirliği içine olabileceği belirtilmektedir. (Madde 9, Madde 42)

Yönlendirme

Kurumsal ağ düzeni içinde kentsel gelişmelerin yönlendirilmesinde merkezi yönetimin rolüne ilişkin tartışmalar, 1980'li yıllardaki tartışmalardan farklı bir eksene kaymıştır. 1980'li yıllarda, tartışmalar, ulus-devletin geri çekilmesi ve yerini piyasa mekanizmalarına terk etmesi üzerine yoğunlaşırken, bugün artık ulus-devletin kentsel sistemi terk etmesi bir alternatif olmaktan çıkmış ve yerine merkezi yönetimin yönlendirici işlevlerini yerine getirebileceği mekanizmaların kurgusu tartışılır olmuştur. (Andrew Cumbers, s.237)

Merkezi yönetimin yönlendirici rolü, küreselleşme sürecinin önemli bir bileşeni olan yabancı sermaye yatırımları ile yerel dinamiklerin uzlaştırılmasında büyük önem taşımaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının yer seçimi kararlarında, yerel dinamiklerin yanı sıra, yasal-kurumsal ortamın özellikleri ile altyapı olanaklarının ülkesel dağılımı da belirleyici olmaktadır. Merkezi yönetim, mevzuattaki küçük uyarlamalarla, yer seçimi kararları üzerinde büyük etkiler yaratabilmektedir. Ayrıca, yabancı sermayenin hızlı hareket eden yapısı, geride bırakılan yerel ekonomiler üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Bu gibi istenmeyen gelişmelerin önlenbilmesinde, yabancı sermaye yatırımları etrafında yaratılan kapasitenin başka sektörlerle aktarılabilir olması gerekmektedir. Bu da ancak, ulusal bir senaryo ile gerçekleştirilebilir. Yabancı sermaye yatırımlarının, ülkemizin mevcut dengesiz gelişme koşullarını daha da kalıcılaştıran dağılımının ve kentsel gelişmeler üzerindeki güçlü etkilerinin, bu çerçevede yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kentsel gelişmelerin yönlendirilmesinde en etkin araçlardan biri de kamu yatırımlarıdır. Kamu yatırım kararları, büyük ölçüde, merkezi yönetim tarafından belirlenen öncelikler doğrultusunda verilmektedir. Bu yönlendirici rolün, ülkesel ölçekte dengeli kalkınma hedefleri doğrultusunda yerine getirilmesi beklenirken, genellikle parlamentodaki il temsilcilerinin lobi faaliyetleri içinde biçimlenmektedir. Ülkemizde, kamu yatırımları sadece yerel kalkınma dinamiklerini yönlendiren ve kentsel gelişmelerin önünü açan yatırımlar olarak görülmemekte, siyasal iktidarın bir sonraki seçime yaptığı yatırım olarak da değerlendirilmektedir. Bu nedenle, bitirme şansı hiç bulunmayan projelere katrilyonlar yatırılmaktadır. Hesapsız, programsız ve ilkesiz yatırımlar nedeni ile, kentsel gelişmeler temel dayanaklarını ve yönlendirici referanslarını kaybetmektedir. Kamu sektörü tarafından teşvik edilen yatırımlarda da aynı politik düzenek geçerliliğini korumaktadır. Yenilikçi kent yönetim modeli kapsamında, merkezi yönetimin yönlendirici işlevini yerine getirmesinde yetersiz kalan geleneksel araçların, yenilikçi araçlarla desteklenmesi gerekmektedir. Merkezi yönetimin yönlendirici işlevini yerine getirmesine olanak yaratan kent yönetim yapısı, özellikle kurumsal yapısının organizasyon kapasitesi sınırlı olan ve özel/yabancı sermaye için cazip yatırım koşullarına sahip olmayan geri kalmış bölgelerimizde büyük önem taşımaktadır.

Mahalli idarelerin teknik, profesyonel ve mali olanaklarının büyük farklılıklar gösterdiği ülkemizde, idari ve teknik denetim işlevi de büyük önem taşımaktadır. Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, idari ve teknik denetim işlevini merkezi idareye vermektedir ancak, bu işlevin ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin bir açılım getirilmemektedir. (Madde 6e) Ayrıca yetersiz mahalli idarelere, teknik, mali yardımda bulunma, rehberlik yapma ve eğitim sağlama görevi de merkezi idareye verilmektedir. Buna karşılık, mali kaynak ve kurumsal yapılanmaya ilişkin yeterli açılım bulunmamaktadır. (Madde 7j)

Geri kalmış bölgelerin yanısıra, uluslararası siyasal ve ekonomik düzen içinde stratejik önem taşıyan yatırımların bulunduğu bölgelerde de merkezi yönetimin yönlendirici rolü önem taşımaktadır. Bu tür yatırımların yer seçimi kararları, kentsel ölçekte somut mekansal gelişmeler olarak, kent yönetimlerinin gündemine gelmektedir. Bu kararların verilmesinde, jeo-politik dengelerin gözetilmesinin gerektiği kadar, yerel dinamiklerle ilişkilerinin sorgulanması da gerekmektedir. Çukurova ve yakın çevresinde gerçekleşen veya sürmekte olan boru hattı projeleri, serbest bölge kararları, askeri boyutu olan yabancı sermaye yatırımları bu kapsama girmektedir. Stratejik önem taşıyan yer seçimi kararlarının ve bu kararların geri planında yer alan senaryoların, yerel beklentiler ile uzlaşma içinde ve kentin gelişme dinamikleri ile uyum içinde olması gerekmektedir. Bu da ancak, merkezi yönetimin yönlendirici rolünü demokratik yapısı içinde içselleştirmiş bir kent yönetim modeli içinde gerçekleştirilebilir.

Merkezi yönetimin dengeleyici ve düzenleyici bir rol üstlenerek kentsel gelişmeleri yönlendirmesinde, kent yönetim yapılarının demokratik işleyişine ket vurmeyen yenilikçi araçlara işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Berlin Bradenburg'da, Avrupa'da kentsel bölgelerin çok merkezli gelişmesi prensibine karşı geliştirilen ve "desantralize konsantrasyon modeli" adı verilen uygulamanın yol gösterici ipuçları taşıdığı düşünülmektedir. Bu modelin temel kabullerinden biri, yatay yönetim yapılarının, toplumsal beklentilerin kentsel politikalara dönüşmesinde kolaylıklar içeren bir düzen sağ-

lamakla birlikte, kaynakların yeniden paylaşımı gerektiğinde sistemin işlerliğini kaybetmesidir. Bu sorunun aşılabilmesinde, merkezi yönetimin yönlendirici rolünün, geleneksel araçlara göre daha yumuşak araçlarla yerine getirilmesi yöntemi benimsenmektedir. Bu amaçla; kent yönetimi içindeki demokratik kurullar ile merkezi yönetimi dengeleyecek biçimde, bilimsel politik tavsiyeler geliştiren bağımsız kurullar oluşturulmuştur. Yönlendirme işlevi; proje bazında oluşturulan tematik proje grupları ve geçici çalışma grupları ile bu grupların çalışmalarını denetleyen 'steering group' tarafından gerçekleştirilmektedir. (M. Arndt, T. Gawron, P.Jahnke, s. 1903-1923) Böylelikle, bürokratik işleyiş ile klientelist politik baskılardan uzak yeni bir güzergah tanımlanmakta, karar süreçlerine yeni Dünya düzeninin gerektirdiği biçimde dinamizm ve geniş açılı bir perspektif kazandırılmaktadır.

Türkiye'de geliştirilecek yenilikçi kent yönetim yapıları içinde; bilimsel katkının doğrudan karar süreçleri içinde yer almasını sağlayan yarı resmi kamu kuruluşlarına ve tematik yönlendirme komitelerine işlerlik kazandırılarak, kentsel gelişmelerin çağdaş ve demokratik usuller içinde yönlendirilmesine olanak yaratılacağı düşünülmektedir. Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı da, bu bağlamda yeterli açılım getirmemekle birlikte, yasal dayanak oluşturacak maddeler içermektedir. Meslek kuruluşları ve STK'ların, kamu hizmetleri ile ilgili temel karar süreçlerine katılması öngörülmekte (Madde 5e) ve işbirliğini sağlayıcı mekanizmaların oluşturulması yükümlülüğü merkezi idareye verilmektedir. (Madde 6d)

SON SÖZ

Yakın dönem belediyecilik modeli; kavramsal dayanaklarını demokratikleşme olgusu içine oturtmakla birlikte, küresel güçlerin ve mikro hedeflere kilitlenmiş piyasa aktörlerinin manipulasyonuna elverişli, kentsel hizmet üretilmesinde pragmatik çözümler üreten ancak, kentin uzun dönemli gelişme dinamiklerinin yönlendirilmesinde yetersiz kalan bir yapı sergilemektedir. Oysa, çağdaş kent yönetimlerinin, yerel demokrasiden ödün vermeden, diğer kentler ve üst yönetim birimleri ile işbirliği ve eşgüdüm içinde olması gerekmektedir.

Değişen Dünya düzeni ile bütünleşebilen ve Türkiye gerçekleri ile uyumlu bir kent yönetim modelinin temel yapısal özelliklerinin, geniş açılı ve uzun dönemli bir vizyonla tartışılması ve kentsel sistemin bütünselliğinin korunmasına katkıda bulunacak yenilikçi araçlara ivedilikle işlerlik kazandırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ARNDT Michael, GAWRON Thomas, JAHNKE Petra (Oct 2000) "Regional policy through cooperation: From urban forum to urban network", *Urban Studies*, V.37, I.11, 1903-123, Edinburgh

CUMBERS Andrew (May 2000) "The national state as mediator of regional development outcomes in a global era", *European Urban and Regional Studies*, 7(3), 237-252, London

FUKUYAMA Francis (2000) *The Great Disruption*, Profile Books: London

HAMBLETON Robin (May 2000) "Modernising political management in local government", *Urban Studies*, V.37, I.5/6, 931-950, Edinburgh

HEYWOOD Andrew (1997) *Politics*, MacMillan: London

KICKERT Walter (1993) "Complexity, governance and dynamics: Conceptual explorations of public network management", *Modern Governance*, ed. Jan Kooiman, 191-204, Sage: London

METCALFE Les (1993) "Public management: from Imitation to Innovation", *Modern Governance*, ed. Jan Kooiman, 173-189, Sage: London

SHATKIN Gavin (Nov 2000) "Obstacles to empowerment: Local politics and civil society in Metropolitan Manila, the Philippines", *Urban Studies*, V.37, I.12, 2357-2375, Edinburgh

STOKER Gerry (1998) "Regime Theory and Urban Politics", *Theories of Urban Politics*, ed. D.Judge, G.Stoker, H.Wolman, 54-71, Sage: London

ÜNSAL Fatma (2003) "Kent Yönetiminden Ülke Yönetimine", *Radikal Gazetesi*, 18 Nisan 2003
Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı Taslağı, 06.08.2003

Notlar

1 Korporatizm; çıkar gruplarının, kamu kurumları ile yakın ilişki kurarak, politikaların formulasyonunu ve uygulanmasını yönlendirdiğini vurgulayan toplumsal kuramdır. Başka bir deyişle, organize çıkarların kamu kurumlarının icraatlarını doğrudan yönlendirmesidir. Korporatizmin tarihsel kökleri İtalyan faşizmine kadar uzanmaktadır. Günümüzde ise liberal korporatizm veya neo-korporatizm olarak isimlendirilmekte ve liberal demokrasilerin ruhuna uygun biçimde, organize çıkar gruplarının karar süreçlerinde etkinliği bağlamında kullanılmaktadır. (Andrew Heywood, s.257)

2 Incrementalism: Kuramsal dayanağı Lindblom tarafından ortaya konan ve kararların, açık biçimde tanımlanmamış hedeflerle yönlendirilmesi yerine, değişen koşulların gerektirdiği küçük düzeltmelerle geçirildiği yaklaşım. (Andrew Heywood, s.383)

3 Kentsel sistem içinde yatay ve dikey ilişkiler, yönetim kademeleri arasındaki ilişkilere atıfta bulunurken, içsel ilişkiler ise sektörler arası ilişkiler için kullanılmaktadır.

4 Kent yönetimi alanında sözleşme konusu, yazarın, "Planlamaya Kentsel Siyaset Çerçevesinde Bir Yaklaşım" başlıklı yayınlanmamış doktora tezi ve 8. Dünya Şehircilik Günü, 5. Türkiye Şehircilik Kongresi kapsamında sunulan "Kentsel Planlamada Avrupa Birliği ile Uyumu Kolaylaştıracak Yenilikçi Mekanizmalar" başlıklı bildirisinde ele alınmaktadır.

III. OTURUM

ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR II

OTURUM BAŞKANI: ZEKAI GÖRGÜLÜ

RAPORTÖR: TOLGA ÜNLÜ

**“Metropolitan Kentlerde Siyasal Mobilizasyonun Aracıları Olarak
Büyükşehir Belediye Başkanları ve Kent Planlaması: Kent
Patronlarının Kentleri”**

Savaş Zafer ŞAHİN

**“Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanmasına Yönelik Bir Araç Olarak
Yerel Gündem 21 Hareketi”**

Yıldız TOKMAN, Deniz ALTAY, Birben KUT

**“Büyükşehir Belediyesi Modelinde İletişim ve Eşgüdüm
Süreçlerinin Bilişim Teknolojileri Çerçevesinde İstanbul
Örneğinde Değerlendirilmesi”**

Ulaş AKIN

METROPOLİTAN KENTLERDE SİYASAL MOBİLİZASYONUN ARACILARI OLARAK BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLARI VE KENT PLANLAMASI: KENT PATRONLARININ KENTLERİ

SAVAŞ ZAFER ŞAHİN

1990'lı yıllar ve sonrasında Türk kentlerine, özellikle de metropoliten alanlara bakıldığında, 1970'lerin başından bu yana değişen kalkınma stratejilerine rağmen kentlerde yaşanan ağır toplumsal sorunların derinleşerek sürmekte olduğu söylenebilir. Geçen zaman içinde farklı içsel ve dışsal toplumsal değişkenlerdeki dönüşümler sebebiyle sorunların boyutu ve içeriği de değişmiştir. Örneğin 1970'li yıllarda kırsal alanlardan kente göçen nüfusun emek pazarındaki konumu ve olanaklar sorun olarak algılanırken, 1990'ların sonlarına gelindiğinde göç olgusunun kendisinden çok, ikinci ve üçüncü nesil göçmen nüfusun nasıl ayakta kaldığı, ne tür stratejiler benimsediği daha çok öne çıkmaktadır. Açıkçası son yirmi yıldır; yerleşme, desantralizasyon, deregülasyon gibi yeni sağ vurgulu bazı kavramlara dayalı uygulamalar sonucunda varolan sorunların çözümü kavuşturulması bir yana bizzat bu uygulamaların kendilerinin sorunları daha da ağırlaştırdığı söylenebilir.

Son on yılda yaşanan süreçlerin bu anlamda en belirgin bir biçimde kendisini "kentsel siyasal alan" içerisinde "gündelik hayata" yapılan müdahalelerle göstermekte olduğu söylenebilir. Kentsel siyasal alanın yeni kurgusu kentlerde gündelik hayata her geçen gün daha çok ve daha yoğun bir biçimde müdahale edilmesine elverişli hale getirmiştir. Gündelik hayatla doğrudan bağlantılı olan pek çok yaşamsal süreç de bu sebeple değişen ve farklılaşan temsiliyet ve katılım kanallarının ya da siyasal mobilizasyon stratejilerinin aracı haline gelmektedir. Gözle görünen ve algılanabilen ulaşım ve peyzaj yatırımları, kamuoyunda yer bulabilecek nitelikteki sosyal hizmetler öne çıkmakta, kent planlaması ve altyapı yatırımları gibi lojistik ya da algılanması ve gerçekleştirilmesi güç hizmet alanları geri plana itilmektedir. Burada daha önceden Castells gibi önemli kuramcılarının da dile getirdikleri gibi "gündelik hayatın yeniden üretilmesi" kavramı kentlerin ve kentsel yaşamın anlaşılmasında diğer süreçlerin yanında her zamankinden daha fazla öne çıkmaktadır.

Sonuçta kentsel mekanın oluşturulmasında gerekli düşünsel ve lojistik çalışmaların ve bu çalışmaları yapan soysal grup ve sınıfların da kentsel mekandaki etkinliği azalmaktadır. Çünkü, gündelik hayatın yeniden üretilmesinde doğrudan algılanabilme niteliğine sahip değildirler. Kentsel mekanın üretilmesinin arka planındaki kent planlaması, yapı tasarımı ve yapı mühendisliği dalları gibi alanlar bu anlamda etkinliğini yitirmekte, aşınmaktadır. Modernite karşısı akımların da etkisiyle bu etkisizleşme bilimsel akılcılığa ve sistematik bilgiye olan güvenin sarsılması ile bir arada düşünüldüğünde toplumda kentsel bilginin üretilmesi sürecinin ve bununla ilişkili olan iktidarın başka eller tarafından üretilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Gündelik hayata kentsel ölçekte yapılan müdahaleler yakından incelendiğinde bu müdahalelerin diğerlerinden farklı olarak yerel ölçekteki bir takım tekil şahısların öne çıktığı müdahaleler olarak belirginleştiği görülebilir. Bir çok örnekte de özellikle “belediye başkanı” figürlerinin etkin rol aldığı uygulamalar göze çarpmaktadır. Kentsel ölçekteki gündelik hayata kurumlar ya da süreçlerin sonuçları olarak değil de belli bir tekil şahsın, özellikle de belediye başkanlarının müdahalede bulunuyor olması, yalnızca gündelik hayattaki bir değişime değil, kentsel siyasal alana ilişkin önemli bir dönüşümün de ipuçlarını vermektedir. Özellikle müdahalenin etkinliği ve müdahalenin yalnızca fiziki mekanı şekillendirici değil, kentsel kamuoyunu da işgal edici ve şekillendirici özellikte olması kentsel siyasal alanın anlaşılmasında bu yeni dönüşümün önemini arttırmaktadır.

Öte yandan kentsel alanda gündelik hayata müdahalenin siyasal arka planı incelendiğinde bu müdahaleye ilişkin meşruiyetin belirgin bir temsiliyet ve katılım mekanizması ile sağlanmadığı görülmektedir. Siyasal partiler, toplumsal baskı grupları ya da alternatif katılım kanalları ya da sivil toplum örgütleri bu müdahalenin doğrudan aracıları ya da meşrulaştırma aracıları olarak öne çıkmamaktadır. Gündelik hayata müdahalenin yeni biçimi tüm bu temsiliyet ve katılım kanallarından görece bağımsız ya da daha az etkilenen bir yapı göstermektedir. Bu yapı ise kendisini hem uygulamacılar hem de kuramcılara belediye başkanlarının kimliği içinde ortaya çıkan “belirgin kişilikler” olarak ortaya koymaktadır. Özellikle kentlerin adlarının çok yaygın bir biçimde belediye başkanlarının adı ile birlikte anılmaya başlanması ise bunun doğrudan bir yansıması olarak ele alınabilir.

Gerçekte kentsel alana yapılan her müdahale gibi bu yeni durumun da kentsel siyasal alandaki mobilizasyon mekanizmalarındaki yaşamsal bir değişime işaret ettiği söylenebilir. Kentsel alanda gündelik hayata daha fazla ve daha etkin bir biçimde müdahale eden tekil kişilikler bu gücü açıkça belirgin bir “yeni” mobilizasyon stratejisine dayandırmaktadırlar. Bu gücün temelinde kentsel alandaki var olan ya da yeni ortaya çıkan grupların belirgin bir biçimde yeniden yönlendirilmesinin olduğu açıktır.

Siyasal mobilizasyon süreçlerinin mekansal düzenleme ile olan yakın ilişkisi kentsel siyasal yazının da üzerinde durduğu önemli bir alandır. İktidarı sosyo-ekonomik yapısal sebeplerle sonucunda tutanların, iktidarları ellerine geçirebilmek ya da ellerinde tutabilmek için elleri altındaki kitlelere karşı iktidarlarını meşrulaştırmak ve de pekiştirmek için mekana da yeni bir düzen vermeye çalıştıkları tarih boyunca gözlemlenmiştir. Bu anlamda mobilizasyon stratejilerinin fiziksel mekanın oluşturulması koşulları üzerinde doğrudan etkili olduğunu söylemek doğru bir tutum olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de de cumhuriyetin kuruluşundan bu yana farklı siyasal mobilizasyon stratejilerinin başarısı bu stratejileri uygulayanların mekan faktörünü nasıl algıladıkları ya da mekan ile kendilerini nasıl ilişkilendirdikleri ile de ilişkili olagelmıştır. Cumhuriyetle birlikte getirilen modern temsiliyet ve katılım kanallarına eklenmiş olan enformel yapıların ve ilişki biçimlerinin de farklı siyasal projelerin mekansal bağlamını etkilediği söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllardaki tek parti iktidarı döneminde Cumhuriyet Halk Partisinin bu anlamda ilk belirgin mobilizasyon stratejisini varolan yerel seçkinleri par-

tiye eklemledirerek (co-optation) sağladığı söylenebilir. Yerel alandaki geleneksel seçkinler ve genç cumhuriyetin bürokrat kadrosunun oluşturduğu bu mobilizasyon stratejisi cumhuriyetin üzerine oturduğu yeni değerler sisteminin merkezden çevreye yaygınlaştırılması için bir araç olarak çok etkin bir biçimde kullanılmıştır. Bu stratejinin temelinde merkez-çevre ilişkisinin varolan ilişkiler temelinde kurulmasıdır.

Ancak çok partili hayata geçişle birlikte bu temel stratejide önemli değişiklikler olmaya başlamış, tek partili dönemde ortaya çıkan sınırlı da olsa sermaye birikiminin ortaya çıkması ve yaşamsal iletişim kanallarının açılması Demokrat Partiye yeni ortaya çıkmaya başlamış olan “kasaba tüccarları” sınıfına dayalı yeni bir mobilizasyon stratejisi oluşturma olanağı sağlamıştır. Belki de Demokrat Partinin 1950’lerdeki başarısının önemli bir ayağını bu stratejinin liberal bir söylem çatısı altında kollamacı ilişkilerle kitlelerin partiye bütünleştirilmesi oluşturmuştur. Bu anlamda Türk siyasi hayatında kollamacı ilişkilerin mekansal bağlam üzerinden öne çıkması da bu döneme rastlamaktadır. Partinin kollamacı ilişkilerle çevreye bağlanması, krediler, gübre, devlet desteği, yol, köprü, baraj gibi devlet yatırımları ile sağlanmış, ancak daha çok dış destekli kaynağın kesilmesiyle birlikte bu bağ çözülmüştür. 1960 darbesi sonrasında ise birbiriyle etkileşen stratejiler demokrat parti stratejisinin dönüşmesine ve Cumhuriyet Halk Partisinin yeni bir söylem ve strateji ile ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1960’larda kırsal alandan kentlere göç olgusu ile birlikte siyasal mobilizasyon stratejilerinde de önemli bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Daha önce siyasal partilerin ya da siyasal hareketlerin temeli kırsal alanlar ve kasabalarken kentlerin özellikle de kentlerdeki göçmen nüfusun hem sayısal hem de mekansal olarak öneminin artması ile birlikte siyasal partiler mobilizasyon stratejilerinde kent nüfusunu da dikkate almaya başlamışlardır. Kadro, örgütlenme biçimi ve siyasal ideoloji olarak Demokrat Parti geleneğinin bir devamı olan Adalet Partisi kentlerde yeni oluşan gecekondu mahallelerindeki göçmen kitlelerin desteğini “gecekondu ağalarını” örgütsel ağına dahil ederek sağlamaya çalışırken, dünyada yükselen sosyal demokrat hareketin etkisi altında “sosyal demokratikleşme” sürecini yaşayan Cumhuriyet Halk Partisi 1970’lerde kentlerdeki eğitim seviyesi yüksek profesyonel meslek sahipleri ve etnik temelde popüler bir söylemle yönlendirilen kent sakinlerinin oyunu alarak başarıya ulaşmıştır.

1980 darbesi Türkiye’de çok partili hayata geçildikten sonra yaygın bir biçimde gözlemlenen kollamacı ilişkiler temeline dayanan siyaset anlayışına da bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi Partiler kapatılmış, siyasete ilişkin kanunlar değiştirilmiş ve toplumun siyasal örgütlenme kanallarının yeni bir kurgu içinde düzenlenmesi öngörülmüştür. Bu kurgu içerisinde geleneksel siyasal mobilizasyon mekanizmaları ve kollamacı ilişki biçimleri yer almamaktadır. Bunun doğrudan sonucu da toplumun depolitizasyonu ve yeni katılım ve temsiliyet kanallarının bulunamayışı olmuştur.

Siyasal mobilizasyon mekanizmalarındaki bu boşluk 1980’lerde iktidara gelen Anavatan Partisi tarafından doldurulmuştur. Anavatan Partisi dönemin popüler söylemiyle Turgut Özal’ın “prenslarını” yani sermaye sahibi, dünyayı tanıyan profesyonel meslek sahiplerini ve karizmalarını kullanarak kitleleri ve yerel siyasal alanı mobilize etme yolunu seçmiştir. Dünyada da hakim olmaya başlayan yeni sağ siyasalarla birlikte 1980’lere bu an-

layış bireycilik ve liberal siyasaların her alanda uygulamaya konması ile birlikte döneme damgasını vurmuştur.

Ancak 1990'lara gelindiğinde Anavatan Partisinin de mobilizasyon stratejisi yetersiz kalmış ve etkisizleşmiştir. Bunda dünyada siyaset yapma biçiminin ve metropoliten alanlarda mevcut mobilizasyon stratejilerinin ikinci ve üçüncü nesil göçmen kitlelerin ihtiyaçlarına cevap verememesi etkili olmuştur. 1990'lar boyunca kimi zaman etnik ve dinsel kimliğe gönderme yapan siyasal mobilizasyon mekanizmaları zaman zaman öne çıkmış olsalar da 1990'ların sonuna gelindiğinde Thomas Inglehart'ın da "maddiyatçılık sonrası" (post-materialist) tezinde savladığı gibi siyasetin artık sosyal sınıflara, gruplara ya da baskı gruplarına bağlı kalmarak yapılmadığı bir söylem öne çıkmıştır. Siyasal mobilizasyonda önemli olan artık medyayı kullanabilme, kişisel karizma, liderlik yetenekleridir ve medyada üretilen siyasal gerçeklik siyasal mücadele ile ortaya konandan daha fazla etkilidir.

Bunun sonucunda Türkiye'de özellikle metropoliten alanlarda oluşan bir temsiliyet-katılım vakumu kentlerde yaşayan üst ve alt gelir gruplarının mekansal olarak parçalanmış ve kutuplaşmış bir ortamda yerel siyasal alana girme yollarından mahrum olmaları ile daha da görünür hale gelmiştir. Bir kent çeperindeki banliyölerde yaşayan üst gelir grupları kentten iyiden iyiye kopmaya başlarken kentlerin varoşlarında yaşayan alt gelir grupları da kentsel bütünlüğün nimetlerinden uzaklaşmışlardır.

İşte bu önemli boşluk Inglehart'ın da belirttiği biçimde metropoliten alanlarda belediye başkanlarının kişisel karizması, liderlik yetenekleri, medyayı kullanmaları ve kent için yaşamsal olan kaynaklar üzerindeki denetleme güçleri ile doldurulmaya başlanmıştır. Belediye başkanlarının oluşturduğu Kollamacılık temeline dayalı ağlar, belediye başkanlarına kent içinde bireysel mobilizasyon mekanizmaları oluşturmanın yolunu açmaktadır. Bu yapılar siyasetin varolan kanalları üstü bir yapı göstermekte, bünyesinde bürokratları, teknokratları, siyasetçileri ve özel sektör temsilciliklerini barındırmaktadır. Bu ağa bağlı olarak farklı örneklerde değişen derecelerde bir kamusal kişilik, bir kamusal ego inşa edilerek belediye başkanının etkinliği artırılmaktadır.

Bu durum şaşırtıcı bir biçimde yirminci yüzyıl başında Amerikan kentlerinde gözlemlenen "kent patronu" (city boss) ve kentsel siyasal aygıt (urban political machine) kavramları ile yakınlık göstermektedir. Kıta Avrupasından farklı ülkelerden göç eden kitleleri popülist politikalarla mobilize ederek kendi kişisel meşruiyetini ve tabanını oluşturan kent patronları dönemin Amerikan kentlerine ve kentsel siyasal alana damgasını vurmuştur. 1900'lerin New York belediye Başkanı "Boss Tweed" bunun en güzel örneği olarak gösterilebilir. Tweed her gün fakir göçmenlere binlerce ekmek dağıtmakta ve yılın her günü ücretsiz sirk gösterileri yaptırılmaktadır. Bunun karşılığını ise oy olarak almaktadır.

Bu sebeple Türkiye'de 2000'lerin başında metropoliten alanlardaki kentsel siyasal mobilizasyon boşluğunu dolduran belediye başkanları benzer stratejileri ve mekanizmalarını kullandıkları ve kişilikleri ile öne çıktıkları için "kent patronu" olarak adlandırılabilirler.

Kent patronları Türkiye'de metropoliten alanda gündelik hayata olan müdahaleleri ile kentsel siyasal alanın kurgusu üzerinde etkili olurlarken kent planlamasını bir meşrulaş-

tırma ve kaynak dağıtma mekanizması ile etkin bir biçimde kullanılmaktadırlar. Bu anlamda kent patronlarının planlamaya ilişkin stratejileri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Kent planlaması kent patronuna bağlı ağlar aracılığıyla kullanılan bir kaynak dağıtma aracı, bir mobilizasyon mekanizması aracıdır.
- Kent patronlarının etkisindeki kent planlamasına yüzeysel teknokrat bir yaklaşım hakimdir.
- Kent patronlarının etkisi altındaki kent planlaması parçacı, kısmi ve günü birlik çözümler üreten bir yapı gösterir.
- Gündelik yaşama müdahale amaçlı ve mülkiyet odaklıdır.
- Kent planlaması şehirciliğin ve sağlıklı-düzenli bir şehir üretmenin değil meşruiyetin bir aracıdır.
- Planlama değil proje öne çıkmıştır ve mühendislik çözümleri daha fazla önemsenir.
- Neo-liberal yaklaşımlarla mevcut kurumsal yapı değil belediye kamu iktisadi teşekkülleri yoluyla özel sektör kullanılır. Bu şekilde yerel alanda belli bir özerklik elde edilir ve kullanılır.

Görüldüğü gibi 2000'li yıllarda Türkiye'de metropoliten alanlarda kent patronlarının gündelik hayatı etkin bir biçimde yeniden kurguladıkları ve bunun için kent planlamasını çarpıtılmış bir araç olarak kullandıkları açıkça izlenebilmektedir. Bu anlamda da kent planlama disiplininin etkisizleşmesinin ve aşınmasının önüne ancak bu sürecin farkına varılarak ve kentsel alanın şekillendirilmesinin ağırlıklı olarak teknik değil siyasal bir süreç olduğunun farkına varılarak geçilebilir.

KAYNAKÇA

Allswang, John M. 1986. *Bosses, Machines, and Urban Voters*. Baltimore: John Hopkin's University Press.

Allswang, John. 1977. "William Darcy Tweed: The First Boss" *In Bosses, Machines, and Urban Voters*. New York: National University Press.

Bachrach, Peter and Morton Baratz. 1962. "The Two Faces of Power." *American Political Science Review* 57:947-952.

Caro, Robert. 1975. *The Power Broker*. New York: Vintage Books Edition.

Dahl, Robert. 1961. *Who Governs*. Massachusetts: Yale University Press.

DeLeon, Richard Edward. 1992. *Left Coast City: Progressive Politics in San Francisco, 1975-1991*. Lawrence: University Press of Kansas.

DiGaetano, Alan. 1991. "The Origins of Urban Political Machines in the United States: A Comparative Perspective." *Urban Affairs Quarterly* 26:324.

Erie, Steven. 1988. *Rainbow's End*. California: University of California Press.

- Judd, Dennis and Todd Swanstrom. 1994. *City Politics: Private Power and Public Policy*. New York: Harper Collins.
- Judd, Dennis and Paul Kantor, eds. 1992. *Enduring Tensions in Urban Politics*. New York: Macmillan Publishing.
- Jones, Bryan and Lynn Bachelor. 1993. *The Sustaining Hand: Community Leadership and Corporate Power* (Second Edition, Revised).. Lawrence: University Press of Kansas.
- Herson, Lawrence J.R. and John M. Bolland. 1990. *The Urban Web*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Horan, Cynthia. 1991. "Beyond Governing Coalitions: Analyzing Urban Regimes in the 1990s." *Journal of Urban Affairs* 13:119-136.
- Hunter, Floyd. 1953. *Community Power Structures*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Jacobs, Jane. 1961. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House, Inc.
- Lynd, Robert S. and Helen M. Lynd 1937. *Middletown in Transition*. Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Markusen, A., P. Hall, and A. Glasmeier, eds. 1991. *The Rise of the Gumbelt*. New York: Oxford University Press.
- Mills, C. Wright. 1956. *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Mollenkopf, John H. 1992. *A Phoenix in the Ashes: The Rise and Fall of the Koch Coalition in New York City Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Peterson, Paul. 1981. *City Limits*. Chicago: University Press of Chicago Press.
- Polmann, Marcus D. 1993. *Governing the Postindustrial City*. New York: Longman/
- Portes, Alejandro and Alex Stepick. 1993. *City on the Edge: The Transformation of Miami*. Berkeley: University of California Press.
- Stone, Clarence N. 1993. "Urban Regimes and the Capacity to Govern: A Political Economy Approach." *Journal of Urban Affairs* 15:1-28.
- Stone, Clarence N. 1989. *Regime Politics: Governing Atlanta, 1946-1988*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Svara, James H. 1990. *Official Leadership in the City: Patterns of Conflict and Cooperation*. New York: Oxford University Press.
- Warner, Samuel Bass. 1968. *The Private City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Waste, Robert J. 1993. "City Limits, Pluralism, and Urban Political Economy." *Journal of Urban Affairs* 15:515-528.
- Welch, Susan and Timothy Bledsoe. 1988. *Urban Reform and Its Consequences: A Study in Representation*. Chicago: Chicago Press.
- Bachelor, Lynn. 1994. "Regime Maintenance, Solution Sets, and Urban Economic Development." *Urban Affairs Quarterly* 29:596-616.

Eisinger, P. 1988. *The Rise of the Entrepreneurial State: State and Local Economic Development Policy in the United States*. Madison: University of Wisconsin Press.

Judd, Dennis and Michael Parkinson, eds. 1990. *Leadership and Urban Regeneration: Cities in North America and Europe*. Newbury: Sage Publications.

Schneider, Mark and Paul Teske. 1993. "The Progrowth Entrepreneur in Local Government." *Urban Affairs Quarterly* 29:316-327.

Schwartz, Joel. 1992. *The New York Approach: Robert Moses, Urban Liberals, and Redevelopment of the Inner City*. Columbus: Ohio State University Press.

YEREL YÖNETİMLERİN YENİDEN YAPILANMASINA YÖNELİK BİR ARAÇ OLARAK YEREL GÜNDEM 21 HAREKETİ

L.YILDIZ TOKMAN - DENİZ ALTAY - BİRBEN KUT

Uluslararası Çerçeve

Gündem 21, amacı kısaca; dünyada "sürdürülebilir gelişme"yi, bir başka deyişle "21. yüzyılda çevre ve gelişme sorunlarıyla başa çıkılmasını", sağlamak olarak tanımlanan, 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda oluşturulan küresel bir eylem planı, Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkenin uygulamasını kabul ettiği uluslararası bir belgedir.

Gündem 21'in; *gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir gelişmenin hızlandırılması için uluslararası işbirliği*, *'sürdürülebilir insan yerleşimleri gelişmesinin desteklenmesi'*, *karar alma sürecinde çevre ve kalkınmanın bütünleştirilmesi*, *'sürdürülebilir ve hakkaniyetli gelişme yönünde kadınlar için küresel rol'*, *'sürdürülebilir gelişmede çocuklar ve gençlik'*, *'yerli halkların ve toplulukların rollerinin tanınması ve güçlendirilmesi'*, *'hükümet dışı kuruluşların rolünün güçlendirilmesi'* gibi toplam 40 bölümden oluşan bölüm başlıkları yanında, 28. bölümde, **'Gündem 21'in desteklenmesinde yerel yönetimlerin girişimleri'** başlığı altında, yerel yönetimlerin katılımcı bir süreç başlatarak kentlerinde ki bütün aktörlerle birlikte kendi çevre ve gelişme sorunlarını saptayarak, **kentleri için 21. yüzyılın yerel gündemini** oluşturmaları gerektiği belirtilmektedir

Yerel Gündem 21 Programı olarak bilinen bu süreç, 1992 yılından sonra genel olarak Avrupa ülkelerindeki yerel yönetimlerce benimsenmiş, Avrupa'da ki uygulamalardan edinilen deneyimler çerçevesinde, Habitat II Konferansı'nda **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)** tarafından uluslararası bir proje olarak sahiplenilmiş ve **Türkiye'nin de içinde bulunduğu yaklaşık 85 ülkede** uygulamaya başlanmıştır.

Yerel Gündem 21 Programı **'sürdürülebilir gelişme'**, ve **'katılım'** kavramlarını öne çıkarırken, programın mekan boyutunu 'yerel' olarak tanımlamakta Programın yürütücü gücü ise **'yerel yönetimler'** ve **'sivil toplum kuruluşları'** olmaktadır.

Türkiye Programı ve IULA-EMME

Temel hedefi **"Kent in sürdürülebilir geleceğine yönelik bir vizyon geliştirilmek ve bunun yaşama geçirilmesini sağlayacak uzun dönemli yerel eylem planı hazırlanmasını ve uygulanmasını gerçekleştirmek"** olarak tanımlanan, Yerel Gündem 21 Programı, ülkemizde 1997 yılı sonunda, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (IULA -EMME) tarafından geliştirilen, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Dışişleri Bakanlığı ve IULA- EMME arasında imzalanarak 6

Mart 1998'de yürürlüğe giren 'Türkiyede Yerel Gündem 21lerin Teşviki ve Geliştirilmesi Projesi' ile başlamıştır.

Türkiyedeki Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde sürdürülen üç ana projenin* ve ilgili projelerin** Türkiye tarafı, **proje koordinatörü** olan Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (IULA-EMME)dir.

Türkiye de, kamu kuruluşlarıyla olduğu kadar, hükümet dışı kuruluşlarla da uluslararası proje yürütülmesi gerek Avrupa Birliği, gerekse Birleşmiş Milletler nezdinde özellikle de Habitat II sonrasında sık rastlanan bir olgudur. Avrupa Birliği bugün bir çok hükümet dışı kuruluşa proje desteği vermektedir. Aynı durum, UNDP, UNICEF ve benzeri Birleşmiş Milletler kuruluşları içinde sözkonusudur.

IULA-EMME, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliğinin (IULA) 6 bölge teşkilatından biridir. Hükümet dışı ve kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak, 'yerel demokrasiyi geliştirmek ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesine katkıda bulunmak' amacıyla 1986 tarihinde kurulmuş, kuruluşu, 11.09.1987 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kesinleşmiştir.

İşbirliği yaptığı kuruluşların başında Avrupa Birliği/ Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi (UNCHS-Habitat), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), ve Dünya Bankası gelmektedir.

Üyeleri, Türkiye'de, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Kayseri, İzmit, Konya Belediyeleri, Bölgesel Belediye Birlikleri ve Türk Belediyecilik Derneği'dir.

Projelerin uluslararası tarafı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP), **Programın finansörü**, 1992 de UNDP tarafından kurulan ve gelişmekte olan ülkelerde Gündem 21 uygulamalarını mali kaynak bulan, 13 uluslararası finansör tarafından desteklenen bir kuruluş olan **Capacity 21**'dir

***Ana projeler:**

"Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi" 6 mart 1998 tarih ve 23278 sayılı Resmi Gazete

"Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Uygulanması" 22 ocak 2001 tarih ve 24295 sayılı Resmi Gazete

"Türkiye Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla Binyıl Bildirgesi ve Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı Yerelleştirilmesi"

12 kasım 2003 tarih ve 25287 sayılı Resmi Gazete

****İlgili projeler:**

"Şeffaflık için Yerel Ortaklıklar ve İşbirliği Ağı Oluşturmada Kadınların ve Gençlerin Rolünün Güçlendirilmesi" Nisan 2003

"Türkiye'de Yerel Yönetimi Teşvik Amacıyla Sürdürülebilirlik Ağı Kurulması", Şubat 2003

Ayrıca, destek veren ortaklar olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD), Uluslararası Yerel Çevre Girişimleri Konseyi

(ICLEI), Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği, ve VTR- Araştırma ,Yapım, Yönetim Şirketi sayılmaktadır.

Proje Yönlendirme Kurulu, TBMM Çevre Komisyonu, DPT, Çevre Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, UNDP, IULA-EMME, Belediye Birlikleri temsilcileri ve Kurulun davet edeceği temsilcilerden oluşmaktadır.

Proje, örnek uygulamaların yapılacağı **9 kentte** başlamış, daha sonra proje revizyonu yapılarak kent sayısı 23 'e çıkarılmıştır. Kentlerin (belediyelerin – belediye birliklerinin ve il özel idarelerinin) **kendi istekleriyle** projeye katılmaları sözkonusu olmakla birlikte **İçişleri Bakanlığı'nın** kentlerin Yerel Gündem 21 'e katılmaları konusunda yayınladığı **19 mart 1998 ve 7 kasım 2000** tarihli **genelgelerinin** olumlu etkisi önemlidir.

Bugün, Türkiye genelinde yaklaşık **50 kent** proje kapsamındadır. Programa katılım genelde belediye meclisi kararıyla olmakta, kentler, daha sonra Yerel Gündem 21 Koordinatörlüğü tarafından kent **Yerel Gündem 21 Genel Sekreterliği'nin** oluşumunda kullanılacak **bir katkı payı** vererek programa katılmaktadırlar.

Türkiye Programı ve Sürdürülebilir Gelişme

Yerel Gündem 21 Programı, öncelikle yerel 'sürdürülebilir gelişme' sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli stratejik bir eylem planının hazırlanması ve uygulanması yoluyla yerel düzeyde Gündem 21 'in hedeflerine ulaşılmasını amaçlayan '**katılımcı**' bir süreç olarak tanımlanabilir.

Yerel Gündem 21 sürecinde **ne yapılacağı** yanında, **nasıl ve kimler tarafından yapılacağı**, kentin geleceği konusunda **kimlerin nasıl karar vereceği** ve bu konuda **toplumsal uzlaşmanın nasıl ve hangi yolla sağlanacağı** da önemlidir.

Farklı ölçek ve kentsel özelliklere sahip kentlerimizde ki Yerel Gündem 21 uygulamaları farklı örgüt yapılarında görülmekte, genelde belediyelere bağlı ama idari yapıdan bağımsız, yasada yeri olmamakla birlikte belediye meclisi kararlarıyla meşruiyet kazanan, gönüllü kentli grupların katıldıkları bir yapı sergilemektedirler.

Yerel Gündem 21 Programı kapsamında, kent ölçeğinde **katılımcı oluşumlar** olarak, **kent konseyleri, kent kurultayları, kent meclisleri, çeşitli çalışma grupları, kadın ve gençlik platformları** görülmektedir.

Çalışma Grupları farklı birikimlere sahip gönüllülerin katılımıyla oluşmakta genellikle, sorun yada sosyal grup odaklı olarak görülmektedirler (eğitim grubu, çevre grubu, sağlık grubu, kadın grubu, gençlik grubu, emekliler grubu vb.)

Kentlerdeki çalışmaların eşgüdümü için çoğunlukla belediye başkanları tarafından görevlendirilen yöneticilerin başında bulunduğu **Yerel Gündem 21 Genel Sekreterlik** birimleri oluşturulmuştur.

Türkiyede Yerel Gündem 21 Projesinin ana hedefleri:

- Programın ülke ölçeğinde yaygınlaştırılması ve uluslararası desteğin artırılması,
- halkın bilgilendirilmesi yoluyla katılımın ve sahiplenme bilincinin artırılması,
- kentlerde katılımcı bir planlama sürecinin gelişmesine yönelik mekanizmalar oluşturulması,
- yerel eylem planları aracılığıyla yerel karar organlarının etkilenmesinin ve yerel yatırımlarda etkin olmasının sağlanması, olarak tanımlanmaktadır

Bu bağlamda proje kapsamında:

- yerel planlama sürecine kadınlar, gençler, çocuklar yaşlılar ve engellilerin katılımını sağlamaya yönelik toplantıların düzenlenmesi,
- Programın sürdürülebilirliğini ve uygulamalarını ölçmeye ve/veya kentler arasında kıyaslama yapmaya yönelik performans göstergeleri geliştirilmesi,
- yerel eylem planının katılımcı ve belirlenen öncelikli sorun alanlarının çözümüne yönelik olarak hazırlanması, katılımcı platformlarda ve belediye meclislerinde tartışılması ve benimsenmesi,
- belediye ve ilgili kamu kuruluşlarının plan program ve bütçeleri arasında işlevsel bağlar kurulması,
- uluslararası ortaklıkların teşviki,
- katılımcı süreçlere ilişkin uzun dönemli düzenlemeler kapsamında kurumsal gelişme önerileri ve özel fon oluşturulması gibi çalışmalar önerilmektedir.

Türkiye Programı ve Katılım

Türkiye’de projenin hedefleri, programın genel hedefleriyle örtüşmekle birlikte, bu aşamada, kentte katılımcı bir süreçle kentin sürdürülebilir geleceğine yönelik toplum vizyonu oluşturmak ve yerel eylem planı hazırlayarak uygulamak olan bu iddialı hedefi geliştirmekten çok, programı ülke ölçeğinde yaygınlaştırmak ve uluslararası desteği artırmak, bir anlamda projenin devamını sağlamak üzere yoğunlaşmaktadır. Programda katılımcılık, sosyo-kültürel faaliyetlere katılım olarak öne çıkmakta, bu anlamda proje halk katılımının sürdürülebilirliği yanında kendi sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Katılım konusunda, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kamu yönetiminde bir temel değişiklik öngörülerek ‘katılımcılık ve halka dönük bir yönetim anlayışınının yerleştirilmesinin esas alınacağı’ vurgulanmakta., yerel karar organlarında seçimle gelen üyelerle birlikte alt yerel yönetim birimlerinin temsilcilerinin bulunması, kamu çalışanlarının yerel yönetim meclislerinde temsili ve halkın yerel yönetimlerin kararlarına

ve uygulama süreçlerine katılımı ve denetimini sağlayıcı düzenlemelerin yapılması öngörülmektedir.

Ayrıca sürdürülebilir gelişme konusunda halk katılımına yönelik önemli bir düzenleme olan 'Çevresel Etki Değerlendirilmesine' (ÇED) ilişkin mevzuatta yaklaşık on yıldır uygulanmaktadır.

Gerçekte 1980 öncesinde bazı sosyal demokrat belediyeler de uygulanan, ancak o zamanki siyasi ortamda yaşam alanı bulamayan **Kent Meclisleri, Kent Konseyleri, Kent Kurultayları** gibi oluşumlar Habitat II sonrasında **Yerel Gündem 21 Programının katılım platformları** olarak ortaya çıkmıştır.

Bu defa, proje kapsamında olan **Bursa, İzmit, İzmir, Antalya, Adana da Yerel Gündem 21 Programından önce veya programla birlikte başlamıştır.** Geniş katılımlı Kent Konseyleri (100-500 üyeli) kentteki seçilmiş ve atanmış merkezi ve yerel kamu yöneticileri ile sivil toplum kuruluşları, özel sektör, meslek odaları ve üniversite temsilcilerinden oluşmakta, kendi tüzük ve/veya yönetmelikleri, bulunmaktadır

Yeni yasal düzenlemelerde, kent konseyleri yasal bir nitelik kazanacaksa sadece danışman kurullar olarak kalmaması belediye meclisleriyle ilgisinin kurulması gerekir.

Özellikle Belediye meclislerinde bulunan kadın üye sayısınının 34044 belediye meclis üyesi arasından sadece 540 (% 0,6) ve benzer durumun gençler içinde sözkonusu olduğu gerçeğinden hareketle, **meclislerin bu günkü, serbest meslek ve esnaf ağırlıklı yapıları yanında katılımcı platformlar, meclislerde temsil edilmeyen sosyal grupların yer aldığı yapılarıyla temsil gücü daha etkin oluşumlar olarak görülmektedir.** Zaten, mevcut siyasi parti ve seçim yasaları bu gruplar için destekleyici olmaktan uzak olduğu kadar, siyasi parti oluşumları da yerel yönetim organlarına katılımı engellemektedir.

Diğer taraftan, bir anlamda gölge belediye meclisi gibi çalışan ancak yaptırım gücü olmayan kent konseyi kararlarının ne kadarının belediye meclislerine gönderildiği ve karar haline geldiği sorusuna olumlu yanıt vermek birkaç örnek dışında pek olanaklı gözükmemektedir (İzmit, İzmir, Bursa, Antalya örnekleri).

Bu kentler, örnek Yerel Gündem 21 Projeleri olarak öne çıkmakta, topluluk vizyonu oluşturmaya ve eylem planına yönelik dar kapsamlı çalışmalar bu kentlerle sınırlı gözükmemektedir.

Kent Plancısının Rolü

Tüm bunlara karşın, Yerel Gündem 21 Programı'nda, katılım, genel olarak kenti ilgilendiren daha çok sosyo kültürel ve küçük ölçekli toplumsal gelişme çalışmalarına katılmak olarak ortaya çıksa bile, bu noktada:

- yaratılan potansiyel plancıların katılımıyla gerçekten bir topluluk vizyonu ve sürdürülebilir gelecek yaratmada kullanılamaz mı?

- sürdürülebilir gelişme yoluyla yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve planlamaya halk katılımı hayallerini gerçekleştirmede bir adım olamaz mı?

soru ve sorunlarına yanıt arama çabası diyebileceğimiz kent plancılarının sadece ko-
laylaştırıcı ve uzlaştırıcı rolü üstlendiği bir süreci-bir yaklaşımı sonuç olarak, daha
doğru bir deyişle bir başlangıç olarak incelemenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Yaşanabilir mahalleler yaratılması-Yenimahalle Yerel Gündem 21 Demetevler Projesi

Seçilmiş ve atanmış belediye yöneticileri, kaymakam, halk eğitim müdürü, Bilkent üni-
versitesi, ŞPO Ankara Şubesi ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşan **Yeni-
mahalle Yerel Gündem 21 Danışma Kurulu** tarafından katılımcı bir süreçle **Proje
amacı:**

- mahallenin sağlık, fiziksel çevre ve sosyal sorunlarını mahallelilerle birlik-
te belirlemek,
- kentsel- mekansal sorunları önemsemelerini sağlamak, kentlilik mahalleli-
lik bilinci yaratmak,
- kadın ve genç bakış açısının yerel fiziki planlama süreçlerine, belediye
programlarına yerleşmesini sağlayacak katılım biçimleri geliştirmek ve uy-
gulamak,
- uygulamaların sürdürülebilmesi için yasal ve kurumsal düzenlemeleri baş-
latmak, olarak belirlenmiştir

Projenin hedef grubu, hem yetkili, hem sorumlu hemde yürütücü olan

- tüm mahalleliler
- idareciler (apartman yöneticisi, muhtar, kaymakam, belediye başkanı, be-
lediye çalışanları)
- sivil toplum kuruluşları
- kent plancıları'dır.

Projede, sağlık, çevre/ fiziksel mekan, sosyal/ gündelik yaşam olmak üzere üç ana çalış-
ma alanı vardır. Bu çalışma alanlarında Proje hedefleri:

- afetlere dayanıklı çevre ve yapı stoğu oluşturmak,
- sağlıklı yapılaşmanın neden olacağı sağlık sorunlarını belirlemek ve önle-
mek,
- açık alan kullanımına yönelik düzenlemeler yapmak,
- yerel grupların yerel yetkililerin nezdinde kendi sorunlarını dile getirme ve
karar verme sürecinde yer alabilme becerilerini artırmak,

- kentlilerin toplumsal hayata aktif katılım kapasitelerinin artırmak için fırsat yaratmaktır

Başlangıç aşamasında olan projede, sürecin, her açıdan sağlıklı kentleşmiş bir fiziksel ve sosyo-ekonomik mekanda, **plancıların yapabilirliğini kanıtlamak ve planlamaya kentli katılımını gerçekleştirmek** açısından en az proje sonucu kadar önemli olacağı açıktır.

Bu bağlamda;

‘Tüm aktörlerin katılımıyla kentin sürdürülebilir geleceğine yönelik bir vizyon geliştirilmesini, ve bunun yaşama geçirilmesini sağlayacak uzun dönemli yerel eylem planı hazırlanmasını ve uygulanmasını’ kapsayan küresel –kentsel sürecin adının “Yerel Gündem 21 Programı” olması, bu ve benzeri projelerle bir kentli kültürü ve duyarlılığı yaratma çabamızı ve kendimize kolaylaştırıcı –uzlaştırıcı bir planıcı rolü belirleyerek, yerel yönetimler ile planıcı ve planlama birlikteliği çerçevesinde, bu sürecin içinde yer almamızı engellememelidir.

KAYNAKÇA

Tekeli, İ. “Her Geçen Gün Geleceği Yeniden Yaratıyor ve Yeniden Kavryoruz” (2001) *Geleceği Planlamak*, TMMOB ŞPO Yayını, Ankara.

Toker, Mehmet, “Planlamaya Katılımda Yeni Bir Model-İzmit Kent Kurultayı” (2001) *Geleceği Planlamak*, TMMOB ŞPO Yayını, Ankara

Toprak, Z. Keleş, R. (2000), *Yirmibirinci Yüzyıla Girerken Türkiye’de Belediye Meclislerinde Siyaset*, İzmir Yerel Gündem 21 Yayını, İzmir

Sürdürülebilir Kalkınma ve Yönetişim, BM Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Türkiye Ulusal Raporu Tema III (2002) IULA-EMME Yayını, İstanbul

Yerel Gündem 21 Planlama Rehberi, Sürdürülebilir Gelişme Planlamasına Giriş (1999), IULA-EMME Yayını, İstanbul

DPT, (2000) *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci.Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*,

TOKİ, (1999), *Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu*,

www.yerelgundem21.org (2003)

www.iulaemme.org (2003)

www.antalyakentkonseyi.org (2003)

www.izmitkentkurultayi.org (2003)

www.bursa-bld.gov.tr (2003)

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MODELİNDE İLETİŞİM VE EŞGÜDÜM SÜREÇLERİNİN BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÇERÇEVESİNDE İSTANBUL ÖRNEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

ULAŞ AKIN

Bu bildiri kollokyumun “Şehirlerin Gelişimine Yön Veren Kurumsal Yapıların Reformu” ana başlığında yer alan “Kurumsal yapılanmanın yeniden biçimlendirilmesinde ‘büyükşehir belediyesi’ modelinin sunduğu olanaklar ve deneyimlerden çıkan sonuçlar” alt teması kapsamında hazırlanmıştır.

2000-2003 yılları arasında İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Bölge Planlama programında yürütülmekte olan “Metropolitan Kent Yönetiminde İletişim ve Eşgüdümün Bilişim Teknolojileri Işığında Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği” isimli yüksek lisans tez çalışması sürecinde elde edilen birikim ile birlikte bu çalışmada büyükşehir (metropol) belediyesi modelinin İstanbul’daki uygulaması, organizasyonel özelliklerinin geçirdiği değişim çerçevesinde değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

1. Sistemler Yaklaşımı’nda Eşgüdüm Süreçleri

Genel Sistem Teorisi üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; sistemler içi iletişimi inceleyen “Enformatik”, sistemlerde denetim ilişkilerini inceleyen “Sibernetik” ve “Yöneylem Araştırması” ile “Mekansal Planlama”yı kapsayan “Genel Planlama Teorisi” dir (Sayın, 1985).

“Mekansal Planlama”, genel planlama teorisini oluşturan yaklaşımlarla ilişkide olduğu gibi organizasyonel süreçler itibarıyla genel sistem teorisi bileşenleri olan enformatik ve sibernetik ile etkileşim içindedir ya da etkileşim içinde olması gerekmektedir.

Örneğin sibernetik; canlılar, makinalar ve organizasyonlar içi ve arası denetim ve iletişimi incelerken özellikle yaşayan organizmalar ve otomatik denetim araçları arasındaki etkileşimi araştırır. Norbert Weiner otomatik makinalar ve insan sinir sisteminde işlevsellik açısından ortak elemanlar tespit etmiştir. Modern bilgisayarlar ve insan beyini arasında da bellek, çağrışım, seçim gibi işlevsel benzerlikler söz konusudur. Bugün artık bu çalışmalar yapay zeka araştırmaları olarak ilerlemektedir. Öğrenebilen yapay sistemler, yapay sinir ağları yaklaşımı gibi bir çok alanda kullanılan bilişim teknolojileri uygulamalarıyla hayat bulurken bu yaklaşımların kent yönetimlerinde ve mekan yönetiminde de kullanılması önem taşımaktadır.

Sibernetik, sistemleri basit geribildirim döngüleri (*Ing.* feedback loops) serileri olarak analiz eder. Sibernetikteki temele kavramlar ve geribildirim döngüleri yönetim gibi karmaşık sistemlere uygulanabilir (Sayın, 1985).

Yeni gelişmekte olan disiplinlerarası bir araştırma alanı olarak tanımlanabilecek olan “Eşgüdüm Teorisi” (*Ing.Coordination Theory*), nin eşgüdüm tanımı; etkinliklerin içindeki bağıntıları (*Ing.dependencies*) yönetme işlemi şeklindedir.

Bu yaklaşımın araştırma gündemi farklı biçimlerdeki bağıntıları karakterize ederek bu bağıntıları yönetebilecek eşgüdüm işlemlerini tanımlamaktır (Crowston, 2000).

Eşgüdüm Teorisi disiplinlerarası eşgüdüm çalışmaları üzerine odaklanan yeni doğmakta olan bir araştırma alanıdır. Bu araştırma alanı bilgisayar bilimleri, organizasyon teorisi, yöneylem araştırması, ekonomi, dilbilim ve psikoloji disiplinlerinin eşgüdüm hakkındaki fikirlerini kullanır ve geliştirir.

Bu yaklaşımın uygulama alanı içinde; bilgi teknolojilerinin organizasyonlar ve piyasalar üzerindeki etkilerini anlamak, işbirliği amaçlı başarılı iş araçlarının geliştirilmesine yardımcı olmak ve bilgisayar sistemlerinin etkili bir biçimde dağınık ve paralel olarak tasarımına yardımcı olmak sayılabilir.

Ancak uygulama alanı bunlarla sınırlı değildir. Tüm bunların yanında eşgüdüm bakış açısı; alternatif tasarımların çözümlenmesine ve yeni tasarım fikirlerinin önerilmesine yardımcı olabilmektedir.

Elektronik medya kullanımı (ve diğer iletişim teknolojileri) eşgüdüm mekanizmalarının görece maliyetini değiştireceği gibi yeni işlemleri yapılabilir kılacaktır. Bununla birlikte “Eşgüdüm Teorisi” organizasyon formu ile iletişim teknolojileri arasında kavramsal bir bağlantı kurmamızı sağlamaktadır (Crowston, 2000).

Tablo 1. Eşgüdüm Bakış Açısındaki Örnek Uygulamalar

Uygulama Alanı	Alternatif Tasarımların Çözümlemesi Örnekleri	Yeni Tasarım Fikirlerinin Üretimi Örnekleri
<i>Organizasyonel yapılar ve bilgi teknolojileri</i>	Organizasyon büyüklüğü, merkezileşme ve iç yapı üzerindeki eşgüdüm maliyetlerinin azaltılması çözümlenmek	Özelleşmiş sorunların çözümünde geçici “Entellektüel Pazar Alanları” yaratmak
<i>İşbirliği amaçlı iş araçları</i>	Diğer kullanıcı sayısına bağlı olarak bir sistemdeki bireysel kullanıcıların hesaplarının nasıl olacağını çözümlenmek	Görev tayini, bilgi dolaşımı ve toplu karar alma süreçleri için yeni araçlar tasarlamak
<i>Dağınık ve paralel bilgisayar sistemleri</i>	Bilgisayar ağlarındaki akım paylaşımı algoritmalarının durağanlık özelliklerini çözümlenmek	Bilgisayar sistemlerindeki hafıza ve işlemcilerin paylaşılmasında rekabetçi komuta mekanizmaları kullanmak.

Kaynak: (Malone ve Crowston, 1994)

2. İletişim

2.1. Organizasyonel İletişimde Formel (Biçimsel) İletişim

Organizasyonel iletişimde temel iletişim yöntemi formel-biçimsel iletişimdir. Organizasyon şemasına göre alt ve üst kademedeki birimlerin resmi kurallara göre tanımlı ve belirli bir biçimde yazılı olarak haberleşme durumudur. Kurallarla belirlenen bir süreçte uygun olarak ve bu iş için oluşmuş araçları kullanarak yapılır. Biçimsel niteliği organizasyonun hiyerarşik yapısına paraleldir (Champion, 1978).

Organizasyonların “Formel - Biçimsel İletişim” işlevleri şunlardır;:

- Organizasyon içi işbölümü ve organizasyonlar arasında faaliyetler ile ilgili eşgüdüm,
- Organizasyonun görevini yerine getirmesi amacıyla feed-back (geri besleme),
- Organizasyonel faaliyette emek ve malzeme israfının önleyerek sistemin etkin (*İng.* efficient) ve etkili (*İng.* effective) çalışması,
- Mevcut organizasyonel yapı ve kuvvet hiyerarşisini destekleyerek güçlenmesi.

Buna karşın biçimsel bildirişme ağının ortaya çıkardığı işlevsizlikler de söz konusudur. Bunlar; önemli haber ve bilgilerin yavaş iletimi ve yayılması, bilginin genellikle yukarıdan aşağı ve dikey olarak yönlendirilmesinin organizasyon içinde bölümler arası gerilim yaratmasıdır.

Biçimsel iletişim ağına etkide bulunan değişken ve koşullar;

- Organizasyonel Büyüklük
- Organizasyonel Karmaşıklık
- Teknoloji
- Doğal İletişim Ağı
- Biçimsel Otorite Hiyerarşisi'dir.

Tablo 2. Organizasyonlarda biçim ve içerik açısından iletişim

Biçim Açısından İç İletişim	İçerik Açısından İletişim
Soruşturma	Gerçek durum
Yanıtlama	Norm ve hedefler
Bildirim	Yorum ve değerlendirme
Karar	İçeriği olmayan bilgi
Onay	
Havale	

Kaynak: (Gök, 1978' den tablolatırılmıştır.)

2.2. Organizasyonel İletişimde Enformel (Doğal) İletişim

Organizasyonlarda diğer bir iletişim türü enformel (doğal) iletişimdir. Yazılı olmayan bu iletişim resmi iletişim olan formal iletişime göre hız açısından önde olmasına karşın, bilginin deformasyona uğraması olasılığının yüksekliği noktasında olumsuzluklar barındırmaktadır.

Organizasyon üyelerinin zaman zaman biçimsel-formel iletişim ağından saptıkları ve farklı iletişim yolları kullandıkları görülür. Kişilerin değer ve tutumları sonucu kurallarla tanımlanan iletişim ağının dışına çıkan gayri resmi bir süreçtir (Gök, 1978).

Organizasyon içi iletişimde standart prosedürler ve raporların dışında yüz yüze çapraz iletişimin önüne geçilememektedir. Yönetim içinde gelişigüzel kanalları kullanarak gerçekleştirilen iletişim biçimleri enformel iletişim dahilindedir. Bir yöneticinin ya da yönetsel birimin bu durumun varlığını kabul ederek, mekanizmayı olumlu yönde nasıl kullanılabileceğini algılayabilmesi gerekmektedir.

Bu enformel iletişim kanalları genellikle resmi iletişim kanallarına göre şaşırtıcı bir hızda gerçekleşen iletişim ağıdır. Ayrıca spekülasyona açık yapısı ve bir mesajın bir kişiden diğer bir kişiye iletilirken bozulma olasılığının yüksekliği bu iletişim biçiminin olumsuz özellikleridir (Newman ve diğ., 1961). Ancak bu iletişim herhangi bir bilgiyi hızlıca yaygınlaştırabilmektedir. Bir yönetici "organizasyon dahilindeki bu iletişim biçimini ortadan kaldıramayacağı için bu mekanizmayı olumlu bir kullanıma yönlendirmesi gerekmektedir. Bunu üç yolla gerçekleştirebilir:

- Enformel iletişim ağının içeriğini öğrenebilir,
- Yanlış haberleri yönlendirebilir,
- Bir bilgiyi enformel olarak yayabilir, mekanizmanın iletişim kanalı yönünü

kullanabilir.

2.3. Yönetimsel İletişim

Yönetimsel iletişim temel olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Organizasyonun iç işleyişi ve bununla ilgili iletişim süreçleri eşgüdüm ve denetim süreçlerini de kapsamaktadır. Diğer yönetimsel iletişim hali organizasyonun çevresi ile olan ilişkilerindeki iletişim süreçleridir. **Tablo 3'**te yönetimsel iletişimin iki boyutu yönetimsel çalışmalarındaki girdi-çıkış yaklaşımı çerçevesinde kümelendirilmiştir.

Organizasyon içi iletişimin yetersizliği noktasında iletişim için özel biçimler kullanılabilir. Newman ve diğerleri (1961) ne göre iki birimin birlikte çalışmasını gerektiren durumlarda birimlerin başındaki yöneticiler ve/veya her iki birimin kilit konumdaki uzmanlar arasındaki direkt ilişkiler önem taşımaktadırlar.

Tablo 3. Organizasyonel İşleyiş ve İletişim

İç İşleyiş	Çevre İlişkileri
Organizasyon amaçlarının benimsenmesi ve motivasyon.	Organizasyon çevresi ile ilişkisi girdi-çıkı işlemleri ve sürekli bir iletişim sürecidir
Alt-üst ve eş düzey elemanların işbirliği ve uyumlu çalışmaları.	Organizasyon çıktılarının nitelik ve niceliğinde çevrenin belirleyici rolü.
Görev tanımlılığının bilinmesi. (Ne ? , Nasıl ?)	Organizasyon çıktısı ile organizasyon kimliği ilişkisi.
Karar alma, eğitim ve denetim süreçleri.	Organizasyona çevre desteği.
Etkileşim, işbirliği, düzenleme, liderlik süreçleri.	Çevresel gelişmelerin izlenmesi, değerlendirilmesi ile organizasyonun gelecek planları arasındaki ilişki.
Toplumsal ve organizasyon içi düşmanlığın iletişim sürecine etkisi.	Organizasyonun iletişim politikası ihtiyacı.
Organizasyonel girdinin çıktı haline gelmesi için alt sistemlerin iletişimi ile doğru orantılı olması.	
Sadece sorun çözmek için değil sorun ortaya çıkarma durumu.	

2.4. Organizasyonel İletişimde Kurumsallaşma: Halkla İlişkiler Disiplini

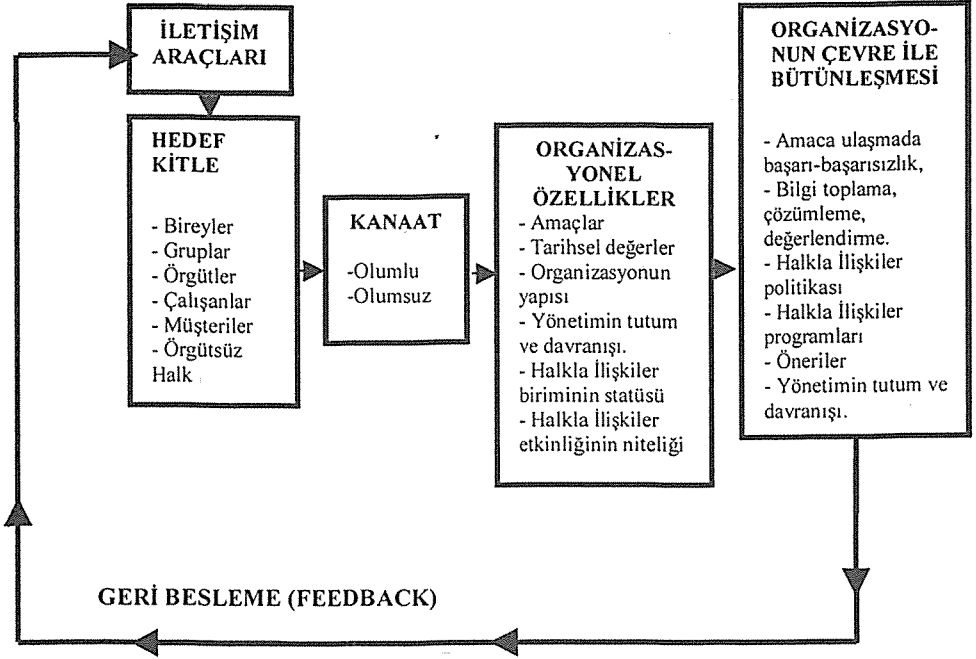
Toplumsal ihtiyaçlardan kaynaklanan koşullar sonucu organizasyonların buldukları çevre ile olan süreçte kendilerini amaçları doğrultusunda iç ve dış çevreye tanıtmaya ihtiyacı doğan "Halkla İlişkiler" disiplini, bugün tüm kamu ve özel sektör kuruluşunun yararlandığı uygulama ve araştırma alanıdır.

Kurum içi ve dışı iletişim boyutlarıyla organizasyonlarda iletişimin kurumsallaşması çerçevesinde ve bağlamında Halkla İlişkiler kavramı çalışmanın sistematikğine katılmıştır.

Halkla İlişkiler (İng. PR – Public Relations) belirlenmiş hedef kitlelerini etkilemek amacıyla hazırlanmış, planlı haberleşme çabasıdır.

Kimi yaklaşımlara göre bir kuruluş çalışanlarına ve bağlantılı olduğu çevreye sevdirmeye ve saydırma sanatı olarak da tanımlanan disiplin, halkın tutumunu değerleyen, kamu çıkarlarına uygun olarak faaliyet programlarının yürütülmesini kapsayan bir işletme fonksiyonu olarak da açıklanmaktadır.

Şekil 1. Halkla İlişkiler Süreci

2.5. Planlama ve Yönetimde İletişim

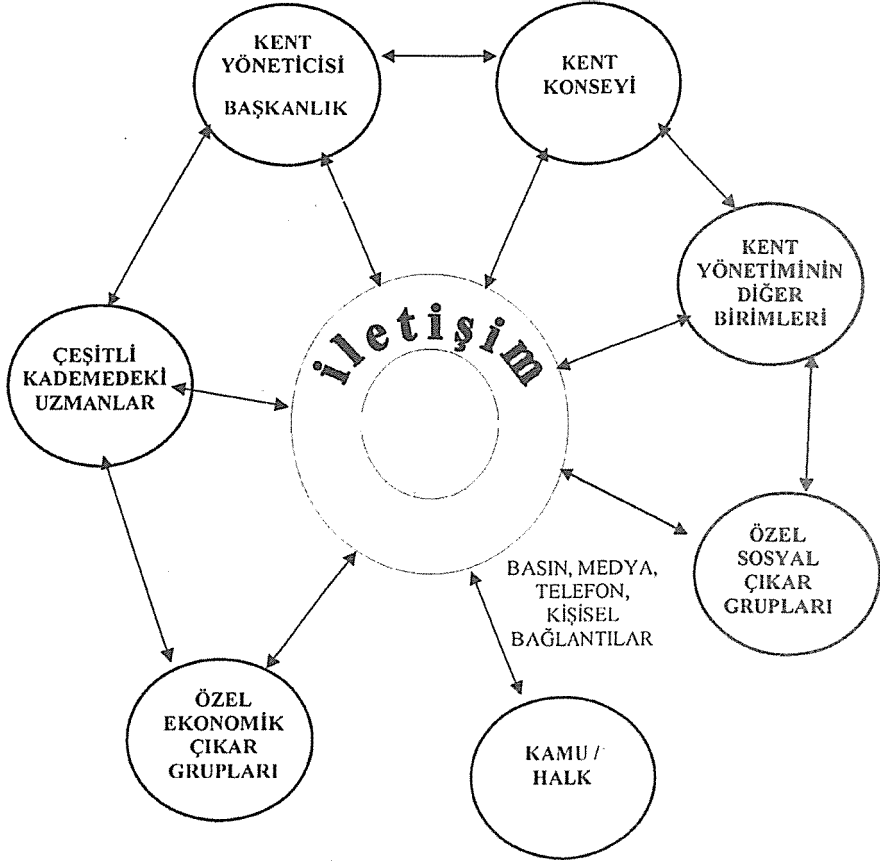
Halkla İlişkiler tarihine bakıldığında ülkemizde ciddi boyutlarıyla uygulayan kamu sektörü kuruluşlarında DPT'dir. Uygulama alanı ise planlı kalkınma sistemine geçen ülkemizde kalkınma planlarını, DPT'yi basın ve diğer araçları kullanarak halka tanıtmak, planlı kalkınma düşüncesini topluma benimsetmek idi.

1962 yılında tamamlanan kısa adı MEHTAP olan "Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi"nde vurgulanan ve 1971 yılında İdari Reform Danışma Kurulu'nun kurulması ile kamu kurumlarının genelinde Halkla İlişkiler birimlerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Öncülüğünü kamunun yaptığı "Halkla İlişkiler" disiplininin kurumsal düzeyde kullanımı, daha sonra özel sektör tarafından daha etkili bir biçimde hayata geçirilmiştir.

Kamusal bir eylemlilik olan mekansal planlamanın "katılım" boyutu ile Halkla İlişkiler disiplini arasında bir bağ olduğu savunulabilir.

Planlama sürecinde, plan, planı yapan/ lar, plandan etkilenenler arasındaki ilişkiadaki iletişim sorunları sürekliliğini korur iken, ülkemizde tarihini başlattığı bir disiplinin varoluş sebepleri ile planlama arasında bir bağlantı kurmak güç olmamaktadır. Planlama sürecinde ilgili her kesimin doğru bilgilendirilmesi, iletişimde sürekliliğin ve karşılıklı olma durumun önemi, karar verme sürecine katılım boyutları ile "planlamaya katılım" konusunun kapsamındadır.

Şekil 2. Yerel Yönetim Organizasyonlarında Halkla İlişkiler ve İletişim Süreçleri.

Kaynak: (Newman ve diğ., 1961)

Mahalle veya komşuluk birimi ölçeklerinde oluşturulacak yerel kurullar ile bunların semt ve kent, hatta anakent (metropol) ölçeklerinde oluşturacakları üst kurullar, hem yatay hem de dikey bir iletişim, etkileşim, denetim ve katılım yollarını geliştirmeye elverişli demokratik toplum yapısının kurulmasına, halkın belediye ile tümleşmesine yardımcı olabilir (Geray ve diğ., 1978).

3. Eşgüdüm

Latince "co"(ile, birlikte) ve "ordonatio" (sıralama, dizme) sözcüklerinden oluşan ve dilimizde de "eşgüdüm" olarak kullanılan "koordinasyon" sözcüğü; biçim veya yapıları bakımından aralarında ilişki bulunan öğeleri bir bütün halinde, düzenleştirme, uygunlaştırma, bu öğeleri aynı doğrultuya koyma anlamına gelmektedir.

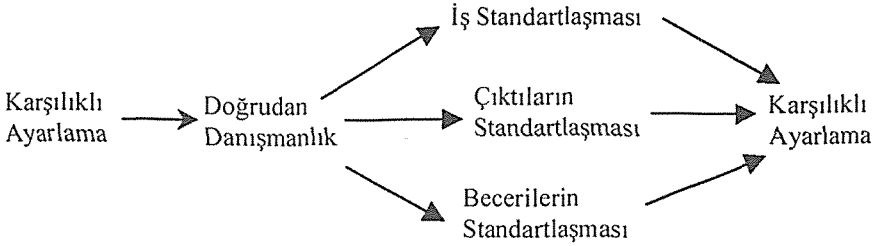
Açık sistemlerde karmaşıklık düzeyi arttıkça merkez-karar organlarının sistemin bütünü-
nü kapsayan kendiliğinden eşgüdüm mekanizmasına ek olarak bilinçli bir eşgüdüm sü-
reci işlemeye başlar. Organizasyonlarda eşgüdüm, diğer açık sistemlerde olduğu gibi bir
merkezi yönetim fonksiyonudur.

3.1. Organizasyonel Eşgüdüm

Organizasyon içi eşgüdümde üç temel eşgüdüm mekanizmasından söz etmek mümkün-
dür. Bunlar **Karşılıklı Ayarlama**, **Doğrudan Danışmanlık** ve **Standartlaşma**dır. Stan-
dartlaşma yaklaşımı, standartlaşmanın kapsamı ile üç bileşenden oluşur ve bu bileşenler
de ayrı bir eşgüdüm mekanizması olarak değerlendirilebilir. Bunlar **Girdi Becerileri**, **İş**
Süreçleri ve **Çıktılarda Standartlaşma** olarak adlandırılmışlardır.

Bu beş organizasyon içi eşgüdüm mekanizması bir arada ve sürekli olarak kullanıldığı
zaman anlamlı olacaktır. Bu seçim ise organizasyonun çeşidine göre farklılık gösterebi-
lir.

Şekil 3. Organizasyon İçi Eşgüdüm Mekanizmalarının Sürekliliği

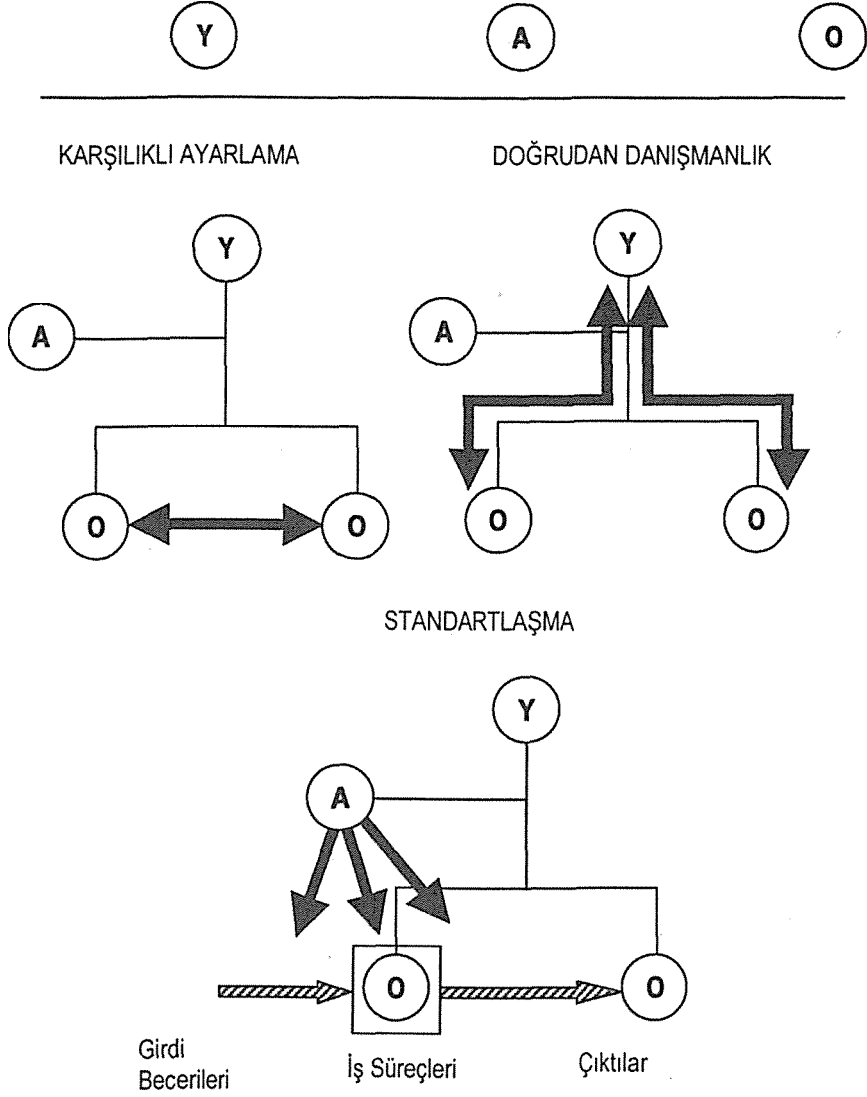

Gerek kamu sektöründe gerek özel sektörde organizasyonlar kendi alt birimleri ile ilgili
iç denetim, iletişim ve eşgüdüm yönetimlerini sağlarken, bu süreçlerin organizasyon
çevresi olarak tanımlanan alan kapsamında başka bir organizasyon ya da organizasyon-
larla kurulması durumu ile karşılaşmaktadır. Bu konu organizasyonlararası eşgüdüm
adı altında yapılan çalışmalarla irdelenmektedir.

“Dış eşgüdüm” çalışmaları olarak adlandırılan bu faaliyetlere geçmeden yönetsel eşgü-
düm stratejilerinin özetinin yapmak uygun olacaktır.

Rogers ve Whetten (1982) e göre organizasyonlararası üç temel eşgüdüm stratejisinden
söz etmek mümkündür. Bunlar “**Karşılıklı Ayarlama**”, “**Anlaşma**” ve “**Birleşme**”dir.

Şekil 4. Organizasyon İçi Eşgüdüm Mekanizmaları

Kaynak: (Mintzberg, 1979)

Tablo 4. Yönetmel Eşgüdüm Stratejilerinin Bir Özeti

Boyut	Karşılıklı Uyum	Uzlaşma	Birleşme
■ Odak	Kurumlar ya da Müşteriler (müvekkililer)	Kurumlar ya da kurumlararası sistem	Kurumlararası sistem
■ Aktörler	Profesyoneller	Yöneticiler ve Profesyoneller	Yöneticiler
■ Biçim	Kuralların azlığı	Uzlaşmacı kurallar	Yüksek resmîlik
■ Kaynaklar	Kaynak azlığı	Orta seviyede kaynak taahhütü	Yüksek seviyede kaynak taahhütü
■ İktidarın Odağı	Yerleşmiş iktidar	Merkezi yönetim birimi kullanılabilir ya da kullanılmayabilir	Merkezleşmiş iktidar
■ Kontrolün Odağı	Kurumların çıkarlarına ve enformel kurallarına bağlı	Sistem kararları onaylanmak zorunda olabilir	Ortak çıkarların temsil edildiği düzenlemeler
■ Hedefler	Öncelikli olarak kurumun hedefleri	Kurumun hedefleri ve ortak hedefler	Ortak hedeflerin gerilimi

Kaynak : (Rogers ve Whetten, 1982)

Organizasyonlararası eşgüdüm analizler iki seviyede gerçekleşen analizlerdir: Bunlar "Networkler (ağlar)" ve "İkili Bağlantılar". Network (ağ) lerini karakterize etmek için üç, İkili Bağlantıları karakterize etmek için üç on adet kriter saptanmıştır.

Tablo 5. Organizasyonlararası Eşgüdüm Analizleri Kriterleri

Ağ Bağlantısı	İkili Bağlantı
Merkezcilik	Çok Yönlülük
Karmaşıklık	İstikrarlılık
Yoğunluk	Standartlaşma
	Biçimlendirme
	Keskinlik
	Karşılıklılık
	Gereksizlik
	Önem
	İşbirliği
	Eşgüdüm

3.2. Planlama ve Yönetimde Eşgüdüm

Ülkemizde il ve ilçe yönetimlerinde eşgüdüm faaliyetleri, planlama, izleme çalışmalarıyla birlikte başlamıştır. Latince “co” (ile, birlikte) ve “ordonatio” (sıralama, dizme) sözcüklerinden oluşan ve dilimizde de “eşgüdüm” olarak kullanılan “koordinasyon” sözcüğü; biçim veya yapıları bakımından aralarında ilişki bulunan öğeleri bir bütün halinde, düzenleştirmek, uygunlaştirmek, bu öğeleri aynı doğrultuya koyma anlamına gelmektedir.

Planlama açısından eşgüdüm ise, uygulamanın plan ve programdaki ilkelere uygun şekilde ve belirtilen süre içinde gerçekleşmesi için, uygulayıcı bütün birimlerin tek bir mekanizma halinde, düzenli ve uyum içinde çalışmalarını sağlayan bir ilişki olarak tanımlanabilir.

Koordinasyon için iki yöntem bulunmaktadır:

Bunlar; birimlerin kendi aralarında anlaşmaları ve koordinasyonla yükümlü ayrı bir mercii oluşturulmasıdır.

Eşgüdümle yükümlü ayrı bir mercii oluşturulması sebeplerinin başında birlikte çalışma anlayışı, alışkanlığı ve karşılıklı feragat sorunları yer almaktadır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan sonra bütün kamu kuruluşlarında APK (Araştırma Planlama Koordinasyon) birimleri kurulması hedefleniyor.

Buradaki amaç;

- Yatırımcı daireler arasında işbirliği ve eşgüdüm,
- DPT tarafından bölge planlaması projelerinin uygulandığı yerlerde, bölge sınırları içindeki illerin koordinasyon kurulları ile eşgüdümünün sağlanmasıdır.

Yatırımların izlenmesi amacıyla oluşturulan “İl Koordinasyon Kurulları”nda, kamu, özel sektör, STK ile Ticaret, Sanayi ve Esnaf Odaları temsilcileri bulunur.

1963 yılından beri çalışan İl Koordinasyon Kurulları daha çok kurumlararası bilgi alış-verişi sağlamaya yardım etmiş gerçek anlamda eşgüdüm tanımına uygun bir işlevde olmamıştır.

4. Yönetimsel Denetim

Yönetimsel denetim kamu yönetiminde çeşitli biçimlerde uygulanır. İç yönetimsel denetim, yöneticilerin kendilerine bağlı personeli denetlemeleridir. Gournay (1971) a göre diğer denetim çeşitleri şunlardır;

- Politik nitelikli dış denetim,
- Hukuki niteliklerdeki dış denetim,
- Özel şahısların faaliyetleriyle ilgili çeşitli kamu kuruluşlarının denetimi,
- Veseyat denetimi (Gournay, 1971).

Bu sınıflandırmayı şu şekilde özetleyebiliriz.

Yönetimsel Denetim, yönetimsel kuruluşlar tarafından, **Yargısal Denetim**, yargı kuruluşları tarafından, **Siyasal Denetim**, yasama kuruluşları tarafından, **Kamuoyu Denetimi** ise kamuoyu tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu denetimlere ek olarak uluslararası antlaşmalara göre “tahkim” olarak adlandırılan **Uluslararası Denetimi** sınıflandırmaya katabiliriz.

4.1. Kentsel Yönetimlerde Denetim

Merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde uygulayıcı denetimin amacı yasalara uygunluğun sağlanması ile kalkınma politikaları bütünlüğü içerisinde eşgüdümün sağlanmasıdır. Merkezi yönetimin yasama organı yerel yönetimlerin yasama organlarını denetler.

Yerel yönetimlerin denetimi biçimsel olarak “İç Denetim” ve “Dış Denetim” olarak iki kümede toplanmaktadır. Ülkemizde yerel yönetimle üzerindeki biçimsel denetim türleri **Tablo 6**’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Biçimsel Olarak Denetim Türleri

İç Denetim	Dış Denetim
Teftiş Kurulları Denetimi	Sayıştay ve TBMM Denetimi
	Yönetimsel Denetim
Seçilmiş Organların Denetimi	Yargısal Denetim
	Kamuoyu (Halk) Denetimi

Kaynak: (DPT, 2000 Yerel Yönetimler ÖİK Raporu’ndan oluşturulmuştur.)

5. Bilişim Teknolojileri ve Organizasyonel Süreçler

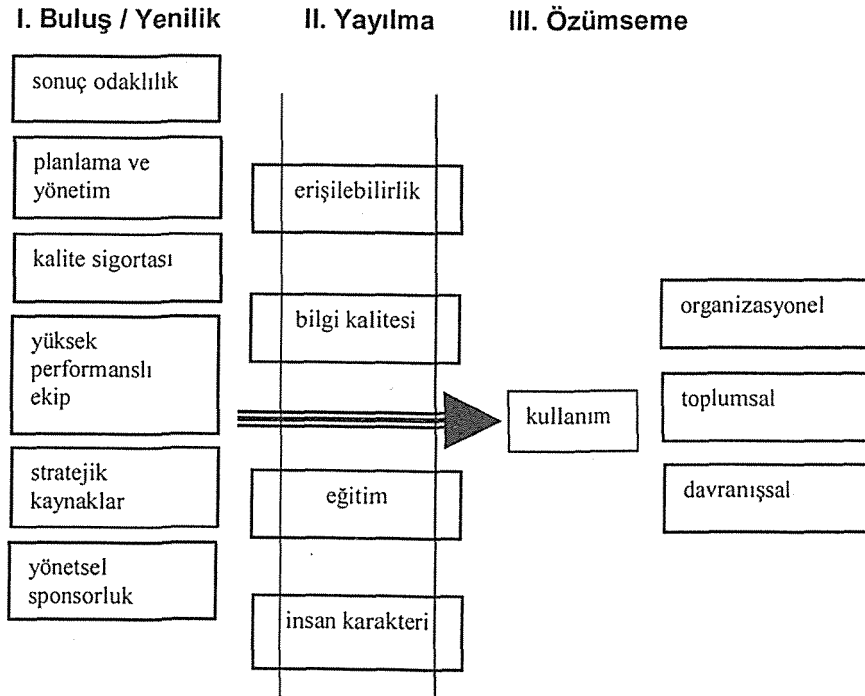
Bilişim teknolojileri, yaygın olarak bilgi teknolojileri ile iletişim teknolojilerinin entegre olarak kullanımına karşılık kullanılmakla birlikte, sözcük olarak Enformatik kavramının karşılığı olarak da kullanılmaktadır. Bu çalışmada birinci kullanım esas alınmıştır.

Bilişim teknolojilerinin toplum tarafından benimsenmesi ve bu süreçte yapılacak bilişim yatırımlarının uygun olarak gerçekleşmesi için belirli göstergeler ışığında sürekli olarak değerlendirme sürecinin yaşanması gerekmektedir.

Bilgi teknolojileri planlamada istatistik ve coğrafi verilerin değerlendirmesi ile çizim ve tasarım süreçlerine yardımcı bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle Coğrafi Bilgi Sistemleri çok yaygın bir kullanım alanı bulmuş ve şehir ve bölge planlama disiplini başta olmak üzere bir çok uygulama ve araştırma alanında kullanılmaya başlanmıştır. Organizasyonel süreçler açısından bilgi teknoloji yaklaşımında entegre yönetim sistemi MIS (Management Information Systems) olarak tanımlanan Yönetim Bilgi Sistemleri kullanılmaya başlanmıştır.

İletişim teknolojileri kapsamında veri iletimine olanak sağlayan İnternet, İnternet ve diğer dosya transfer sistemleri artık kamusal işlemlerin ilgili kuruluşa gitmeden çözümlenebilecek bir tarzı teknolojik olarak mümkün kılmıştır.

Şekil 5. Bilgi Teknolojilerinin Benimsenme Aşamaları

Kaynak: (Brown, 2000)

Organizasyon içi iletişim, eşgüdüm ve denetim süreçlerinde yeniden yapılanmayı zorunlu kılan bilişim teknolojileri yapısı itibarıyla sürekli olarak yeni ihtiyaçlara göre yenilenmesi zorunlu olduğu için bilişim yatırımlarının gerçekleşmesi ayrı bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıkmıştır.

Formel ve enformel iletişimin kalıp ve biçimlerinin de değişimine olanak sağlayan bu gelişmeler kısaca e-yönetim olarak tanımlanmış, organizasyonun hitap ettiği çevresi ile olan iletişiminin ağırlık kazandığı bir kavramı gündemimize sokmuştur. Bu konuda ulusal düzeyde politika oluşumu, ve kamusal alandaki organizasyonların bu sürece katılması şu ana kadar birbirinden bağımsız projelerden öteye geçememiştir. E-devlet uygulamaları olarak adlandırılan bu girişim dünyadaki örneklerle bakıldığı zaman şaşırtıcı değişim ve dönüşümlere sahne olurken sürecin sadece kurumsal düzeyde değil toplumsal boyutunun önemine de işaret etmektedir. Bu bağlamda ülkemizde çeşitli girişimler başlamış ve tüm kesimleri kapsama iddiasıyla çalışmalar sürekli hale gelmiştir.

Bir sonraki bölümde örnek alınan organizasyonel yapı olan yerel yönetim kuruluşları olan belediyeler ve büyükşehir belediyelerinin sürece katılımı e-belediye kapsamında olmakla birlikte bu kavramın daha ziyade kentli insanlara yönelik hizmetler ile sınırlı kaldığını belirtmekte fayda vardır. Bu çalışmada kurgulanmaya çalışılan yönetim ve organizasyon bağlamında bilişim teknolojileri boyutu bütünlüklü olarak ele alınmakta, organizasyon yapısı anlamında genel, planlama boyutu ile özele inilmektedir.

6. Metropolitan Yönetimlerde Eşgüdüm Süreçleri

Büyükşehir belediyeleri, metropolitan yönetim organizasyonları olarak ülkemizde kurumsal yapısına, 27-6-1984 tarihinde kabul edilen 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanunla kavuşmuştur.

Metropolitan ölçekte hizmetlerin sürekliliği ile kalkınma plan ve programlarındaki yatırımların eşgüdüm içinde gerçekleştirmesinde Büyükşehir belediyelerine önemli görevler düşmektedir. Eşgüdümün kurumsallaşması olarak tanımlanabilecek kentsel hizmetler ulaşım ve altyapı olarak yasa ile belirlenirken buna ek olarak yaşanan bölgesel afetin ardından afet yönetimi ile ilgili eşgüdümü sağlamak üzere İstanbul'da çeşitli kurumsal eşgüdüm düzenlemelerine başvurulmuştur.

7. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Organizasyonel Gelişimin Değerlendirilmesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi kurulduktan sonra üç farklı organizasyon yapısına sahip olmuştur. Organizasyonel düzeyde gerçekleştirilen bu değişiklikler yeni birim kurma, gerekli birimlerin farklı bir üst yönetime bağlanması, yönetsel kademe seviyelerindeki değişim gibi eylemlikleri kapsamaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yapısında üç temel organ Meclis, Başkanlık ve Encümen'dir. Danışmanlar ve Özel Kalem Müdürlüğü sadece başkanlığa bağlı olarak organizasyonda yer almaktadır. UKOME ve AYKOME de Başkanlık'a bağlı yer alırken belediye organizasyonunun diğer tüm birimleri ve Başkanlık arasında bir adet Genel Sek-

reter bulunur. Bu en üst düzey yönetim kademesinin kurumsal yapısı üç farklı dönemde de aynı kalmıştır.

Değişim Genel Sekreter'e bağlı birimlerin sayı, nitelik, bağlantı kademesi özelliklerindedir. İki adet Genel Müdürlük olan İSKİ ve İETT Genel Sekreter'e bağlı birimler olup kuruluş yasalarına göre özerk yapıya sahiptirler.

Yönetmelikler; ana birimler ve ana birimlere bağlı birimler olarak şekillenmiştir.

Ana birimlere bağlı birimler ise kademe sırasıyla **Tablo 7**'de sıralanmıştır;

Tablo 7. İBB Ana Birimlere Bağlı Yönetmelik Kademe Seviyeleri

<u>Yönetmelik Kademe</u>	<u>Seviye</u>
(a) Büyükşehir Belediye Başkanlığı.....	1
(b) Genel Sekreterlik	2
(c) Genel Sekreter Yardımcılığı.....	3
(d) Daire Başkanlığı.....	4
(e) Genel Müdürlük.....	5
(f) Müdürlük.....	6
(g) Şube Müdürlüğü.....	7
(h) Müdür Yardımcılığı.....	8
(i) Şeflik.....	9

Dokuz adet yönetmelik kademe tespit edilmiştir. Bu kademelerin sıralanışı ise organizasyon şemasındaki iletişim bağlantılarına göre değişebilmektedir.

Genel yapıdaki tek istisna Genel Müdürlük kademesinde yer alan İSKİ ve İETT'dir. Bu müdürlükler ulaşım ve altyapı yatırımları konusunda gerekli eşgüdümü sağlamak üzere eşgüdüm kurulları ve müdürlükleri ile iletişimde bulunabilmektedirler.

Tablo 8.'de İBB organizasyonunda yıllara göre birimlerin sayıca dağılımlarının değişimi gözlenmektedir.

Tablo 8. İBB Organizasyonunda Birimlerin Sayıca Dağılımlarının Değişimi

<u>Yönetmelik Kademe</u>	<u>1985 - 1991</u>	<u>1991 - 2000</u>	<u>2000 - 2003</u>
(a)Büyükşehir Belediye Başkanı	1	1	1
(b)Genel Sekreter	1	1	1
(c)Genel Sekreter Yardımcısı	4	4	4
(d)Daire Başkanı	8	12	18
(e)Genel Müdürlük	2	2	2
(f) Müdürlük	55	60	71
(g) Şube Müdürlüğü			
(h)Müdür Yardımcısı			
(i)Şeflik			

Şube Müdürlüğü, Müdür Yardımcısı ve Şeflik sayıları değişiklik göstermektedir. Bu yüzden kesin bir sayı elde etmek güçleşmektedir.

Daire başkanlarının ve müdürlüklerin sayılarındaki artışla birlikte birimlerin yönetsel bağlantılarındaki değişim ise organizasyon şemalarından çıkarılan sonuçlara göre **Tablo 9.** oluşturulmuştur.

Tablo 9. İBB Organizasyonunda Yönetmel İletişim Bağlıntıları Değişimi

Bağlantı	1985 - 1991	1991 - 2000	2000 - 2003
b - d	1	3	2
b - e*	2	2	2
b - f	7	5	0
c - f	10	13	3
d - f*	36	46	67
c - d*	7	9	16

(*) işareti ile belirtilen b - e, d - f, c - d bağlantıları yönetsel kademelenmeye uyan iletişim bağlantıları iken, geri kalan bağlantılar yönetsel kademelenmede alt birim-üst birim hiyerarşisinin dışında organize edilmişlerdir. Bu, ilgili üst birimlerin, yönetsel kademelenme sürecindeki iletişim sürecini hızlandırmak istediklerinin göstergesidir. Bilinçli bir yaklaşım olup yönetsel eşgüdüm stratejilerinden organizasyonun yapılandırılması arasında yer almaktadır.

Örneğin 2000 yılındaki değişikliklerle yeni kurulan “Ulaşım Daire Başkanlığı”, Genel Sekreter Yardımcısı’na bağlanmadan, doğrudan Genel Sekreterlik makamına bağlanmıştır. Bundaki amaç belediyenin ulaşım konusundaki öncelikleri çerçevesinde ulaşım konusu ile ilgili birimleri bir araya getirmek olarak yorumlanabilir. Bu yaklaşım da eşgüdüm mekanizmaları arasında yer almaktadır. Ancak sorumlu birimin bir üst kademeyi atlayarak doğrudan Genel Sekreterlik’e bağlanması dikkat çekicidir.

Birimler arası yönetsel eşgüdüm aracı olarak geliştirilen iletişim kanallarındaki hiyerarşiyi atlayan bağlantılardan olan b - f bağlantısı (Genel Sekreter-Müdürlük), İBB’nin kuruluşundan sonraki dönemlerde azalmış ve 2003 yılı itibariyle ortadan kalkmıştır. Benzer bir azalma c - f bağlantısı (Genel Sekreter Yardımcısı-Müdürlük) 1985-1991 yılları arasında 10 adetken, bir sonraki dönem 13 adete yükselmiş, 2000 yılındaki değişiklik ile 3’e indirilmiştir.

8. Bilişim Teknolojileri ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Mevcut bilişim altyapısı, donanım ve yazılımların güvenlik, bakım ve sürekliliği ile ağ yapısı Bilgi-İşlem Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Organizasyon içi iletişim ve eşgüdümü sağlamada ve planlama çalışmalarında verimliliği ve etkinliği sağlamak üzere bir dizi proje hazırlanmış ve bir kısmı uygulamaya konmuştur. Bu projeler **Tablo 10**’da sıralanmıştır.

**Tablo 10. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde Planlama Çalışmaları İçin
Tasarlanan Bilişim Teknolojileri Projeleri**

Proje Grubu	PROJELER	
Otomasyon Projeleri	Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Veri Otomasyon Projesi: (PİVOP)	
	İdari Otomasyon Sistemi Projesi: (İDOS)	
	Merkezi Network Sistemi Projesi (MerNet)	
	Planlama Projeleri Takip Sistemi Projesi: (PlaPTaS)	
Standartlaşma Projeleri	Sayısal Plan Yapım Sistemi Projesi: (SPYS)	
	Plan Sembolojisi Standartlaşma Projesi: (PSeS)	
	Yazışmalarda İçerik Standartlaşması Projesi: (YaS)	
	Meclis Dosyası İçerik Standartlaşması Projesi: (MeDİS)	
	Pafta İndeks Sistemi Projesi: (pİNDEKS)	
Eğitim Projeleri	Planlama Yazılımları Eğitim Stratejileri Projesi (PYESP)	
	Aktif İletişim Sistemi Projesi: (AkİS)	Planlama Intranet Sistemi Projesi (PimNet)
		Mesaj ve E-Posta Sistemi Projesi (MEPoS)
		Sayısal Telefon Sistemi Projesi: (SayTeS)
		Sayısal Konferans Sistemi Projesi (SayKoS)
Kent Bilgi Sistemi Projesi: (KBS)		

Planlama için önemli bir proje Kent Bilgi Sistemi projesi'dir. Bu proje ile ilgili tüm birimler ile belediye dışındaki kurum ve kuruluşlardan bilgi toplama ile görüş bildirme şeklinde gerçekleşen iletişim eylemlilikleri kapsanırken, ihtiyaç duyulan bilgilerin oluşturulan veri havuzundan güvenli bir biçimde ihtiyaç duyan birim ve kurumların hizmetine sunulabilecek olmasıdır.

Bu projeler ek olarak üst yönetime doğru ve kesintisiz bilgi akışını hedefleyen Yönetim Bilgi Sistemi Projesi hayata geçirilmeye başlanmıştır.

9. Sonuç ve Değerlendirme

Bu bildiride metropoliten kent yönetimi unsuru olan büyükşehir belediyesi modelinin İstanbul'daki gelişimi organizasyonel iletişim, eşgüdüm ve denetim süreçlerinin bilişim teknolojileri perspektifi ile ele alınmasından oluşmuştur.

Bilişim teknolojilerinin gelişiminin ulusal ve yerel ekonomi, yönetim ve planlama sisteminde ulusal kalkınma hedefleri çerçevesinde ilerleme sağlama sürecinde Şehir ve Bölge Planlama gibi disiplinler arası eşgüdüm kesitinde bulunan meslek ve araştırma alanlarına önemli görevler düşmekte olduğu sonucuna varılmıştır. Örnek vermek gerekirse bilişim sektörünün kamuda yaygınlaştığı yakın zaman diliminde e-devlet, e-belediye gibi bilişim yatırımlarının rasyonel ve öngörülü olarak gerçekleştirilmesi, içeriksel olarak iletişim, eşgüdüm, denetim ve katılım süreçlerini bütünüyle sağlayan bu

kurumsal dönüşümlerde farklı disiplinlerin bir arada çalışmasındaki üstlenilebilecek görevler sıralanabilir.

Kurumsal elektronikleşme ve otomasyon için bilişim yatırımlarının yanında bilişim personelinin rolü ile diğer tüm belediye çalışanları arasında bir eşgüdüm gerekliliği de söz konusudur. Organizasyonel olarak giderek büyüyen ve genişleyen bir yapıya sahip İstanbul Büyükşehir Belediyesi yasalaşması beklenen yerel yönetimler yasa tasarısı ile daha güçlü ve daha özerk bir yapıya kavuşturulmak istenmektedir. Planlama açısından hayati önem taşıyan yasal bir metropoliten ölçekli nazım plan ile bölgesel planlama eksikliğinin giderilmesi ile büyük ölçüde siyasi kararsızlıklar ve çekinceler ile uluslar arası yatırımların mekansal tercihleri arasına sıkışıp kalmıştır.

KAYNAKÇA

Brown, M.M., 2000. Mitiaging the Risk of IT Initiatives, Handbook of Public Information Systems, Marcel Dekker,Inc., New York, p.159.

Champion, D.J., 1975. Sociology Of Organizations, McGraw-Hill, New York.

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001. Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Gök, T., 1978. Kentlerde Arazi Kullanım Kararlarını Belirleyen Etmenler Ankara Örneğinde Sistemci Bir Yaklaşım, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, Ankara.

Gournay, B., 1971. Çağdaş Toplumlarda Kamu Yönetimi, Çev. İhsan KUNTBAY, TODAİE Yayınları No.122, Ankara.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2002. Faaliyet Raporu, İstanbul.

Newman, W.H.- Summer, C.E.- Warriën, E.K., 1961. The Process Of Management / Concepts, Behaviour and Practice, Prentice-Hall Inc., New Jersey.

Mintzberg, H., 1979. The Structuring Of Organizations, Prentice-Hall Inc., New Jersey.

Rogers, D.L. ve Whetten, D.A., (ed.) , 1982. Interorganizational Coordination : Theory, Research And Implementation, Iowa State University Press, Iowa.

Sayın, E., 1985. Introductory Systems Approach, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

IV. OTURUM

ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KENTSEL DÖNÜŞÜM YAKLAŞIMLARI

OTURUM BAŞKANI: ÖMER KIRAL

RAPORTÖR: FİKRET ZORLU

**“Türkiye’de Mevcut Yapılaşmış Alanlarda ve Yapı Stokunda
Yeniden Yatırım ve Yasal Çerçeve Gerektirdiği
Değişiklikler”**

Özgül Burcu ÖZDEMİR

**“Kentsel Dönüşümde Katılımcı Esnek Değerleyici
(Ked) Model”**

Seniha ÇELİKHAN, Esra DEMİRCİOĞLU, Özge ÇAVUŞOĞLU

**“Kent Planlamada Yenilikçi Uygulama Araçları
(İht-İhtr.-Menkulleştirme)”**

A. Faruk GÖKSU

**“İmar (Gelişme) Hakkı Transferi Kavramı ve Bu Kavramın
Uygulanmasına Dair Örnekler”**

Asım Mustafa AYTEN

**“Eski Kent Dokularının Korunmasında,
Sağlıklılaştırılmasında İmar Haklarına Dayanan
Uygulamaların Olası Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme”**

Savaş Zafer ŞAHİN, M. İpek YALÇIN

TÜRKİYE'DE MEVCUT YAPILAŞMIŞ ALANLARDA VE YAPI STOKUNDA YENİDEN YATIRIM VE YASAL ÇERÇEVDE GEREKEN DEĞİŞİKLİKLER

ÖZGÜL BURCU ÖZDEMİR

Özet

Kentlerde zaman içerisinde sosyal ve ekonomik yapının değişimi, teknolojik gelişmeler ve inşaat malzemelerindeki çeşitlilik mevcut yapılaşmış alanlarda ve yapı stokunda yeniden yatırımları zorunlu hale getirir. Yeniden yatırım; 'sağlıklaştırma / iyileştirme', 'yenileme' ve 'güçlendirme' çalışmaları şeklinde ortaya çıkabilir. Mevcut yapılaşmış alanlarda ve yapı stokunda yeniden yatırım kaçınılmazdır ve planlamanın bu konuya duyar-sız kalması mümkün değildir. Ülkemizde, yapılaşmış alanlarda özellikle de mevcut yasal çerçeveye göre oluşmuş yapı stokunda ve kentsel çevrelerde yeniden yatırım konusu pek fazla tartışılmamış, gerekli politikalar ve araçlar geliştirilmemiştir. Ancak, yeniden yatırım politikaları bir kaç sebeple günümüz Türkiye'si için öncelikli bir konudur. Kentsel alanların ve yapı stokunun mevcut standartları, ülkedeki demografik eğilimler ve afetlere karşı güvenli kentler yaratmak ihtiyacı bu sebeplerden bazılarıdır.

Türkiye'de yapılaşmış alanlarda planlı yenileme, iyileştirme ve güçlendirme konuları ve bu tip çalışmalara olanak tanıyacak yasal çerçeve ihmal edilmiştir. Planlamanın temel aldığı İmar Mevzuatı, yapılaşmış alanlarda yeniden yatırımları, sürdürülebilir kentsel çevreler üretmenin bir aracı olarak algılamamaktadır. Yenileme ve iyileştirme projelerinde pek çok görev üstlenebilecek belediyelere Belediye Kanunu'nda bu konuda yetki ve sorumluluklar tanımlanmamaktadır. Kat Mülkiyeti Kanunu ise, 'esaslı tamir' ve yenileme konularında mülk sahiplerinin oybirliğiyle karar vermelerini gerektirmekte, bu sebeple iyileştirme ve yenileme çalışmalarına engel oluşturmaktadır. Yapı Denetimi Kanunu, sadece yeni yapılarda ve inşaat süreciyle sınırlı tutulan bir denetim getirmekte, mevcut stokta güvenliği sağlamak için bakım-onarım aktivitelerinin ve yeniden yatırımların denetim altında tutulması gereği göz ardı edilmektedir.

Kentsel alanlarda kapsamlı bir yeniden yatırım politikası Türkiye için acil bir ihtiyaçtır. Bu sebeple, yalnız 'gelişme' ve 'yeni yapı üretimi' hedefine kilitlemiş politikalar ve planlama yaklaşımları yerine, mevcut yapı stokunun değerinin korunması ve bu stoktan kayıpların önlenmesi amacıyla politikalar belirlenerek gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Çevresel kaliteyi ve güvenliği artırmak için gerekli standartlar ve kurallar belirlenmelidir. Kamu, yenileme ve iyileştirme projelerinde yönlendirici ve denetleyici bir rol üstlenmelidir. Planlama sistemi ve dayandığı yasal çerçeve iyileştirme, yenileme ve güçlendirme amacıyla mevcut yapılaşmış alanlarda ve yapı stokunda yeniden yatırımlara olanak sağlayacak ve öncelik verecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.

1. Mevcut Yapılaşmış Alanlarda ve Yapı Stokunda Yeniden Yatırım

Kentler sürekli bir gelişim, değişim ve dönüşüm içerisinde. Zaman içerisinde kentlerdeki sosyal ve ekonomik yapının, tercih edilen konut ve çalışma alanlarının yerlerinin değişimi, gelişen teknoloji ve çeşitlenen inşaat malzemeleri kentlerde yeniden yatırımları zorunlu kılar. Yeniden yatırım; fiziksel, yapısal, fonksiyonel, ekonomik ve çevresel eskimenin giderilmesi amacıyla 'sağlıklaştırma / iyileştirme', 'yenileme' ve 'güçlendirme' çalışmaları şeklinde ortaya çıkabilir.

Yapı stoku pek çok ülke için temel ekonomik varlıklar arasında sayılabilir. Stokun değer kaybetmesi ve stoktan kayıpların olması halinde hem ülke ekonomisinin bütünü hem de bu stoku yaşama ve çalışma mekanı olarak kullanan hançhalkları ve bireyler zarar görecektir. Yapılar oldukça uzun ömürlü oldukları halde eninde sonunda kullanılabilir ömürlerinin sonuna gelecektir. Bu sebeple, yeniden yatırım politikalarının mevcut yapı stokunun kullanılabilir ömrünü ve standartlarını artıracak iyileştirme ve güçlendirme politikaları ile birlikte yenileme ve dönüşüm politikalarını da içermesi beklenir.

Mevcut yapılaşmış alanlarda yeniden yatırım yapmak hem bireylere hem de topluma çeşitli faydalar sağlar. Herşeyden önce yeniden yatırım yoluyla yapı stokunun kullanılabilir ömrünü uzatmak mümkündür. Düzenli bakım ve onarım, yapı stokundaki yıpranmayı, en azından fiziksel eskimeyi yavaşlatacaktır. Buna ek olarak, yapılaşmış alanlarda ve yapı stokunda özellikle de mevcut konut stokunda yapılacak yeniden yatırımlar hem konut stokunun ve kentsel çevrenin standartlarını iyileştirmek için bir fırsattır hem de mevcut stokun değerinin korunmasını sağlar. Böylece hançhalklarının daha yüksek kalitede konutlarda ve çevrede yaşaması ve ülkenin kısıtlı kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanılması sağlanabilir. Ayrıca, yapı stokunun ve kentsel çevrenin değerinin korunması kentlerde kendi kaderine terk edilmiş, sağlık, güvenlik ve estetik açısından sorunlu alanlar oluşmasını önleyecektir. Mevcut yapılaşmış alanlarda ve yapı stokunda kaçınılmaz olan yeniden yatırım konusuna planlamanın duyarsız kalması mümkün değildir.

2. Türkiye'nin Güncel İhtiyacı Olarak Yeniden Yatırım ve Kentsel İyileştirme Politikaları¹

Kentsel dönüşüm, iyileştirme ve yenileme konuları Dünya tartışmalarında uzun yıllardır yerini aldığı halde, ülkemizde bu konu özellikle mevcut yasal çerçeveye uygun olarak yapılaşmış alanlar için çok fazla tartışılmamış ve gerekli politikalar ve araçlar geliştirilmemiştir.² Bunun nedenlerinden biri ülkemiz yapı stokunun görece yeni olması sayılabilir.³ Ancak, yapılaşmış alanlarda yeniden yatırım özellikle de iyileştirme politikaları Türkiye'nin acil ihtiyaçları arasındadır ve konunun birkaç sebeple incelenmesi gerekmektedir. Kentsel iyileştirme politikalarına duyulan ihtiyacın en temel sebeplerinden biri Türkiye'de kentsel konut stokunun üretim süreci ile ilişkilidir. Konut stokumuzun büyük bir bölümünü çoğunlukla küçük girişimciler tarafından, kamu ya da özel herhangi bir teknik denetim olmadan üretilen apartman stoku oluşturmaktadır (Balamir, 2002a). Bu şekilde, düşük standartlı ve yüksek yoğunluklu bir kentsel çevre üretilmiştir. Bunun dışında, günümüz Türkiye'sinde nüfus artış hızı azalmakta ve kırdan kente olan göç yavaşlamaktadır.⁴ Ayrıca, ülke genelinde incelendiğinde kentsel konut üretiminin, kentli

hanehalkı sayısından daha fazla olduğu görülmekte, coğrafi farklılıklar bulunmakla birlikte sistem genelinde yaklaşık %20'lik bir stok fazlası gözlenmektedir (Balamir, 2002a). Bu sebeplerle artık planlamanın odağında, yeni yerleşimler ve yapı üretiminden ziyade mevcut yapılaşmış alanların yeniden değerlendirilmesi, bu alanlardaki kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve yeniden yatırımların yönlendirilmesi olmalıdır.

Yapılaşmış alanlarda yeniden yatırım politikalarının bir başka geçerlilik alanı ise afetler konusunda ortaya çıkmaktadır. Ülkemiz sıkça deprem, sel gibi afetlere maruz kalan bir coğrafyada bulunmaktadır. 1999 Marmara Depremleri sonrasında pek çok kentimizde deprem tehlikesinin varlığı ve kentsel alanların zarar görebilirliğinin bir kez daha farkına varılması iyileştirme ve güçlendirme konularına dikkat çekmiştir. Deprem ve sel gibi afetlere karşı hazırlıklı olmak ve güvenli yaşam çevreleri sağlamak için mevcut yapı stokunda ve kentsel alanlarda yeniden yatırımlar Türkiye'nin önceliği olmalıdır. Mevcut yapı stokunun afetlere hazırlık amacıyla güçlendirilmesinde ve afet sonrasında yeniden yapılanmada, iyileştirme ve yenileme konularında gerekli olan teknik bilgi birikiminin, uzmanlaşmanın ve gerekli yasal çerçevenin ve politikaların varlığına ihtiyaç duyulacağı açıktır. Her ne kadar, Türkiye için yeniden yatırım politikalarının güncel gereksinimler olmasının pek çok sebebi varsa da bu konuda politika seçenekleri geliştirmek öncelikle deprem zararlarının azaltılması açısından acil bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bir yönüyle, bu tip politikalar geliştirmek ve yeniden yatırımları yönlendirmek için bir fırsat yaratmaktadır.

3. Yapılaşmış Alanlarda ve Yapı Stokunda Yeniden Yatırım Konusunda Mevcut Yasal Çerçevenin Değerlendirilmesi

Türkiye'de planlama, ağırlıklı olarak yeni gelişme alanları ile ilgilenmiş, yapılaşmış alanlarda planlı yenileme, sağlıklaştırma ve güçlendirme konuları ve bu tip çalışmalara olanak tanıyacak yasal çerçeve ihmal edilmiştir. Oysa, Türkiye'nin gelecek yıllardaki önceliğinin stok ve kentsel alanların iyileştirme politikaları olduğu ortadadır. Bu anlamda, mevcut yasalar ve mekanizmalar, yatırımları yönlendirmekte ve kapsamlı iyileştirme ve yenileme projeleri yürütmekte yetersizdir. Kapsamlı iyileştirme ve yenileme projeleri, sadece tekil binaların iyileştirilmesi ve güçlendirilmesini hedef alan değil, kentsel çevreyi fiziksel çevresi, özel ve kamu mülkiyeti, altyapısı ve açık alanlarıyla bir bütün olarak ele alan, sürekliliği olan ve ilgili tarafları bir araya getirebilen girişimler olmalıdır (Balamir; 2002a, 2002b). Oysa, planlama mevzuatında, iyileştirmenin açık bir tanımını bile yapılmamıştır.

Türkiye'de kentsel yapı stokunun oluşumunun altında yatan süreç ve yasal çerçeve iyileştirme gerekliliğini göz ardı etmiştir. Mevcut yapı stokunun değerinin korunması ve stoktan kayıpların önlenmesi için belirlenmiş politikalar yoktur. Planlı iyileştirme ve yenileme çalışmaları için gerekli bir yasal çerçevenin yokluğunun yanı sıra bazı durumlarda mevcut yasalar (Kat Mülkiyeti Kanunu gibi) yenileme ve iyileştirme girişimlerine engel teşkil etmektedir. Ülke yapı stokunun önemli bir bölümünü oluşturan konut stokunun bakımından hanehalkları sorumlu olduğu halde, stokun devamlılığının sağlanması amacıyla hanehalklarını teşvik edecek ve denetleyecek mekanizmalar yoktur. Yenileme ve iyileştirme konularında gerekli olan teknik bilgi birikimine ve deneyime sahip uz-

manlaşmış işgücü eksikliği söz konusudur. Mevcut koşullarda, piyasa mekanizmasının kapsamlı yenileme ve iyileştirme projeleri üstlenmesi pek kolay görünmemektedir

Türkiye’de, yapılaşmış alanlarda ve yapı stokunda yeniden yatırım konusunu düzenleyen özel bir yasa yoktur. Bu konu ile ilgili olarak çeşitli yasalarda çeşitli hükümler doğrudan veya dolaylı olarak yer almaktadır. Yapı stokunda ve kentsel alanlarda yeniden yatırım girişimlerini düzenleyen veya düzenlemesi beklenen pek çok yasa ve yönetmelik sayılabilir, bu çalışma kapsamında 3194 sayılı İmar Kanunu, 1580 sayılı Belediye Kanunu, 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu ve 4708 sayılı Yapı Denetimi Kanunu yeniden yatırım konusunda getirdikleri ve eksiklikleri açısından irdelenmiştir.

İmar Kanunu

Ülkemizde planlamanın dayandığı temel mevzuat İmar Kanunu ve yönetmelikleridir. İmar Kanunu, mevcut stokla ilişkili olarak; stokta yapılacak onarımların çeşidine göre ilgili idareden izin alınmasına gerek olup olmadığını, stokun görsel açıdan birbiriyle uyumluluğunu (21. madde) ve yapıların yıkılma tehlikesi taşıdığı durumlarda güvenlik konularını (39. madde) göz önünde bulundurmaktadır.

Kanunun 21. maddesinde;

- Ruhsat alınmış yapılarda yapılacak herhangi bir değişikliğin de yeniden ruhsat alınmasına bağlı olduğu,
- Derz, iç ve dış sıva, boya, badana, oluk, dere, doğrama, döşeme ve tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması ve belediyelerce hazırlanacak imar yönetmeliklerinde belirtilecek taşıyıcı unsuru etkilemeyen diğer tadilatlar ve tamiratların ruhsata tabi olmadığı,
- Belediyelerin veya valiliklerin çevrenin özelliklerine göre yapılar arasında uyum sağlamak, güzel bir görünüm elde etmek amacıyla dış cephe boya ve kaplamaları ile çatının malzemesini ve rengini belirlemeye yetkili oldukları

belirtilmektedir. Bu maddede, temelde kanunun konuya yaklaşımının yasal gereklilikler (ruhsat gibi) ve görsel bütünlük gerekçelerine dayandırıldığı görülmektedir. Oysa, sadece dış görünüm nedeniyle değil, dayanıklılık ve sağlamlık gibi nedenlerle de standartların ve kuralların koyulması, stokun değerinin korunması ve stoktan kayıpların önlenmesi açısından gereklidir.

Bunun dışında İmar Kanunu yerel yönetimlere, güvenliği ihlal eden durumlar ortaya çıktığında müdahale edebilme yetkisi tanımıştır. Kanunun 39. maddesinde, bir kısmı veya tamamının yıkılacak derecede tehlikeli olduğu belediye veya valilik tarafından tespit edilen yapıların sahiplerine, tehlike derecesine göre tehlikenin giderilmesi için belediye veya valilikçe on gün içinde tebligat yapılması gerektiği, tebligatı takip eden süre içinde yapı, sahibi tarafından tamir edilerek veya yıktırılarak tehlike ortadan kaldırılmazsa bu işleri belediye veya valiliğin yapacağı belirtilmektedir. 39. madde bu haliyle yapı stokunda iyileştirme ve yenileme konusunda geniş açılımlar sağlamamaktadır. Ancak, depreme hazırlık konusunda bu maddenin güncellenmesi ve deprem riskinin belirlenerek

tebliğinde kullanılması olanaklıdır (Balamir, 2002a).

Özetle, planlamanın temel aldığı İmar Kanunu, mevcut yapılaşmış alanlarda yeniden yatırımları, sürdürülebilir kentsel çevreler üretmenin bir aracı olarak algılamadığı gibi kapsamlı iyileştirme ve yenileme projeleri yürütmek için gerekli araçlara da sahip değildir. İmar Kanunu'nun mevcut stokla ilişkili olarak tanımladığı tedbirler stokun görsel açıdan birbiriyle uyumluluğunu, bakım ve tadilat için gerekli yasal izinleri ve yapıların yıkılma tehlikesi taşıdığı durumlarda güvenlik konularını göz önünde bulundurmakla sınırlı kalmaktadır.

Belediye Kanunu

Yerel ölçekteki hizmetlerin sağlanmasından sorumlu olan temel aktör belediyelerdir. Belediyelerin görevleri, Belediye Kanunu'nun 15. maddesinde belirlenmiştir. 15. maddenin 12. fıkrasına göre belediyeler inşaat, tamir ve ilaveler için kanuna uygun olarak ruhsat vermek ve hatalı yapılmış binaları, baca ve duvarları yıktırmakla yetkilidir. Belediyelere bu madde ile verilen görev ve yetkiler oldukça sınırlıdır ve yeniden yatırım konusunda açılımlar sağlamamaktadır.

Ayrıca 15. maddenin 37. fıkrasında, yangın yerlerini ve mahalle haline getirilecek yerleri düzenlemek ve imara açmak, tamir ve ilave planlarını incelemek ve uygulamak görevi belediyelere verilmiştir. Bu fıkrada belediyelerin rolünün daha aktif olduğu görülmektedir ancak böyle bir yetki sadece boş alanlarda değil, yapılaşmış alanlarda da iyileştirme ve yenileme projeleri uygulayabilmek amacıyla gereklidir.

Belediyeler, yerel birimler olarak kapsamlı yenileme ve iyileştirme projelerinde pek çok görev üstlenebilecek / üstlenmesi gereken birimlerdir. Bu kanun ile belediyelere verilen görev ve yetkiler gözden geçirilmeli ve bu bakış açısıyla yeniden değerlendirilmelidir. Buna paralel olarak belediyelerin mali kapasiteleri geliştirilmeli ve belediyeler kapsamlı projelerin gerektirdiği ortaklıkları kurabilecek yetkilerle donatılmalıdır.

Kat Mülkiyeti Kanunu

Türkiye'de kentsel konut stokunun büyük bir bölümü kat mülkiyeti ilişkileri altında oluşmuştur. 1965 yılında kanunlaşan Kat Mülkiyeti parçalı bir mülkiyet biçimini getirmiştir. Bu sistemde, her mülk sahibi 'bağımsız bölüm' mülkiyetine ve 'ortak alanlar' üzerinde haklara sahiptir. Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 19. ve 42. maddeleri, mülk sahiplerinin 'esaslı tamir' ve yenileme konularında oybirliğiyle karar vermeleri zorunluluğunu getirmektedir. Bu durum, iyileştirme ve yenileme çalışmalarında engel oluşturmaktadır.

Kanunun 19 maddesinde;

- Anagayrimenkulün bakımından ve mimarı durumu ile güzelliğinin ve sağlamlığının korunmasından kat maliklerinin sorumlu olduğu,

- Anagayrimenkulün ortak yerlerinde inşaat, onarım ve tesisler, değişik renkte dış badana veya boya yaptırabilmek için bütün kat maliklerinin rızası olması gerektiği,
- Bir kat malikinin kendi bağımsız bölümünde ana yapıya zarar verecek nitelikte onarım, tesis ve değişiklik yapamayacağı,
- Tavan, taban veya duvar ile birbirine bağlantılı bulunan bağımsız bölümlerin bağlantılı yerlerinde, bu bölüm maliklerinin ortak rızası ile anayapıya zarar vermeyecek onarım, tesis ve değişiklik yapılabileceği,

42. maddede;

- Kat maliklerinin, anagayrimenkulün ortak yerlerinde kendi başlarına bir değişiklik yapamayacakları,
- Ortak yerleri ilgilendiren bütün yenilik ve ilavelerin, kat maliklerinin sayı ve arsa payı çoğunluğu ile verecekleri karar üzerine yapılacağı

belirtilmektedir. 19. ve 42. maddelerdeki bu ifadeler, en küçükten en büyüğe ortak alanları etkileyen tüm konularda, ya kat maliklerinin oybirliği ya da sayı ve arsa payı çoğunluğu ile karar verilmesinin istendiğini ortaya koymaktadır. Genellikle, bir grup insan arasında çok basit konularda bile uzlaşma sağlanmasında zorluklar yaşanırken, konu yenileme veya iyileştirme olunca ortaya daha karmaşık sorunların çıkması olasıdır.

Bunların dışında, Kat Mülkiyeti Kanunu, konut stokunun 'bakım ve idaresinden' hanehalklarını sorumlu tutmakta ancak konuta bakım amaçlı yatırımlarda yol gösterici, kolaylaştırıcı ve hatta yaptırımcı mekanizmalar tanımlamamaktadır. Dolayısıyla, mevcut stokun değer kaybetmesi ve uzun vadede stoktan kayıpların olması kaçınılmazdır.

Yapı Denetimi Kanunu

Yapı Denetimi Kanunu, 1999 Marmara Depremleri sonrasında yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı, can ve mal güvenliğini sağlamak için imar planına, fen, sanat ve sağlık kurallarına, standartlara uygun kaliteli yapı yapılması için proje ve yapı denetimini sağlamak ve yapı denetimine ilişkin usul ve esasları düzenlemek olarak belirtilmiştir. Kanunun 3. maddesinde, yapı kullanma izni alındıktan sonra, ilgili idareden izin alınmadan yapılacak esaslı tadilatın doğacak yapı hasarından, izinsiz tadilat yapan sorumlu tutulmaktadır. Diğer bir deyişle, kanunun getirdiği denetim sadece yeni yapılarda ve inşaat süreciyle sınırlı tutulmaktadır. Oysa, mevcut stokta güvenliği sağlamak için bakım-onarım aktiviteleri ve yeniden yatırımlar da denetim altında tutulmalıdır.

Özetle, mevcut yasal çerçeve kapsamlı iyileştirme ve yenileme çalışmaları yürütmek için gerekli araçlarla ve mekanizmalarla donatılmamıştır. Halbuki, yaşam çevrelerinde kalitenin ve yüksek standartların sağlanması Türkiye için öncelikli bir konu olmalıdır. Artık planlamanın odağında yeni yaşam çevreleri yaratmaktan ziyade kentsel iyileştirme politikaları ve kapsamlı projeler yürütebilmek için gerekli araçların geliştirilmesi olmalıdır.

4. Politika Seçeneklerinin Değerlendirilmesi ve Sonuç

Kentsel alanlarda ve yapı stokunda kapsamlı bir yeniden yatırım politikası Türkiye için acil bir ihtiyaçtır. Bu politikalar:

- Yalnız 'gelişme' ve 'yeni yapı üretimi' hedefine kilitlenmiş politikalar ve planlama yaklaşımları yerine, mevcut yapı stokunun değerinin korunması ve bu stoktan kayıpların önlenmesini amaçlamalı, gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.
- Hanehalklarının konuta yeniden yatırımını kolaylaştıracak inşaat malzemesi yardımı, teknik destek, iyileştirme çalışmalarının organizasyonunda yardım sağlama, vergi muafiyetleri, açık alanların iyileştirilmesi ve pilot proje uygulamaları gibi uygulamaları desteklemelidir.
- Kapsamlı yenileme ve iyileştirme projelerinin yaygınlaşmasını teşvik etmeli, böylece kentsel yapı stokunun devamlılığını güvence altına almalıdır.
- Yenileme ve iyileştirme konularında firmaların uzmanlaşmasını teşvik etmelidir.
- Kamu sektörünün kapsamlı iyileştirme ve yenileme projelerinin başarılı örneklerini ortaya koymasını sağlamalı böylece özel sektörün konuya ilgisini çekmelidir.

Kapsamlı yenileme ve iyileştirme politikaları tasarlamak için yasal çerçevede yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemelerden bazıları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- İmar Kanunu'nda kapsamlı iyileştirme ve yenilemenin tanımı yapılmalı, kentsel fiziki çevrenin yapı stoku, altyapısı, açık alanları ve mülkiyetiyle bir bütün olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bu amaçla, İmar Kanunu'nun parsel bazındaki yaklaşımını değiştirmek öncelikli olmalıdır.
- İmar Kanunu'nun mevcut stokun sadece görsel bütünlüğünü göz önünde bulunduran yaklaşımı değiştirilmeli (madde 21), yapı stokunun sağlamlığını, çevresel kaliteyi ve güvenliği artırmak için gerekli standartlar ve kurallar belirlenmelidir. Yapı stokunda bakım ve onarıma ilişkin özel bir yönetmeliğe ihtiyaç vardır.
- Yerel yönetimler, özellikle belediyeler, yenileme ve iyileştirme projelerinde danışmanlık yapmak, yol göstermek için en uygun birimlerdir. Belediye Kanunu'nda, belediyelerin bu konudaki rolleri tanımlanmalı ve mali olanakları geliştirilmelidir. Belediyeler, yapı stokunun durumunun kontrolünden sorumlu olmalı ve stokun yapısal sağlamlığının korunması amacıyla müdahale etme yetkisine sahip olmalıdır (İmar Kanununun 39. maddesinde yapılacak değişiklikler).
- Belediyeler, pilot projeler uygulamak yoluyla hem hanehalklarının yeniden yatırımlarını teşvik edebilir hem de özel sektör yatırımları için örnek teşkil ede-

bilir. Bu amaçla Belediye Kanunu'nun 15. maddesine yeni görevler eklenmemiştir.

- Kamunun, yenileme ve iyileştirme projelerini üstlenmekten ziyade yönlendirici ve denetleyici bir rolü olmalıdır. Kapsamlı projeler kamu ve özel ortaklıklarını zorunlu kılmakta ve yerel ölçekte çalışmayı gerektirmektedir. Belediyeler bu ortaklıklar için gerekli yetkilerle donatılmalıdır.
- Kat Mülkiyeti Kanunu, özellikle deprem zararlarının azaltılabilmesi için gerekli güçlendirme hazırlıkları gibi bazı özel durumlarda oybirliği zorunluluğunun aşılabilmesine olanak sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.

Türkiye'nin karşısında duran problem artık kentsel gelişme ve yeni yapı üretiminden ziyade mevcut yapılaşmış alanlarda yaşam kalitesini ve güvenliği artırmaktır. Yeniden yatırım politikaları, özellikle deprem zararlarının azaltılması için acil gereksinimlerden biridir. Kapsamlı iyileştirme ve yenileme projeleri gerçekleştirmek için gerekli araçlar ve mekanizmalar en kısa zamanda geliştirilmelidir. Kentsel dönüşüm ve iyileştirmeyi hedef alan yeni bazı kanun taslaklarının hazırlanmakta olduğu bilinmektedir. Ancak, bu çalışmaların sadece İmar Kanunu'na aykırı yapılara ilişkin olduğu, mevcut yasal çerçeveye uygun olarak gelişmiş ruhsatlı yapı stokunun ve kentsel alanların iyileştirilmesini göz önünde tutmadığı görülmektedir. İmar Mevzuatı'nda yapılacak yeni düzenlemeler, yakın geçmişte gündeme gelen "İmar ve Şehirleşme" yasa taslağında olduğu gibi dönüşümü göz ardı eden ve hatta mevcut yasada bu amaçla kullanılacak kısıtlı araçları da (39. madde gibi) ortadan kaldıran nitelikte olmamalıdır. Planlama sistemi ve dayandığı yasal çerçeve iyileştirme, yenileme ve güçlendirme amacıyla mevcut yapılaşmış alanlarda ve yapı stokunda yeniden yatırımlara olanak sağlayacak ve öncelik verecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.

Notlar

1. Bu bölümle ilgili daha detaylı bir tartışma için bkz. Özdemir, Ö. B. (2003) *Reinvestment Decisions and Rehabilitation in Housing – Konuta Yeniden Yatırım ve İyileştirme*, Master Tezi, ODTÜ, Ankara.
2. Mevcut yapılaşmış alanlarda iyileştirme ve yenileme girişimlerini göz önünde bulunduran sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Deprem zararlarını azaltmak amacıyla 1999 sonrasında Ulusal Deprem Konseyi'nin yaptığı çalışmalar ve İstanbul Deprem Master Planı bu çalışmalara örnek olarak verilebilir.
3. Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 yılı Bina Sayımı'na göre ülkemizde mevcut yapıların %77'si 1970 sonrasında yapılmıştır.
4. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre yıllık nüfus artış hızı, 1980-1985 döneminde binde 24.9, 1985-1990 döneminde binde 21.7 iken 1990-2000 döneminde binde 18.3'e düşmüştür.

KAYNAKÇA

BALAMİR, M. (2002a) Türkiye'de Kentsel İyileştirme Girişimlerinin Gündeme Alınması ve Planlama Sisteminde Gereken Değişiklikler, *Yapı Dergisi* (253) 66-70.

BALAMİR, M. (2002b) *Kentsel Risk Yönetimi, Depremlere Karşı Güvenli Kent Tasarımı İçin Yöntem ve Araçlar*, Der. Emine M. Komut, Doğal Afetler ve Güvenlik İçin Tasarlama içinde, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.

Belediye Kanunu (1930) No: 1580, Resmi Gazete: 1471.

Devlet İstatistik Enstitüsü (2000) *Bina Sayımı*, Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü, *2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları*, www.die.gov.tr

İmar Kanunu (1985) No: 3194, Resmi Gazete: 18749.

Kat Mülkiyeti Kanunu (1965) No: 634, Resmi Gazete: 12038.

Özdemir, Ö. B. (2003) *Reinvestment Decisions and Rehabilitation in Housing – Konuta Yeniden Yatırım ve İyileştirme*, Master Tezi, ODTÜ, Ankara.

Yapı Denetimi Hakkında Kanun (2001) No: 4708, Resmi Gazete: 24461.

KENTSEL DÖNÜŞÜMDE KATILIMCI ESNEK DEĞERLEYİCİ (KED) MODEL

SENİHA ÇELİKHAN - ESRA DEMİRCİOĞLU - ÖZGE ÇAVUŞOĞLU

GİRİŞ

Toplum ihtiyaçlarına cevap veren, yüksek yaşam kalitesine sahip kentlerde yaşamak, temel haklardan biri olmakla kalmayıp, toplum psikolojisini, refahını ve ekonomisini de olumlu yönde etkilemektedir. Ancak bugün yaşadığımız kentlere baktığımızda yaşam kriterlerini sağlamakta önemli bir araç olan planlama olgusunun ülkemizde tam olarak yerini bulmadığı görülmektedir. Yerleşimlerin büyük bir kısmını gecekonduların, kaçak yapılaşmaların ve mevzi imar planlı gelişme alanlarının oluşturduğu pek çok kent, sağlıklı ve eklemeli olarak kendiliğinden büyümeye devam etmektedir. Plansız ve çarpık yerleşimlerin yanı sıra, %96'sı deprem kuşağı üzerinde olan ülkemizde¹, artık kentsel ve yapısal anlamda gerçekleştirilmesi gereken dönüşümler kaçınılmaz olmuştur. Bu gerçek ile yola çıktığımızda, nasıl bir 'kentsel dönüşüm'ü tartışırken, kentsel dönüşüm sürecinde ve sonrasında sahip çıkmamız gereken planlama olgusunu da sorgulamak gerekmektedir.

Bu bildiride, sürdürülebilir çevresel kaliteyi oluşturabilmek, ekonomik ve sosyal gelişimi sağlamak, yapılaşmadaki riski ortadan kaldırmak ve de kimlik sahibi kentler yaratabilmek adına topluma kentlilik bilincini kazandıracak yeni bir planlama yaklaşımı ile beraber, Katılımcı-Esnek-Değerleyici bir dönüşüm modeli sunulmaya çalışılacaktır.

KENTSEL DÖNÜŞÜMDE YENİ PLANLAMA YAKLAŞIMI

3194 sayılı imar kanununda belirtildiği gibi amaç; yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamaktır. İmar planlarıysa bu amaca hizmet eden en önemli araçtır. Ancak Günümüzde, klasik planlama anlayışı, planlama sürecindeki durağan yapısı ve uygulamadaki tekelleri yaklaşımı ile, toplumsal, ekonomik ve fiziksel politikalarla sağlıklı bir şekilde bütünleşemezken, planlamaya halkın doğrudan katılımını da engelleyen bir uygulama içerisinde. Oysa ki planlamanın; sürdürülebilir çevre kapsamında, "yapılamaz"ı tanımlayan ve mülkiyet hakları çerçevesinde inisiyatifli halka bırakan, merkezîyetçilikten uzak bir anlayış içerisinde olması gerekmektedir. Bu amaçla, kentsel dönüşüm sürecinde, uygulanması önerilen Bilimsel-Esnek-Katılımcı planlama yaklaşımı (BEK Modeli) toplumun ihtiyaçlarına daha fazla cevap verecek bir yapıya sahip olacaktır.²

Arzu edilen planlama yaklaşımına ulaşabilmek için öncelikle, planlamada Çevre Etki Değerlendirmesi'nin (ÇED) yeniden ele alınması gerekmektedir. İmar planları için ÇED, fiziksel, ekonomik ve sosyal unsurlar yönünden önemli bir ihtiyaçtır. Ancak, yürürlükteki ÇED yönetmeliği imar planlarının yapımı için değil, "toplulu halde projelendirilen konutlar (200 konut ve üzeri)" için hazırlanmıştır³. Bu durumda imar planlarının 200 ko-

nutluk bölümleri için ÇED uygulamasının yapılması gerekmektedir. Halbuki, bugün yapılan imar planları, gerekli çevre etki değerlendirmesi çalışmalarından yoksundur. İmar kanununa göre nüfusu 10,000'i aşan yerleşimlerde imar planlarının yapılması zorunluluğu göz önüne alınırsa, her imar planının ÇED raporu gerektirdiği açıktır. Ancak var olan ÇED anlayışı, bu çerçevede yetersiz kalmaktadır. Burada olması gereken ÇED, planlamayla ortaya çıkan her türlü etkinin değerlendirildiği ve planlamada söz konusu alan için en yüksek ve en iyi kullanımı tarif edecek bir yapıya sahip olmalıdır. Bu sayede, ülke, bölge ve yerleşmelerin korunması gereken değerleri göz önüne alınarak yapılamazlar tarif edilirken, gayrimenkul sahiplerinin kendi mülklerinden en yüksek değer ve en iyi kullanımla faydalanmasına imkan veren projeler üretilecektir. Böylece, hazırlanacak yeni ÇED formatı sayesinde, kamuya gelecek negatif dışsal etkiyi gayrimenkul sahibinin gidermesi öngörülerek kamu haklarının korunması sağlanmış olacaktır.

Burada bahsedilen bir taşınmazın en yüksek değer ve en iyi kullanımlı olması ise; o taşınmazın, hukuk çerçevesinde, fiziksel ve finansal uygulanabilirliğe ve kullanımında en yüksek verime sahip olmasıyla analiz edilir⁴. Bu da, planların; parsel bazında optimum kullanımı getirmesi ve sonuç olarak kentsel yaşam kalitesini sağlayacak kriterlerin oluşturulması ile mümkün olacaktır. Ancak, iyenin mülkiyetinden en yüksek değerde faydalanması bugünkü planlama anlayışı içerisinde her zaman mümkün değildir. Bu çerçevede, katılımcılıktan uzak, merkezîyetçi bir planlama anlayışı ve bir kişinin veya bir grubun, toplumun tamamı için gelişme kararlarını verdiği statik yapıya sahip bir plan ve buna bağlı olarak yapılacak kentsel dönüşüm çalışmaları, özellikle halkın desteğine ihtiyaç duyulan bu süreçte yetersiz kalacaktır. Önerilen planlama sürecinde, taşınmazların en yüksek değer ve en iyi kullanımında olması hedeflenerek, yeni oluşturulacak ÇED kriterlerinin bu amaca uygun olarak belirlenmesi beklenmektedir.

KED KENTSEL DÖNÜŞÜM MODELİ

Yeni bir yapılanma sürecine girerken, ülkemizin karşı karşıya kaldığı, ekonomik ve sosyal sorunların üstesinden gelebilmek için, sahip olduğumuz her türlü kaynak ve değeri sürdürülebilir bir çerçevede, maksimum verimle kullanmak zorundayız. Bu gerçekten yola çıkarak, uygulanacak kentsel dönüşüm modellerinin, toplumun ihtiyaçlarına en çok cevap veren, yerel kimlikleri ön plana çıkaran, kaynak ve istihdam yaratan, Katılımcı Esnek ve Değerleyici bir yapıya sahip olması istenmektedir. Bununla beraber ülke bütününde yaşanan deprem korkusunun yenilmesini sağlayacak, süratle uygulanabilecek bir dönüşüm modeline ihtiyaç vardır.

Yukarıda bahsettiğimiz planlama çerçevesinde yapılacak olan kentsel dönüşümlerde, öncelikle, proje alanında yaşayanların, dönüşüm sürecine katılımının en üst düzeyde olması hedeflenmektedir. Bu sayede yerel kimliğin ön plana çıkması, en yüksek ve en iyi kullanımın belirlenmesi ve de istihdamın yaratılması mümkün olacaktır. Ancak, kentlerimizin içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda, arzu ettiğimiz planlı yerleşim alanlarına sahip olabilmek için, yeniden yapılanmayı gerçekleştirecek, köklü dönüşümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da, ekonomik anlamda, büyük sermayeyi ve lider girişimcilerin dönüşüm sürecinde aktif rol almasını gerektirmektedir.

Kentsel Dönüşümde Sigorta Şirketlerinin Rolü

Katılımcı-Esnek-Değerleyici kentsel dönüşüm modelinde, projeyi ve kaynaklarını yöneten lider girişimcinin sigorta şirketleri olması önerilmektedir. Çünkü, dönüşüm alanlarında oturanların, büyük ölçüde, orta ve düşük gelir gurubundan vatandaşlar olduğu, sermayelerinin, dönüşüm alanındaki arsaları ve/veya evleri olduğu ve bu insanların mal güvenliğinin de çok önemli olduğu düşünülmektedir. Sigorta şirketlerinin ise, mal ve can güvenliğini sağlayarak varlığını sürdüren müesseseler olarak, dönüşüm çalışmalarında kar amacı gütmeyen, yeni oluşacak dönüşüm alanlarını sigorta etmekle büyük ve sürekli bir gelirin sahibi olacağı varsayılmaktadır. Çünkü kendi denetimi altında yapılan bir inşaatın kalitesinin güvencesi gene kendisi olacaktır. Böylece zorunlu deprem sigortası da kendiliğinden yaygın hale gelecektir. Görüldüğü gibi karşılıklı menfaate dayanan bir işbirliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sigorta şirketleri yerel yönetimlerde devreye sokularak etkin ve güçlü devlet için bir araç olarak kullanılabilir⁵. Bu durumda mevcut sigorta sisteminde yeni uygulama alanları geliştirilmeli; sistem, yasalarla sağlam temellere oturularak, ulusal ve uluslararası sigorta sistemi vasıtasıyla güvence altına alınmalıdır.

Sigorta sistemiyle güvence altına alınan bu modelde hak sahiplerinin, mülklerini sermayeye dönüştürmeleri (KDGYO), plan kararlarında rol almaları, ortaya çıkacak istihdamdan öncelikli olarak faydalanmaları sayesinde, kentsel dönüşüm sürecine katılımlarının, en üst düzeyde olması sağlanır. Dönüşümde gönüllülüğü etkin kılmak için, modelin her kademesinde sunulacak çoklu seçeneklerle hak sahibine kendi menfaatine en uygun kararı alma olanağının verilmesi, modelin esnekliğinin göstergesidir. Modelde, hisselendirme, gayrimenkulün dönüşüm öncesi değerine, proje süresince gayrimenkulün kazanacağı gelir ve amortisman bedelleri de eklenerek yapılır ve proje sonundaki dağılımda bu yeni hisse değeri göz önüne alınır. Böylece, değerleyici bir yöntemle, hak sahibinin gayrimenkulu aracılığıyla kazanılan artı değer, yine hak sahibine döndürülmüş olur.

Kentsel Dönüşüm Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (KDGYO)

Pratik uygulamalarda kentsel dönüşüm projeleri, müteahhit/inşaat şirketiyle veya GYO ile yapılmaktadır. Bu çalışmada önerilen, kentsel dönüşüm alanları için özel statüyle gerçekleştirilecek olan ve dönüşüm alanındaki mal sahiplerinin, sermayesini kendi gayrimenkulleriyle oluşturarak, kuracakları bir KDGYO'dur.

- KDGYO, düzenleme alanındaki hak sahiplerinin arsa ve/veya binalarını (gecekondu sahiplerinin sadece binalarını) sermaye göstermeleriyle kuracakları, şartlara göre sigorta şirketinin de katılabileceği, özel statülü bir GYO'dur
- Bu oluşumda, hak sahiplerini mağdur etmemek için gayrimenkullerinin değerlemesinin en doğru şekilde yapılması beklenir. Çünkü, KDGYO'daki ve hazırladıkları projedeki hisselendirme bu değer baz alınarak yapılacaktır.
- KDGYO'ya katılım, mal sahiplerinin isteği doğrultusunda, çalışma alanındaki gayrimenkulleri değerince belirlenecek hisseler oranında olur.
- Hisseleri oranında KDGYO'ya katılan hak sahipleri hem ortaklık kurar hem de, meslek durumlarına göre, KDGYO'da oluşacak istihdamdan faydalanır.

- KDGYO, proje şartları yerine getirildikten sonra, sonlandırılabilir.

Burada tarif edilen KDGYO'lar, KED Modelinde Sigorta şirketleriyle işbirliği içinde hareket edecek önemli bir yapılanmadır. KED Modeli'nde, KDGYO ile Sigorta Şirketlerinin işbirliğini tanımlayacak temel ilkeler ortaya konmuştur.

KED Modelinin İlkeleri

Kentsel dönüşümlerin çok boyutluluğu göz önüne alındığında, sürecin tüm adımlarının ayrıntılı ve çalışma alanına göre uygulanabilir bir şekilde belirlenmesi gerekir. Ancak, bu çalışmada, model, genel prensipleriyle sınırlandırılmış olup temel ilkeleri aşağıdaki gibidir;

- Dönüşüm alanında mevcut mal sahiplerinin katılımıyla bir KDGYO kurulur.
- KDGYO Kentsel dönüşüm işlemlerinin takibi için bir Sigorta şirketiyle anlaşır.
- Belirlenen çalışma alanında bulunan gayrimenkullerin değerlendirilmesi, arsa ve yapı maliyeti bütününde, sigorta şirketleri tarafından yapılır.
- Söz konusu alandaki arsa sahiplerinin, talepleri ve tanımladıkları kimlikleri doğrultusunda, en yüksek ve en iyi kullanımı getirmeyi amaçlayan yeni ÇED kriterlerine uygun olan ve değere göre yapılmış hisselendirmeyi dikkate alan dönüşüm projeleri hazırlanır.
- Proje, kurulacak ÇED Komisyonları tarafından değerlendirilir. Değerlendirme sürecinde kabul edilen projeye imar izni verilir.
- Proje kapsamında, mal sahibiyle anlaşmaya gidilir. Sunulacak çoklu seçeneklerle katılımın sağlanması hedeflenir. Anlaşma çerçevesinde mal sahibine;
 - Gayrimenkulün bugünkü değerine, proje süresi içinde getireceği gelir de eklenerek, hissesi oranında elde edilen ederi değerinde yeni bir gayrimenkul teklif edilir
 - Proje süresince gelire ihtiyacı varsa, gayrimenkul değerinin belli bir kısmının anlaşılan ödeme planı çerçevesinde mal sahibine ödenmesi ve arta kalan kısmının ise yine proje sonunda hissesi oranında sahip olacağı değer bazında yeni gayrimenkule dönüştürülmesi teklif edilir,
 - Gayrimenkulunu/hisselerini satması teklif edilir.
 - Gayrimenkulunu ülkenin her hangi bir yerindeki başka bir gayrimenkul ile takas etmesi teklif edilir, böylece, mal sahiplerinin ülke ölçeğinde istedikleri yerden mülk edinmeleri imkanı sunulur, bölgeler arası göç dengesi sağlanmış olur.
- Dönüşüm süreci sonunda, anlaşma çerçevesinde, dönüşüm alanında yeni kat mülkiyeti kurulur.

- Sigorta şirketi, dönüşüm süreci içinde, dönüşüm alanında bulunan gayrimenkulün, tüm zorunlu sigortasını yapar.
- Sigorta şirketinin ihtiyacı durumunda, KDGYO hisse senetlerini piyasaya sürer. Bu durumda, Sigorta şirketi, piyasa hareketini takip eden aracı kurum görevini üstlenir ve proje sonunda piyasadaki hisse senetlerinin tümünü, satın alarak KDGYO 'ya devreder.
- Sigorta şirketi, hizmet karşılığını üst kullanım hakkından sağlar . (Bkz. Ek 1)

Mal sahipleriyle anlaşmaya varıldıktan sonra, tüm projenin işleyişini sigorta şirketi denetler.

Projenin taahhütler çerçevesinde ilerlemesi, sigortalama işlemi nedeniyle, şirketin de menfaatinedir. Böylece sistem, kontrol mekanizmasını kendiliğinden kurmuş olur.

Böyle bir uygulamayla, proje tamamlandıktan sonra ortaya çıkacak olan rant hak edildiği üzere mal sahiplerine dağıtılmış olur. Bu uygulamada işbirliğine gidilebilecek sigorta şirketinin de karı bu ranttandır. Ancak şirket proje sonunda elde ettiği gayrimenkullerin kendisine değil ancak anlaşmada belirtildiği kadar süreyle kullanma, yani üst hakkına sahip olur. Böylece hem mülkiyete yeni bir ortak eklenmemiş olur hem de şirketin üst hakkı bittikten sonra söz konusu gayrimenkul yeniden arsa sahiplerine döneceğinden, arsa sahiplerine uzun vadeli bir başka gelir sağlanmış olur. Sonuç olarak, mülkiyet kavramı bu modelde büyük önem taşımaktadır.

Modelin Avantajları;

- Katılıma imkan veren
- Finansman kaynağını proje alanındaki gayrimenkulden sağlayan
- Hukuksal sorunları, gönüllülük esasıyla, ortadan kaldıran
- Farklı dönüşüm alanlarında uygulanabilen
- Yeni müteşebbisleri oluştururken, ülkenin atıl kapasitesini harekete geçiren ve istihdam olanakları yaratan
- Kamusal desteği hukuksal boyutta ön gören ve finansal boyutta en aza indirgeyen
- Bölgesel ve toplu kalkınmaya olanak sağlayan
- Bölgeler arası, göç dengesini ve gelişimi sağlayan
- En yüksek ve en iyi kullanıma olanak sağlayan bir planlama yapısına sahip olan
- Sigorta sistemi ile, güvenilirliği sağlayan ve kontrol mekanizmasını kendiliğinden kuran
- Proje tamamlandıktan sonra oluşacak artı değeri, yeniden gayrimenkul sahibine döndüren

- İşbirliği yapılan sigorta şirketinin yatırım finansmanını, proje sonunda,, üst hakkı kullanımı veya hisse senedi ile karşılamaya izin veren
- Soylulaştırmayı hedef almayan
- Mülkiyet haklarını üst düzeyde tutan bir model olmasıdır.

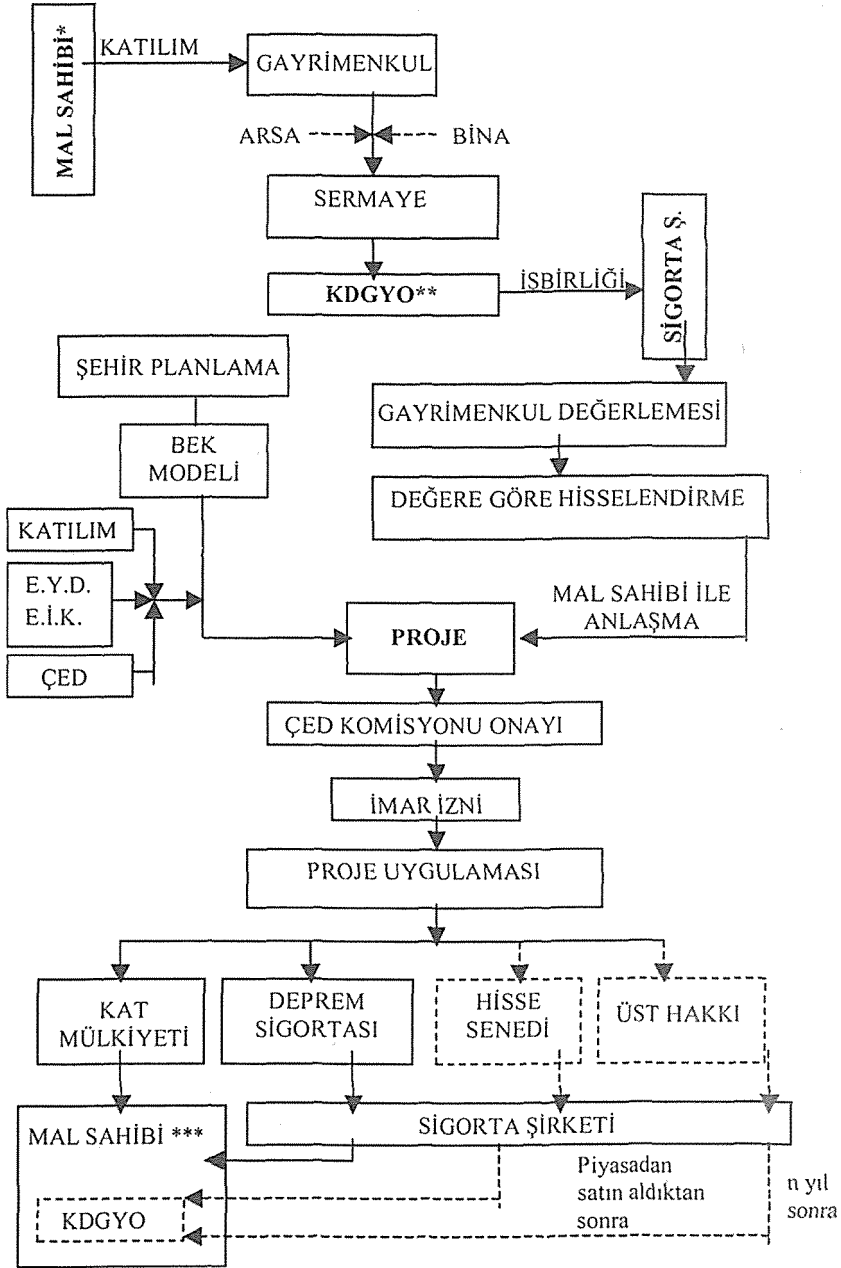
Görüldüğü gibi, yukarıda bahsedilen Katılımcı-Esnek-Değerleyici Model'in, temel prensipleriyle, tüm dönüşüm alanlarını kapsayan, olabildiğince kısa sürede, ekonomik ve sosyal sorunlara en uygun çözümü getiren, bir kentsel dönüşüm modelidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'de kentlerimizin bugün içinde bulunduğu durum ve karşı karşıya olduğumuz deprem gerçeği, bizleri planlama ve yeniden yapılanmada çeşitli arayışlara itmiştir. Bu amaçla, son olarak Deprem Master Planı'nda olmak üzere, farklı uygulama yöntemleriyle çeşitli kentsel dönüşüm modelleri önerilmektedir. Dönüşüm sürecinde kullanılan araçlar temelde birbirleriyle benzerlik gösterebilir de kullanımlarındaki farklılık, uygulamaya yansıtacaktır.

Bu çalışmada önerilen KED Modeli, finansman kaynağını proje alanındaki gayrimenkulden sağlaması ve kendi iç dinamikleriyle işlemesi bakımından önemlidir. Bu sayede, yeni müteşebbis güçler oluşurken, ülkenin atıl kapasitesini harekete geçiren, bölgeler arası dengeli gelişmeyi sağlayan, istihdam olanakları yaratarak, bölgesel ve toplu kalkınmayı sağlayacak bir sürecin başlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, soylulaştırmayı hedef almayan bu model, özellikle 'iyelik hakkı'na bakış çerçevesinde diğer modellerden farkını da ortaya koymaktadır. Bize göre iyeye ait gayrimenkulden yola çıkılarak başlayan bu sürecin sonunda kazanılan, artı değer, yeniden gayrimenkul sahibine dönmesi beklenmelidir. Yine mülkiyet hakları çerçevesinde, planlamanın, en yüksek değer ve en iyi kullanıma olanak sağlayacak bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bugün hala önerilen kentsel dönüşüm modelleri, var olan sistemden daha merkezîyetçi bir yaklaşıma sahiptir. Oysa hep beraber üstesinden gelmemiz gereken bu süreçte, halkın katılımına ve haklarına sahip çıkabileceği bir yaklaşıma olanak sağlanmalıdır. Bu Model ile hukuksal sorunların, gönüllülük esasıyla ortadan kaldırılması mümkündür. Önerilen KED Modeli'nin uygulanabilmesi için, hukuksal düzenlemelere ve yeni yapılanmalara ihtiyaç vardır. Bununla beraber, geliştirilecek esnek imar karar sistemi içerisinde gayrimenkulden en yüksek ve en iyi verim alınması hedeflenerek, planlama anlayışının BEK Modeline göre değiştirilmesi ve yeni ÇED formatına oturtulması sağlanmalıdır. Ayrıca, Sigortalı Yerel Yönetim Sistemi 'nde bahsedilen, konut sigorta sistemi geliştirilerek, dönüşüm bölgelerinin bu sistem içinde yapılması önerilmektedir. Ancak bu şartların sağlanmasıyla, arzuladığımız çerçevedeki bir dönüşümü en kısa sürede gerçekleştirmemiz mümkün olacaktır. Burada önerilen yeni planlama yaklaşımı ve KED Modeli'nin, temel ilkeleriyle, kentsel dönüşüm beklentilerini ve şehircilikte reform arayışlarını cevaplandıracağı umulmaktadır.

Ek: KATILIMCI ESNEK DEĞERLEYİCİ (KED) MODEL

* Kentsel dönüşüm öncesi

** Kentsel Dönüşüm Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı

*** Kentsel dönüşüm sonrası

KAYNAKLAR

- 1 Türkiye Hazır Beton Birliği, <http://www.thbb.org/tr/beton/indepem.htm>, 2003
- 2 Çelikhan, S., Atasayan, Ö., Eryılmaz, Y., Albayrak, A.N, Görgen F., Gökal, A.H., "Planlama ve ÇED", 8 Kasım 1997 Dünya Şehircilik Günü 'Kentsel Politikalar' 21. Kolokiyumu, ODTÜ, Ankara.
- 3 Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, <http://www.cevre.gov.tr/birimler/cedp/cedyonetmeligiyei.htm>, 2003
- 4 Appraisal Institute, The Appraisal of Real Estate, 1996.
- 5 Çelikhan, S., Eryılmaz, Y., Atasayan, Ö., Ekonomik Açıdan Etkili Bir Yönetim Modeli - Sigortalı Yerel Yönetim Ekim 1997 Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

KENT PLANLAMADA YENİLİKÇİ UYGULAMA ARAÇLARI (İHT-İHTR.-MENKULLEŞTİRME)

A. FARUK GÖKSU

Giriş

Günümüzde, kentlerimizin içinde bulunduğu ekonomik ve fiziksel koşullar ile doğal afet riski de dikkate alındığında, özellikle kent içi yapı stokunun bulunduğu alanların, dönüşümüne ilişkin proje yatırımları önem ve hız kazanmaya başlayacaktır.

Bu süreç içinde, kent yönetimleri ve aktörlerin başarılı olabilmeleri özellikle planlama teknik ve tasarım araçlarının geliştirilmesi için, birtakım yasal düzenlemeler ve yenilikçi yaklaşımlara ihtiyacı olacaktır.

Amaç, örnek uygulamalar ve buna benzer yurtdışı deneyimler de dikkate alınmak üzere, kentlerimiz koşullarına uygun ve yaygınlaşabilir modelleri gerçekleştirmek olmalıdır.

Aşağıda, birtakım yaklaşımlar ve modeller, uygulanmış örnekler ve tasarı halindeki çalışmalar da dikkate alınarak sunulmuştur.

I- İmar Haklarının Toplulaştırılması (İHT)

İmar haklarının ve mülkiyetin toplulaştırılmasına yönelik çaba ve uygulamalar daha çok imar parseli yada imar adası ölçeğinde gerçekleşmiştir. İmar Yasası, uygulama planları aracılığı ile bu tür tekniklere olanak vermektedir. Ancak, İHT veya mülkiyetin toplulaştırılmasını 'Proje Bazında' gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar kısıtlı sayıda gerçekleşmektedir.

İHT yöntem, kısaca, parsel bazında, klasik anlamda varolan imar haklarının, proje bazında biraraya getirilerek, toplulaştırılması ve yaratılan değerın kamu, özel sektör mülk sahipleri işbirliği çerçevesinde paylaşılmasıdır.

Bir başka deyişle, İHT tekniği beraberinde, 'Proje Geliştirme' mantığını da beraberinde getirmektedir. Böyle bir yapı içinde, bireysel üretim yerine, proje bazında, üretim ile talep ve arz ilişkisinin piyasa koşulları içinde oluşmasının yanısıra, proje amaç ve ilkeleri doğrultusunda, arsa sahibi, yatırımcı ve kullanıcıları belirlenmiş, bir proje senaryosu ortaya konulmaktadır.

Senaryo gerçekleştiğinde ise fiziksel olarak, kentsel standardı yüksek proje ve çevreler yaratılmakta, ekonomik olarak ise fizibilitesi yapılmış, kaynak bulma yöntemleri daha önce belirlenmiş bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Sözkonusu model, Ankara'da, kapsamlı olarak, Portakal Çiçeği ve Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projelerinde, Bursa'da ise Zafer Plaza projesinde başarıyla uygulanmıştır.

Avrupa ülkelerinde de çok yaygın ve başarılı bir biçimde uygulanan bu tür modellerin, diğer kentlerimizde de yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Uygulanmış proje deneyimlerinin çıkan sonuçlar, özellikle projeden etkilenen grupların, projeye katılımı, projenin başarısı ile çok ilgilidir. Örnek projeler, proje geliştirme sürecinin önemli alt başlıkları altında incelenmiştir.

a- Proje senaryosu: Projenin senaryosunun doğru yazılması ve aktörlerin rolleri çok önemlidir. Senaryonun amacı ve ilkeleri, projeden etkilenen gruplar tarafından tartışıldıktan sonra, model ve yöntemler oluşturulmalıdır.

PÇV ve ZP projelerinde, senaryo, belediye ve mülk sahipleri ile birlikte yazılmıştır. DV projesinde ise gecekondü sahipleri, proje geliştirme şirketi ve belediye ile birlikte yazılmıştır.

b- Güven sağlama: Başta kamu olmak üzere, grupların birbirlerine güveni sağlayacak ortamların yaratılması önemlidir.

c- Uzlaşma: Proje senaryosu amaç ve ilkeleri doğrultusunda, gruplar arasında uzlaşmanın ilkeleri birlikte ortaya konulmalıdır. Projeye, tüm grupların veya bireylerin katılımının sağlanması ilk aşamada mümkün olmayabilir. Belirli bir uzlaşma sürecinin ardından, çoğunluğun kararı, kamu yararı olarak kabul edilmelidir.

Model, proje amaçları ve uzlaşmanın sağlanabilmesi için belirlenen ilkeler, arsa sahipleri ile yapılan toplantılarda tartışılmıştır. Tartışmalar sonucunda varılan uzlaşmanın temel ilke ve konuları şunlar olmuştur.

UZLAŞMA İLKELERİ

Mevcut inşaat emsalinin dörtte bir azaltılması,

Alanın yaklaşık % 70'inin yeşil alan olması,

Arsa sahiplerinden gerek Belediye, gerekse şahısların, proje yatırımları için kaynak ayırmaları,

Proje Geliştirme Maliyetinin, girişimci tarafından sağlanması,

Yaratılan değer, arsa hisseleri oranında, mülk sahipleri tarafından paylaşılması,

Portakal Çiçeği Vadisi

Projenin başlaması için, ilk etapta yer alan gecekondü sahipleri ile uzlaşma sağlanmıştır.

Proje yatırımları başlamadan önce, vadede 76 adet gecekonduda yaşayanlarla da uzlaşma sağlanarak, belediye tarafından, Ankara'nın bir başka bölgesinde altyapılı arsa verilmiş ve konutların mimari projeleri hazırlanmıştır

UZLAŞMA İLKELERİ

Gecekondu hak sahiplerine verilecek konut, mevcut parsel ve gecekondu büyüklüğü baz alarak belirlenmesi,

Ortalama büyüklüğün altındakiler, eksik bedeli tamamlamalı, üstünde kalanlar ise belirlenen bedeli almalı,

Hak sahiplerine konutlar teslim edilene kadar kira yardımı yapılması,

Vadide, Ankara'lılara hizmet edecek rekreasyon alanı ile kültür merkezi olması,

Yatırımın, yurtdışı tahvil satışı ile belediye tarafından yapılması, ancak proje içindeki ticari yatırımlardan sağlanacak gelirlerle geri ödemenin gerçekleşmesi,

Proje ile ilgili kararların, hak sahiplerinin temsilcileri ve mahalle muhtarlarının katılacağı Proje Karar Kurulu tarafından alınması,

Dikmen Vadisi

UZLAŞMA İLKELERİ

Arsa sahiplerinin, hisseleri oranında, yapılacak yatırımdan pay almaları,

Arsa sahiplerinin, yatırımın, serbest piyasa koşullarında değerlendirilmesi için Belediye Başkanına vekalet vermeleri,

Projenin fizibıl olması için mevcut itfaiye binasının da projeye dahil edilmesi,

Ahışveriş merkezinin, yerin altında olması ve üstünün, Bursa'lıların kullanacağı bir meydan olarak tasarlanması,

Zafer Plaza 1

d- Değer Paylaşımı: Temel ilke, imar hakkının değil, yaratılan değer paylaşımı olmalıdır. Paylaşımında esas ise eşitlik üzerine kurulmalıdır.

PÇV proje yatırımları, arsa sahipleri ve gecekondularla uzlaşma ve planlama kararlarının alınmasından hemen sonra, piyasa koşulları içinde, 'kat karşılığı' yöntem ile gerçekleştirilmiştir.

Arsa sahiplerine verilen inşaat payı ile müteahhit payı arasındaki fark ise altyapı, çevre ve şirket işletme giderlerinin karşılanmasından sonra, şirket ortakları arasında pay edilmiştir.

Proje yatırımları başlamadan önce, vadide 76 adet gecekonduda yaşayanlarla da uzlaşma sağlanarak, belediye tarafından, Ankara'nın bir başka bölgesinde altyapılı arsa verilmiş ve konutların mimari projeleri hazırlanmıştır.

e- Ortaklık: Kamu, özel sektör ve mülk sahiplerinin ile yerel grupların, proje senaryosu etrafında biraraya gelmeleri en önemli aşamadır. Ortaklığın şekline, projenin ve ortakların özellikleri dikkate alınarak karar verilmelidir.

PÇV projesinde, kurumsal yapı, arsa sahiplerinden gerek belediye, gerekse şahıslar ve girişimcinin kamu ve özel sektör işbirliği ile biraraya geldikleri bir şirket örgütlenmesi biçiminde olmuştur.

Böyle bir yapı, özellikle, şahısların, temsilcileri aracılığı ile karar süreçlerine katılımını ve alınan kararlardan doğrudan temsilcileri aracılığı ile haberdar olmalarını sağlamıştır.

Ayrıca, bu yapı, belediye yetkili organları ile şirket arasındaki organik ilişkiyi de sağlamıştır. İlişkide en önemli ilke ise belediye ile proje yönetim şirketinin aynı ekip içinde olmalarıdır. Başka bir deyişle, kamu ve özel sektör işbirliğinin birbirini destekleyen bir ekip anlayışı içinde kurulmasıdır.

ORTAKLIK ŞEKLİ

ANONİM ŞİRKET(PORTAŞ)

Belediye	% 49
Arsa Sahipleri	% 21
Girişimci	% 30
Mülk Sahibi	57 hissedar
Gecekonduda	76 adet

Portakal Çiçeği Vadisi

DV Projesinin gerçekleştirilmesi için, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve 8 ilçe belediyesinin de ortak olduğu, 'Metropol İmar' adlı bir proje geliştirme şirketi kurulmuştur. Ancak, proje ile ilgili tüm kararların, katılımcı bir şekilde alınabilmesi amacıyla bir 'Proje Karar Kurulu' oluşturulmuştur.

Haksahibi gecekonduda sahiplerinin mahalle bazında kurdukları kooperatifin yöneticileri ve mahalle muhtarları, aracılığı ile katıldığı kurulda, belediye başkanları, şirket yöneticileri de yer almıştır.

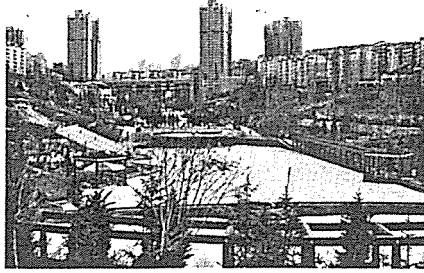
ORTAKLIK ŞEKLİ

ŞİRKET (METROPOL A.Ş)

ANK. BYK.ŞEH. BEL.

İLÇE BELEDİYELERİ

Gecekondu 450 adet

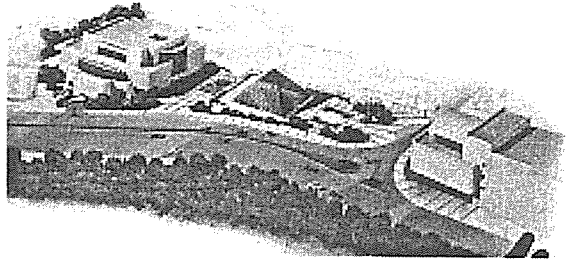
Dikmen Vadisi

ORTAKLIK ŞEKLİ

YETKİ VERİLMESİ

(Vekaletname)

Mülk Sahibi 46 hissedar

Zafer Plaza

f- Finans Yaratma: Proje finansmanı, genellikle, yeterli, proje fon ve kredi sistemi olmaması nedeniyle, gayrimenkul veya rant odaklı proje geliştirme ile sağlanmaktadır.

PÇV ve ZP proje yatırımları, mekansal konum avantajı ile piyasa koşulları içinde, 'kat karşılığı' yöntem ile gerçekleştirilmiştir.

DV projesinde ise, belediye yönetimi Ankara ölçeğinde fizibilite hazırlanmış, bir di-zi proje ile birlikte, yurt dışında tahvil ihracı gerçekleştirerek, proje finansmanını sağlama yoluna gitmiştir. Amaç, ilk etabın, tahvil kaynağı ile gerçekleştirilmesi, daha sonra gelir getirici yatırımların pazarlanması sonucunda, borcun ödenmesi ve diğer etaplardaki yatırımların da piyasa koşullarında cazip hale getirilmesidir.

Gerek Portakal Çiçeği, gerekse Dikmen Vadisi ve Zafer Plaza projeleri, ülkemizde gerçekleştirilen en kapsamlı, ilk dönüşüm proje örnekleridir. Her iki örnek, katılım, model üretme, kaynak yaratma ve proje senaryosu geliştirme yönleri ile bundan sonra uygulanacak projeler için bir veri oluşturacaktır.

Ancak, unutulmaması gereken, her bir projenin senaryosunun ve katılımcılarının farklı olması nedeniyle, kullanılacak yöntemlerinde farklı olmasıdır.

II. İmar Hakları Transferi (İHTr.)

İHTr. yönteminin amacı, dönüşümü ve korunması gerekli alanlarda, varolan imar hakkı veya imar baskısı altında oluşabilecek, potansiyel imar haklarının, bir başka projeye transferini veya bu hakkın menkul kıymet hakkına dönüşümünün sağlanmasıdır.

Söz konusu model, ülkemizde uygulanmamasına rağmen, birçok ülkede başarılı bir biçimde uygulanmaktadır. Özellikle, Amerika'da ve Avrupa'nın birçok ülkesinde, uygulanan modelin amacı, kent içinde ve çevresinde, özellikle, tarım ve yeşil kullanımında olan alanları korumaktır. Sistem, arsa sahibinin kendi isteği ile mülkiyet üzerinde var olması gereken, imar hakkını kullanmayıp, bu hakkı, yerel yönetim işbirliği ile serbest piyasa koşullarında, bir başka projede kullanılmak üzere likite çevirmesi üzerine kurulmuştur.

Modelde, arsanın yerine, imar haklarının alım ve satımı söz konusudur. Dünyada iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi ve en çok kullanılanı, arsasını korumak isteyen arsa sahibinin, başka bir proje kapsamında, yatırımcının, yoğunluk artış talebini karşılamak üzere imar hakkını piyasaya koşullarında yatırımcıya satmasıdır.

İkincisi ise, yerel yönetimlerin İHTr. bankası oluşturmalarıdır. Banka aracılığıyla bir havuz oluşturulmaktadır. Yatırımcı, arsa sahipleri ile anlaşarak talebini karşılamak yerine, yerel yönetimlerin oluşturduğu banka aracılığı ile havuzdan taleplerini karşılamaktadır.

İHTr. programının başarılı olması için dört konu önem kazanmaktadır.

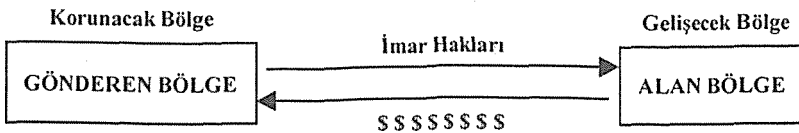
Taşınmazın korunacağı bölgenin tasarımı (Gönderen bölge),

Gelişecek bölgenin tasarımı (Alan bölge),

İHTr. havuzunun hukuki yönünün geliştirilmesi,

İHTr. nin işleyiş prosedürü,

İMAR HAKLARI TRANSFERİ

Menkul değere de dönüştürülen imar hakları, transfer sertifikaları adı altında, kentin merkezinde veya bir başka yerinde herhangi bir proje yatırımı için daha fazla imar hakkına ihtiyacı olan yatırımcılar tarafından, serbest piyasa koşullarında satın alınmaktadır.

Model, ülkemizde, özellikle, tarihi çevrede yapıların ve tarihi dokuların, imar baskısı altında dayanamayıp, yıkılıp yeni yapılar ve yerleşmelere dönüşmesi ve büyük kentsel yeşil alan kullanımında olması gereken alanların yapılaşması yerine, bu alanlarında imar haklarının olması gerektiğinin kabulü ile bu hakkın mülk sahiplerine sertifika yoluyla başka alanlara veya projelere transfer edilerek, kullanılmasına olanak verilmesi olarak kullanılabilir.

Ayrıca, model, özellikle deprem riski olan, kritik alanların boşaltılarak, mevcut imar haklarının başka alanlara veya projelere transferi ile geçekundu ve kent merkezindeki çöküntü alanlarının dönüşümünde kullanılabilir.

Bir arazi kullanım tekniği olan İHTr. yönteminin başarılı olabilmesi için, programın yerel politikacılara, arsa sahiplerine, yatırımcı ve kamuoyuna çok iyi anlatılması gerekmektedir. Gönüllülük esasına dayanan sistemin geliştirilmesi ve yaygınlaşabilir olması için kamu ve özel sektör işbirliği ile örnek projelerin yapılmasında büyük yarar vardır.

İHTr. inin kullanımında, dikkat edilecek en önemli unsur, transferin gerçekleşeceği projede, planlama sonucunda verilen maksimum imar hakkının üstüne çıkılmaması olmalıdır.

Projeden etkilenen grubların, projelerin, uygulanabilir olmasında ve stratejilerin doğru üretilmesinde, büyük önemi bulunmaktadır. Yurtdışı örneklerine baktığımızda, mahalle odaklı planlama, ekonomik gelişme, kentsel hizmet üretme vb gibi örgütlenmeler ile mahalle geliştirme şirketleri, kar amacı gütmeyen konut şirketleri, dönüşüm projelerinin gerçekleşmesinde önemli işlevler üstlenmektedir.

Ülkemizde, çok yaygın olmamasına karşın, Ankara, İstanbul ve Bursa'da uygulanan dönüşüm projelerinde, ülkemiz koşullarına özgü ve yurtdışı örneklerine benzer yapılanmalara gidilmiştir.

PROJE ÖRNEKLERİ

PROJE	ARSA SAHİBİ	GECEKONU	ORTAKLIK	ANAHTAR KELİME
Portakal Çiçeği Vadisi	Belediye Şahıs (67 hissedar)	76 adet Haksahibi değil	Şirket	Proje Senaryosu güven, eşitlik, toplulaştırma
Dikmen Vadisi	Hazine	330 adet 1. etap haksahibi	Proje karar kurulu	Güven Kaynak yaratma Kentsel omurga
Zafer Plaza	Belediye Şahıs (86 hissedar)		Başkana yetki	Güven Proje ekonomisi
Zafertepe gecekondular geliştirme	Hazine Şahıs	Gecekondular mahallesi	Kooperatif	Kentsel imcece Kentsel hizmet İşbirliği
Roman mahallesi dönüşüm	Belediye	80 adet haksahibi değil	Mahalle odaklı örgütlenme	Yoksulluk dayanışma
Tekel evleri dönüşüm	Şahıs (257 hissedar)		Komisyon	Güven Uzlaşma Ortak hareket
Dericiler bölgesi dönüşüm	Şahıs (250 hissedar)		Dernek	Güç Konsept plan
Mudanya kavşağı arazi geliştirme	Şahıs (400 hissedar)		Yetki	Pazarlık transfer

III. MENKULLEŞTİRME

Projelerin çeşitlenmesinde ve kentleşmemizin düzgün gelişmesinde, özellikle konut ve işyeri alanında, bireysel yatırım aracı olan gayrimenkulün menkulleştirilmesi orta ve uzun vadede önemli bir araç olabilecektir.

Bugün, gayrimenkul yatırımının, menküle dönüşüm araçlarından biri olarak kullanılan, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının yanısıra, ülkemizde, yönetmeliği bulunmasına rağmen, uygulanmayan Gayrimenkul Sertifikası ile özellikle gecekonduların geliştirilmesinde kullanılabilir Gecekondular Dönüşüm Sertifikası ve deprem riskini de dikkate alan, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasına yönelik, İmar Hakkı Topplulaştırma ve Transfer Sertifikası vb. benzer menkul araçları gündeme getirilmelidir.

Piyasaya sunulacak sertifikaların, nominal değeri ile sertifikaya konu proje ve uygulama yapılacak arsa ile proje süresi, maliyeti vb konuların önceden belirlenmesi büyük önem kazanmaktadır. Ayrıca, sertifikaya konu olan projelerin özellikle deprem ve yapı standartlarına uygun projelerin yerine getirilmesinin, garanti altına alınması ve denetlenmesi için sertifika toplayacak yatırımcılar ile banka ve sigorta şirketleri arasındaki, ilişkinin de iyi belirlenmesi gerekmektedir.

Dönüşüm projelerinin hızla gerçekleşmesi, kaynak yaratılması ve talebin çeşitlenmesi için aşağıda belirtilen, menkul değerlerin kentleşme ve sermaye piyasası sektörlerinin gündemine girmesinde büyük yarar vardır.

a- Gayrimenkul Sertifikası (GS): Konut veya işyeri projelerinin, bir yatırımcı tarafından, proje bedelinin finansmanını sağlamak amacıyla kullanılır. Amaç, sertifika sahipleri, sertifikada belirtilen tarihlerde almak istedikleri bağımsız bölümlerin (konut, ofis, işyeri vb. gibi) gerektirdiği sayıya ulaştığı zaman, sertifikayı piyasaya sunan yatırımcı, belirlenen süre içinde proje bitirmek ve bağımsız bölümleri teslim etmek durumundadır.

GS, yeni yerleşim projeleri ile kent merkezlerinde gerçekleştirilecek KDP'lerinin finansmanı için kullanılabilir.

b- Gecekondular Dönüşüm Sertifikası (GDS): Kamu, gecekondular sahibine, tapu tahsis belgesi veya imar hakkı vermek yerine, belirlenecek bir nominal bedel karşılığında, 'Gecekondular Dönüşüm Sertifikası' vererek, bir menkul değer yaratır. Yaratılan değer, gerek mevcut gecekondular alanında geliştirilecek, gerekse başka bir alanda geliştirilecek proje için kullanılabilir.

Bu yöntem, gerek kamu, gerekse özel sektör ve sertifikayı elinde bulunduran gecekondular sahibi veya ikinci piyasada elinde bulunduran menkul yatırımcısının, piyasa koşullarında, herhangi bir proje etrafında biraraya gelmelerini sağlamaktadır.

Bu yöntem, yerleşime uygun olmayan gecekondular alanlarının, yeşil alanlara dönüşümü ile gecekondular gelişiminin tek alternatifi olarak görülen, parsel bazında, apartman tipi konut alanları yaratmanın yanısıra, okul, hastane, alışveriş merkezi vb. gibi diğer kentsel kullanımların yaratılması için alternatif oluşturacaktır.

c- İmar Hakkı Transfer Sertifikası (İHTr.S): Kentlerimizdeki yapı yoğunluğunun oldukça yüksek olması ve buna karşın yeşil alan, park, oyun alanı gibi kamu kullanımla-

rının az olmasının yanı sıra, deprem riski yüksek alanlar ve mevcut konut stokumuzun, belli bir bölümünün güvenli olmayan durumu dikkate alındığında, artık, kentlerimizde, birtakım alanların boşaltılması ve/veya dönüşümünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu tür projelerin gerçekleştirilmesi için ise mevcut veya potansiyel imar haklarının hesaplanarak, bir başka alanda gerçekleştirilecek projelere transfer edilmesinde yarar vardır. Amaç, gerek imar hakkının bir başka alana transfer edilmesi, gerekse bu hakkı, menkul değer olarak, serbest piyasada, değerlendirmek isteyen kullanıcılar ile bunu talep eden yatırımcılar arasındaki ilişkinin iyi kurularak, eşitlikçi imar hakkı ve daha fazla yeşil alan, park vb gibi kamu alanları yaratılmasıdır.

Sistem, mülk sahipleri ile uzlaşma esasına dayanmaktadır. Mülk sahibi, arsası üzerindeki imar hakkı karşılığı belirlenen değeri, ya sertifika yoluyla, piyasa koşullarında, likite çevirir yada bir başka proje içinde, piyasa koşulları içinde, başka yöntemlerle değerlendirilebilir.

d- İmar Haklarını Toplulaştırma Sertifikası (İHTS): Sağlıksız kent parçalarının ve ekonomik ömrü dolmuş çöküntü alanları ile güvenli olmayan yerleşim alanlarının, güvenli ve gelecek nesilleri de dikkate alan, sürdürülebilir yerleşimlere dönüştürülmesi gerekmektedir.

Bu tür projelerde, bireysel talep ile toplumsal talebin, mekansal olarak, yapı parselleri yerine, proje bütünlüğü içinde imar haklarının toplulaştırılmasıdır. Parsellere bölünmüş ve dikeyde kurulan kat irtifaklı mülkiyet yerine, proje amaç ve hedefleri doğrultusunda, toplulaştırma ve bu hakların menkul değere dönüştürülerek kullanılması, projenin kalitesini, uygulanabilirliğini ve finansmanı ile birlikte karlılığını beraberinde getirecektir.

Toplulaştırma ve imar haklarının menkule dönüştürülmesi yöntemi, kamu ve özel sektör ile küçük ve parçalı mülk sahiplerini de proje bazında daha kolay biraraya getirebileceği gibi, aynı proje içinde, farklı gelir gruplarının da yaşamasını veya yaratılan proje değerininin ortaklaşa paylaşılmasının ortamını da sağlayacaktır

Her iki yöntemin uygulanabilmesi için mülk sahibi, yatırımcı ve belediyelerin birlikte çalışacakları idari, yasal ve ekonomik platformlar oluşturulmalıdır.

Yukarıda belirtilen, yöntem ve modellerin gerçekleştirilmesi için mevcut yasalara yapılan ilave değişikliklerin yanı sıra, özellikle deprem riski, mevcut yapı stokunun durumu ve mülkiyet durumları ile günümüz yenilikçi gelişmeleri olan ortaklık ve uzlaşma vb. gibi kavramları dikkate alan, yeni kent alanlarının yaratılması ve mevcut alanların dönüştürülmesine yönelik, yeni yasa ve uygulamaya yönelik programlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Yasa ve programlarda aşağıdaki konuların ele alınmasında yarar bulunmaktadır.

- Arazi elde etme süreçlerinde kamu ve özel sektörün ortaklık oluşturması ve toplu büyük arazileri gerektiğinde kamulaştırmaya yetkilerinin bulunması,
- Klasik imar planı anlayışı yerine zamanında uygulanabilir, dinamik ve esnek bir planlama anlayışı, (eylem planı)

- Kritik alanların saptanması ve özel proje alanlarının belirlenmesinde belediye ve kurulacak ortaklıklara yetki verilmesi,
- Kentsel dönüşüm alanlarında imar haklarının, arazi üzerinde dağıtılması yerine, paylaşımın değer üzerinden yapılması,
- İmar planlarının yapımında kullanılan düzenleme ortaklık payınının yanısıra, yaratılacak proje değeri üzerinden de pay alınması için belediyelerin yetkili kılması,
- Proje bazında mülkiyetin toplulaştırılmasına imkan verilmesi ve uzlaşma için oybirliği yerine, % 51 çoğunluğunun, kamu yararı kabul edilmesi,
- İHT ve İHTr.sı sonucunda, oluşan imar haklarının menkule dönüştürülmesi,
- Mülk sahiplerinin, kendi aralarında, proje bazında örgütlenmelerine ve tüzel kişilik oluşturabileceklerine, imkan verecek düzenlemelerin sağlanması,
- Projelerin uygulanabilmesi için Proje Fonları oluşturulması,
- Fon kaynaklarının kullanımında, mahalle örgütlerinin de söz sahibi olmaları, hatta, kaynağın, yerel örgütler, yerel yönetim ve özel sektör tarafından oransal kullanılmasının sağlanması,

Hiç kuşkusuz, yasa ve yönetmelikler, proje tasarımı ve uygulamada tek başına yeterli olmamaktadır. Her bir proje için yenilikçi yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Projelerin başarı şansı ise projeden etkilenen grublar ile yatırımcı ve kamu yönetiminin proje senaryosu içinde etkin rol almaları ile yakından ilgilidir.

SONUÇ

Kentleşme sektöründe, özellikle kentsel dönüşüm projelerinin uygulanabilmesi için aşağıdaki konuların yeniden ele alınması artık zorunlu ve acele hale gelmelidir.

İHT	İHTr.	Menkulleştirme
<ul style="list-style-type: none">▪ Parsel bazında yapılaşma yerine, proje bazında yapılaşma hakkı,▪ Proje bazında yaratılan değer in ortaklaşa paylaşımı,▪ Projelerin, 'arazi ve proje geliştirme' mantığı çerçevesinde piyasa koşullarında ele alınması▪ İmar hakkının değil, yaratılan değer in paylaşımı,▪ Kamulaştırma yerine , toplulaştırma sonucunda daha fazla kamu yararı,▪ Farklı grupların projeye katılımı,▪ Proje ortaklıklarının geliştirilmesi,	<ul style="list-style-type: none">▪ Doğal ve kültürel değerlerimizin korunması,▪ Eşitlikçi imar hakkı dağılımı,▪ Piyasa koşullarında imar haklarının değerlendirilmesi,▪ Kamunun imar haklarını daha etkin kullanması,▪ Kentsel toprağın, çağdaş ve kentsel gereksinmelere yönelik olarak en optimum ve yararlı kullanılmasıdır.	<ul style="list-style-type: none">▪ İmar haklarının satışı,

Ayrıca,

- Kentsel dönüşüm proje, program ve stratejilerinin belirlenmesi,
- Mahalle odaklı örgütler ile kamu ve özel sektörün işbirliği yapabilecekleri ortaklıkların oluşturulması,
- Kentleşme sektörünün örgütsel ve kurumsal açıdan yeniden ele alınması,
- Gayrimenkul finansmanı kurum ve araçlarının yeniden organize edilmesi,
- Gerek arazi geliştirme ve proje geliştirme ve gerekse finansman sağlama yöntemlerinde, gerekli hukuksal iyileştirme ve düzenlemelerin yapılması,
- Kamunun, gayrimenkul piyasasındaki rolünün yeniden belirlenmesi,
- Planlama ve arazi kullanım teknik ve araçlarının geliştirilmesi,

Burada, kamunun düzenleyici ve denetleyici, özel sektörün ise esnek ve girişimci rolü ile yerel grupların katılımcı gücü ve dinamizminin; proje üretme ve kaynak yaratma konularında biraraya getirilmeleri ve etkileşimin sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, klasik imar planı anlayışı çerçevesinde; parsel bazında yapılaşma ve bireysel konut ve işyeri üretme mantığı ile oluşan kentleşme pratiğimize, yenilikçi ve günümüzün koşullarına uygun birtakım modeller üretme ve buna yönelik yasal düzenlemeler yapılması zorunluluğu bulunmaktadır.

İMAR (GELİŞME) HAKKI TRANSFERİ KAVRAMI VE BU KAVRAMIN UYGULANMASINA DAİR ÖRNEKLER “A.B.D ÖRNEĞİ”

A. MUSTAFA AYTEN

1. GİRİŞ

Tarım arazilerinin çok hızlı ve artan bir biçimde yok olması değerli arazi kaynaklarının korunması açısından değişik açıklamaların yapılmasına neden olmuştur. Seçeneklerden birisi, İmar (Gelişme) Haklarının Transferidir. İmar Haklarının Transferi bir alandaki gelişme haklarının bir başka alana transfer edilerek ilk alanın korunmasına dair geliştirilmiş olan bir metottur.

İmar Haklarının Transferi yeni bir kavram değildir. Bu metod sadece tarımsal araziler için değil, açık alanların, doğal kaynakların ve tarihsel-kültürel değeri ve potansiyeli yüksek olan alanların korunması içinde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra çöplük alanları için yer ayrılması ve golf alanlarının korunması için de kullanılabilir. A.B.D’ de yirmi eyalette bu metod uygulanmaktadır.

Bu çalışmada sırası ile, İmar Hakları Transferi programı nasıl uygulanmaktadır. Uygulayıcıları kimlerdir, amacı nedir. Bu programın temel elemanları programın olumlu ve olumsuz tarafları belirtilecektir. Bu bağlamda; iki değişik özel örnek üzerinde durularak, bu programın işleyişi vurgulanacaktır. Seçilen örnekler, bu programın daha önceden beri A.B.D ’de uygulandığını göstermektedir. Ancak, seçilen örnekler birbirinden farklı özellikler içeren alanlar olması nedeni ile önemlidir. Bu alanlardan biri “Whatcom gGö-lü” olup; bu gölün korunmasında bir araç olarak İmar Hakkı transferinin kullanımına değinilecektir. Diğeri ise, “Seattle Kent Merkezinde İmar Haklarının, Transferi programının” işleyişi ve bu programın nasıl uygulandığı üzerinde olacaktır.

Doğaldır ki, ülkemiz kentleri ve kent içinde yer alan değişik bölgeler sürekli olarak bir bozulma ve yıpranma süreci içinde bulunmaktadır. Bu bakımdan, bu gibi alanların değişim ve dönüşümü sonuçta, yenilenmesi gerekmektedir. Bu süreçte, kent yönetimlerinin ve süreçte yer alan aktörlerin etkin ve başarılı olabilmeleri açısından yeni yapısal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu açılardan, İ.H.T. yönteminin ülkemiz kentlerinde de kullanılmasına olanak sağlanması gerekir. “İ.H.T.’de amaç, dönüşümü ve korunması gereken alanlarda, varolan imar hakkı veya imar bankası altında oluşabilecek potansiyel imar haklarının bir başka projeye transferi veya bu hakkın menkul kıymet hakkına dönüşümünün sağlanması biçimindedir (GÖKSU, F. 2003, s:2). Bu modelin ülkemizdeki tarihsel konut stokğunun bulunduğu sit alanları ile büyük kentsel yeşil alanların kullanımında olması gereken alanların yapılaşması yerine, bu alanlarda imar haklarının olması gerektiğinden hareketle bu hakkın mülk sahiplerine sertifika yolu ile başka alanlara transfer edilerek kullanırılmasına olanak sağlayabilir.

Bu yönü ile de İ.H.T. programının ülkemizdeki imar mevzuatı kapsamında mekanca da ir uygulanan bir müdahale aracı olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

2. İMAR HAKLARININ TRANSFERİ (İ.H.T.) KAVRAMI VE DAYANDIĞI ÖLÇÜTLER VE İZLENEN SÜREÇ:

Mülkiyet hakkı, bireysel özgürlüğün bir parçasıdır. Belirli bir mal veya eşya üzerinden (genellikle burada kastedilen taşınmaz mal üzerinden) tasarruf etme ve kullanma biçimi, kişiye mülkiyet edinme ve kullanımı doğurmaktadır. Bu açıdan; mülkiyet hakkının sınırsız bir biçimde kullanılması düşünülemez. Bu hakların kullanımı mutlak olmamaktadır. Devlet tarafından bu hakların tasarruf edilmesi ve kullanımına dair kısıtlamalar konabilmektedir. En genel olarak, kullanılan kısıtlama ise bölgeleme yolu ile bireysel imar haklarını düzenlemektedir. Bölgeleme ise, değişik işlevlerdeki (konut, çalışma, rekreasyon dinlenme ve ulaşım gibi) kullanımlar arasında ilişkileri bütünleştirmek, yoğunlukları ve yapıların yüksekliklerini düzenlemek amacı ile gerçekleştirilen bir tür imar uygulama aracıdır. Bu halde, toplumsal zorunluluklar ile kentsel yaşamın düzenlenmesi ve mekansal yapının uyum içinde olması gerekliliği gelişmeyi kontrol için arazi kullanımına dair düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. İ.H.T. mülkiyet sahiplerine maddi bir bedel sağlamaktadır. Bu yaklaşımda, kamunun ortak isteği sonucu düşük yoğunluktaki transfer haklarının yoğunluğu normalden fazla yerlere geçirilmesi kabul edilebilmektedir. Geliştirme hakkı mülkiyet hakkından farklıdır.

İmar Haklarının transferi programı, arazi kullanımına dayalı mevcut durumun belirlenmesi ile bölgelemeye dayalı olarak karar verilen her parsel için en az gelişmenin oluşturulabilmesi için parsel varsayımı üzerine oluşturulmuştur. Bir başka ifade ile, İ.H.T. piyasa tabanlı bir teknik olarak toplumun daha az gelişme görmek istediği yerlerden daha fazla gelişmenin olmasını istediği yerlere doğru büyümenin gönüllü olarak transferidir.

İ.H.T. yöntemi arazi kullanımına dayalı olarak gerçekleştirilen planlamayı hızlandırmak için tasarlanmış düzenleyici bir araç konumundadır. “İ.H.T. sadece tarım arazisi, doğal kaynakların ve açık alanları korumakla kalmaz, aynı zamanda toplum içindeki gelişme yönünü de değiştirir. Bununla beraber, İ.H.T. programları bütüncül bir plan olmadan kurulamaz ve İ.H.T. uygulaması tutarlı bir gayrimenkul çerçevesinde gelişme eğilimini yakalamada yetersiz kalmaktadır.”(Lawrence, T. 2003, s.2)

İmar Haklarının Satın alınması, Gelişme haklarının satın alınması ile benzerlikler göstermesine karşın aralarındaki temel fark, İ.H.T.’nin daha kontrollü alanlarda gerçekleşmesidir. Özel girişimciler veya yerel yönetimler gönderilen alandan gelişme hakkını alarak alan bölgeye transfer etmektedir. “Korunan alanın sahibi mevcut kullanım haklarından yoksun kalırken, geliştirme transferinden doğan tazminatını almaktadır. Korunan alanının ekonomik olarak değerinin düşmesine engel olunarak ve sahibinin doğal haklarını alması sağlanmaktadır.” (A.g.y. s.2.)

İ.H.T. Programlarının iki tipi bulunmakta ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Birincisi; “Arazi sahibinin geliştirme haklarını girişimciye satarak bu geliştirme haklarını, başka bir yerde, başka bir gayrimenkul üzerinde kullanarak konut yoğunluğunu arttırmada kul-

lanılabilir. Bir başka durumda ise, girişimci arazi sahibinin bir arsasından diğerine geliştirme haklarını transfer etmektedir." (Lawrence, T. 2003, s.3)

İkinci yöntem ise, yerel otoritenin geliştirme haklarını transfer etmek için bir İ.H.T. Bankası kurması ile ilgilidir. Bu yöntemde, "Mevcut bölgelemeden daha yüksek yoğunlukta olan alanlarda çalışmak isteyen girişimciler gelişme haklarını yerel otoriteden satın alırlar. Yerel otorite de elde ettiği fonla korumak istediği yerlerdeki gelişme haklarını satın alır. Alınan bölgede alanda, bütüncül plandan farklı olarak bir yoğunluk uygulanmaktadır."(A.g.y. Lawrence. T., 2003, s.3.)

İ.H.T. programının başarılı olabilmesi için dört ana elemana ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlar;

1. Belirlenmiş koruma alanı ("sending" alanı daha önceden belirlenmiş),
2. Belirlenmiş büyüme alanı ("receiving" alan daha önceden belirlenmiş),
3. Arazide hukuki olarak ayrılmış geliştirme haklarının mevcut olması,
4. Bir taşınmazdan diğerine geliştirme haklarının transferi için gereken süreçtir.

Girişimciler transfer haklarını alabilmeleri için teşvike ihtiyaç bulunmaktadır. İ.H.T. programı, alınan bölge içinde yapılaşma kapasitesinin artırılması için yerel otoriteye bir teşvik sağlamalıdır. Bu ilave kapasite girişimcinin gelişme haklarının transfer etmesinden veya arazi sahibinden, bankadan bunu satın almasından sonra ortaya çıkmaktadır. "Alınan bölgenin transfer haklarının kabul ettiğinden %30-%50 arası daha fazla yapılaşmaya izin vermesi önerilmektedir. Bu durum, arazi sahiplerini geliştirme haklarını satmaya teşvik ederek, girişimcileri de bu alanların transfer hakkını almaya özendirir."(A.g.y. T. 2003, s.3-4.)

Etkin bir İ.H.T. programının özellikleri ise ana hatları ile şunlardır:

- Anlama kolaylığı; program basit ve anlaşılır olmalı arazi sahipleri ve kamu tarafından anlaşılabilir. Gönüllülük esasından çok zorunlulukları ilgilidir. Bu da "receivingalınan" alandaki yüksek yapı yoğunluğundan dolayı zorunlulukla ilgilidir.
- İdare edilebilen bir büyüme; Büyüme idare programın bir parçasıdır. İ.H.T. programının yerel otoriteye desteklenmesi için bütüncül bir planın olması ve sıkı bölgeleme düzenlemeleri olması gerekmektedir.
- Yeterli teşvikler; Hem alıcılar hem de satıcıların yeterli teşviklere sahip olmaları gerekir. "ReceivingGönderilen" alanlardaki yoğunlukla ilgili ek değerler girişimciler için yeterli derecede bir teşvik unsuru oluşturmaktadır.
- Dikkatli bir işletim sistemi; İyi eğitilmiş ve konusunda yeterli donanıma sahip uzmanlar bu programları düzenlemelidir. Üyeler sadece planlamadan anlayan kişiler değil, aynı zamanda, programı politikacılara, arazi sahiplerine girişimcilere ve kamuya anlatabilecek kadar halkla ilişkilerde uzman olmaları zorunludur.

- Gönderilen bölgeler ile alınan bölgelerin planlanması, bölgeleme haritasında gösterilir. Gönderilen ve alınan Bu bölgeler arasındaki tutarlılık yerel bütüncül planın politikaları ve gelecekteki arazi kullanımı doğrultusunda gerçekleşecektir.
- İmar haklarını yaratan temel standartlar yoğunluk, kat alanı oranı, yükseklik gibi ölçütler olup, İmar Hakların Transfer edilirken karar vermek için kullanılmalıdır.
- İ.H.T. Programına başvurmadaki amaç, açık alanların korunması, tarımsal veya orman alanlarının korunması veya tarihsel-kültürel değeri ve önemi olan alanlar ile anıtsal öğeleri korunması içindir.

İmar Hakları Transferinin olumlu ve olumsuz yönleri ise, teoride iyi işleyen İ.H.T. bazen pratikte işlememektedir. Açık alanlar, korunması gereken tarihsel ve kültürel özelliği olan yerler, su kaynakları, su koruma havzaları gibi alanlar ile, kent içinde daha etkili olmaktadır. Kırsal alanlarda çok az sayıda başarılı İ.H.T. programı mevcuttur. İ.H.T. nin olumlu tarafı gelişme haklarının dağılımı yolu ile refahı, eşitliğin dağılımını sağlamasıdır ile yakından ilgilidir. İ.H.T. Programı ne toplumun istediği, temel bir korumayı ne de arazi sahiplerinin beklediği refahın eşit dağılımını sağlamaz. Ancak, gelişme haklarının dağılımında eşit bir taban kurmaya çalışır.

3. İMAR HAKLARI TRANSFERİNİN UYGULANMASINA İLİŞKİN ÖRNEKLER “ABD ÖRNEĞİ”

İmar Hakları Transferine ait uygulama örneklerine ilişkin yapılan literatür taraması sonucunda; A.B.D’ de sıklıkla uygulandığına rastlanılmaktadır. Bu bakımdan ele alınan örnekler sadece bu ülkeden seçilmesine karşın, farklı iki örnek üzerinde durularak, bu programın işleyişi, işleyiş süreci, yürütücüleri ve performansları değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, bu tarz bir mekana müdahale aracının ülkemiz koşullarında nasıl uygulanabileceğine dair ipuçlarını bu bölümde görmek mümkün olabilecektir. Seçilen birinci örnekte; Whatcom Vilayetindeki Whatcom Gölünün Korunmasına yönelik olarak İ.H.T.’ nin bir araç olarak kullanılması anlatılacaktır.

Seçilen ikinci örnekte ise, Seattle kenti içindeki, merkezi iş alanında İ.H.T. programının uygulanmasına değinilecektir. Görüldüğü üzere, seçilen örnekler biri kent dışı, tarımsal arazilerin ve su koruma kaynağının, gölün bulunduğu bir alandır. Diğeri ise; sürekli olarak yıpranma ve eskime ile kullanım değişikliklerinin (konuttan-iş yerine doğru dönüşümün yer aldığı ve gerçekleştiği bir alan olup kent merkezindeki uygulanmasına yöneliktir. Her iki örnekte, uygulamadaki başarı ve başarısızlıkların değerlendirilmesi açısından önemlidir.

ABD’ de İmar Haklarının Transferine yönelik bir model önerisi geliştirilmiş ve eyaletlerce uygulanmaya başlanmıştır. Bu model örneği ekte sunulmaktadır.

(Bredin, John B. 2000, s.7-12.) (Bkz. Ek-1)

3.1. İmar Hakları Transferinin Whatcom Gölünün Korunmasında Bir Araç Olarak Kullanılması:

Whatcom Gölü Koruma Havzası için yer alan bölgede Gönderilen bölge bu önemli içme su kaynağına tehdit oluşturan gelişme baskıları üzerine temellenmiştir. Sulak alanlar ile eğimin değişkenlik gösterdiği alanlarda kriterler; planlara ve arazi gelişimi düzenlemelerine kaydedilir. İ.H.T. programı ile diğer yerlerde imar haklarının arazi sahiplerince edinilmesi mümkün kılınır. Böylece, gönderilen bölgelerde baskılar uzaklaştırılarak bü-yüme yönlendirilir.

Alınan Bölgeler "Receiving area" ise, uygun olup, tehdit altında olmadan değerli kaynakların yoğunluklarını arttırmak için istenilebilir. Bu alanlar kamusal faaliyetler içinde kamusal yatırımların gerçekleştirildiği yerler ile vergi ödeyenlere en az maliyetin sağlandığı yerlerde gerçekleştirilir. Bellingham Bölgesi, Whatcom Watershed gölünde transfer edilen imar hakları için alınan bölgedir. Whatcom Vilayeti, zonlama bölgeleme haritası ile kullanım düzenlemelerini ve imar haklarının transferi ve sertifika sürecini kabul etmiştir. Burada, tasarlanmış gönderilen bölge Whatcom Watershed gölünde bütün zonlar-bölgeleri içermekte olup; sadece konut gelişimine izin verir. Whatcom Vilayetinde alınan bölge, Kentsel konut kullanımı ile diğer kullanımların bir arada bulunduğu karışık kullanımı içermektedir. İ.H.T. sertifikası gelecekteki satış veya transfer için kullanılmaktadır. Çeşitli sosyal gruplar gelecekteki kullanım için İ.H.T. ellerinde tutabilir veya satabilir ya da korumacı amaçlar için kullanabilirler. İ.H.T. programının sertifika seçeneğinde, mülk sahiplerine verilir ve satın alanlar belirli sayıda İ.H.T. temin ederek kendilerinin kazanmaları mümkün olabilir. İdari açıdan yeniden gözden geçirmeden sonra, Vilayetin Planlama ve Gelişme Hizmetleri Servisi İ.H.T. sertifikasını transfer edebilir ya da satış için teklif edilebilir. İ.H.T. izni, izin alınan mülkiyet üzerine imarın gerçekleştirilmesinde kabul edilen bölümdür. İ.H.T. izni alınan bölgede vilayetin alt bölünme gelişme projesine uygunluğu istenir. Proje için istenilen ilave yoğunluk ve İ.H.T.leri proje onaylandığı zaman paraya çevrilmektedir.

Diğer yandan, bir mülk sahibinden diğerine imar hakların el değiştirmesi ve sonuçta dönüşmesinin yasal aracı transfer tapusudur. Bu, Whatcom Vilayetince kaydedilmek zorundadır. Whatcom Planlama ve İmar Heyetince de ayrıca doldurulmak zorundadır. Herhangi bir satış işlemi veya İ.H.T. bankaya yatırılabilir. Ayrıca, gelecekteki kullanım ya da yeniden satış, korumacı araçlar için kullanıldığında istenilmektedir.

İ.H.T.nin gerçekleştiği bütün hallerde, değiştirilemez, kısıtlayıcı Parselleme ve ilave konut gelişimi Whatcom Vilayeti tarafından denetimi kaydedilmek zorundadır. Transferden sonra, gönderilen parsel üstündeki kalan potansiyel parsellerin sayısı belirlenerek kalıcı hale getirilir. Uygulanabilir gönderilen parselin bir kopyası İ.H.T.lerini kullanan gelişme projeleri için son uygunluk sürecinin bir parçası olarak elde edilmek zorundadır.

İ.H.T. olası satıcılar ile alıcılara izin verme amacını taşımaktadır. Kayıt bilgisi gönüllü olarak sağlanır. Whatcom Watershed Gölünü korumaya yardımcı olmak için ele alınan pek çok aşamadan biri de budur. Whatcom Vilayeti Bütüncül planı 1997 Mayısında kabul edilmiştir. Pek çok yerde, plan spesifik olarak transfer edilebilir imar haklarının, çeşitli kaynakları korumak için olduğunu belirtmektedir. İ.H.T. programı başvurusu, kişi-

lerin mülkiyet haklarını almalarını ve kaynakların korunması için bir teknik belge oluşturmaktadır.

İ.H.T. programı 1996'da Vilayet planlama uzmanı ile tutulan bir danışmanca başlatılmıştır. Değişik disiplinlerden oluşan bir komite gereken verileri ve dökümanları sağlamıştır. Daha sonra, Ekim 1997'de transfer edilecek konut gelişimi üzerine odaklanmış İ.H.T. programı hakkında çalışılmaya başlanmıştır. Vilayetçe olabilirlik çalışmaları için bir danışman tutulmuş ve mevcut yoğunluk transfer prosedürlerinin revizesi için tavsiyeler geliştirilmiştir.

1998 Şubat ve Eylül ayları arasında, Vilayet uzmanı danışmanlar planlama komisyonu son tavsiyesini geliştirmek için beş kez görüşme yapıp son durumu oluşturdular. Komite; emlakçı, hukukçu, gayrimenkul satış uzmanı, arazi girişimcisi, Su Bölgesi Müdürü, Sudden Vadisi Dernek Bşk, Bellingham planlama uzmanından oluşmaktadır. Aralık 1999'da Belediye Meclisi İ.H.T. programına son onayı vererek yürürlüğe girmiştir. Bu programın ana hatları ve işlenen süreç ek-2'de tanımlanmaktadır.

3.2. Transfer Edilebilir İmar Hakları Programının Seattle'da Uygulanması (Washington)

Kent merkezi çekirdeğinde yer alan parası ödenebilir konutları sağlıklılaştırmak ve bu yolla korumanın sağlanmasının yanı sıra, yeni ticari gelişmeler için ödenebilir konuttan imar haklarının transfer edilmesi gerekmektedir. Seattle kentinde yer alan bu bölgede yaşayanların kazancı, bölgedeki ortalama gelirin %50'sinin altındadır. 1985 yılında, Seattle Kenti tarafından kent merkezi İ.H.T. program oluşturulmuştur. Program, şehir merkezindeki kullanımları belirleyen plan kapsamında gerçekleştirilmektedir. İ.H.T. programı, şehir merkezinde yer alan parası ödenebilir konutları korumaktadır. Çünkü, bu yeniden gelişmenin düşük olması için baskıyı azaltır ve orta yoğunluktaki parası ödenebilir konutun inşaatında izin verilen maksimum yoğunlukların altındadır. Ayrıca, bu imar haklarının satışı özel sektörden ve/veya ödenebilir konutun inşası için finansman yaratmaktadır. Eğer, yeni bir inşaat bölgeleme içindeki izin verilen en yüksek yoğunlukta geliştirilirse, İmar Hakkı arsa üzerindeki mevcut yapılı kat alanı ve aynı arsadaki potansiyel kat alanı arasındaki brüt kat alanı içindeki farklılık olacaktır.

İmar Haklarını Satın alan iki grup bulunmaktadır. Bunlar, Girişimciler ve Kent'dir. Bir girişimci, ödenebilir konutun sahibinden doğrudan imar haklarını satın almaktadır. Kent ise yapılan bu işlemi izlemekte ve satın alınan yer ile imar haklarının kullanımı hakkında özel koşullar koymaktadır. Özel koşulların konulması, girişimcinin transfer edilmiş imar haklarına başvurabildiği ve normalde izin verilebilir yoğunluğun üzerindeki artışın bulunduğu yerle ilgilendirilmektedir. Eğer, girişimci yeni ticari gelişme içinde kullanılabilir alandan daha fazla imar haklarını satarsa, artık imar haklarına gelecekteki başka projeler için başvurulabilmektedir. Ayrıca, girişimci artan miktarlarda imar haklarını satın alabilir ki, bu kentin transfer edilebilir imar hakları bankasında biriktirilir. Kent, finansmanı ödenebilir olan konut sahiplerinden imar haklarını satın alabilir. 1999 yılında kurulmuş olan İ.H.T. Bankasında, düşük rantlı imar haklarını satın almak için bu haklar

korunmaktadır. Bu biriktirilen imar hakları sonradan bölgeleme içinde izin verilen seviyelerin üstündeki yoğunluklar araştıran kent merkezi ofisi girişimcilerine satılmaktadır.

Program, piyasa mekanizması içinde piyasanın inişler ve çıkışlarına göre tasarlanmakta ve çalışmaktadır. Örneğin, piyasanın ticari gelişmesi zayıfladığından, (1990'ların başında böyle bir durgunluk dönemi ile karşı karşıya kalınmıştır) İmar hakları işleminden kazanılan para, şehir sağlıklılaştırılmasına devam edilmesine ya da düşük kiralık konutların satın alınmasını mümkün kılmaktadır.

Piyasa koşulları içinde, transfer edilen imar haklarının gerçek/güncel değeri Şehir ve bina sahibi arasındaki müzakereler sonucu karara bağlanır ve belirlenir. Örneğin 1990'lı yıllarda, imar hakları değeri m² başına 120\$ ile 150\$ arasında satılmaktadır.

İmar Haklarının satışından elde edilen gelire sahip olan üç grup vardır.

- Kar amacı gütmeyen konut üreticileri,
- Özel ödenebilir kent sahipleri ve Kent'dir.

Program, elde edilen gelirin kullanılmasında yol ve yöntemler tanımlamaktadır. Kar amacı gütmeyen konutun yapımını üstlenenler elde edilen geliri, konutların sağlıklılaştırılması için kullanırlar. Eğer sonradan rehabilitasyon tamamlanırsa, bir artık değer oluşmaktadır. Kar etmeyen gruptan, kent merkezinde parası ödenebilir diğer konut projelerinin rehabilitasyon içinde bu artık gelire başvurulması beklenir. İmar Hakları satışından elde edilen gelir bu ünitelerin yenilenmesi için yeterli olmadığına; kar etmeyen grupça diğer, hükümete ait fon programları kullanılabilir. Toplumsal Blok Gelişimi Bağışları gibi.

Özel ödenebilir konut sahipleri imar haklarını sattıkları zaman, programa özel koşullar konur ve gelirler yeni ilave ünitelerin inşa edilmesi veya mevcut ünitelerin rehabilitasyonu için kullanılmak zorundadır. Yeni inşa edilmiş ya da rehabiliteDüzeltilmiş ve ya yeniden inşa edilmiş ünitelerdeki rant düzeyleri ise, metropoliten bölge içindeki ortalama hane halkı gelirlerinin yarısının %30'unu aşmamaktadır. Kent, imar hakları satışından elde edilen geliri çeşitli yollarla kullanmaktadır. Birincisi, ödenebilir konut ve tarihsel açıdan önemli anıtsal yapıların gelecekteki imar haklarının satışı için kenti bir parçasını korumaktadır. İkinci olarak, ticari gelişme azaldığında, ödenebilir konutun inşaatı ve rehabilitasyonunun devamlılığı için bir bölümü ayrılmaktadır. Üçüncü olarak, Gelir, kentin sahip olduğu ödenebilir konutun rehabilitasyonu için kullanılmaktadır.

Sonuçta; Bu programın parası ödenebilir konuta etkisi şunlardır:

- Korunmuş ve sağlıklılaştırılmış 422 adet parası ödenebilir konut birimi kent merkezi çekirdeğinde yer almaktadır.
- Kent, imar haklarının satışından yaklaşık 1.5 milyon \$ gelir elde etmiştir.
- İ.H.T. Bankası, ticari gelişmenin zayıflaması durumunda devreye sokularak, parası ödenebilir konutun rehabilitasyonu ve korunmasının devamlılığını sağlamıştır.
- İ.H.T. Bankası gibi bir mekanizma ile sürdürülebilir bir ticari gelişim piyasası üzerine bağımlılık ortadan kalkmaktadır.

Tablo 1: İ.H.T. Programında Rol Oynayanlar ve Sorumlulukları:

Anahtar Rolü Oynayanlar	Rolü/Sorumluğu
Seattle Konut Ofisi	İ.H.T. programlarını uygular İmar Hakları satışından elde edilen geliri kullanır.
Piyasa Girişimcileri	Ticari girişimciler, yeni projelerinin yoğunluğunu arttırmak için piyasadaki ilave kat mekanlarını kullanırlar böylece potansiyel gelirlerini arttırlar. Konut Girişimciler İ.H.T. satışından elde ettikleri gelirleri kullanarak parası ödenebilir/makul düzeylerde ucuz konut inşa edebilirler.
Kar amacı gütmeyen konut üreticileri	Stoklarını rehabilite etmek için imar hakları satışından elde edilen geliri kullanırlar.
Ucuz konut inşasında özel mülkiyet sahipleri	İmar Hakları Satışından elde edilen geliri konut stoğunu rehabilite etmek ve daha ödenebilir konutu inşa etmek için kullanırlar.

Kaynak: Transferable Development Rights Program Seattle, <http://www.cmhc-schl.gc.co/en/im-guaf/afho/afadv/pore/reafo/cose1.com.s4>

4. SONUÇ

Kentsel koruma ve yenileme kapsamında kentsel dönüşümde bir imar uygulama aracı olarak kullanılabilir olan İ.H.T. programı ile imar haklarının yerel yönetimlere devri ya da gönderilen bölgede oluşturulacak imar kararları doğrultusunda imar haklarının kullanımı söz konusudur. Bu bakımdan, yaratılan değer artışının rantın denetlenmesi ve yeniden "kamuya kazandırılması" gerekmektedir. Bu sistemin, farklı özellikleri olan alanlarda uygulanması mümkündür. İ.H.T. gerçekleştirilirken, bütüncül bir planlama sistemi içerisinde yürütülmelidir. Böylelikle, imar haklarının (imar kararları doğrultusunda oluşan yapılaşma düzeni, yoğunluklar vb.)nın gerek özel mülkiyeti koruyucu gerekse de kamusal ortak mülkiyete dönük mekanları oluşturmak ve korumak adına düzenlenmesi gerekmektedir. Değişik kullanım türleri arasında ilişkilerin kurgulanması, bazı alanların zamanla eski özellikleri yitirerek çöküntü bölgeleri haline gelmeleri karşısında kentsel koruma-yenilemede bir dönüşüm aracı olarak İ.H.T. kullanılabilir.

Bu uygulama ile devredilen imar haklarının değerinin piyasadaki belirlenmesi ve İ.H.T. bankasının kontrol edilecek düzenlemesi gereklidir. söz konusudur. Bu işleyişte, söz konusu parsellerdeki imar haklarının değerinin serbest piyasa koşullarındaki arz ve talebin yanı sıra düzenleyicinin (devlet, yerel yönetimler) etkinliği içerisinde de ele alınması gerekir.

Özellikle, kent merkezi alanlarında "dönüşüm sürecinde tanınacak yeni yapılaşma yoğunlukları ve ek yapı yoğunlukları ve ek yapı yüzölçümleri için İ.H.A. belgesi (sertifikaları) karşılığında izin verilmesi önerilmektedir."(BALAMİR, M. 1993, s.183.) Ayrıca, korunması gerekli olan su koruma havzalarının bulunduğu alanlarda da, "görel olarak düşük olan imar hakkının tanınması ile bu hakkın yalnızca aktarılmasına, piyasada satılmasına ya da belli bölgelerde toplanarak kullanımına izin verilebilir. Böylece imar hakkı verilen ancak imara açılmayan alanlarda etkin bir koruma sağlanabilir." (A.g.y. s.180.)

Çalışmada; seçilen örneklerden İ.H.T. programının başarılı olduğu bir gerçektir. Ancak; bu programın tekniğinin piyasanın koşullarına göre şekillenmesi yerine, planlamanın kontrolünde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kentin sorun oluşturma potansiyeli yüksek olan alanları ile korunması gereken alanlarında devlet ve yerel yönetimlerin etkin bir kontrolü içinde imar hakları transferi uygulanabilmelidir. A.B.D.'deki örnekler, tamamen koşulların piyasaya terk edilmeden bu organların etkinliği çerçevesinde çözüldüğünü belirtmektedir. Aynı zamanda, mahalle geliştirme şirketleri, kar amacı gütmeyen konut şirketleri gibi aktörler bu programın gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle, kentsel rantların kentlerdeki dağılımının planlar yolu ile izlenmesi, buna dayalı oluşan imar haklarının birbirleri arasında (transfer yapılacak bölgeler açısından) dengelenmesi gerekmektedir. Bunun için de, transferin gerçekleşeceği projede planlama sonucunda verilen en yüksek imar hakkının üstüne çıkılmaması gerekmektedir. Ayrıca bireysel imar hakkı yerine projeye dayalı yaratılan değer paylaşımı esas alınmalıdır. Halen ülkemizde uygulanmakta olan, takas, kamulaştırma, 18. madde şû-yulandırma gibi imar uygulaması araçlarına bu program ilave edilebilir.

Böylece, İmar Hakkının başka bir alana aktarımı gerekse bu hakkın menkul değer olarak serbest piyasada değerlendirmek isteyen kullanıcılar ile bunu talep edenler, yatırımcılar arasında ilişki kurularak yerel yönetimlerin kontrolü ve izlenmesi altında eşitlikçi bir imar hakkı ve kamusal mekanların yaratılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

GÖKSU Faruk, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003>

Kentsel dönüşüm projeleri (İmar Hakları Transferi) s.1-2.

<http://ohioline.Asu.edu/cd-fact/1264.html> s.1-6.

<http://www.asu.edu/caed/proceedingsoo/BREDİN/bredin.htm> s.1-12.

<http://www.lake-whatcom.wsv.edu/TDR%20BACKGROUND.HTML>, s.1-7

<http://www.cmhc-schl.gc.ca/en/imquaflafholafadv/pore/reafo/cose.1.cfm>

BALAMİR, Murat "Aktarılabilir İmar Hakkı Kavramı ve Türkiye'de Uygulama" s.180-183, İmar Planlamacı Uygulama Semineri, İller Bankası Gn. Md. 1993, Ankara

EKLER LİSTESİ

Ek 1: İmar Haklarının Transferini Mümkün Kılan Model Örneği

Ek 2: Whatcom Vilayeti İmar Haklarının Transferi Süreci, Aşamaları

EK-1:

İMAR HAKLARININ TRANSFERİ İÇİN UYGULANABİLİR MODEL

ÖNERİSİ ÖRNEĞİ:

1. Yerel Hükümet, İmar Hakları Transferinin sağlayan önlemlerin yer aldığı yerel arazi düzenlemesi
2. Bu eylemin amaçları ise,
 - a) Açık alanları korumak, kritik ve duyarlı alanlar ile doğal tehlikede olan bölgeleri korumak,
 - b) Zirai ve Ormana dair arazi kullanımlarını korumak,
 - c) Estetik, Mimari ve Tarihsel önemi ve değerleri olan yapıları ile arazileri korumak,
 - d) Korunma durumundaki arazilerin sahiplerince korumanın sağlanması veya bunun kullanımının yapılarak diğer mülkiyetler için gösterilen imar hakları transfer edilerek mülkiyet haklarının rasyonel kullanımını sağlamak,
 - e) İmar Haklarının güvenli transferini yapabilir mekanizmaları sağlamak,
 - f) İmar Haklarını bölgelerdeki mülkiyetler için transfer edilmesini sağlamak. Böylece, toplumsal eylemler için yeterli barınma sağlanacaktır.
 - g) Yerel Hükümet otoritesince İ.H.T. Bankası yaratılarak, imar hakları yerel hükümet tarafından satın alınabilir ve devredilebilir. Yerel hükümetçe a ve c paragrafları altındaki mülkiyetin gelişimini kontrol etmek veya düzenlemek için imar haklarında piyasayı istikrarlı kılmak için bunu yapmak gerekir.
3. Bütün diğer yasalar, İ.H.T. referans edilir.
 - a) İmar Hakları; Parseli sahibin haklarının yerleştirilmesi ve belirli bir kullanım için üzerinde yapı ve yapılar (yoğunluk, hacim, yükseklik gibi) geliştirilmesi,
 - b) Alınan Bölge, Gönderilen bölgedeki parsellerin İmar Haklarının kullanıldığı bölgeleri tanımlar.
 - c) Alınan parsel, İ.H.T. konu olan ve alınan bölgedeki arsa parselidir. Ve artan yoğunluk veya yoğunluğa imar haklarının transferi nedeni ile izin verilir.
 - d) Gönderilen Bölge; kullanım için tasarlanmış, bölgedeki parsellerin imar hakları içinde bulunduğu bölgelerdir.
 - e) Gönderilen parsel; İmar Haklarına konu olan gönderilen bölgedeki arazi parseldir.
 - f) İmar Hakların transferi; Gönderilen bölgedeki parsel sahibinin alınan bölgedeki parsel sahibi için imar haklarını devretmesidir.

4. Yerel hükümetin yasal organı imar haklarının transferi programını kabul edebilir.

a) Bu kabulden sonra yasal organ tarafından kabul edilebilirler ise;

1) Yerel bütüncül plan ve,

2) İmar Haklarının transferi programı kritik ve hassas bölgeleri ilgilendirir ve yerel bütüncül plan içinde bu bölgeler yer alır.

3) İmar Haklarının Transferi programı doğal tehlikeleri ilgilendirir.

4) İmar Haklarının transferi programı ziraat veya ormanın korunmasını ilgilendirir ve yerel bütüncül plan içindedir.

5. a) İmar Haklarının Transferi programı tarihsel korunma ile ilgilidir.

b) Kamuoyuna duyurulduktan sonra sadece yasal organ tarafından kabul edilir.

c) İmar Haklarının transferi kuralına onaylamak için yetkililerin kaynak olarak gösterilmesini içerir.

d) Bölgeleme amaçları ile tutarlı amaçlar içerir.

e) Yerel bütüncül plan ve tutarlı olmalıdır.

içermelidir.

f) Gönderilen ve alınan bölgenin, her ikisinde de detayda tanımlanmalı ve yerel hükümetin bölgeleme haritası üstünde alınan bölgeler ile gönderilen bölgeler tasarlanmalıdır.

g) İmar haklarının transferi, yapının sigortası, yoğunluk, zemin kat bölgesi oranı, yükseklik oranı veya diğer ölçütlere göre tanımlanmalıdır.

h) Gönderilen parselin sahibi, tapu kaydı ile koruma irtifa haklarını ister. Yerel hükümet irtifa haklarını elinde tutandır ve irtifa hakları kaydedilmeden önce ister.

i) Gönderilen parselden alınan parselde imar hakları transferi yapılmadan önce yerel planlama ajansı transferi kabul eder. Sadece şu durumlarda gönderilen teklifi red eder.

1. Gönderilen parsel imar haklarının transferi için serbest bırakıldığı varsayılır ki, imar haklarından önemli bir biçimde değişen enstrüman olarak imar hakları serbest bırakılır.

2. Önerilen alınan parsel alınan bölgede değildir veya,

3. Paragraf 8'in altındaki daha fazla tedbiri veya birini şiddetlendiren derecedeki alınan parsel üstündeki imar yoğunluğunun transferi (aktarım) arttırabilecektir.

j) Bir kez transferin kabulü onaylanmaz Yerel planlama ajansı alınan parselin sahibi ve tapu kayıtları ile alınan parseli için karşılaştırılan sertifika ve günümüzde ve gelecekteki tüm mülkiyet sahipleri, tarafından imar hakları imar haklarının transferi boyunca alınmak için gerekli olan parseldir. Böylece sertifika imar haklarını detaylı olarak tanımlar, koruyucu irtifa haklarını yaratmada bir araç olarak atıfta bulunabilir.

6. Herhangi bir enstrüman bu eylem için koruyucu irtifa haklarını devreden görünümündedir. Fakat, yerel hükümet enstrümanın yoksun olması üstüne bunun onayını göstermemektedir ve kayıt için vilayet tarafından kabul edilmez veya kaydedilmez.

7. Hiçbir bölge, yerel hükümet organı olmadan alınan bölge olarak tasarlanmaz. Bölge yeterli toplum faaliyetlerine sahip olmalıdır ve barınmak yaşama için gereken diğer kaynaklar gönderilen bölgeden gelen imar transferi ile gelişme arttırılmalıdır.

8. Hiçbir bölge veya herhangi bir bölgenin parçası, alınan bölge olarak tasarlanmaz. Yerel hükümet bölgeyi bölgeler ki, mülkiyet sahipleri İ.H.T.'yi satın almazlarsa bölgedeki mülkiyetlerini akılcı kullanımını sağlamazlar.

9. Yerel toprak gelişimi düzenlemelerinin aksine herhangi bir diğer tedbir, yoğunluk veya bir alınan parselin imarın yoğunluğu, yoğunluk artışları süresince imar hakları transferi arttırılabilir.

a) Yerel bütüncül planla tutarlıdır.

b) Komşu parselleri üstündeki arazi kullanımları ile bütünleşmez.

c) İmar hakları transferi olmadan alınan parseldeki imar haklarından en fazla %20 daha büyüktür, daha fazla değildir.

Not: Yoğunluktaki artış plana zıt olabilir ya da çevresindeki arazi kullanımları ile tutarlı olmayabilir. Ancak, bazı eyaletler açık sayısal, artış üstünde sınırlığı olan tercih edebilir.

10. Yerel hükümet vilayete 30 gün içinde imar hakların transferini bildirir.

a) Bir sertifikanın konu edilmesi (4)(j) üstündeki alt paragraftadır.

b) Mahkum etme veya yerel yasal organca imar haklarının atın alınması ya da İ.H.T. Bankası (10)(a) veya (b) altındaki alt paragrafı takip eder.

c) İ.H.T. Bankası imar haklarının bağışlanması tarafından alınanlar,

d) Satış veya imar haklarının İ.H.T. Bankasınca devri ve tahakkuk eder. Gönderilen parseldeki gerçek mülkiyet vergisi amaçları için değerleri düzenler, eğer imar hakları için uygun olarak alınırsa veya tamamlanırsa bu işlem gerçekleşir.

11. Yasal olarak Yerel hükümet İmar Haklarının Transferi Banka kurabilir. İ.H.T. Bankası yerel planlama örgütü/ajansı tarafından işletilir veya mevcut diğer ajans tarafından veya yasal olarak tasarlanmış yeni ajans (bölgesel planlama ajansı veya devlet planlama ajansı) tarafından da çalıştırılabilir

a) İ.H.T. Bankası imar haklarını satın almak gücüne sahiptir (yerel yasal organın kabul/onayı konusu ile)

b) İ.H.T. Bankası yerel yasal organın mülkiyetlerine tavsiyede bulunma gücüne sahiptir.

c) Eğer yerel hükümet kendi kendine devletin altında bir güce sahip değilse, yasalar yerel hükümete güç tanır. Böylece bu, paragrafın izlenmesini temsil eder.

d) İ.H.T. Bankası herhangi bir imar haklarını devrini veya satışı için güce sahiptir.

e) İ.H.T. Bankası diğer amaçlara yönelik koruma, imar haklarına sahip çıkarak elinde tutabilir.

f) İ.H.T. Bankası her hangi bir kişiden veya örgütten (kamusal ya da özel) imar hakları bağışlarını alabilir.

g) Yerel hükümetin hazinesi fonundan İ.H.T. Bankasında sağlanan herhangi bir fonun dışında, satın alma veya imar haklarından İ.H.T. Bankası tarafından mahrum olma, İ.H.T.

Bankasınca imar haklarının satışından elde edilen fonlarla olabilir. Yerel hükümet hazinesi için ayrı bir hesap böyle bir amaç için kurulabilir.

12. İki veya daha fazla yerel hükümet, hükümetler arası anlaşmaya girebilir. İmar hakları bir yerel hükümet içindeki gönderilen parsel ile diğer yerel hükümet içindeki parseller veya alınan parsel arasında gerçekleşebilir. Bütün gerekli önlemler ve bu yasaya uygun izlenceler içindeki terimlerin olduğu anlaşmalar aynı olmalıdır.

13. Bu eylem veya herhangi bir tedbir herhangi tamamlanmış imar haklarının transferinde geçerli değildir.

Bu modelin yasallığı "Growing Smart Projesinin" bir parçası olarak hazırlanmıştır. GSM, planlama ve arazi gelişimi düzenlemesi için model geliştirme" Amerikan Planlama Derneğinin başlattığı bir çalışmadır. Projenin sonucu bütüncül model planlaması ve arazi çalışmasıdır. Projenin sonucu bütüncü model planlaması ve arazi kullanımı kodlaması içeren yasal rehber olacaktır. Yasal rehber yayınlanmıştır. Modelin bölümlerinin bazıları teklifi edilmiş ve eyaletlerce kabul edilerek yasallık kazanmıştır.

Kaynak: Transfer of Development Cases, Statues, Examples andamodel-2000 APA Proceeding
<http://www.asu.edu/caed/proceedings/00/BREDİN/bredin.htm>

EK 2:

Tablo 2: Whatcom Vilayeti İmar Haklarının Transferi Prosedürü

Whatcom Vilayeti Planlama ve İmar Hizmetleri İmar Hakları "Satanların perspektifinden" Satılan bölge.

Aşama 1: Eğer Mülkiyet gönderilen bölge olarak kalitelendirilse nitelendirilirse, Karar verme;

- İ.H.T. kurallarının yeniden gözden geçirilmesi,
- Broşür, Haritalar ve Uygulama paketinin gözden geçirilmesi,
- Planlama uzmanı ile opsiyonel bilgilendirme toplantısı,
- Muhtemel satıcı kaydı üzerine İ.H.T'lerin sertifika edilmeden listelenmesi seçeneği.

Aşama 2: İ.H.T. Sertifikası İçin Başvuru:

- Parsel kayıt teyit etme başvurusunun teslimi
- Gelecekteki satış veya transfer için transfer edilebilir İmar Hakları Sertifikası için Başvuru (tapu tarihi, harita, bölgeleme, temel yoğunluk, ünitelerin sayılarının hesabı)
- Başlık Doğrulama (Yazılı ve noterden tasdiklenmiş onaylanmış mülk sahipleri ve ihtiyati haczi olanların izni)
- Planlama uzmanları ile başvuru toplantısı yapılması

Aşama 3: Sertifika için uygulamanın yeniden gözden geçirilmesi

- Planlama uzmanı ile

<p>Aşama 4: İ.H.T. Sertifikası konusu</p> <ul style="list-style-type: none">• Uzman tarafından parsel için İ.H.T.lerin sayısını tahsis edilir.
<p>Aşama 5: Kayıtlı sertifika edilmiş İ.H.T.ler Olası satıcı kaydı üstüne sertifika edilmiş İ.H.T.'ler</p>
<p>Aşama 6: Satıcı ile Alıcının Anlaşma Mutabakatı</p> <ul style="list-style-type: none">• Özel işlemler,• Gerçek mülkiyet transferinin uzlaşmasında benzer süreç
<p>Aşama 7: İ.H.T.lerin satın alana satışı</p> <ul style="list-style-type: none">• Özel işlemler• Gerçek Gayrimenkul Vergisi• Federal Vergiler (Sermaye Kazançları, Gelir vergileri gibi)
<p>Aşama 8: Değişmez Kayıtlar</p> <ul style="list-style-type: none">• Vilayet ve Mülkiyet sahibi arasında yasal anlaşma• Arazideki kamusal gelişmenin kalıcı olarak kısıtlanması/yasaklanması
<p>Aşama 9: İmar Haklarının Transferi Tapusu</p> <p>Satıcı ve Alıcı arasında Resmi Satış kaydı, Son Arazi planı için Vilayetçe kaydedilmiş ya da Alınan Arazinin Projesinin onaylı planı</p>
<p>Aşama 10: Transfer tapusu</p> <p>Tapunun transferi kopyası ve planlama uzmanınca doldurulacak Değişmez Belgeler</p>

Tablo 3: İmar Hakları Satın alanın Perspektifi (Alınan Bölge)

<p>Aşama 1: Eğer Mülkiyet alınan bölge olarak nitelendirilirse karar verme,</p> <ol style="list-style-type: none">1. İ.H.T. yasalarının yeniden gözden geçirilmesi,2. Broşür, harita ve uygulama paketinin geçirilmesi,3. Vilayet uzmanı ile ilk resmi olmayan başvuru görüşmesi,4. Satın alıcının kaydı perpektifi üzerine kaydedenin seçeneği,
--

Aşama 2: İ.H.T.lerin Araştırılması,

- İ.H.T. satıcıları için opsiyonel tercihli kaydetmenin yeniden gündeme geçirilmesi,
- Diğer potansiyel alanlar boyunca araştırma,

Aşama 3: İ.H.T.ler ile sonraki proje fizibilitesine karar verilmesi,

- Teşvikler projeyi daha teşvik edebilir mi?
- İ.H.T.lerin fiyatlarını sorarak karşılaştırmak,
- Projenin İ.H.T. ile İ.H.T. olmadan fizibilitesini karşılaştırmak,

Aşama 4: Satış ve satın için uzlaşmacı anlaşma (anlaşmanın görüşülmesi)

- Özel işlem süreci

Aşama 5: Projenin kabulü için başvuru

Personel Kayıt Doğrulama başvurusunun teslimi

- İmar projesi için başvuru teslimi ve İmar Haklarının Transferi izni başvurusu veya İmar Hakları Transferi Sertifikaları başvurusu
- Planlama uzmanı ile başvuru toplantısı

Aşama 6: Proje uygulamanın yeniden gözden geçirilmesi

- Normal yeniden gözden geçirme süreci
- Şehir planı için revizyonlar içerebilir.

Aşama 7: Projenin onaylanması

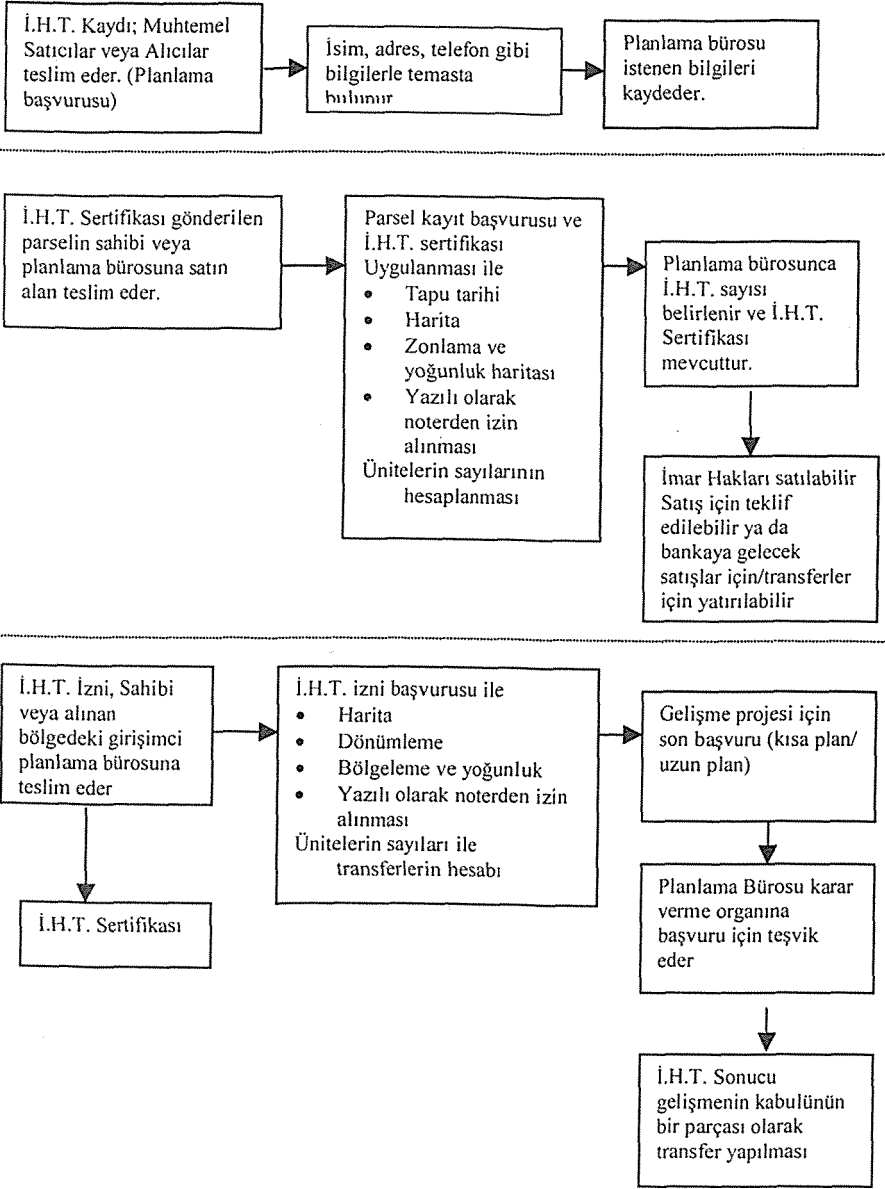
Aşama 8: İ.H.T.lerin Yasal Sahipliliğinin Alınması

- Satıcı ve alıcı arasında Yürütücü Satış anlaşması
- İmar Haklarının Transferi tapusunun kaydı

Aşama 9: Son plan kaydı

- Yürütücü dökümanlar, değişmez nitelikte planları içerecektir.

Tablo 4: Whatcom Vilayeti: İmar Hakları Transferi Prosedürü

KORUMA PLANLAMASINDA İMAR HAKLARINA DAYANAN UYGULAMALARIN OLASI KATKILARI ÜZERİNE: ANKARA ULUS ÖRNEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE GÖRGÜL BİR DENEME

SAVAŞ ZAFER ŞAHİN - M. İPEK YALÇIN

I. GİRİŞ

Tarihi kent dokularının korunması bilincinin ortaya çıkışının çok fazla eskilere gittiği söylenemez. Gerçekte, kent planlaması fikrinin neredeyse medeniyetler kadar eski olduğu söylenebilirse de, tarihi kent dokularının korunması bilinci son iki yüzyılda, ulus-devlet ve ulus bilincinin ortaya çıkmasına koşut olarak belirmiştir. Farklı etnik grupları ortak bir tarih ve dil birliği etrafında birleştirebilmek için bir ulus kimliğinin oluşturulmaya çalışılması dikkatleri tarihi kentsel dokular ve tarihi miras üzerinde toplamış, ulus kimliklerinin somutlaşabilmesi için tarihi mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerektiği kabul edilmiştir. Ancak bu koruma bilinci önceleri tarihsel olarak tanımlanan ulusal çerçevenin sınırları içinde kalmıştır. Örneğin 19. yüzyıl başında Osmanlı'dan kopan yeni devletlere araştırma yapmaya giden Avrupalı tarihçi ve ankeologların öncelikli hedefleri bu zengin kültürel mirasın tümünü değil, kendi ulusal kimliklerine köken olduğunu düşündükleri Helen ve Roma uygarlıklarının izlerini aramaktı. Benzer ideolojik etkileri günümüzde de görmek olası ise de 20. yüzyılda bilimsel araştırmaların bütün insanlığın ortak kültürel mirasını inceleme ve gelecek nesillere aktarma çabası içine girdiği söylenebilir .

Tarihi koruma bilincinin ortaya çıkışı modernite ve ulus-devlet kadar eskilere dayansa da, tarihi mirasın ve tarihi kent dokularının planlama aracı ile korunması fikri göreceli olarak çok daha yenidir. Modernite projelerinin Avrupa genelinde etkilerini göstermeye başladığı 19. yüzyıl başlarında tarihi miras genellikle tekil kültürel öğeler ve çeşitli sanat eserleri olarak algılanmaktayken, diğer yandan da Hausmann'ın Paris'in de olduğu gibi eski ve tarihi kent dokuları "yaratıcı yıkım" (creative destruction) olduğu söylenebilecek bir tavır ile yıkılarak mutlakiyetçi modernist projenin amaçlarına uygun geniş bulvarlara ve yüksek binalara dönüştürülmektedir. Bu çerçevede kent planlaması doğal ve tarihi mirası bir bütün olarak koruma hassasiyetini taşımaksızın modernist projelerin araçları haline geldiğini söylenebilir. Başka bir bakış açısıyla, kent planlama henüz bu tür miraslara hassasiyet gösterecek birikimden uzaktır ve belki de erken modernite döneminde planlamanın araç olarak kullanımının temel gayesi ulus-devlet sınırları içinde ulus-devlet erkini pekiştirmek ve yine bu sınırlar içinde kapitalist birikime uygun ortamı hazırlamaktır.

19. yüzyılın ikinci yarısında ise kapitalist birikim tarzının kentlerde yarattığı insanlıkdışı ortam ve yaşam koşulları kentler üzerine düşünenleri Engels (1968) örneğinde olduğu gibi bu koşulları derinden eleştirmeye itmiştir. Özellikle kent merkezlerinde yoğun-

laşan sanayi işletmelerinin etrafındaki eski kent dokularında yerleşen işçi sınıfının içinde bulunduğu koşullar bir yandan “sağlıklı kentler” hareketinin ortaya çıkmasına ve bu doğrultuda gerçekleştirilen yasal düzenlemelere yol açmış, diğer yandan da “bahçe şehir” hareketinin ortaya çıkışı için gerekli ortamı sağlamıştır. Ağırlıklı olarak içi sınıfının yaşadığı, aynı zamanda da tarihi yapı stoğunu içeren kent merkezi etrafındaki çöküntü bölgelerinin bir kısmı temizlenerek salgın hastalık, yangın vs. gibi tehlikeleri azaltıcı yapılaşma biçimleri getirilirken aynı zamanda da yaygın bir altyapı inşaa sürecine girilerek bu dokuların yaşanabilir kılınmasına çalışılmıştır. Ancak bu süreçte de tarihi dokuya karşı herhangi bir hassasiyetten bahsetmek olası görünmemektedir. Hatta kentlerin daha sağlıklı hale getirilmesi sırasında tarihi dokunun büyük bir kısmı ortadan kaldırılmak zorunda kalmıştır. Bunun örneklerini İngiltere’de Manchester ve Liverpool gibi sanayi şehirlerinde ve daha sonrasında Osmanlı’da sık sık yanan tarihi ahşap evlerin ve yangın söndürme ekiplerine geçit vermeyen çıkmaz sokakların ortadan kaldırılmasında görülebilir.

Ancak bu süreç aynı zamanda da tarihi kentsel dokuların planlama aracılığıyla korunması fikrinin de öncüllerini taşıyan “romantik” yaklaşımların ve bahçe-şehir hareketinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Romantik yaklaşımlar özellikle Rönesans ve Barok dönemleri kentsel dokularının yeniden canlandırılmasının öncülüğünü yaparken, bahçeşehir hareketi mevcut kent dokusunun etrafında kırsal alanlarda oluşturulacak yeşil alanlarla bütünleştirilmiş yeni kent parçaları oluşturulması gerektiği önerisini getirerek tarihi dokular üzerindeki nüfus baskısının azalması için gerekli tasarım ölçütlerinin de ortaya çıkışına ön ayak olmuştur. Bu yaklaşımlar temel olarak tarihsel dokuların korunması bilincine değil de belli mekansal formların sosyal değişimi sağlayacağı kabulüne dayansa da, bu mekansal fetişizm yapılaşma baskılarını tarihi kent dokusundan uzaklaştırması açısından önemlidir. Bu belli bir bölgeleme yaklaşımını getirmiş, daha sonraları da tarihi kent dokularının ayrıca ele alınmaları gerektiği kabulü ortaya çıkmıştır.

Bahçe şehir ve romantik akımların etkileri ile ortaya çıkmış olan bölgeleme anlayışı ile ikinci dünya savaşına kadar tarihi kent dokuları üzerindeki baskılar belli ölçüde azalmış, hatta yer yer tarihi tekil yapıların ve eserlerin korunması çalışmalarına başlanmıştır. Ancak bu uygulamalar hala ulusal çerçeve ve bu çerçeveyi oluşturan öğeler doğrultusunda olmaktadır. Hatta faşist ve sosyal Darwinist yaklaşımların etkisiyle antik Roma ve Helen uygarlıklarının yeniden canlandırılması ve korunması için yaygın uygulamaların gerçekleştirildiği görülmektedir. 1930’ların Almanyasında ve İtalya’da gerçekleştirilen uygulamalar buna örnek olarak gösterilebilir. Bu uygulamalarda temel amaç ideolojinin bir aracı olarak tarihi korumanın ve tarihi nostaljik biçimde yeniden canlandırmanın kullanılmasıdır.

İkinci Dünya Savaşı özellikle Avrupa’da tarihi kentsel dokuların büyük bir kısmının yok olmasına sebep olmuştur. Bu sebeple savaş sonrasında tarihi kentsel dokuların korunması için bugün bilinen anlamda koruma planlamasının kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Bu tür bir yaklaşımın arkasında iki temel sebep vardır. Birincisi yok olan tarihi doku miktarının çok büyük olması ve bu dokuların bütünsel olarak ele alınması gerekliliğidir. Yeniden inşa edilen Avrupa kentlerinde hem fiziki çevrenin hem de ulusal kimliklerin yeniden oluşturulabilmesi için planlama yapılması ve tarihsel çevrenin kentsel makro-

formla birlikte ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İkinci olarak da savaş sonrasında savaşın yıkıcı etkilerinin görülmesi sonucunda ortaya çıkan ortak bir Avrupalılık bilinci oluşturma ihtiyacının ve savaş karşıtı ortamın da tarihi dokuların planlanması yaklaşımının ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Böylesine yıkıcı etkileri olan bir savaşın bir daha olmaması için ortak Avrupalılık kökenlerini gösteren mirasın korunması gerekmektedir. Bunun da en etkili aracı planlama olarak belirlenmiştir. Doğal olarak bu tür yaklaşımlar aynı zamanda savaş sonrası planlı döneme koşut olarak da ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında, savaşın ortaya çıkışında etkili olduğu düşünülen piyasa güdümündeki kapitalizmin zararlı etkilerinin ortadan kaldırılması için önerilen Keynesçi talep yönetimi ve refah devleti uygulamaları ile de tarihi yapıların korunması, restorasyonu ve tarihi kent dokularının planlanması bir sosyal devlet uygulaması olarak devlet tarafından üstlenilmeye başlanmıştır. Devletin hem planlamanın hem de uygulamanın her aşamasında yer almasıyla önemli koruma uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Ancak 1970'lerde yaşanan ekonomik krizler sonucunda refah devleti uygulamalarının son bulması ile birlikte tarihi dokuların korunması uygulamalarında devletin etkin bir biçimde yer almasında son bulduğu söylenebilir.

Liberal yaklaşımların ve yeni sağ akımların tekrar uygulamaya geçirildiği son yirmi yıl içinde ise tarihi dokuları ele alışı biçiminin dönüşüme uğradığı gözlenmektedir. Refah devleti döneminde, merkezi devletin bir aracı olarak yerel yönetimlere aktarılan kaynaklarla gerçekleştirilen koruma planları, yerel yönetimlere aktarılan kaynakların kısılması ve uygulama için gerekli olan kaynakların azalması ile birlikte uygulama şansını kaybetmeye başlamıştır. Devletin sosyo-ekonomik alana müdahale etmekten çekildiği 1980'ler boyunca yerel yönetimler kaynak bulmaya çalışırken aynı zamanda da tarihi dokuları korumak ve yaşamasını sağlamak için yeni yöntemler ve yordamlar peşine düşmüşlerdir. Kent merkezinde buldukları için konumları dolayısıyla değerli olan tarihi yapı stoğunun farklı işlevlerle kullanıma açılması ve ticarileştirilmesi bu dönemde yaygın olarak başlamıştır. Ayrıca 1990'lardan sonra küreselleşme sürecinin etkileri ve moderniteye karşı getirilen yaygın eleştirinin bir sonucu olarak tarihi kent dokularının korunmasında yalnızca devlet ve özel sektörün değil sivil toplumun da etkin olması gerektiği savı desteklenmeye başlamış ve Avrupa Birliği gibi yeni tanımlanmaya başlanan ulus-ötesi yeni çerçeve hareketlerle kimlik sorunlarına cevap olması umuduyla çok geniş kapsamlı koruma hareketleri başlatılmıştır. "Avrupa Tarihi Kentler Birliği" bu tür çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca küreselleşmeye koşut olarak ortaya çıkan tüketime dayalı kültürel yayılma, tarihi dokuların ve tarihi mirasın öğelerinin hizmet sektöründe kullanılan nostaljik ticari öğelere indirgenmesine sebep olmuştur.

Günümüzde gelinen noktada özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarihi kent dokularının planlamasında çok büyük sorunların yaşanmakta olduğu görülmektedir. Uzun ve yorucu bürokratik ve yasal süreçler, tarihi dokularda yaşayan kesimlerin toplumun en yoksul kesimleri olması vs. gibi sebeplerle tarihi dokuların planlama yoluyla korunması neredeyse imkansız hale gelmektedir. Parçacı ve kısmi yaklaşımlarla uygulanan bazı koruma örneklerinde ise yalnızca somut tarihi miras korunmakta, varolan yaşam çevresi yerini ticai kullanımlara bırakmakta ve bütünsel uygulamaların gerçekleştirilme şansı giderek azalmaktadır. Refah devleti siyasetlerinin uygulandığı dönemde devlet bizzat kendisi ka-

mulaştırma ile koruma planlarının uygulamasını gerçekleştirirken, günümüzde artık kaynak yokluğu sebebiyle yeni uygulama araçları arayışına girilmiştir. Özellikle batı ülkelerinde “imar haklarına dayanan uygulamaların” bu anlamda doğal ve tarihi çevrenin korunmasına ilişkin uygulamalarda kullanıldığı görülmektedir.

Bildirimize konu olan Ankara örneğinde de durum pek farklı gözükmemektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca planlı gelişimi ile örnek olan Ankara, tarihi dokuların korunması uygulamalarında örnek olamamış, 1980’ler sonrasında mevcut tarihi dokuların korunması amacıyla ortaya konan planlama çalışmaları ise kaynak ve mevcut plan uygulama araçlarının yetersizliği sebepleriyle sonuçsuz kalmıştır. Tarihi dokunun üç ana parçasında; cumhuriyet dönemi ve Roma dönemi yapılarının bulunduğu alanda gerçekleştirilen “Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Projesi”, Kale ve yakın çevresinde gerçekleştirilen “Ankara Kalesi Koruma Geliştirme (İmar Planı) Projesi ve eski Ankara konut dokusu için geliştirilmekte olan “Ankara – Merkez (Hamamönü) Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklaştırılması ve Korunması Projesi”nden yalnızca “Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Projesi” çok kısıtlı uygulama şansı bulabilmiştir. Yalnızca piyasa mekanizması ve belli başlı kamulaştırma ve toplulaştırma uygulamaları ile gerçekleşeceği öngörülen plan uygulamaları güdük kalmıştır. Bildirimizde öncelikle Türkiye’de planlama pratiği içerisinde koruma planlamasının nasıl ortaya çıktığı ve Ankara’da gerçekleştirilen koruma planlaması çalışmalarının bu pratik içindeki yeri üzerinde duracağız. Ardından batılı ülkelerde geliştirilmiş olan imar haklarına dayalı çeşitli uygulama araçları üzerine genel bir değerlendirme yapıp, bu araçlardan biri olan imar hakları aktarımının Ulus Tarihi Kent Merkezi Projesi özelinde uygulanabilirliği üzerine bir alıştırma yapmaya çalışacağız.

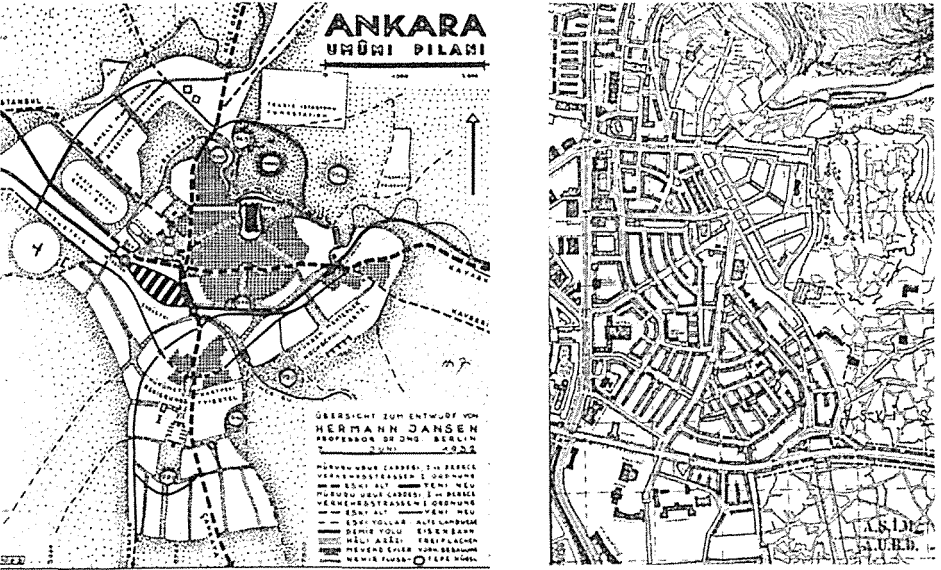
II. TÜRKİYE’DE PLANLAMA PRATİĞİ İÇİNDE KORUMA PLANLAMASI VE ANKARA ÖRNEĞİ

Genel olarak cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye’de kent planlamasının gelişimine bakıldığında, “plan” kavramının cumhuriyetin düşünsel temelleri içinde yer aldığı ve ulus-devlet projesinin mekansal boyutunun kent planlaması eşliğinde gerçekleştirildiği söylenebilir. Cumhuriyetin ilk otuz yıllık dönemindeki tek parti yönetiminde yukarıdan-aşağı bir yöntem ile yerleştirilmeye çalışılan ulus-devlet idealleri mekanda kent planlaması yardımıyla somutlaştırılmıştır. Doğrudan devlet eliyle yaptırılan ve gerçekleştirilen kent planları cumhuriyetin mekansal altyapısını oluşturmuştur. Ancak 1960 sonrası çok boyutlu sosyal değişkenlerin etkisi altında dönüşmeye başlayan sosyo-politik yapı ve kırsal alanlardan kentsel alanlara göç, kent planlamasının yönünü değiştirmiş, 1960-1980 döneminde özellikle metropoliten alanlarda inanılmaz yapılaşma ve nüfus baskıları ortaya çıkmıştır. Dönemin koşullarının da etkisiyle ortaya çıkan kapsamlı planlama deneyimi ve planlamaya dışsal bir veri olarak katılan kat mülkiyeti olgusunun etkisi altındaki kent planlama pratiği kentlerdeki dönüşümü yönlendirmede yetersiz kalmıştır. Son yirmi yıl içinde de yeni sağ siyasaların ve değişen siyasal koşulların etkisi altında kapsamlı planlama pratiğinin tamamen aşındığı ve yerini parçacı, bütünsellikten uzak, tamamen piyasanın yönlendirdiği ve piyasa koşullarının oluşturduğu mekansal kararları meşrulaştırmak için varolan bir planlama pratiği almıştır (Tekeli 1999, Bozdoğan 1999).

Türkiye’de koruma planlamasının ortaya çıkışı ve kent planlamasının tarihi kent dokularının korunmasında bir araç olarak kullanımının görece olarak yakın tarihlere rastladığı ve 1960’lar sonrasında ortaya çıkan planlı ekonomi döneminde belirdiği görülmektedir (Tekeli 2000). Fiziki planlama içerisinde ayrı bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıkmış olan koruma planlaması 1960’lar sonrasında ortaya çıkan belirgin profesyonel mesleki birikim ve bilinçlenmenin de doğrudan bir sonucudur. Günümüze gelene kadar merkezi yönetim, yerel yönetimler ve son yıllarda da çeşitli sivil toplum örgütlerinin girişimleri ile Türkiye’nin farklı yerleşmelerinde bulunan tarihi dokular için koruma imar planları hazırlanmışsa da bu planların uygulama şansı bulanları çok azdır. Bunun arkasında çok farklı yönetsel, sosyo-ekonomik ve teknik sebepler bulunmaktadır.

Ankara; Türkiye planlama pratiği içinde başkent oluşu, yapılaşması, alt yapısı ve ağaçlandırılması ile öncü bir örnek olmuş, Anadolu’nun imarı için bir okul niteliği taşımıştır. Ankara kentinin cumhuriyetin ilanından sonra başkent olarak seçimi ile başlayan planlama ve inşaa süreci ile genç cumhuriyetin yeni bakesentinde bir imar bilinci ortaya çıkmıştır. (1) 1923 yılında başkent olunca Eski Ankara’nın yanına yeni bir kent kurulmasına karar verilmiştir. (2) Yeni kent eski kentin üzerine değil yanına kurulacaktır. Bu karar, eski kentin korunmasında olumlu bir adım gibi gözükse de bir anlamda da eski kenti kaderine terk etmiştir. Zaten 24.Mart.1925 tarihli 583 sayılı kamulaştırma yasası bir koruma endişesi, koruma politikası içermemektedir. Hatta o dönemde korunması gerekli kültür varlıklarının merkezi İstanbul olarak görüldüğünden, 1917 yılında kurulmuş olan Muhafazai Asar-ı Atika Encümeninin görevleri Ankara’nın başkent oluşunun ardından 1924 yılında “İstanbul’da Müteşekkil Muhafazai Asar-ı Atika Encümeninin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Talimatname” olarak yeniden düzenlenmiştir. (3)

Şekil 1: Jansen Planında Tarihi Kent Dokusu

Yeni kent; eski kent ile Cumhuriyetin yönetsel mekanı olan Çankaya'nın arasında oluşturulacaktır. Arsa spekülasyonu nedeni ile yükselen arsa değerlerinden dolayı yeni bir kent oluşturmanın daha uygun olacağı düşünülürken diğer yandan eski kentin geliştirilmesinin yeni bir kent oluşturmaktan daha ekonomik olacağını savunanlar da olmuştur. Yine de mevcut yerleşimin üzerindeki spekülatif baskıların farklı bir yöne kaydırılması geleneksel dokunun korunmasında olumlu bir etken olmuştur. Ancak işlev değişikliği, bölmeler, eklentiler gibi yoğunluğu arttırıcı etkenler, eski dokuyu tahrip eden bir yenilemeye hareketinin önünü alamamıştır.

Eski kent-yeni kent ikilemi Sıhhiye'de 400 ha'lık bir alanın kamulaştırılması ve 1927 yılında hazırlanan Lörcher Planı ile daha da somutlaşmıştır. Bu plan ile 150 ha'lık bir alan planlanmış, yeni konut alanlarının yaratılmasının yanı sıra bazı bakanlıkların bu bölgeye taşınması da öngörülmüştür. Böylece kent merkezi güneye doğru kaymaya başlamıştır. (4) Ancak bu plan yetersiz kalmış, kaçak yapılaşmalar artmış, Cebeci'de yeni bir konut dokusu gelişmeye başlamıştır. Artık genç cumhuriyetin planlı imara inancına göre yeni bir plana ihtiyaç vardır ve uluslararası, 3 yarışmacı ile sınırlı bir yarışma açılır. Ve yarışmayı kazanan planın müellifi H.Jansen 1928 yılında Lörcher planının uygulanmış kısımlarını değiştirmemek koşulu ile çalışmalarına başlar. Aynı yıl İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Ankara İmar Müdürlüğü kurulur. Avan proje 1929 yılında kamuoyuna açıklanır, 1932 yılında da Atatürk'ün imzası ile onaylanır. Ama bu süreç boyunca Ankara gelişimine devam etmektedir ve nüfus planlananın çok üzerinde artmıştır. Jansen planı da bu hızlı artışa uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip değildir. Ulaşım sorunu çözülmemiş, Amele Mahallesi gibi endüstrileşmemiş Ankara'ya, topluma yabancı verileri, havaalanının yeri gibi yanlış kararları vardır. Jansen bahçe şehir yaklaşımı ile eski dokunun sanatsal değerlerine önem vermiş, Kale'nin kentin tacı gibi her yerden görünebilirliği sağlamaya çalışmış, eski ve yeni kent dengesini kurmuş ancak eski kent için bir koruma planı yapmamıştır. (5) Geleneksel dokuyu korumaya yönelik bir duyarlılık olmasa da doku içindeki imar hareketlerinde belli bir ölçünün aşılmaması çabası, mevcut yapı düzeyinde bir koruma sağlamıştır. Daha sonraki planlarda "Protokol Sahası" olarak anılacak bu bölgeye ait koruma-geliştirme çalışmaları yapılmadığından bu alanda kendiliğinden, düzensiz yapılaşmalar olmuş, çevresinde gecekondulaşmalar artarak sürmüş ve alan kentin düşük gelir gruplarına terk edilmiştir.

Ankara'nın nüfusunun iç göçlerin etkisi ile beklenenden hızlı bir şekilde artması, planın parçacı bir anlayışla uygulanmaya konması, sık sık değişiklik yapılmasını gerektirmesi Jansen planını yetersiz kılmıştır. Ankara planı olduğu halde, sanki plansız gelişmiş gibidir. 1955 yılında Ankara İmar Planı için açılan uluslararası yarışmayı Nihat Yücel ve Raşit Uybadin tarafından hazırlanan plan kazanır. Ankara İmar Planı 5720 ha'lık bir alanı kapsamaktadır ve 1957 yılında onanarak yürürlüğe girer. Bu yeni planda merkez Kızılay'dır, Protokol alanı da kısmen planlanmıştır. 1961 yılında ise Bölge Kat Nizamı Planı uygulanmaya başlamış, yoğunluk daha da arttırılmış, parseller birleştirilerek çok katlı yapılaşmaya imkan sağlanmıştır. Ancak topografya, parçalanmış mülkiyet gibi sorunlar nedeni ile eski kent dokusu yeniden yapılaşmamış, yeni yapılanmaların arasına sıkışıp kalmıştır. Gerçekleştirilebilen imar uygulamaları ise tamamen yıkıp yeniden yapılanmaya yönelik olmuştur. Örneğin kentsel dokunun yok edilerek Hacettepe Üniversite-

sinin oluşturulması, Ulucanlar Caddesinin açılması, Hacı Bayram Meydanının genişletilmesi gibi. (6)

Ardından, 1973 yılında Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu tarafından Ankara Nazım Planı hazırlanmaya başlamıştır. Kentin yeni gelişme alanları belirlenmiş ve Batı Koridoru üzerinde toplu konut alanları planlanarak uygulamaya geçilmiştir. Ancak bu planlama çalışmaları daha çok göç ve gecekondulaşmanın etkisi altında büyüyen kent makroformunu kontrol altına almayı ve yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Tarihi kent dokusu için belirgin kararlar alınmamıştır.

1979 yılında, Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Ankara Belediyesi korunması gerekli kültür varlığı olarak nitelendirilecek konut ve anıtsal ölçekli yapıları saptamış, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 12.4.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı ile yaklaşık 150 ha'lık bir alan içinde imar uygulamaları durdurularak "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları" getirilmiştir. I. II. III. Derece Kentsel Sit Alanları, Arkeolojik Sit Alan Sınırları, Tarihi Ticari Bölge ve Etkileme Geçiş Alanları belirlenerek koruma amaçlı imar planlarının yapılması öngörülmüştür. (6) Yapılaşmalar ana caddeler üzerinde sürerken diğer kesimlerde parsellerin imar parseli olarak tescillerinin yapılmış olması geçiş dönemi yapılanma koşullarına göre uygulama yapılmasını imkansız hale getirmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliğine eklenen "Ankara sit alanlarında imar durumunu gösterir çap yerine kadastral parsel üzerinde yapının oturduğu veya oturacağı kısmı gösterir röperli yoksa ebatlı kroki verilecektir" maddesi ile kısıtlı da olsa bazı uygulamalar yapılabilmektedir. (8)

Bu alanlarda koruma amaçlı imar planı yapımı belediyelere verildiğinden, 1986 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Ulus bölgesinin koruma planının elde edilmesi amacıyla bir yarışma düzenlenir. ODTÜ Proje Grubu yarışmayı kazanır ve Ankara'da koruyucu kent planlamasında yeni bir sayfa açılır.

II. 1. ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ KORUMA ISLAH İMAR PLANI:

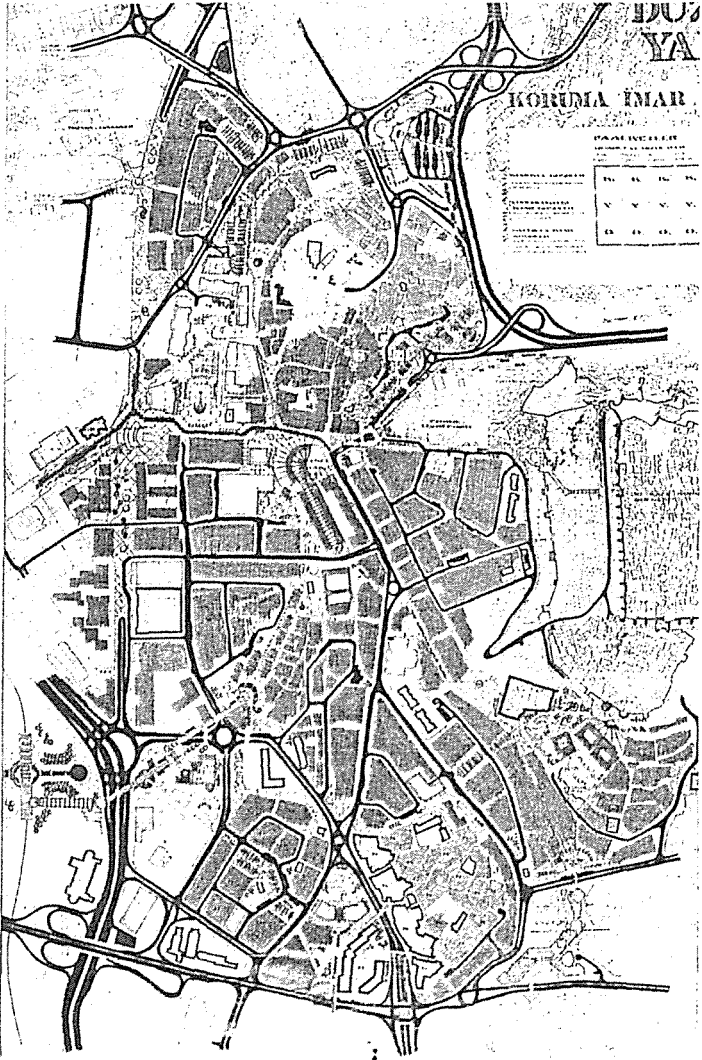
Bu plan ile Antik Ankara, Osmanlıdan devir alınan Cumhuriyet öncesi Ankara'sı ve Cumhuriyet Ankara'sı ile bu alanda yer alan modern mimarlık örneklerini de kapsayan geniş bir çerçeveye ele alınmıştır. Proje yöneticisi Prof. Dr. Raci Bademli Mimarlar Odası Ankara Şubesinde düzenlenen Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler konulu seminerde planın sürecini şöyle açıklamaktaydı: "Kent bütünü içerisinde olay şuydu; Ulus elden gidiyordu; çünkü, gelişmeler ondan uzağa gitmişti.

Kentin metropolitan makro formu içerisindeki geleceğinin ne olacağına, kent merkezi işlevlerinin bu bütünlük içinde nasıl dönüşeceğine baktık ve şöyle bir şey gördük: Ankara'nın kendisi batıya ve güneye giderken, merkezi kuzeye gitmektedir.

1986 planlamasının özünde bu vardır: İleride dönecek olan metropolitan alan gelişme potansiyelinin Ulus'u zedelemeyen; ama onun gelişmesini, korumasını destekler mahiyette nasıl dengelenebileceği sorunsalı mekansal fikirlerle desteklenmiştir. Bu birincil ve en önemli problematiktir. İkinci problematik şudur: Bu alan homojen bir alan mıdır? Bazı yerler koruma alanlarıdır, bazı yerler sağlıklılaştırılması gereken alanlardır. Bazıları ar-

tık dondurmamak zorunda olduğumuz; yani yapılaşmış, yapılaşmasını bitirmiş ve sadece tamiratlarla yetinilecek, belki iç düzenlemelerle yetinilecek alanlardır. Bazıları da yenileme alanlarıdır. Bir kentsel karakterleri yoktur. Elimizde çok boyutlu bir problem vardır. Planlama stratejileri bu plana dönük olarak konulmak zorundadır. Plan önerilerinde 'program alanı' fikri geliştirilmiş, her program alanı için uyulması gereken ilkeler belirlenmiştir. Plana, plan notu olarak mülkiyet düzenlemesi, sosyal düzenlemeler, fiziki yapılaşma ilkeleri, altyapıya varana kadar ve en önemlisi 'bundan sonra ne olacak' sorusuna yanıt verecek biçimde işlenmiştir." (9)

Şekil 2. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı (Şiranlı 1999)

Yine Mimarlar Odası Ankara Şubesi Koruma Komisyonunca 1990-91 yıllarında gerçekleştirilen Ankara Konuşmaları'nda ise; Ulus planının 1/1000 ölçekli bir nazım plan olarak yapıldığını, yani bir alt ölçekte düşünce ve hizmet üretmeden, çevre düzenleme çalışması yapılmadan uygulama yapılamayacağını, öncelikle mülkiyet düzenlemelerine sonra sırası ile yapılaşmaya, dolaşım-ulaşıma, kullanıma, dış mekan düzenlenmesine, estetiğe vs. ve alt yapıya müdahale edildiğini, bunlar içinde bir yapılaşma düzeni, bir ulaşım-dolaşım düzeni bir de kentsel tasarım ve dış mekanlar düzeni paftaları hazırladıklarını, örgütlenme ve finans modellerinin de getirildiğini, bunların uygulanmasında kolaylık sağlaması amacıyla çeşitli proje paketlerinin sunulduğunu, mülkiyet düzeninin değiştirilmesinin esas olduğunu ve parçalanmış mülkiyetlerin nasıl birleştirileceğinin formüle edildiğini, bu parsellerin koruma ya da yenileme amaçlı toplulaştırılacağını, kamu proje alanları kavramının oluşturulduğunu, ilk olarak Hacı Bayram-ı Veli Camii Çevre Düzenleme Projesinin nasıl gerçekleştirildiğini, önce Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, ardından ilçe meclisinden onay alındığını, halkın katılımı ile oluşturulan 'Karar Kurulu' nun nasıl çalıştığını, hiç bir parselin çevresinden bağımsız olarak ele alınamayacağını, projelerin cephelerinin seçenekli getirilmesinin istendiği ve bunların ilçe ile Büyükşehir Belediyesi ATAK yani Ankara Tarihi Alanları Koruma Grubu elemanlarınca oluşturulan bir komisyonda değerlendirildiğini, gerektiğinde Estetik Kurul'a da danışıldığını anlatmıştır. (10)

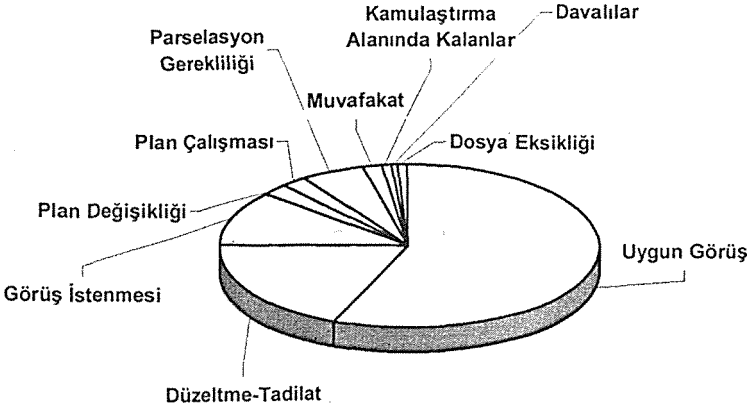
1990 yılında planın yürürlüğe girmesi ile plan kapsamında Hacı Bayram-ı Veli Camii Çevre Düzenleme Projesinin yanı sıra 12 kamu proje alanının bir kısmında uygulamaya yönelik projelendirme yapılmış, ayrıca 'Samanpazarı Keklik Sokak ve Çevresi Koruma Geliştirme Projesi' ODTU Restorasyon Anabilim Dalı tarafından kurulan disiplinler arası bir ekip tarafından hazırlanmış (11) ve Altındağ Belediyesi tarafından uygulamaya konulmuş, ATAK birimince 'Eski Ankara'da Bir Sokak Yenileme Projesi' hazırlanmış ve alt yapı revizyonu, sokak kaplamalarında özgün malzemeye dönüş, avlu içi düzenlemeler, yeşillendirmeler ve yapılarda cephe makyajı, çatı onarımı olarak uygulama gerçekleştirilmiştir. (12)

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İslah İmar Planı yürürlüğe girdiği tarihten bu yana planlama sınırları içinde gerçekleştirilecek olan her türlü düzenleme, inşaat, cephe değişikliği, tadilat, onarım ve restorasyon uygulaması yukarıda da belirtildiği gibi Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Altındağ Belediyesince oluşturulan ortak bir komisyonda incelendikten sonra karara bağlanmakta ve gerekli durumlarda Ankara Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna gönderilmektedir. Komisyonun yaptığı değerlendirmeler aynı zamanda da planın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana kadar planın uygulama aşamasının nasıl bir seyir izlediğine de ışık tutmaktadır. 1990 yılından bu yana faaliyetini sürdüren komisyonuna farklı gerekçelerle yapılan başvurular incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Tablo1. Ulus Tarihi Kent Merkezi Değerlendirme Komisyonu Değerlendirme Sonuçları

Komisyon Değerlendirme Sonucu	Sayı
Uygun Görüş	74
Düzeltilme-Tadilat	25
Görüş İstenmesi	14
Plan Değişikliği	3
Plan Çalışması	3
Parselasyon Gerekliliği	7
Muvafakat	2
Kamulaştırma Alanında Kalanlar	1
Davalılar	1
Dosya Eksikliği	1
Toplam	131

Grafik 1. Ulus Tarihi Kent Merkezi Değerlendirme Komisyonu Değerlendirme Sonuçları

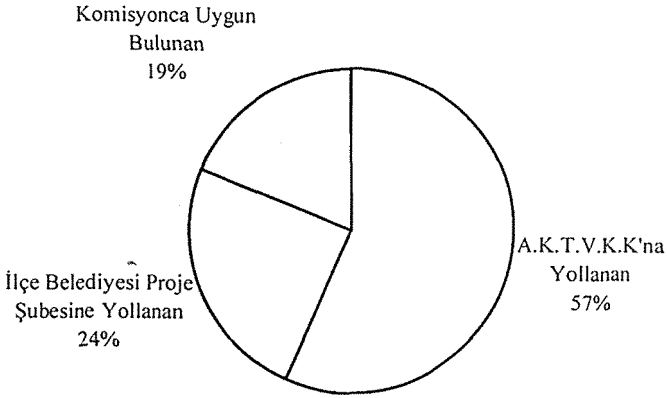

Görüldüğü gibi içerisinde yaklaşık olarak 3000'in üzerinde müstakil parsel bulunduğu proje müellifi Prof. Dr. Raci Bademli tarafından ifade edilen planlama alanında herhangi bir biçimde uygulama yapmak için yapılan başvuruların sayısı ancak %3,5 oranını bulmaktadır. Bu başvuruların ise aşağıda görüleceği gibi yalnızca %56'lık bir kısmı (74 Adet) Komisyonca uygun bulunmuştur.

Tablo 2. Ulus Tarihi Kent Merkezi Değerlendirme Komisyonunca Uygun Bulunan Başvurular

Komisyon Değerlendirme Sonucu	Sayı
A.K.T.V.K.K'na Yollanan	42
İlçe Belediyesi Proje Şubesine Yollanan	18
Komisyonca Uygun Bulunan	14
Toplam	74

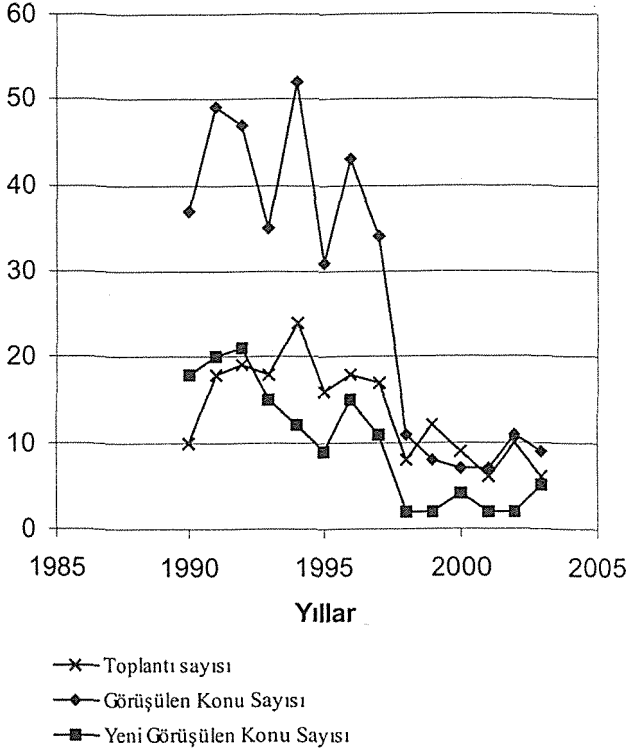
Grafik 2. Ulus Tarihi Kent Merkezi Değerlendirme Komisyonunca Uygun Bulunan Başvurular

Planlama alanında doğrudan uygulama amaçlı olarak yapılan başvuru sayısı toplam 74 olup bunlardan da doğrudan ruhsat alanların sayısı 18'de kalmıştır. Genel olarak planlama alanı içerisinde onüç yıl içinde toplam olarak sadece 50 civarında uygulama yapıldığı tahmin edilmektedir ki bunun da önemli bir kısmı onarım ve tadilatlardır. Değişen siyasi iktidarların planın uygulamasına gösterdikleri ilginin planın uygulamasına olan etkisi ayrı tutulursa Komisyon değerlendirme sonuçları planın tanımlanmış uygulama araçları ile uygulanmasının çok kısıtlı olduğunu göstermektedir. Bunu yıllara göre Komisyon tarafından görüşülen konu sayısı, eski ve yeni konuların miktarındaki değişim de göstermektedir:

Sonuçta, Planlama alanı içerisindeki uygulamaların bir göstergesi olarak Ulus Tarihi Kent Merkezi Komisyonuna yapılan başvurular yıllara göre değerlendirildiğinde, siyasi iktidarların plana karşı ilgisi ve planlama kararlarının doğruluğu dışarıda tutulursa, Ankara'nın halihazırda onaylı tek koruma planının da çok kısıtlı uygulama şansı bulduğu söylenebilir. Parselasyon planının yapılması ve farklı imar uygulama araçlarından faydalanılması planı tekrar uygulanabilir hale getirebilir.

Grafik 3. Ulus Tarihi Kent Merkezi Değerlendirme Sonuçlarının Yıllara Göre Dağılımı

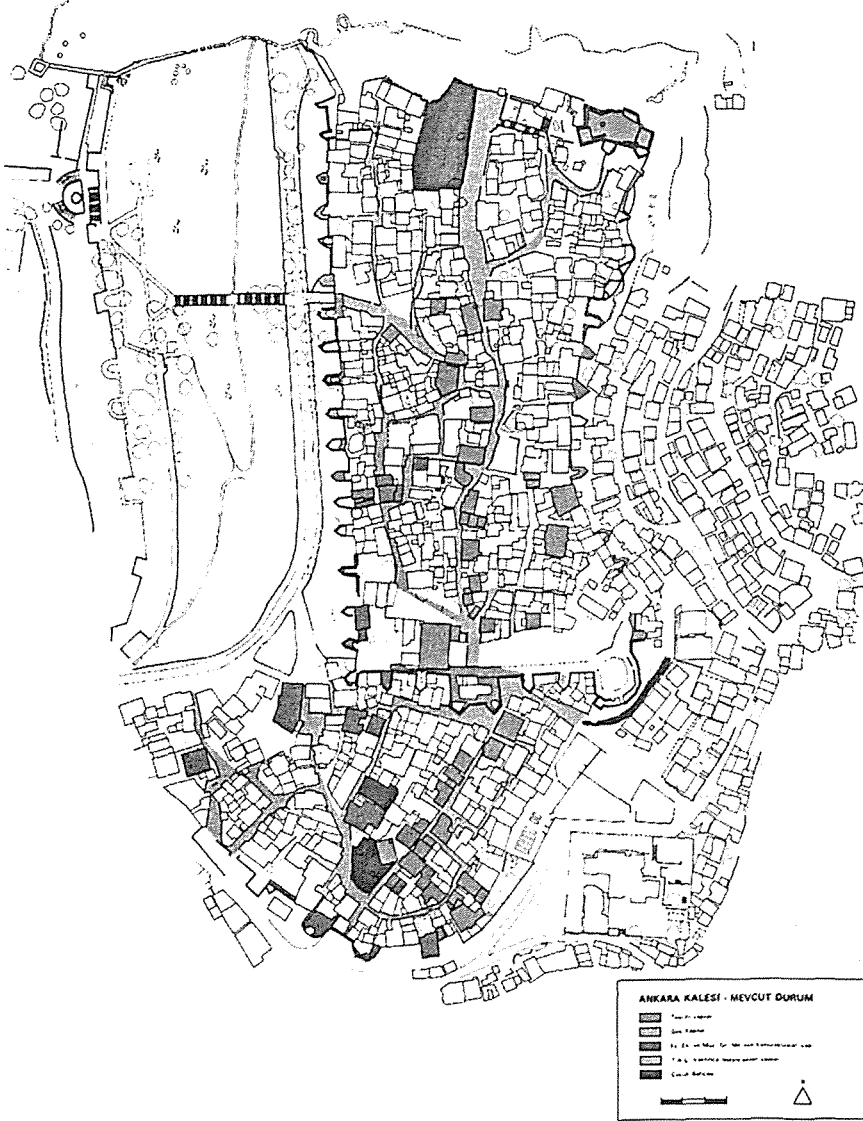

II. 2. ANKARA KALESİ KORUMA GELİŞTİRME (İMAR PLANI) PROJESİ

Jansen Planı kalenin korunmasına ve şehrin her yerinden algılanabilmesine çok önem vermiştir. "Protokol Alanı" ile sınırlaması ve ticari merkezden uzakta olması korunmasında en önemli etkenler olmuştur. Ancak, yoğunluk artışı, yapılarda bölünmeler, eklenmeler yapıların geleneksel özelliklerini bozmaktadır. Bu süreç içinde Ankara Belediyesi bir onarım örneği oluşturmak amacıyla 1973 yılında 3 ev satın almış, kullanıcılarını çıkartıp 11 yıl boş ve bakımsız bıraktıktan sonra onarımını ve işletmesini 1984 tarihinde T.A.Ç. Vakfına devretmiş, onarımlar ise ancak 1992 yılında tamamlanabilmiştir. Bu arada Kültür Bakanlığı surların onarımına 1981 yılında başlamış, bir sivil mimarlık örneğini de kültürel amaçla restore etmiştir. Ulus Projesi çalışmaları sürdürülürken, 1987 yılında Altındağ Belediyesi Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile birlikte, Ankara Büyükşehir Belediyesinin katkılarıyla Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi elde etmek amacıyla 1987 yılında bir yarışma açar. Yarışma 1988 yılında sonuçlanmış ancak proje müellifleri ekip başları ve Altındağ Belediyesi hakkında telif hakları nedeniyle dava açmışlardır. Dava süresince plan çalışmaları devam etmiş, 1998 yılında

davayı kazanan müelliflerin de katılımı ile 2000 yılında yeniden sözleşme imzalanmış, tamamlanan plan 2002 yılında ilçe ve Büyükşehir belediyeleri tarafından onanmış ancak Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından istenilen değişikliklerin yerine getirilmemesi nedeni ile yapılan sözleşme feshedilmiştir. (13) Plan çalışmaları halen Altındağ Belediyesiince sürdürülmektedir.

Şekil 3. Ankara Kalesi Mevcut Durum (Şiranlı 1999)

II. 3. ANKARA MERKEZ ESKİ KENT DOKUSUNUN PLANLANMASI, SAĞLIKLI LAŞTIRILMASI VE KORUNMASI PROJESİ

Ankara kent dokusu içinde yer alan üçüncü önemli tarihi doku parçası da Hamamönü olarak bilinen eski Ankara konut dokusunun bulunduğu alandır. Önemli sivil mimiarlı örneklerinin bulunduğu bu alanda bulunan görel olarak korunmuş doku özellikle Bölge Kat Nizamı ile 1960'lı yıllarda getirilen yoğun yapılaşma baskısı ve trafik düzeni ile bozulmaya uğramıştır. Açılan ana caddeler boyunca günlük ve topran ticaret sektörleri gelişme göstermiş, çok katlı yapılaşmalar olmuştur. Ayrıca geleneksel dokunun yıkımının önemli sebeplerinden biri de Hacettepe Üniversitesinin kurulması ve üniversitenin alanında yaptığı kamulaştırmalar ve sürekli yayılma göstermiş olan hastane kompleksidir. 1972 yılında yürürlüğe giren geçiş dönemi koruma kararlarına rağmen yıkım ve kaçak yapılaşmaların önüne geçilememiştir. Bölgenin plansızlığı günümüze kadar devam etmiş, ancak son dört yıldır Kültür Bakanlığı tarafından başlatılan Ankara Merkez Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklılaştırılması ve Korunması Projesi çalışmaları sürdürmektedir.

Görüldüğü gibi kent planlaması alanında her zaman öncü ve örnek olagelmış olan Ankara'da tarihi kent dokularının planlanmasında aynı durumun geçerli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Tarihi kent dokusunu oluşturan üç önemli bölgenin bugün yalnızca birinin onaylı ve uygulamada bulunan bir koruma planı vardır. Diğer bölgelerin planlama çalışmaları ya çok geç başlamış ya da çeşitli yasal ve bürokratik süreçler sebebiyle oluşturulamamıştır. Uygulama şansı bulunan yalnızca Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İslah İmar Planı olmuş, onda da uygulama araçlarının yetersiz kalması sebebiyle planlama alanının yalnızca %2,5 gibi bir kısmı uygulamaya geçirilebilmiştir.

III. KENT PLANLAMA ARAÇLARI OLARAK İMAR HAKLARINA DAYANAN UYGULAMALAR

1980'lerde özellikle gelişmiş batı kapitalist ülkelerinde, merkezi yönetimlerin yerel yönetimlere aktardığı kaynakların kısıntıya uğramasıyla, kentsel alanlarda kent planlarının uygulanabilmesi için yeni araçların tanımlanmasını gündeme getirmiştir. Kentsel rantın piyasa eliyle dönüşümü sağlayamayacak kadar kısıtlı olduğu ve korunması gereken doğal ve tarihi mirasın bulunduğu alanlarda da yeni uygulama araçlarının tanımlanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalar temelde mülkiyet üzerinde planla getirilen imar haklarının düzenlenmesine odaklanmaktadır. Genelde piyasa mantığına dayanan çözümler getirirler de tarihi ve doğal mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının maliyetinin tüm kentli tarafından karşılanması gerektiği inancına dayanmakta ve kentte üretilen kentsel rantın bir kısmının bu amaçla kullanımı hedeflenmektedir. Telafi edici araçlar olarak tanımlanabilecek bu uygulamaları yedi başlık altında toplamak mümkündür:

1. İmar İzinleri (Development Permits)

Doğal ya da tarihi mirasın bulunduğu alanın bağışlanması ya da kamuya terki karşılığında alanın bir kısmında imar izni verilmesi uygulaması özellikle arazi yapısının uygun ol-

duğu yerlerde kullanılmaktadır. Arazi sahibi arazisini kamuya terk etme karşılığında belli koşullarda ve biçimlerde arazileri üzerinde yapılaşma hakkı kazanır. Bunun örneklerinden bir olarak İngiltere'nin Canterbury şehrindeki Backfriars arkeolojik sit alanı gösterilebilir. Kent merkezindeki, üzerinde arkeolojik kazılar devam eden bir alanda alışveriş merkezi inşasına izin verilmiş olup buluntuların bir kısmının alışveriş merkezinin giriş katındaki müzede sergilenmesi düşünülmektedir.

2. Çok Sahipli Özgül Plan (Multiple Owner Specific Plan)

Bu uygulamada, kısmi bir planla, korunacak doku daha geniş bir çerçevede, rantı olan bir doku ile birlikte ele alınır ve korumanın maliyeti tüm alandaki kullanıcılara dağıtılır. Bu uygulamanın örneklerini Amerikada Santa Rosa ve San Jose kentlerinde görebilmek mümkündür. Ancak, imar haklarının çok dikkatli ve hızlı biçimde kamu otoritesi tarafından düzenlenmesi gerekmektedir.

3. İmar ve Yatıştırma Harçları (Developer and Mitigation Fees)

Yaygın uygulamalardan biri olan bu uygulamada da, kentin tümünde ya da gelişme potansiyeli yüksek olan seçilmiş bazı alanlardan alınacak "koruma" harçları ile korunacak alanlarda kamulaştırma yapılması, restorasyon vs. gibi işlerin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu harçlar borsalarda ya da bir bankada değerlendirilebilir. Amerika'da bir çok kentte bu uygulamaya gidilmiş ve başarı sağlanmıştır. Ancak, harçların, tüm kentten alınacaksa hangi oranlarda alınacağı, adaletin nasıl sağlanacağı sorunları ortaya çıkmaktadır.

4. Aktarılabılır İmar Kredileri (Transferable Development Credits)

Aktarılabılır imar hakları ile, pazarlık yolu ile ya da kamu idaresinin yönlendiriciliğinde belirli iki bölge arasında imar haklarının el değiştirebilmesi ve aktarılabılması ilkesi kabul edilmektedir. Uygulamada hakların aktarılacağı alıcı ve verici bölgeler tespit edilir. Alıcının ve vericinin elde edecekleri değişim değerini nasıl kullanacakları kamu tarafından belirlenir ve denetlenir. Kamu isterse kentte alıcı-verici bölgeler tespit edebilir ve aktarım şartlarını koyar. Ancak sistemin sağlıklı işleyebilmesi için bir makro ölçekli plan bulunmalı ve planla bölgelere verilecek imar hakları tam kapasiteyle kullanılmamalıdır. Alıcı bölgedeki yapılaşma sınırları belirlenmeli, verici bölgedeki mülk sahibi de kaynağı korumada kullanmak üzere edinmelidir. Uygulamada imar haklarının belli ölçülerde likit hale getirilmesi esastır. Hatta gerekirse kamu idaresi tarafından bu likit haklardan bir banka oluşturulabilir. Bu tür uygulamalar özellikle ekolojik olarak korunması gereken bölgelerde başarı ile uygulanmaktadır.

5. Arazi Bağışı Ya da Değişimi (Land Donation or Exchange)

Elinde büyük miktarda korunması gerekli doğal ve tarihi mirası barındıran arazi bulunan kamu ve özel kuruluşlar bu arazilerini ya da bu arazilerin yönetimini koruyucu otorite-

lere devredebilirler. Ancak uygulamalar mülk sahibi otoritenin (ordu gibi) korunacak alanı en iyi kendi mülkiyetinde koruduğunu göstermektedir.

6. Yatıştırma Bankacılığı (Mitigation Banking)

Bu uygulama başka yerlerde yatırım yapacak olan özel kuruluşlara, korunacak varlıkları ellerinde toplamaları ve yaşatmaları karşılığında belli krediler verilmesi, ya da bu varlıkları ellerinde toplayacak olan bankalara uygun finansal imkanların sağlanması esasına dayanmaktadır. Özellikle tarihi dokudaki evlerin restorasyonu ve yaşanabilir kılınması karşılığında kredi imkanları sağlanabilir. Bu uygulamaların görece olarak yeni olmasına rağmen başarılı örnekleri gözlenebilmektedir.

7. İmar Hakları Satın Alımı (Purchase of Development Rights)

Kimi zaman da korunacak bölgelere önceden atanacak imar hakları kamu ya da özel kuruluşlarca satın alınabilir. Bu durumda kar amacı gütmeyen kuruluşlar uygulamaya katılır.

Görüldüğü gibi yukarıda anlatılan uygulamalar gelişmiş batı ülkelerindeki sosyal yapı ve yasal düzenlemeler içerisinde uygulanmış olduğundan bu tür uygulamaların farklı örneklerde uygulanabilirliği de belli bir çekinceyle karşılanabilir. Ancak bu çekinceleri korumakla birlikte bu uygulamaların Türkiye’de de koruma uygulamalarında yeni açılımlar sağlayabileceği söylenebilir. Bu anlamda bir sonraki bölümde bu uygulamalardan aktarılabilir imar haklarının Ankara Ulus örneğinde uygulanabilirliği üzerine bir fikir alıştırması yapacağız.

IV. AKTARILABİLİR İMAR HAKLARININ ANKARA ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ PROJESİ ÖRNEĞİNDE UYGULANMASI ÜZERİNE BİR DENEME

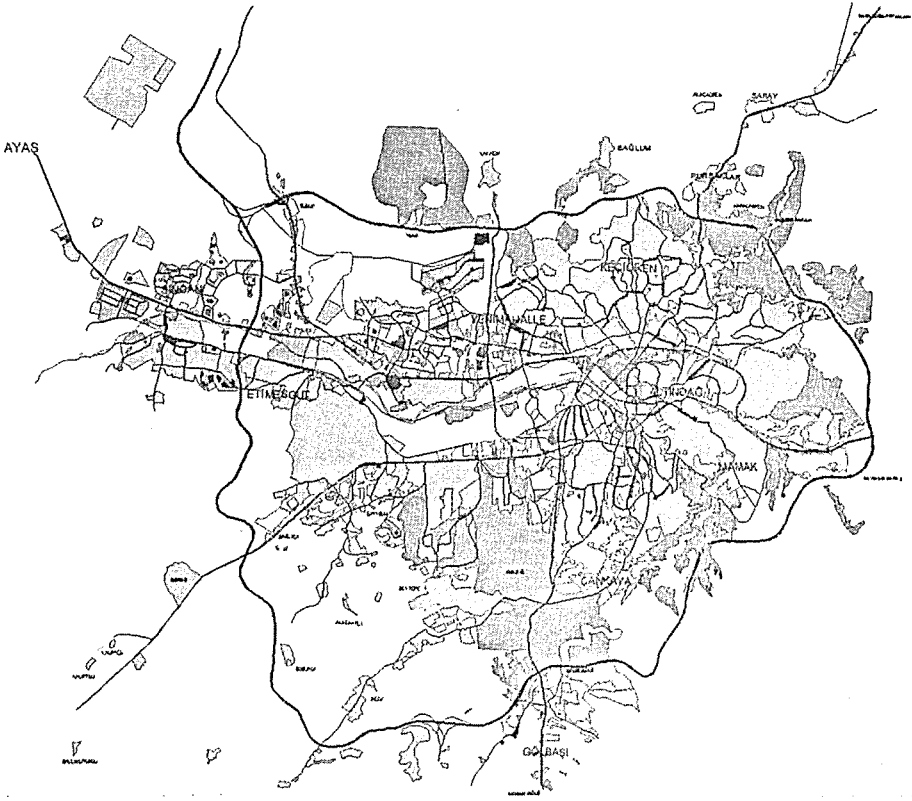
Yukarıda da ifade edildiği gibi, gelişmiş batı kapitalist ülkelerinde kent planlarının, özellikle de korunması gerekli alanlar için alınan planlama kararlarının uygulanabilmesi için yeni uygulama araçları ortaya konmuştur. Bu araçlardan aktarılabilir imar hakları uygulaması, kent makroformlarının denetimsiz bir şekilde büyüdüğü ve kentlerin belli bölgelerinde kentsel rantın yığıldığı Türkiye kentlerinde de uygulanabilir araçlar olabilir. Ancak öncelikle bu tür uygulama araçlarının uygulanabilirliğinin sağlanabileceği istikrarlı bir kentsel ortamın, uygun erimli bir makro planın ve siyasi tercihlerle değişmeyen bir planlama politikası gerektiğini eklemek gerekmektedir.

Ankara, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Projesi, belirtildiği gibi Ankara’nın, belki de Türkiye’nin planlama tekniği açısından en gelişmiş koruma planı örneği olmasına rağmen parselasyon planının bugüne kadar yapılmamış olması ve uygulama araçlarının kısıtlılığı sebebiyle ancak %2,5’luk bir uygulama oranına ulaşabilmiştir. Öte yandan Ankara 1990’lı yıllar boyunca özellikle güney-batı ve batı aksında, Eskişehir yolu-Konya Yolu arasındaki alanda ve İstanbul Yolu üzerinde kentsel büyüme göstermiştir. Bugün bu alanlarda ortaya çıkan arazi spekülasyonu ve rant artışı inanılmaz boyutlara varmaktadır.

Yapılaşma baskısı ve siyasal tercihler sebebiyle bugün herhangi bir makro ölçekli plana bağlı kalınmaksızın Ankara kent makroformunun güney-batı aksında yaklaşık bir buçuk milyon kişinin yaşayacağı büyüklükte bir alanın planlama çalışmaları sürdürülmektedir. Planlanan bu alan kısmi olarak planlanmakta, yoğunluğun 50-100 kişi/Ha. olduğu alanda üretilen rant oluşan arazi spekülasyonu ile piyasa mekanizması tarafından değerlendirilmektedir.

Bir fikir alıştırması olarak özellikle bu alan ile Ulus Tarihi Kent Merkezi Proje alanı arasında bir imar hakları aktarımının gerçekleştirileceği öngörülebilir:

Şekil 4. Ankara 1997 Arazi Kullanımı üzerinde İmar Hakları Aktarımı Alanlarının Gösterimi

Şekil 5. Ankara 2025 Planlama çalışması üzerinde İmar Hakları Aktarımının Gösterimi

Görüldüğü gibi kentsel rantın yüksek olduğu güney-batı aksı gelişme alanı ve Ulus Tarihi Kent Merkezi Proje Alanı imar aktarım alanları olarak seçilmiştir. Başlangıç olarak Ulus Proje alanına çevresi ile uyumlu imar hakları atanabilir. Bu imar hakları arazi miktarına uyumlu belirgin bir katsayıya (Emsal ya da gayrimenkulün yapısına uygun başka bir katsayı) dönüştürülür. Bu katsayıya uygun bir imar hakları likiditesi koruma alanındaki mülklere verilir. Daha sonra da koruma alanı imar hakları “verici” alanı olarak tanımlanır.

İmar hakları “alıcısı” olarak tanımlanacak alan olan Ankara “güney-batı” gelişme alanında ise mevzuatta tanımlanan planlama anlayışı ile planlama yapılması yerine bir makro

metropoliten plan doğrultusunda stratejik planlama yapılı ve yapılaşma koşulları bütünsel olarak tanımlanır. İmar hakları tanımlanırken koruma alanından aktarılabilecek imar hakları da hesaba katılarak tasarımda imar hakları limite kadar kullanılmaz. Gelişme alanındaki mülk sahipleri ve müteahhitler isterlerse verici alandan imar hakları satın alabilir ve imar haklarını limitine kadar kullanabilirler.

Verici koruma alanında bulunan mülk sahiplerinin likit imar haklarını alıcı alana devretmeleri halinde elde edecekleri gelir kamu idaresi tarafından belli bir fonda bloke edilir. Mülk sahibi evini onartmak, proje hazırlatarak plana uygun yapılaşmak ya da evini restore ettirmek isterse bloke edilmiş bu kaynağı kullanabilir. Bu likit imar hakları gerekirse kamu idaresi tarafından bir bankada toplanabilir ya da piyasa mekanizması içinde bir borsada değerlendirilebilir. Aktarılabilecek kaynaklar sosyal siyasaların aracı olarak korunacak bölgelerde yaşayan alt gelir grubu kiracıların konut edindirilmesinde de kullanılabilir. Sonuçta, aktarılabilecek imar haklarının kullanımı ile korunması gereken tarihi kent dokularının planlanması için yeni bir uygulama aracı olabilir. Ancak bu tip uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli yasal ve yönetsel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

V. SONUÇ YERİNE BİTİRİRKEN...

Türkiye’de kentsel alanlarda bulunan tarihi kent dokularının korunması için kent planlama araçlarının kullanımı yaşanan kent planlama deneyimi göz önüne alındığında görece olarak yeni bir olgudur. Kuramsal ve pratik olarak en yetkin koruma planlaması örnekleri büyük oranda gerekli uygulama araçlarının bulunmaması sebebiyle çok kısıtlı oranda uygulanabilmiştir. Doğal ve tarihi varlıkların kent planlaması yoluyla gelecek nesillere aktarılabilmesi için korunması gereken varlıkların koruma maliyetinin bütün kente ait olduğu, yaratılan kentsel rantın da bütün kent tarafından yaratıldığı ilkelerine dayanan yeni uygulama araçlarının kullanılması gerektiği söylenebilir. Bu belki de her an tükenen tarihi kent dokularının somut ve soyut mirası ile korunması için yeni bir umut olabilir.

İthaf: Kenti (kendi) biriktiren Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Projesi müellifi sevgili hocamız, meslektaşımız Prof. Raci BADEMLİ’ye...

Notlar

1 TANKUT, Gönül; “Jansen Planı Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Demokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı” Tarih İçinde Ankara. Ankara. 1984. s.303.

2 24.Mart.1925 gün, 583 sayılı yasa.

3 Ulus Yarışma Şartnamesi s.

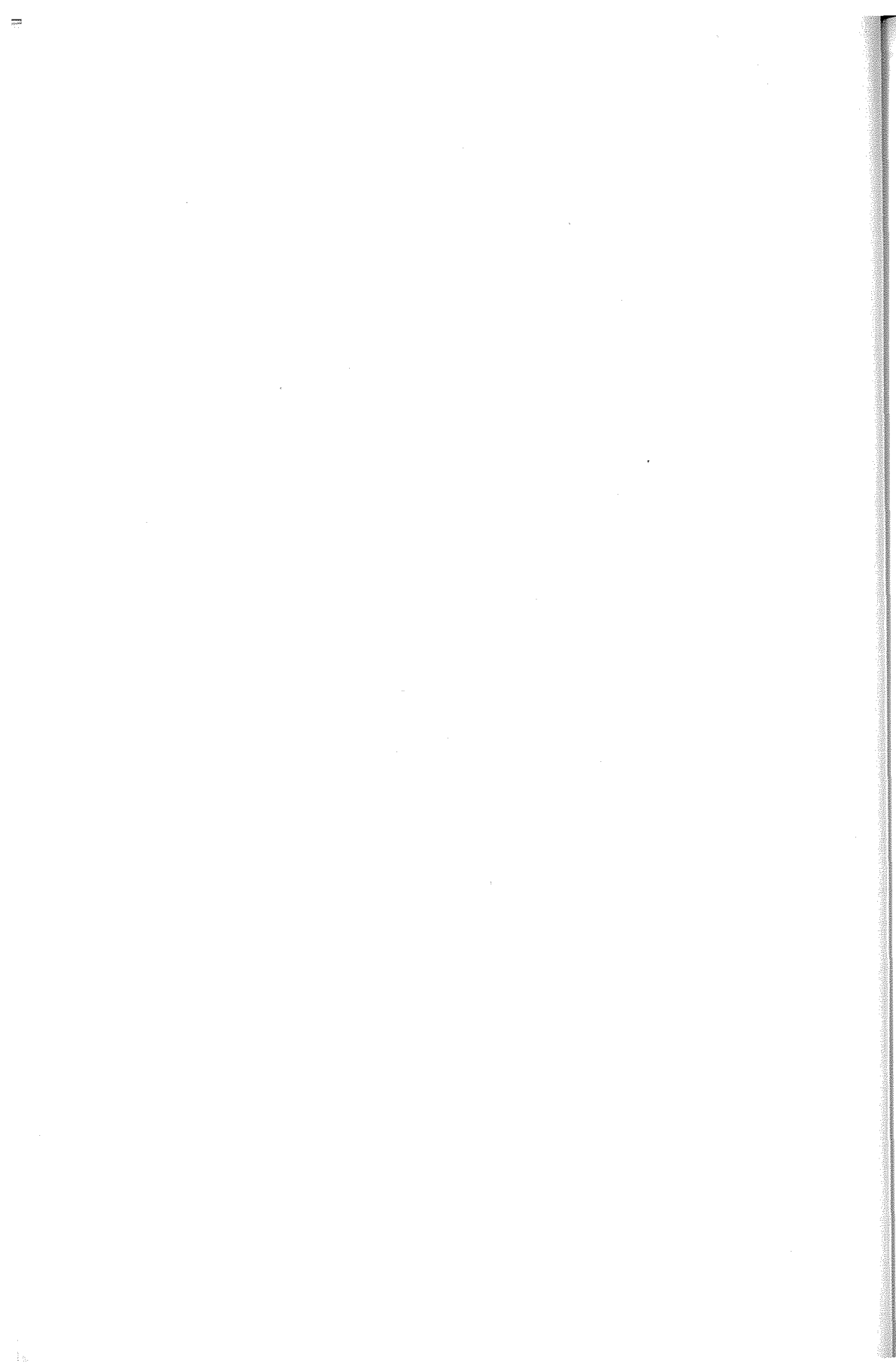
4 TANKUT, Gönül; “Ankara’nın İmar Hareketlerinde Öncü Rolü” Ankara Konuşmaları. TMMOB Ankara Şubesi Yay. Ankara, 1992. s.114

- 5 TUNÇER, Mehmet; Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Ankara Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2000.s.8
- 6 TUNÇER, M. y.a.g.e. s.10
- 7 TUNÇER, M. y.a.g.e. s.13
- 8 BADEMLİ, Raci: “Ulus Tarihi Kent Planlama Çalışmaları” Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler. TBMMÖ Ank.Şb. Ankara,1992. s.21-22
- 9 BADEMLİ, Raci – KIRAL Ömer, “Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Projesi” Ankara Konuşmaları s.132-133
- 10 AKÇURA, Necla; “Ulus-Samanpazarı Alanı, Keklik Sokak ve Çevresi Planlaması” Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler. TBMMÖ Ank.Şb. Ankara,1992. s.21-22 s.41
- 11 ENER, Semra- YALÇIN, İpek- KUTLU Hatice; “Eski Ankara’da Bir Sokak Yenileme Projesi” Koruyucu Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler. TBMMÖ Ank.Şb. Ankara,1992. s.21-22. S.28
- 12 Tunçer.M. y.a.g.e. s. 38-39
- 13 Altındağ Belediye Meclisi Emlak İmar İşleri Komisyonunun 30.1.2003 gün, 9 sayılı raporu.

KAYNAKÇA

- 1 Ahmad F., 1993, “The Making of Modern Turkey”, Routledge-Taylor and Francis Group, Londra ve New York.
- 2 Ansis, K., 1997, “Our Beloved Borrowers: The Human Side of Lending.” The Journal of the National Trust for Historic Preservation: Historic Preservation Forum.Vol. 12, No. 1.
- 3 Arendt, R., 1996, “Conservation Design for Subdivisions: A Practical Guide to Creating Open Space Networks.” Island Press.
- 4 Battin, M. ve Jordan J., 1997, “Huguenin Heights: A Community Partners Project.” The Journal of the National Trust for Historic Preservation: Historic Preservation Forum. Vol.12, No. 1.
- 5 Beaumont, C. E., 1993, “Property Rights and Civic Responsibilities.” The Journal of the National Trust for Historic Preservation: Historic Preservation Forum. Vol. 7, No. 4.
- 6 Bowers, D., 1999, “Purchase of Development Rights.” Online Internet. Available 17 April. <http://www.patuxent-tidewater.org/PDR.html>.
- 7 Bozdoğan, S., 1999, “Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış”, S. Bozdoğan ve R. Kasaba editörlüğünde “Türkiyede Modernleşme ve Ulusal Kimlik” Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- 8 Bredin, J., 1998, “Transfer of Development Rights: Cases, Statutes, Examples.” PAS Memo, November, pp. 1-4.
- 9 Burlington County Board of Chosen Freeholders. 1992, Planning for Transfer of Development Rights: A Handbook for New Jersey Municipalities. Mount Holly, NJ.
- 10 Copps, D. ve Will A., 1994, “Views From the Road.” The Journal of the National Trust for Historic Preservation: Historic Preservation Forum. Vol. 8, No. 3.

- 11 Criss, J. V., 1997, *Farmland Preservation Programs in Montgomery County, Maryland*. Department of Economic Development: Rockville, MD.
- 12 Daniels, T. ve Bowers D., 1997, *Holding Our Ground: Protecting American Farms and Farmland*. Island Press: Washington, D.C.
- 13 Daniels, T., 1991, "The Purchase of Development Rights: Preserving Agricultural Land and Open Space." *Journal of the American Planning Association*, Vol. 57, No. 4,(Autumn 1991.): 421-431.
- 14 Doheny, D. A. 1993, "Property Rights and Historic Preservation". *The Journal of the National Trust for Historic Preservation: Historic Preservation Forum*. Vol. 7, No. 4.
- 15 Engels, F. 1968, "Condition of Working Class in England" Stanford, Stanford University Press.
- 16 Gotham, K. F., 2001. editörlüğünde, "Critical Perspectives on Urban Redevelopment", *Research in Urban Sociology Volume 6*, JAI: An imprint of Elsevier Science.
- 17 Hannigan, P., 1998, "Fantasy City: Pleasure and Profit in the Postmodern Metropolis", Routledge.
- 18 James, F. J. ve Dennis E. G., 1997, *Zoning For Sale: A Critical Analysis of Transfer Development Rights Programs*. Urban Institute; Land Use Series: Washington, D.C.
- 19 Lawrence, T. J., 1998, "Transfer of Development Rights." *Land Use Series CDFS 1264-98*. Columbus: Ohio State University Extension.
- 20 Platt, R. H., 1996, "Land Use and Society: Geography, Law, and Public Policy", Island Press: Washington, D.C.
- 21 Pruetz, R., 1999, AICP. "Transfer of Development Rights Update." *Proceedings of the 1999 American Planning Association National Planning Conference*. Online Internet. Available 4 October, file://E:\Proceedings\PRCDS99\PRUETZ\PRUETZ.HTM.
- 22 Şengül, T., 2001, "Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar", WALD Demokrasi Kitaplığı.
- 23 Sennett, R., 1999, "Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam", Ayrıntı Yayınları.
- 24 Stinson, J. D., 1996, *Transferring Development Rights: Purpose, Problems, and Prospects in New York*. *Pace Law Review*, 17.
- 25 Stout, F., editörlüğünde, 1998, "Early Urban Planning: 1870-1940", Londra: Routledge/Thoemmes.
- 26 Şiranlı, S., 1999, "Urban Design As Process Design: An Evaluation of Ulus Historical Centre Planning And Urban Design Experiences", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
- 27 Tankut, G., 1984, "Bir Başkent'in İmarı, Ankara", ODTÜ.
- 28 Tekeli, İ., 1982, "Başkent Ankara'nın Öyküsü", İlhan Tekeli Editörlüğünde "Türkiye'de Kentleşme Yazıları" Turhan Kitabevi içinde.
- 29 Tekeli, İ., 2000, "Modernite Aşılırken Kent Planlaması", Ankara: İmge.

V. OTURUM
ŞEHİRCİLİKTE REFORM:
UYGULAMALAR IŞIĞINDA
PLANLAMA TARTIŞMALARI

OTURUM BAŞKANI: GÜVEN BİLSEL

RAPORTÖR: ALİ CENAP YOLOĞLU

“Üst Ölçekli Planlarda Yeni Yaklaşım Arayışları”

Esin MIHÇI

“Paylaştırma - Mekan Üretme İkileminde Kaybolan Kentler”

M. Çağlar MEŞHUR, Rahmi ERDEM

“Kent Planlama Sürecinde Çok Katmanlı Arazi Kullanım Kararları İle ‘Compact’ Kent Formu Arayışları”

Tankut GÖKÇEN

ÜST ÖLÇEKLİ PLANLARDA YENİ YAKLAŞIM ARAYIŞLARI

ESİN MIHÇI

Öncelikle, Bursa Strateji Planlama deneyiminde çalışmayı başından sonuna yönlendiren, kendi heyecanıyla tüm plancıları heyecana sürükleyen, klasik, durağan planlamanın bir an önce terk edilmesi için gelişme ve değişimi kendine ilke edinmiş, bizimde bu doğrultuda çalışmamız için hiç bıkmadan sürekli bizi destekleyen "Bisikletten düşmekten korkmayan ve bıkmayan" Raci hocayı saygıyla anıyoruz.

Giriş

Ülkemizde 1960'lı yıllarda başlayan kalkınma planı uygulama dönemlerinde, bölge planlama kavramı ile ilgili çalışmalar başlamış, bu doğrultuda İmar ve İskan bakanlığında bölge planlama birimleri kurulmuş, ancak çalışmalar sonuçlanmadan bölge planlama çalışmalarından vazgeçilmiş, sadece Bakanlık bünyesinde kurulan Nazım Plan büroları, bazı kentlerde nazım planları tamamlayabilmiş 1980 den sonra da bu büroların bir kısmı büyük şehirlere devredilmiş bir kısmı dağılmıştır.

1980'li yılların uygulamaları ve bu yönetim politikaları doğrultusunda 1985 yılında 3194 sayılı imar kanunu yürürlüğe girmiş, İmar planlama ile ilgili tanım ve uygulama esasları maddeleri daha önceki 6785 sayılı imar kanununa göre daha detaylı olarak bu kanunda yer almıştır. Ancak yasada yer alan, İmar planlama ile ilgili kavramlar ve açıklamalar, bu dönemin politikalarına paralel olarak üst ölçekli plan ve planların kademeli birlikteliği kavramlarını boşlukta bırakmıştır.

Yasal mevzuattaki bu eksiklikler sonucunda, imarlaşma mantığı içinde yetkileri devir alan belediyeler alanlarını imara açma yarışına girmişlerdir. Ayrıca fiziki gelişimin yönlendirilmesi konusunda birçok kuruma yetki ve sorumluluk verilmiş bir kargaşa dönemi yaratılmış, fiziki gelişim yönlendirilebilir, denetlenebilir olmaktan çıkmıştır.

Sonuçta, Türkiye'de ulusal kararların, ekonomik ve mekansal yaklaşımın birleşeceği, bütünleşeceği bir bölgesel planlama kavramı gelişmemiş, sadece imar mantığında oluşan kentsel gelişmeler ve yasal düzenlemeler sonucu ülkemizde bölgeler arasında var olan eşitsiz gelişim daha da artmış, bazı metropollerde aşırı nüfus yığılmaları, plansız yerleşme alanları oluşmuş, planlama kurumunun en önemli işlevi olan sınırlı sayıdaki kaynakların dağılımının düzenleme ilkesi yerini, kaynakların gelişigüzel plansız programsız kullanımına bırakmıştır.

Aynı dönemde Avrupa'da klasik planlama anlayışından stratejik planlama anlayışına geçilmiş bu doğrultuda uygulamalar başlamış, aynı zamanda merkezi yetkiler ağırlıklı ola-

rak yerel yönetimlere bırakılmıştır. Yetkilerin devrinde ulusal politikaya bağlılık, planlamanın bütünlüğü, katılımcılık ilkeleri esas alınmıştır. Bugün Avrupa ülkelerinde planlama sisteminde strateji planı, genel, bölgesel planlama sistemi, uygulamaya ve sorunlara yönelik değişikliklerle birlikte yıllardır uygulamadadır. Avrupa'daki kurumsal yapılanmada ülkede ulusal kararların ekonominin ve mekansal yaklaşımın birleştirileceği bir planlama düzeyi bulunmaktadır.

Bugüne kadar, Türkiye'deki planlama sorunlarının ciddi olarak farkında olan akademik çevreler, uygulama içindeki kuruluşlar sorunların çözümü, daha iyi bir planlama sistemi için yeni öneriler getirmiştir. Farklı planlama anlayışının uygulamaya geçmesi ve planlamanın kademeli birlikliliğinin sağlanması konusunda çok şey söylenmiş ve yazılmıştır. Ancak yasa düzenleyiciler tarafından konu bugüne kadar ciddi boyutlarda ele alınmamış, konu bakanlıkların yetki paylaşım kavgasının ötesine geçememiştir.

Bu bildiriye amaç, özellikle üst ölçekli planlarla ilgili yasal mevzuattaki sorunları tekrar gündeme getirmek, bu sorunlarla birlikte yapılan uygulamaları incelemek, uygulamalar çerçevesinde yaşanan birikimleri değerlendirmektir.

1. Üst ölçekli planlarla ilgili mevcut yasal mevzuat

1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı imar kanununun da üst ölçekli planlar olarak; **tanımlar** kısmında nazım imar planı ve çevre düzeni planı, **plan hazırlanması ve yürürlüğe konması** kısmında Bölge planı ifadeleri yer almakta ve planlama kademesi, ifadesi ise **İmar Planları ile ilgili Esaslar** bölümünde yer almaktadır.

Aşağıda da kanun maddesindeki ifadelerin açılımları bulunmaktadır.

Nazım imar planı (1985 İmar Kanunu Madde 5- tanımlar kısmı): Varsa bölge veya çevre düzeni planlarına uygun olarak halihazır haritalar üzerine, yine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak çizilen ve arazi parçalarının; genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulama planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen detaylı bir raporla açıklanan ve raporuyla beraber bir bütün olan plandır.

Nazım imar planı (1999 İmar kanunu plan yapımına ait esaslara dair yönetmelik değişikliği- Madde 3- tanımlar kısmı kanun ve yönetmelikte farklı ifadeler bulunsa da mevcut durumda bu yönetmelik maddesi uygulanmaktadır.): Onaylı halihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olan varsayımlar bölge veya çevre düzeni planlarına uygun olarak hazırlanan ve arazi parçalarının, genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulama planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere 1/2000 veya 1/5000 ölçekte düzenlenen, detaylı bir raporla açıklanan ve raporuyla beraber bir bütün olan plandır.

Çevre düzeni planı (1985 imar kanunu-madde 5): Ülke ve bölge kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanımı kararlarını belirleyen plandır.

Çevre düzeni planı (2001 yılı 3194 sayılı kanunun plan yapımına ait esaslara dair yönetmelik değişikliği- madde3-kanun ve yönetmelikte farklı ifadeler bulunsa da mevcut durumda bu madde geçerlidir): Konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel-kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma-kullanma kararlarını belirleyen yönetsel, mekansal ve işlevsel bütünlük gösteren sınırlar içinde, varsa bölge planı kararlarına uygun olarak yapılan, idareler arası koordinasyon esaslarını belirleyen, 1/25000, 1/50000, 1/100000 veya 1/200000 ölçekte hazırlanan, plan notları ve raporuyla bir bütün olan plandır.

İmar Planları ile ilgili Esaslarda Planlama kademeleri (1985 İmar kanunu –madde 6-mevcut durumda bu madde geçerlidir): Planlar kapsadıkları alan ve amaçları açısından; “Bölge Planları” ve “imar planları”, imar planları ise “nazım imar planları” ve “uygulama planları” olarak hazırlanır. Uygulama imar planları gerektiğinde etaplar halinde de yapılabilir.

Planların hazırlanması ve yürürlüğe konması kısmındaki bölge planı tanımına göre ise;

Bölge planı (1985 imar kanunu-madde 8- planların hazırlanması ve yürürlüğe girmesi ile ilgili bölüm mevcut durumda bu madde geçerlidir); Sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak bölge planlarını gerekli gördüğü hallerde Devlet planlama teşkilatı yapar veya yaptırır.

Kanunlar kısmında bu tanımlamalarda bugüne kadar değişiklik olmamıştır.

2. Üst ölçekli planlarla ilgili mevcut yasal mevzuat sorunları

Mevcut yasal mevzuatın kısaca incelemesinden de görüleceği gibi bugüne kadar üst ölçekli planlarla ve planların kademeli birlikteliği ile ilgili kapsamlı bir yasal düzenleme oluşturulmamıştır.

Kanun maddelerinde planlama ile ilgili ifadelerin açıklımlarından da görüleceği gibi 1985 yılında bir bütünlüğü ve sistemi olmayan planlama ifadeleri, 1999-2000 yıllarında ölçek tanımlamalarına indirgenerek Bakanlıkların yetki paylaşımalarının esasını gösteren bir belge haline getirilmek istenmiştir.

Bugünkü İmar Kanununun tanımlar kısmında, çevre düzeni planı ve imar planları tanımı yer almıştır. Ancak çevre düzeni planları kanun ve yönetmeliklerde belirtmediği gibi yapılması zorunlu planlar değildir. Bölge planlarının da aynı niteliği vardır. Kanunda Bölge planları, planların hazırlanması ve yürürlüğe konulması kısmında, Devlet Planlama Teşkilatınca gerekli görüldüğü hallerde hazırlanacak bir plan olarak belirtilmiştir. GAP projesi dışında bugüne kadar önemli bir uygulama olmamıştır.

Bugün uygulamaya baktığımızda da yasalara paralel hareket edildiğini görüyoruz. Metropol kentler dahil olmak üzere belediyelerin %98'inde imar planının bir üst ölçeğindeki plan bulunmamaktadır. İmar planları kısmında ele alınan nazım planı imar planı ise artık uygulama planının küçültülmüş şekliyle, imar haklarını gösteren belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı illerde Bayındırlık müdürlükleri ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından yapılan İl çevre düzeni planlarının bir kısmı da imar planlama mantığı içinde, belediye sınırları dışındaki alanların imarlaşma durumunu gösterir belgeler olarak hazırlanmıştır.

Bu tür bir plansızlık kavramı içinde, merkezi yönetimce il ve bölge düzeyinde karar oluşturulan birçok bakanlık ve kuruluşa zaman içinde önemli yetkiler verilmiş, bu bakanlık ve kuruluşlarda birbirinden bağımsız birçoğu mekansal kararları içeren bu yetkilerini birbirinden bağımsız kullanmış, kullanmaktadır.

İl ve bölge düzeyinde karar yetkisi bulunan kurum ve bakanlıklar ve planlamadan bağımsız yasalar:

1. Çevre bakanlığı, çevre düzeni planı yapmak
2. Bayındırlık Bakanlığı, çevre düzeni planı yapmak, onaylamak
3. Sanayi bakanlığı, sanayi yer seçimi kriterleri açısından sanayi alanlarını belirleyerek onaylamak, organize sanayi kanunu, Endüstri bölgeleri kanununu uygulamak
4. Turizm bakanlığı, turizm alanları ilan etme ve onaylama
5. Kültür bakanlığı, doğal sit kararları oluşturma ve onaylama
6. Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, toplulaştırma, köy gelişme planlarını yapma, onaylama
7. Enerji Bakanlığı, Enerji yatırım bölgeleri kararları
8. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), ülke ve il düzeyindeki yatırım programlarını oluşturmak
9. Başbakanlık Hazine müsteşarlığı, İl düzeyindeki teşvikleri belirlemek, vermek

Bütün bu belirlemeler sonucu görülmektedir ki Türkiye'de bütünsellikten ve sistemden yoksun planlama sorunsalı önemli çözümler beklemektedir. Planlama sorunları ya da plansızlık sorunları bu kadar yoğunken Çevre bakanlığı ile Bayındırlık iskan bakanlığı çevre düzeni planının onaylanma yetkisi konusunda, Bayındırlık bakanlığı ile belediyeler nazım planları konusunda, yetki karmaşası içinde dönüp durmaya başlamışlar ve bir sonuca ulaşamamışlardır.

3. Bursa strateji planı

3.1. Bursa strateji planı yapım süreci

Yasal mevzuattaki sorunlardan Bursa strateji planına geçişin nedeni, Bu planın mevcut yasal mevzuat sorunlarının dışına çıkarak, üst ölçekli planlamada yeni bir model arayışı olmasıdır.

Bursa strateji plan çalışması, 1994 yılında Bursa kenti planlamasının değerlendirildiği kentteki tüm tarafların temsilcilerinin katıldığı bir süreç ile başlamıştır. Bu süreçte öncelikle sorunlar ortaya konmuştur. Ortaya konan sorunlar Tarım ve sanayi sektörünün

önemli olduğu, hızlı ve denetimsiz büyüyen Bursa'da sorunların çok boyutlu dinamik ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir.

Bu sorunların bugüne kadar olduğu gibi bir imar planı mantığı içinde çözülemeyeceği, farklı bir planlama anlayışı gerektiği belirlenmiş, öncelikle nasıl bir plan çalışması olması gerektiği ile ilgili çalışmalar yapılmış, bu süreçte ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden destek alınmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda, Bursa'da ana sorunların çözümüne, yapılacak alt ölçekli plan ve yatırımlara yol gösterecek, yönlendirecek planlamanın, Bursa kenti idari sınırları içinde olamayacağı, ülkesel, bölgesel, kararlardan önemli ölçüde etkilenen Bursa'nın planlama çalışmasında sektörel gelişmelerin iyi bilinmesi gerektiği, sektörel müzakerelerin, koruma kullanma ile ilgili planlama kararlarında önemli olacağı belirlenmiş ve sektör temelli, sektörel müzakereler dayanan, koruma -kullanma dengelerini önemseyen bir strateji planı yapma, genel hedef olarak ortaya konmuştur.

Planın genel hedefi çerçevesinde, Bayındırlık Bakanlığı, Bayındırlık il müdürlüğü, Bursa Büyükşehir belediyesi planlama büroları, ODTÜ Şehir Planlama bölümünü birlikteliğinde planın orta, uzun vadede zaman aralığı, çalışma basamakları (Ülke, marmara, doğu marmara, il) belirlenmiş, sektör analizleri (doğal veriler, sanayi, ticaret ve hizmetler, nüfus, teknik altyapı, ulaşım sektörleri) yapılmış, bu analizler Devlet Planlama teşkilatı dahil olmak üzere sektör gelişmelerinde yetkili tüm kurumlarla (il ve ilçelerdeki sanayi ticaret odaları, merkezi teşkilatın bölge ve il kurumları, meslek odaları) paylaşılmıştır.

Yapılan analizlerden yararlanarak Bursa ilinin profili çıkarılmış, gelişme dinamikleri belirlenmiştir. Mevcut ve devam eden yatırımlar, sektör gelişme eğilimleri dikkate alınarak "Bursa'nın Gelişme Perspektifi", "korunacak değerler" için de kısıtların ne olması gerektiği ile ilgili öneriler oluşturulmuştur. Bölge eğilimleri de dikkate alınarak nüfus ve işgücü tahminleri yapılarak ilçelerde kentsel hizmetlere olan talep bulunmuştur (Bu çalışmada ülke ve bölge analizleri doğrultusunda, değerlendirme sonuçları metropoliten sınıır içinde detaylandırılmıştır). Bursa Gelişme perspektifi içinde, nüfus, işgücü tahminleri ve doğal değerlerin kısıtları, ilçelerin gelişme dinamikleri dikkate alınarak her ilçenin gelecekteki sektörel ağırlıkları, nüfus tahminleri oluşturulmuştur. Bu strateji planı çerçevesinde detaylandırılacak sektörel çalışmalar, alt ölçekli planlama alanları ve bu konudaki kurumların sorumlulukları belirlenmiş, bu çalışmalarda referans alabilecekleri önemli veriler oluşturulmuştur. Ayrıca bu çalışmanın bir süreci tanımladığı hedefinden yola çıkarak, süreç içinde bu planı izleyecek, yönlendirecek, geliştirecek yeni gelişmelerde plan kararlarını güncelleştirecek, yasal mevzuatta olmayan, il ve metropoliten planlama kurulu gibi yeni kurumsal yapılanmalar önerilmiştir.

Yapılan tüm çalışmalar ve öneriler, çalışmaya katılan tüm kurumlarla birlikte, daha geniş tartışma platformlarında görüşülmüş, öneri genel ilkelerle ilgili Bursa kamuoyunda mutabakat sağlanmış, Merkez ve Yerel Politik gruplarca da bu kararların desteklendiği genişletilmiş toplantılarda belirtilmiştir.

3.2. Planın onaylanması

Yukarıda belirlenen süreçlerde hazırlanan Bursa strateji planı, yasal mevzuatta belirtildiği gibi onay prosedürü tamamlanmak üzere Bayındırlık Bakanlığına gönderilmiştir. Bakanlıkta yaklaşık bir yıl onay aşamasında kalan plan, plan raporu, uygulama hükümleri ocak 1998 yılında Bursa ili Çevre düzeni planı olarak onaylanmıştır (Strateji planı tanımını ilgili kanun ve yönetmelik maddelerinde bulunmadığından planın adı içeriği ile tam uyuşmamasına rağmen Bakanlıkça çevre düzeni planı olarak değiştirilmiştir)

Onaylanan plan, plan raporu, uygulama hükümleri bakanlıkça çalışmaya katılan, planda sorumluluğu olacak yerel ve merkezi tüm kurumlara gönderilmiş, gönderilen yazıda bu planla “ Bursa ili bütününde gelişme, koruma ve planlama ilke ve hedeflerini gerçekleştirmek için ortak prensip kararlarının alınması ve bu kapsamda ilgili kurum, kuruluş ve idarelerin sorumluluk ve denetimlerinin belirlenmesi öngörülmüştür” denerek planın amacı üst yazıda da tekrar vurgulanmıştır.

3.3. Bursa çevre düzeni planından sonra yaşanan süreç

Strateji planı doğrultusunda başlatılan plan çalışmaları

Strateji planında alt planlama bölgeleri, alt planlama bölgeleri ilkeleri ve planlama bölgelerinin plan yapım sorumluları belirlenmiştir. Buna göre Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Bursa Bayındırlık il müdürlüğüne Bursa merkez, Bursa batı bölgesi, Bursa doğu bölgesi alt planlama bölgelerinde 1/25 000 çalışmalarına başlanmıştır. Çevredeki bazı belediyelerde kendi alt planlama bölgelerinde 1/25 000 çalışmaları başlatmış, Büyükşehir ve Bayındırlık müdürlüğü, kapsamdaki belediyeler ile plan çalışmaları ilerlemiştir. Hazırlanan planlarla ilgili bakanlıkla toplantılar yapılmış tamamlanan planlar çevre düzeni planı kararı gereği Bakanlığa onay için gönderilmiş, 2 yıla yakın bir zaman Bakanlıktan sonuç alınamamıştır. 2002 yılında çevre düzeni planlarının onayında çevre bakanlığı devreye girmesi nedeniyle hazırlanan alt ölçekli planlardan, batı bölgesi planı çevre bakanlığına da gönderilmiş, Çevre Bakanlığınca 2002 tarihinde onaylanmış Ancak 1998 yılında hatta bir kısmının 1/100 000 planla 1995 yılında başlatılan plan çalışmaları ile ilgili bugüne kadar (2003 yılı haziran ayına kadar) Bayındırlık bakanlığından hiçbir sonuç alınamamış, planların plan verileri güncelliğini yitirmiştir.

Çevre düzeni –strateji planının değerlendirme çalışması (2000 Yılı)

Bu çalışma, katılımcı tekniklerin uygulanmasında uzman bir kuruluş tasarımı ve kolaylaştırıcılığı ile ve Bursa Valiliği, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa sanayi ve ticaret odası Uludağ üniversitesinin birikteliği ile Bursa ili bütününde ve yine ülkesel-bölgesel il ve metropoliten alan verilerini gözden geçirmek, afete duyarlı olarak ve orta ve uzun vadeli hedefler çerçevesinde yerel sektör temsilcileriyle planı tekrar değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Toplantılar sonucunda

- Planda özellikle kırsal alandaki ekonomik kalkınma kararlarının eksik olduğu,
- Plandaki yatırım kararlarının devlet yatırım programında nasıl yer alacağına, geçen süredeki gelişmeler dikkate alınarak Bursa'nın yatırım önceliklerinin belirlenmesi gerektiği,
- Nüfus kararlarının 2000 sayım sonuçlarına göre tekrar gözden geçirilmesi gerektiği,
- Planın uygulanması için planla birlikte önerilen ancak oluşamayan yerel planlama kurumlarının oluşturulması gerektiği

gibi konular ön plana çıkmıştır.

Toplantının değerlendirmesinde, Plancuların değerlendirmelerinin bir kısmının tamamen çakıştığı bu öneriler sonucunda, bazı konularda ve sektörlerde güncelleme çalışmasının yapılması gerektiği belirlenmiş ve bu önerilerin bakanlığa yerel değerlendirme önerileri olarak aktarılması uygun görülmüştür.

Bu amaçla; toplantı sonuçlarının aktarılması ve bu sonuçlarla ilgili nasıl bir çalışma yapılabileceği konusunda Bakanlık davet edilmiş Büyükşehir belediyesi, valilik ve bakanlık temsilcilerinin ve planı hazırlayan plancuların katıldığı toplantıda toplantı kurgusunu yapan firma tarafından bulgular aktarılmış, bundan sonraki aşama ile ilgili nasıl bir çalışma yapılabileceği müzakere edilmeye çalışılmıştır. Ancak Bakanlık onaylı planda belirlenen kurumların görev ve sorumlulukları ile ilgili çalışmaların tamamlanmadığını bildirmiş, bu nedenle de bu aşamada planın yeniden ele alınmasının uygun olmayacağını belirtmiştir.

Çevre düzeni planında yapılan değişiklikler (2002-2003)

2000 yılında yapılan çalışma bulgularının değerlendirmesini uygun görmeyen Bakanlık Ocak 2002 tarihinde 3194 sayılı İmar Kanununun 9. maddesi gereği çevre düzeni planının bazı maddelerinin değiştirilerek onaylandığını bildirmiştir. Yapılan değişikliklerle ilgili hiçbir gerekçe belirtilmemiştir.

Bu değişikliklerle planın genel ilkelerinde ve uygulama ile ilgili kararlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler, Plan hazırlama ve kararları oluşturma sürecine katılanların hiçbir bilgisi olmadan yapılmış, Bu değişikliklerle planın kendi içindeki tutarlılığı tartışılır hale gelmiştir.

Yapılan değişikliklerin ana başlıkları

Gelişme ilkeleri içinde yer alan, "İlçeler itibarıyla, Bursa 2005 ve 2020 hedef yılı nüfus dengelerini bozacak noktasal sanayi, konut ve turizm kullanım kararlarının oluşturulması esastır" Maddesi ve buna bağlantılı bazı uygulamaya ilişkin hükümler

- Planlama alanlarında kırsal gelişme alanı oluşturulamaz hükmü,
- Planda planın genel ilkeleri doğrultusunda gelişmesi kısıtlanması dolayısıyla yeni nüfus ataması yapılmayan bölgeler de nüfus atamama ile ilgili hükümler,
- Bazı Planlama bölgelerindeki sanayi kriteri ile ilgili hükümler,
- Denetimle ilgili hükümler,
- Alt planlamalarla ilgili yönetimlerin sorumluluklarını belirleyen hükümler, değiştirilmiş bir kısmı da iptal edilmiştir.

2003 değişiklikleri

Bayındırlık ve İskan bakanlığı, 2002 yılındaki değişikliklerden sonra 2003 yılında da Bursa çevre düzeni planında belirlenen alt planlama alanlarında, bir defaya mahsus olmak üzere diyerek üst ölçekli planlar yapılmadan bazı alanlarda imar planı yapılması konusunda plan notları getirmiştir.

Ayrıca Bayındırlık ve İskan Bakanlığı aynı yıl içinde (2003 yılında), 1998’de Bursa Çevre düzeni planı olarak onayladığı planın adını “Bursa Metropolitan Alan Planı olarak” değiştirmiş plan hükümlerinde de yetki ve sorumluluklarda değişiklikler yapmış, imar kanununun 9. maddesine göre tekrar onaylamıştır (Bu Bakanlıklar arası yetki sorununu aşmak için yapılmış bir değişikliktir). Ancak Bakanlık bu konuda da hiçbir gerekçe göstermemiştir

4. Değerlendirme

Stratejik planlama, yeni bakış açıları getirebilen, yönlendirici olduğu kadar kısıtlayıcıda olabilen, hem yukardan aşağıya, hem de aşağıdan yukarıya işleyebilen bir süreçte orta ve uzun vadede sürekli güncelleştirilen bir planlama öngörmektedir. Plan belgesi süreç içinde sadece bir çıktıdır. Esas olan, amacın, ilkelerin ve stratejilerin oluşturulması, uygulama, denetimin sağlanmasıdır. Yapılan işin sonuçlarını almak, değerlendirmek onları sürekli izleyerek günün koşullarına uymayan kararları iptal etmek stratejik planlamanın esasını oluşturmaktadır.

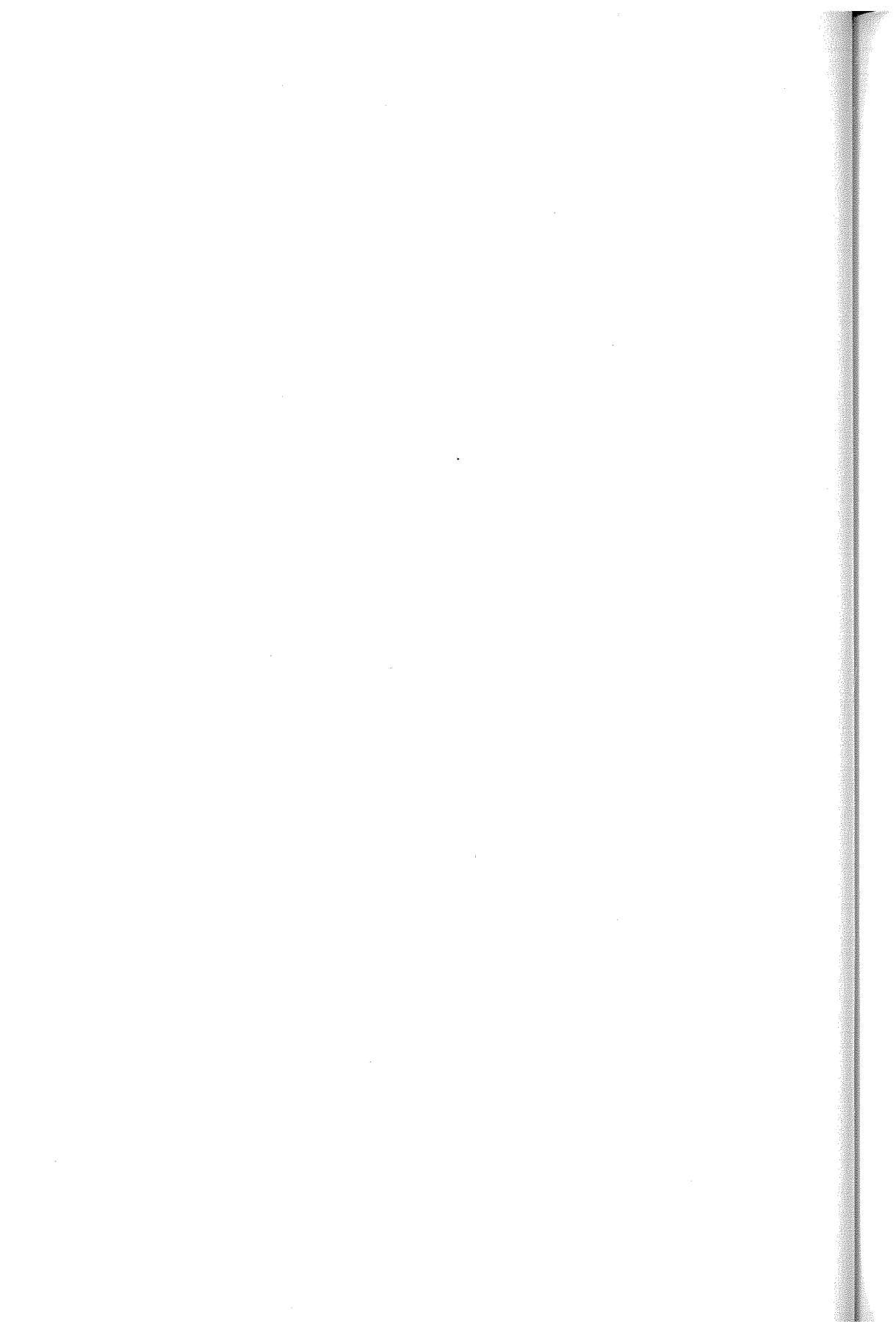
Başlangıçta belirtildiği, Bursa gibi sorunları giderek karmaşıklaşan bir kentte artık klasik bir planlama ile, imarlaşma mantığı içinde sorunları çözmek mümkün değildir. Bu nedenle strateji planı kavramı içinde oluşan, yerel ölçekte katılımcılığın esas alındığı Bursa strateji planı, Türkiye için önemli bir örnektir.

Ancak yasal sistemde, ülke planlama sisteminde kendi yerini bulamaması, kendine kurumsal bir yapı oluşturamaması, bölgesel, ulusal kararlar ve devletin yatırım programlarıyla desteklenmemesi, merkezi idarece genel ilkeler dışında yapılan değişiklikler nedeniyle istenilen hedefe ulaşamamıştır.

Ulusal ve Bölgesel verileri de dikkate alarak hazırlanan bu tür yerel çalışmaların bir sisteme oturabilmesi için, mutlaka yeni mekanizmalar geliştirilmesi gereklidir. Özellikle üst ölçekte bölgesel, metropolitan planlama sistemi tamamen boşluktur. Bu boşluk

içinde, imar planları üst ölçekli kararlara referans vermeden, bütünlük kavramı düşünülmeden, parçacı, sadece imarlaşma yaklaşımlarıyla oluşmaktadır ve bu sistem sorunları çözülemez duruma getirmiştir.

Bölge ve metropoliten planların örgütsel boyutu ve planlama sistemi, planlamada planların kademeliği birlikteliği, Bakanlıkların yetki paylaşımı kavgası dışında, gerçek bir planlama sistemiyle yeniden düzenlenmelidir. Bu konuda yerel örnekler, bilgi birikimi, araştırmalar, yazılmış raporlar, deneyimler, Avrupa uygulamaları var. Sadece hep birlikte bunu yapmayı gerçekten istememiz yeterli.

PAYLAŞTIRMA - MEKAN ÜRETME İKİLEMİNDE KAYBOLAN KENTLER

M. CAĞLAR MEŞHUR - RAHMİ ERDEM

GİRİŞ

Ülkemizde, kent plancısının; “sosyal, kültürel, ekonomik ve mekansal etmenlerin göz önünde bulundurularak kentlerin fiziki gelişmelerinin biçimlenmesine yön verme” (Keleş; 1993) şeklinde tanımlanan kent planlama süreci içerisindeki rolü, çoğu zaman, sadece “imar planı çizimi” basitliğine indirgenmektedir. Plancının, kentsel yapının oluşturulması ve mülkiyetin biçimine yönelik olarak dönüştürülmesi sürecindeki bu etkisizliği (Günay; 1997), planlarla birlikte oluşa(maya)n kentsel çevreler açısından ortaya çıkan sorunların temel nedenlerinden biridir. Bu yapıya, kent planlarının uygulanması sürecinde kullanılan yöntemlerin, yasal, yönetsel ve teknik açıdan içerdiği yetersizlikler de eklendiğinde, sorun daha da derinleşmektedir.

Planlama-Uygulama İlişkisi

Planlama sürecinin, “sistemde değişme, eylem veya uygulama” diye tariflenebilecek (Gök;1974) aşamasına kadar olan diğer tüm aşamalarında, büyük ölçüde kent plancısının hakim olduğu bir yapı söz konusudur. Ancak, bu aşamalardan sonra başlayan uygulama sürecinin, plancı dışındaki bazı meslek gruplarının da hareket alanı olması bağlamında, planlama-uygulama ilişkisi birçok tartışmaya konu olmuştur ve olmaktadır. Bu tartışma bağlamında, kent plancılarının ve diğer meslek gruplarının –özellikle de harita mühendislerinin- uygulama” aşamasına olan bakış açısı, çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Meslek gruplarının uygulama sürecine olan bakış açısı ciddi anlamda farklılaşmaktadır. Bir tarafta, uygulamanın planlama sürecine dahil edilmemesi gerektiğini, dahil edildiğinde bunun düşünsel anlamda planlamayı sığlaştıracağını savunan ve çoğu zaman biz plancılar tarafından savunulan bir düşüncenin varlığı söz konusudur. Diğer tarafta ise uygulama sürecini kutsayan(!) ve planlamanın düşünsel boyutunu göz ardı eder biçimde, “*planların uygulanmasının, hazırlanmasından önemli olduğunu, planın ancak uygulandığı zaman amacını gerçekleştireceğini*” savunan bir düşünce hakimdir. Her ne kadar, dile getirilen iki farklı düşünce olsa da, uygulama sürecini büyük ölçüde (planların yozlaştırılması pahasına) ikinci yaklaşımın yönlendirdiğini söylemek hiç de zor değildir.

Bugünkü “imarçılık” anlayışımız içerisinde, imar planlarının üretilmesi sonrasında başlayan uygulama sürecini, (veya kentsel çevrenin, mekanların oluşumunu) kadastro parsellerinden kamusal alanlar için yapılan terkler, kalan miktarı da imar mevzuatının öngördüğü en alt sınırlarda imar parseline dönüştürme olarak algılayan “mekanik” anlayışın varlığı, uygulama sürecinin, planlamanın düşünsel boyutunun önüne geçtiğinin en somut göstergesidir. Bu yaklaşımın, kent plancıları açısından sorgulanması gerektiği dü-

şünülen boyutu ise, uygulama yöntemlerinin tariflenmeye çalışılan mekanik yaklaşımından; bireyler arası, nesnelere arası, ayrıca bireylerle nesnelere arası ilişki ve mesafeleri tanımlayan, bu tanımlamanın getirdiği, sosyal, kültürel, fiziksel ve psikolojik değerleri de içeren “kentsel mekan” kavramının (Rapoport;1977) oluşumuna katkı beklemenin, hayalci, hayalciliğin de ötesinde safça bir davranış olduğudur.

Bu çerçevede, çalışmanın temel kurgusu, mekanın içerdiği değerleri göz ardı eden anlayışın uzantısı olarak ortaya çıkan kentsel çevrelerin, niteliksizliğini veya sıradanlığını algılayabilmek açısından, 3.boyutta gelişen fiziki çevrelerden çok, bu yapıyı ortaya çıkaran süreçleri irdelemenin daha anlamlı olduğu düşüncesi üzerine temellenmektedir. “Mekan organizasyonunun”, kentsel gelişme ve dönüşüm süreci içerisinde, fiziki anlamda ortaya çıkan şekiller, materyaller ve ilişkilerden çok, kentsel yapının ortaya çıkmasına altlık oluşturan bir süreç olduğu savunusu da (Rapoport;1977) bu düşüncüyü desteklemektedir.

Kent Planlarını Uygulama Yöntemleri

Kent planlarının üretilmesi sonrasında başlayan uygulama sürecinde, temelde “taşınmaz sahiplerinin isteğine bağlı olan veya istekleri dışında yapılan uygulamalar” şeklinde ifade edilebilecek iki farklı yapının varlığı söz konusudur. İmar Yasası'nın 15 ve 16.maddeleri gereğince yapılan uygulamalar (ayırma-birleştirme), yola terk, yoldan ihdas ve sınır düzeltilmesi yöntemleri taşınmaz sahiplerinin istekleri doğrultusunda; kamulaştırma ve arazi-arsa düzenlemesi yöntemleri ise taşınmaz sahiplerinin isteklerine bağlı olmaksızın yapılan uygulamaları oluşturmaktadır. Taşınmaz sahiplerinin isteği doğrultusunda yapılan uygulamaların tümünün ciddi hakçalık sorunları içermesi ve parsel bazında ortaya konan parçacı yaklaşımlar açısından da plan bütünlüğünü bozucu nitelikte olması; kamulaştırma yönteminin ise mülkiyet hakkının özüne dokunan ve bu hakkı ortadan kaldıran bir işlem olması ile birlikte kamu açısından uzun, pahalı ve eşitsizlikler yaratan niteliği (Köktürk;1997) (temelde içerdiği bazı sorun ve yetersizliklere rağmen), arazi ve arsa düzenlemesi yöntemini, diğer tüm uygulama yöntemlerine göre, hem planları bütüncül biçimde uygulama olanağı sunması, hem de kamusal alanların oluşumunda (göreceli olarak) hakça katılım sağlaması açısından, çok daha kabul edilebilir hale getirmektedir.

Arazi ve Arsa Düzenlemesi

Çalışmanın temel konusunu oluşturan arazi ve arsa düzenlemesi yöntemi, her ne kadar diğer yöntemlere göre daha kabul edilebilir yaklaşımlar içerse de, “kentsel mekan oluşumuna” katkı sağlamaktan çok, kadastral araziden kentsel arsaya dönüşen alanların sorunsuz(!) biçimde paylaşımını hedefleyen bir yaklaşımı içermektedir. Zaten, mevcut yapı içerisinde, teknik ve yasal anlamda bir “harita mühendisliği” (!) sorunsalı olarak kabul edilen arazi ve arsa düzenlemesi (yaygın adı ile 18.madde uygulaması veya hamur kuralı) yöntemine ilişkin temel sorun da, kentsel mekan oluşumuna büyük ölçüde yön veren uygulama sürecinin, tümüyle bir “paylaşım” problemi biçiminde algılanmasıdır.

Arazi ve arsa düzenlemesi süreci içerisinde rol alan (ve zaten mevcut süreçte yasal açıdan müellif kabul edilen) harita mühendislerine yöneltilen; “Başarılı bir uygulama sürecini nasıl tariflersiniz veya arazi ve arsa düzenlemesi sürecine ilişkin performans kriterleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar, ortaya konan “paylaşım” problemini somutlaştırmak açısından önemlidir. Söz konusu soruya;

- Düzenleme sınırı, olanaklı olduğu ölçüde küçük tutulan,
- Olabildiğince çabuk uygulanan,
- Hissersiz parsel üretilen, hisseli parsel üretilmişse de hissedar sayısı minimum düzeyde tutulan (ki bu aslında imar mevzuatının öngördüğü minimum sınırlarda parsel üretmek anlamına da gelmektedir) ve
- Taşınmaz sahiplerince kabul gören

uygulamalar başarılı olarak değerlendirilebilir şeklindeki cevaplar, sürecin mekan üretmekten çok bir paylaşım sorunu olarak algılandığının somut bir göstergesidir. Aslında, ortaya konan diğer üç cevabı da kapsayan temel yaklaşım, her koşulda hissersiz (tam) imar parsel üretme düşüncesidir. Oluşacak kentsel çevre açısından kaygı taşımayan, kentsel toprağın cephe ve derinlik anlamında paylaşımı üzerine temellenen bu yaklaşımın, “paylaştırma” felsefesinin belirgin bir açılımı olduğu düşünülmektedir.

Konya Kentinden İki Uygulama Örneği

Konya Kenti mücavir alanında yapılmış uygulamalardan seçilen iki örnek, hem planlama ve uygulama aşamalarının birbirinden tümüyle kopuk olduğunu vurgulama, hem de ortaya konan “paylaştırma” yaklaşımını nitelendirme adına önemli bulunmaktadır.

Örneklerden ilki, Selçuklu İlçesi sınırları içerisinde yapılan bir uygulamaya ilişkindir. Kentin kuzeyinde, yeni otopark alanı, fuar alanı ve Konya'nın en büyük alışveriş merkezinin bulunduğu alanlarla çevrelenen ve YENİKENT şeklinde nitelendirilen bölge içerisinde yapılan düzenlemeye ilişkin plan ve parselasyon verileri Şekil 1a ve 1b'de ortaya konmaktadır.

27.11.1998 tarihinde onaylanan imar planının (Şekil 1a) dayanak oluşturduğu 19.8.1999 tarihli arazi ve arsa düzenlemesinde (Şekil 1b) ortaya konan yaklaşım, “her koşulda müstakil imar parseli üretme” (başka bir anlatımla kent toprağını iki boyutta paylaşırma) çabasına ilişkin somut örnekleri içermektedir.

Yapı adaları ve imar parsellerine ilişkin verilerin yer aldığı tablodan da (Tablo 1) görülebileceği gibi, aynı yapılaşma koşullarına sahip yapı adalarında oluşan parsellerin, büyüklük açısından birbirinden ciddi anlamda farklılaşması (hatta aynı ada içerisindeki imar parsellerinin büyük farklılıklar içermesi) ortaya konmaya çalışılan yaklaşımı açık bir biçimde nitelendirmektedir. Ayrıca oluşan imar parsellerden bazılarının şekli, nitelikli mekan ve yapı arayışından çok sorunsuz (!) paylaşımın hedeflendiğini göstermektedir.

m² ile 1087 m² arasında değişen 26 imar parseli verilmiş olması bu yaklaşıma ilişkin en çarpıcı örnektir.

Tablo 1. İmar Parsellerine İlişkin Ada ve Parsel Büyüklüğü Verileri (Selçuklu)

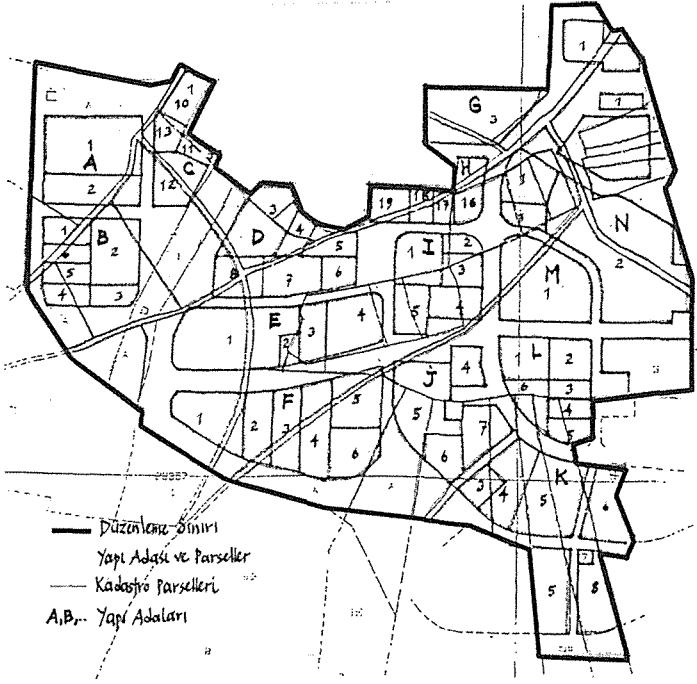
Ada	Parsel	Büyüklük (m ²)	Ada	Parsel	Büyüklük (m ²)	Ada	Parsel	Büyüklük (m ²)
A	1	6792	F	1	3775	K	3	1257
	2	3451		2	2384		4	5118
B	1	1549		3	2737		L	5
	2	3854		4	3220	1		2464
	3	1100		5	3377	2		1950
	4	1200		6	2704	3		877
	5	1100	G	CAMİ	CAMİ	4		899
	6	1085	16	2136	5	1136		
C	10	2110	H	17	950	M	6	1906
	11	732		18	1000		1	7694
	12	2669		19	1821	N	1	2696
	13	1125	I	1	2806		2	14415
D	3	4673	2	829	3	1222		
	4	1064	3	1560				
	5	1528	4	1993				
	6	1250	5	1893				
	7	2669	J	4	1519			
	8	2331		5	5073			
E	1	7181		6	1756			
	2	704	7	2395				
	3	2718						
	4	3579						

Ortaya konan örnekler ışığında somutlaştırılmaya çalışılan ve “paylaştırma” yaklaşımı ile ortaya çıkan düzenlemelerin, kent plancıları açısından en kabul edilemez (daha açık bir ifade ile vahim) tarafı ise, söz konusu düzenlemelerin, kent planlarını eleştirme aracı olarak da kullanılmasıdır. Bu anlayış içerisinde dile getirilen;

- “Kent plancıları düzgün (düzgünle kastedilen kolay paylaştırılabilir) yapı adaları çizsin ki, planlar kolay uygulansın” veya,
- “Bizler plancılara plan çizmesini öğretiyoruz. Bu doğrultuda yapı adalarını dik-dörtgen çiziyorlar” (!)

şeklindeki trajikomik yaklaşımlar, arazi ve arsa düzenlemelerinin bir plan uygulama yönteminden (kabul edilemez bir biçimde) daha fazla anlamlar yüklediğini göstermektedir.

Şekil 1b. Arazi ve Arsa Düzenlemesine İlişkin Parselasyon Planı (Selçuklu)

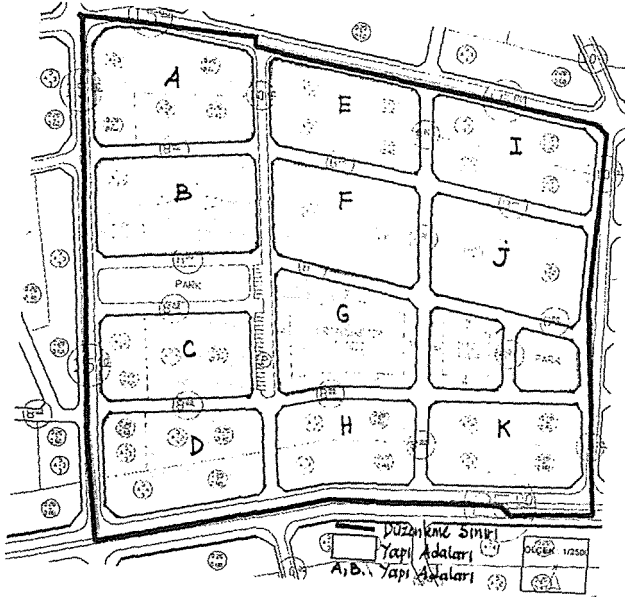

Jeodezi ve fotogrametri mühendisliği anabilim dalında yapılmış, “Türkiye’de Yapılan İmar Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Konya Örneği” (Özen;1997) adlı yüksek lisans tezinde yer alan ifadeler yukarıdaki yaklaşımın akademik bir dille açılımını yapmaktadır. Söz konusu çalışmada;

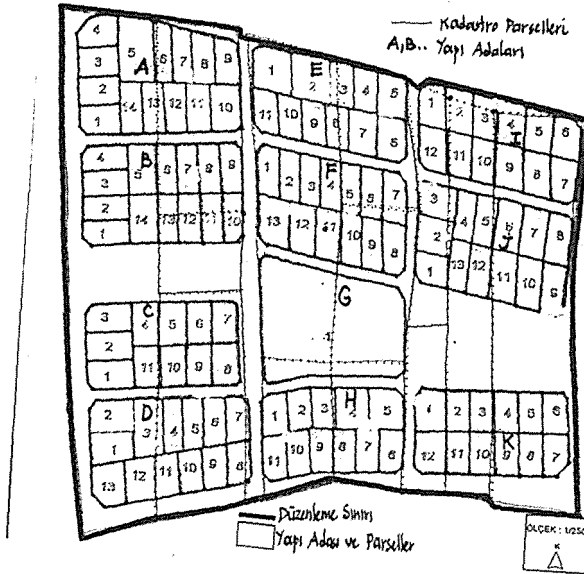
“İmar planlarının uygulanmasında, imar adalarının gereğinden (!) fazla geniş olması, ada şekillerinin düzgün olmayışı gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. İmar adalarının genişliği yaklaşık 75-80 m. civarında olabilmektedir. Böyle bir imar adası ada ayırma çizgisi ile ikiye bölünse de, ayrık nizamda köşebaşı parselinde cephe genişliği 16 m., parsel derinliği 40 m. olan bir parselin alanı 640 m²’dir. Ada içindeki diğer parsellerde ise 560 m² alanlı parseller üretilmesi gerekir. Kadastro parsellerinin küçük olduğu uygulama bölgelerinde, parselasyon sırasında bu büyüklükte müstakil imar parseli verilememektedir. Hisseli parselin ise birçok zorluklar getirdiği bilinmektedir”

şeklinde yer alan ifadeler, hem uygulamanın planlamayı eleştirme aracı olarak kullanıldığını, hem de sürecin büyük oranda “müstakil imar parseli üretme” şeklinde algılandığını göstermektedir.

Şekil 2a. Arazi ve Arsa Düzenlemesine Dayanak Oluşturan İmar Planı (Karataş)

Şekil 2b. Arazi ve Arsa Düzenlemesine Dayanak Oluşturan İmar Planı (Karataş)

Tablo 2. İmar Parsellerine İlişkin Ada ve Parsel Büyüklüğü Verileri (Karatay)

Ada	Parsel	Büyüklük (m ²)	Ada	Parsel	Büyüklük (m ²)	Ada	Parsel	Büyüklük (m ²)	
A	1	587	D	4	501	H	8	500	
	2	587		5	500		9	500	
	3	587		6	512		10	500	
	4	586		7	512		11	500	
	5	1087		8	512	I	1	597	
	6	545		9	513		2	571	
	7	545		10	513		3	500	
	8	545		11	513		4	594	
	9	545		12	633		5	594	
	10	652		13	650		6	595	
	11	540		E	1		800	7	591
	12	541			2		800	8	591
	13	540			3		512	9	591
	14	540	4		512		10	500	
B	1	571	5	616	J	11	572		
	2	571	6	620		12	610		
	3	571	7	619		1	500		
	4	571	8	500		2	647		
	5	694	9	500		3	648		
	6	520	10	500		4	520		
	7	520	11	500		5	521		
	8	520	F	1		540	6	639	
	9	555		2		500	7	640	
	10	520		3		500	8	639	
	11	510		4		500	9	640	
	12	510		5		530	10	640	
	13	510		6		530	11	639	
	14	668		7	560	12	545		
C	1	625	8	560	K	13	500		
	2	625	9	530		1	636		
	3	624	10	530		2	504		
	4	560	11	650		3	504		
	5	618	12	651		4	503		
	6	518	13	736		5	503		
	7	566	G	EĞİTİM		EĞİTİM	6	503	
	8	565		H		1	512	7	514
	9	519	2			500	8	514	
	10	500	3			500	9	514	
	11	559	4		691	10	515		
D	1	650	5		692	11	515		
	2	650	6		500	12	650		
	3	821	7		500				

Son Birkaç Söz

Çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı temel sorun, planların üretilmesi sonrasında başlayan uygulama sürecinin tümüyle bir “paylaşım-paylaştırma” sorunsalı biçiminde algılanmasıdır. Ancak, bu yaklaşım içerisinde oluşan fiziki çevrelerin yaşadığı nitelik sorununu, bir meslek grubun varlığı ile açıklamaya çalışmanın, çözüm üretici bir tutum olmadığı da açıktır. Zira, esas problem, Arazi ve Arsa Düzenlemesi Yönetmeliği'nin, uygulama sürecini kolaylaştırma (veya çabuklaştırma) adına, nitelikli kentsel mekan üretmekten çok, “müstakil imar parseli üretme”yi temel alan yaklaşımları içermesidir. Daha açık bir anlatımla, Yönetmeliğin tanımladığı uygulama süreci, bir kent plancısı veya mimardan çok, harita mühendisinin varlığını tariflemektedir.

Aslında, bu tartışmanın mülkiyet kavramına olan bakış açımızdan soyutlanması da olanaklı değildir. Zaten planlarla oluşan değer artışlarını büyük ölçüde kontrolü altında tutan taşınmaz sahiplerinin, planları bütüncül anlamda uygulama ve nitelikli kent mekanları üretme sürecini zorlayacak nitelikte haklara sahip olması, daha açık bir anlatımla, mülkiyet hakkının planlamanın yozlaştırılması pahasına korunması bir diğer temel sorundur. Bu anlamda, mülkiyetin çözümüne yönelik alternatifler üretmek yerine, mülkiyetin zeminde, iki boyutlu çözülmesi tercih edildiğinde, oluşan çevreler açısından yaşanan “nitelik” sorununu, meslek grupları veya kişilerin ortaya çıkardığı ürünlerden çok, bu ürünleri ortaya çıkaran süreçlerde aramanın daha anlamlı olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Günay, B. 1997, Kentsel Tasarım Kültürü ve Yaratıcılığın Sınırları, Planlama, sayı:16, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları, Ankara.

Gök, T. 1974, Şehir Planlama Süreci, Kuramsal Bir İnceleme, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Ders Notları Dizisi, No:2, Ankara.

Keleş, R. 1993, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Köktürk, E. 1997, İmar Plan Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Kavramlaşma, 6.Harita Kurultayı, TMMOB Harita Mühendisleri Odası, Ankara.

Özen, H. 1997, Türkiye’de Yapılan İmar Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeodezi ve Fotogrametri Anabilim Dalı, Konya.

Rapoport, A. 1977, Human Aspects of Urban Form, Toward A Man-Environment Approach to Urban Form and Design, Pergamon Press Ltd., Oxford, England.

KENT PLANLAMADA ÇOK KATMANLI ARAZİ KULLANIM KARARLARI İLE “COMPACT” KENT FORMU ARAYIŞI

TANKUT GÖKÇEN

Doğal nüfus artışı ile birlikte, sanayileşme, yeni iş olanakları, şehirseller alanlarda ortaya çıkan yaşam kolaylıkları, toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması, kırsal alanlardan kentlere ve kentler arası göçlerin hızla büyümelerine neden olmuştur. (Tura-bi,1988) 1997 Nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye toplam nüfusu 62.810.111 iken bununun 40.630.435 ini kent nüfusu, 22.179.676 sını ise kır nüfusu oluşturmaktadır. 1990-1997 yılları arasında %15,08 lik yıllık nüfus artış oranı, İl ve İlçelerde %28,27, kır nüfusunda %6,57'dir. (www.die.gov.tr) Bu oranlarında açıkça ortaya koyduğu gibi kentsel nüfusun artışı, yıllık nüfus artış oranınının 13 puan yukarisindedir.

Kentsel alanlardaki bu nüfus artış oranı birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Kırsal alandan kente göç edenler kentlerde hızlı bir gecekondulaşma olgusu meydana getirmiş, kentlerdeki yaşam kalitesi düşmeye başlamış ve her geçen gün düşmeye devam etmektedir. Günümüz kentlerinde ortaya çıkan bu kötüye gidiş ulaşım olanaklarının iyileşmesi beraberinde mobilitenin artmış olması ile kentlerde trafik sıkışıklığı, artan gürültü ve hava kirliliği, yeşil ve rekreasyon alanlarının giderek azalması, sosyal, kültürel ve teknik altyapı imkanlarının yetersizleşmesi ile kendini göstermektedir.(Ray,1998). Çoğu zaman bu sorunlar kontrol edilemez boyutlara gelmiş ve sonuç olarak çevresel kalitenin giderek bozulması, insanların rahat ve konfor içinde yaşamlarını engelleyen ve hatta insan sağlığını tehdit eder boyutlara varmasına kadar ulaşmıştır.(Dumisevic,1999)

Kullanıcı ile dost olmayan yaşam çevrelerinin kötü etkilerinin ortadan kaldırılması veya minimuma indirilmesi, yaşam kalitesinin artırılarak sağlıklı yaşam çevrelerinin oluşturulması, çevresel bozulmanın kötü etkilerinin ortadan kaldırılması hala çözüm bekleyen sorunlar olarak geçerliliğini korumaktadır. Bu sorunların çözümünün ne olacağına veya ne tür yöntemlerin geliştirilmesi gerekliliğine dair çalışmalar kent yöneticileri, proje üreticiler ve uygulayıcılar tarafından araştırılmaktadır. Sorunlara cevap olarak kent mekanlarının tekrar şekillendirilmesi veya mevcut sorunların çözüm yöntemlerinin değiştirilmesini gerekli kılan yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir.

Yukarıda bahsedilen sorunlara ilave olarak insan topluluklarının sağlıklı ve kaliteli yaşam çevrelerinde yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli ve şart olan ve kentsel arsa tanımında yer alan kentsel teknik altyapının temini de günümüzde özellikle ülkemizde finans, proje üretim, yapım, bakım ve işletim aşamalarındaki yetersizlikler ve koordinasyon eksiklikleri nedeniyle sorun olmaya devam etmektedir.

Zaten ülkemizde, sınırlı ekonomik koşullar, eksik malzeme kullanımı, projelendirilme hataları, nitelikli eleman sayısını yetersiz oluşu, hazırlanan imar planlarını revizyona uğraması, kontrolsüz kentleşme sonucu ortaya çıkan gecekondular ve yoğunluk art-

tırımı zaten kıt olan kent kaynaklarına kısa zamanda pek çok insanın ortak olmasına, kentin tüm hizmetlerinden aynı anda yararlanmak istemelerine yol açmakta, böylelikle altyapı yatırımlarının ekonomik ömrünü oldukça kısaltmakta ve yeni yatırım kararlarını gerekli kılmaktadır.

Bu yapı içerisinde altyapı projelerinin hazırlanması, yapımı ve işletilmesi büyük harca- ma ve yatırıma neden olduğundan, ülkemizde yaşanan ve hala devam etmekte olan ekon- omik kriz nedeniyle gündeme gelen genelde enflasyonla mücadele adı altında devletin küçülmesi, kamu harcamalarında kısıntı, yolsuzlukla mücadele, vs. diye devam eden ta- sarruf önlemlerinin bir parçasıda altyapı yatırımlarının ekonomik ve etkin kılınması ol- malıdır. Kaynakların doğru kullanımı adına yerleşme alanının kullanım amacına göre saptanması, yerleşmedeki kullanıma göre teknik altyapının yeter derecede ölçülendiril- miş ve belli standartlara oturtulmuş olması gerekmektedir.(Turabi,1998)

Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin popüler bir kavram olduğu, gerekliliğinin ve önemi- nin giderek artmaya başladığı günümüzde kıt olan kaynakların etkin kullanımı adına; kent planlama süreci ile kentsel teknik altyapı planlamasının beraber ve eşgüdüm içinde planlanması gerekliliği akademik tartışma platformlarında dile getirilmektedir. Bu kap- samda, üretilen kent planları ile altyapı planlarının üretilmesinde minimum kaynak kul- lanımı dolayısı ile maliyetlerin düşürülüp, maksimum yararın sağlanması varılmak iste- nen temel amaç olmalıdır. Özellikle ülkemizde kentsel alanlarda her geçen gün artan kentsel, ekonomik ve sosyal yetersizlikler, servis sağlayıcı olan devletin birimleri arasın- daki koordinasyon eksikliği, yetkiyi paylaşmadaki egoist yaklaşımlar, kurumlar arası ya- tırım planlarının örtüşmemesi ve en önemlisi ekonomik kriz ortamında kamu yatırımla- rındaki kısıntılar konunun önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Bu güne kadar uygulanan geleneksel planlama teknikleri mevcut arazi parçalarının kul- lanım kararlarını, yoğunluklarını ve ulaşım kararlarını göz önünde tutarak kentlerin ya- da kent parçalarının gelişmelerini yönlendirmiştir. Fakat bu arazi kullanım kararlarının ihtiyacı olan fiziksel altyapı yatırımlarının mevcut yapılaşmış alanda ve yeni gelişme alanlarında maliyeti, arazi kullanım kararlarına uygunluğu, toplam maliyete getirdiği ek maliyetin tespiti bugüne kadar hep ihmal edilmiş hatta hiç göz önünde bulundurulma- mıştır. Altyapı kararları, imar planı kararlarından ve uygulayıcılarından bağımsız bir bi- çimde oluşturulmakta ve zaman içinde yeterliliklerini kaybeder duruma gelmektedirler. Bunda yukarıda bahsedilen sebeplerin dışında kentlerin plansız ve kontrolsüz gelişimin rolü büyüktür. Ekolojik ve sürdürülebilir planlamanın popüler kavramlar olduğu günü- müzde mevcut imar planı kararları dışında geliştirilecek olan alanlar mevcut altyapının göz ardı edildiği, bu altyapının güncelleştirilmesinin meydana getirdiği maliyetin ekon- omik olup olmadığının tespitinin yapılmamasından kaynaklanan ve böylelikle kaynakla- rın doğru kullanımı adına yanlış kararların üretildiği bir süreç haline dönüşmektedir. Bu anlayışı yenebilmek, daha verimli çalışan kentsel altyapı kullanımlarını sağlanması ve sonuç olarak yaşam kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla kentlerin işleyişini insan vücudu- na benzetirsek daha fazla anatomi okuma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.(Bexter,1995) Kimi görüşe göre sürdürülebilir altyapı planlaması, mevcut sistemde aksayan yönlerin ufak tefek düzeltmelerle halledilebileceğini savunurken, kimilerine göre yeni prensiple-

re dayalı yeni sistemler ile eski sistem gözardı edilerek halledilebileceğini savunmaktadır.(Balslev, Elle, 2000)

Kentsel yaşamın oluşumu sürecinde bir yerleşim alanının iskana açılabilmesi ve iskan sonrası bireylerin daha iyi ve sağlıklı ortamlarda yaşamaları için gerekli olan araç, gereç ve donatılar şeklinde tanımlanan; teknik, sosyo-kültürel ve özel altyapı olarak sınıflandırılan kentsel altyapı (Evren, 2000), kentsel teknik altyapı kalemının yapısı gereği kent yolları altında ve boyunca yer almaktadır. İngiltere’de kent yollarının esas kullanım amacının belirlenmesi ve sorgulanması, oldukça kısıtlı olan bu kent mekanları üzerinde giderek artan baskılara cevap aranması son zamanlarda gündemde yer almaktadır. Kent yolları üzerinde tartışılan ve çelişki olarak tariflenen düşünce şöyle tanımlanmaktadır.

- Kent yolları, üzerinde mal, insan ve servislerin sağlandığı yüzeyler, yani koridorlar mıdır? Yoksa,
- Oldukça karmaşık bir yapı gösteren enerji, su, iletişim, atık ve kanalizasyon iletim hatları için gerekli olan kablo, boru ve tünellerin yerleştiği mekanlar mıdır?

Bir yandan artan trafik yükü, yayalaştırma çalışmaları, yeni toplu ulaşım tipleri ve güzergah tayinleri, diğer yandan her geçen gün teknolojik gelişmelerle çeşitlilik gösteren ve sürekli yapım, yenileme ve bakım amaçlı kazılıp durulan kentsel yollar üzerinde giderek artan bir baskı oluşmaktadır. Günümüzde kentsel altyapı üzerindeki çalışmalar genellikle teknik, ekonometrik ve mühendislik perspektifli yaklaşımlar olurken, kentler ve teknik altyapı şebekesi arasındaki sosyal, ekonomik ve politik ilişkiler gözardı edilmiştir. Altyapının kendi teknik özellik ve gerekliliğinden dolayı yaya ve taşıt yolları altına gömülmesi, yapım ve bakım problemlerini ortaya çıkarmış, hatta bunun yanı sıra, kentsel yaşamın gereği olan yeni servisleri bu kısıtlı mekanlarda çözmek giderek zorlaşmaya başlamıştır. Ayrıca toprak altına gömülen bu yatırımlar maliyet ve kaynak açısından oldukça yüksek bedellere sahip olması nedeniyle sözkonusu servislerin yapım, bakım ve onarım aşamasında mevcut problemlerin çözümüne yönelik yeni yaklaşımlar ve teknikler arayışlarına başlanmıştır. Altyapı maliyetlerine dair bir örnek vermek gerekirse; İngiltere’de toprak altına gömülen bu servisler uç uca eklense dünya çevresini 45 kez dönecek uzunluğa sahiptir. Hanehalkı başına 1983 fiyatları ile 1650 sterlin (sadece parsel bağlantı maliyeti olarak), toplamda ise 27 milyar sterlin maliyetine sahip oldukları belirtilmektedir. Bu ekonomik maliyetlere ilave olarak sosyal maliyetler ile beraber trafik sıkışıklığının yarattığı gecikmeler, çevresel kirlenme, yaya ve taşıtların maruz kaldığı tehlikelerin maliyeti ise ekonomik açıdan incelendiğinde 15 milyar sterlin olarak hesaplanmıştır. Bunlara ilave olarak insan sağlığı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkiler, yeşil alanların tahribi, engelli insanların hareket kabiliyetlerinin kısıtlanması da bütün bu maliyetlere eklenmelidir. (Marvin, Slater, 1997)

Kent planlama süreci ile kentsel teknik altyapı planlarının hazırlanması sürecinde özellikle altyapı yatırımları adına minimum kaynak kullanımı ile maksimum yararın sağlanmasında üzerinde tartışılan konu kentleri mümkün olduğunca "Compact" hale getirmek olacaktır. Yoğunluk artımı ile sağlanan "Compact" kent formu ile altyapı adına öncelikle kent içi yol şebekesinin önemli ölçüde kısılması ile altyapı donatı miktarı, yani tek-

nik altyapı maliyeti düşecektir. “Compact” kent formuna ulaşmada kullanılacak yöntem ise çok katmanlı arazi kullanım kararları ile zeminaltı kullanımının artırılması, ve dolaşısıyla da yoğunluk artışı şeklinde olacaktır. Burada üzerinde durulması gereken konular mülkiyet kavramı ve kapsamı ile zemin altı kullanımına uygun arazi kullanım türleri olmalıdır.

Günümüz imar planları ile tariflenen yapılaşma biçimleri hangi arazi kullanım türü olursa olsun genellikle TAKS, KAKS, yada EMSAL verilerek ve yoldan kot alarak biçimlendirilen zemin üstü yapılaşmalardır. Bu tür yapılaşma ile beraber zemin üstünde katlar itibari ile çeşitli arazi kullanım kararları ve bunların kullanım yoğunluklarına karar verilmektedir. Taşınmaz mülkiyeti olarak tariflenen ve üzerindeki kullanım hakları imar planları ile şekillendirilen, mülkiyet sahibinin kentsel ve kırsal arazi üzerindeki kullanım hakları Medeni Kanununun 718. maddesinde taşınmaz mülkiyeti kavramı altında şu şekilde tanımlanmaktadır: “Arazi üzerindeki mülkiyet, kullanılmasında yarar olduğu ölçüde, üstündeki hava ve altındaki arz katmanlarını kapsar. Bu mülkiyetin kapsamına, yasal sınırlamalar saklı kalmak üzere, bitkiler ve kaynaklar da girer.” (Resmi Gazete 8 Aralık 2001, sayı:24607) Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere taşınmaz mülkiyeti, zemin altındaki mülkiyeti kapsasa da taşınmaz mülkiyetin sahiplerini zemin üstünde yapılaşmaya zorlanmaktadır. Böylelikle kendi parselleri üzerindeki kullanım hakları kısıtlanmış olmaktadır. Japonya’daki mülkiyet tanımı Türkiye’deki tanımla örtüşmesine rağmen zemin altına yerleştirilen altyapı donatıları ile metro güzargahları yol hatları boyunca yerleşmektedir. Ancak ülkemizdeki uygulamada metro inşaatları gibi zeminaltı kullanımları parsel sahiplerinin tapu kayıtlarına irtifak hakkı olarak dahi geçirilmemekle beraber; inşaat veya sonraki aşamalarda meydana gelen çeşitli zararlar (göçük, çatlak ...vs) nedeniyle mağdur olan tüzel ve özel kişiler haklarını dahi arayamamaktadırlar.

Her geçen gün nüfusu artan ve bu artan nüfusun ihtiyacı olan sosyal, ekonomik ve kültürel tesis alanları için arazi stoğuna ihtiyaç duyan kentlerin sınırları gün geçtikçe genişlemekte ve hatta giderek 1. Sınıf tarım topraklarına sıçramaktadır. Bu genişleme altyapı maliyetlerinden çevresel kirlenmeye, ulaşım maliyetlerinden sosyal problemlere kadar birçok problemi beraberinde getirmektedir. Bu noktada zeminaltında yerleşebilecek arazi kullanım kararlarının (günüşiğine ihtiyaç duymayan arazi kullanım kararlarının) tespit edilmesi, katlar itibariyle zemin altından başlayıp devam eden arazi kullanım şeması ile kentlerin yoğunluk artımı sonucu “compact” yapıya kavuşmaları bu kötü etkileri minimuma indirirken birçok avantajı da beraberinde getirecektir. Yurtdışındaki uygulamalara bakıldığında Montreal’de oluşturulan 30 km. uzunluğundaki zeminaltı yaya şebekesi ile metro güzargahları ve zeminüstü kullanımları ilişkilendirilerek zorlu iklim koşullarından korunma sağlanmış, toplu ulaşım zeminaltına alınarak trafik sıkışıklığı azaltılmış, gürültü seviyesi azaltılmış, yeşil alan miktarı artırılmış böylelikle mekan kullanımı etkinlik kazanmıştır. Ayrıca 1962 yılında inşaa edilen 47 katlı “Place Ville-Marie” binasının ofis katları zemin üstünde yer alırken zemin altına yerleştirilen kafeler, sinemalar, restoranlar, pasajlar ve rekreasyon kullanımları zeminaltında yerleşerek toplu ulaşım hatları ve birbirleri ile ilişkilendirilmiştir. Yüzyıllar boyunca deniz yüzeyinden kazanılan toprak parçalarının üzerine yerleşmeye çalışan Hollanda’daki uygulamalarda ise yoğunluk artımına gitmeden kent düşey hattı boyunca yapılan uygulamalarla zeminaltı ve ze-

minüstü arazi kullanımı ilişkileri artırılarak ve birbirleriyle entegre edilerek arazi kullanımını daha etkin kılınmıştır. Zeminaltına yerleştirilen bazı arazi kullanım kararları örneğin; sinema, müze, tiyatro, alışveriş merkezleri ve trafik altyapısı zemin üstünde sosyal ve rekreatif alanlara yer kazandırırken aynı zamanda kentin yaşam kalitesini de arttırmaktadır.

Bu noktada zeminaltı kullanımının ve kentlerin "compact" yapıya kavuşmasının getirdiği avantajlara ve dezavantajlara göz atacak olursak;

"COMPACT" KENT FORMUNUN AVANTAJLARI

Fiziksel Çevreye Ait

- Günlük ihtiyaçlara yakınlık,
- Ulaşım şebekesinin küçülmesi,
- Altyapı donatılarının kısalması,
- Yaya yollarının kullanımının artması,
- Doğaya yakınlık,
- Toplu taşımaya yakınlık ve kolay erişim,
- Araç bağımlılığının azalması,
- Genel erişilebilirliğin artması,
- Yeni teknolojinin yaygınlaşması (merkezi ısıtma...vs).

Ekonomik

- Tarım ve diğer kullanımlar için arazinin korunmuş olması,
- Ulaşımında enerji tüketiminin azalması,
- Binalarda enerji tüketiminin azalması,
- Etkin arazi kullanımı,
- İşe gidip gelme zamanının kısalması,
- Tasarım, yapım ve bakım zamanlarından kazanç,
- Kent merkezlerinin ekonomik çekiciliğinin artması,
- Etkin altyapı ve donatı temini.

Sosyal

- Sosyal etkileşimin artması,
- Yaş grupları arasındaki etkileşimin artması,
- Kentsel kimliğin belirgin hale gelmesi,
- Kamu binalarının kullanımının artması,
- Yaya hareketliliğinin cesaretlendirilmesi,
- Güvenlik hissinin gelişmesi,
- Düşük gelir seviyesindeki insanlar için sosyal adaletin artması,
- Acil durumlarda kısalan müdahale zamanı,
- Kamu mekanlarının canlılığının artması.

Sağlık

- Hava kirliliğinin azalması,
- Zorlu hava şartlarına karşı korunma.

Çevresel

- Arazi kullanımının azalması,
- Kentsel çevre kalitesinin artması,
- Araç bağımlılığının azalmasına bağlı olarak gaz emisyonunun da azalması,
- Yeşilin korunması.

Yukarıda sayılan avantajlarına rağmen “compact” kent formunun dezavantajlarında bulunmaktadır.

“COMPACT” KENT FORMUNUN DEZAVANTAJLARI

Fiziksel Çevreye Ait

- Yüksek yoğunluklu yapılaşmış çevre,
- Mahremiyetin azalması,
- Araç park alanlarının azalması,
- Kentsel açık alanların azalması,
- Konut alım gücünün azalması,
- Gürültü kirliliğinin artması.

Ekonomik

- Arazi fiyatlarının yoğunluk artmasından dolayı yükselmesi.

Sosyal

- Adaptasyon sorunu.

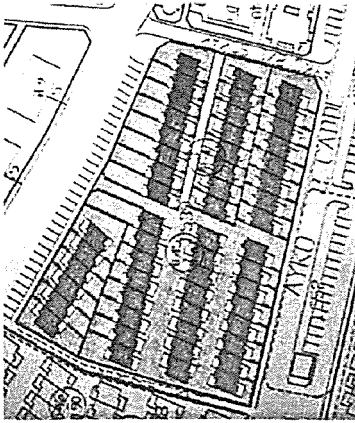
Sağlık

- Kentsel dış mekanlardaki gürültünün artması,
- Karbon miktarındaki artış.

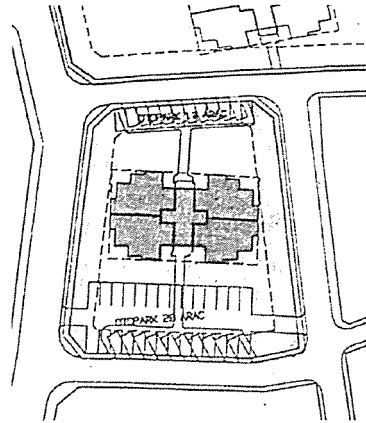
Çevresel

- Kentiçi Açık Yeşil alan miktarının azalması,
- Drenajın azalması,
- Konut alanları için havalandırma ve ışık problemlerinin artması,
- Konutlar için kimyasal riskin artması.

Şekil 1: Aydın AYKO mevki

Şekil 2: Aydın TORLAK mevki

Sadece "Compact" yapının beraberinde getirdiği dezavantajlar özellikle fiziksel çevreye dair olanlar zemin altı kullanımı ile minimuma indirilebilir. Örneğin yeşil alan ve otopark alan miktarındaki azalmalar zemin altı kullanımı ile hem telafi edilebilir hemde zemin üstü ile ilişkilendirilerek etkin hale getirilebilir. Ayrıca dezavantaj olarak belirtilen faktörlerin büyük bölümü gelişen teknoloji ve mühendislik çözümleri ile çözümlenebilir. Hatta kent yerleşik alanı içerisinde yer alan gün ışığına ihtiyaç duymayan arazi kullanım türlerinin zemin altında yerleşmesi ile yeşil alan ihtiyacını karşılanması düşünülebilir.

"Compact" kent formu ile beraber altyapı maliyetlerindeki azalmanın rakamsal olarak ortaya konulması amacı ile Aydın yerleşik alanında seçilen iki arazi parçasının ihtiyacı olan elektrik, su, kanalizasyon ve telekomünikasyon teknik altyapılarının maliyet karşılaştırmaları yapılmıştır. Her iki yapı adası birbirine yakın gelir seviyesine hitap eden konut birimlerinden oluşmaktadır. Ancak birinci yapı adasındaki (AYKO) yapılaşma 54 adet müstakil dublex biriminden oluşurken (Şekil-1) ikinci yapı adasındaki (TORLAK) yapılaşma ise herkatta 4 birim bulunan 13 katlı konut ve zemin kattaki 2 adet dükkandan nokta blok şeklinde oluşmaktadır (Şekil-2). Birinci alanda yoğunluk 239 kişi/ha iken ikinci alanda yoğunluk 606 kişi/ha dır.

Sadece 54 birimin yani $54 \times 4 = 216$ kişinin yaşadığı kent parçasında ortaya çıkan teknik altyapı maliyetleri aşağıdaki gibidir.

2000 yılı İller Bankası Birim Fiyatları ile yapılan hesaplamalar sonunda aynı sayıda insanın farklı yaşam çevrelerinde yaşaması sonucu ortaya çıkan altyapı maliyetlerinde beklendiği üzere nokta blok çözümünde ortaya çıkan toplam maliyetler müstakil dublex konut alanında çıkan maliyetlerden %100 oranında daha yüksektir. Telefon şebekesi altyapı maliyetleri %375 lik bir artış ile en yüksek artışı gerçekleştirirken en az artışı ise %75 lik artış ile elektrik şebekesi altyapısı gerçekleştirmiştir.

AYDIN Çalışma Alanı I- II- Toplam Altyapı Maliyetleri (TL)				
	Çalışma Alanı I- AYKO	Çalışma Alanı II- TORLAK	Toplam Maliyet	Artış Oranı(%)
Kanalizasyon	22.466.855.685	11.247.916.919	33.714.772.604	99.75
Su	3.862.844.236	2.151.718.856	6.014.563.092	79.54
Elektrik	5.389.731.700	3.077.869.900	8.467.601.600	75.13
Telefon	2.157.583.187	454.888.688	2.612.471.875	375.11
Toplam Maliyet	33.877.014.808	16.932.393.363	50.809.408.171	100.08

2000 Yılı İller Bankası Birim Fiyatları

Altyapının bu oldukça yüksek ekonomik, çevresel ve sosyal maliyetleri göz önüne alındığında kıt kaynakların etkin kullanımı adına teknik altyapının çözümü bir anlamda kent planlama kavramında yatmaktadır. Teknik altyapı planlaması, içerdiği bütün tesislerin birlikte tasarlandığı ve ilgili kurumlarca ortak yönlendirildiği (bilgi iletişimi, danışma, dayanışma, işbirliği, projelendirme ve uygulamada zaman, yetki ve malzeme maliyeti paylaşarak büyük oranda tasarruf sağlandığı) bir sistem içinde çözülebilirse ve bu sürece zeminaltı kullanımı ile beraber "compact" kent formu empoze edilmeye çalışılırsa, planlama ve koordinasyonun sağlanması sonucunda yeraltı tesislerindeki sorunlar ortadan kalkarak sağlıklı ve çağdaş kent mekanları yaratılmış olacak ve yaşam kalitesi yükseltilmiş olacaktır. Kent planlamanın disiplinler arası yapısı zaten böyle bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Bu noktada ülkemizde halen kullanılmakta olan yasal ve yönetsel çerçevenin bu söylemler ışığında tekrar gözden geçirilmesi, altyapıya ve zeminaltı yapılaşmasına dair yapılacak çalışmalar ile yapılaşma yelpazesinin daha da genişletilerek yeni vizyonlar elde edilmesi, kentleri sürekli bir yapım aşamasından kurtararak yaşam kalitesinin artırılmasını öncelikler arasına alarak bir an önce hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

Baxter, Alan, "Infrastructure and the life of Cities", Urban Design Quarterly, January 1995, issue 53

Durmisevic, Sanja, "The Future of Underground", Cities, vol:16, no:4, 1999

Erdin, Hilmi Evren, "Şehir Planlamada Su ve Kanalizasyon Sistemleri Proje Eşiklerinin Değerlendirilmesi (İzmir Büyükşehir Bütününde Bir Deneme)", D.E.Ü. Şehir ve Planlama Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2001

Golany, Gideon S., "Geo-Space Urban Design", John Wiley & Sons, Inc., New York 1996

Nielsen, Susanne Balslev, Elle Morten, "Assessing the Potential for Change in Urban Infrastructure System", Environmental Impact Assessment Review, vol:20, 2000

Ray, Kalyan, "Tunnels and Infrastructure for Metropolises: the Habitat Agenda Perspective", Tunneling and Underground Space Technology, vol:13, no:3, 1998

Simon Marvin and Simon Slater, "Urban Infrastructure: The Contemporary Conflict Between Roads and Utilities", Progress in Planning, Vol. 48, 1997

Turabi, Ayşe, "Kentsel Yerleşim Alanlarında Altyapı ve Üstyapı Oluşumunun Araştırılması", Balıkesir Üni., Fen Bilimleri Enst., İnşaat Müh. Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 1998

Urban Infrastructure: The Contemporary Conflict between Roads and Utilities", Progress in planning, 1997, vol: 48

www.die.gov.tr

VI. OTURUM ŞEHİRCİLİKTE REFORM: GÜNCEL TEMALAR

OTURUM BAŞKANI: H. ÇAĞATAY KESKİNOK
RAPORTÖR: NEVZAT CAN

“Kentsel Tarım Ve Şehir Planlamaya Entegrasyonu”

Mercan EFE

Not: Bu oturumda sunulmasına karar verilen diğer üç bildirin sahipleri kolokyuma katılmadıkları için, yalnızca bir bildiri yayınlanmaktadır.

KENTSEL TARIM VE ŞEHİR PLANLAMAYA ENTEGRASYONU*

MERCAN EFE

1. Giriş

Kent bir ilişkiler ağıdır ve kentin geleceği, planlamaya ve dolayısıyla onun kent içerisinde seçtiği eylemlere, bu eylemlerin önceliklerine ve değinilen ilişki ağına göre değişmektedir. Günümüz planlama pratikleri, öncelikle kente yönelik yapılmaktadır. Bir diğer deyişle, ulusal kalkınma planları ile kıyın ekonomik geleceği biçimlendirilirken; kent, gerek kalkınma planları ve gerek bu plana bağlı olarak tüm alanlarda (ekonomik, sosyal, kültürel, fiziki vb.) yapılan diğer fiziki planlar (Nazım imar planı, uygulama imar planı vb) ile ele alınmaktadır. Bu denli önemli olmasının nedeni de elbette, bünyesinde bulundurduğu sektörel çeşitliliğidir. Yalnızca bir sektör, tarım, şehirde konumlandırılmamaktadır. Bu sektör kıra aittir ve kırsal planlama eylem alanı içerisinde yer almaktadır.

“Modern kent planlamasının temelinde kapitalist gelişme sonucu doğan sanayi kentini yadsıma ve onun sorunlarına çözüm arama vardır” (Tekeli, 1980, p.10). 19. yy.’ın ilk yarısından bugünlere kent planlama gerçekte sanayileşmeyle ortaya çıkan sorunlara (sağlık, altyapı, ulaşım vb.) eğilirken kapitalizmin devamlılığını nasıl sağlayacağı konusunda endişelenmiştir. Ancak çözümler, ağırlıklı olarak kapitalist ekonominin devamlılığına eğilmiş, belirli bir nüfus grubu da gıda ve gelir güvenliği problemleri ile başbaşa bırakılmıştır. Dolayısıyla bu nüfus grubu da kentte yaşamını devam ettirebilmek ve kentli olabilmek için, ancak bunlardan daha önemli olarak gıda ve gelir güvenliği problemlerini çözebilmek için, kentin yıllardır kendisine ait bir sektör olarak kabul etmediği, buna rağmen bünyesinde barındırdığı tarımsal faaliyetler içerisinde girmişlerdir. Bu tarımsal faaliyetler, gerçekte yüzyıllardır kentte varlık gösteren ve 1970’li yıllarda örgütlü çalışmalarına başlanan kentsel tarım faaliyetleridir.

1980’li yıllarda FAO ve UNDP gibi kuruluşlar tarafından Birleşmiş Milletler’e üye ülkelerde kentsel tarım konusunda yapılan çalışmaları artırıcı adımlar atılmıştır. Özellikle Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde karşılaşılan gıda temini sorununun çözümü için bölgesel planlar oluşturulmuş; Kongo, Zaire, Kamerun ve Kenya’da amaç kapsamında başarılı sonuçlar alınmıştır. Süreç içerisinde bilgi alış-verişinin sağlanmasına gereksinim duyulmuş ve bu amaçla 1992’de merkezi Washington’da olan TUAN (The Urban Agriculture Network) kentsel tarım iletişim ağı kurulmuştur.

Kentsel tarım, dünyada ilk kez global anlamda Habitat II Toplantısı’ndan önce Marmaris’te düzenlenen çevrenin korunması ve tarımsal etkinliğin devamlılığı konulu Habitat Ön Çalışmaları toplantısında dile getirilmiştir ve henüz üzerinde uzlaşılan ortak bir tanım bulunmamaktadır.

Kentsel tarım faaliyetleri ülkemizde ve dünyanın gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerinde evlerin veya apartmanların bahçelerinde, teras veya balkonlarda, park veya bahçelerde veya yerel yönetimlerce ayrılmış alanlarda;

- Hane halkına gıda temini (gıda güvenliği),
- Ek gelir ve istihdam olanağı sağlama (gelir güvenliği),
- Sağlıklı, besleyici ve organik ürünler üretimi,
- Rekreatif bir uğraşı oluşturma,
- Kent içi tarım topraklarının korunması ve sağlıklı yapılaşma alanlarının oluşumunun engellenmesi,

amaçları kapsamında ve çeşitli örgütlerin önderliği ve desteği ile uygulanmaktadır. Bu örgütlerin başlıcaları;

- Accra Metropolitan Meclisi (The Accra Metropolitan Assembly, ACCRA)
- İnsanları Besleyen Şehirler Programı (Cities Feeding People Programme, CFP)
- Gıda ve Tarım Organizasyonu (Food and Agriculture organisation, FAO)
- Kentsel Tarım ve Ormancılıkta Kaynak Merkezi (Resource Centre on Urban Agriculture and Forestry, RUAF)
- Kentsel Tarıma Destek Grubu (The Support Group on Urban Agriculture, SGUA)'dır.

Son yıllarda para politikalarının değişmesi ve dolayısıyla ekonomik dalgalanmalar nedeniyle yeni bir kavram olarak kendisini gösteren kent yoksulluğu, kentsel koşullarla birlikte artan bir öneme sahip olmakta ve bu önem ölçüsünde ciddi olarak ele alınması gerekmektedir. Dünyanın pek çok bölgesinde uygulanmakta olan kentsel tarımın uygulanma gerekçelerinden bir tanesi de kent yoksulluğunu önleyebilen bir barikat oluşudur. Dolayısıyla kentsel tarım, kent yoksulluğunun tam karşısında ve yerinde bir kavramdır. Toplumsal alanda yapılan pek çok çalışma, kent yoksulluğunun ancak sosyal boyutuna eğilebilirken, kentsel tarım hem sosyal ve hem de ekonomik olarak kent yoksulluğunu kırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu noktada kentsel tarımın özellikle neden III. Dünya Ülkelerinde uygulanmakta olduğu ve neden I. Dünya ülkeleri ve bunlara bağlı tarım örgütleri kapsamında desteklendiği ortaya çıkmaktadır.

Durum ülkemiz kapsamında incelendiğinde ise kentsel tarımın daha verimli ve organize olabilmesi için, kamu yönetiminin çok aktörlü ve hiyerarşik yapısında bazı görev paylaşımlarına gereksinim olduğu gözlenmiştir. Çünkü, merkezi ve yerel yönetim olarak çalışan sistemde, aktörlerin benzer yada aynı görevleri bulunmakta, bu da yapılması gerekenleri geciktirmekte ya da göz ardı etmektedir. Diğer taraftan, ilgili kurumu tarafından yürütülmekte olan yasaların günün koşullarına göre güncelleştirilmiyor olması da bu durumun ciddi bir problem haline gelmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, gerçekte Türkiye kentlerinde de yapılmakta olan kentsel tarım, hiçbir yasada geçmediği gibi, imar planlarındaki kullanımların kapsamını çizen "Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması"nda da bulunmamaktadır. Kentsel tarımın işlerlik kazanabilmesi ve değinilen amaçlar doğrultusunda getirilerinden yararlanılabilmesi için resmi onay sürecine, yani adı geçen sınıflamaya eklenmelidir.

2. Yöntem

Ülkemizde kentsel tarımın uygulanma/uygulanabilme koşulları ortaya konmadan önce, daha örgütlü olan ve amaç kapsamında çalışmaların daha verimli yürütüldüğü gözlenen dünya ülke ve örgütleri incelenmiştir.

Yurtdışındaki dökümanlara ağırlıklı olarak, International Development Research Centre (IDRC)'de görevli Kristina Taboulchanas ve kentsel tarımla ilgilenen Sabel Koschella üzerinden ulaşılmıştır. Ardından IDRC ve RUAF ile internet yoluyla bağlantı kurulmuş; IDRC'nin Cities Feeding People Programmme kapsamında yayınlanan rapor serisine ulaşılmıştır. Kanada'dan gönderilen bu rapor serisi ile yukarıda değinilen örgütlerin hangi ülkelerde, hangi koşullarla ve hangi amaçlar için kentsel tarımı destekledikleri araştırılmıştır.

Ayrıca, Mrs. Karen Trebert, Mr. Luc. J.A Mougeot, Mr. Rene van Veenhuizen, Mr. Stefan Dongus, Mr. Wilfrid Hertog ve Mr. Michael Baumeister ile de internet üzerinden soru-cevap şeklinde seyreden kişisel bir iletişim kurulmuştur.

Ülkemizde ise kentsel tarımın uygulanabilme koşulları incelenirken öncelikle kent yönetiminde etkin olan aktörler ve bağlı buldukları yasalar, tarım ve kamu arazileri kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda, benzer ya da aynı görevi paylaşan kurumlar belirlenirken, bu kurumların kentsel tarım için yapabilecekleri değerlendirilmiştir. İlgili yasalarda kentleşme amacıyla, tarım ve kamu arazilerinin kaybedilmesine yol açabilecek açıklar/eksikler saptanmıştır. Tüm bunlarla birlikte, imar planlarında bulunabilecek kullanımları belirleyen "Arazi Kullanım ve Sahiplik Sınıflaması" üzerinde durulmuştur. Ülkemizde bugüne kadar bilinen ve ağırlıklı olarak kullanılan her bir sınıflama kentsel tarım bağlamında irdelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda öneri "Arazi Kullanım ve Sahiplik Sınıflaması" oluşturulmuştur.

3. Bulgular ve Öneriler

"Karar alma ve yönetim merkezi (sosyal, ekonomik ve idari) olarak bilinen ve yaşayan kent içerisinde, kurumsal yapının işlerliği önemlidir. Bu işlerlik kentin bugünü ve geleceğine yönelik fonksiyonları da işler kılmaktadır. Ancak, kent fonksiyonları pratikteki uygulamalarda yalnızca ekonomik rolü ile ön plana çıkarılmakta ve dolayısıyla kurumsal yapı ve kent aktörleri ekonomik devamlılık için hareket etmektedirler.

Burada unutulana/kurgu dışı bırakılan nokta doğal kaynakların korunması ya da korunarak kullanılmasıdır. Kent için çalışan ve yukarıda değinilen aktör sayısının çok olmasına ve bu aktörlerin kentin belirli parçalarında önceden belirlenmiş görevleri olmasına karşın hâlâ yaşanan problemler bir takım soru ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Nitekim, bu soru ve sorunların yine hemen herkes tarafından dile getiriliyor olmasına karşın çözüm bulunamaması dikkat çekicidir.

Yerel Gündem 21 eylemleri ile de önemi vurgulanan yerel yönetimlerin, birbirlerini tamamlar görev ve özelliklerini, kentsel tarımın ülkemizde uygulanabilirliğini ve bu uygulamaların verimli olmasını sağlayabilmek için de net olarak saptamaları gerekmektedir. Hatta, merkezi yönetime bağlı çalıştıklarından dolayı bu eşgüdüm, tüm yerel ve merke-

zi kurumların olası bağlantı alanlarının oluşması ile mümkündür. Örneğin, il özel idarelerinin saptadığı tarım alanları, büyükşehir belediye meclisi tarafından kentsel sınırlar içerisinde plan, program ve bütçeye dahil edilebilir.

Diğer taraftan, “İl Özel İdarelerine ait yapı ve tesisleri yapmak veya yaptırmak” görevi kapsamında Bayındırlık İl Müdürlüğü, merkezi yönetimin ildeki ve dolayısıyla kentsel alandaki işlerini kolaylaştırmaktadır. Bu sayede kentsel tarım kapsamında yapılması düşünülenler, ilde işlerlik kazanabilir. Bununla birlikte, iller bankasının yerel yönetimlere kredi sağlaması, kentsel tarım için de merkezi ve yerel yönetim ortaklıklarının pekişmesine yardımcı olacaktır.

Dolayısıyla, ülkemizde merkezi ve yerel yönetimler kapsamında çok fazla yeni yapılanmaya gidilmesine gerek olmaksızın kentsel tarımın uygulanabilmesi açısından olumlu bir durum söz konusudur denilebilir. Bununla birlikte, kentün bugünü kavrayıp geleceğine ilişkin bir kurgu oluşturduğu varsayılan imar planlarının da kentsel tarımı içermesi gerekmektedir.

Günümüzde yapılmakta olan imar planları, her ne kadar modernizm kurgusu kapsamında ve onun devamlılığını sağlamakla görevli olarak yapılmakta ise de planlama süreci belirli bir dizge içinde yürümektedir. Dolayısıyla, imar planlarına eklenmesi ve pratiğe aktarılması istenen bir unsurun bu dizge içerisinde bir yere oturtulması gerekmektedir. Diğer taraftan işlerlik kazandırılmaya ve sürece dahil edilmeye çalışılan unsur, diğer hiçbir unsura takılmadan akıcı olmalıdır.

Türkiye kentlerinde de her zaman varolmuş, ancak yasal bir dayanağa oturtulmamış olan kentsel tarımın, imar planlarında yer alması ve uygulanabilmesi “Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması” kapsamında resmi onay sürecine dahil edilmesine bağlıdır. Oluşturulacak yeni sınıflama, öncelikle mevcutların eksik ve yanlışlarını saptamalı; daha sonra ise bunları gidermelidir. Dolayısıyla böyle bir kapsam içerisinde ele alınan bu çalışmada ilk adımın zemini hazırlanmaya çalışılmış, hâlâ güncel varsayılan ve kullanılan sınıflamaların yetersizliği gösterilmeye çalışılmıştır.

Mevcut “Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması” Kodları

Ülkemizde;

1. Rauf Beyru tarafından önerisi hazırlanan arazi kullanım sınıflaması,
2. Bayındırlık Bakanlığı'nın kullandığı arazi kullanım sınıflaması,
3. İller Bankasının kullandığı arazi kullanım sınıflaması,

olmak üzere, bilinen üç sınıflama bulunmaktadır. Kentsel tarım bağlamında herbiri aşağıda incelenmiştir.

1.Rauf Beyru tarafından önerisi hazırlanan arazi kullanım sınıflaması,

Beyru, önerdiği arazi kullanım sınıflamasını sekiz ana başlık altında toplamıştır. Bunlar:

1. İstihraç kullanışları,
2. İmalat kullanışları,
3. Ticaret kullanışları,
4. Genel hizmet kullanışları,
5. Ulaşım kullanışları,
6. Dinlenme, oyun ve spor Alanları
7. Kullanılmayan alanlar,
8. Konut.

Beyru, her ana başlığı detaylı olarak incelemiş, her bir şehrin arazisi içinde bulunan/bulunabilecek kullanımı ilgili alana yerleştirmeye çalışmıştır (Bkz. BEYRU R., Tarihsiz). Özellikle istihraç kullanışları içerisinde tarım, hayvancılık ve balıkçılık ve süngercilik ile ilgili alanları,

10. Tarım alanları
 100. Tarla kullanışları
 101. Bağ, bahçe kullanışları
 102. Orman alanları
 103. Tarımsal ambar, depo, çardak, sera vb. tesisler
 104. Diğer
11. Hayvancılık alanları
 110. Mera, mezra ve otlaklar
 111. Ahır, ağıl, ambar, depo vb. tesisler
 112. Kümes hayvancılığı alanları
 113. Arıcılık alanları
 114. Diğer
12. Avcılıkla ilgili alanlar
13. Balıkçılık ve süngercilikle ilgili alanlar
 130. Dalyanlar
 131. Balıkçı barınakları, çekek alanları vb. tesisler
 132. Diğer

şeklinde belirterek özellikle kırsal arazi içerisinde yer alan bu kullanımların, kentsel arazi kullanımı içerisinde yer alabileceğini göstermiştir. Ancak, her bir alt başlık "diğer" şeklinde nitelendirilen belirsiz bir sınıflama ile bitirilmiştir. Gerçekte böyle bir nitelendirme günün gereklerine göre oluşabilecek bir arazi kullanımı için esneklik sağlamakta ve ilgili bölüme yerleştirilebilme olanağı oluşturmaktadır. Diğer taraftan, daha öncede belirtildiği gibi bir arazi kullanım sınıflamasından belirsizlik taşımaması beklenmektedir.

Kentsel alana tarım ve hayvancılığı yerleştirmesi ve adı geçen başlıklar altında kentsel tarım içerisinde yer alan faaliyetleri (Bugüne kadar yapılan tanımlarda değinilen hemen

tüm kentsel tarım faaliyetleri burada yer almaktadır. Bkz. Soonya, 1999, s.48) barındırması nedeniyle bu sınıflandırmanın yeniliklere ve olasılıklara açık olduğunu söylemek mümkündür.

2. Bayındırlık Bakanlığı'nın kullandığı arazi kullanım sınıflaması,

İmar ve İskân Bakanlığı, Haziran 1970 tarihinde Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu'nda, "Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması Kodları" çalışması yapmıştır. Bu çalışmada;

- Sahiplik Sınıflaması ve Kodları, Devlet Teşkilatı Rehberi'nden (1968) çıkarılmıştır.
- Temel Arazi Kullanış Sınıflaması ve Kodları olarak, Standart Land-Use Coding Manual'da (First Edition, U.S. Government Printing Office Jan. (1965) önerilen sınıflama esas olarak kabul edilmiştir.

"Ankara metropolitan alanı içinde farklı arazi kullanım tiplerini kodlamak için kullanılan sistem; 9-bir rakamlı, 81-iki rakamlı, 729-üç rakamlı ve 6591-dört rakamlı seviyelerden oluşmuştur" (T.C. İmar ve İskân Bakanlığı Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu, 1970). Dört rakamlı seviye, arazi kullanım biçimlerinin en ayrıntılı şekilde gösterildiği seviyedir. Sistem üç-rakamlı, iki-rakamlı ve bir-rakamlı seviyelerde toplanarak genelleştirilebilir bir yapıdadır.

Tablo 1. Ankara Nazım Plan Bürosu Ana Kullanış Sınıfları ve Kodları

Kod	Sınıf
1	Konut
2	İmalat I
3	İmalat II
4	Ulaşım, Haberleşme, Altyapı
5	Ticaret
6	Servisler
7	Kültür, Eğlenti, Dinlenme
8	Kaynak üretimi ve çıkarımı
9	İşlenmeyen arazi ve Su alanları

Bir, iki, üç ve dört rakamlı seviyelere ek olarak, beşinci seviyede ana kullanışlara yardımcı kullanışları kodlamak amacıyla yardımcı kod sınıfı geliştirilmiştir.

Tablo 2. Ankara Nazım Plan Bürosu Yardımcı Kullanış Sınıfları ve Kodları

Kod	Sınıf
1	Merkezi veya İdari büro
2	Satış bürosu
3	Araştırma ve geliştirme
4	Ambar ve depolama
5	Otopark

6	Motorlu araç garajı (bakım/depo)
7	Isı ve güç merkezi
8	Açık alan
9	Bilinmeyen alan

Diğer taraftan kent içinde bir alanın bilinemezliği, kentin sermaye birikim alanı olmasından ve sermayenin de kent için öneminden dolayı söz konusu değildir.

Örnek:

Kod	Sınıf
2	İmalat
21	Gıda ürünleri imalatı
211	Et ürünleri imalatı
2111	Sucuk, salam imalatı
2111-4	Sucuk, salam deposu

Bayındırlık ve İskân Bakanlığının “Standard Land-Use Coding Manual (First Edition, U.S. Government Printing Office Jan. (1965)” adlı kaynaktan Türkçe’ye çevirerek kullandığı bu sınıflamada “bilinmeyen alan” gibi bir tanımlama bulunmamaktadır (Bkz.

<http://www.planning.org/lbcs/presentations/UNDOTConf970513/ppt2html/sld016.htm>)

Dolayısıyla, kastedilen nitelendirmenin, yukarıda verilen diğer arazi kullanım sınıflaması/etütleri örneklerinde olduğu gibi “diğer” anlamında kullanılmış olduğunu ve “diğer” için yukarıda belirtilen tüm yorumların yine burada geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan;

7. Kültür, Eğlenti ve Dinlenme sınıflama başlığı altında;
71. Kültürel faaliyetler ve doğa sergileri
72. Toplu eğlence
73. Hafif eğlence
74. Eğlenme ve dinlenme faaliyetleri
75. Mesire ve grup kampları
76. Parklar
79. Diğer kültür, eğlenti ve dinlenme faaliyetleri

kullanışları verilmiştir. Eğer kodlama sisteminde verilen başlık ile burada getirilen açıklama uygunluk gösteriyorsa, **kentsel tarım uygulamasının (8) kodlu sınıflama dışında, bu başlık altına yerleştirilebileceği söylenebilir.** Çünkü, kentsel bahçeler ve bu bahçeler ile oluşabilecek kentsel yeşil kuşaklar bir kentin ekonomik kaygılarından ötürü zor elde edebileceği sergi alanlarıdır. Dolayısıyla, uygulama kente ve sınıflandırma sistemine dahil edilebilirse kent bu açıdan da kazançlı çıkacaktır.

8. Kaynak üretim ve çıkarımı
81. Tarım ve hayvancılık
82. Tarım ve hayvancılıkla ilgili faaliyetler

- 83. Ormancılık faaliyetleri ve ilgili servisler
- 84. Balıkçılık faaliyetleri ve ilgili servisler
- 85. Madencilik faaliyetleri ve ilgili servisler
- 89. Diğer kaynak üretimi ve çıkarımı

(8) kodlu sınıflamanın başlığı ile anlatılmak istenen(ler) arasındaki uyumsuzluk yukarıda tartışılmıştır. Burada (81) ve (82) kodlarının ayrı ayrı gruplandırılmasının gereksizliği üzerinde durulacaktır. Çünkü (sınıflandırma metni incelendiğinde), “Tarım ve Hayvancılık” başlığı içerisinde belirtilenlerin, “Tarım ve Hayvancılık ve İlgili Servisler”i kapsadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla (82) kodu, (81) koduna dahil edilebilir. Diğer taraftan (8) genel başlığı altında verilen hemen tüm faaliyetler (madencilik dışında) kentsel tarım faaliyetleridir. Yukarıda da belirtildiği gibi bugüne kadar yapılan hemen tüm kentsel tarım tanımlarında yer alan faaliyetlerin adı burada da geçmektedir. Dolayısıyla kent için yapılacak bir sınıflandırmada (8) kod sınıfının adı “Kent ve Kent Çevresi Tarımı” olarak değiştirilmeye açıktır.

- 9. İşlenmeyen arazi ve su alanları
- 91. İşlenmeyen ve kullanılmayan arazi (ticari olmayan orman alanları hariç)
- 92. Ticari olmayan orman alanları
- 93. Su alanları
- 94. Boş bina katları
- 95. Bina ve yol inşaatları
- 99. Diğer işlenmeyen arazi ve su alanları

Yukarıda yapılan açıklamaların dışında; (9) kod sınıfında dikkat çeken nokta, “Bina ve yol inşaatları” sınıflandırması ile o alanda yapılmakta olan uygulama(lar)dan bahsedilmesine karşın, (9) kod sınıfı altında bu alanlar “işlenmeyen” arazi olarak nitelendirilmiştir. Orman alanları ise (8) kod sınıfında gruplandırılmış, ekonomik getirisi ancak burada ele alınmıştır. Oysa daha anlaşılır ve düzenli bir sınıflandırma için orman alanlarının bir yerde ele alınması ve kendi içinde gruplandırılması gerekmektedir.

Tüm buraya kadar incelenenler kapsamında, sınıflamada açıklığa kavuşturulmamış ve tekrar etmiş bir çok nokta olduğu ortaya konmuştur. Diğer taraftan (4) kodu ile yapılan “Ulaşım, Haberleşme, Altyapı” sınıflandırmasında hemen her grubun detaylı olarak açıklandığı gözlenmektedir. Bu durum, yeşil alanlar ile olan ilişkisinden dolayı aşağıda örnek olarak verilen (45) kodlu sınıflamada gösterilmeye çalışılmıştır.

- 45. Karayolları ve Sokaklar
- 453. Parkyollar
- 4530. Parkyollar (5)

(5) “Parkyollar” tam veya kısmi giriş/çıkış kontrollü, ticari olmayan trafik yollarıdır. Geniş park alanları içinden geçerler veya bir peyzaj şeridi içine yerleştirilmişlerdir (Arman-gil&Serim, 1970, p.3).

3. İller Bankası'nın Kullandığı Arazi Kullanış Sınıflaması

İller Bankası, 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerine göre hazırladığı, “İmar Planlarının Düzenlenmesi ile İlgili Teknik Şartlaşma” da ülke, bölge ve kent verilerine göre;

- Oturma (iskân)
- Çalışma
- Sosyal ve kültürel ihtiyaçlar (yönetim, eğitim, sağlık, kültürel vb.)
- Dinlenme, eğlence (rekreasyon)
- Ulaşım

gibi kentsel fonksiyonlar mevcut ve sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi çözümü, koruma ve kullanma dengesini en rasyonel biçimde belirleyerek, belde halkına iyi yaşama düzeni koşulları ve fiziksel çevreyi sağlamak amacıyla imar planının hazırlanması gerektiğini belirtmiştir (Madde 2.01, p.9) ve “merkez ticaret dağılımı” dışındaki tüm kullanımlarda Bayındırlık Bakanlığının kullandığı arazi kullanım sınıflamasını benimsemiştir. Dolayısıyla, yukarıda yapılan tüm açıklama ve yorumlar, benzer arazi kullanım sınıflamasının kullanılmasından dolayı burada da geçerlidir.

Banka, merkeze yönelik hazırladığı “Ticaret ve Küçük Sanatlar Kullanış Sınıflandırma Tablosu” ile kent merkezinde olan/olabilecek tüm kullanımlara yer vermiştir. Elbette modern kent merkezi kurgusunda yer alamadığından bu sınıflandırmada tarım yoktur.

Öneri “Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması” Kodları

Mevcut durum kapsamında bir önceki bölümde incelenen “Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması Kodları” göz önüne alındığında Bayındırlık Bakanlığı'nın kullandığı arazi kullanım sınıflaması kodlarının, güncellenebilmeye daha esnek ve açık olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan, planlama sürecindeki önemli rolü ve etkinliği dolayısıyla Bayındırlık Bakanlığı tarafından kullanılmakta ve kullanılmakta olan bir sınıflamadan türetilmiş/geliştirilmiş bir arazi kullanım ve sahiplik sınıflaması kod önerisinin benimsenebilirliği daha kolay olacaktır. İller Bankasının da “merkez ticaret dağılımı” dışındaki tüm kullanımlarda, Bayındırlık Bakanlığının kullandığı arazi kullanım ve sahiplik sınıflamasını kullandığı bilinmektedir. Tüm bu etkenler göz önüne alınarak öneri temel arazi kullanım ve sahiplik sınıflaması kodları, adı geçen kod sisteminin güncelleştirilmesiyle oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kentsel tarım ve kent çevresi tarımını kapsar nitelikte düzenlenmesi önerilen “Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması” kodları, yine Bayındırlık Bakanlığının (8) no'lu kod başlığına (bu başlık altında yer alan madencilik çıkarılarak, 8 no'lu kodun eski adı olan “kaynak üretim ve çıkarımı” başlığı altında uygun bir kodla gösterilmesi gereklidir) uyarlanmıştır.

8. Kentsel Tarım ve Kent Çevresi Tarımı
81. Hayvancılıkla İlgili Servisler
811. Ağıl ve Ahır Hayvancılığı ve İlgili Servisler
812. Arıcılık Faaliyetleri ve İlgili Servisler
813. Tavşancılık Faaliyetleri ve İlgili Servisler
82. Ormancılık Faaliyetleri ve İlgili Servisler
83. Balıkçılık Faaliyetleri ve İlgili Servisler
84. Kentsel Tarım ve Kent Çevresi Tarımına Kaynak Sağlamakta Kullanılan Alanlar
841. Eysel katı ve sıvı atık biriktirme ve dönüştürme alanları
842. Pazarlama Alanları

3. Değerlendirme

Kentsel tarım ve kent çevresi tarımı, bugün dünyada farklı ülkelerde farklı biçimlerde yapılmaktadır. Uygulamanın ülkemizin kent planları kapsamına girebilmesi ve sürecin daha etkin ve hızlı olabilmesi için, ülkemizde tarım ve hayvancılık kapsamında yapılmakta olanlar ve yapılabilecekler göz ardı edilmemelidir (örneğin domuz yetiştiriciliği ve domuz eti tüketimi yok denecek kadar azdır). Dolayısıyla önerinin ülkemizde yapılan etkinlikler doğrultusunda hazırlanmış olması uygulamayı kolaylaştırabilir bir unsurdur.

Bayındırlık Bakanlığının kullandığı sınıflamada;

9. İşlenmeyen arazi ve su alanları
91. İşlenmeyen ve kullanılmayan arazi

kod sınıflamasında, (8) kod sınıfında da orman alanlarına değinilmiş olmasına karşın “ticari olmayan orman alanları hariç” tanımlaması kullanılmıştır. Dolayısıyla daha öncede değinildiği gibi orman alanlarının ekonomik getirisi ile kullanım biçimi ayrı ayrı iki kod sınıfında düşünülmüştür. Dolayısıyla, önerinin uygulanabilirliği ve kod sınıfının daha anlamlı olabilmesi için (9) kod sınıfından orman alanlarının çıkarılması gereklidir.

Kentsel tarım ve kent çevresi tarımının sınıflamada yalnızca isim olarak kalmayıp uygulamaya geçmesi (hatta bu sınıflamada kabulü) merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki işlerlik ve hiyerarşide yukarıda değinilen eksikliklerin giderilmesine de bağlıdır. Diğer taraftan, yine yukarıda değinildiği gibi il özel idareleri ve bayındırlık bakanlığı arasında ve diğer etkin kurumlar arasında uygulanabilir görev ve yetki paylaşımları da, öneri sınıflamanın planlamaya geçmesinde önemli noktalardır.

Görüldüğü gibi aslında kentsel tarım ve kent çevresi tarımının ülkemiz kent planlama sürecine eklenmesi, hazır koşulların değiştirilmeye gerek olmaksızın geliştirilmesiyle; sınıflamanın ülkemiz tarım ve hayvancılık faaliyetlerine uygun olmasıyla rahatlıkla uygulanabilir durumdadır.

Diğer taraftan, eğer ülkemizi gelişmiş bir ülke olarak kabul edecek olursak , kentsel alanlarımızda uygulanacak tarımsal etkinlik, değinilen dünya tarım örgütlerinin III. Dünya ülkelerinde uyguladığı yardımlar ve destekler biçiminde olmayacaktır. Ancak, yukarıda değinildiği gibi yasaların içeriklerindeki eksikler/açıklar ve uygulamadaki eksikler ve çeşitli popülistik nedenlerden ortaya çıkan gecekondular alanları, bu alanların el koydu-

ğ u tarım ve kamu arazileri sorunu ve bu alanlarda yaşayanların kente entegre olamaması sorunları diğer gelişmiş ülkelerde görülmemektedir. Dolayısıyla kentsel tarım, değ inilen bu sorunları giderebilmek amacıyla kentin marjinal kısmını oluşturan ve aslında kentte iş bulma amacını güden bu kesime yeni bir potansiyel iş alanı sağlamak, kaybedilme riski taşıyan diğer tarım ve kamu arazilerini korumak, yani istenmeyen kentsel gelişmeyi durdurmak için iyi bir araçtır. Bu kapsamda, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü ile İzmir kentinde bir alan çalışması yapılması planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Armangil, O., Serim, E. (1970). T.C. İmar ve İskan Bakanlığı Ankara Metropolitan Nazım Plan Bürosu. Temel Arazi Kullanış ve Sahiplik Sınıflaması Kodları. Ankara.

Beyru, R. (Tarihsiz). Şehir Planlama Çalışmalarında Arazi Kullanım Sınıflaması. Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yayınları. No:21.

International Development Research Centre Cities Feeding People Report Series. Report 28. (1999). Planning for Urban Agriculture: A Review of Tools and Strategies for Urban Planners. Canada: Soonya, Q.

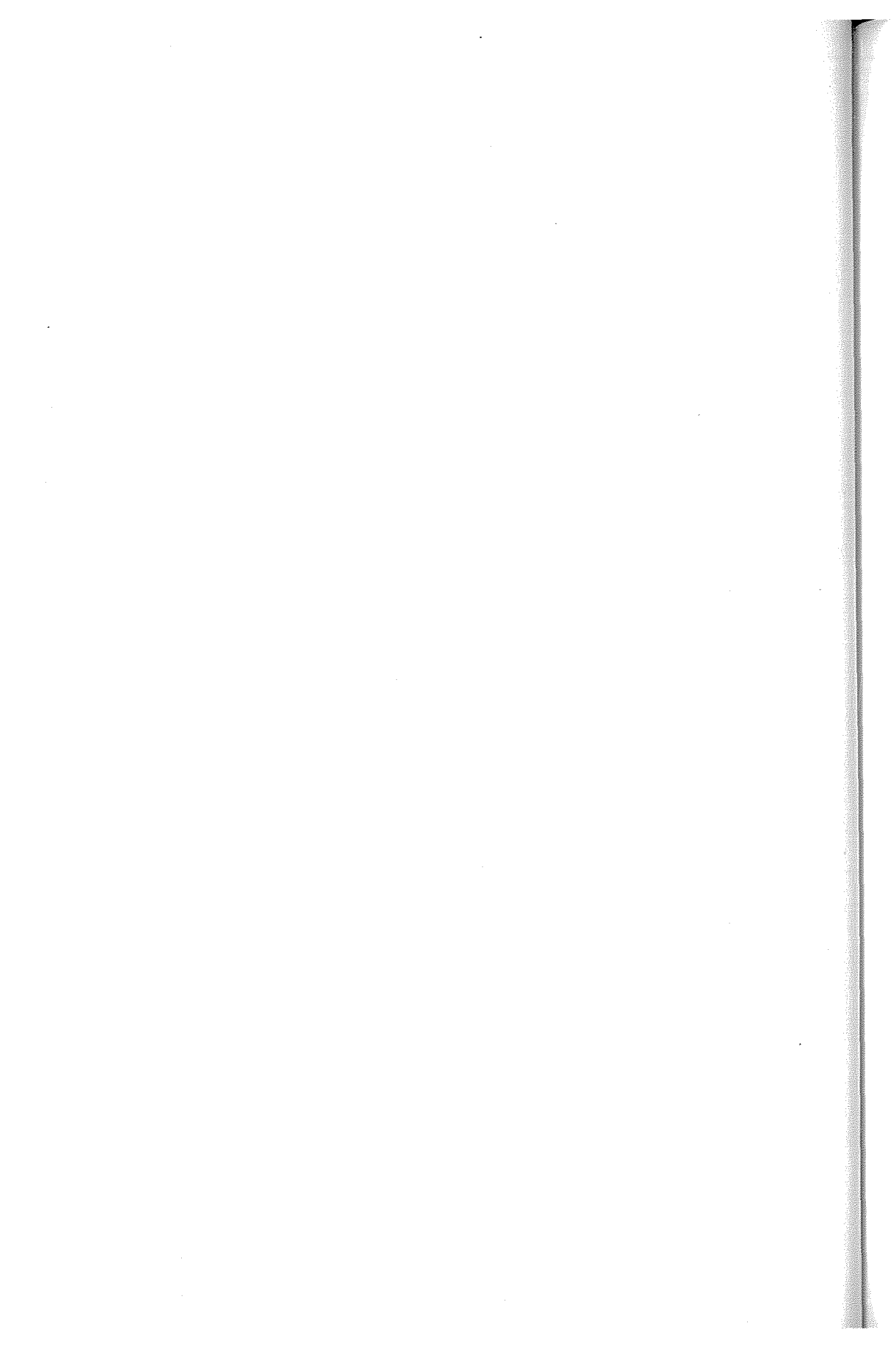
Tekeli, İ. (1980). Türkiye'de İmar Planlaması. Gök, T. (Ed). Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri.

* Bildiri, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans Programı kapsamında, Haziran 2003 Yılı'nda başarı ile sunumu yapılmış ve aynı başlığı taşıyan bir yüksek lisans tezine dayanılarak hazırlanmıştır.

ÖĞRENCİ PANELİ

OTURUM BAŞKANI : ERHAN DEMİRDİZEN

RAPORTÖR: ESER ATAĞ

SUNUCU- Panele katılacak arkadaşlar: İstanbul Teknik Üniversitesinden İrem Ayrancı, Selçuk Üniversitesinden Ümit Çoban, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsünden Çiğdem Durukan, Mimar Sinan Üniversitesinden Tayfun Kahraman, Dokuz Eylül Üniversitesinden Önder Ulusoy, Ortadoğu Teknik Üniversitesinden İlknur Urkun, Yıldız Teknik Üniversitesinden Burçin Yıldırım ve Neşe Ançer, Erciyes Üniversitesinden Ayça Yusufoglu, Elif Gençtürk ve Firdevs Atila'dır.

ERHAN DEMİRDİZEN (OTURUM BAŞKANI) - Bütün katılımcılara tekrar merhaba diyelim, hoş geldiniz.

Şimdi öğrenci panelimiz başlıyor. Öğrenci panellerini izleyenleriniz muhakkak vardır ve her yıl Dünya Şehircilik Günü Kolokyumlarında vazgeçmek istemediğimiz bir oturum öğrenci paneli. Çünkü bu saate kadar mesleğin değişik biçimlerde içinde olan meslektaşlarımız, deneyimlerini, birikimlerini ve fikirlerini aktardılar, ama bizim açımızdan önümüzdeki yıllarda bizim aramıza meslektaş olarak katılacak öğrenci arkadaşlarımızın Kolokyumun temalarıyla ilgili fikirlerini ve görüşlerini dinlemek çok önemli. Biz aşağı yukarı Şehir Plancıları Odası olarak Kolokyumları etkin bir biçimde düzenlemeye başladığımız tarihlerden beri hemen hemen hiç taviz vermeden, hiç istisna yapmadan öğrenci panellerini sürdürmeye çalışıyoruz.

Çünkü şöyle bir ihtiyaçta var: şu anda 9 tane şehir planlama lisans eğitimi veren üniversitemiz var biliyorsunuz. Bunların 3 tanesi İstanbul'da, 2 tanesi Ankara'da, 2 tanesi İzmir'de ve birer tane de Kayseri'de ve Konya'da var.

aslında öğrencileri bir araya getiren başka da hiçbir organizasyon, başka hiçbir örgütlenme de yok. öğrenciler farklı eğitim alıyorlar, farklı hocalardan eğitim alıyorlar, farklı ortamlarda bulunuyorlar, ama hiç olmazsa yılda bir kez bir araya gelip birbirlerinin hangi noktada bulduklarını öğreniyorlar; birbirlerine mesleki konulara nasıl yaklaştıklarını anlatmaya çalışıyorlar. Bizim açımızdan da üniversite öğrencisi olarak aramıza katılmanın sırasını bekleyen arkadaşlarımızın düşüncelerini öğrenmek heyecan verici oluyor. Her sene de öğrenci panelleri Kolokyum içerisinde ilginin en fazla olduğu oturumlar oluyor.

Böyle bir girişten sonra arkadaşlarımıza ben programdaki sıraya göre söz vermek istiyorum:

İlk konuşmacımız İstanbul Teknik Üniversitesinden İrem Ayrancı.

İREM AYRANCI (İstanbul Teknik Üniversitesi Lisans Öğrencisi) - Ben ilk önce kişisel olarak ilk konuşmacı da olduğum için Kolokyumun bir değerlendirmesini yapmak istiyorum:

İlk sözü Başkan hoca aldı ve bize okulda ısrarla verilmeye çalışılan şehircilik, şehirci olma kavramı üzerinde durdu. Şehirci olmakla plancı olmak, şehirci olmakla plancı olmak arasındaki fark; planlama ilkelerinin, şehircilik esaslarının aracı olduğundan bahsetti ve buna bağlı olarak da şehirci olmadığımız için kimliksiz kentlerimizin varlığına dikkat çekti.

Daha sonra yönetim konusunda değerlendirmeler yapıldı. Dünyadan ve ülkemizden farklı yaklaşımlar konusunda örnekler verildi, sivil toplum örgütlerinin ve halkın rolü üzerinde duruldu. Kentsel dönüşüm projelerinde varolan örnekler üzerinden yapılan değerlendirmeler benim için faydalıydı. Tarihi kent dokularının kentsel dönüşüm süreci içinde ele alınması, gayrimenkul geliştirme ve planlama konusunda şehir plancılarının etki ve rolü üzerinde duruldu.

Planlama uygulamaları içinden gelen, ben “meslektaşlarımızın” diyorum artık, deneyimlerini bizlerle paylaşması da benim için önemli bir başka noktaydı. Bu tartışmaların tümü çok faydalıydı, çok fazla şey öğrendim.

Yalnız reform kavramının tam olarak netlik kazanmadığını, üzerinde yeterince durulmadığını düşünüyorum. “Reform konusunu ele alsam nasıl alırdım?” diye sordum kendi kendime ve ilk aklıma gelen “neden reform?” sorusunu sordum. Aslında “neden reform” sorusu belki de cevaplandırabileceğimiz en kolay soruydu, bunun için çevremize bakmak yeterli. Ben Mersin’e ilk defa geldim ve şehir planlama son sınıf öğrencisiyim. Mersin’e geldiğimde şunu gördüm: Geniş bulvarlar ve etrafında yüzen gökdelenler; böyle tanımlayabiliyorum Mersin’i. Başka bir tanımı yok, çünkü tanımsız olduğuna karar verdim. Bu da kimlik sorununu getiriyor. Tabii bu kentsel kimlik sorunu sadece Mersin’de değil birçok şehrimizde varolan bir sorun.

Peki “neden kentlerimiz kimliksiz?” diye bir soru sordum kendime ve burada da bizde kentli olma bilincinin olmadığını, kent kültürünün yerleşmediğini düşündüm. Bu da tabii ki kültür ve eğitim olayı; belki çok küçük yaşlarda alınması, belki ilkokul çağlarında verilmesi gereken bir kültür. Dediğim gibi bu da reform süreci gibi bir süreç.

Daha sonra reform sürecini düşündüm. Reform süreci zaten başlamış durumda; siyasiler bunu başlattı. Burada başka bir soru geldi aklıma: “Biz bu reform süreci içinde nerede yer alıyoruz; etken mi edilgen mi?” diye. Bu sürecin içine bir şekilde dahil olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu plancı olarak, şehirci olarak olabilir veya belki Yıldız hanımın da bahsettiği gibi belki yönetimde etkin rol almamız. Akademisyen olarak tabii ki çok önemli görevler düşüyor üzerimize ya da en önemlisi belki halk olarak, kentli olarak bu sürecin içinde yer almamız gerekiyor. Yani ne şekilde olursak fark etmez, reform sürecinin içinde bir şekilde yer almamız gerektiğine inanıyorum.

Burada başka bir şey geldi aklıma: Reform sürecinin hızlanması için ne yapabiliriz, ne şekilde katkıda bulunabiliriz? İletişim burada önemli bir nokta benim için. Geçmişte yapılan birçok örnek var, birçok iyi örnek var ve biz bunları bilmiyoruz. Yani iyi örnekler üzerine çok fazla konuşulmuyor. Kötü örnekleri gördüğümüz kadar iyi örnekleri de görüp bu konulara da hâkim olup değerlendirme yapabiliyor olmamız gerekiyor bence ve bu da bir iletişim sorunu. Bunun haricinde diğer disiplinlerin de, farklı disiplinlerin de neler yaptığından haberimiz olması gerekiyor. Yani sadece kendimize değil, belki biraz etrafımız da bakmalıyız.

Üniversiteler arasında ve tabii ki üniversitelerin kendi içinde yapılan uygulamalar ve teorik çalışmalar herkese ulaşmalı. Yani aynı anda aynı konu üzerinde iki çalışma yapılıyor. konular o kadar paralellikte gidiyorsa eğer o iki öğretim görevlisi belki birlikte çalışabilir, belki ortaya çok daha farklı şeyler çıkartabilirler.

Yönetimin içinde yer almamız belki en önemli noktalardan bir diğeri. Yönetimin hangi sürecinde olursa olsun, en alt kademesinden en üst kademesine kadar, belki belediye başkanı olarak bir şekilde yönetimde de yer almamız gerektiğini düşünüyorum.

Benim düşüncelerim bu kadar, belki arkadaşlarım da birşeyler eklemek isterler.

Teşekkür ederim.

ÜMİT ÇOBAN (Selçuk Üniversitesi) - Öncelikle hepinize hoş geldiniz demek istiyorum.

Burada ben ilk iki günün kısa bir özeti İrem arkadaşımız gibi uzunca geçmek istemiyorum. Sadece bazı ekstra katkı olarak ne yapabiliriz, onun hakkında konuşmak istiyorum ilk önce.

Mesela biz diyoruz ki: "Planı araç, şehirleşmeyi amaç olarak kullanmak istiyoruz." Planı araç olarak kullanalım, bu doğru; şehirleşmeyi de amaç edinelim; bu da doğru, ama bu güne kadar ki konuşulan oturumlardan gözlemlediğim kadarıyla bizim en önce insan odaklı bir çalışma yapmamız gerektiğini düşünüyorum.

Bir de farklı olarak şeyden bahsetmek istiyorum: Burada kuramsal açıklamalar yapıldı, çeşitli hukuksal boyutlara inilmeye çalışıldı. Yalnız bizim öğrenciler olarak gelecekte ne yapacağımıza dair açıklamalarda bulunulmadı. Yani bu konu hakkında bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. Bizler tamam, şehirciler olarak yetişiyoruz, eğitiliyoruz, ama okuldan sonra ne yapacağız? Yani okuldan sonra ne yapacağız, yani bizim okuldan sonra garantili bir mesleğimiz yok. Yani bu konununda eklenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Ayrıca bu konuya ben çok farklı bir yönden yaklaşmak istiyorum. Yani herkesin söylediği kitapsal açıklamalar şeklinde değil de, bir öğrenci kenti nasıl düşünüyor, kentten ne bekliyor, öğrencilik hayatımızdaki kent kavramımız ne; ondan sonra yaşadığımız kenti ne kadar tanıyoruz, oradaki uygulamaların içinde miyiz? bu konular hakkında çeşitli şeylerden bahsetmek istiyorum. bunun için de kendi kentimi örnek aldım.

Bu konuşmada ilk önce kendimiz kenti nasıl tanıyoruz; kentin yapısını biliyor muyuz, plan uygulamaları, plan tutarlılığı hakkında çeşitli tenkitlerimizi ve gözlemlerimiz var mı? gibi konular hakkında yorumlar yapacağım:

Ben Selçuk Üniversitesinde okuyan bir öğrenci olarak 4 yıldır yaşamakta olduğum Konya kentinde önce kent fikrimi açıklamak istiyorum size. Benim için kent kavramı, okula başlamadan önce insanların yoğun yaşadığı, sosyal hizmet imkanlarını cömertçe sunan yüksek katlı binalar topluluğuydu. Ankaralı olmamdan dolayı gecekondu yapılarının da olması gerektiğini düşünüyordum. Daha sonra Konya'ya geldim. Konya'da ilk iki yıl boyunca aldığım gerek pratik, gerek uygulama dersleri ışığında yeni bir kent fikri ortaya çıktı kafamda. Buna göre de tarım dışı faaliyetlerin yer aldığı, uzmanlaşmanın olduğu, homojen yapıdan heterojen yapıya geçmiş, gecekondu olmayan, planlı gelişmiş ya da planlarla gelişmesi kontrol altına alınmış bir kent kavramı ortaya çıktı. Çünkü bunlar Konya'da yer alan özelliklerdi.

Bu bağlamda size kısaca Konya'yı tanıtmak istiyorum: gerek planları olsun, gerekse de uygulamaları olsun: Son iki dönemde planları Yavuz Taşçı tarafından yapılmış bir ken-

temiz Konya ve Türkiye'nin planlı gelişen kentlerinden birisi. İşte o ortada gözükken Alaattin Tepesi etrafında gelişen işinsal olarak büyüyen güneydeki tarım arazilerini korumak için kuzeye doğru gelişme koridorları oluşturulmuş deniz ve metro hariç her türlü taşımacılık türünün mevcut olduğu metropoliten kent adayımız. Şu an en son yapılan nazım planıyla da 2025 yılına kadar her şey düşünülmüş olarak nitelendirdiğimiz Konya kentini tanıtacağım. Eskiden beri gelen planlama aşamalarında Konya'da otogar defalarca yer değiştiriyor. Mesela en son uygulamalarda yeterli işlev gören Fuar Alanı şimdi taşınmaya çalışılıyor. İstenilen alt merkezler –mesela Karatay Alt Merkezi- yapılmaya çalışılacağına, belediye Bosna Hersek mahallesi gibi plana aykırı alt merkez oluşturma girişimleri yapıyor. Bunları görüntülü olarak sonradan sunacağım.

Daha sonra ulaşım master planı ve nazım planı ayrıymış gibi düşünülüyor. Bunlar neden eksik oluyor; çünkü plancılar bunlarda etkin değil. Yani “etkin değil” derken bizim şehircilik bürolarımız yok, oralarda yetkimiz yok, uygulamaların içinde bire bir yer alamıyoruz. Yani Konya'yı ele alırken “kendi yaşadığımız kenti tanımalıyız ve bilmeliyiz” diye düşündüm

Dünkü oturumda da bahsedilen bir konu: Harita Mühendislerinin uygulamada bizden daha fazla etkin olması. tamam, onlar da etkin olsun, ama en üstte bence biz olmalıyız.

Bizim plancılar olarak ne yaptığımıza gelince de, biz plancılar olarak yaşanabilir, aidiyet duygusu uyandıran, insanları buluşturan, ferah ve güvenilir alanlar hayal ederken, uygulamalarla ne yazık ki hayallerimiz yıkılabiliyor. Yani bunları karamsar olmamız için söylemedim, tam tersine bir reform hareketine önce kendimizden başlamamız gerektiği düşüncesindeyim. Yani hiçbir tesir altında kalmadan yapılan planlarla, insanların yaşama mekanlarında daha mutlu ve umutlu olmasını sağlayabileceğimizi düşünüyorum. Planın etkinliğininse onu yapanın denetimi ve etkin olmasıyla mümkün olacağını düşünüyorum.

Ayrıca iki gündür bahsedilen kent kimliği konusundan da burada bahsedeceğim size. Bizler kent kimliklerini ne kadar koruyoruz, ne kadar kullanıyoruz? Mesela Konya'da bu Mevlana çevresi olsun, Alaattin Tepesi çevresi olsun, yeni planlarla iyice korunmaya başlıyor. Yalnız bizler bu planlarda etkin olmadığımız için uygulama çalışmasına girmiyoruz.

Tabii her zaman kötü örnekler değil, iyi örnekler de var uygulamalarda. Bunlar neden kaynaklanabilir? Buraları tanıyan insanların buralarda uygulama çalışmalarına girmesiyle kaynaklanabilir. Mesela bizler bu Sille yolunda yürürken bir haz, bir mutluluk duyabiliyoruz. Çünkü o kadar yüksek binalar arasında bile böyle yeşil alanların, ortak mekân alanlarının bulunması, oralara değişik kimlikler veriyor diye düşünüyorum.

Kısaca anlatmak istediğim bizler planda etkin olmalıyız. En üst yönetim merkezinde gerekiyorsa bizler bulunmalıyız. Diğer arkadaşlar bizlere yardımcı olsunlar, yalnız bizim yapacağımız işlere fazla karışmasınlar. Çünkü biz onu planlarken farklı düşüncelerle planlıyoruz, ama uygulamaya geçildiğinde çok farklı düşünceler ortaya çıkıyor.

Son olarak bir şey daha söylemek istiyorum: Bu oturumlarda bütün şehirci arkadaşlarımızın bulunması gerekiyordu. yalnız üniversitenin belirli kuralları çerçevesinde bazı şe-

hirci arkadaşlarımız katılamadı ve bunun adına da üzüntü duyduğumu belirtmek istiyorum burada öğrenci olarak.

OTURUM BAŞKANI- Ümit Çoban'a teşekkür ederiz; onun fikirlerine katılıyoruz.

Şimdi İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsünden Çiğdem Durukan arkadaşımız bir sunuş yapacak.

Buyurun Çiğdem hanım.

ÇİĞDEM DURUKAN (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)- Öncelikle merhaba demek istiyorum.

Benim konu başlığım "Eğitim ve Reform" Bu konuyu hem son sınıf şehir ve bölge planlama öğrencisi olarak kendime daha yakın gördüğüm için hem de kendi aramızda konuştuğumuz ve çok tartıştığımız bir konu olduğu için yeniden gündeme getirmek istiyorum.

Eğer planlama kuramları ve söylemlerini kullanarak planlamayı hayata geçirmek istiyorsak, şehircilik reformunun temelden, yani eğitimden başlaması gerektiğini düşünüyorum. Gerek yönetsel ve gerek yasal olarak son dönemlerde planlama kamuoyunda reform adına göndermelerle başlatılan tartışmaların, reform tanımının bile tartışmalı hale getirilebileceğini görüyoruz ve yeniden yapılanma projeleri içerisinde temel olarak yeni bir planlama yaklaşımında eğitimin göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyorum.

Peki şimdi nasıl bir planlama sistemi önermeliyiz ve bu sistemi besleyecek planlılar nasıl yetiştirilebilecek? Yapacağım eleştiriler ne kadar suçlama yüklü olursa da olsun yine de kaderimize razı olmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Mesela YÖK faktörü; eğitim konusunda YÖK'ü suçlayarak hep birlikte rahatlayabiliriz, ama bir şekilde sorumluluktan da kaçmış olduğumuz düşüncesindeyim. Onun yerine şöyle düşünebiliriz: Üçüncü Dünya Ülkelerinin planlıları olarak her zaman eksik bilgi ve yetersiz zaman içinde karar vermek ve üretmek zorunda olduğumuzu düşünebiliriz ya da planlama eğitiminin niteliğinden hoşnut olmamamız, karakterinden hoşnut olmamamız düşüncesinin de savunabiliriz. Bölüm programlarını değiştirerek eğitim kalitesinin yükseleceğini ya da önce öğrenilip daha sonra pratiğe dönüştürülmesi zor gözükken bu meslekte pratiklerle sorunlar yaşandığı gerçeğini düşünürsek pratik içinde yoğrulmak bazen yanlışlar da yaparak bu pratiğin öğrenilmesi gerektiğini savunabiliriz. Hatta gerçek alan üzerine, gerçek bir proje verme sorumluluğunu da eğitim içerisinde üstlenebileceğimizi düşünüyorum.

Sorunların karmaşıklığı her şeyden biraz anlayan genel planlı tipinin düzeyini çoktan aştığını düşünürsek uzmanlaşmanın da kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum ve istatistiklere göre üniversite mezunu olan kişinin 6 mesleğe sahip olma olasılığı varmış. Bu bizim için, yani planlama mezunları için 6 meslekten daha fazla meslek sahibi olabiliriz. Önümüzde daha çok seçenek ve daha açık bir perspektif gördüğümü düşünüyorum. Özellikle ulaşım planlaması üzerine, kent politikası, kentsel tasarım, şehir ekonomisi, coğrafya ya da GIS teknikleri üzerine uzmanlaşabileceğimizi düşünüyorum.

Peki İzmir Yüksek Teknoloji Şehir Bölge Planlama Bölümü programında neler oluyor? Bu okulumuzun 6 senelik bir lisans geçmişi olduğu için belki tanımayan ya da bilmeyen arkadaşlarımız olabilir ve burada okulun lisans programından bahsetmek istiyorum: İlk

1,5 senede mimarlarla beraber mimari tasarım projesi ve grafik tasarım projesi alıyoruz ve bu stüdyolar ortak, mimarlarla beraber çalışıyoruz. İlk senede yapı ve sanat tarihi derslerini de mimarlık hocalarından alıyoruz.

Bunun dışında mesleki eğitime ikinci seneden itibaren başlıyoruz ve mimari ölçekten haberdar olduğumuz için bir şekilde planlamaya da daha yaklaşmış oluyoruz. Eğitim çok yoğun olarak ikinci sınıfta başlıyor, ama Başkan Günay'ın da bahsettiği gibi şehirciliğin aslında bize böyle bir eğitim sonunda verildiğini düşünüyorum ve daha çok kentsel tasarım üzerine yoğunlaşan bu eğitim programının bir şekilde Türkiye için yeni bir açılım, yeni bir alternatif olduğunu düşünüyorum Programın bu kadar yoğun olmasına rağmen eğitimin bu niteliğinden aslında hoşnutuz ve Mersin Üniversitesinde de eğer Şehir Planlama Bölümü açılacaksa yine böyle bir nitelikli ya da böyle bir omurgadan oluşabileceğini savunuyorum. Böylelikle planlamaya bu şekilde sahip çıkan, planlamayı seven ve saygılı bir meslek haline getiren meslektaşlarımız olacağını umuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Çiğdem hanıma teşekkür ediyoruz.

Mimar Sinan Üniversitesinden bu sunuşu bir ekip hazırladı ve onların adına Tayfun Kahraman arkadaşımız konuşacak.

Buyurun Tayfun bey.

Peki.

O zaman Dokuz Eylül Üniversitesine geçiyoruz ve Önder Ulusoy arkadaşımız bir konuşma yapacak.

Buyurun Önder bey.

ÖNDER ULUSOY (Dokuz Eylül Üniversitesi)- Herkese merhaba.

Ben öncelikle oturum hakkında bir şeyler söylemek istiyorum: Bir hayal kırıklığına uğradım burada. Sadece Mercan hanımın konuşması oldu. Programa bakıyorum dört tane var; bir tanesi yurtdışına gitmesi nedeniyle katılamamış ve diğerlerinin neden gelmediğini bilmek istiyorum açıkçası. Benim burada bulunma sebepim burada bir şeyler öğrenmem ve bu konu hakkında bilgilenmek istemem.

Burada reform konusu 3 gündür konuşuluyor. Öncelikle ben reformun gerekli olup olmadığı hakkında 1-2 şey söylemek istiyorum ya da öncelikle reformun içerik anlamına bir bakarsak daha uygun olur sanırım:

Reform, bir sistemin, bir çalışma düzeninin, bir işleyişin yıkılıp yerine tamamen, uygulanandan farklı bir sistem getirilmesi anlamını taşıyor; altyapısı bununla oluşturulmak zorunda. Yani kısmi değişiklikler reform kapsamına girmiyor aslında. Şehircilikte reform da odanın bildiri çağrısından anlaşılacağı gibi yeniden yapılanma anlamı taşıyor, yani ülkemizdeki şehircilik ve planlama adına yeniden bir yapılanma gerekliliği anlamı taşıyor ve bu da çok ciddi bir konu aslında, üzerinde titizlikle durulması gereken çok önemli bir konu.

Yani ortada bir sistem var ve bu sistem artısıyla eksisiyle günümüze kadar devam edip gelmiş. İşlemiş veya işlememiş, bu daha başka bir tartışma konusu ve bu sistem bu alı-

şılmış sistemin dışına çıkıp tamamıyla değişik başka bir sistem getirilmek isteniyor bu reformla. Bu hem teorikte hem de pratikte gerçekten çok zor ve ulaşılması çok güç bir hedef diye düşünüyorum ben.

Bir de şöyle bir konu var aslında: İşlemeyen bir sistem acaba nasıl değiştirilecek; bunu bilmek istiyorum ben. Yani belki bir kısmımız işlediğini düşünüyor, bir kısmımız işlemediğini düşünüyor, ama benim kısmı görüşüm şu anda Türkiye'deki şehircilik ve planlamanın pek işlediğini zannetmiyorum ve bu sistem işlemediği halde nasıl değiştirilecek, bu konuda kafamda bir soru işareti var.

Reformun yapılması için de bir güç birliği oluşturulması gerekiyor öncelikle. Yani hiçbir kurum, hiçbir kuruluş ya da hiçbir kişi tek başına bir reform gerçekleştiremez. Kimlerin bu güçbirliğinin içinde olması gerektiğine de daha sonra değineceğim zaten. Yalnız bu güç birliğinin altını özellikle çizmek istiyorum ben.

Bu noktada da planlamanın Türkiye'deki geçmişine biraz değinmek istiyorum ben: Türkiye'de planlama eğitimi bildiğiniz gibi Orta Doğu Teknik Üniversitesinde 1960'lı yıllarda başladı ve aşağı yukarı 42-43 yıllık bir süre geçmiş şu durumda. Şimdi burada şöyle bir konu var, bir yerde de değinildi ben tam yakalayamadım, ama Türkiye'de artık hükümetler neredeyse tabiri caizse günlük olarak değiştiği için bu 40 yıllık süre tam verimiyle kullanılmıyor aslında. Belediye başkanımız da söyledi "Geliyoruz, 6 ay öpüşmeyle geçiyor" dedi. Bence bir 6 ay da kucaklaşmayla geçiyor. Hükümetler geliyor, kadrolarını kuruyorlar, milletle uğraşıyorlar, bir de üstüne üstlük şu anda görünümde olan üniversitelerle uğraşıyorlar ve zaman boşa boşa geçiyor yıllarca.

Bu 30-40 yıllık sürede acaba şehircilik ve planlama adına neler yapılmış ya da yapılmak istenmiş? Yapılanların neler olduğunu aslında kentlerimize baktığımız zaman görüyoruz. Yapılanlar bir hiç değil aslında, ama inanın ona yakın olduğunu düşünüyorum ben. Aslında Semahat hocamın da ilk günkü konuşmasındadediği gibi neyin yapılması gerektiği, neyin ülkemiz, kent ve halk için doğru olduğu biliniyor. Fakat bu doğrular çeşitli sebeplerden ötürü yapılamıyor, uygulanamıyor veya uygulatmıyorlar. Acaba diyorum "Bu ülkede planlama reformu için, planlama eğitiminde mi yoksa tüm ülke ölçeğinde mi bir reform gerekli?" sorusu aklıma geliyor aslında. Ben ikincisi diye düşünüyorum. Açıkça söylemek gerekirse bana göre planlamanın ve şehirciliğin bugün Türkiye'de bu halde olmasının tek nedeni yönetimdir ve siyasaldır. Hem yerel yönetimler hem de merkezi yönetimler planlamanın bu hale gelmesinde ön plandadırlar.

Tabii bunun çeşitli sebepleri var: Yönetimlerin yaptıkları koordinasyon yanlışları ve iletişimsizlik gibi nedenler bu duruma sebeptir. Tabii bir diğer önemli neden de ülkemizin ve kentlerimizin sermaye güçlerine bırakılmasıdır diye düşünüyorum.

Şu anda bildiğiniz gibi sermayenin bir rant kaygısı var kentlerin üzerinde ve bu rant kaygısını da yönetimlerimiz izledikleri yanlış şehircilik politikaları ve planlama politikalarıyla da körüklüyorlar diye düşünüyorum. planlama için söylenen bir durum değil aslında bu. Tüm ülke ölçeğinde, diğer işleyen sistemlerimiz için de sermayenin bu rant kaygısını yönetimlerimizin körüklediği geçerli bir durum.

Aslında bu konuda söylemek istediğimiz çok söz var, ama altını eşeledikçe de derine iniyor. Fakat ben burada bunu kesip eğitim konusuna da biraz değinmek istiyorum:

Ben öncelikle Türkiye'deki planlama eğitimi konusundaki kişisel fikrimi söyleyeyim: O kadar kötü durumda olduğunu düşünmüyorum açıkçası, bilmiyorum diğer arkadaşlarım bana katılır mı, ama açık ve net 1-2 şey söyleyeyim ben bu eğitim hakkında: Şimdi tabii ki her eğitim kurumunda, her üniversitede çok kaliteli bir eğitim kadrosu olmayabilir; yani böyle olacak diye de bir durum yok zaten. Bütün hocalar da iyi olmayabilir, ama mesleği öğretecek, bu işi gerçekten iyi bilen ve gönül bağıyla yapan insanlar, hocalarımız muhakkak her fakültede vardır.

Şimdi tabii günümüzden 20-30 yıl öncesine baktığımız zaman eğitim kalitesi çok daha iyiymiş, böyle söyleniyor ve araştırmalarımız da bunu gösteriyor aslında, ama bir de şöyle bir fikir yürütebiliriz o zamanın iyi öğrencileri olarak şu anda bizim okullarımızda hoca olmuşlardır.

Bu noktada da aslında öğrencilere düşünme çok önemli görevler var. Biz, bize bilginin öğretilmesini istiyoruz. Fakat üniversite bilgiyi öğretmez; üniversitede öğrencinin bilgiyi kendisinin arayıp bulması gerektiğini düşünüyorum ben. Hoca, öğretim görevlileri size yol gösterir, araştırma güçlerinizi geliştirmenizi sağlar ve siz de gider araştırır ve bulursunuz. Yani gideceksin kütüphaneye veya başka yerlere, araştırıp bulacaksın; bence öğrencinin görevi budur. İyi eğitilmiş öğrenciyle kötü eğitilmiş öğrenci de zaten buradan belli olur diye düşünüyorum.

Aslında zamanın da kısıtlı olmasının nedenini ben anlamış değilim. Öğrenci panellerine çok önem verildiği söylendi, ama 9 öğrenciyiz burada ve 1,5 saat verilmiş bize. Açıkçası daha uzun süre verilmesini istiyorum ben öğrencilere.

Son olarak 1-2 şey söyleyeyim o zaman: İlk başta da dediğim gibi ben pek reformdan yana değilim. Yani zaten ülkemizdeki bu yönetim şekliyle yeniden bir yapılanma sürecine girip bunu gerçekleştirmek de imkansız diye düşünüyorum. Açıkçası benim düşüncem hem merkezi yönetimin hem de yerel yönetimlerin tamamıyla yeniden bir yapılanmaya girmesi. Yani reformla değil, diğer ülke çapındaki tüm branşlarda yeniden bir yapılanma gerektiğini düşünüyorum ben. Bunu yapmak için de öncelikle bir koordinasyona girmek gerekiyor diye düşünüyorum.

Biz İzmir'de Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Dokuz Eylül Üniversitesi olarak iki üniversitede İzmir Planlama Öğrencileri adı altında bir topluluk oluşturduk ve 2001-2002 yılında çalışmalarına başladık, toplantılar düzenledik. Diğer şehirlerdeki arkadaşlarımızla İnternet yoluyla iletişime geçtik ve bir sempozyum düzenledik İzmir'de. Bunu da söylemek istiyorum, Semahat hocam da iyi bilirlir; reform gerçekleştirilecekse bir birlik ve beraberlik içerisinde gerçekleştirilmesi gerekiyor ve böyle örgütlenmelerle bunu desteklememiz gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Şimdi Önder arkadaşımız Kolokyumun düzenleyicileri olarak bize bazı sorular sordu, ama onları şimdi vaktinizi almamak için ben burada cevaplamayım; daha sonra anlatacağım.

Şimdi konuşma sırası Orta Doğu Teknik Üniversitesinden İlknur Urkun arkadaşımızda.

İLKNUR URKUN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi 4. Öğrencisi)- Herkese merhaba.

Öncelikle hatalarım ve eksiklerimden dolayı hepinizden ve bütün bölüm arkadaşlarımın da görüşlerini yansıtmadığım için arkadaşlarım adına da özür dilemek istiyorum.

Şimdi bu oturum için konuşma hazırlarken kafamda iki soru vardı:

Birincisi, gündemin neden reform olduğu; yani neden yıllardır reform yapılmaya çalışıldıği halde bu yıl gündem olarak reform seçildi.

İki gün içinde yapılan tartışmalardan çıkardığım sonuç, reform arayışının nedeninin planlama yöntemi ya da kuramı değil, uygulaması olduğuydu. Yani problemler hep uygulamadan çıkıyor. Zaten Mercan hocanın da söylediği gibi şehircilik ve planlamanın doğrusu olmayacağı için reform sürekli gerekliliktir ve üniversitenin, bilimin de özü budur; sürekli değişim . Ancak nedense bu yöntemleri kentlerimize uygulamakta çok zorluk çekiyoruz. Bunun için de genelde politikacıları, plancının kendisi ya da harita mühendisi suçlanıyor. Ben burada suçlanması gerekenin kentliler olduğunu düşünüyorum. Aslında suçlanması da gerekmiyor. Uygulama problemlerinin nedeninin, kentlilerin çıkar çatışması olduğunu düşünüyorum. Çünkü her kentlinin, kentte yaşayan herkesin kendi çıkarları vardır. Kimi apartmanına fazla 3 kat koymak ister, kimi yeşil alanın yanında oturmak ister. Bu çıkarların çatışmasından da uygulamada problem çıkar.

Bu yüzden de yerellik ve katılım değerlerinin yükseldiğini düşünüyorum. Yani artık insanlara, bizden yardım isteyin ama siz de katılın, bize bilgi sağlayın, biz de bu problemlerin nedenini sizden öğrenelim demeliyiz. plancılar olarak tartışıp hiçbir sonuca varmadan uğraşyoruz bu anlamda katılım kavramının önemli düşünüyorum. Bu yüzden de şehir planlamayı kentlilerle paylaşmamız gerektiğini düşünüyorum.

Ancak, şöyle bir sorun var: Bunu ithal ettiğimiz dikey yöntemlerle yapmamamız gerektiğini düşünüyorum; çünkü katılım yatay bir kavram. oysa Bunu Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, İçişleri Bakanlığı, belediye, kent konseyi çalışma grupları gibi yukarıdan aşağıya inen çok dikey bir yöntemle uygulamaya çalışıyoruz.

Ancak, bu konuda umutluyum. Umutlu olmamın nedeni de, Semahat hocamın geçen gün bana anlattığı çabalar. artık halkın kendisinden başlayarak planlama yapmak için üniversitelerin çabası olduğunu görüyorum ve bu yüzden umutluyum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- İlknur arkadaşına teşekkür ederim.

Buyurun.

NEŞE ANÇER (Yıldız Teknik Üniversitesi)- Buraya gelmeden önce biz de kendimize "neden reform?" sorusuyla çalışmamıza başladık. Demek ki, artık bazı şeylerin değişmesi gerekiyor ve insanlar, bu kavram üzerinde durmaya başladılar. Daha sonra baktığımızda şehircilik reformunda hemen karşımıza çıkan çok fazla belirginliğin olmaması, kaynak yaratımında yaşanan sıkıntılar ve son olarak da daha yeni gündeme gelen bilgi teknolojilerinden yeterince yararlanılamaması.

sanırım herkes bunların farkında, ama özellikle dikkati çekmek istediğim şey bu sorunsalları ortaya koyanlar yine plancılar. Demek ki bu sorunu çözmesi gerekenlerin de yine plancılar olması gerekiyor ya da yeni bakış açımızla şehirciler.

Buna baktığımızda özellikle iki konu dikkati çekiyor:

Bir tanesi katılım konusu, diğeri de ve bizim üzerinde özellikle durmak istediğimiz katılım konusu ve kaynak yaratımı. “Bu sorunların çözümü için plancıların öne çıkması gerekiyor” dediğimizde yeni bir plancı kriteri de ortaya çıkıyor. Planlama sürecinde katılımın sağlanmasının gereken bir olgu olduğunu söylüyoruz. Peki katılım için plancının ne yapması lazım, katılımda plancının rolü ne olmalı: sadece arkamıza yaslanıp insanların sürece katılmalarını mı beklemeleyiz, yoksa insanları katılmaları için bizim de bir girişimde bulunmamız mı gerekiyor? Bence herkesin oturup bir düşünmesi lazım. Bu konuya daha fazla değindiğimiz zaman bizim fikrimiz plancının girişimci bir nitelikte olması gerekiyor bu konuda; arkasına yaslanıp katılımı beklememesi lazım. o zaman plancının daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini, katılım mekanizmalarını harekete geçirmesi için bir öncü profil çizmesi gerektiğini, oluşturulacak planın etki alanında kalacak tüm ilgi gruplarının sürece dahil edilmesi gerektiğini ve bunu da yine plancının yapması gerektiğini düşünüyorum.

Bütün bunları yapabilmek için de toplumda ve siyasal güçler üzerinde bir baskı oluşturmamız lazım. Bu baskıyı da oluşturabilmek için kamuoyunun ilgisini mümkün olduğu kadar yanımıza çekmemiz lazım diye düşünüyoruz. Bunu da yapabilmek için plancının eğer gerekiyorsa, belki medyatik de olması lazım; gerekiyorsa sivil toplum örgütlerine dağılıp insanları bilgilendirmek lazım, çünkü sadece planlama odası aracılığıyla bunu yapamayacağımızı düşünüyorum; bu tamamen benim şahsi fikrim.

Plancının ateşleyici ve girişimci rolünün de olması gerekiyor çünkü biz bir şeyler yapmadan başka insanlar nasıl ve ne yapabilirler bizim adımıza? Çünkü planlama konusunda en yetkili kişiler biz olduğumuza göre insanlara bunu anlatmamız,, bunu öğretmemiz lazım diye düşünüyorum.

Plancının sadece fiziki mekanı tasarlayan değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik mekana da yön veren, bunun kimliğini oluşturan kişiler olduğunu düşündüğümüzde, planlama sürecinde farklı alternatifler oluşturması gerektiğini ve bunu yaparken de Türkiye’de uygulanan mevcut politikalar üzerine de değinmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ülke politikalarını göz ardı edersek yine alacağımız sonuçlar, neticeler belli; hiçbir şey elde edemeyeceğiz.

Birkaç örnek vermek istiyorum: yurtdışından biz tanınan bazı fonlar, bazı haklar, bazı krediler var. biz her ne kadar bu sürecin içinde olmak istesek de ya da olmak istememek de bu fonlar zaten bize sağlanmış durumda. O zaman niçin bu fonlardan daha fazla yararlanmıyoruz? Çünkü özellikle daha önce yapılan konuşmalarda, “Yerel Gündem 21 olsun, AB’ye uyum süreci olsun, genelde hep öyleimde kalıyorlar ve hiçbir şekilde fizik mekana yansımıyor” denildi. O zaman biz de diyoruz ki: “Plancılar olarak bu kredilerden, özellikle bizim girişimlerimiz sayesinde yararlanılsın ki o zaman bunlar fizik mekanda da kendini gösterebilsin. Böylelikle daha düzgün, daha sosyal refah düzeyi yükselmiş bir topluluk içinde yaşayabilelim.”

Bizim bir diğer değinmek istediğimiz nokta da iki gün önce Sayın Feridun beyin de söylediği gibi yeni stratejik bölgesel kalkınma çalışmaları. Birazcık bunlara da değinmek gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ülkesel politikalar bazında belirli istatistiklere dayanarak belirli stratejik bölgeler oluşturulmuş durumda. O zaman bu bölgelerin üzerine biraz daha ağırlık vererek yeni oluşturulacak modeller doğrultusunda, bu bölgeler için o yeni yönetim modelleri geliştirilebilir. o zaman belki plancılar olarak bu yeni yönetim modellerine katılım gösterirsek belki daha başarılı olur, belki sesimizi daha çok duyurabilir ve böylelikle küçük küçük de olsa istediğimiz şeyleri gerçekleştirebiliriz diye düşünüyorum.

BURÇİN YILDIRAN (Yıldız Teknik Üniversitesi)- Ben özellikle oluşturulan bu bölge modellerine ilişkin bir şeyler söylemek istiyorum:

Ankara'da bir şeyler oluyor ve kamuoyunun bundan çok fazla haberi olmuyor. Şu an Ankara'da bölge yönetimine ilişkin ciddi çalışmalar yapıldığını görüyoruz. Biz plancılar olarak bu yönetim modellerinin neresinde olmalıyız ve bunu tanımlamamız gerekiyor. Bölge yönetimlerinin içinde bölge kalkınmasına ilişkin planlar üreten kişiler mi olacağız ya da sadece yine fizik-mekân tasarlayan, uygulama imar planları çizen kişiler mi olacağız; biraz bunu tanımlayıp bu süreçte aktif olarak kendimizi göstermemiz gerektiğini düşünüyorum. Çünkü gerçekten sivil toplum örgütleriyle, çeşitli akademisyenlerle işbirliği içinde bu çalışmalar Ankara'da yürütülüyor ve biz bu sürecin içinde çok fazla yer alamıyoruz. Bu yönetim modelleri oluşturulacak, bir şekilde "Biz bölge yönetimlerini kurduk" diyecekler ve şehir plancılar burada yine kendilerini çok fazla gösterememiş olacak.

Ben özellikle bu yönetim modellerinde plancıların kendi rollerini çok iyi tanımlamaları gerektiğini ve yasal süreçte kendi kimliklerini oturtmak adına katkı koymaları gerektiğini düşünüyorum ve bütün akademisyenleri ve öğrencileri bu süreçte yer almaya davet ediyorum. Özellikle Ankara'da ciddi reform hareketlerinin olduğu bir süreçte biz de ciddi bir gücüz. Yani üniversite öğrencileri, mimarlık fakülteleri ve planlamaya ilişkin diğer farklı disiplinlerin oluşturduğu gruplar ve bu reformlarda aktif olarak yer almamız gerektiğini ve fikirlerimizi onlarla paylaşmamız gerektiğini düşünüyorum.

Kolokyumla ilgili aslında çok farklı düşünerek geldik buraya Neşe'yle beraber. İlk çizdiğimiz konuşma dizgesi çok farklıydı, ama hâlâ konuşmalarda diğer arkadaşlarımda da belirttiği gibi şehircilik reformuna ilişkin ciddi önerilerin olmadığını görüyorum. Yine sorunlardan bahsettik, yine Türkiye'de olmayan ve yapılması gereken şeylerden bahsettik. Fakat artık "ne yapacağız?" sorusu üzerinde durmamız gerekiyor. Sayın Cevat hocanın 30 yıl önce hazırladığı bir şema vardı ve Türkiye'de hâlâ onun olması gerektiğini düşünüyoruz. 30 yıl önce ortaya konan bir fikrin Türkiye'de hâlâ eksikliğini hissediyoruz ve olması yönünde çalışmalar yapılması gerektiğini düşünüyoruz. O zaman oturup da artık biraz bunu tartışmalıyız diye düşünüyorum. Belli bilgi birikimlerimiz var. Ne olması gerektiğini biliyorsak, biz öğrenciler olarak akademisyenlerimizin önderliğinde artık bir şeyler yapalım. 2000'li yıllara geldik ve tüm dünyada farklı yönelimlerin olduğu bir dönemdeyiz. Yani reformlar için 2000'li yıllar bence kırılma noktasıdır ve artık bu konuda harekete geçmeliyiz.

NEŞE ANÇER- Ben bir şey daha ekleyip öyle bitirmek istiyorum. Katılımcılardan bir şey rica etmek istiyorum: konuşmalar ve hazırlanan programlar daha basite indirgenebilirse sanıyorum Kolokyumlara katılım daha fazla olacaktır. Çünkü şu anda bu salonda bulunan insanların yüzde 80-90'ı plancılar, planlama öğrencileri ve kamu yönetiminde olanlar. Bu disiplinlerin dışında kalan insanların anlayamayacağı bir dilde de konuşabiliyoruz. Ele alınan konuları biraz daha basitleştirip, insanların katılımını biraz daha artırırsak açıkçası ben kendi açımdan bu sempozyumların başarısı hakkında daha çok tatmin olacağım.

Çok teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Burçin Yıldırım ve Neşe Ançer arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz.

Şimdi söz sırası Erciyes Üniversitesinden Ayça Yusufoglu, Elif Gençtürk ve Firdevs Atilla'da.

AYÇA YUSUFOĞLU (Erciyes Üniversitesi)- Teşekkür ediyorum ve öncelikle herkese merhabalar.

Bu 3 günlük güzel toplantı sürecinin son aşamalarında ne yazık ki.

Ben ve arkadaşlarım meslek yaşamına başlamadan önce mesleğimiz adına okul dışında bir şeyler yapıyor olabilmenin onuru içerisindeyiz. Çünkü bu ortam hakikatten çok güzel bir elektrikle dolu.

Ben ve arkadaşlarım bu tür düzenlemelere ne kadar duyarlıysak o kadar az sıklıkta karşılaşabiliyoruz. Biz Kayseri'den geliyoruz ve belki bilirsiniz Kayseri Orta Anadolu'da kendi içerisine dönük bir şekilde, gelişmeyi bekleyen bir kent. Sağ olsunlar hocalarımız ayda birkaç defa düzenlenen konferanslar, sergiler ve gezilerle bizleri bu "sadece metropoliten kentlerde sıkça düzenlenen" faaliyetlerden geri tutmamaya çalışıyorlar. Ama siz de tahmin edersiniz ki bu etkinlikler bir çeşitlilik içermiyor; çünkü her zaman aynı hocalarla karşılaşılıyor.

Bizler bizim dışımızda gelişen bu adaletsiz ortamda yetişen şehir plancıları olmak istemiyoruz. Çünkü "plancı" demek "kente ilişkin her olguda interaktif şekilde yer alan kişi" demektir. Burada elime hazır fırsat da geçmişken buradan değerli hocalarıma sesleniyorum: Bizim kendi içimizde oluşturduğumuz çeşitli etkinliklere teşrif etmelerini diliyorum.

Bu ortam dolayısıyla hissettiklerimi sözcüklere giydirmeye çalıştım, umarım başarılı olmuşumdur. Şimdi dilerseniz hazırladığımız sunuda nelere dikkat çekmeye çalıştığımızdan bahsedeyim:

Sizlerin de bildiği gibi daha başarılı planlara ulaşmak ancak sonuçların katılımcı ve stratejik yaklaşımlar içermesiyle mümkün. Dahası bir önceki çözüme göre gelişme sağlanması, bunların uygulanabilirliğinin olması iyi olandır. Hazırladığımız sunum içerisinde gerek stratejik planlama, gerek katılımcı karar verme ve katılımcı planlamalara yer verdik, ama sanıyorum süremiz kısıtlı olduğu için ne yazık ki o kadar uzun bir sunumu gerçekleştiremeyeceğiz.

Stratejik seçim yaklaşımı, kente ilişkin oluşturulması gereken vizyonların üretildiği ve gelişme hedefli kentlerin olmazsa olmazı stratejik planlamanın bir ürünüdür. Uzun ve kısa erimli kaygıların esas yönlendiricisi olan stratejik planlar üst plan kararlarıyla getirilen stratejik öncelikler uyarınca yaşanabilir kentlerin ayrıntılı olarak oluşturulmasının da en önemli araçlardandır. Yani stratejik yaklaşımlarla getirilen üst plan kararları, etkisini bir biçimde kentsel ölçüğe taşıyacak ve bunun kentler üzerindeki olumlu yansısı yine kent mekanında kendisini gösterecektir. Kısa vadeli belirsizliklere hemen çözüm getiren, uzun vadeli belirsizliklereyse esnek bir yaklaşım getiren stratejik planlama, kente ilişkin yatırımların rasyonelize edilmesinde, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin hızla tüketildiği sürdürülemez bu gidişin durdurulabilmesinde ve kentlerde imar planlarıyla ortaya çıkan anlam ve tanım yoksunluğunun giderilmesinde büyük bir araçtır diye düşünüyorum. Kentsel gelişme olgusuna üst ölçekten başlayarak yaklaştığımız zaman bu yaklaşım elbette bütüncül bir planlama anlayışıyla olabilir. Oluşturulan hiyerarşik plan dizgisinin sistemli alt-üst ilişkileri kurularak tek sektör ağırlıklı yaklaşımlar yerine çok yönlü bir planlama anlayışının belirlenmesi oldukça önemlidir.

Planlama, insanı, insanın toplumsal gelişimini, psikolojisini, yaşam biçimini diğer bilimlerden daha fazla belirlediğinden onlardan daha fazla girdiye sahip olan bir disiplindir ve sayıca fazla girdiler nedeniyle daha karmaşık bir yapıdır. Bakın bugün Türkiye’de kent plancıları fiziksel planlama anlayışıyla neredeyse sadece imar planları ve kentsel tasarım süreçlerinde yer almaktadır. Halbuki kent plancıları kente ilişkin her türlü plan ve projede -bunlar ekonomik, toplumsal, kültürel eylemler olabilir- yer alıp geniş çerçeveli çalışmalarında bulunmalıdırlar.

Plancı, hızlı değişim içerisinde olan ve sürekli arayış içerisinde, dinamik bir ortamda plan üretmek durumundadır. Bu nedenle de dinamik, katılımcı, esnek olmayan bir eğitim yaklaşımıyla plan yapmaya çalışmak aslında başarısızlığı baştan kabul etmek sayılabilir.

Dün Zekai Hoca’nın da değindiği gibi plancının bir sürü vasfı var. Bunlardan en önemlisi ve plancının asıl görevi bıkmadan, yorulmadan, tükenmeden insana bir şeyler verebilmek ve sürekli eğitim süreci içerisinde yer almaktır.

Esneklik planlama anlayışı bünyesinde olacağı gibi, stratejik planlamanın içerisinde de vardır. Bu nasıldır? Stratejik planlama uzun erimli belirsizliklere esnek yaklaşımlar getirir. Bizim gelişmeye yönelik kentlerde uyguladığımız ana amacımız, ana stratejimiz altında belirlediğimiz baz alternatifler vardır ki biz bunlara “taktikler” de diyebiliriz. Bu taktikler ne kadar esnek olurlarsa ana amaca ulaşma da o kadar kolay olur diye düşünüyorum.

Son olarak, reform yeniden biçimlendirme olgusunu taşımaktadır. Aslında biraz önce kısaca değindiğim bu kentsel değişimler ya da planlama içerisindeki değişmesi gereken yaklaşımlara da bakacak olursak planlama sisteminin gerek planlama eğitimi, gerek bütün olarak planlama anlayışı, gerekse günümüzdeki plancının yeriyse birtakım çelişkiler içerdiğini, reform yaklaşımlarına birtakım ciddi gereksinimler olduğunu eminim anlamışsınızdır.

Gelişmiş ülkelerde planlama nasıl? Gelişmiş ülkelerde planlama bizim Türkiye’de yaşadığımız uygulama sürecinden daha farklı boyutlarda ele alınıyor, çünkü planlama orada katı kimliğinden sıyrılarak tartışma ve uzlaşma temelli bir yapıya yönelmektedir. Dahası mevcut yapılar içerisinde planlamanın etkinliğini arttırabilmek için aktörlerin öne çıkmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Kentsel yönetimleri daha güçlü kılmak üzere yeni aktörler gerçek anlamda sisteme eklenmektedir. Bunlar sivil toplum örgütleri, uluslararası organizasyonlar olabilir ya da kamu sektörü-özel sektör ortaklıklarına işlerlik kazandırılarak bir eğitim potansiyeli yaratılması, böyle bir mekansal plan sistemi olabilir. Bu da ancak kendi içerisinde barışık, gücün paylaşımına dayalı, çok aktörlü yeni bir planlama anlayışıyla ortaya çıkmaktadır.

FİRDEVS ATİLA (Erciyes Üniversitesi)-

Ne yazık ki günümüzde, her kesimin kentten beklentilerinin eşdeğer biçimde karar mekanizmalarına ulaşmasını sağlayan bir düzen yerine doğrudan müdahaleye fırsat yaratan bir düzenek oluşturulmuştur. Bu doğrudan müdahale ortamında yatırımcı talepleri ve kararları kullanıcı kararlarının önüne geçmektedir. Bu da kentsel gelişme hedeflerinin toplumsal duygusunu zayıflatırken, gelişmelerin ekonomik getirileri ve imge üzerindeki vurguyu arttırmaktadır. Bununla ilgili herkes yaşadığı mekanda örnekleri görebilir.

Örneğin, Kayseri’de tarihi yapılar arasında yükselen çok katlı alışveriş merkezlerinin kent imgesini vurgularken birçok değeri de yok etme noktasında olduğu herkesin, özellikle plancı adaylarının gözüne çarpar. Toplumun yaratıcı ve yapıcı katkısına kapalı olan bir planlama sistemi, bünyesindeki araçlar ne kadar güçlü ve etkili olursa olsun önemli eksiklikleri de barındıracak ve olumsuz sonuçlarla karşılaşacaktır. Çünkü plancı ürettiği planı o yerin insanına göre yapmalıdır.

Türk İmar Mevzuatı’nın getirdiği yetki karmaşası ve belirsizlik ortamı, bulanık karar verme süreçlerini adeta destekler niteliktedir. Buna dün Çağlar beyin bildirisinde anlattığı konu tartışma konusu olmuştu. Bulanık karar verme süreçlerinden kastımızı bir örnekle açıklayacak olursak: Dün Faruk Göksu’nun bildirisinde dediği gibi “Kentsel değişim süreci içindeyiz, ama hâlâ buna ilişkin bir yasamız yok” demişti. Bu sözü incelediğimizde aslında mevcut bir çelişkiyle iç içe olduğumuzu görmekteyiz. Öyle ki kentsel dönüşümlere dayalı bir karar verme süreci, buna ilişkin herhangi bir yasayı içermediği için kuşkusuz bünyesinde de bir bulanıklık arz edecektir. Kentsel planlamanın demokratikleşmenin ön koşulu olan katılımın planlama sistematiği içerisinde bir yer edinebilmesi için toplumdaki gelen mesajlar kamu yararı süzgecinden geçirip çeşitli düzenlemeler yapıldıktan sonra planlama çalışmalarını yönlendirebilecek uygun biçime dönüştürülmelidirler. Dün Ömer Kırıl’ın “Katılımın bir gece elbisesi gibi gardıropta duran bir kıyafet yerine gündelik bir kıyafet olması gerekiyor” sözü bizim az önce anlattığımız konuyu da destekler nitelikte. Planlama birimiyle toplum arasında çift yönlü bir ilişki kurulması sonucunda, toplumdaki ve planlama biriminden karşılıklı bilgi akışının gerçekleşmesi sağlanabilir. Böylece toplum, içinde yaşadığı kentsel mekandaki gelişmelerle ilgili taleplerini doğrudan ya da dolaylı yöntemlerle planlama birimlerine aktarabilir. Toplumdan gelen beklentiler, kişisel başvurular, şikayet dilekçeleri gibi yöntemlerle olabileceği gibi anketler gibi dolaylı katılım araçlarıyla da olabilir. İkinci yöntem, kişisel çıkarlardan çok

toplumsal çıkarlara yakın olma olasılığı fazla olandır. Süremiz kısıtlı olduğu için bu konuyu daha yüzeysel geçiyoruz.

ELİF GENÇTÜRK (Erciyes Üniversitesi)- Teşekkürler.

Türkiye’de planlamaya halkın katılımı sırasında karşılaştığımız en büyük sorun hepimizin de bildiği üzere ülkemizde toplumsal bilincin gelişmemiş olmasıdır. Bu konuda dün Sayın Yıldız Tokman’ın dile getirdiği “Şehri şehir yapan insanın bilinçlendirilmesidir.” görüşüne katılıyorum. Yıldız Hanım bildirisinin sonlarında bugünkü planlama anlayışında katılım konusunda ilerleme kaydedildiği belirtmişti. Buna örnek olarak da Ankara Kızılay Meydanı’ndaki son gelişmeleri gösterdi. Fakat kanımca bu örnek bilinçli bir halkın katılımına örnek değildi. Benim takip ettiğim kadarıyla Kızılay’ın gerçek kullanıcılarının katılımı söz konusu değildir, ki öyle bile olsa katılımcı bilinçli olmadığı sürece doğru kararların verilmesinde etkin bir rolü yoktur.

Sonuç olarak toplulukların ömrü, onu oluşturan bireylerin yaşam süreleriyle kısıtlı da olsa halkın katılımı, toplumsal ve kültürel yaşamın sürdürülebilirliğinin bir tür temsilidir. Yaşadıkları yerin geleceğinde söz sahibi olma hakkına layık insanımızın, planlama ve karar süreçlerinde rol alması gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir.

OTURUM BAŞKANI- Programa göre Gazi Üniversitesi temsilcisi de olması gerekiyor aramızda, ama bildiğim kadarıyla yok değil mi?

Şimdi programa göre oturumu tamamladık ve salondaki dinleyicilere söz vermek istiyorum. Ama ondan önce Mimar Sinan Üniversitesi’nden katılan arkadaşlarımıza ilk konuşma hakkını verelim.

EVRİM ÇOKSÖYLER- Konuşmaları dinledikten sonra kafamda bazı şeyler canlandı ve ilk önce onları sormak istiyorum.

Burada bilimsel bir platformda olduğumuzu düşünüyorum ve bize öğretilen, hocalarımızın bize aktardığı bizim uygulama sürecine katılmadığımız ve uygulama süreci hakkında fikirlerimizi beyan etmemizin pek doğru olmadığıdır. Bu süreçte yer almadığımız için bu konuda “bence” gibi tavırlar gibi kullanmamızın yanlış olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu platformda yer almadığımız için bu fikri beyan etmemiz anlamsızlaşıyor.

Ayrıca başka bir arkadaşımız plancının kentin kimliğini oluşturması gerektiğini söyledi. Ben bu fikre katılmıyorum, çünkü kentin bir kimliği vardır ve siz o kimliğe uygun bir plan yaratırsınız. Kentin kimliğini siz yeniden var etmezsiniz ki; kentin oluşturduğu bir kimlik zaten vardır. Bunun üzerine siz yeni bir kimlik yaratırsanız oradaki insanların yaşayış biçimini tamamen farklılaştırmış olursunuz.

ZEYNEP KORKMAZ- Dördüncü sınıfların hazırladığı bildiri daha çok reformun eğitimden başlaması gerektiği üzerineydi ve bizim üniversitemizde üçüncü sınıf atölyesinde yapılan imar planları eğitiminin daha sonraki eğitimimizle çalıştığı ve bunun daha sonraki uygulama süreçlerinde bir karşılığı olmamasının yarattığı rahatsızlık üzerineydi. Genel olarak şehir planlama eğitiminin, çeşitli üniversitelere göre ne kadar farklılık gösterdiği ve görüşlerin, yaklaşımların birbirinden ne kadar farklı olduğunu ve bunun öğrencileri bir umutsuzluk ortamına sevk ettiğini belirtmek istemişlerdi.

OTURUM BAŞKANI- Peki teşekkürler.

Konuşmacılarımıza başka soru sormak isteyen meslektaşlarımız, öğrenci arkadaşlarımız var mı?

Buyurun Ömer bey.

ÖMER KIRAL- Benim için sizin şu anda içinde bulunduğunuz öğrencilik yılları 30-35 sene önceye dayanıyor. Ben mezun olduğumda Türkiye’de henüz Dünya Şehircilik Günü Türkiye’de kutlanmıyordu.

Bilgisayar ODTÜ’ye ilk defa geldiğinde hafızası 64 kb’dı. Şimdi önünüzde duran sanıyorum 40 gb; 64 kb için dev gibi bina yapıldı ve biz o ortamlarda öğrencilik yaptık. Öğrenci olduğumuz yıllarda bu türden toplantılar düzenlendiğinde bizleri çağırmadıklarında kıyameti kopartırdık. Sanıyorum bir arkadaşımız için böyle bir yanıt yeterli. “Bizi niye çağırıyorsunuz” demek bence kabul edilemez bir şeydir. Yani fikriniz var ve bunu cesaretle ifade edin bence.

İkincisi, bu bir sempozyum değil; bir düzeltme yapayım bu bir Kolokyum. Yani meslektaşlar arası tartışma platformu. Biz kendi sorunlarımızı, kendi mesleki sorunlarımızı, deneyimlerimizi ve geleceğe bakışımız tartışıyoruz ve bunu iyi-kötü her sene yapıyoruz. Odamız son kaç yıldır bilmiyorum -lütfen siz onu söyleyin- öğrenci paneli yapmaya başladı ve bu çok önemli bir adımdır. Mehmet Çubuk’un önderliğinde düzenlenen ilk yıllardaki kolokyumlarda öğrenci panelleri yoktu. Belki siz hazırda kondunuz, belki bir talep vardı, oda yönetiminin siyasi görüşü, anlayışı böyleydi, ama siz hazır bir ortama sahipsiniz ve bunu değerlendirin. Bizim öğrencilik dönemimizde biz bölüm toplantılarına, fakülte toplantılarına öğrencilerin katılabilmesi için epeyce mücadele ettik; fikrimiz kabul edildi, edilmedi, o önemli bir şey değil. Dolayısıyla fikirleri serbestçe ifade edebileceğiniz ortamları olabildiğince kullanın. Ben öğrenciyken şimdi sizin birçoğunuzun plancı olarak “plancı, şehir plancısı nedir?” diye sorduğunuz soruyu bize de açıklarlardı; güzel şehir, yaşanabilir çevreler, fiziksel tasarım, kentsel tasarım... Ben 30 senelik tecrübeden sonra size şunu söyleyebilirim: bugün gerçekleşen şehir planlama değil artık. Böyle mezun olursanız mesleki uygulama alanınızda hayal kırıklıklarına uğrarsınız. Yani plancı masanın başında duruyor, insanlar geliyor, katılıyor, onların fikirlerini alıyorsunuz, bir plan yapıyorsunuz; ve o plan uygulanıyor şeklinde bir süreç yok. Bir arkadaşımız önemli bir şey söyledi: “Hocalarımız bize nasıl ve nereden öğreneceğimizi söylüyor”. Yani sizi yapabilir kılmaya çalışıyorlar. Plancının rolü küçük dağları yaratmak değil; eskiden biz öyle zannediyorduk. Yani plan çizdiğimiz zaman harika oldu, kentsel tasarım, perspektifler... Bu belki ticari gayrimenkul projelerinde kentsel tasarım açısından söz konusu olabilir, ama plancı artık kolaylaştırıcıdır. Halk katılımı çok genel bir tanım ve bunu da sorgulamamız gerekir. Bir şehrin sahipleri vardır. Şehri şehir yapan sosyal bölünmeler vardır, sosyal sınıflar, sosyal tabakalar, sorunlar, sorunların sahipleri vardır. Biz onlara yardımcı olmak için planlama teknik hizmeti veriyoruz. Dolayısıyla plancının değişen kimliği, şehir planlamanın değişen süreç anlayışları önemli. Bunlar üzerinde tartışma yapmak, Türkiye’de bu tür kavramları yerleştirmek için bu reform tartışmalarına başlıyoruz; yoksa reformu biz yapmayacağız. Reform zaten bugünkü hükümetin gündeminde. Önümüzdeki 3-5 ay içinde Belediyeler Yasası çıkacak, İl Özel İdaresi Ya-

sası çıkacak, İmar Yasası çıkacak, Af Yasası çıkacak. Bunlar zaten yapılıyor ve bizlerin görüşleri alınmıyor, o başka. Ama biz kendi aramızda yaptığımız tartışmalarda bunları tartışıyoruz ve odamız bütün bu çabaları ilgili kurumlara iletmeye çalışıyor.

Teşekkür ederim.

Doç. Dr. ÇAĞATAY KESKİNOK- Konularımız gereği olarak dile getirdiğimiz sorular, sorunlar ve konuların farklılaşmasında yarar görüyorum. Öğrenci arkadaşlardan “uygulama, plan, uygulanıyor-uygulanmıyor” gibi daha çok pratik sorunlara ilişkin kaygılar dile getirildi. Öğrencilerin nesnel konuları gereği olarak, daha az koşullanmışlıklarının gereği olarak ben onların daha fazla kent, yaşam, toplum, yaşam biçimi, nasıl bir çevre, nasıl bir yerleşme gibi daha ütopyacı fikirler geliştirmelerini bekledim.

Planlama üzerine günlerce düşünerek gidebileceğimiz bir yer yok. Tersini yaparak, “Nasıl bir çevre, nasıl bir toplum, nasıl bir dünyada yaşamak istiyoruz?” sorusunu sorarsak o zaman planlamaya da yanıt buluruz diye düşünüyorum. Yani o açıdan öğrenci arkadaşların gerçek planlama ve bununla ilgili gerçek sorunları uygulanabilirlik, uygulanamazlık meselesiyle sınırlandırmak yerine biraz daha dünyalarını sıçratacak, hatta bu salona o anlamda katkıda bulunacak ütopyacı bir bakışa yönelmelerinin yararlı olduğunu düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Peki, teşekkürler Çağatay bey.

Söz almak isteyen?

MEHMET KABAOĞLU (Selçuk Üniversitesi)- Bu Kolokyumda özellikle üzerine basılarak durulan konu uygulamaydı; yani bizim uygulamada etkin olmamızdı. Ben bunu bir adım daha ileri götürmek istiyorum. Uygulama bittikten sonra biz planımıza ne kadar sahip çıkıyoruz? Plan bitti, ama bunun üzerinde yapılan değişiklikler, tahribatlar da biz ne kadar etkiniz ve bu konuda ne yapabiliyoruz? Şehir plancıları, toplumda çok önemli bir yere sahipler. Çünkü bizim işimiz sadece kendi hayatımızı ilgilendirmiyor, insanların bütün bir ömürlerini ilgilendiriyor. Bir şehirde yapılan bir hatanın düzeltilmesi belki 30-40 yıl alıyor, belki de bir ömür boyunca geri dönülemiyor o hatadan.

Bildiğimiz kadarıyla planlar daha önceden Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılıyor ve belli bir denetim mekanizması da varmış. Ama şu anda sadece bir dava açılırsa plan incelemesi oluyor. Bu şekilde olunca da şehirlerde ilk önce kat adetleri yükseltiliyor, daha sonra yeşil alanlar, diğer donatı alanları azaltılıyor ve şehir yavaş yavaş kansere dönüşüyor, bütün kentlerimizi ranta teslim etmeye başlıyoruz.

Birincisi bu; yani bütün toplum nazarında biz sorumluyuz ve bu konuda daha etkin olmamızı istiyorum. Yani uygulamadan öte, yaptığımız planı denetlememiz de gerekiyor bence.

İkincisi, hocalarımız 60-70’lerdeki anılarını anlattılar, o zaman yapılan çeşitli uygulamaları anlattılar. Demek ki ta o zamandan beri planlamanın belli bir etkinliği varmış. Fakat ben şunu soruyorum: 30-40 yıllık güçlü bir mazisi olmasına rağmen niye bizim bir mühendislik kanunumuz yok? Bizim yaptığımız plan bir sanat eseri sayılmıyor ve belli bir yerden sonra kendi yaptığımız plan üzerinde etkin olamıyoruz. Hocalarıma şunu soruyo-

rum: Biz bu sene mezun olacağız ve mesleği piyasaya çıkaracağız; niye bizi piyasaya boynu bükük olarak gönderiyorsunuz?

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

Ben yalnız bir düzeltme yapayım: Yaptığınız planlar fikir ve sanat eseri kapsamındadır, kayıtlara yanlış olarak geçmesin.

GÖKHAN ERKAN (Şehir Plancısı)- “Şehir Plancısı” diyorum. Henüz diplomamın üzerindeki mürekkep kurumadı, ama Sayın Ömer Kırıl “30 sen önce öğrenciyim” deyince ben de yeni mezun olmuş bir öğrenci olarak konuşabilirim.

Arkadaşlarda biraz ümitsizlik görmüş olduğumu söyleyeyim. Ben de bu sorunları çok yakın tarihlerde yaşadım, ama henüz uygulamaya yönelik çalışmalarda bulunmamış olmama rağmen hocalarla yapmış olduğumuz tartışmalar boyunca hep gençlere yönelik umutlu söylemler olduğunu fark ediyorsunuz. Örneğin burada Yıldız Teknik Üniversitesin’den gelen arkadaşlar plancı için “girişimci olmalı” dediler; “olmalıyız” şeklinde düzeltirsek çok daha iyi olacak. Çünkü bir süreklilik söz konusu, 30 sene önce olan mücadeleyi devam ettirebilmek söz konusu, ama burada plancının ne yaptığını da bilmesi gerek. Az önce Selçuk Üniversitesi’nden Ümit Çoban arkadaşımız en yukarıda olmaktan bahsetti. En yukarıda olsak, büyük olasılıkla daha da yukarıda olmak isteyeceğiz. Saygıyla andığımız Raci Bademli bize “sorun, haritaya dökünce ister istemez mekansallaşır” derdi ve biz de mekandan anlayan insanlarız, mekân politikalarından anlayan insanlarız. Tıpkı Dokuz Eylül Üniversitesi’ndeki arkadaşım dediği gibi. Üst ölçekteki bir reformun tek başına plancıya ya da planlama kurumuna atfedilebilecek bir olgu olarak görmediğimi söylemek zorundayım. Bu bizim elimizdeki mekanın ne tür bir araç olduğunu ve bu araçla neler yapılabileceğini keşfetmemize de bağlı. Bugün sürece uyum sağlama, süreci yönlendirme, gündelik yaşamın mekansal örgütlenmesinden bahsediyorsak, bu araç daha üst ölçekli reformlara katkıda bulunabilecektir. Ama etrafımızda öyle hâkim güçler var ki “planlama burada hiçbir etkinliği olmayan bir alan haline gelmiştir” demek planlamaya inanmamak anlamına geliyor. Fakat şöyle diyebiliriz belki: Anarşist bir toplumda bile bir planlama olacaktır, çünkü plansız, programsız herhangi bir şey yapamayacağımız açıktır.

Dolayısıyla söylemin biraz daha planlamaya inanır hale gelmesi gerekiyor. Çünkü neticede eninde sonunda plancıyız ve bugün çalışmıyorsak, yarın çalışacağız. Çok daha fazla çalışarak ve dediğiniz gibi “girişimci olarak” bunu yapacağız.

Teşekkür ediyorum.

ALİ SERKAN GÜLER (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir Planlama Bölümü Öğrencisi) - Bu Kolokyumdan beklediğim şey, biraz da şehir planlama eğitimindeki reformdan söz edilmesiydi. Dokuz Eylül Üniversitesi’nin temsilcisi Önder arkadaşımızın zaman kısıtlılığı nedeniyle çok da değinemediği bir buluşmamız oldu İzmir’de ve bu konu üstü kapalı bir şekilde geçildi. Ben onun önemini belirtmek istedim.

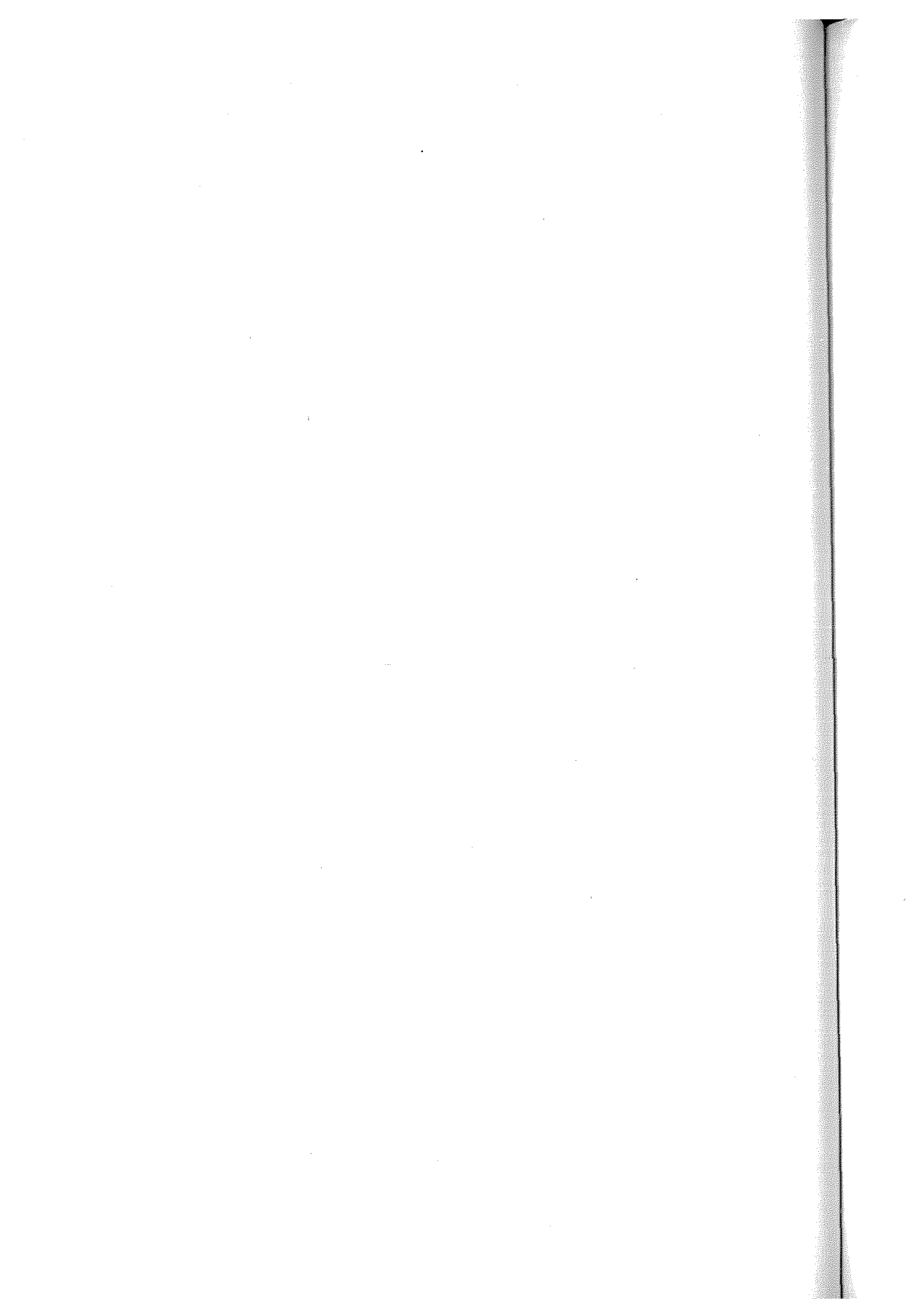
Biz, “İzmir Şehir Planlama Öğrencileri Buluşması” adı altında Mayıs ayında şehir planlama eğitimindeki reformu tartıştık öğrenciler olarak. Bir sene önceki Kolokyumda “Türkiye Planlama Öğrencileri Birliği nasıl oluşabilir?” konusunu tartıştık ve bununla il-

gili Mimar Sinan Üniversitesi'nde kurulmuş olan "Mekik" adlı grup var. Her üniversitede aslında böyle şeyler yaşanıyor. Herkes bir şeyler yapmaya çalışmış fakat çok da işlememiş, çalışmamış; çünkü birlikte katılım çok önemli. Böyle bir birlik olmanın gerekliliği üzerine tartıştık ve biz 6-7-8 Kasım'dan Mayıs ayına kadar yaptığımız çalışmalarda İzmir ayağını çok da başarılı bir şekilde götürdük ve buluşmamızı da yaptık. Biz şehir planlama eğitimindeki "olabilir nasıl olmalı?" ve "plancının hayat planı" konularını tartıştık. Benim bu Kolokyumda eksikliğini hissettiğim konu da buydu. Bu konunun sadece zaman kısıtlılığı nedeniyle kenarda kalmış bir şey olmaktan çıkması gerektiğini belirtmek istedim.

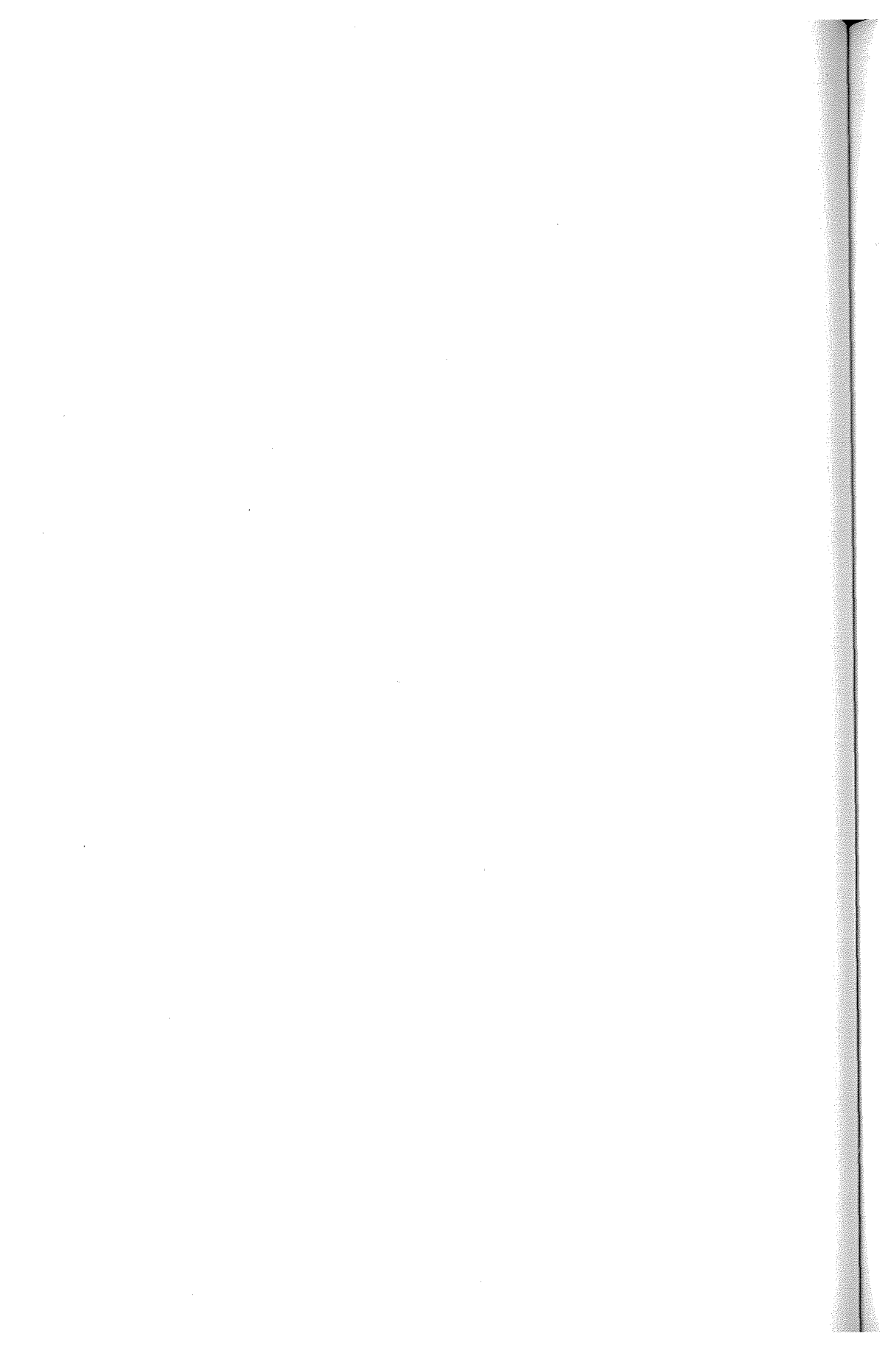
Teşekkür ederim.

SEMAHAT ÖZDEMİR- Genç meslektaşlarımız tarafından salona, bizlere sorulmuş iki soruya cevap vermek için söz istedim.

Biri İlknur'un; sevgili İlknur dedi ki: "Bizden ne bekliyorsunuz? Reformu tartışıyorsunuz ve biz daha uygulamanın içinde değiliz ki." Ana tema ne olursa olsun, yıllık Kolokyumlarda bir kere öncelikle -kendi adıma konuşuyorum, ama eminim tüm meslektaşlarım buna katılacak- biz sizlerle birlikte olmak istiyoruz. Senede bir kere ülkemizde farklı üniversitelerde eğitim görmekte olan genç meslektaş adaylarımızla bir platformda, üstelik böyle güzel, medeni, sıcacık bir platformda bir kere yüz yüze olmak, sizin sorunlarınızı dinlemek, sizin bize ayna tutmanızı ve karşılıklı birbirimize umut vermek istiyoruz. Onun için tabii ki reform konusunun ana konu olduğu bir platformda sizden uygulamanın ince ayrıntılarına dair çözümler beklemiyoruz. Ama sizin hayalleriniz -Ömer'in söylediği gibi- geleceğe, yaşama, topluma, dünyaya, doğaya ve kente dair ve şu anda sizin yaşamakta olduğunuz sorunlar eğitime, öğrenci olmaya ve öğrencilik yaşamına dair... Dolayısıyla bu yaşadığımız çok güzel bir nokta ve bunu hiç kaybetmeden seneye yine buluşalım. Sizler o zaman mezun olarak geleceksiniz tabii ve bu hem bizim sizlerle, hem de sizin birbirinizle buluşmanız bağlamında çok önemli bir plan.

**2 VEKİL, 3 BAŞKAN:
DENEYİMLER, FİKİRLER
OTURUM BAŞKANI: Ü. NEVZAT UĞUREL**

Ü. NEVZAT UĞUREL (Oturum Başkanı) – Bu oturumda belediye başkanlarımızın şehircilikte reform konusuna nasıl baktıklarını, planlama ve şehirciliğe yeni bir bakış için önerilerini almayı hedefliyoruz. Kolokyum konusunun başkanlarımıza ne ifade ettiği, onlar tarafından nasıl değerlendirildiği bizim için önemlidir. Çok uzatmadan isterse- niz soldan sağa doğru başlayalım. Buyurun Sayın Demirci

MUSTAFA DEMİRCİ (Toroslar Belediye Başkanı)- Sayın Başkan, değerli meslektaşlarım, kıymetli katılımcılar; Toroslar Belediye Başkanı sıfatıyla konuşmama hepinize saygılarımı sunarak ve programın olumlu sonuçlar vermesini dileyerek başlamak istiyorum.

Bilindiği gibi Mersin 1993 yılında idari anlamda değişikliğe uğrayarak büyük şehir statüsüne kavuşmuştur. Bu bağlamda Büyükşehir Belediyesinin yanı sıra 3 alt kademe belediyesi kurulmak suretiyle bölgelere ayrılmıştır. Ancak bu bölünme sadece basit bir mekansal bölünme olarak gerçekleşmiştir. Akdeniz Belediyesinde kentin tüm ekonomik ve ticari alanları yer alırken, Yenışehir Belediyesi de sosyal ve kültürel tesislerin bulunduğu, konut, ticaret, spor ve rekreasyon gibi önemli fonksiyonel gelişmeler alanını kapsamıştır.

Toroslar Belediyesiyse hiçbir gelişmeye imkân bile bırakılmayan toplu konut alanları hariç oldukça kötü ve ilginç bir kentsel çehresi olan konut ağırlıklı bir yerleşim bölgesi olarak sınırlandırılmıştır.

Mersin bir sahil kenti olmasına rağmen, Toroslar ekonomi ve turizm bakımından denizden uzak, bir banka şubesinin dahi bulunmadığı, kent merkeziyle adeta küs bir konuma itilmiş mütevazı bir belde durumundadır. Bununla da kalmamış, 1 milyon nüfuslu Mersin'in Toros Dağlarıyla deniz arasındaki o güzel havayı kirleten ve 250 bine yaklaşan nüfusu bugün adeta yaşamlarından bezdiren çöp deposuyla baş başa bırakılmıştır.

İnsanlarımızın, çağımızda yaşanan olumlu gelişmelerle mutlu edilmesi gerekirken, maalesef cadde ve sokaklarında onlarca cenaze konvoyu seyretmeye ve adeta her gün bir hüznün yaşamaya mahkum edilmiştir. Ortaya koymaya çalıştığım ve belki de içinizi karrartmaya yetecek tarzdaki bu durum geçmişte alt kademe belediye sınırları belirlenirken planlama ve kent gelişimi bilincinden ne kadar uzak hareket edildiğini açıkça göstermektedir.

Üzülerek ifade ediyorum ki, böylesine bilinçsiz bir planlamayla yaşama terk edilen insanlarımızdan gelecekte bilinçli bir planlama, kentleşme ve modernleşmeye per de fazla katkıda bulunulması beklenemez.

Değerli arkadaşlar, günümüz kent planına bakılacak olursa 1996 yılında Büyükşehir Belediyesiince Nazım İmar Planı revize edilmiş ve ancak çöp deposu alanının sadece kağıt üzerinde otogar yeri olarak değiştirilmesinden başka bir şey yapılamamıştır.

Mersin genelinde olduğu gibi Toroslar'da da 80'li yıllarda bir göç olgusu yaşanmıştır. Bununla birlikte kontrolsüz ve plansız bir yapılaşma süreci başlamıştır. Bu durum imar planlarının delinmesine, ulaşım sistemimizin kesintiye uğramasına, kentsel donatı alanlarının da işgaline neden olmuştur. Buna rağmen yine aynı tarihlerde göç nedeniyle Mersin'e gelen vatandaşlarımıza ucuz konut üretilmesi amacıyla beldemiz sınırları içerisin-

de çok sayıda toplu konut alanı planlanmıştır ve bir kısmı uygulanarak ekonomik ve teknik altyapıya sahip alanlar oluşturulmuştur.

Bütün bu bilgiler ışığında;

1-Toroslar'da hisseli parseller üzerinde kontrolsüz ve plansız gelişen yapılaşmalar ve arkasından gelen ıslah uygulamaları

2- Ekonomik ve sosyal hayatı geliştirecek kentsel fonksiyonların olmaması,

3- Ulaşım sisteminin ve yeşil alan miktarının yeterli olmaması,

4- Bir alt kademe belediyesi olarak ekonomik ve teknik donanımlara yeteri kadar sahip bulunamaması gibi nedenlerden dolayı mevcut planlarımızı uygulayamadık.

Bugüne kadar planlarımızda parça parça değişiklikler yaparak önümüzü açmaya çalışmaktayız. Bütün bunlar belediye olarak planlama anlamında yaşadığımız sıkıntılardır. Ancak şehircilik ilkeleri açısından sorunlarımızı bütüncül bir yaklaşım ve plan yaklaşım ve plan rında ele almanın daha rasyonel bir çözüm olduğu ortadadır. Bir de bu planların uygulanması boyutu var ki, bu da yerel yönetimlerin idari ve ekonomik anlamda güçlenmesine bağlıdır. Yine büyük şehir statüsü uygulamaları sürecini uzatmakta ve zorlamaktadır.

Değerli katılımcılar kısa ve öz olarak biz görüşlerimizi sizlere sunduk. Toroslar Bölgesi Mersin'imizin Kuzeyinde 250 bin nüfusu olan bir alan. 6 bine yakın esnafı bulunan ancak bu esnafların büyük çoğunluğunu bakkalların ve kahvelerin oluşturduğu bir bölgedir. Bölgemizin oluştuğu dönemlerde (1993-1994) tek bir Kuvayi Milliye Caddesi vardı. Daha sonra Okan Merzeci Caddemiz ve Akdelen Caddemiz buna eklenmiştir. Son dönemlerde bu bölgede imar ve şehirleşme açısından gözle görülür bir şekilde düzelmeler görülmektedir. Toroslar bölgesinin 236 bine yakın insanımıza sadece yatacak yer sağlama görevi yapan bir alan olarak kalmasını istemiyoruz. Biz bu alanın geliştirilmesi, büyüülmesi ve şehrin kuzeye doğru açılmasıyla ilgili planlarımızın gözden geçirilmesini istiyoruz. O bakımdan 1999 yılında imarımızın yeniden ele alınmasıyla ilgili İller Bankasına bir müracaatımız oldu. Bu müracaatımız değerlendirildi ve 2000 yılında 5000'lik ve 1000'lik planların yeniden düzenlenmesiyle ilgili İller Bankası bir ihale açtı. Parasını İller Bankası'na ödemek kaydıyla imarın yeniden yapılmasıyla ilgili çalışmalar başlatıldı. Bölgemizde ve Mersin'imizde İmar Planları 1984 yılında yapılmış ve o gün bu gündür büyük gelişmeler olmuştur. 1984'lerde 70 bin nüfusu bulunan Toroslar bölgemizin bu günlerde, yani 2000-2003 yılında nüfusunun 236 bine çıktığını düşünürsek, bu bölgenin imarının ve yerleşim alanlarının yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Bu planlar yapıldı, meclisimizden geçti ve İller Bankası bu konuda çalışmalarını devam ettiriyor. Bu planları kısa zaman içerisinde Büyükşehir Belediye Başkanımıza sunacağız.

Değerli arkadaşlar 1993 ve 1994 yıllarında alt kademe belediyesi olduktan sonra sınırları, sadece kuzey alanını kapsayan Toroslar bölgesi nasıl bir belediye yapılmış o günün gerekçeleri anlamında bilemiyorum. Eğer bu bölgede yaşayan 230 bin insanımız için şehircilik anlayışının belli noktada tutulması gerekiyorsa Mersin'de bulunan 3 alt kademe belediyesinin üçünün de denize açılan bir kapısı olması gerekir veya ticari alanların eşit olarak paylaşılması gerekir. Biz her zaman bu konuyu gündeme getiriyoruz. Bu, bugün-

kü belediye başkanının şahsıyla ilgili bir konu değil; bu konu Toroslar halkının bir isteği. Eğer Mersin halkının içerisinde 230 bin insanımız şehre inemiyorsa, denize inemiyorsa, büyük caddeleri, büyük bulvarları yoksa burası her zaman asgari ücretle geçinen insanların yoğunlukta oturduğu bir alan olacaktır.

Buna ek olarak şehir plancısı arkadaşlarımız, daha önce şehir mezarlıklarını tamamen Toroslar Bölgesine kaydırmış; şu anda şehrin bütün mezarlıkları Toroslar Bölgesinde ve demin de ifade ettiğim gibi günde 20 tane cenaze geliyor. Biz Akdelen ve Okan Merzeci Caddelerimizi tamamen ticare alan ilan ettik. Bizim dönemimizde bu bölgelerde 780 tane işyeri kuruldu ve burada bunların kapısının önünden hergün yüzlerce veya onlarca cenaze geçiyor. Biz şunu söylüyoruz: Şehrimizin gelişimini eşit şekilde tutmak istiyorsak diğer belediyelerin kendi mezarlıklarını kendi bölgelerine kaydırmasında büyük fayda var.

Bu da yetmemiş ve Toroslar bölgesinde nasılsa Anadolu'dan göç eden insanlar veya bu bölgenin Yörük insanları oturduğu için "çöple herhangi bir sıkıntısı olmaz" demişler ve çöp fabrikasını da bu bölgeye getirmişler. Bunun sonucunda 80 bin insanımız geceleyin evinde yatamaz hale gelmiştir. Mersin'in sıcaklığını ve nemini düşünecek olursanız balkonuna çıkılamaz hale gelmiştir. Artık bu sorunun çözülmesi gerekir. Bu sorunun çözülmesi için bölgeye büyük şehrimiz tarafından otogarın mutlaka ve mutlaka getirilmesi ve çöp fabrikasının mutlaka kaldırılması gerekir. Şimdi günümüzün şartlarında artık şehrin ortasında kalan bu çöp fabrikası Toroslar Bölgesinin gelişimini engellemektedir. Sizleri bu konuda duyarlı olmaya davet ediyorum. Şehrin bir bölümünde, 80 bine yakın nüfusun ortasında bulunan bir çöp fabrikası varsa, bu şehirde "çevre" diye bir olayın veya bu şehirde "gelişme" diye bir olayın olamayacağını hepimiz benden daha iyi biliyorsunuz.

Sizlere beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Şimdi Akdeniz Belediye Başkanı Sayın Fazıl Türk sizlere düşüncelerini aktaracak.

FAZIL TÜRK (Akdeniz Belediye Başkanı)- Sayın Başkan, değerli meslektaşlarım, sayın konuklar, değerli basın mensubu arkadaşlarım.

Mustafa beyin gerçekten söylediği gibi tüm mezarlıklar ve çöp boşaltma alanları o Toroslar'da olduğu için o konuda büyük bir sitemi var.

Şimdi aslında mezarlıklar büyük şehirlerde, büyük şehre bağlı; yani zaten sınırı Toros veya Akdeniz veya Yenişehir değil. ama Mustafa beye katılıyorum ve sağlıklı şehirlerin gerçekten ilerisini görebilmek için yapılması konusunda onunla hemfikirim.

Sanayi ve depolama alanı konusunda Akdeniz'de oradanaşağı değil; yani bunlar ileriye dönük düşünülmemiş. Şimdi şehrin ortasında sıvı depolama alanları gibi şeylere bakınca gerçekten oradaki insanlar için Allah göstermesin en ufak bir patlama Mersin'in içinde yaşayan bir çok insanı etkileyecektir.

Asıl ülkemizde merkezi hükümet içerisindeki Bakanlıklar arasında yetki karmaşası olduğu gibi, merkezi hükümetle büyük şehir ve büyükşehir ile alt kademe belediyelerinin

de aralarında yasalar ve uygulamalardan kaynaklanan bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar kuşkusuz kentimizin yaşanabilir olmasını olumsuz etkilemektedir.

Ülkesel fiziki planlama, bölge ve çevre düzeni planlarından yerel planlara kadar araştırma, değerlendirme, planlama ve uygulama bütünlüğü olmalıdır. Planlamaya eksik ve yetersiz önverilerle başlanmaktadır. Merkezi hükümetlerce ülke fiziksel yerleşme planı ve bölge planlamasından vazgeçilmiştir. Kentleşme ve sanayileşme için tarıma en az elverişli topraklar kullanılması gerekirken Çukurova'da, Mersin ve çevresinde aksi uygulamaları görüyoruz. Mersin'de de tarım toprakları bu nedenlerle her yıl azalmaktadır. Bugün sabahki oturumumuzda değerli hocalarımızın da görüşlerini aktardığı bu konunun en canlı örneği de Mersin'dir. Yerbilim verileri değerlendirilmeden planlama yapılmaktadır. Kent gelişmesinin imar planlarıyla önceden yönlendirilmesi gerekirken maalesef gecekondularla diğer ruhsatsız yapıların yasallaştırılması için imar planları yapılmakta, siyasi amaçlarla sık sık imar affı yasası çıkarılmakta ve son olarak orman özelliğini yitirmiş alanlardaki gecekonduların niteliğindeki villaların yasallaştırılması için zorlama yapılmaktadır.

Kıyıların planlaması ayrı bir konudur. Kıyıların kamu kullanımına açık olması gerekirken, yani denizden yararlanmada kamu yararı öncelik alması gerekirken Mersin kıyıları bir taraftan "kamu eğitim tesisi" adı altında kamu kuruluşlarınca kapatılmıştır. Diğer taraftan Mersin-Anamur kıyı bandındaki ikinci konut biçimindeki yazlık sitelerse Türkiye ve dünyada örneğini göremeyeceğimiz bir olumsuz uygulamadır.

Sevgili konuklar; açıkça ülkemizde şehir planları yapım pratiği kuralları yerli yerine oturmamıştır. Planlar uygulamanın gerisindedir. Plan anlayışı üzerinde anlaşılmalı bir kent planlama sistemine dayanmaktadır. Kısacası planlamaya sistem yaklaşımıyla daha geniş açılı bir bakış getirilmelidir. Aksi taktirde olası deprem, sel gibi doğal afetlerle kentlerimiz, halkımız büyük zarar görecektir. Pis su arıtma tesislerinin olmayışı nedeniyle denizimiz daha çok kirlenecektir; doğal, tarihi ve kültürel çevremiz tahrip olacaktır. Planlı sanayi bölgeleri oluşturulmadığından arazi savurganlığı devam edecektir.

Sayın konuklar; üzerinde durulması gereken diğer önemli bir konu da plan ilke kararları yok edilirken, plan değişiklikleri yapılırken yurttaşlarımızın, meslek odalarımızın, sivil toplum kuruluşlarının yurttaş bilinciyle gereken demokratik tepkiyi, direnci göstermemesidir. Burada herkese sesleniyorum: Yasal olmayan plan yapım ve değişikliklerine karşı biz belediye başkanlarını sorgulayın.

Değerli konuklar; biz belediye başkanlarının elinde 3030 Sayılı Büyükşehir Yasasıyla, 1580 Sayılı Belediyeler Yasası ve 3194 Sayılı Yasa bulunmaktadır. Bu yasalar çerçevesinde hizmet üretmekteyiz. Kentleşmenin ön koşulu olan planlamayla ilgili olarak belediyelerin elinde iki önemli imar planı bulunmaktadır. 1/5000 ölçekli olan nazım imar planları ve bu plana uygun olarak hazırlanmış olan 1/1000 ölçekli uygulama imar planıdır.

Elbette her plan en iyi bir plan değildir. Plan yapma, hazırlama sürelerinde her şey en ince ayrıntısına kadar incelenmeli, etüt edilmelidir. Ülkemizde sanayi, endüstri, ticari ve üretim gibi değerlerin yanında sosyo-ekonomi de iyi irdelenmelidir. Tüm bunlar gerçek anlamda bilinmelidir ki planlama hedeflenen doğrultuda oluşabilsin. Kuşkusuz iyi bir

planla birlikte asıl olan bu planın uygulanmasıdır. İşte burada belediyeler, yerel yönetimler ve başkanlar gerek vicdani anlamda, gerekse kamuoyuna ve yarınlara karşı sorumlulukta çok büyük önem arz etmektedir. Merkezi idarenin yerel yönetimlerle ilgili kuruluşlara ve olanaklarıyla yardımcı olması gerekir. Örneğin İller Bankasının planlama çalışmalarına yardımcı olarak için arazi koordinat sisteminin hazırlanması, mülkiyetinin sayısallaştırılmasıyla kadastral planların ve hali hazır haritaların hazırlanması gibi konularda önemli çalışmaları üstlenmesi gerekmektedir.

Mersin ölçeğinde ve Akdeniz Belediyesi üzerinde çağdaş ve sağlıklı bir kentleşmenin yaratılması için tüm gücümüzle çalışmaktayız. Ancak bu çalışmalarımız yetersiz kalmaktadır. Zira geçtiğimiz yıllarda Mersin'in yoğun bir göçe maruz kalması, kentin planlama sorununun tam anlamıyla çözümlenmemiş olması çarpık ve sağlıksız bir çevrenin ve varoşların oluşmasına sebep olmuştur. O halde tüm bu verilerin yeniden ele alınıp yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentin doğu yakasının yeniden oluşturulması, burada depolamanın, sanayinin ve diğer ünitelerin yeniden planlanması ve kuzey kısmının keza yeniden ele alınmasıyla birlikte çağdaş değerler ışığında bir oluşum sağlanmalıdır. Kent merkezindeki tren garının, liman, serbest bölge, toptancı hali kompleksi bağlamında hal güneyine alınması zamani gelmiştir.

Kentsel yenileme projeleriyle ve Toplu Konut İdaresinin desteğiyle kaçak yapılaşmanın yoğun olarak gözleendiği alanlarımızın yenilenmesi gerekmektedir. Kentimizde çığ gibi büyüyen işsizlik sorununa katkı sağlamak üzere sanayi ve ticaret yatırımlarına özendirici, teşvik edici çalışmaların gerçekleştirilmesi acil bir eylem olmalıdır. Belediyemiz bu konuda her türlü desteği vermeye hazırdır.

Sayın konuklar; yukarıda söylediklerim parlak bir tablo değil, ancak bunları çekinmeden sorgulamalı ve açıklamalıyız. İmar planları hazırlarken jeolojik veriler, arazi kullanım özellikleri ve bunun gibi teknik ön veriler tespit edilirken olayın sosyal boyutu, insan faktörü unutulmamalıdır. İnsanları köyden kente zorlayan nedenler nelerdir? İşsizlik, insanca yaşam mekanlarından uzak barınma yerleri, yoksulluk, açlık sorunu gibi insanlık sorunlarını yok sayarak yapılan planlar kentleri yaşanabilir olmaktan çıkarmaktadır.

Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz Sayın Türk.

Şimdi Mersin Yenişehir Belediye Başkanımız Sayın Zekeriya Özgür size görüşlerini iletcek.

Buyurun.

ZEKERİYA ÖZGÜR (Yenişehir Belediye Başkanı)- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Başkan, değerli belediye başkanı arkadaşlarım, değerli konuklar; hepinizi saygıyla selamlıyorum ve hoş geldiniz diyorum.

Bu Kolokyumun son günü de olsa hoş geldiniz deme fırsatı bulabildim. Tabii Kolokyum'da gerçekten 3 gün boyunca şehircilikle ilgili önemli sorunlar ele alındı. Bugün ben tabii burada bir şehirci olarak değil de daha çok bir başkan olarak konuşmak istiyorum, ama başlamadan önce Mersin'le ilgili bir özet vermek istiyorum.

Mersin tabii ülkemizin en yeni kentlerinden biri, 150 yıllık bir kuruluş tarihi var ve Mersin aynı zamanda kırdan kente göçü en hızlı yaşamış kentlerden biri. Özellikle 1950-1955'lerden 1970'lere kadar çok yoğun göç almış bir kent. Diğer başkan arkadaşlarımın da dediği gibi o dönemlerde planlamanın kentin gelişimine pek bir müdahalesi olmamış. 1963 ve 1967'de iki etapta İller Bankasının bir plan yaptığını biliyoruz ve bu plan 90'lara kadar da uygulanmış bir plan. Ondan önce Jansen'in Ankara'dan davet edilip bir plan yaptığını biliyorduk, ama bu planı hiç görmemiştik; ta ki sanıyorum 95'lerde alt belediyeler kurulduktan sonra büyük şehrin arşivleri karıştırılırken ortaya çıktı. Fakat kentin bugünkü yapısını en çok şekillendiren 67 İller Bankası planıdır. 67 Planının tekniği hakkında burada Güven bey daha önce bahsetti. Tekniği itibarıyla yol genişliklerine göre kat izni verilen bir plandır. Bu planda aynı zamanda nizam belirtilmemiş ve demiş ki: "O meskun adadaki nizam neyse o uygulanır". Bugün kentin özellikle "muhit yolunun altı" dediğimiz kesiminde hep bu planın sıfır çekme, bitişik nizam ve yol genişliklerine göre kat alan yapısı uygulanmış. Dolayısıyla çok yoğun ve duvar şeklindeki, ön bahçe mesafesiz bir yapılaşma ortaya çıkmıştır. 1980'lerde yeni bir plan ihtiyacı ortaya çıkmış ve bir plan yapma gündeme gelmiş. O zaman Türkiye'de yeni bir yöneme gidilmiş ve o zamanki İmar İskan Bakanlığıyla Mersin Belediyesi bir protokol yaparak bir plan elde etme sürecine girdiler. O sürecin içinde bende dahil buradaki konuklarımızdan da arkadaşlarımız var. 1985'lerde 25 binlik bir nazım plan üretildi; ondan sonra 5 binlik nazım plan ve binlik planlar üretildi. Bu arada aynı yıllarda bir de "Çukurova Metropolitan Planlama" diye Dünya Bankasının finanse ettiği bir süreç yaşandı ve şu anda Mersin kentinde bu dönemde yapılan planlar geçerliliğini hâlâ koruyor. Tabii yeni gelişme bu planlamaya göre çok daha düzenli, ama 90'lara kadar da eski planın etkisi sürdü.

Mersin'in en önemli sorunlarından biri şu anda gündeme gelen, daha öncede gündemde olan ve bu Kolokyum'da da arkadaşlarımızın tartıştığı kentsel dönüşüm sorunudur. Şu an kennte eski planlara göre gelişmiş ve yapılaşmış, ama bir türlü dönüşemeyen alanlar var ve bunlara müdahale kaçınılmaz. Mesela Mersin'in kent merkezi şu anda sıkışmış durumda ve gelişmiyor; etrafı eski dokuyla sarılmış. Bu bölgenin yeni bir kentsel dönüşüm projesine ihtiyacı var. Yalnız projelerin değil tabii, böyle projelerin uygulama metodolojilerinin de gelişmesi lazım. Bu herhalde Türkiye'de yeni bir olgu. Ama Bazı kentlerimizde var ve uygulanıyor.

Mersin'in planlama sürecini özetledim. Tabii Mersin önemli sorunlar yaşayan kentlerden biri. Mersin'de yaşamayan insanların Mersin'i ekonomik olarak çok canlı bir kent olarak gördüğünü görüyorum. Böyle bir imajı var Mersin'in, ama ne yazık ki Mersin öyle değil. Mersin'in ekonomik yapısı özellikle ticaret 90'lardan sonra çok kötüye giden bir yapıda. Dolayısıyla bunun ürettiği çok önemli sosyal ve ekonomik problemler var. Mersin'de şu anda belli başlı sektörlerden hiçbiri gelişmiş durumda değil ve Mersin adeta bir emekliler, işsizler kenti durumunda.

Üniversite gelmeseydi kente, Mersin şu anda çok daha büyük sosyal problemlerle karşı karşıya olacaktı. Yani üniversitenin kente belli bir katkısı var. Tabii bu şundan da kaynaklanıyor: Mersin'de yapılan analizlerden Mersin'in ürettiği artı değerden şu anda Mersin'e devlet yatırımı anlamında hep daha azı gelmiş bugüne kadar. birçok kentimiz teşviklerden yararlanırken Mersin bu olgunun dışında kalmış. Diğer bir deyişle sanayi, ti-

caret gibi herhangi bir sektörde doğru dürüst bir yatırım olmamıştır. Onun için çok ciddi problemlerle karşı karşıya kalmış ve kalıyor. Şu anda kentsel anlamda da çok önemli sorunları var ve bunların başında diğer arkadaşlarımda bahsettiği özellikle kentsel ulaşım, çöp, altyapı, arıtma gibi çok önemli meseleler var. Kısacası önümüzde büyük problemler var ve tabii bunların çözümü sadece bir belediye problemi değil.

Mersin idari olarak ta çok kötü yapılmış. Şu anda büyük şehrin etrafında 11 tane küçük belediye var. Bunlar biliyorsunuz büyük şehirden bağımsız imar planları yapıyorlar ve uygulayabiliyorlar. Şimdi önümüzde şu anda tartışılmakta olan bir kamu yönetimi ve yerel yönetimler yasa tasarısı var. Ümit ediyoruz ki bu tasarıda idari bölünmelerin yeniden ele alınması ve yerel yönetimlere daha fazla güç verilmesi değerlendirilir, ama bunu sadece umut ediyoruz. Tasarının son şeklini ben de dahil şimdiye kadar kimse görmüş değil. Bundan 10 gün önce Mersin'e tasarımı hazırlayanlardan AKP'li Halil Ürün davet edildi. Biz ondan tasarının son şeklini istedik ve o da son şeklinin tam hazır olmadığını söyledi. tasarı çok önemli bir tasarı ve gönül istiyor ki ülkemizin sivil toplum örgütleriyle ve üniversiteleriyle tartışıldıktan sonra yasalaşsın. Bu süreci şimdi yaşıyoruz ve bu çok önemli. Bence bu süreçte tasarımı hepimizin tartışması gerekiyor. Böyle bir tasarı tartışmadan neler getirir, neler götürür kestirmek doğrusu biraz zor.

Hepinize teşekkür ediyorum ve saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Şimdi aslında başkanları dinlerken, bir taraftan da iki gün boyunca yaptığımız tartışmaları düşündüm. Görüyorum ki biz yıllardır "Belediye başkanları plandan anlamıyorlar, plana önem vermiyorlar, kendi bildiklerini yapıyorlar" derken sadece Zekeriya Başkanımız değil de 3 başkanımız da plancı olmuşlar. Üçü de temel olarak konuşmalarında sizin de dikkatinizi çekmiştir, planların hem üretilmesi hem de uygulamasına yönelik önemli bilgi birikimine sahipler. Ancak gene yıllardır gelen birikimlerin aktarılmasında yine şehircilik kısmı bana biraz eksik kalmış gibi geliyor. Yani şunu demek istiyorum:

Mesela Mersin'in bugünkü oluşmuş şehir yapısının üzerinde kimse laf etmedi. denize bir duvar çekilmesi olsun, çöp alanının yer seçimi olsun, merkezin sıkışıp büyümemesi olsun; bunlar plandan mı kaynaklanıyor, yoksa Mersin'i üç boyutlu göremeyip, bir şehir hayali kuramayıp bugünkü yapıyı mı oluşturduk. Bana planlardan ziyade böyle bir gibi düşüncenin tartışılır olması gerekirdi gibi geliyor.

Bir diğer yönü de tabii her ne kadar başkanlarımızın üçü de Mersin'deki çelişkileri görse de, göç sonucu oluşan mahallelerde, hatta bazı arkadaşlarımızın söylediği gibi naylorndan yapılmış evlerde yaşayanlar ile, diğer tarafta son derece lüks konutlarda yaşayanlar arasındaki çelişkiyi giderecek yönde çalışmaların da aslında çok fazla düşünülmendiğini görüyoruz. Aslında bunda tabii başkanlarımızı suçlamıyorum; biz yıllarca hep planlamayı geçerli kılmaya, başkanlarımıza empoze etmeye çalıştık, ama bunun yanda diğer sorunları da aslında birer meslek adamı olarak, birer şehirci olarak biraz önem vermedik gibi geliyor.

Örneğin dün bir şey duydum yine: merkezindeki işporta tezgahları kaldırılmış. Şimdi kaldırılmış ve bakıyorsunuz gayet güzel olmuş; Mersin kent merkezinin işporta tezgah-

larıyla işgal edildiği hali de hatırlıyorum. Elbette kent merkezi daha düzgün bir görünüme sahip olmuş, daha sakın bir görünüme sahip olmuş, ama o dar gelirli insanlarla şu anda merkezi kullanan üst gelir grupları arasındaki bağlantı da iyice kopartılmış. Yani bunu yaparken oradaki insanları, onların kültürlerini, emeklerini, ürünlerini pazarlayacakları çeşitli sosyal ve sanatsal ilişkileri sağlayıcı ortamların da birlikte düşünülmesi gerekirdi diye düşünüyorum.

Bu konuları biraz daha açarak başkanlarımıza da bu konulara da açıklık getirmeleri için cevap verme fırsatı tanıyalım diye düşünüyorum.

Şimdi söz almak isteyenlere söz vermeye başlayacağım.

TEVFİK YILDIRIM- Çok teşekkür ederiz belediye başkanlarımıza.

Benim şu yerel seçimler arifesinde çok dikkatimi çeken bir şey var ve onu paylaşmak istedim; mümkünse eğer cevaplamalarını rica edeceğim.

Şimdiki belediye başkanlarımız aday adaylıkları ve adaylıkları dönemlerinde mutlaka bazı şeyler düşünüyorlardı; kendileri seçildikten sonra “şunları yapacağım ya da bunları yapmam gerekir gibi. Yapamadıkları neler ve yapamama sebepleri neler? Yaptıklarını görüyoruz zaten, çok başarılı çalışmalar var. sizlerin düşündüğünüz fakat yapamadığımız neler var ve yapamama sebepleriniz nedir? yani bunlar yasalardan mıdır, kişisel midir. Yapamama sebepleri neler, bunlar çok önemli diye düşünüyorum, çünkü şimdi yeniden aday adayları ve adaylar gündeme geliyor ve onlar da birtakım ideallerle düşünüyorlar, birtakım ideallerle yaklaşıyorlar. Yapamadıklarınız neler sadece? Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Başka söz almak isteyen, katkıda bulunmak isteyen arkadaşlarımız var mı?

ÖMER KIRAL- Ben sayın başkanlara “Nasıl bir Mersin istiyorsunuz?” diye soracağım. Çünkü yaklaşık 5 senelik bir tecrübeye sahip olduklar ve bildiğimiz gibi GAP Projesi tam kapasiteyle çalıştığında 15 milyon tonluk bir üretim kapasitesine ulaşacak ve bunu yarısı ülkede tüketilecek, diğer yarısı ihraç edilecek. Bunun da en önemli iki limanı var: Bir tanesi Mersin, bir tanesi İskenderun. İskenderun Limanını bildiğim kadarıyla 2,5-3 milyon tonluk bir kapasitesi var ve bunun artırılması gerekir. Bununla ilgili yapılan projeler limanın üstüne bir başka liman daha yapmak , yani Mersin’in önünü ikinci bir kez kapatmak.

Bir başka sorun GAP Bölgesi tam faaliyete geçtiğinde ters bir göçten bahsediliyor; yani Çukurova’dan bu sefer GAP’a doğru bir ters göç olgusu ortaya çıkacak.

Mersin’e de bir tren yolu önerisi Devlet Demiryollarının haritasında; Silifke üzerinden Mersin’e bağlantı, Ankara-İstanbul bağlantısı. Bütün bunları düşündüğümüzde, yani gözetilen yolları, liman kapasitesinin gelişmesi, teknopol, vesaire gibi Mersin’in önünde önemli olanaklar, fırsatlar var, ama bu olanak ve fırsatlar kenti ayı zamanda tehdit ve tehlikelerle de besliyor.

Gelecek 5 yılda eğer tekrar belediye başkanlığına devam ederseniz nasıl bir Mersin vizyonuna sahip olacaksınız?

Burada bir soru daha sormak istiyorum ve kişisel fikrinizi de öğrenmek istiyorum: Bir de bu Mersin vizyonu nasıl oluşturulur; yani bir belediye başkanının bir vizyonu olur ve onu uygular mı, yoksa bir kentin vizyonu nasıl oluşturulur? Buradaki rollerinizi tanımlamanızı istiyorum.

Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler Ömer bey.

BÜLENT ŞAHİN- Teşekkür ediyorum.

Geciktığım için özür dilerim çünkü bir bildiri hazırlamak sorumluluğu vardı ve o yüzden iki sayın başkanı tam olarak izleyemedim; Sayın Zekeriya Özgür'ü izleme şansım oldu.

Mersin ekonomisinin bir belediye yöneticisi tarafından dikkatle izleniyor olması ve üzerinde düşünülüyor olması bu soruyu sormaya yönlendirdi beni.

Mersin-Antep hatMersin-Antep hat3 saatlik bir ulaşım zamanlamasına düştüğü bir güney yerleşme koridoru gözlüyorum ben; belki Osmaniye'de bir kırılma noktası olarak düşünülebilir. Çukurova'nın doğusu da Batısı da neredeyse artık bir bütün yerleşme halinde.

Mersin Büyükşehir kavramı, Adana Büyükşehir kavramı, bana artık buradaki büyükşehir ölçeğini tamı olarak anlatmıyor gibi geliyor. Bu anlamda bölgesel ölçekte yerleşme bütününe dönük politikaların üretilmesinin ekonomik sorunlar açısından, bize yeni olanaklar, yeni kapılar açması söz konusu olabilir mi? Sorunların çözümünde dayanışmayı artırıcı ölçekte bir yarar sağlanabilir mi?

Bir başka seçenek de bölgenin Mersin'den uluslararası pazara açılma konusunu Kıbrıs konusunu bir yerel yönetim sorunu olarak görme şansımız var mı; tıpkı Gaziantep'in güneyiyle bağlantı kurduğu, ticareti geliştirdiği bir geleceğin hayal edilmesinde olduğu gibi.

Bu konuda bir şeyler söylenebilirse mutlu olurum.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ediyoruz Sayın Tanık.

Başka arkadaşımız var mı katkıda bulunmak isteyen. Yoksa ben gene aynı sırayla başkanlarımıza söz vereceğim.

Buyurun sayın başkan.

MUSTAFA DEMİRCİ- Değerli katılımcılar; Mersin'imize baktığımız zaman Mersin'imizin bölgemizde gerek bir şehir olarak, gerekse şehircilik anlayışı açısından göz önüne aldığımız zaman Türkiye'nin içerisinde yeri nedir, görmek o kadar zor değil.

Mersin sonradan kurulan bir kentimiz. "Sonradan" derken sonradan büyüyen bir kentimiz. Bu anlamda Gelişiminin de en güzel şekilde, şehircilik anlayışına göre olması gerekirdi, ama her nedense yıllardır idarecilik yapan veya belediyecilik görevini yürüten

birçok arkadaşlarımız Mersin'i hep 3 caddenin üzerinde görmek istemişler: Hastane Caddesi, İstiklal Caddesi ve Atatürk Caddesi şehrin bütün plan, organizasyonu buna göre yapılmış. Şehrin hangi tarafına giderseniz gidin Yenişehir tarafından bir dolmuşa bindiğiniz zaman şehrin merkezi olarak bu 3 caddeye gelirsiniz. Yine Yenişehir, Toroslar ve Akdeniz'de aynı şekilde planlar buna göre yapılmış. planlar bu şekilde yapıldığı için şehir üç caddenin üzerinde yerini almış. Daha sonraları bunlara çeşitli bulvarlar eklenmiş olsaydı veya geniş caddeler açılmış olsaydı belki şehir bir başka yöne doğru daha kolay gelişebilirdi, daha planlı ve programlı bir şekilde geliştirilebilirdi. Biliyorsunuz şehirlerin kalkınmasının lokomotifi büyükşehirlerdir veya belediyelerdir. Çünkü merkezi hükümetten sıcak para direkt belediyelere gelir. Belediyelerin dışında hiçbir kuruma direkt para aktarılmaz. Belediyelerse sınırları içerisinde tüm toplumunun her türlü sıkıntısını çözme sorumluluğunu taşır.

Öyleyse Mersin'imize şöyle bir baktığımız zaman, çevre illerimizle değerlendirdiğimiz zaman, Antep, Adana, Maraş, Konya, Kayseri, Ankara'dan Mersin'e geldiğimiz zaman, Mersin'in bu kadar güzel ve her türlü imkanı olmasına rağmen neden hâlâ gelişemediğini oturup düşünmemiz lazım.

Yerel yönetimler çalıştılar mı, çalıştırıldılar mı; veya planlarda, programlamalarda serbest bırakıldılar mı; bunlar hep günümüze tartışılacak konular. Belediye başkanı geçicidir ama 657 sayılı devlet memurları yasasına bağlı kişiler sabittir, dışardan hiçbir uzmanı, görevliyi belediyeye getiremezsiniz; varonlarla çalışmak zorundasınız. Hiçbir memurunuzu bir yere gönderemezsiniz, hiçbir memuru da dışarıdan alamazsınız. Bu kurumsal sıkıntılar belki belediyelerin personel açısından da gelişimini önlemiştir.

Değerli arkadaşlarım ben önümüzdeki dönem, Toroslar Bölgesinde yeniden belediye başkanı olmak istediğimi zaman içinde basın yoluyla açıklıyorum. Ben diyorum ki, şimdiye kadar ihmal edilen Toroslar Bölgesinde yeni bir şehircilik anlayışı içerisinde o bölgenin kalkınması gerekiyorsa, o bölgeyi yakından tanıyan isimlerin orada belediye başkanı yapılması gerekir. Çünkü bölgeyi tanımazsanız, bölgenin 2400 sokağında kimlerin oturduğunu bilmezseniz; o bölgede 81 vilayetin insanın, 800 ilçemizin insanın ve 35 bin köyümüzün insanının oturduğunu bilemezseniz, bunların kültürel farklılığını göremezseniz, burada bir konsensüs sağlayamazsanız toplumda her zaman ayrımcılıklar ortaya çıkar. İç dünyayı barıştıramadığınız sürece yerel yönetimler başarılı olamaz. Yerel yönetimlerin birinci görevi de o bölgedeki insanlarımızın ve şehirdeki insanlarımızın iç dünyasını barıştırmaktır.

Biz önümüzdeki dönem Toroslar Bölgesinin eksiklerini tek tek ortaya koyarak yeniden bir çevre düzeni planı yapılmasını istiyoruz. Yani Toroslar alanında her türlü imkanın sağlanmasını istiyoruz. Çünkü orası Mersin'in bir gelişim alanı, Mersin'le Toroslar Dağının birleştiği o güzelim vadiyi rasgele gecekonducularla yapılandırarak değil, planlı, programlı ve günümüzün şehircilik anlayışına göre geliştirilmesini istiyoruz. Onun için biraz önce imar planından bahsettik ve imarın yeniden yapılmasıyla ilgili planlarımızı uyguladık. 1999'da biz müracaat edip demişiz ki: "1984'te yapılan plan 70 bin nüfusa göre yapılmış, bugünse bu bölgede 236 bin insan yaşıyor. O halde yeniden önümüzdeki 20 yıl için plan yapmak zorundayız." 400 bin nüfusa göre biz oranın planını yeniden

yaptırmak zorundayız. O bölgeye ticareti çekemezsek, o bölgede konsensüsü sağlayamayız. O bölgede ticari faaliyetlerle insanlara istihdam sağlayamazsak, o bölgede ileride çok büyük sıkıntılar yaşanacak. Çünkü Toroslar Bölgesi Mersin'in bir parçası; bunun görmezlikten gelemezsiniz. 236 bin nüfusu bulan bu bölgenin eğer yüzde 70'i asgari ücretle yaşıyorsa, asgari ücretle yaşayan birçok insanları bu bölgeye taşıdıysanız bu bölgede sosyal alanların gelişmesi, devletin bu bölgeye yardım etmesi gerekir. Belediyelerin bu bölgedeki birçok insanımıza yapılanma konusunda, şehirleşme konusunda, kültürel gelişme konusunda, şehirle barışıklık konusunda yardım etmesi gerekir. İşte onun için arkadaşlar biz öncelikli olarak ikinci dönem çalışmalarımızda, çöp fabrikasının biran önce kaldırılmasını her zaman gündemde tutuk ve bundan sonra da bir eylem olarak tutulacaktır. Çünkü kalkınmada bizim en büyük sıkıntımız o bölgede çöp fabrikasıdır.

İkincisi, şehirciliğin gelişmesi lazım. Demin de ifade ettiğim gibi caddelerin çoğalması lazım. Tek caddeyle bu kadar geniş bir anlamı şehircilik anlayışına göre koruyamazsınız. Şehircilik anlayışı içinde yeni caddelerin ve bulvarların bu bölgede gelişmesi lazım.

Üçüncüsü de istihdamın sağlanması lazım. İşsizliğin yüzde 35'e ulaştığı bir bölgede ticari alanda eğer herhangi bir yapılanma gelişimi yoksa işsizliği nasıl önleyeceksiniz? Belediyelerin, imkanları belirli, ama topluma yön vermek zorundalar ve o bölgede istihdam sahası olabilmesi için yeni açılımlar yapması gerekir. Biz ticareti Mersin'in merkezinden kenarlara doğru kaydırmak için o bölgelerde yeni ticari alanlar geliştirmek zorunda kaldık. Onun için yeni planda hem bu caddelerin etrafını ticari alan ilan ettik hem de dünyanın en büyük projelerinden biri olan ve Türkiye'nin üçüncü büyük projesi olan Torosland'ı oraya koyduk. Torosland projemiz 10 bin dönümlük arazinin üzerinde 1,4 milyar \$ yap-işlet-devret modeliyle yapılan bir projedir.

Mersin'de hiç devlet yatırımı yok, 1980'lerden sonra sadece serbest bölge yapılmış; o gün bu gündür devlet sektörü bu tarafa veya bizim bölgemize yatırım yapmamış. Belediyeler o zaman öncülük yapmak zorunda diye düşündük ama bu Torosland projemizi ortaya koyduğumuzda imar açısından birçok sıkıntılar çektik; planlamadan geçirdik, yüksek planlamadan geçirdik, bakanlar kurulundan çıkardık ve 30 Temmuzda ihalesini yaptık. web sayfasında İngilizce, Türkçe ve Almanca olarak bu projemizi dünyaya tanıtmaya gayret ettik,

Değerli arkadaşlar; hepiniz bu bölgenin saygın insanlarsınız. Torosland Projesini mutlaka inceleyiniz ve bize destek olunuz. Bu proje 30 Temmuz'da milletlerarası bir ihaleyle ihale edildi, 1,4 milyar \$'la bir İtalyan firması bu projenin ihalesini aldı. Şu anda onayda; onaydan sonra gelecek ve biz İnşallah bu projenin temelini seçimden önce atacağız. İşte orada sorulan soruya cevap çıkıyor: Bir ucu Adana-Yumurtalık olan, diğer ucuysa Silifke olan bu metropol alanda. Bu proje sayesinde 18 bin insan çalışacak, yılda 4 milyon insan bu projeyi gezecek ve yaklaşık olarak 100 bin nüfus bundan faydalanacak; buna bağlı olarak beraber Mersin gelişecek.

Hepinize teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ediyorum.

Sayın Türk buyurun.

M. FAZIL TÜRK- Biz Tefvik beyin bu güne kadar yaptıklarını gerçekten halk olarak görüyoruz.

Ben Akdeniz sınırları içerisindeki bir alt kademe belediye olarak kendi bölgemde eski Mersin olduğu için bu konuda gerçekten büyük sıkıntı yaşadığım, bizim sınırlarımız içindeki SİT alanı olarak belirlenen yerleri şu anda adamlar bırakmış ve bakıldığında görüntüsü açısından, yapısı açısından çok vahim, dökülmüş bir durumda ve biz dokunamıyoruz. Yani yerel yönetici olarak o SİT alanlarına dokunma şansımız yok. Bir de bu yerlerin sahiplerinin hisseli olması, büyük bir ekonomik güç istiyor. Çünkü adam diyor ki: “Buna bu kadar masraf edeceğime, yeni bir yer yaparım.” Bu konuda da büyük sıkıntılar çekiyoruz.

Akdeniz sınırları içinde yapılaşmaya yani yeni imara açık olan bir yer kalmamış. Hatta depolama alanları konut alanı olmuş, belediye hizmet alanları konut alanı olmuş. Yani çok çarpık bir durum var. Akdeniz’in halihazırda da şu ana kadar yok; yani bir envanteri bile yok. Benden önceki ANAP döneminde müracaat edilmişti ve programa alınmıştı. Her ne hikmetse biz geldiğimizden bu güne kadar da yapılmadı. Gittiğimde de “gelecek sene yaparız, öbür sene yaparız” diyorlar. O dönemlerde Toros ve Yenişehir’in halihazırda yapıldı, bitirildi. Akdeniz’in halihazırda programda, ödeneği belli; her sene artıyor ve yapılmıyor. Yani söylemek istediğim: Bu ekonomik güçle bu yapılaşmayla zaten senin böyle bir hayalin olamaz. Dünyanın en güzel projesini getir, uygulamadıktan sonra hiçbir anlamı olmaz.

Tamer hocamın söylediği kıyı şehri Mersin’i ben bir Marsilya gibi hayal ederdim. Yani gidip gördüğümde gerçekten denize paralel olmayan yolları olan, daha temiz hava sirkülasyonu olan ve denizin önü betonlaşmış olmayan. Şu anda bir bina var, 4 senedir durdurmuşum. Ama Mersin’de büyükşehir belediyesi olması nedeniyle bunu açık ve net söyleyeyim uygulamasına geçemiyorum. İkinci bir meclis kararını çıkarttığım halde halen bekliyor. Yani söylemek istediğim, yapının yanında kâr kalmamasın. Biraz önce konuşmamda da belirttiğim gibi bu da sivil toplum örgütleriyle alakalı. Yani önemli olan bunu bizim kendi kafamızda yapmamız. Bu şehirde yapılan yanlış şeyler bizim ülkemize ve çocuklarımıza miras kalıyor. Kıyı kenar çizgisi konusunda Zekeriya bey örnek verdi. Büyükşehirin etrafındaki belediyelerin bu tahribatta büyük payı var, yani bizim payımız var. Ben şunu söyleyeyim: Gerçekten Mersin’deki iki konu çok önemli; şu anda onun farkına varıyorum, daha önce deneyimim yoktu. Tamer hoca bunların bir tanesi hakkında beni daha önceden bilgilendirdi, “böyle bir girişim var; bu konunun üzerinde titizlikle durun ve inceleyin” diye. Bir tanesini de biz sorduk; üniversitemize. Demek ki istenince, sorulunca sağlıklı ve şehrin yararına tartışmalar olunca bir şeyler çıkıyor ortaya ve çok da güzel bir şey çıktı, o konuda gereken tavrımızı koyduk; Mersin yararına bu konuda o yanlış engelleyebildik. Yani gerçekten söyleyeyim, eğer sivil toplum örgütlerinin, üniversitenin bilgisi olmasa kurumların önerdiği hiçbir şey yoktu. Şimdi daha güzel yapacağız, daha da yeni bir şey ortaya çıkaracağız.

Hepinize dinlediğiniz için teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyorum Sayın Türk.

Sayın Özgür buyurun.

ZEKERİYA ÖZGÜR- Teşekkür ederim.

Bugünkü büyükşehir yapısında şöyle bir şey var. Tabii alt belediyeler proje bazında birçok şey üretebiliyorlar. Fakat belediyeçilik anlamında tabii yatırımcı belediye büyükşehir. Ben şöyle bir örnek vereyim: Mersin’de mesela 2003 yılı bütçelerine baktığımız zaman büyükşehir ve MESKİ’nin toplam bütçesi belediyelerin, üç alt kademe belediyesinin toplam bütçesinin 9 katı.

Yatırım bütçelerine baktığımız zaman bu 20 katını falan da geçiyor. Dolayısıyla alt kademe belediyeler yatırımcı belediye olarak da umutsuzlar. “Siz zadece temizlik yapın, ufak-tefek onarımları yapın; temel yatırımları büyükşehir yapar” anlamına geliyor bu. ama dünyada bunun tersi örnekleri var. Mesela bazı yerlerde büyükşehir belediyeleri daha çok koordinatör görevindedir ve yatırımları daha çok alt belediyeler yapar,

Şimdi bunu ben niye söyledim; başka bir şeye örnek vereceğim. Mesela benim yapmak isteyip de yapamadığım şeylerden biri Altyapı koordinasyonu ama şunu da gördüm ki böyle bir sistem içinde bu koordinasyonu yapmak mümkün değil. Şimdi hepimizin şikayet ettiği bir şey var: Türkiye’deki her kentte bir yol yapılıyor, ama 6 ay sonra, 1 sene sonra, 3 ay sonra yeniden kazılıyor, ama niye?. Şimdi bu niye koordine edilemiyor: “ALKOME” diye bir kurum var büyükşehirlerde, ama bunu koordine edemiyor, maalesef edemiyor. Yani Türkiye’deki bu yapıyla tabii ben niye edemediğini biliyorum, ama anlatma fırsatı yok- bunu koordine etmeniz mümkün değil. Onun için Türkiye’de birçok kamu kaynağı da israf ediliyor

Bu dünyada nasıl oluyor: Gelişmiş ülkelerde bu kurumlar zaten belediyeye bağlı olduğu için kendi içinde koordine edilebiliyor

Ben şimdi Ömer beyin sorusuna yanıt vermek istiyorum: Mersin çok önemli bir konumda olduğu halde gelişmemiş bir kent. Yani bugün bir Çukurova’nın ve Orta Anadolu’nun liman kenti ve dışa açılan en önemli kapılarından biri; artı, kara ulaşımı olarak da diğer kentlere çok iyi bağlantıları olan bir kent, ama bugüne kadar hep dışsal ekonomilerle gelişmiş bir ticaret kenti. Yani gelişimini hep kendi dışındaki ticaretle bugüne kadar sürdürmüş bir kent, tarımsal alan dışında tabii. Dolayısıyla 1990’lardan önce, özellikle 80’lerde önemli gelişmeler sağlanmış. Çünkü Ortadoğu’da önemli bir ihracat ve ulaşım rolü üstlenmiş, ama Birinci Irak Savaşından sonra bu çok hızla gerilemiş.

Mersin’de önemli bir şey daha var: Baktığımız zaman önemli yatırım sermayelerinden biri de bankalardı Mersin’de, ama bu yatırıma hiçbir zaman dönüşmüyor. Mersin’in bu anlamda çekici kılınması gerekir. Yani yatırım ve kendi iç dinamikleriyle gelişmesi konusunda. Tabii bununla birlikte önünde önemli gelişme potansiyelleri de var; bunlardan biri GAP.

Burada yerel yönetimlerin bence önemli rollerinden biri, kenti yatırımlar için de çekici hale getirmek. Bunların gelişmesiyle, kendi iç dinamikleri yatırıma ve ekonomiye yöneldiği zaman, Mersin’i önümüzdeki dönemde önemli gelişmeler bekliyor; ben de buna inanıyorum.

Bülent’in sorusuna gelince: Mersin, Çukurova içinde, Gaziantep’le başlayıp Mersin’de biten önemli bir aksın son noktasıdır. Bu konuda ben Mersin’in ileride bölge merkezi

olabileceğini düşünüyorum; çünkü konum itibariyle bunu gerektiriyor GAP'ın gelişmesinden sonra. Adana ve belki Gaziantep'i de geçecektir.

Avrupa Birliği konusuna gelince: MersinKıbrıs'ın kapısı durumunda, şu anda Kıbrıs tanınmıyor ve birçok faaliyetini Mersin üzerinden yapıyor. Kıbrıs'ın avrupa birliğine girmesi gerçekleşirse, bu daha da artacaktır.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ediyorum Sayın Özgür.

Arkadaşlar süreyi aştık. Eğer "çok önemli ve bunu da ilave etmek istiyorum" diyen arkadaşımız var mı?

Buyurun efendim.

SEMİHİ VURAL- Burada söz edilmeyen bir konu var: Mersin'in ilk planı 1920'lerde, hatta 1920'de Paris'te çizilmiş. Biz acaba bu hatalı planın kötü mirasını mı yaşıyoruz? Bu önemli bir şey. Çünkü o zaman Mersin, tek katlı ya da iki katlı bahçe içinde küçük evleri olan bir kent iken, bugün aynı yerde, sekiz katlı, zaman zaman da on katlı yapılar aynı parselde...

OTURUM BAŞKANI- Pardon, lafınızı kesmek istiyorum; çünkü bundan sonraki oturumumuzda Mersin'de planlama deneyimleri tartışılacak zaten, tam da bu konular tartışılacak, o zaman katkıda bulunursanız sevinirim.

SEMİHİ VURAL- Peki efendim o zaman konuşurum.

ZEKERİYA ÖZGÜR- Ben Semih beye kısa bir yanıt vereyim: Ben çok kısa bir özet geçtim planlama konusunda.

Mersin'deki kötü gelişmeler 1956 yılındaki limandan sonra yaşandı. Herkesin, hele hele eski Mersinlilerin nostalji ile düşünüp baktıkları şeyler ve eski posterlerde gördüklerimizin dönüşümü, hepsi, 1960'larda başlamış; yani hızla göçle beraber başlamış. Bunu hepimiz yaşadık. Bakınız Mersin 1960'lardan sonra büyük bir göç ve gecekondulaşma yaşamış, plansız bir gelişme yaşamış. Bu plansız gelişmelerin şu andaki ıslah planlarıyla çözümü de mümkün olmamış; bundan sonra o alanlarda dönüşüm projeleriyle belki çözüm gündeme gelecektir.

Teşekkür ediyorum.

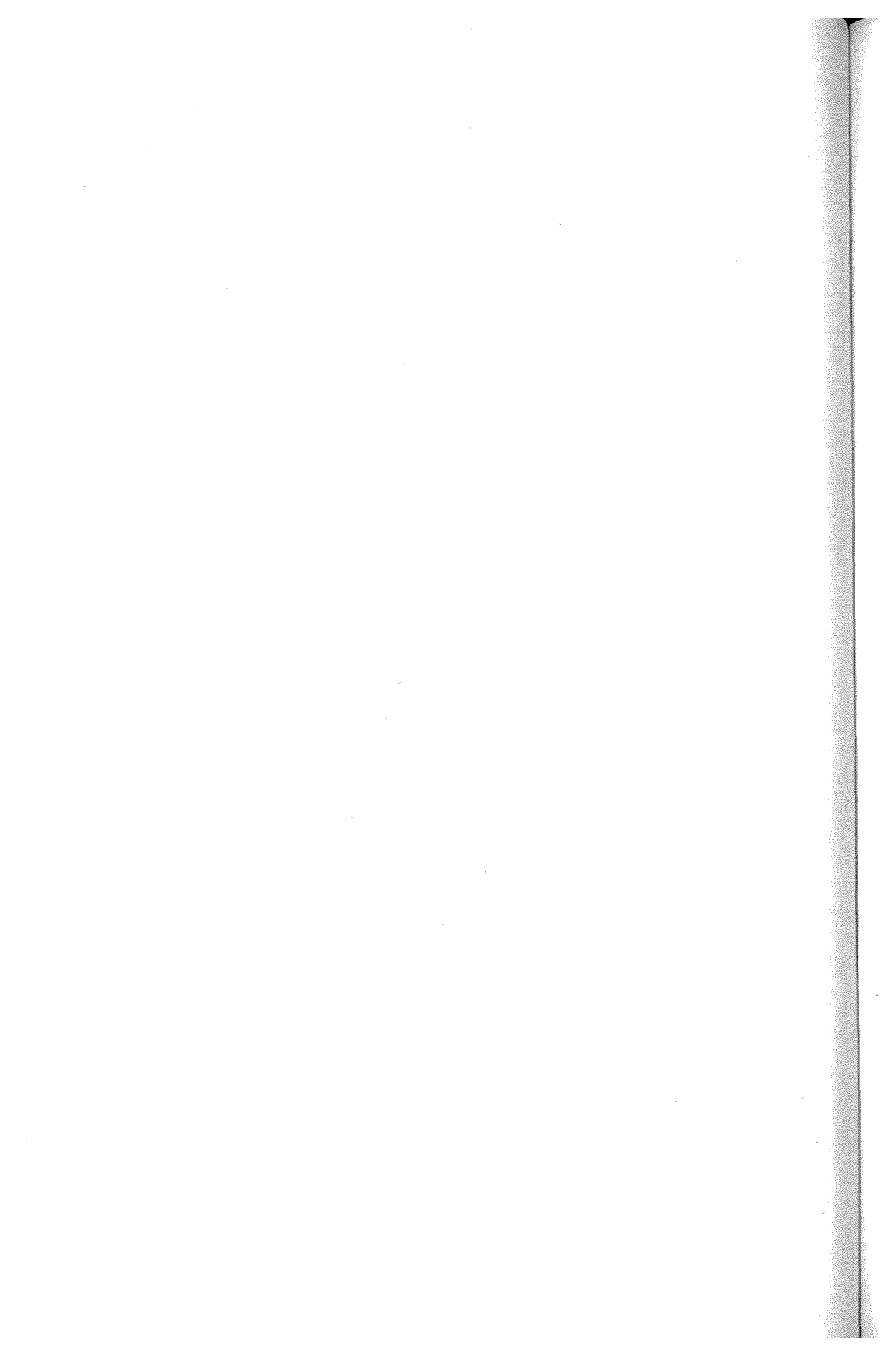
OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Üç sayın belediye başkanına da, buraya gelip düşüncelerini bizimle paylaştıkları için çok teşekkür ediyorum, katkıları için çok teşekkür ediyorum.

Oturumu burada kapatıyorum. On beş dakika sonra, 15.30'da yeni bir oturumda buluşmak üzere ara veriyorum.

MERSİN'DE PLANLAMA DENEYİMLERİ

OTURUM BAŞKANI: TAMER GÖK

TAMER GÖK (Oturum Başkanı)- Konuşmacılarımızı sizlere takdim etmek istiyorum. Sayın Ömer Kıral 1980'li yıllarda yaşanan Çukurova Metropolitan planlama deneyimini anlatacak. Dolayısıyla bir makro giriş yapacak.

Onun arkasından sayın Cansen Sayılğan şehrimizin belki de en uzun süreli planlama müdürü olarak bir şehir plancısı gözüyle, belediyenin ve şehrin planlama tarihçesini sunacak.

Sayın Remzi Sönmez şehrimizin 15 yıldan beri imar planını, nazım imar planını ve uygulama imar planlarını yaptı ve halen de devam ediyor.

Tabii şehircilerin arasında mimar kardeşlerimize de yer vereceğiz. Mersin Mimarlar Odası Başkanı Sabri Konak kim bilir bizi nasıl eleştirecek.

Sabri beyden sonra Orhan Beker arkadaşımız koruma kültürü ve SİT alanları konusunda konuşma yapacak; Bülent Şahin yine Mersin planlama deneyimlerinin bir genel değerlendirmesini ve sonra da belediyecilik açısından Mersin'in planlama yaşamını İsmet Güllü arkadaşımız aktaracak.

Buyurun Ömer bey, söz sizin.

ÖMER KIRAL- Ben bu oturumda 1985-1995 arasında 10 yıllık dönemde uygulanan Dünya Bankası finanslı Çukurova projesini kısaca anlatmaya çalışacağım. İçinde çok fazla bileşen olması, karmaşık bir yapıya sahip olması dolayısıyla çok kısaltarak bunu yapmaya çalıştım, ama 20 dakika içinde ancak okuyarak bunu size özetleyebileceğim.

Proje yaklaşık 20 sene önce gündeme gelmiştir. Projenin gündeme geldiği 1980'ler, şehircilik ortamında önemli değişikliklerin olduğu yıllardır. Önce 80'leri bir hatırlayalım:

Bu yıllarda İmar ve İskan Bakanlığı kapatılmış, kaçak yapılar için geniş kapsamlı bir af yasası yürürlüğe konulmuş, yeni bir imar yasası çıkartılarak belediyelere aralarında plan onama yetkisi de olan birçok yetki devredilmiştir. Uygulanan desantralizasyon politikaları çerçevesinde büyükşehir belediyeleri oluşturulmuştu. Belediye ve belediye gelirleri kanunlarında revizyonlar yapılmıştı. Toplu Konut İdaresi kurulmuş, toplu konut, geliştirme ve destekleme fonlarıyla belediyelere ve konut kooperatiflerine sabitlenmiş düşük faizli yüksek oranlarda kredi vermeye başlanmıştı.

Beşinci Beş Yıllık Plan 1985'te yürürlüğe konulmuştur. 5 yıllık planları hazırlayan Devlet Planlama Teşkilatında sadece 10 adet kişisel bilgisayar vardı. O dönemlerin demesiyle "mikro bilgisayarlar". En fazla hafızaya sahip bilgisayarların ikisi 64 kb büyüklüğünde idi. Yani bugün 40 gb'lık, 80 gb'lık kişisel bilgisayarları düşünürseniz bu son 20 senedeki değişimi anlayabiliriz.

1983'de ulusal gelirin kişi başına 1080 dolar, ülke nüfusunun ise yaklaşık 47,5 milyon olduğu tahmin ediliyordu. İşsizlik sorunu büyümekte ve gelir dağılımıysa alt gelir grupları aleyhine giderek bozulmaktaydı. O dönemde yapılan bir araştırmaya göre Çukurova Bölgesindeki gelir gruplarının en alt yüzde 15'lik kesiminin tasarruf kapasitesi sıfır liraydı.

Çukurova Projesi Mersin, Tarsus, Adana, Ceyhan ve İskenderun kentlerini kapsıyordu. Mersin kentinin nüfusu 1985 senesinde 314 bin kişiydi. Nüfusun yüzde 47'si kaçak yapılaşmış konut alanlarında yaşıyordu. Bölgedeki 5 kentte nüfus her sene 50 bin ila 75 bin arasında artıyordu. Bu nüfus artışının büyük çoğunluğunu Doğu Anadolu'dan gelen göç oluşturuyordu. Bölge kentlerinde ulaşım ve temel altyapı hizmetlerinin sunumunda önemli yetersizlikler vardı. Belediyelerin örgütsel ve mali yapıları, kentsel sorunları çözmede yetersiz kalıyordu.

Çukurova Kentsel Gelişme Projesi, kavram olarak ilk kez 1984 senesinde Dünya Bankası ve DPT'nin kentsel sektör üzerine yapmış olduğu değerlendirme çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Hükümetin Desantralizasyon politikası çerçevesinde DPT Çukurova Bölgesinde bir pilot proje tanımı yaparak Dünya Bankası'na başvurmuş ve finansman desteği istemiştir. Yapılan çalışmalar ve görüşmeler sonucunda Çukurova Bölgesi Kentsel Mühendislik Projesi başlığıyla anılan ve 9,9 milyon dolar tutarında olan 2537 sayılı İkraz Anlaşması Temmuz 1985'te imzalandı.

Burada kısaca özetlenen işler proje koordinasyonu birimi yönetiminde müşavirlik konsorsiyumu tarafından 1987 Temmuz ayına kadar tamamlanmıştır. Çeşitli sektörlerde araştırmalar yapılmış, anketler düzenlenmiş ve yaklaşık yüzlerce rapor üretilmiştir. Belediyelerde hane halkı anketleri yapılmış, gelir dağılımı araştırmaları tamamlanmış, ailelerin gelir gruplarına göre tasarruf etme kapasiteleri ölçülmüştür. Kentsel çevre geliştirme sürecinde maliyetleri hedef kitlelerin ödeme güçleri dikkate alınarak düşürebilmek için, mühendislik tasarım standartları ve ölçütleri el kitabı hazırlanmıştır. İş tanımındaki projeler, yapılan bu çalışmalara göre üretilmiştir.

Şimdi çok kısaca 85-87 arasında hazırlanan bu projelerden elde edilen sonuçlar, çıkartılan dersler nelerdir; bunları size kısaca özetlemek istiyorum.

Birinci olarak; kentsel gelişme alanlarının planlanması ve gerçekleştirilmesi sürecinde, belediyelerin uygulama araçları yok denecek kadar azdır o dönemde. Çukurova projesi bu alanda yeni bir kurumsal araç geliştirmiştir. Konut ve kentsel geliştirme şirketi olarak nitelendirilen ve adına İmar Limited Şirketi denilen ve büyük ortak olarak belediye öncülüğünde örgütlenen ortaklıklar, Mersin adına Tarsus ve İskenderun'da kurulmuştur. İmar limited şirketlerinin ana amacı, belediyenin alacağı kentsel gelişme alanlarını geliştirmek olarak tanımlanmıştır. Altyapı hizmetleri götürülmüş arsaların makul bir oranının düşük gelirli ailelerin gereksinim ve ödeme güçlerine uygun olarak konut yapımı için sağlanması bir diğer hedeftir. Bu alanlarda maliyetin tam olarak geri dönüşünü sağlayarak, kentsel gelişme uygulamalarının ekonomik açıdan yapılabilirliğinin gerçekleştirilmesi, bu şirketin uyması gereken koşullardandır. Belediyeler kentsel gelişme alanlarının kamulaştırılmasında, o yıllarda yeni kurulmuş olan Toplu Konut İdaresinin fonlarını hem toplu konut fonunu hem de geliştirme destekleme fonunu olabildiğince cömert biçimde kullanmışlardır. Bilindiği gibi, geçtiğimiz yıllarda, bu iki fon da IMF ve Dünya Bankasıyla yapılmış anlaşmalar sonunda ortadan kaldırılmıştır. Bu dönemde imar limited şirketleri yönetiminde onbinden fazla konut inşa ettirilmiştir.

İkinci sonuç ise şöyle ifade edilebilir. Su ve kanalizasyon gibi temel altyapı hizmetlerindeki yetersizlikleri giderebilmek için, İstanbul'da bir başka ikraz anlaşması ile güç-

lendirilmiş İSKİ modeli önce Adana'da, sonra da Mersin'de gerçekleştirilmiş ve MESKİ kurulmuştur. Tüketilen su bedelleri içine kanalizasyon işlerindeki harcamalar da hesaplanarak tahsil edilmeye başlanmış, çöplerin toplanma maliyetlerini karşılamak amacıyla, halen uygulanmakta olan Çevre Temizlik Vergisi'nin prototipi bir vergi önerilmiştir. Gelir dağılımı ve tüketim kategorileri göz önüne alınarak, kademeli su tarifeleri önerilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Su tarifelerinin enflasyon dikkate alınarak ayarlamalar yapılmasında, uygulamada aksamalar ortaya çıkmıştır.

Proje için geliştirilen düşük maliyetli mühendislik tasarım standartları ve ölçütleri, Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca yürürlüğe sokulmuş olan standartlar yönetmeliğinden Çukurova Projesi için muaf tutulmuştur. Bakanlık o dönemde bu standartları ülke ölçeğinde uygulanabilmesi için bir çalışma başlatmışsa da, daha sonra bu çalışmadan vazgeçilmiştir.

Üçüncü olarak, proje içinde düşük maliyetli tasarım standartlarının uygulanmasıyla, geliştirme maliyetlerinde yaklaşık yüzde 60 oranında tasarruf sağlanmış ve sonuç olarak bu da arsa ve konut fiyatlarına yansıtılarak, düşük gelir gruplarının alım gücüyle bu arsa ve konutlara erişimi sağlanabilmiştir. Ancak burada gelir gruplarının en alt yüzde 15'lik kesimini hariç tutmak gerekiyor, çünkü tasarruf kapasiteleri olmayan gruplardır; o gruplara erişilemedi.

Dördüncü olarak, Belediye organizasyonu içinde değişiklikler yapılmış ve gecekondularının iyileştirilmesiyle ilgilenen şubeler oluşturulmuş; gecekonduların iyileştirme fonu kurulmuş, bu alanlarda belediyelere kamulaştırma yetkileri verilmiştir. Gecekonduların ıslah alanları yönetimi bileşeni kapsamında geliştirilen, gecekonduların tehdidi altındaki alanların planlanması, parsellenmesi ve altyapının götürülmesi modeli göz önüne alınarak, Çukurova Projesinden elde edilen deneyimden hareketle, 3290 sayılı Yasaya 20 nci madde eklenerek, tüm belediyeler için yürürlüğe konmuştur.

Mersin'de pilot uygulama ile, belediye, tapu kadastro müdürlüğü, arazi ve arsa kayıtlarını bilgisayarlı veri tabanına geçirmeye başlamışlardır. Bu ilk kez Türkiye'de Mersin'de olmuştur. Bu da beşinci sonuç olarak söylenebilir.

Altıncı sonuç, Çukurova Bölgesindeki merkezi yönetim ve belediye personelinin, proje kapsamındaki uygulamaları yapabilir hale getirilmesini amaçlayan, Belediye Personelini Eğitim Bileşeni, aynı zamanda Türkiye için bir yerel yönetim personel programının geliştirilmesini de hedeflemiştir. Bu dönemde Türkiye'de ilk kez eğitim amaçlı olan, Çukurova Belediyeleri Eğitim Birliği kurularak, eğitim hizmetleri vermeye başlamıştır.

Yedinci olarak, Proje kapsamında geliştirilen muhasebe ve mali yönetim sistemi, merkezi yönetim tarafından benimsenmekle birlikte, uygulamada güçlüklerle karşılaşmıştır. Muhasebe yönetmeliklerinde bazı değişiklikler yapılmıştır; Emlak Vergisinin belediyelerce toplanması önerilmiş ve bu uygulama daha sonra tüm ülkede uygulamaya sokulmuştur.

Gelir ve Kurumlar Vergisinden belirli bir meblağın -yüzde 10 gibi- belediyelere aktarılması önerilmiş ve bu öneri daha sonra gerekli yasal düzenlemeler yapılarak tüm belediyelerde uygulamaya konulmuştur. Belediye organizasyon yapısında değişiklikler yapıla-

rak yatırım planlaması, programlama ve bütçeleme birimi, kent planlama ve ruhsat birimi, gecekonduların ıslah ve konut yönetimi birimi, insan kaynağı geliştirme birimi gibi yeni birimler kurulmuştur.

İller Bankasıyla ilgili çalışma sonunda yapılan öneriler, proje koordinasyon birimi tarafından yasa tasarısı haline getirilerek, Başbakan'a, Bayındırlık ve İskân Bakanına, İller Bankası Genel Müdürlüğüne sunulmuştur, ancak hiçbir sonuç alınmamıştır. Ağırlıklı olarak Adana'dan yürütülen proje çalışmalarına katılım süreçleri işletilmemiştir. Belediyelerin üst yönetimi, üniversiteler, odalar ve mesleki kuruluşlar proje uygulamalarını takip etmemişler, edememişler ve bu süreçte yabancılaşmışlardır. Yapılan birkaç yüzeysel eleştiri ideolojik olmanın ötesine geçememiştir. Proje kapsamında üretilen sayısı yüzleri bulan araştırmalar, çalışmalar, ara raporlar, final raporlar, projeler sınıflandırılarak, bir veri tabanı arşivi oluşturulamamıştır; bu çalışmalar bir anlamda yok olmuştur.

Sanıyorum beş dakikam daha var.

İkinci aşama 87-95 arasındadır, onun da uygulama sürecini değil, hızla değerlendirme kısmını okuyacağım.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, projenin başlangıcında konulan temel hedeflere, bu projenin uygulama ile bu hedeflere ulaştığını söyleyemeyiz. Sorunların saptanması, hedeflerin konulması ve bu hedeflere erişmek için projede tanımlanan programlar ve projeler, tepeden inme ve belediyeler ve İller Bankasını dışlayarak, DPT ve Dünya Bankası uzmanlarınca yapılmıştır. Projenin gerçek sahipleri dışlanmıştır. Belediyelerle yapılan toplantılar bürokratik formalitelere dönüşmüştür. Proje hazırlama aşamasında belediyeler ve İller Bankasıyla ilgili dönüşüm önerileri hazırlanırken, yeterli katılım sağlanamamıştır. İller Bankası üst yönetiminin projeye karşı olduğu, proje tamamlama raporunda ifade edilmektedir. Projeye karşı olduğu bilinen İller Bankasının, uygulama aşamasının sorumluluğunu yönetimi üstlenmiştir. İller Bankası başlangıçta proje inceleme ve uygulama birimini, bu büyüklükte ve karmaşıklıkta bir projeyi yürütebilecek deneyime sahip olmayan elemanlarla oluşturmuştur. Proje hazırlık aşamasının başında, projenin toplam bütçesinin 211 milyon dolar olacağı hesaplanmışken, 85-87 döneminde hazırlanan projelerle, toplam proje bütçesi ikiye katlanarak 420 milyona çıkmıştır. 120 milyon dolarlık Dünya Bankası katkısı dışarıda tutulursa, 300 milyon dolarlık bölümün iç kaynaklardan, yani belediyeler ve İller Bankası tarafından karşılanacağı hesaplanmamıştır; riskler büyütülmüştür. Özellikle belediyelerin kısıtlı gelir kaynakları olduğu düşünülürse, riskin büyüklüğü daha iyi kavranabilir. Projenin 1990 yılında küçültülmesinin en önemli nedenlerinden biri de budur.

Proje hazırlık aşamasında, proje uygulama aşamasında belediyelerin yeniden yapılandırılması, yeni muhasebe sisteminin gerçekleştirilmesi, FIDIC kurallarına göre ihale yapabilme, İller Bankası reformu gibi gerekli yasal düzenlemeler yapılmadan geçirilmiştir. Gerekli olan yasal düzenlemelerden bazıları gecikerek yürürlüğe konulabilmiş, bunun sonucunda 87-90 arasında ancak bir milyon dolar tutarında harcama yapılabilmektedir. 90'da ikraz anlaşması yeniden yapılandırılmış ve İller Bankası reformu proje kapsamından çıkartılmıştır.

Dünya Bankası tamamlama raporu da, Çukurova Kentsel Gelişme Projesinin genel değerlendirilmesini yapmış ve projeyi başarısız kategorisinde değerlendirmiştir. Sorunların çözümünden sorumlu olan belediyelerin, planlama sürecinin başından sonuna kadar karar süreçlerine katılmaları, sorumlulukları yüklenmeleri gerekmektedir; çıkartılan en önemli derslerden birisi de budur.

Onlar adına ve onlara sormadan hareket eden ve onlar adına neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veren, onları borç yükü altına sokan karar veren, onları borç yükü altına sokan etkili ve aynı zamanda sorumlu olmayan merkezi kuruluşlar oldukça, bu tür projelerde başarılarımız yerine başarısızlıklarımızdan ders almaya devam edeceğiz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Çok önemli ve herkesin hayalinde olan bir projedir. Çukurova'nın 87 döneminde önüne gelen çok önemli bir projedir ve maalesef gerçekleşmemiştir.

Şimdi ikinci olarak Sayın Cansen Sayılğan ; buyurun.

CANSEN SAYILGAN- Mersin'de Planlama Deneyimi başlıklı oturumda, ben Mersin'in kısa bir planlama tarihçesini vermek istiyorum. Herkes tarafından bilinen bir gerçek de, Mersin'in 1800'lü yılların sonunda küçük bir sahil kasabası iken, Amerika iç savaşı sırasında Amerikan tohumlarının ithaliyle pamuk üretiminin gelişmesi, Mersin iskelesinin önemli bir hal almaya başlamasıdır. Bu durum neticesinde kentte yavaş yavaş kuzeye doğru bir yönelme başlamış ve sahil kesiminin tamamının idari ve ticari fonksiyonlara bırakılması gözlenmiştir. Mersin'in bu gelişmesi ve planlama anlayışının ortaya çıkarak birçok yerde şehir planlarının yapılmasına başlanmasıyla birlikte, 1930'lu yıllarda Herman Jansen'e Mersin şehir imar planını yapma görevi verilmiştir. 1938 yılında tamamlanan Jansen Planını incelediğimizde ise, kentin mevcut dokusunu koruyan, kuzeye ve batıya doğru bir gelişme sağlayan, mevcut yolları geliştiren bir yapıda olduğunu görüyoruz. Yeni önerilen yerleşim alanları kentin batısında yer almış, sosyal ve rekreatif tesislerle bütünleşme ve bol yeşil alanla kent desteklenmiş bir yapıdadır. Jansen planlarında yer alan tayyare meydanı ve Amale Mahallesi, her zamanki gibi kent planında yerini almıştır. Daha çok korumacılık anlayışıyla yapılan plan, Ankara için yaptığı plan gibi, nüfus projeksiyonunun doğru saptanamamasıyla uygulanamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında başlayan tarımda makineleşme ve nüfus artışının getirdiği nedenlerle, kırdan kente olan göçün yoğunlaşması, 1950'li yıllarda Mersin'in de bundan etkilenmesine sebep olmuştur. 1954 yılında limanın yapımına başlanmış, Mersin Çukurova'nın ve Anadolu bölgesinin dışatım işlemini yüklenmiştir. Ayrıca Çukurova'da tarımın yanı sıra, sanayi, lineer kent çizgisi içinde batıda kalan Mersin'in önemini artırmıştır. Gitgide gelişen ve kentleşen Mersin'in planı, 1963 yılında İller Bankasının yapmaya başladığı ve 1963 yılının sonunda onaylanan 1 / 10000 ölçekli nazım planıdır. 1963 planında ise, kentte iki tane önemli ana kriter görüyoruz; birisi çevre yolu, diğeri liman. Çevre yolu tamamıyla transit geçit olarak planlanmış ve kentin kuzeyinde bağbahçe nizamlarının yer aldığı bir eşige yer verilmiştir.

Limanın doğusunda kalan bölgede ise bir sanayi alanı planlandığını gözlemliyoruz; bu planda da kentte lineer bir büyüme vardır.

1972 yılında bu planın bir revizyonuna gidilmiş ve sanayi alanları genişletilmiştir, Mersin Sebze Hali de bu planla yerini seçmiştir. Nüfusun artışının devamı ve büyüyen göçle birlikte Mersin'de tarımsal alanda yerleşme baskısı ortaya çıkmış ve hisseli parselasyon sonucu plansız gelişme de hızlanmıştır. 1963 planında getirilen sanayi ve depolama alanları Tarsus'a doğru yayılma eğilimi göstererek, Mersin Tarsus yolu boyunca yer seçmişlerdir; bunda arazi fiyatlarının ve ulaşımın sebebi büyüktür.

Sanayinin gelişmesi, göçün artması, çevre yolunun kuzeyinin hisseli yapılaşma ile dolması, tarım alanlarının yok olarak kentsel alana dönüşmesi ile, 1980 yılında yine bir plan Bakanlık ve Belediye işbirliği ile yapılmıştır. 1980 planı makroformunda konut gelişmesi kuzeye yönlendirilmiştir. Ayrıca doğuda yer alan sanayi çevresinde bu aktivitede çalışacak nüfusa yönelik yeni konut alanları geliştirilmiştir. Yeni açılan konut bölgelerine alt merkezler getirilmiştir; ayrıca hal tesislerinin yakınına küçük sanayi bölgesi tasarlanmıştır. Bu planla turizm ve rekreasyona önem verilmiş, sahil bantları ayrılmıştır. Mevcut liman sahası genişletilmiştir; batı yakasının kuzeyindeki tarımsal alan korunmuş ve bu alanın üzerine ağaçlandırılacak alan tasarlanmıştır. 2000 yılı projeksiyonu yetersiz kalmış, kente göç devam etmiştir. Çevre yolunun üzerindeki alan tamamen hisseli olarak yapılaşmıştır. Serbest bölge açılmış ve buna bağlı olarak ticari gelişmeler başlamıştır. Batı yakasının kuzeyindeki tarımsal alanlar da korunamamış, kent değişik bir makroform almıştır.

1991 yılında bu planda bir revizyon yapılmış; genişleyen kent etkisine göre, batıda ve kuzeyde yeni konut alanları açılarak otoyol güzergahı belirlenmiştir. Otoyol güzergahı kenti ikiye bölmektedir.

1991 planından sonra birtakım devlet yatırımlarındaki değişiklikler, özellikle organize sanayi bölgesinin yer seçmesi, Mersin Üniversitesinin yer seçmesi ve inşaaatla başlaması, bu arada kentin statüsünün değişerek Büyükşehir belediyesi statüsüne geçmesiyle, 1996 yılında, şu anda da yürürlükte bulunan ya da bulunduğunu sandığımız 1 / 25000 ölçekli Mersin ve yakın çevresi nazım imar planı üretilmiştir. Bu planın üretilmesindeki amaç, biraz da bölge ölçeği yaklaşımıyla olmuş; valilik ve civar belediyeler işbirliği ile ve yeni bir anlayışla plana başlanmıştır.

Biliyorsunuz Mersin'in yakınlarından çok kısa aralıklarla ve ufak ölçekli belediyelerimiz bulunmakta; her belediyenin kendine ait imar planları olmakta; bu imar planlarının birbirleriyle entegrasyonu sağlanamamaktadır. Bu plan anlayışıyla belki, en azından entegrasyon sağlanır diye düşünerek, oldukça geniş bir alanda, Çeşmeli'den Tarsus'a kadar, Mersin kentinin 1 / 25000 ölçekli planını elde etmek istedik ve oldukça da başarılı bir plan yaptık. En azından bu belediyelerimizin de planlarına kavuşmasını sağladık. Yalnız şu andaki yasalar çerçevesinde gerek bu planları yapma yetkisinin belediyelerde olmadığı gerekse hangi bakanlığın bu planları yapacağı karmaşasının devam etmesi neticesinde, Mersin kenti 1996 planlarını kullanamamakta ve maalesef 1980 yılındaki, yani organize sanayi bölgesinin olmadığı, Mersin Üniversitesinin yer seçmediği, otobanın olmadığı, Mersin limanının çok küçük olarak kaldığı planı kullanmak durumunda kalmıştır.

Baykan Hocanın şehircilik ve planlama anlayışının farklılığı, bu kolokyuma damgasını vurdu. Mersin’de belki plansızlık planlandı, o da ayrı bir şey ama, şehircilik olarak kesinlikle kente bir kimlik veremedik. Bunda ilk başta ben kendimi, meslektaşlarımı ve devlet sistemini eleştiriyorum ve sizlere de ufak bir anekdot okumak istiyorum:

Tanrı Nuh’la konuşuyormuş: Demiş ki bir yıl sonra dünyayı sellerle kaplayacağım; senin doğru insanları ve yaşayan her şeyden bir çifti kurtarmanı istiyorum ve sana bir gemi yapmanı emrediyorum.

Bir yıldırım görüntüsüyle geminin nasıl olacağını bildirmiş.

Korkudan titreyen Nuh planları almış ve Tanrı “unutma, bir yılda gemiyi tamamlayıp, her şeyi gemiye yükleyeceksin” demiş.

Tam bir yıl sonra kocaman bir fırtına bulutu belirmiş, denizler karışmış, Tanrı Nuh’u bahçesinde ağlarken bulmuş.

“Nuh” diye bağırmış “gemi nerede?”

Nuh “Tanrım lütfen beni affet” diye ağlamış.

“Ben elimden geleni yaptım ama büyük problemler çıktı. Önce inşa için izin almaya çalıştım ama kurallara uymadım. Mühendislik firması tutup planları tekrar çizdirmek zorunda kaldım. Ondan sonra yangın önleme sistemi ve kurtarma aygıtlarıyla ilgili olarak, işçi sağlığı ve iş güvenliği kurulu ile görüşmelere başladım. Komşum, bahçemde gemi yapmak kurallara aykırı diye beni belediyeye şikayet etti. Gerekli yerlerden izin almayı unuttum. Gemi için ağaç bulamadım. Baykuşları korumakla ilgili yasa yüzünden orman bakanlığından izin alamadım; onları, baykuşları korumak için bunu yaptığıma zorla ikna ettim, derken balık ve vahşi hayatı koruma derneği baykuşları yakalamama izin vermedi; onun için baykuş yok.

Marangozlar dernek kurdu ve greve gitti, ben de işçi konfederasyonuna gittim; şimdi 16 marangozum var ama hâlâ baykuş yok.

Diğer hayvanlar toplanırken, hayvan haklarını koruma derneği dava açtı, her cinsten sadece iki hayvanı almama itiraz ettiler. Tam davayı kazanmıştım, çevre bakanlığı senin öngördüğün selle ilgili, çevresel etki değerlendirme raporu istedi. Evrenin yaratıcısıyla ilgili yargı yetkileri olmadığı düşüncesini kabul etmek istemediler. Sel planlarını değiştirdik. Mühendislik dairesi yeni bir plan yaptı ve harita çizdi; her tarafa gönderdim. Şu anda eşit iş fırsatı komisyonu ile, niçin Tanrısız, inanmayan insanları gemiye almadığım konusunda ihtilafı çözmeye çalışıyorum.

Maliye bütün varlıklarına el koydu, zira gemiyi vergi ödemedi, ülkeden kaçmak amacıyla kullanacakmışım. Devletten ihbar aldım, gemiyi rekreasyonel su taşıtı olarak kaydettirmeyi unuttum ve vergi borcu çıkmış.

En son olarak insan hakları kurulu, geminin yapımına devam etmemesi için mahkeme emri çıkardı. Tanrının dünyayı sellerle kaplamasının dini bir olay olduğunu ve anayasa-ya aykırı olduğunu söylediler. Sanırım gemiyi 5-6 sene içinde bitiremeyeceğim” demiş ve Nuh ağlamaya devam etmiş.

Gökyüzü açılmış, güneş parlamaya, denizler durulmaya başlamış ve gökte gökkuşağı belirmiş. Nuh umutla bakmış ve “Yani dünyayı mahvetmeyeceksin Tanrım” demiş.

Tanrı üzgün bir şekilde “Yo, zaten hükümet bunu yapmış” demiş.

OTURUM BAŞKANI- Bu güzel anekdot için Cansen Hanıma teşekkür ediyoruz; süresini de düzenli kullandılar.

Efendim Mersin şehrinin böylece bir planlama tarihçesini de dinlemiş olduk. Şimdi bu planlama süreci içinde, plancı olarak yer alan Remzi Sönmez arkadaşımız dinleyelim. O biraz kendi mesleki yaşamını da anlatıyor orada.

REMZİ SÖNMEZ- Teşekkür ederim.

Şimdi 3 gündür şehircilikte reformu tartışıyoruz. Tabii Mersin’deki planlama deneyimlerini de göz önüne aldığımız zaman şehircilikte reforma buradan da bazı katkılar olabileceğini düşünüyorum. Şunu söyleyebilirsiniz: Biz Mersin’i gezdik, özellikle dışardan gelenler bunu söyleyebilirler: “Çok da başarılı, güzel bir çevre görmedik” diyebilirler. Bundan ne deneyim çıkarabiliriz, yani deneyimin olumlu ya da olumsuz olmaz diye düşünüyorum. Aslında Mersin’deki planlama deneyimine baktığımız zaman gerçekten çok ilginç ve önemli konular var. Hatta bazı Türkiye için ilkler de var diyebiliriz, ama tabii planlamayı bir süreç olarak düşünürsek, planı yapmak başka bir şey, planın kente yansması veya uygulanması başka bir şey. Bugünkü manzara muhtemelen –muhtemelen de demeye gerek yok- büyük ölçüde planların uygulanamayışından ya da o sistemin sorunlarından ortaya çıkıyor.

Aslında arkadaşlarım söz ettiler: Jansen’in burada bir plan yaptığını bile birçoğumuz bilmiyordu. Bunu ben eski belediye başkanı Mithat Toroğlu’ndan dinlemiştim. Kenti biz 80 yılında bir çalışmamız burada sergilenirken anlatmıştı. Atatürk’ün tavsiyesi üzerine; Atatürk geldiğinde diyor ki: “Planlama meselesi çok önemlidir, aman kent planlamasını ihmal etme, bir plan yaptır” diyor ve Ankara’nın planını yaptırıyor. Hatta bu meşhur tartışma vardır: Yani “Uygulayabilecek misiniz paşam?” dediği zaman Ankara planı için Atatürk buna biraz kızıyor. Yani “Ulusal Kurtuluş Savaşını kazanmış Türkiye’nin cumhurbaşkanı nasıl planı uygulayamaz” diyor. Aslında sonuçta haklı çıktı, çünkü çok önemli, sorunlu bir alandır ve bunun üzerine Tarsus, Mersin, Antep ve Adana planları bildiğim kadarıyla Jansen tarafından yapılıyor.

Bir başka ilginç örnek 1973 yılında belediyelerde yönetim değişikliği oldu ve sosyal demokrat belediyeciliğin gündeme geldiği dönemdir. O dönemde de üretici, kaynak yaratıcı, belediyecilik sloganı bir kavram olarak ortadaydı ve o günün koşulları içinde planlamaya bunun yansması, belediyelerin yerel bürolar kurması, planlamaya sahip çıkması, yerinde planlama yapması gibi konularda planlamanın gündeminde olan yenilikçi temalardı. O dönemde Mersin’de “Danışmanlar Grubu” diye adlandırılan bir grup tarafından bir plan yapıldı, bir şema yapıldı, nazım plan şeması. Hocalarımızın çoğu anımsayacaklar Esat Turak, Tuğrul Akçura, Şevki Vanlı, İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz -ve belki ismini unuttuklarım da olabilir- tarafından 1973-1977 döneminde bir şema yapıldı. Aslında bu şema kentin kuzeye gelişmesini öngörüyordu, ama şöyle bu o dönemde kıyıda lineer uzanan, merkezi de bu metronun altında kompakt bir yapısı olan kentin arada bir

tarım kuşağını koruyarak kuzeyde bir "ikinci Mersin" diyebileceğimiz bir şema önermişlerdi. Ancak tabii bu planla ilgili o zamanki yetkiler Bayındırlık ve İmar İskan Bakanlığında ve plan onaylanmadı. O plandan belki sadece şu kaldı: O planın önerdiği bir kent sınırı vardı ve o mücavir alan sınırı olarak onaylandı. Arkadaşlarımız söz edecek: SİT Alanı Planı; o da 1977 yılında yapılmıştır ve Türkiye'de ilk yapılan SİT alanı planı diyebilirim.

Benim Mersin'de planlama deneyimi içinde yer almam 1980'li yıllardır. 1980 dönemi de 1980-1984 arası diyebileceğimiz bir dönemde Mersin Kent Bütünü Planı elde edildi. O da yine İmar İskan Bakanlığı ve belediyenin ortaklaşa bir protokolle elde ettiği bir plandı. Kent bütünü kavramında da zannediyorum o dönemde Mersin ilk ya da ikinci kent olabilir. Yani İstanbul, İzmir, Ankara dışındaki o zaman metropoliten alan kavramları vardı ve o metropoliten alan planları yapıyordu Mersin gibi kentler için. Doğrusu bir metropoliten sınır yoktu, ama kent bütünü kavramı o zaman geliştirildi ve Mersin'i ilk kez çevresindeki kırsal ve kentsel yerleşmelerle bir bütün olarak ele alan bir planlama anlayışının ürünü olarak yapıldı.

Bu deneyimin bir başka alt ölçekli planların, yani 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların da belediye eliyle bakanlıkça yapılan bir protokol çerçevesinde elde edilmesine yönelik idi ve bir de belediye planlama birimi kurulmuştu. Ankara Belediyesi o zaman böyle bir girişimde bulunmuştu. Bayındırlık bakanlığına bağlı Nazım Plan Bürosu bulunmasına rağmen, Ankara Belediyesinin planlama birimi çalışıyordu. Onun ardından Mersin Belediyesi böyle bir deneyimi yaşadı. O dönemin planlama, onama süreçlerini biliyoruz. İşte danışma, değerlendirme kurullarının arkasından onaylanırdı. Bu dönemde Mersin'in merkez bölgesi dışında, yani güneyinde kalan merkezi iş alanları dışında tüm bölgelerin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planları yapılmıştı ama bu planlar o dönemde uygulamaya geçmedi. Çünkü yeni bir dönem başlıyordu ve birincisi için süre yoktu, ama esas mesele tabii, belediyelerin o zaman verdiği kaynakların yetersizliklerinin en fazla olduğu dönem diyebiliriz. Ardından da 1985'te Ömer Kural'ın koşullarını belirttiği bir Mersin'le karşılaştık, yetkilerin de belediyeye verildiği dönemdi.

O günkü yöneticiler planlama birimini güçlendirebilirlerdi, Çünkü yetkiler verilmişti ve eldeki hazır planları da uygulama yönünde çaba gösterilebilirdi, ama ona girmediler ve ne yazık ki tam tersi bir şey oldu; belediye planlama birimi zayıflatıldı, planlar dışarıda ihalelerle yapıldı. Ben de o planları yapanlardan birisiyim ve bunu objektif olarak ortaya koymakta yarar var. Ancak şunu söyleyebiliriz: Bugünkü Mersin'in kent yapısı, yeni bulvarların açılması, küçük sanayi sitelerinin yerleri ve diğer konular bu plana göre oluşmuştur.

Aslında bu 1985 dönemindeki yapılaşmalar ya da uygulamalar aslında Mersin'in bugünkü manzarasını ortaya koyan şeyler. O dönemde belediye, gecekondularıyla ilgili islah planları yaptı ve Ömer Kural ondan söz etti, ama Mersin'in gecekonduları, daha doğrusu Çukurova'nın gecekonduları biraz farklıdır. Çünkü özel mülkiyet üzerinde hisseli olarak gelişmiştir ve tarım alanları üzerinde geliştiği için de çok küçük parsellerden oluşmuştur. Dolayısıyla korumacı bir yaklaşımla bu planlar ele alınmıştır ve bugün de aslında bunların kentin yapısı içinde çok büyük alanlar kaplayan bu gecekonduların

larının dönüşümünde hem o yapının hem de onun sonucu olarak ortaya çıkan ıslah planlarının çok büyük etkisi var ve gerçekten bir problem alanı olarak tanımlayabiliriz biz onu.

Yine o dönemde çıkan en önemli konu çevre-kırsal alanların dönüşümü ki o yönetsel yapı, o parçalanmış yapı, giderek de parçalanarak olumsuzluklarını devam ettiriyor. Ancak şunu özellikle vurgulamakta yarar var: Mersin'in bugünkü imarlı kesim diyebileceğimiz alandaki yapılaşmanın da en büyük nedeni, o dönemde alınan plan kararları, emsal uygulaması diyebileceğimiz bir plan koşulu değişikliğidir. Siz aslında birçok plan yapabilirsiniz, fiziki plan ama sonunda yarım ya da bir sayfalık bir plan değişikliği ile, kentin çehresine yepyeni bir biçim verecek olan kararları elde edebilirsiniz. Bugün planlama kurumunun ya da plancılardan dışarıda geliştirilen bu sistemin temeli şuydu: Alanda ne olursa olsun, mevcut plandaki yoğunluğu emsal olarak 1,5'tan başlatmak, katlar arttıkça kademeli olarak emsalleri arttırmak; 1000 1200 metrekare gibi parsellerde de uygulamak. Sonuçta bunun ayrıntılarına çok teknik olarak girmekte yarar yok, ama 1987'de başlayarak uygulanan bu süreçte iki tane temel olumsuzluk ortaya çıkmıştır. Birisi yoğunluk artışı, ikincisi de kattır. Bugün gördüğümüz manzaranın esas temelinde bu yatar. Başka şeyler de söylenebilir; özellikle düzenleme ortaklık payları veya başka şey de söylenebilir. Özellikle düzenleme ortaklık payları yüzde 35'tir biliyoruz, ama eğer yüzde 35'ten fazla düzenleme ortaklık payı alınmışsa onu da ilave eden bir karar oldu bu. Yani bunu şimdi sadece Mersin'in uygulaması diye bakmayalım. Ben şimdi Antalya'da çalışma yapıyorum ve orada da aynı dönemde paralel olarak çok ilginçtir bir lejant değişikliği olduğunu görüyorum. Şimdi onun adına da "kaçak emsal kullanımı" diyorlar. O da şu: "Kapalı çıkmalar emsale dahil değildir" cümlesini plan lejantına koyuyorsunuz ve burada da kat artışını serbest bıraktığınız zaman binanın dört tarafından kapalı çıkmalarla verilen emsalın üç katına kadar ile kullanma şansını yakalarsınız. Ne kadar kat çıkarsanız alanınız o kadar artar. Buna benzer hani subasman kotu 2,5 m'dir; artı bir kat size, buyurun. Yani buna benzer belki başka kentlerimizde de bazı şeyler var. O dönemin, yani o iki şeyin bir araya gelmesi; bir, o kentleşmenin ve nüfus artışının çok hızlı olduğu bir dönem. İkinci olarak bir diğer konu da belediyelere denetimsiz olarak verilmiş yetkilerin sonucu olarak ortaya çıkan bir durum.

Şimdi beni hocam plan müellifi olarak takdim etti, ama ben kendi yaptığımız planı veya da planları anlatmak isterim. Fakat herhalde bunları sizleri sıkmamak için sorularla açmaya çalışacağım; özellikle ne tür sorunlar yaşanıyor.

Bir tane şeyi söylemek istiyorum: 1994-1996 planının temel hedefleri ya da stratejileri neydi? Bir de bir ilginç deneyim olduğuna inandığım Mersin Kent Merkezi Kentsel Tasarım Projesi Planının da ilginç bir deneyim olduğunu düşünüyorum. Belki birkaç cümleyle daha sonra değinirim.

SABRİ KONAK (TMMOB Mimarlar Odası Mersin Şubesi Başkanı)- Tabii yoğunluk vurgulamasına ben aslında en sonda değinmek istiyorum. Çünkü kent planlarıyla ilgili ya da imar planlarıyla ilgili aslında benim en azından saçma bulduğum şeyler var ve onu da en sonunda anlatmak istiyorum.

Tabii şimdi Mersin deneyimine bir uygulamacı mimar gözüyle bakmak için önce sınırların mimarlığın bir tanımını yapmak gerekiyor. Mimarlık aslında insanların doğrudan yaşam fonksiyonlarını gerçekleştirdiği, doğrudan kullandıkları mekanların tasarımı ve tasarlanmış mekanların organize edilme süreci. Şimdi bunu bir kenarda bırakıp bir önceki oturumda Sayın Mustafa Demirci'den duyduğum bir şey var: "Yıllardır Mersin planı var, ama hâlâ var ve Mersin niye bu durumda?" dedi. Şimdi burada aslında genellikle bir algılama yanlışlığı var. Kent planları bir yol haritasıdır ve 20 yıl sonrasının hedeflerini verir, ama sadece kent planı olarak değil, bir planlama süreci olarak bakmak gerekiyor ve bu planlama sürecini de ülkenin, bölgenin hareketlerinden, yatırım kararlarından, aldıkları kararlardan, siyasetten ayırmak çok doğru değil. Şimdi buradan Mersin özeline döndüğümüzde örneğin 1984'te -Ömer bey söyledi galiba- Mersin'in nüfusu 314 bin ve bugün Mezitli'yle birlikte 1 milyonun üzerinde. Peki 1984 yılındaki imar planlarında Mersin'in için nüfusunda 2003 için kaç gibi bir hedef gösteriliyordu; sanıyorum 314 bin değildi. Peki neden birdenbire böyle 3-4 kat civarında bir artış var; bunun nedeni de spontane olarak alınan yatırım kararları. İster yerel ölçekte olsun, ister merkezi ölçekte olsun örneğin bir serbest bölge kararı var ya da bir önceki oturumda Sayın Zekeriya Özgür'ün söylediği gibi bir limanla birlikte başlayan, 1950'lerin ortalarından başlayan bir hareketlenme var. Şimdi bütün bu merkezi ölçekteki alınan yatırım kararları aslında o kentin ya da o bölgenin sonuçta planlarını yok edebiliyor, yok etme sürecini ortaya koyabiliyor. Ülkenin yaşadığı iç karışıklıklar, Güneydoğudaki karışıklıklardan dolayı da Mersin'e oldukça fazla sayıda insanın gelmesi süreci var. Bu da aslında imar planlarında söz edilmeyen, gözetilmeyen, hedeflenmeyen veya görülmeyen bir nüfus patlamasına yol açıyor. Şimdi gelen kişinin de sonuçta bir barınma hakkı var. Eğer yerel yönetim ya da merkezi idare karşılamıyorsa bu insanlar kendi göbeğini kendisi kesecek ve biraz önce Sayın Remzi Sönmez'in söylediği gibi gecekondulaşma oluşacak.

Peki hep geçmişe bakıyoruz, ama geleceğe de bakalım: Geleceğe yönelik olarak plan dışı kararlar alınması sürecinde bir değişiklik var mı; bana sorarsanız yok. Bir önceki oturumda örneğin bahsedildi belediye başkanlarımız tarafından: Örneğin Fazıl beyin bahsettiği işte İşportacılar Çarşısı; hadi o geri adım atıldı. Peki Torosland; bir geri adım atılmadı. Şimdi Torosland için 18 bin insan çalışacak, 4 milyon insan gelip gezecek. Peki bu proje dolayısıyla kente gelecek ekstra nüfus yükü nedir; bu konuda bir hesap da yok. Nasıl olacak bu?

Tabii bütün bu göçün getirdiği bir başka şey daha var aslında: İnsanlar Türkiye'nin çeşitli kentlerinden Mersin'de yaşamak için geliyorlar, ama Mersin'de yaşamıyorlar. Yani insanlar Mersin'e Urfa'dan, Antep'ten, Karadeniz'den geliyorlar, Türkiye'nin her tarafından geliyorlar, ama kendi kültürlerini hiçbir şekilde diğer gelen insanlarla paylaşarak yeni bir kültür, yeni bir sentez oluşturmak yönünde bir çaba yok. Bunu oluşturabilecek bir çaba yerel yönetimlerde de yok, merkezi idarenin atadığı yerel yöneticilerde de bunu oluşturup her gelen insanın, her gelen yeni kültür sahibi insanın kendi kültürlerini ortaya koyup başkalarından da bir şey alarak yeni bir Mersin kültürel süreci yaratma yönünde bir çaba da yok, kaygı da yok. Yapılan aslında tam anlamıyla bu insanların birbirleriyle kaynaşmaması, bunun üzerine de siyaset yaparak yeni bir koruma çabası. Bu da sonuçta aslında kent içerisinde çok ciddi gerilimler yaratıyor. Yani insanlar giderek Mer-

sin’de politikalarını, siyasetlerini alt kültür kimliği üzerinden yapmaya başlıyor ve Mersin’de de ciddi bir şekilde aslında bir gettolaşma süreci var ve bu gettolaşma süreci kentle kendi kimliğini paylaşmadığı için, kentleşmediği için aslında orada bir mimarlık eyleminden de söz etmek söz konusu değil. Çünkü o insanlar mimarlık eylemi talep etmiyor. Kendi bildiği, yaşadığı, dünya görüşüne uygun bir mekan arıyor. Şimdi oraya siz mimar olarak gittiğiniz anda dahi siz bildiklerinizi, gördüklerinizi, düşüncelerinizi, duygularınızı, olması gerekeni, çağdaş bir yaşam biçimini empoze etmeye kalksanız dahi bu mümkün olmuyor. Onun istediklerini yapabilirsiniz orada bir mimarlık eylemi yapabiliyorsunuz. Bu da aslında mimarlık eyleminin giderek kadük kalması, farklı bir biçimde yol alması, farklı bir noktaya gelmesi, yani aslında mimarlık eyleminin yapılamaması sürecini getiriyor. Bu da aslında Mersin’de bir mimarlık diliminin yaratılmasına neden oluyor. Yani bugün Mersin’den çeşitli kentlere gittiğinizde, örneğin Konya’ya gittiğinizde onun geçmişinden, kültüründen, yapılanmasından, o insanların dünya görüşünden kaynaklanan bir dil var; Kayseri’de var, İzmir’de var, şurada burada var, ama Mersin’de böyle bir dil yok; oluşmuyor, oluşturulamıyor ve bunu oluşturulabilmesi için aslında bir çaba da yok. Bu nasıl olacak? Aslında bu bence gelecek dönemdeki -seçimlerin de tam arifesindeyiz- örneğin “Büyükşehir belediye başkanı olmak istiyorum” diye ortaya çıkan insanların aslında bu yeni bir Mersin kültürel sentezinin nasıl oluşturulacağı yönünde kafa yorması gerekir. Yoksa arıtma tesisini yapmak, uçak havaalanı yapmak, liman yapmak, yolları yapmak, kanalizasyon yapmak gibi şeylerin hiçbir önemi yok aslında. Yani bir kültürel kimlik yaratmak, yeni bir Mersin yaratılabilmeli ve Mersin’de yaşayan insanlar Mersin’in kimliğini ortaya koymalı.

Şimdi şu ana kadar mimarlık dışında neredeyse her şeyden konuştum. Şimdi kent planlarına baktığınız zaman da aslında bir başka şey var: Artık Mimarlık Parsel ölçeğine indirgenmiş durumda. Eni belli, yüksekliği belli, derinliği belli ve bir pasta kalıbı var. Bu pasta kalıbının üzerinden bir mimarlık eğilimi yaratalım, yeni bir dil yaratalım. Bu pasta kalıbının üzerinde insanlar bunu gördükçe “A, ne güzel yapmışlar” desinler; yeni bir soluk ,yeni bir referans olsun; bu o kadar da kolay değil.

10 bin metrekare depo tesisi de yapsanız, 100 metrekareden fazla idari bina yapamıyorsunuz; çünkü lejant öyle diyor. Biz ne yapıyoruz; biz 500-600, yani müşterinin değilse o kadarlık idari binayı yapıyoruz, sonra büro yerine depo yazıyoruz, tuvalet yerine depo yazıyoruz, mescit yerine depo diyoruz, yemekhane yerine depo yazıyoruz, bu şekilde ruhsat alıyoruz yerinde de idari bina yapıyoruz.

Bir başka şey olarak yine yoğunluğa geleceğim: Yoğunluk uygulaması var, emsal uygulamamız yani; zemin oturumu üst oturumu geçemiyor kaç kat yarasanız yapın, ne kadar büyüklükte olursa olsun. Yani aslında eğer Keops, Kefren ve Mikelinos Mersin’de yaşamış olsalardı piramit yapamayacaklardı. Yani hiçbir şekilde farklı bir biçimlenme yapamazsınız. Bir pasta kalıbı; “işte şunu alacaksınız, bunu bu şekilde yapabilirsiniz.” Hani mimari esneklik, hani mimari serbestlik, hani yeni biçimlenme özgürlüğü. Şu anda yapabildiğim şey aslında mimarlık değil, teknik ressamlık.

OTURUM BAŞKANI- Şimdiki konuşmacımız Sayın Orhan Beker.

ORHAN BEKER- Burada biz bize kalmışken biraz daha özgün bir konudan söz edeceğim ben galiba: Önce şunu söyleyeyim, ben Mersin’li değilim, ama neredeyse 22 yıldır Mersin’de yaşıyorum. Bunun son 15 yılı da serbest şehir plancısı ya da “müelli” denilen biçimde geçti.

Hep şu örneği veririm: Yeni doğan bir çocuğun annesi, babası onun günden güne geliştiğini bir türlü göremez, ama onu 10-15 gün görmeyen anneannesi, babaannesi “a ne kadar büyümüş” der. Kentler de böyle. Yaşadığımız kent bir şekilde büyüyordur, ama siz içinde yaşıyorsanız bunu günden güne izleyemezsiniz, göremezsiniz. Fakat o kente dışarıdan gelen biri 1 yıl içinde o kenti çok değişmiş bulabilir. Mersin böyle bir kent değil benim 22 yıldır yaşadığım. Ben bu kentin belki son 3 yıl hariç günden güne büyüdüğünü çok rahat hissedebiliyordum. Sabah evden çıkıp ofise giderken “Bu da mı vardı bu kentte?” dediğim şeylerle karşılaşıyorum yolumun üzerinde. Yani bu açıdan enteresan bir kent. Bu kentte doğrudan kent bütününe yönelik planlama çalışmalarının içinde bulunmadım, ama bu kentte yaşayan meslekten de biri olarak plancı arkadaşlarımızla Mersin üzerine tabii ki görüş alışverişimiz oldu.

Mersin’de iki nokta denebilecek yerde planlama çalışması yaptım. Biri kentin kuzeydoğu girişidir, biri de kentsel SİT alanıdır. Aslında bir şey daha yaptım, ama konuşmamın en sonuna bırakmak istiyorum. Kentsel SİT alanında korumacılık anlayışına çok fazla girmeden, bu saatten sonra teorik birtakım tartışmalara girmeden Mersin’in kentsel SİT alanı nasıl gelişti ve planlama açısından hangi süreci izlediğini sizinle paylaşmak istiyorum.

Daha önce belirtildiği gibi Mersin çok eski bir kent değil; 150 yıllık tarihi olan bir kent. 150 yıl önce birkaç haneli bir balıkçı köyü ve kayıtlarda adı bile geçmiyor Mersin’in. Tanzimat sonrasında bir devlet politikası olarak yapılanmaya başlayan bir kent.

Bir 19. Yüzyıl kenti olması nedeniyle klasik Osmanlı kentlerine de benzemiyor. Yani o yüzyıllarca oluşmuş Osmanlı kentlerinde mahallelerin, cami ve külliyelerin etrafında gelişmesi gibi bir şey de yok; Mersin’in bir odak noktası yok, kent odağı yok, hiçbir zaman da bu olmamış. İlk yerleşim alanı benim şimdi sözünü edeceğim, o zaman iskeleinin çevresinde, yakınında gelişmiş olan şimdiki kentsel SİT alanı, ama burası diğer bütün kentlerin kentsel SİT alanında olduğu gibi kentin de kalbini oluşturan önemli, çok önemli bir nokta; planlama açısından da çok önemli. Başlangıçta Mersin’e bu Tanzimat sonrası politikalar doğrultusunda Suriye’den, Mısır’dan, Kıbrıs’tan, Girit’ten, hatta İtalya’dan insanlar gelip yerleşiyorlar. Bu farklı dinlerden, kültürlerden, inançlardan gelen insanların kent içindeki mekan organizasyonuna da yansıyor bu durum ve kentte de çok renkli bir yapılaşma başlıyor şimdiki kentsel SİT alanı içinde.

Kentin kalbi diye nitelediğimiz bu alanda -Remzi biraz önce daha önceki bir plandan bahsetti ama o, klasik anlamda koruma amaçlı imar planı değil- uzun yıllar geçici dönem yapılanma koşulları uygulandıktan sonra, 1992 yılında İstanbul Teknik Üniversitesine ilk koruma amaçlı imar planı siparişi verilip, 1993 yılı başında da yürürlüğe girdi bu ilk plan. 20 hektarlık bir kentsel SİT alanı verdi. 1992 planının, yani Teknik Üniversitesi tarafından yapılan planın bazı özellikleri var: Birincisi, belki şu anda tartışılması uzun bir konu ama, biraz öğrenci çalışması niteliğinde bir plan bu. Plan, 13 kişilik bir planlama

grubu tarafından yapılıyor ; bu da ilginç bir özelliktir - bunu eleştiri olarak söylemiyorum- ama 13 kişilik ekibin sorumlusu olan iki öğretim üyesi, aynı zamanda planı onamakla görevli Adana Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun da üyesidir. Bunlar planı bir taraftan yapıyorlar, diğer taraftan da onaylıyorlar. Bu planla ilgili bir eleştiri değil, belki de biraz da tesadüf ama bu da ilginç bir özellik.

Planın en önemli kararlarından birisi, 20 hektarlık kentsel SİT alanının etrafında 40 hektarlık da etkileme geçiş alanı oluşturması ve buranın o tarihe kadar; Mersin’de planlama çalışmalarının başladığı tarihlerden 92-93 yılına kadar, imar planı ve kent planı yapma yetkisi belediyede iken, etkileme geçiş alanının koruma kurullarına geçmesidir. Bu planda Mersin kentsel SİT alanının temel işlevi, konut altı ticaret olarak belirlenmiş. Bunu özellikle vurguluyorum, bu önemli bir konudur; biraz sonra çünkü kendi yaptığımız hatalara da değinmek istiyorum. Bu yapılan planın yürürlüğe girmesiyle birlikte, çok sayıda tadilat, plan değişiklikleri teklifleri gelmeye başladı. İlk sekiz ayın plan değişiklikleri tekliflerine baktım, plan yürürlüğe girdikten sonra, 17 tane değişiklik teklifi gelmiş ve plan yürürlükte kaldıkça geometrik bir şekilde artmaya devam etti. Bu neden oldu: Bir defa, açıkçası o planın - sonradan ben çalıştım- teknik planlama altyapısı sağlam değildi. Biraz önce söyledim, bir öğrenci çalışması gibiydi, Mersin dışından yapılıyordu; etkileme geçiş alanının aynen kentsel SİT alanı gibi algılayan bir planlama yöntemi izlenmişti. Yani yıllarca SİT alanı dışında kalmış, korumacılığın dışında yasal haklar verilmiş planlama haklarını kullanamaz hale geldiler; bununla ilgili de çok sayıda itirazlar başladı. Bu itirazların bir bölümü son derece haklıydı ama bu plan değişikliği tekliflerinin, bunların karara bağlanması süreci de çok ilginçti. Biliyorsunuz, İmar Kanunu gereğince, plan müellifinden görüş almak zorundasınız; plan müellifi İstanbul Teknik Üniversitesi, planı yapan 13 kişilik ekibin 8 ya da 9’u üniversiteden ayrılmış, başka alanlarda çalışmaya başlamış ama döner sermaye yaptığı için, döner sermayeye görüş vermek zorunda kalıyor; Mersin’i bilmeyen insanlar görüş veriyorlar; bu nedenle de bu süreç uzadıkça uzuyordu ve sonunda çok ilginç bir şekilde, ilk yapılan plan 4 yılın sonunda yenilenme kararı alındı. Yaklaşık 1,5 yıllık çalışma sonrasında ben ve planlama ekibimle birlikte yaptığımız plan, 98 yılı başında koruma amaçlı imar planı revizyonu olarak yürürlüğe girdi. Bu kez altyapısı daha iyi oluşturulmuştu. Detaylarına çok fazla girmek istemiyorum: Etkileme geçiş alanının ben kaldırılmasını önermiştim: eğer gerekiyorsa kentsel SİT alanını genişletin ama değilse, burası eski plandan doğan haklarını kullanabilsin. Etkileme geçiş alanı kaldırılmadı ama, eski plandan doğan hakları da bu şekilde kullanıldı yeni planda.

Zaten büyük bölümü yapılaşmış olduğundan, ayrıca İstanbul Teknik Üniversitesinin yaptığı plandaki korumacılık anlayışıyla da çok fazla sorunumuz yoktu - büyük bölümü de yapılaşmıştı- genel planlama yaklaşımımız çok fazla değildi ama parsel bazında bir sürü değişikliğe gittik. Örneğin ulaşım şemasını değiştirmek çok fazla mümkün değildi ama yaya bölgeleri oluşturduk. Mesela Cumhuriyet Meydanı bu plana göre oluştu sonradan. Bu tür şeyler oldu ve plan yaklaşık 5 yıldır yürürlükte; tadilat talepleri büyük oranda düştü, azaldı; tek tük talepleri var, onlar da yabancıların mülk edinmesinden kaynaklanan bazı ufak tefek şeyler ya da otoparkların zemininin ticari olarak kullanılması. Ama bugün dönüp bakıyorum, benim de planlama ekibi başı olarak yer aldığım bu plan-

da -biraz önce İstanbul Teknik Üniversitesinin bazı şeyleri eksik diye eleştirirken- çok da önemli bir öngörü hatası yaptığımızı görüyorum. Daha önce planda konut altı ticaret olarak planlanan bu alanı, bizim yaptığımız 98 tarihle planda, uluslararası ticaretin gelişeceği bir alan olarak tasarlamış ve nerdeyse 50 hektarlık planlama alanının tamamını ticari alan olarak öngörmüş, konut fonksiyonuna yer vermemiştik. Bunda bir çok düşünce vardı; ilk Irak krizinin, ilk Irak savaşının artık biteceği, burada serbest bölgenin, ticaretin yeniden canlanacağı gibi öngörülerimiz vardı ve bunların hiçbiri gerçekleşmedi, yanıldığımızı gördük. Bu planın kalbi -Mersin'i bilenler için söylüyorum- Uray Caddesi. Uray Caddesi değil Mersin'in, Türkiye'nin en önemli caddelerinden veya mekanlarından biridir. Türkiye'de nasıl döviz piyasası her sabah Tahtakale'de açılırsa, yıllardır burada da Türkiye'nin hububat borsası açılıyor. İstanbul dahil, Türkiye'nin en büyük kenti dahil borsayı Uray Caddesinden izliyordu. Bugün Uray Caddesi, bilenler için söylüyorum bomba atılmış gibi bir yer. 2-3 tane tantunici, ciğerci; bizim plana başladığımız dönemdeki ticaret bile kalmadı. Bankalar birbirini yedi Uray Caddesi gibi kısacık bir cadde üzerinde yer alacağız diye; bugün sadece iki banka şubesi kaldı, belki onlar da taşınacaklar; inanılmaz bir hale geldi Uray Caddesi. Yani bizim o öngördüğümüz uluslararası ticaret, kentsel SİT alanının kalbi dediğimiz bir anayol üzerinde bile gerçekleşmedi. Bu açıdan baktığımızda bu planın çok kısa bir süre sonra bir kez daha irdelenmesi gerektiğini düşünüyorum, ama bu önce bu kentin bir ekonomik kimliğe kavuşması sonucunda olacak.

Mersin ne kentidir, işlevi nedir? 150 yıllık tarihine bakıyorsunuz: Bir tarım kenti mi; öyle başlamış, ama 1950-1960'lardan sonra o 150 yıl bir kent tarihinde çok kısa bir süredir. 2-3 haneli bir yerden, belediye başkanının söylediği gibi 650-700 bine çok kısa bir sürede. Kontrolsüz bir nüfus ve tarım alanları yok.

İskelenin 1960'ta limana çevrilmesiyle bir sanayi kenti olacağı düşünülmüş Mersin'in. Değil Türkiye'nin, dünyanın en büyük sanayi kuruluşları burada -Anadolu Cam, Ataş, Krom-San, Soda Sanayi gibi- yer seçmiş, ama o kadarla kalmış ve yeni bir yatırım yapılmamış sanayi alanında, sanayi kenti olamamış. 1980'lerden sonra "Ticaret kenti olacak" denmiş, bu öngöründe bir türlü gerçekleşmedi ve biz de bu yanlışın içinde olduk.

Yani sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: Benim şu anda size anlatmaya çalıştığım Koruma Planı kentin bir ekonomik kimliği belirlendiği anda yeniden kesin olarak değişiklik gösterecek.

Konuşmamı tamamlamadan önce -dediğim gibi çok fazla korumacılık anlayışına girmiyorum- "bir şey daha yaptım bu kentte" dedim ve onu size söylemek istiyorum: Otururken Tamer bey dedi ki: "Biraz da mevzi planlardan filan söz etsek." Ben "Mersin'de iki noktada plan yaptım" derken buraya gelmeden önce bir de sonuçta serbest şehir plancısı olarak çalışıyordum ve bir şey daha yapmıştım. Yaklaşık 14 yıldır serbest çalışan biri olarak şöyle bir arşivime baktım ve 100'e yakın plan tadilat projesi yapılmış, plan değişikliği yapılmış. Yani çok ilginç bir rakam, Mersin'de 6-7 büro olduğunu düşünürseniz, ayağı yukarı aynı şeyleri yaptıysak, 10-12-14 yıllık sürede 700-800'e varan plan tadilatı yaptık.

Bir anımla bitirmek istiyorum bunu: Bundan bir dönem önceki belediye başkanı rahmetli Okan Melzeci ile Helsinki Belediyesinin davetlisi olarak gittiğimizde, bize kent planlama birimi planlama süreci üzerine seminer verdi. Bu seminerde gördük ki planlama süreci bizimkine benziyor. Sonuçta plan bir şekilde üretiliyor, elde ediliyor ve onların “kent meclisi” dediği, bizim belediye meclisi gibi bir kurum onaylıyor; buraya kadar anladık. Sonra biz plan değişikliği sürecini sorduk, “Pardon, o nedir?” dediler. “Yani siz hiç mi plan değişikliği yapmazsınız?” dedik. “Hayır, yok öyle bir şey” dediler.”Peki bütün öngörüleriniz çok iyi olabilir de sizde hiç Laz müteahhit falan da mı çıkmaz; yani ‘hiç olmazsa bir kat daha fazla yapayım’ diyen” diye sorduk. “Bizde böyle bir şey olmaz, ancak Yüksek Mahkeme planı değiştirebilir.” Yani biz “Türkiye’de imar planları kanun niteliğindedir, yönetmelikten önce gelir” diyoruz. Orada gördük ki Anayasa niteliğinde ve ancak Yüksek Mahkeme bozabiliyor; o da bizdeki Anayasa Mahkemesi gibi bir kurum. Tabii bunun altında bir de şunu görüyorsunuz; arkadan bir de plan revizyonunu sorduk: “Revize ediyor musunuz planlarınızı” diye. “Zaman zaman ediyoruz, uzun yıllarda” dediler. Tam da o yıllarda Helsinki planının revizyonu söz konusu; “neden” diye sorduğumuzda iki nedeni var. Birini anlayabiliyorum, mekansal bir olay. Batlık Denizinin en büyük limanlarından biri olan Helsinki Limanının kent dışına çıkarılması durumu var ve bu tabii bütün kent formunu etkileyecek bir karar.

Diğeriye bizi çok güldüren bir revize kararıydı: Helsinki’nin nüfusu 510 bin, aşağı yukarı Mersin kadar bir kent. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde nüfusun 15 bin kadar artacağını tahmin etmişler; bu hiç öngörülme, Sovyetler Birliğinin yıkılması sonucunda Petersburg gibi bazı yakın kentlerden nüfus akımı olacağı için gündeme gelen bir konu. “10 yılda 15 bin kişi artacak, böyle bir şeyi bu kent kaldıramaz ve bunun için de planı revize edeceğiz” dediler. Rahmetli belediye başkanı: “Mersin de 500 000 nüfuslu bir kent ve haftada 15 bin kişi artıyor” dedi. Bu herhalde Mersin’in bugünkü halini de en iyi ortaya koyan gerçek bir anı.

OTURUM BAŞKANI- Şimdi de Bülent Şahin konuşmasını yapacak.

BÜLENT ŞAHİN (TMMOB Şehir Plancıları Odası Çukurova Şubesi II. başkanı)- Ben Mersin’de planlama deneyimleri sunumumu çok kısa tutacağım ve bunu da 4 ana başlık altında toplamak istiyorum: Birincisi kentteki aşırı mekan üretimi; ikincisi planlamanın etkisizliği; üçüncüsü kamu yararının anlamının aşılması; dördüncüsü de imar planları ve mekanın yasallaştırılması.

Mersin metropoliten alanında nüfus 650 bini geçmemektedir, ancak üretilen kentsel mekan konut üretimi bağlamında 1 milyon nüfusun üzerindeki nüfusa yetecek düzeydedir. Kentsel donatı anlamında mevcut nüfusun ihtiyacının karşılığını üretmek mümkün değildir. Ulaşım etüdü çalışmalarında kentın metropoliten alan sınırını doğu-batı yönlerinde 20 km olarak saptanır. Bunun dışındaki gelişmeler, özellikle ikincil konutlar kentın metropoliten alan ilişkileri dışında olup bu değerlendirme metropoliten alan sınırlarını kapsamaktadır. Metropoliten alan sınırlarındaki yapılaşmalar ulusal düzeyde karşılaşılan bir sorundur.

1980 ve 1996 yıllarında hazırlanan kent nazım imar planları doğrultusunda ve dışında kentin ihtiyaçlarının çok ötesinde alan planlanmış, aşırı düzeyde arsa ve konut üretilmiştir ve bunun da 4 önemli nedeni vardır.

Birincisi, kentsel mekan üretimindeki yasa mekanizmasının aşırı hakimiyeti, merkezi ve yerel düzeyde yönetim etkisizliği;

İkincisi aşırı konut üretimi sebebiyle eskimiş konut stoklarında, örneğin merkezde dönüşümün sağlanamaması, talebin oluşmaması ve buna bağlı olarak çeperde gelişme;

Üçüncü mekan üretiminde ve kentsel mekan oluşumunda etkisi olan meslek grupları arasındaki aşırı rekabet;

Son olarak da yerel yönetimlerin planlama ve şehircilik anlayışlarının birtakım yasalarla tanımlanan imar kavramıyla kısıtlı olması olarak özetleyebiliriz.

Planlamanın etkisizliği ise Türkiye'deki diğer kentlere kıyasla Mersin'de konut üretimi ve piyasanın aşırı hakimiyeti gibi iki biçimde görülmektedir.

Keñtte oluşan artı değerlerin üretim sektörlerine yönelememesi nedeniyle karlı olmayan konut sektörüne yönelmesi ve toplu konut uygulamalarına rağmen yoksullara yönelik ucuz konut ve yaşam mekanı üretilememesi nedeniyle bu grupların kendi mekanizmalarıyla konut üretimi; sonuçta da planlama bu bölgelerde ıslah planı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda aslında 2000 yılındaki ekonomik krizin az önce bahsettiğimiz aşırı mekan üretimini durdurduğu için kente dolaylı olarak katkısından bahsedebiliriz. Kamu yararının tanımını ise, piyasadaki farklı grupların mekan üretimleri ve kendi kamusalılık anlayışları, merkezi ve yerel yönetimlerin son aşamada devreye girmesi ve gruplar arasındaki teması, planlamanın hedeflendiği kamu yararı hedefini engellemektedir. Mekanın yasallaşması ve ıslah imar planları ise, kentin yaklaşık yüzde 40'ı hisseli parsellasyona dayalı kaçak yapılaşmalardan oluşmuştur. Yüzde 40'lık bir bölümü ise gelişme alanları, yoğunluklar, kat yükseklikleri ve donatı alanları bazında, imar planı öngörülerini dışında gelişen ve daha sonra imar planı ile prosedüre uygun hale getirilen alanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla planlama çoğunlukla, elde olmayan etkenlerden dolayı, yüzde 20 düzeyinde başarılı olmuştur denilebilir.

Sonuç olarak: Hakim planlama ve şehircilik anlayışı ve bunun en önemli uygulama aracı olan 3194 sayılı Kanunun, belirli bir standartla, toplumun orta sınıfını baz alan mekan üretimini hedeflemektedir. Bu nedenle farklı koşullar içinde yaşayan, farklı gereksinimleri olan, farklı dinamiklere sahip kesimlere yönelik bir kent kurgusu oluşmamaktadır. İki gündür tartışılan dönüşüm, imar hakları transferleri, yeniden yapılandırma ve benzeri modellerin, bu sıkıntıları aşmak için üretildiği açıktır. Mersin örneğinde detaylı bir gözlem yapıldığında, hakim planlama anlayışı ve 3194'ün etkisinde ve başarısından söz etmek pek mümkün değildir. Yeni, esnek ve dinamik yasal düzenleme ve araçlara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ediyorum.

Oturumumuzun son konuşmasını sayın İsmet Güllü yapacak.

İSMET GÜLLÜ- Tabii üç gün boyunca Şehircilikte Reform başlığı altında konuşmacılarımız çok önemli bildirimler sundular. Tabii son konuşmacı olmak artık talihsizlik mi, onu da bilemiyorum. Çünkü izleyicileri epeyce yorduk. Sabrettiler son dakikaya kadar ve onlara teşekkür ediyoruz.

Bildirileri sunan arkadaşlar bizleri aydınlattılar. Kendi adıma oldukça yararlı bilgiler edindiğimi söyleyebilirim ve hepsine teşekkür ediyorum.

Şimdi bildiri sunan arkadaşlarımız kendi çalışma alanları ve kendi pencerelerinden bakarak konuyu ele aldılar. Ben bu işin eğitimini almış bir plançı olarak değil; bir başka yönden uygulayıcı, belediyece kimliğimle konuşacağım burada.

Ülkemizde yıllardır çarpık kentleşme, nedenleri, planlama sorunları tartışıldı, ama tartışmalar sanki halen yürürlükte bulunan planlama kademeleri ve türlerini yetersizliği ya da yanlışlığı üzerine yoğunlaştı. Ben burada konunun bir başka boyutunu tartışmaya açmak ve özellikle vurgulamak istiyorum bunu. Konuyu tersten alıyorum ben şimdi ve bugüne kadar yapılan planların niye uygulanamadığını tartışıp bunun uygulanabilmesi için gerekli yasal,ekonomik, kurumsal örgütlenme gibi araçları tamamlayıp, planları fiziki mekana yansıtıp yüksek standartlı kentsel çevreler yaratsaydık yıllardır tartıştığımız bu konular gündemimize gelecek miydi acaba?

Şimdi ne demek istediğimi biraz açmak istiyorum. Önce bu konuyu açmak için bazı rakamlar vereceğim: Planları uygulamakla görevli belediyelerin en büyük sorunu akçal kaynaklar sorunu. Şimdi Cumhuriyet kurulduğunda bakıyoruz 1930 yılında -bu rakamların altını özellikle çizmek istiyorum- kent nüfusunun oranı yüzde 24,2. Bu yüzde 24,2'lik nüfusa ulusal kaynaklardan, yani bütçeden ayrılan payın oranıysa yüzde 11.

2000 yılına geliyoruz: Kentte yaşayanların nüfusunun oranı yüzde 73'e çıkıyor; devlet bütçesinden yüzde 73'lük nüfus için ayrılan payların oranı yüzde 12'de kalıyor. Bu rakam bize çok önemli göstergeler sunuyor. Peki 1930 yılındaki bu yüzde 11 oranıyla nüfus günümüzün koşullarına, yani 2000 yılındaki kentsel alanda yaşayan nüfusa oranlanırsa; bunun gerektirdiği kaynaklar kentlere, yerel yönetimlerimize, belediyelerimize aktarılsaydı acaba biz bugün bunları tartışacak mıydık?

Bir başka noktanın altını çizmek istiyorum. Ülkemizdeki toplam belediye sayısı 3215. Bakıyoruz bunların 2607 tanesinin nüfusu 10 binin altında. Yine bakıyoruz bunlardan 400 küsur tanesinin nüfusu 2000'in altında; yani artık belediyelik vasfını da yitirmiş. Biliyorsunuz belediyelere ayrılan paylar bir havuzda toplanıyor İller Bankasında ve o havuzdan belediyelere nüfusları oranında dağıtılıyor. Yine biliyoruz ki bu belediye adı altındaki yerleşmelerin çoğu halen kentsel nitelikler göstermeyen alanlar; hâlâ yaşam biçimi açısından, üretim ilişkileri açısından köy yerleşim alanları ve bunu da biliyoruz.

Birincisi, biz ülkemiz kaynaklarımız başka alanlara aktaracağımız yerde; örneğin bugün ülkemizde 20'nin üzerinde banka batmış biliyorsunuz. Bu bankaların açıklarını kapamaya, yamamaya harcanan paralar acaba yerel yönetimlere, hak ettikleri yönetimlere aktarılsaydı biz bunları tartışacak mıydık?

İkinci bir noktanın altını çizmeye çalışıyorum şu anda: Bu da "İmar Kanununun 18. maddesi" dediğinde herkes 18. maddenin ne olduğunu bilir, ama ben size bir madde

söyleyeceğim ve bence en önemli maddelerden bir tanesi; bunun ne olduğunu kimse bilmez: İmar Kanununu 10. maddesi; bu maddenin adı “İmar Programları”. Bu 10. maddenin en olduğunu kimse bilmez, ama bence İmar Kanununu en önemli maddesi 10 uncu maddedir, imar programlarıdır. Ne diyor imar programları: “Belediyeler imar planlarını onayladıktan sonra 3 ay içerisinde bu planları uygulamak amacıyla imar programlarının yapılmasını zorunlu kılmıştır” Nedir; imar planlarının uygulanması amacıyla hazırlanıyor bunlar.

Ben 15-16 yıllık belediyeçilik deneyimimde -yanılıyorsam düzeltilsin- imar programı yapan bir belediyeçi görmedim. Biz bir kere yaptık; onu da açıkça itiraf edeyim çünkü, devletin bazı teşviklerinden yararlanabilmek için -örneğin Afet Fonundan yararlanabilmek için- belediyenin imar programının olmasını zorunlu kılmıştı. Dolayısıyla göstermelik bir imar programı yaptık, meclisten geçirdik o fondan yararlanmak için ve bunu güzelce süsleyip dosyaladık, gönderdik.

İmar programı neyi öngörüyordu? İmar programı diyor ki, renkli bir şekilde ve standartlara uygun olarak yaptığımız planın içindeki tüm kamu kurum ve kuruluşları, planın öngördüğü şekilde yatırımları bu alanlardan gerçekleştirecek diyor. Örneğin bu programı yaparken, ilgili tüm kuruluşları davet edeceksiniz ve bunlar da bütçelerinden bu payları ayıracaklar diyor. Bir de programları 5 yıllık bir süre ile sınırlandırmış. Milli Eğitim Müdürlüğünü çağıracağız, 5 yıllık süre içerisinde hangi okulu kamulaştıracığını size söyleyecek; sağlık müdürlüğünü çağıracağız, imar planında bu süre içerisinde sağlık tesisi olarak ayırdığımız alanları kamulaştıracak. Bu örnekleri kamu kuruluşları olarak çoğaltabiliriz; örneğin emniyet karakol yerlerini kamulaştıracak gibi.

Ben yine bunca yıllık belediyeçilik deneyimimde, bir kamu kuruluşunun imar planına uygun olarak bir yeri kamulaştırdığını görmedim; hep belediyeden ister. Milli eğitim gelir, “okul yapacağım, bir hayırsever vatandaş var ya da böyle bir ihtiyaç var; belediye mülkiyetinde bir araziniz var mı” der. Biz de hemen, “şu şu alanlarda imar planında eğitim alanı olarak ayrıldı; bunları kamulaştırın” deriz; onlar da bize “kamulaştıracak paramız yok” derler.

İmar programı yapılacağı zaman çağırıyorsunuz, ilgili müdürlükler “biz merkezin taşra teşkilatıyız, bizim bütçemiz Ankara’da onaylanıyor; dolayısıyla bizim önümüzdeki beş yıllık imar programına göre kamulaştırma yönünde söyleyebileceğimiz hiçbir şey yok” diyor. İmar programının niye yapılamadığının tartışmasının altında yatan gerekçeleri daha da uzatabiliriz. Ben yalnız bu maddeye burada çok dikkat çekmek istedim burada altını çizerek.

Belediyelerin elindeki bir başka en önemli araç 18. madde. Biliyorsunuz 1984 yılına kadar eski 42. maddeydi. 1984 yılına kadar yürürlükte olan eski 42. maddeyi Türkiye’de çok ender belediye uygulayabilmiş. Bunlardan da hepimize örnek gösterilen Konya ve Kayseri örnekleri var. Bu madde belediyelerin elinde gerçekten en önemli araç. Biliyorsunuz yüzde 35’e kadar bedelsiz alma yetkisi vermiş belli kullanışları, ama tabii günümüzde bu maddeye göre alınan yüzde 35’in artık yeterli gelmediği tartışılmaya başlanıyor.

Şimdi o zaman daha kısaltayım ben: Belediyelerin elinde 18 inci madde gibi bir araç var. Mersin kentine baktığımızda ilk 18 ini madde uygulaması 1988 yılında yapılıyor. 18 inci madde uygulaması yapılan alanlar yeni yeni fiziki olarak yapılaşmaya başladığında gördüğümüz şu: Bu maddeye göre belediyelerin eline geçen kamu alanları, yollar, yeşil alanlar gerçekten standartlarına uygun olarak yapılaşmaya başlıyor. Standartı yüksek mekanlar yaratılmaya başlıyor. Demek ki böyle bir yasayı çıkartmak için niye 1984 yılına kadar bekledik, onu da anlamış değilim.

Bir başka yönüne dikkat çekmek istiyorum konunun: 1984 yılında biliyorsunuz imar planları yapma-yaptırma ve onama yetkisi belediye meclislerine verilince herkes panikledi; "acaba belediyeler bu yetkiyi nasıl kullanacaklar" diye ve bunlar tartışma konusu olmaya başladı. Sanki sağlıklı, standartı yüksek, çevreye duyarlı kentler yaratmak için bütün kurumsal, ekonomik mevzuat hazırlanmış gibi... Ancak bunu belediyeler beceremiyormuş gibi sürekli bir şekilde belediyeler hedef gösterildi ve günah keçisi ilan edildi. Acaba problem belediyeye bu yetkiyi vermek miydi; burada problem bu yetkiyi vermek değil, yetkiyi belediyelere vermektense korkmasın. Burada problem bütün yetkiyi verdiğimiz konularda etkin bir denetleme mekanizmasının kurulamaması. Bütün problem burada denetlemede. Şimdi 20 yıllık süre içerisinde 84'ten itibaren bu yetkiler kullanılıyor, Türkiye'de bütün belediyeler kullanıyor bu yetkiyi. 20 yıllık uygulama sürecinde, imar kanununa aykırı, yetkileri kullandı diye bir belediye başkanını, bir belediye meclisi üyesinin yargı önüne çıkıp ceza aldığını söylemek mümkün mü; bir tane örnek gösterin: Şu belediye başkanı imar mevzuatına aykırı tadilat yaptı diye yargılanıp ceza aldı mı; bu örneği verebiliyor musunuz? Bunları sorgulamamız gerekiyor. Belki 1-2 tane örnekler olabilir, ama ben genel anlamda yetkinin verilmesinden korkmamamız gerektiğini, şimdi de yine aynı yeni Kamu Reformu Yasasında belli çevreler yine korkuyor, "Acaba belediyelere eğitim, sağlık, trafik yetkilerini vereceğiz, ama bu yetkiyi belediyeler yerli yerinde ve amacına uygun olarak kullanacak mı?" diye yine belli kesimler bu yöndeki eleştirilerini yöneltiyorlar. Fakat kimse iyi, etkin bir denetleme mekanizmasının kurulmasından söz etmiyor.

Bir başka yönü, bir belediye başkanı bir tasarrufta bulunuyor. Siz yasal yollara giderek karşı çıkıyorsunuz. Elinizdeki tek araç idari yargıya gitmek. Ben şimdi bir tane Mersin'den somut örnek göstereyim: Köprülü kavşak, halen 1/1000 ölçekli planlarda bile yok. 1/5000 ölçekli nazım imar planına köprülü kavşak işaretleyip ihaleye çıkartıldı. Bu işlem meslek odalarınca dava konusu oldu ve iptal edildi. Dava ne kadar sürede sonuçlandı peki; 1 yıldan fazla sürede sonuçlandı idari yargıda. Zaten 6 ayda köprü bitti. Yani sen bu saatten sonra yargının gereğini nasıl yerine getireceksin? 1 küsur trilyon kaynağımız oraya gitti. Bugün diyoruz ki "bu yanlış, bunu yıkalım" diyoruz. Yıkamak için de 1 trilyonun üzerinde para gerekiyor. Dolayısıyla buna ilişkin, davalara ilişkin süreçlerde de bir eksikliğimiz var, buna dikkat çekmek istedim.

Bir başka tartışmadığımız konuyla şu: İmar planlarının uygulanmasının önündeki en önemli engellerden birisi mülkiyet. Bakıyorsunuz kimse Tapulama Kanununu tartışmıyor. Mersin iki yıl önce çok büyük bir sel felaketi yaşadı. Yenişehir Belediyesi sınırları içerisinde bütün dere yatakları özel mülkiyetin elinde. Peki dere yatakları nasıl özel mülkiyetin elinde; yani dere yataklarının özel mülkiyetin eline geçme şeyi var mı; tapulama

kanununda yok böyle bir şey. Dere yatakları tarafı bir şekilde tescil ediliyor, tapulama harici tutulması gerekiyor. Bakıyorsunuz bütün dere yatakları özel mülkiyetin elinde. Adam bize geliyor ve “benim tapulu malım, mutlaka vereceksin. 18 inci madde uygulaması yap, bana güzel yerden yer ver” diyor. Bu yetkiyi kendinde görebiliyor. Biz sorgulayamıyoruz, “Kardeşim bu dere yatağının nasıl tapusunu aldın, nasıl tapusunu alabilirsin buranın?” diye sorgulayamıyoruz biz bunun. Bizim belediye sınırlarımız içinde toplam yüzde 95 özel mülkiyet var, sadece yüzde 5’i hazine arazisi olarak görülüyor.

Şimdi bu kadar sürede bu söylediklerim belki uzun uzun tartışılması gereken şeyler, ama altını doldurmak gerekecek. Bir başka noktanın altını çizmek istiyorum: Güven. Öyle bir noktaya gelmişiz ki, halk belediyeye, ilçe belediyesi büyükşehir belediyesine, büyükşehir belediyesi ilçe belediyesi, halk meclis üyesi belediye başkanına, devlet devlete güvenmez hale gelmiş. Yani defterdarlık belediyeye güvenmiyor, malını devretmekten çekiniyor. İkisi de aynı amaca hizmet ediyor, kamuya hizmet ediyor; defterdarlığa “yeşil alan yapacağım” diyorsun, defterdarlık malını devretmiyor. Sanki o apayrı bir özel sektör, belediye ayrı bir özel sektör ve devretmiyor, devretmemekte ısrarcı davranıyor. Birbirimize güvenimizi kaybetmişiz ve bu güven başlığının yeniden altının çizilmesi gerekiyor.

Bir başka başlık -tartışıyoruz, ama henüz yasal şeyimiz yok- kentsel toprak rantının geriye dönüşünü hâlâ tartışıyoruz, ama bugüne kadar bu konuda henüz yasal bir düzenleme yapamadık. Kentsel toprak rantı nasıl kamuya döndürülürün yasal düzenlemesi henüz elimizde yok ve bunu da beceremedik henüz. Bu da tartışılması gereken bir başka konu.

OTURUM BAŞKANI- Tüm konuşmacılara teşekkür ediyoruz.

Şimdi en az burada oturan 7 kişi kadar uzman olan katılımcılar, dinleyiciler var, sevgili belediye başkanımız burada; pek alışkın bir olduğumuz bir görüntü değildir bu. Çünkü başkanlar konuşmasını yapar ve gider. Başkanımız bekledi bizi, sağ olsun. Onun da belki paylaşacağı bilgileri vardır bizimle.

Şimdi ben sorulara ve görüşlere açıyorum. Sonra tekrar arkadaşlarımıza birkaç dakika için de hitap etme olanağı veririz.

Çağatay Keskinok ile başlayayım ön sıradan.

ÇAĞATAY KESKİNOK- Şimdi şunu sormak istiyorum. Aslında 3 konuşmacının dile getirdiği konuları birbiriyle birleştirerek -Orhan Beker’in, Bülent Şahin’in ve Remzi Sönmez’in- soracağım.

Bu tabii 1980’li yılların ortasında birinci liberalleşme rüzgarında sanayisizleştirme sürecine de bağlı olarak bir yapılı çevre üretimi yoluyla birikim koşulları yaratıldı. Şimdi bunu biliyoruz, bunlar genel iktisadi durum; bunun etkileri ve sonuçları Türkiye’de ne oldu, imarcılık bundan ne şekilde etkilendi. Bülent Şahin şu konuyu dile getirdi: “Gereğinden fazla, aşırı mekan üretimi” dedi. Şimdi Mersin’le ilgili bazı bilgilere sahibiz, ama bunlar biraz da üstünkörü. Örneğin Orhan Beker’in dile getirdiği “Körfez Savaşı sonrasında bu ticaret merkezi konusunda hata yaptık” dedi, ama beklentiler zaten öyleydi o sırada. Yani bir plancının durumu böyle algılaması ve kavramasında bir anormallik yok.

İsmet Güllü de ikinci konuttan söz etti. Mersin'deki bu gereğinden fazla, aşırı konut sto-ku meselesinde öğrenmek istediğim şu: Bu konut piyasasındaki talep farklılaşmasıyla ortaya çıkan bir durum mu, -bu tür somut bilgilere herhalde plancı arkadaşlar daha fazla sahip olacaklardır bizden- yoksa gerçekten bir stok fazlası var mı ve ileriye dönük olarak ne tür kentsel politikalar, yerel politikalar geliştirilebilir bu konuyla ilgili olarak. Bu konuyu biraz öğrenmek istiyorum. Tabii şu da olabilir: Bir de ayrıca Orhan Beker'in dile getirdiği belli kullanımlar şeklinde öngörülmüş, ama bir dönüşüm gerçekleştirme-miş alanlar sorunu da söz konusu. Gereğinden fazla üretilmiş yapılı çevre de söz konu-su ya da bir başka deyişle aşırı mekan üretimi söz konusu. Acaba bu bir anlamda Rem-zî Sönmez'in "kentler arasında benzerlik" dediği şey burada da mı kendini gösterdi. Ya-ni gereğinden fazla spekülâtif amaçlı yapılı çevre üretimi bir anlamda krizi yarattı ve do-layısıyla bu ortaya çıkmış kriz durumunun olanaklarını kullanma durumundaysak eğer -çünkü Bülent Şahin öyle bir şeyden söz etti- o zaman önümüzdeki dönemde ne tür kent-sel stratejiler geliştirmek önümüzde duruyor diye soruyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim Çağatay bu güzel bir soru ve bunu tartışaca-ğız.

HAKAN ERDEN (Çevre ve Orman Bakanlığı)- Merhaba; öncelikle bütün konuşma-cılara teşekkür ediyorum. Son derece yararlı bildiriler sundular.

Öncelikle bir saptama yapmak istiyorum ve buradaki meslektaşlarım da belki beni doğ-rularlar: Üst ölçek planlardan konuşuldu, özellikle Cansen Sayılğan ve İsmet Güllü de-ğindiler bu konuya. Üst ölçek planlar hakkında esasında şu anda belirsiz bir durum yok, arkadaşlar eğer yanlışım varsa düzeltsinler beni. Çünkü 4856 sayılı kanunda bu yetki Çevre ve Orman Bakanlığına verildi. Ancak Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Kuruluş Ka-nunumuza bir geçici madde eklenerek mevcut bulunan planların onaylanmasıyla ilgili olarak bir madde konuldu. Yani bu şu demek oluyor: Bayındırlık Bakanlığına daha ön-ce yazılı olarak yapılan başvuruları Bayındırlık ve İskan Bakanlığı bitirecek, ama bun-dan sonraki "üst ölçek planlar" diye düşündüğümüz çevre düzeni planlarıyla ilgili yetki Çevre ve Orman Bakanlığındadır. Bu durum çok açık ve net.

Şimdi söz çevre düzeni planlarından açılmışken çok küçük bir şey belirtip daha sonra ikinci konutla ilgili benim de birtakım saptamalarım var onu söyleyeceğim. Plan çalış-ması yapıyoruz; biz de diğer arkadaşlarım gibi fiziki planlamanın içindeyiz. Plan çalış-masında hakikatten çok büyük eksikliğini hissettiğimiz bir denetim mekanizması soru-nu var. Ben bunu özellikle Trakya Bölgesini örnek vererek göstermek istiyorum. Trakya Bölgesinde şu anda üst ölçekli bir plan çalışması yürütüyoruz, çeşitli kurumlardan bilgi-ler istiyoruz.

Çevre düzeni planı var; o plana aykırı birçok yapılaşmayı görüyoruz ve maalesef bu pla-na imza atan da meslektaşlarımız. Plana aykırı gelişmeler var. Bayındırlık Bakanlığı çok iyi niyetle yapmış olduğu planları maalesef yeterince denetleyemediği için, oradaki bir-takım yapılaşmaları engelleyememiş. Mevzii planlar var; mevzii planlara bakıyorsunuz, 3194 sayılı İmar Kanununa göre resmi kurumlardan görüş alma zorunluluğu var; ama hiçbir resmi kurumdan görüş alınmadan üretilen planlar var. İsmet Güllü doğru söylü-yor, ben hiçbir belediye başkanının yargılandığını bilmiyordum; ama ilk defa orada öğ-

rendim, şu anda ağır cezada yargılanan iki tane belediye başkanı var, sırf bu konu yüzünden.

Diğer bir konu ruhsatsız sanayi tesisleri konusur. Ruhsatsız sanayiler konusunda ÇED raporu yok. Bu son söylediklerim, belediyelere karşı olan güven eksikliğinden değil de, mevcut durumu anlatmak, yanlış anlaşılmasın. Yoksa ben yerel yönetimlerin güçlendirilmesi taraftarıyım; ama üst ölçekli plan kavramında maalesef yerel yönetimlerin biraz eksik, kadro açısından yetersiz ve denetimde de başarısız olduğunu hissediyorum. Üst ölçek planlarda biraz hava durulmuş gibi, yani Çevre Bakanlığı bu işi götüreceği gibi gözüküyor; ama bakıyoruz, planlama mevzuatına daha farklı bir kurum olan Turizm ve Kültür Bakanlığı giriyor. Biliyorsunuz ki, Kültür ve Turizm Bakanlığı da artık turizm merkezi sınırları içindeki her ölçekteki planını kendisi yapıp onaylayacağını deklare etti ve bunu kuruluş kanununa ekledi. Bütün bunlar esasında bizim planlamada bir üst ölçek plan yaklaşımı konusunda çok geri kaldığımızı gösteriyor. Esasında biz tüm sempozyumlarda bunu tartışıyoruz, bunun eksikliğini dile getiriyoruz; ama biz burada tartışırken, bazı yatırımcılar çoktan yollarını almış, gidiyorlar.

Sadece bir ekleme yapmak istedim. Son olarak ben de Mersin’de ikinci konutta oturan biri olarak -burada benim de ailemin bir ikinci konutu var- acaba Türkiye’de Mersin’den başka bu kadar konut stoku fazla olan bir il var mı? Bunu merak ediyorum; ikinci konut stoku fazla olan bir il var mı? Çünkü yanlış hatırlamıyorsam, konut ücretleri de burada çok düşük. Bunu biz nasıl kârlı duruma geçirebiliriz; yani acaba dönüşüm projeleriyle ikinci konut stokunu eritebilir miyiz? Bu konuda belediyede çalışan arkadaşlarımdan bilgi talep ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Cüneyt Erginkaya, buyurun.

CÜNEYT ERGİNKAYA- Ben hemen söze, İsmet beyi destekleyerek, ikinci konutu biraz ondan duyalım isteyerek başlıyorum; çünkü ikinci konutu bağlantı olarak kullanarak başka bir noktaya geleceğim. Bağlantının çıkış yeri Adana ve Antep kaynaklı nüfusun ikinci konutu kullanma talebinin Mersin’in ilerisinde, Mezitli’den başlayarak diğer küçük yerleşimleri geliştirmesidir. Özellikle son 15 yıllık süreç içerisinde oldu bu durum. Orayı kullananlardan biri de benim, Adanalı olarak gelip gidiyoruz; ama şunun da farkına varıyoruz ki: Son yıllarda Mersin’de oturup ikinci konutu olanların artık yavaş yavaş Mersin’i bırakıp ikinci konutunda yerleşmeye, devamlı ikamet olarak orayı kullanmaya, dolayısıyla Mersin’in plan anlamında belediye sınırının dışında yaşamaya başladığını da görüyoruz. Demek ki burada bir problem yavaş yavaş kendini göstermeye başlamış, bir konut stoku fazlası var. Bunu şuradan da mukayese ederek anlamak mümkün: Adana’daki inşaatların bedellerine ya da dairelerin bedellerine baktığımız zaman, Mersin’dekinin daha az kaliteli olan daha pahalıya satılıyor. Mersin’de daha kaliteli yapılmış dairenin değeri Adana’dakine göre biraz daha ucuz gibi. Demek ki burada farklı bir biçimde bir talep kayması da söz konusu. Ama o zaman Mersin’in planlamasında, bu planlanmış olan alanlardaki gelecek nüfusa göre düşünülmüş konut alanları farklı amaçlara yönelmek durumunda. Belki Orhan Beker’in de yaptığı tadilatların bir kısmında böyle bir şeyler de yatıyor olabilir.

İnsanlar, yaparız bu yanlışları; çünkü bunların hepsine biz karar veremeyiz, bazı kararlar bizim üzerimizde, ülkesel ölçekte veya Ankara'nın doğrudan verdiği yatırım kararlarıdır. Oradaki yanlışlar bizi de yanıltır; çünkü belediyede çalışanlar veya belediyenin dışında bu işi yapan kişiler olarak o kararlara göre biz planlamanın belli noktalarını yönetmek zorundayız, oradaki dış verileri esas kabul etmek zorundayız, "sen yalan söylüyorsun" diyemeyiz. Yatırım yapılacaksa, ona uygun bir tedbir almak, alt kademe olarak bizim görevimiz; ama orada bir yanlışlık varsa veya öngörü gerçekleşmediyse, doğal olarak bizim planlarda aksama olacak. Peki, o zaman bizim kentin içerisinde kendimizi hapsedip sadece gözlüğümüzün çerçevesi içerisinde dünyaya bakmamız mı gerekir? Daha başka bir ifadeyle, bir parselin üzerinde binayı tasarlayan bir mimar, sadece kendi binasından mı sorumlu olmalıdır; yoksa parselin etrafında yer alan diğer binaların görüntüsünden ve biçiminden de kendini bir parça, uyum anlamında da olsa sorumlu tutmalı mıdır? Kentte yaşayanların, bizlerin öyle düşünmemiz lazım. Kenti planlarken de "sadece biz Mersin'deyiz, sadece Adana'dayız, sadece Tarsus'tayız, Ankara'dayız" diye düşünmememiz lazım; eğer öyle düşünüyorsak, o zaman Orhan Becker'in söylediği ortaya çıkıyor. İstanbul'da oturup Mersin'i planlarsanız -koruma anlamında söylüyorum- oluşan birtakım problemleri çözmekte de geç kalırsınız.

Peki, öyleyse, Mersin'in içinde bulunduğu bölgedeki diğer hareketler için Mersin'de planlama yapan arkadaşlarımız hangi dış verileri veya kendilerinin üreteceği iç verileri kullanabiliyorlar? Onu belki sorgulamamız gerekiyor. Acaba 2 büyük kentin, Mersin'in ve Adana'nın planlamasında sorumlu olan kişiler, uygulamasında sorumlu olan belediyeler... Kanunlarda yazılı olmayabilir, ama her şey yazılı değil; onları yazılı hale getirmek biraz da bizim kendi görevimiz, değişen ihtiyaçlarımıza göre taleplerde bulunmak bizim işimiz. Peki, böyle bir çalışmayı hiç yapabildik mi? Acaba planlarımızda organize sanayilerin aynısını hem burada, hem Mersin'de, hem Adana'da, hem de Tarsus'ta yapmanın getirdiği sorumlulukları hiç düşündük mü? Bir saatlik bir mesafe içerisinde bir havaalanı varken bir tane daha yapmanın talebinin getireceği bir yatırım israfının ne getirip ne götüreceğini düşündük mü? Mersin için söylüyorum, daha fazla büyük bir sanayi gelişimi olmadı; çünkü gelişme anlamında Mersin'in doğusu tıkalı, batı tarafı da birtakım ikinci derece SİT alanları açısından tıkalı. Bir kuzey kaldı, orayı da otoyolla böldüğümüzü düşünürseniz, yeri belli, gideceği yer belli. O zaman "bir organize sanayi, bir başka farklı kullanım" deyip kullanamadığımız, boş bıraktığımız yerler varken, o zaman fonksiyonları acaba bölge içinde dağıtıp akıllıca kullansak; çünkü iki kent arası 1 saat arkadaşlar.

Örneğin bir İstanbullu işten eve giderken, 2 saatlik yol yapıyor adamlar her akşam, Ankara da neredeyse o hale gelmek üzere. Peki, bizim bölgemizin özelliklerini acaba avantaj olarak kullanamıyor muyuz, dezavantaj yapmak için birbirimizle niye yarışıyoruz, anlamıyorum. Belki biraz üst düzey ölçekteki bir planlamanın gereklerini konuşuyor gibiyim; ama bence biz, burada yaşayan insanlar, her gün Adana-Mersin arasında gidip çalışan insanlarımız var, Mersin'de oturup Adana'da çalışan veya Adana'da oturup Mersin'e gelip gidenlerimiz var. Bunların getireceği bir talep, bunların getireceği bir düzenleme zorunluluğu var; bunları kullanırsak, iki ayrı rengi bir araya getirme şansına her zaman sahip oluruz. Dolayısıyla Mersin'in gelişen kültürü, gelişmeye zorlayacağımız li-

man faaliyetleri ve bunun yaratacağı, kaybettiğimiz ticaretin tekrar canlanabileceği bir ortam gibi düşünürsek, sanayi için kendini paralamak yerine sanayisini de Adana'nın gelişmekte olan organize sanayisinin üzerine yıkmanın getireceği hiçbir dezavantaj yok bence, avantajdan başka. Bilmiyorum, ama biraz da biz içinde yaşayan insanlar olarak plancılara veya idarecilere kızmak yerine, diğer çalışan sivil toplum örgütleri ve meslek grupları olarak kendimizin ne yapabileceğini de düşünmemizin zamanı geçti gibi geliyor. Bu durumda baktığımızda, sanırım Mersin'in planı herhalde yeni baştan çok farklı bir perspektifle elden geçirilmek zorunda kalacak.

OTURUM BAŞKANI- Soru veya görüş var mı? Ben konuşmacılara söz vereceğim.

NİLGÜN KİPER- Özellikle Sabri Konak değindi, Mersin'in çok ciddi bir sorunu var; gettolaşma veya kentsel yarıma ya da etnik grupların kendi mekânlarına sıkışması ve giderek artan çatışmalar. Zannediyorum Türkiye'de İstanbul, Adana'dan sonra herhalde Mersin de bu konuda çok ciddi bir sorunu yaşıyor. Ben merak ediyorum, plancılar olarak bu konuda neler düşünüyorsunuz; yani ne tür çözüm arayışları içindesiniz ya da bu konulara dair tespitleriniz var mı? Çünkü özellikle şimdi neoliberal sistem içinde yoksulluğun, özellikle de kent yoksullarının daha da artacağını biliyoruz ve bu çok daha ciddi boyutlara da gelecek; çünkü Mersin ekonomisi özellikle Ortadoğu'daki olaylardan çok fazla da etkilendiği için sürekli krizler yaşıyor, Türkiye ekonomisinden de farklı olarak belki o krizleri daha da yoğun yaşıyor. Bunun bugünün Mersin'inde ve gelecek yıllarda da çok ciddi bir sorun olacağını düşünüyorum. Bu konudaki görüşlerinizi almak istiyorum, Tamer Gök hocamız da dahil olmak üzere.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler. Başka soru yoksa, bu konuşulan konular üzerinde Heyetin değerlendirmesine geçelim.

Özellikle ben bir-iki cümle söylemek istiyorum. Mersin, hiçbir zaman sanayi kenti olmadı. Şöyle düşünüyorum, Mersin'in doğusunda büyük sanayi kuruluşları olarak gördüğümüz ATAŞ Şişe-Cam Grubunun 5-6 tane devasa fabrikası, Kromsan Soda vesaire, bunlar hep dışsal yatırımlar. Mersinli sanayici, girişimci gelip bir sınaî üretim yapıp ihraç etmedi. Mersin nasıl yaşadı peki? Şehirlerin yaşaması için üretmesi lazım; Mersin ne üretiyor? Mandalina ve limon üretiyor, buğday üretiyor, onları satıyor; ama çok şeyi de alıyor, ithal ediyor, tüketiyor. Bu açığı nasıl karşıladı? zaman zaman tepeye fırlayan emlak ve rantiyeye sektörüyle karşıladı. Mersin, şu anda bir lümpen ve rantiyeci şehir. Zeke-riya başkanım beni tasdik ediyor. Öyle, değil mi? Mersin çok büyük bir krizin eşliğinde.

Bu teknopark kuruluşları için bir senedir çalışıyoruz, belki gazetelerden filan okuyorsunuz. Bu konunun uzmanı bir İsraili teknopark kurucusu, bir özel firma var; biz gittik, onlar geldi filan, "teknoparkın kurulmasına biz de katkıda bulunuruz. Nerede yapalım? İkinci organize sanayinin içinde, birinci organize sanayinin içinde, üniversite arazisi" filan diye, "bana 5 tane girişimci vasfına sahip sanayici bulun" dedi. Üç aydır arıyoruz, bulamadık. Mersin'de girişimci niteliğinde sanayici maalesef yok. "Bunun çözümü" diyorsunuz; yani çözüm, insanın önce karnı doycak, karnının doyması için de iş olması lazım. Şimdi biz yolları, başkan, güzel, açsın, çöpünü alsın filan; ama bir insanın işi oldu mu, onun gözü ne anarşide, ne terörde olur; işini yapar, karnı doyar, mutlu bir şekil-

de yaşar. Bu yalnız Mersin değil; Türkiye'nin her yerinde, İstanbul'da da, Avrupa'da da, Asya'da da olan bir şey.

Evet, şimdi sırayla arkadaşlarımın görüşlerini alayım.

ORHAN BEKER - Oturumun ilk bölümünde tabii sürekli Mersin kent merkezinden bahsettik. Bu ikinci konut sorunu bir şekilde açılacak da, ikinci konut ya da konut stoku, Mersin'in özellikle batı kesiminde ve kentin dışındadır, Mersin'i, kent merkezini oralardan ayrı düşünmek mümkün değil. Şimdi bırakın plancı filan olmayı, çok net olarak, bu kentte yaşayan biri olarak bunun üzerinde herkes düşünüyor, bunun için plancı olmak gerekmiyor. "Bu nasıl çözülebilir, ne tür politikalarla bu konut stoku eritilebilir" dediğimizde, hiç de umutlu şeyler söylemeyeceğim; çünkü konut stoku, Mersin'deki konut fazlası hiç de düşündüğümüz gibi değil ya da düşündüğümüzün çok üzerinde. Size sayısal bir örnek vermek istiyorum. Aslında keşke bugün aramızda olsaydı Mezitli Belediyesi, ki Mersin'in bütünüdür aslında, ikinci konutlar da orada hızla normal konuta dönüşmeye başladı. oranın İmar ve Fen İşleri Müdürü arkadaşımız ilk gün buradaydı, onunla bir sohbetimizde verdiği rakamlar var, akıl alır gibi değil. Mezitli'nin kişi nüfusu 23 bin iken -23 bin olduğu dönemde, şimdi daha da arttı, bu 97'de yapılan o ara sayımda çıkan sonuçtu- Mezitli Belediye sınırları içinde bitmiş, ruhsatı alınmış, kullanma izni alınmış konut sayısı 73 bindi; devam edenler hariç. Akıl almaz bir rakam, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir rakam yoktur. 23 bin nüfus, ortalama 5 deşeniz, 5-6 bin aile demektir, 5-6 bin aileye karşılık 73 bin ikinci konut.

Bu durumun nedeni nedir? Bunu özellikle plancı arkadaşlarım da biliyordur, bir defa çok eski yıllarda uygulanan "turizm öncelikli yöreler" diye bir politika vardı; İstanbul, Balıkesir, İzmir, Muğla, Antalya illerini karşılayacak şekilde. Bu turizm öncelikli yöreler gelip o zamanki adın ile İçel İl sınırında bitiyordu, buradan sonrası öncelikli yöre değil. Oralarda turizm yatırımları teşvik ediliyordu, planlar buna uygun yapılıyordu; ama İçel İl sınırından itibaren böyle bir şey yoktu. 1983-84 yılından sonra buranın turizm öncelikli yöre olmaması da belki birtakım insanları çekti. Biraz önce Cüneyt'in söylediği gibi galiba, sadece Adana ve Antep değil; Konya, Kayseri, Maraş, Ankara, buralardan o yıllarda çok yaygınlaşan kooperatifler Mersin sahil bandına talepte bulunmaya başladılar. Bakın, aynen şöyle oluyordu bu: Kooperatifleri kuruyorlar, geliyorlar buradan, plana, ona buna, belediyeye gitmeden bir köylüyle anlaşıyorlar ve 10 bin metrekare bir yer alıyorlar, sonra plan için belediyeye gidiyorlar. "Peki, size mevzii plan yapalım, olur, yerleşim izni verelim; ama buraya 100 konut sığar." "Ama bir dakika, benim üye sayım 500", "kardeşim, o zaman sana 10 bin metrekare değil, 50 bin metrekare yer lazımdı; büyük arsana." Büyütemiyor, bir şekilde onu alıyordu, hep böyle geliştirdi.

Mersin serbest bölgesinde, Türkiye'de serbest bölge deneyimi yoktu; zannedildi ki, Türkiye'de herkes serbest bölge deyince Beyrut'u biliyordu. Beyrut'ta her tür mal var; şimdiki gibi Türkiye'de döviz sıkıntısının olduğu, yabancı malların bulunmadığı, ithalat rejiminin farklı olduğu bir dönemdi bu. Herkes zannediyor ki, Beyrut gibi, "Mersin'de veya çevresinde bir konutun olsun; ama yazlık, ama değil, ama kullanayım, ama kullanmayayım. Mersin'e pasaportla girilip çıkılacak, nüfusumu bu şekilde böylece oraya dırabilirim. Benimde cebimde yabancı sigara olur, radyo-teydim olur, bilmem neyim

olur.” Bu mantıkla yapıldı bunlar ve aslında bakın, buradaki konut fazlası dediğimiz şey aslında müteahhitlerin yapıp da satamadığı da değil; bunların hepsinin sahibi var. Bunların yüzde 99’u, belki tamamı kooperatifler aracılığıyla yapıldığı, bunların hepsinin sahibi var; ama sonradan görüldü ki, Mersin böyle bir kent değil, böyle bir gelişme yok. Bunlar oturmadıkları için şu anda boş ve satmaya çalışıyorlar, tabii bu kadar fazlayı da satamıyorlar.

Bu nasıl eritilir konusunda çok da umutlu değilim, verdiğim rakam ortada; yani bu daha da arttı. Bir de şöyle bir çelişki var: Mersin’in o çok hızlı nüfus artışı bir şekilde durdurulmalı” diyoruz; yani buraya bir nüfus çekmek ve bir başka kentten insanları buraya cazibe merkezi yaratarak, Mersin’i ekonomik cazibe merkezi yaparak buraya çekmek de söz konusu olamaz. Mersin’deki bu anormal nüfus artışının da bir şekilde durdurulması, hatta tersine dönmesi gerektiğini bir süre için konuşurken de, açıkçası bir plancı olarak da, bu kentte yaşayan biri olarak da çok da umutlu değilim ve düşünemiyorum da. Bu fazla, makul ölçülerde bir fazlalık olur, anlarım; ama öyle değil ki, öyle değil. Bilemiyorum, yani bu konuda başka çalışmalar yapan, öneriler geliştiren arkadaşlarım var galiba; ama buradalar mı, değil mi, onları da bilemiyorum açıkçası.

CANSEN SAYILGAN - Tabii şimdi şöyle bir durum var: Yerel yönetimler, Türkiye’de veya Mersin’de planda ne emrediyorsa veren; kentin imar planı sınırları içerisinde nerede konut yapılabilirse, yaptırma iznini veren ve bunun içinde bir sınır gözetmeyen bir anlayış var. Aslında ben yerel yönetimlerin anlayış olarak inşaatta, konut yapımında ya da yapılaşmayla ilgili her alanda müdahil olması gerektiğini, sınırlamalar getirmesi gerektiğini düşünmeye başladım son yıllarda. Çünkü hep söylüyoruz, “Mersin’de konut fiyatları çok düşük” diye. Yani şöyle bir hesap yapıyorum: Mersin’de 1 milyon konut varsa ve bunların da ortalama değeri 25 milyarsa, 25 katrilyon. Bu konutların değerini eğer bir 25 milyardan 30 milyara çıkarsak, kentin değeri artar bir anda. Yani bir anlamda bir yerel yönetimin kentin rantını artırması için de çabalaması gerektiğini ve bunun için gerekirse, haydi adını da koyalım, konut yapımını yasaklaması gerekirse da yasaklaması gerektiğini düşünüyorum, Bu yapılmadı.

Örneğin, önümüzdeki 5 yılda sadece Mersin değil, Mezitli’nin de belki konut yapımını yasaklaması gerekiyor. Konut yapımının tabii iki türü var; yani bir ikinci konut var, bir de -Mezitli’yi artık kent içerisinde saymak gerekiyor- birinci konut var. Birinci konutta özellikle Mersin ve Mezitli’nin artık yeni konut yapımını yasaklaması gerektiğini düşünüyorum. Ama diğer taraftan da Orhan beyin söylediği; yani bir yandan biz kentin nüfusunun artışının dizginlenmesi gerektiğini düşünüyorum, bir yandan da aşırı boyuttaki bu konut fazlasıyla bu nasıl olacak? Kentin o zaman ekonomik geliri artsın, yeni insanlar gelsin, bu konutları mı doldursun, bunlar bu şekilde mi değer kazansın? Ama bu da, geçmişte yaşadık, ters sonuçlar verdi; ama sonuçta bu kentte bir şeylerin çözülmesi gerekiyor. Çözülebilir mi; çok kolay değil. Çok net bir şey var; önümüzdeki dönemde Mersin ve Mezitli’de konut yapımı yasaklanmalı, birincisi bu.

İkinci olarak, plan kavramı sadece Mersin ölçeğinde değil; yani bölge ölçeğinde ve sadece bölge de değil, aslında ülke ölçeğinde katı bir plan kavramı olmalı. Bu katı plan kavramından sonra, yerel yönetimler istiyorsa plan yapsın, etsin, uygulasin, onun yet-

kisini alsın; ama o katı ülke planı, bölge planı, çevre planı, bunlar olmadan ve bunların mekanizması kurulmadan plan yapma yetkisinin verilmesi... Biraz önce İsmet bey söyledi, sadece kontrol mekanizması değil bence. Üzerindeki plana dayanmayan planlar yapılıyor ve bunun vecibesi nedir, sonucu nedir, suçu nedir, bunu yapan ne öder; yani sadece para olarak değil, yaşamından ne öder, ne bedel öder? Böyle bir şey yok. İsmet de bahsetti, köprülü kavşak. Ne oldu; kazandık davayı. Ne oldu; ortada hâlâ bekliyoruz, köprü yıkılacak. Oradan parayı alan ne yapacak, almayan ne yapacak, oradaki malının değeri düşen insan ne talep edecek? Yok, hâlâ yargı sürecinin sonuçsuzluğu var sonuçta.

SABRİ KONAK- Biz günlerdir bu kente kimlik arıyorduk, ama galiba bu kentin artık yeni bir kimliği var; ikinci konut. Samyorum bu konu üzerinde daha farklı, daha gelişmiş bir şekilde çalışarak, yeni bir toplantıda belki bu ikinci konut kimliğini yeniden görüşmemiz gerekir diye düşünüyorum.

M. REMZİ SÖNMEZ- Konut fazlası ya da konut stoku meselesi sadece artık bunlara ikinci konut demek de pek anlamlı değil; çünkü artık böyle bir ikinci konut olmayacağını da biliyoruz biz. Ama bir stok fazlası var; bu, o dönemin koşullarının gereği. Değininmeyen bir yönüne değinmek istiyorum ben; yani konut bir birikim aracıydı bu konutların yapıldığı dönemde, artık o dönem geçti, dolayısıyla insanlar tasarruf amacıyla konut almıyorlar. Başka mekanizmalar devreye girdi, yurtdışından Almancılar diye nitelendiğimiz insanların talepleri doydu, borsa var, vesaire. Dolayısıyla bunlar artık kullanılmalı, kullanıma açılmalı. Bunun için aslında yeni bir konut stratejisine ihtiyaç var, yani şu noktadan başlarsak: 1980'li yıllarda burada plan yaparken, bizim birinci sorunumuz yeni arsa üretmek, yeni gelişme alanları açmak; yani gelişmeci bir planlama anlayışı egemendi. Ama bugün, yani 1996 planına 1994 yılında başladığımızda gördük ki, aslında hedeflenen nüfusun çok üzerinde kapasite var planlarda; yani 500 bin nüfus alacak. Hedeflenen nüfusun üzerinde, çok fazla, belki 2 milyon civarında nüfus alabilecek. O bizim planlama stratejilerimizi yönlendiren bir şey oldu; yani biz 1996 planında yeni konut alanı açmadık Mersin'de ve çevre belediyelerin planlarında da bunların eşiklere gelenlerini de kaldırdık, ama yine de gerçekten hedeflenenin çok üzerinde bir nüfusu planlamış olduk.

Ne yapmalı bugün? Bu şeyi tartışıyoruz biz, kentin hep kuzeye çekilmesi filan, bunlar bir ölçüde sağlandı, yapıldı filan; ama artık şunu belki göz önüne almamız gerekir: Mersin'i, özellikle batı kesimindeki belediyelerle bir yönetsel bütünlük, bu sağlanamazsa bile en azından mekânsal bütünlük içinde değerlendirmeye ihtiyaç var. Bu Ulaşım Master Planı yapıldı, o belki zararına da çalışsa, orada bu şeyi başlangıç yapmak; yani bir ortak, entegre bir ulaşım sistemi oluşturmak ve insanların orada oturmasını sağlamak, bunun için belki destekler yapmak. Yani sosyal donatılarını filan, o ikinci konut değil de, artık birinci konutmuş gibi yeniden geliştirmek filan gibi şeylere ihtiyaç var. Yani bu bir öneridir, öneriler de her zaman risklidir; ama ben bunu yapmaktan da hiç çekinmeyeceğim. Yani o kentin kuzeye gelişmesi meselesini de belki birazcık göz ardı etmek lazım. Yani o bizim için amaçtı, kıyıları korumak içindi; ama olmadı, başka bir şey oldu. O zaman mevcut durumu temel alan bir yaklaşımı ele almakta yarar var.

Nilgün hanımın çok önemli bir sorusu var. Aslında bu sosyal yapının farklılaşması ve bunun giderek gettolaşması; yani insanların kentli olmaktan çıkması ve her birinin farklı, izole edilmiş bölgelerde yaşaması. Yani tabii bunun çok farklı şeyleri var; küreselleşmeden başlayabilirsiniz, ekonomi, ülke ekonomisi filan. Ama biz tabii mekânsal, yani daha mütevazı bir açıdan baktığımız zaman şunu söylemek isterim: Bu alanları, bu mekânları artık biraz daha dönüştürmemiz gerekir, dönüşme stratejileri ve yenileme stratejileri geliştirmemiz gerekir, o mekânları kentlerle bütünleştirmek için. Ama ben zaman olmadığı için değinmedim, yani Mersin’de bu yenileme ve dönüşüm kolay değil; yani başka kentlerde, örneğin Antalya’da filan çok daha kolay, kamu arazisi üzerinde gelişmiş. Ama Mersin’in özelliklerini biliyoruz; yani artık hem mülkiyet bakımından kemikleşmiş, hem yapılaşma bakımından kemikleşmiş. Bu işlevsel, yapısal dönüşümü sağlamak da çok kolay değil; ama buna çaba göstermekte yarar var.

Bunun için ne yapmalı? Yani gerçekten bugünkü planlama alışkanlıklarımızı belki birazcık bir kenara bırakmamız lazım; yani bu kapsamlı planlama ve bunun imar planı olarak yansımalarının artık eleştirilecek, tutulacak bir tarafı kalmadı, bu gerçek. Yani bugünkü planlama araçlarıyla ve yöntemleriyle bu işi çözmek de kolay değil, hatta imkânsız. Bu stratejik plan, yani belki biraz “bu kelimeleri kullanmayalım” diyorlar; ama ben yine de serbest çalışan bir plancı olarak bunun bir arayış içinde yine de yenilikçi bir yöntem olarak gündeme getirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu da öncelikle bir kent vizyonu gerektirir, katılım gerektirir, yerel demokrasi gerektirir; yani çok şey gerektirir.

Sözü fazla uzatmak istemiyorum. Bir de Mersin kent merkeziyle ilgili bir proje yapmıştık. Mersin’in gerçekten en önemli sorunlarından bir tanesi de bu merkezin sıkışmış durumu ve onun bir türlü gelişemeyişi, belli bir alanda sıkışmış olması ve orada burada patlaması gibi sorunlar yaşıyoruz. Onun için bir kentsel tasarım projesi yapmıştık, onun kısaca varsayımını söylemek istiyorum. Yani bizler hep şu yollarla planlarımızı uygulamaya çalışıyoruz: Yeni rantlar, yeni gelişmeler filan. Burada çok ilginç bir şey olmuştu, bu merkez çevresinde; “İmar Yönetmeliğinin verdiği hakların bir kat üstünde kat verelim ve bu katlar dönüşsün.” Belediye meclisi böyle bir karar almıştı, ona rağmen bu alanlar gelişmedi. Biz o zaman dedik ki, “bunu acaba bir tasarımla yönlendirebilir miyiz? Yani bu fiziki mekânın, bu mülkiyet dokusunun direncinin kırıldığı yerlerden girerek, belli odaklar, belli akslar yaratarak, bu Mersin merkezini çevresine geliştirebilir miyiz, belli bir uzmanlaşma sağlayabilir miyiz?” diye. Böyle bir projeyi geliştirdik.

Hatta dünkü tartışmalarda Cüneyt bir şey söyledi; yani “cesaretli hangi plancı varsa, bu imar uygulaması sınırlarını da çizsin. Çizmeyiz, çünkü mülkiyeti pek bilmeyiz” filan gibi bir eleştiride bulundu. Biz orada bir cahil cesareti de yaptık ve o uygulama sınırlarını filan da çizdik; ama şimdi belediyeyle konuştuğumda bazı zorluklar olduğunu görüyorum, duyuyorum bu projenin. Belki bu projede, yani biraz katılıma ihtiyaç var; yani o arsa sahiplerini bir araya getirecek. Çünkü hep böyle hisseli filan meseleler yüzünden herkes bağımsız davranmak istiyor. Belediyenin görevi burada biraz katalizörlük, onları bir araya getirmek ve Mersin kent merkezinin daha da planlı olarak gelişmesi için çabasını sürdürmek diye düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim sayın Remzi Sönmez.

Bülent Şahin, sizin ekleyeceğin bir şeyler var mı?

BÜLENT ŞAHİN- Herhalde toplantının sonucunda Sayın Çağatay hocamın sorduğu soru toplantının ana temasını oluşturdu; “Mersin’de konut fazlası var mı ve ikinci konut gerçekten varsa da ileriye dönük ne tür politikalar?” diye bir sorusu oldu. Artık herhalde konuşmalardan fazlası olduğu açık, çok çok fazlası olduğu açık diyebiliyoruz. Şöyle bir örnek vermek istiyorum ben de: Mersin’deki ikinci konut politikaları sonucunda yaklaşık 15-20 dönümlük araziler üzerinde 1 500-2 000 dairelik küçük kasabalar oluşturuldu ve bu oluşturulan kasabalardaki her daire pazarlandı. Orhan beyin dediği gibi, her dairenin bir sahibi, bir maliki var. Arz-talep dengesi sonucunda oluşmuş bir şeydir. Bu süreç içerisinde plancının rolü ya da diğer meslek adamlarının rolü ne kadar oldu? Az önce, konuşmanın başlangıcında Sabri bey, mimarının de bazı kentsel mekânlara girmediğini söyledi; ama bu tip mekânlarda neticede yaratılan 20-21 katlı binalarda birçok bilimsel değer kullanılıp inşaatının yapılması gerekiyor. Bu anlamda da meslek arkadaşlarımız ne kadar sorumluluk taşıdı, onun da belki ayrıca tartışılması gerekir.

Bence bu aşamadan sonra ikinci bir konut anlamında Silifke’ye kadar zaten sahil kesitini araştırdığımız zaman, yaklaşacak parsel de kalmadı; yani cazip olabilecek ya da pazarlanacak, müteahhidin iştahını kabartacak bir alanın da kaldığını sanmıyorum ben. Bu nedenle de bundan sonraki yapılacak konut politikalarında ya da üretimlerinde merkezin daha çok disipline edilmesi gerekliliği sonucu benim fikrim.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, son iki dakikamızda iki konuşmacımız var; birer dakika veriyorum.

ÖMER KIRAL - Efendim, ben biraz kıskırtıcı bir konuşma yapmak istiyorum. Toplantı bitiyor, ama tartışmalar bitmeyecek. Birkaç not aldım. Plan, hedeflere ulaşmak için yapılan bir belgedir. Ben dinliyorum arkadaşlarımızı; plan, plan uygulaması, bunun dışında bir şey yok, hedefler yok. Hedeflerimiz nerede? Yani imar planı sistemi iflas etmiştir, Türkiye’deki planlama ve şehircilik kurumları iflas etmiştir; tefessüh etmiştir ortam. Bunu arkadaşlarımız örnekledi, imar yani 2,5 metrelik su basmanlar, şunlar bunlar. Zaten konuşmaları niçin yapıyoruz; eğer bütün bunlar olmasa yapmazdık.

İkinci konut, ikinci araba, üçüncü araba, arabanın markası, ikinci konutun büyüklüğü bize ne? Acaba hakikaten bu şehirciliğin birinci sorunu mudur; hayır, belki ikinci konut gibi ikinci sorundur ya da üçüncü araba gibi üçüncü sorundur. Bir kere bunları gündemimizden silelim. Over construction, yani fazla konut, fazla işyeri, dünyanın bütün şehirlerinde ortaya çıkar. Pazar mekanizmalarında zaman zaman ekonominin iyiye gittiği dönemlerde konutlar hızla yapılır. Bu vardır, dolayısıyla yatırımcılar o alanlara girer. Satışlar iyidir; ama ekonomi ne zaman bunalıma doğru gider, inşaat bu ekonominin iniş ve çıkışlarını takip edemediği için biraz daha fazla bir zaman şeyi vardır, dolayısıyla fazla konut ortaya çıkar. Bu çok önemli değil. 21 katlı bina, olabilir, 30 katlı da olabilir, bence bir zararı yok; eğer mimari olarak güzel yapıyorsanız, güzel. Bence bunlar yapay sorunlar. Biz sorunu gördüğümüz fiziki çevrede arıyoruz, sorun onun arkasında. Lütfen, o yüksek katlı blokların arkasındaki çevreye bakalım. Şehirciliğin gündeminde artık, Tamer hocamızın başta söylediği işsizlik sorunu var, istihdam sorunu var, gelir dağılımı sorunu var, eğitimsizlik sorunu var; yani biz bunlarla birlikte bu tür düşük gelir grup-

larının olduğu yaşam çevresindeki sağlık sorunlarının, yaşam sorunlarının yüksek olduğu bölgelerdeki sorunları çözmekle yükümlüyük. Bizim birinci vazifemiz budur, sorunlar bu alandadır.

Biz imar planlarıyla bir yere gidemeyiz. Dünyanın en büyük plancısını getirin ya da Mersinli olsun, nereli olursa olsun, ne Mersin'in, ne de Türkiye'nin başka bir yerindeki kent sorunlarını çözemez. İmar planıyla bu iş olmaz, olmaz. Plan, hedeflere ulaşmak için yapılır. Hedeflere ulaşmak için programlar yapacaksınız, bütçeler yapacaksınız, yatırım programları yapacaksınız ve rasyonel karar vereceksiniz, fizibilite yapacaksınız. Ben bakıyorum, birinci not, Çukurova projesinden hiçbir iz kalmamış. Yani beni en çok şaşırtan da plancı arkadaşlarımızın konuşmalarından, yani kelimeler arıyorum, yani acaba var mı diye. İmar planlama düşüncesi öyle bir ağırlık kazanmış ki, hiçbir iz kalmamış, sanki 85-95 seneleri arasındaki bu deneyim hiç olmamış gibi. Konyalı bir arkadaşımız söyledi, "plancı Konyalı değil ki." Yani Konyalı olsun, olmasın; yani o zaman her kentte bir planlama şeyi kurmak lazım.

Bir-iki küçük not söyleyeyim. 80'lerde yapılan İmar Yasası değişikliğiyle yetkiler belediyelere verildi. İyi mi oldu, kötü mü oldu? Kötü olmadı bir yönüyle. Erzincan ve Dinar'a gittim depremlerden sonra. Belediye meclisleri 1 kat, 2 kat, keyfine göre, ana caddelerde 3 kat artırım verdi. 3 katlı bina, projesine göre yapılmış, üzerine 1 kat, 2 kat ilaveler yapıldı ve yığma. İlk depremde bütün bu üste yapılanlar yıkıldı, yıkılanlar alttakilere de hasar verdi, yüzlerce insan öldü. Bunun hesabını soracak merci olmadığı için tabii, belediye başkanlarını da Cumhurbaşkanı geldiği zaman önce belediye başkanı teselli ediyor. Dolayısıyla, yani hakikaten sorgulamalıyız.

OTURUM BAŞKANI- İsmet bey, buyurun.

İSMET GÜLLÜ- Teşekkür ederim. "İkinci konut" demiş, bırakmıştım; ama tabii biz Ömer hocamın çizdiği çerçevede değil de, bize verilen başlıkta konuştuğumuz için, "Mersin'de Planlama Deneyimleri" başlığında konuştuğumuz için, bu özel şeyleri anlatıyorum. Belki burada vereceğim bir-iki rakam çok önemli; çünkü 1987-88 yıllarında yaptığımız bir çalışmada çok çarpıcı rakamlara ulaştığımız biz o zaman. İzleyicilere rehber olur düşüncesiyle bu rakamları veriyorum ben. Bu niye çok önemli? Çünkü Mersin'deki ve Çukurova'daki kent toprağı yılda birden çok üretim alınabilen, çok verimli, ender topraklardan olduğu için bunun üzerinde bu kadar duruyoruz. Bakıyoruz, 1987 itibarıyla birinci ve ikinci sınıf tarım topraklarının 26061 hektarı tarım dışında kullanılıyor.

Bir başka not -hızlı hızlı geçiyorum- şimdi adı değişmeye başladı, "ikinci konut" diye söylüyorduk, artık "konut fazlası" diyeceğiz herhalde bundan sonra. Bir yılda ortalama kullanma süresi 14 gün, sadece 14 gün kullanılıyor. Bir başka rakam, Mersin-Silifke bandındaki bu konutların ekonomik değeri hesaplandığında, Türkiye'nin bütçe açığının çok daha fazlası bir rakam çıkıyor ortaya.

Şimdi öneriler diyoruz; nedir bu? Birincisi, konut fazlası var; o zaman bu konutu birincil konuta dönüştürmek gibi, birtakım insanları buraya getirmek gibi bir çaba içerisinde olmamız gerekiyor herhalde. Bunların altı çok tartışılabilir, başlık söylüyorum sadece. Bunlardan bir tane seçenek, bunu turizme kazandırmak, turizm yatırımlarına

dönüştürmek; bunun üzerinde çalışılabilir. İkincisi, bunları tekrar tarıma kazandırmak. Bunu biraz iddialı söylüyorum ve söylememin nedeni şu: Biz öğrenciyken, yanlış hatırlamıyorsam 1986 ya da 87 yılı, bilemiyorum, dönemin İspanya Dışişleri Bakanı OD-TÜ'ye gelmişti, aynı zamanda Avrupa Parlamentosu Başkanıydı, dönem başkanı olarak gelmişti. Biz orada sorduk, mimarlık amfisinde, o zamanlar dünyadaki turizm pastasından en büyük dilimi alan ülkelerden birisiydi İspanya, "nasıl becerdiniz bunu?" dedik, "sizin yapmadığınızı yaparak becerdik" dediler. "Biraz açar mısınız, ne demek istediniz?" dedik, "biz bütün sahillerimizi, bütün verimli tarım topraklarımızı, turizmi çok önemli bir sektör olarak gördük, gelir olarak gördük; onların ekolojik değerine, çevresel şeylerine bakmadan biz bu alanları tamamen yapılaştırdık" dedi, "şimdi biz ne yapıyoruz; İspanya Hükümeti o zamandan itibaren bütçesinin yüzde 1'e yakın kalemini sadece bu alanların kamulaştırılmasında ve eski haline, ilk baştaki amacına yönelik olarak uygulamaya ayırıyoruz." Şimdi tabii bizde böyle bir şey ütöpik gibi geliyor, ama İspanya Hükümeti 1986'lardan itibaren bunu yapıyor.

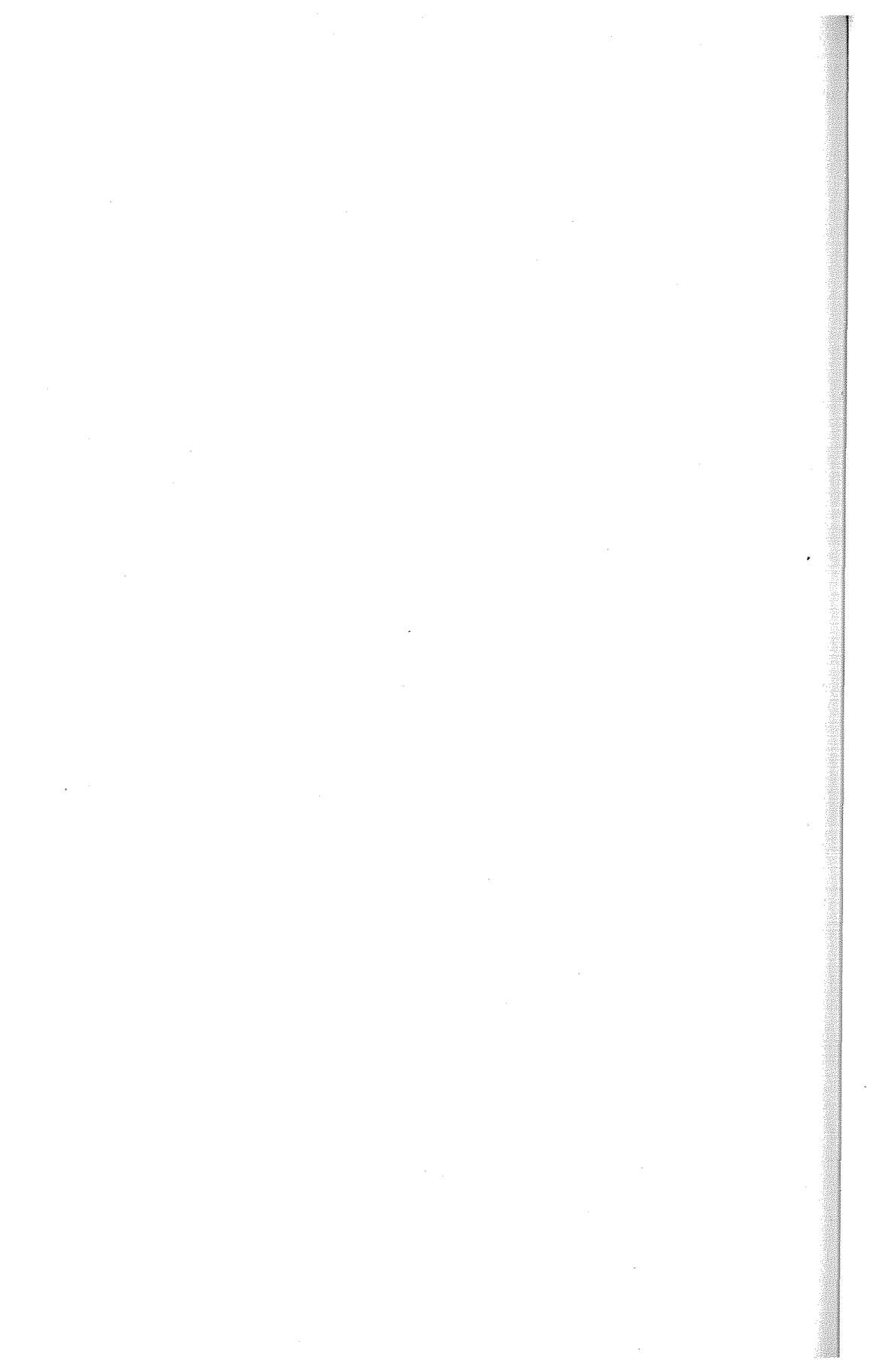
Bir şeyi daha biliyoruz; ikinci konut, bütün gelişmiş ülkelerde ikinci konut, ikinci konut çok ağır vergilere tabidir. Bu çok önemli; ikinci konutunuz olacaksa, çok ağır vergi ödemek zorundasınızdır. Bizde çok ağır vergi değil, ikinci konutun vergisi bile ödenmiyor.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyorum.

Efendim, oturumumuzu kapatmadan önce ben şöyle bir kendi yorumumu da yaparak, son bir-iki cümleyi söylemek istiyorum. Tabii, bunlar Mersin şehrinin kronik sorunları. "Mersin'de İkinci Organize Sanayi Bölgesi yapılıyor" dediler, "niye?" dedim, "çünkü birincisi doluyor" dediler, "nasıl doluyor?" dedim, "parsellerin yüzde 95'i satıldı" dediler. Şimdi gidin, Birinci Organize Sanayi Bölgesini gezin, terk edilmiş Texas kasabası gibi.

Serbest bölgedeki parsellerin yüzde 60'ı depo, yüzde 30'u da ticaret, yüzde 10'u üretiyor. Mersin, üretmeyen, tüketen bir şehir; Mersin'in problemi bu. Bu genetik bir hastalık mı, bilmiyorum; yani bakıyoruz, konut alanında öyle, sanayi alanında öyle, "amañ, spekülasyon yapalım, üstüne oturalım." Siz üretmezseniz, nasıl gelirinizi arttıracaksınız, nasıl imkâna kavuşacaksınız. Biz, arsamızı, binalarımızın, dönmüşüz sırtımızı denize, "Niğdeli gelsin, Konyalı gelsin; Antepli, gel, sana 5 daire vereyim, 2 kooperatif vereyim." Onlar da doydular, yani artık satacak. Daha da öte, yukarıdan, Yozgat'tan, Çorum'dan gelen yok pek. Niğdeli de doydular, Antepli de doydular. Bence şehircilikte reformda tekrar bizim kapsamlı, bütüncül kentsel gelişme çalışmalarına girmemiz lazım arkadaşlar. Şehrin canlanması lazım; sanayi üretiminin dış satımını canlandıracak, bütüncül kentsel süreçlerin yapılması lazım. Mersin'de bir kalkınma ajansı kurulmaya çalışılıyor, ama o da pek bir gelişme kaydedemedi sözüyle ben oturumu sonlandırıyorum.

KOLOKYUM SONUÇ BİLDİRGESİ

BÜLENT TANIK- Merhabalar sevgili meslektaşlarım, sevgili Mersinli arkadaşlarım, sevgili öğrenci arkadaşlarım. Çok yorulduğunuzun farkındayım, çok da ileri bir saat oldu. Kolokyum sonuç bildirgesini bilginize sunmadan önce, programda yalnız benim adım yazıyor, ama bu bildirinin hazırlanmasında daha önceki oturumlarda raportör adı altında toplantıları izleyen çok değerli meslektaşlarım var, esas olarak onların yoğun gayreti ve toplantıdan elde ettikleri görüşleri derleyip sunulabilecek komprime hale getirme çabaları sonucu oluşmuş 4 sayfalık bir raporumuz var; o raporu ben onlarla birlikte sizin bilginize sunmak istiyorum. Sevgili Osman Balaban, sevgili Serdar Karaduman, sevgili Tolga Ünlü, sevgili Fikret Zorlu, sevgili Ali Cenap Yoloğlu, sevgili Nevzat Can ve sevgili Eser Atak; lütfen benimle birlikte burada bulunmayı lütfederseniz çok mutlu olacağım, sizleri bekliyorum.

Kolokyum bildirisinin daha özet bir metin olması yönünde Çağatay hocanın küçük bir uyarısı oldu, çok haklı bulduğumuzu da söyleyeyim; ancak bu haliyle bile özellikle öğrenci arkadaşların paneli ve Mersin'in somutuna dönük iki oturumun da Kolokyum bildirisine yansıtılmasını sağlayamadık, bu eksiklerimizin farkındayız. Ona rağmen bu kadar uzun olması da konuşulan konuların çokluğu ve üzerinde mutabakat sağlama konusunda da bazen zorlandığımız konuların olmasının ötesinde, bir de hiçbir şeyi atlamamaya çalıştık. Yine de önemli ölçüde birçok eksiklik bulunacağını sanıyorum. Bunlardan ötürü bu çalışmamızı bir anında yapılan çalışma olarak değerlendirelim. Önümüzdeki bir hafta, 10 gün içerisinde Odanın web sayfasında taslak olarak, daha doğrusu bu öneri bildirge bilginize sunulacak. Katkı ve görüşlerinizi oraya yazılı olarak iletme, önerilerinizi bildirme şansınız olabilir aynı mekanizmayla; o mekanizmayla olmasa da, bugün çok ivedi görülen eklemelere, eleştirilere dönük de biz notumuzu alacağız ve böyle bir düzeltmeyle önümüzdeki en kısa süre içerisinde Oda Yönetiminin de değerlendirmesiyle daha kalıcı bir öz metne ulaşmayı umuyoruz. Onu bilginize sunmak isterim.

Esas olarak Kolokyumda konuşulanların ötesinde, bir miktar kamu yönetimiyle ilgili popüler hale gelen Hükümet tasarısıyla gündeme birdenbire ağırlığını koyan çalışma konusunda ve onun eki konumunda olan 1580 sayılı Belediyeler Yasası, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası, İl Özel İdareleri Yasası, Belediye Gelirleri Kanununu düzelteren bir paket var; bu paket hakkında ve Kamu Yönetimi Temel Yasası konusunda ve onun bizim dünyamızla ilişkisi konusunda bir kısa sunuş yapmayı düşünüyordum. Ancak vaktin çok daralmış olması nedeniyle sadece bu alanda bir düzenleme yapılmasına şiddetle ihtiyaç olduğunu, bu alanların tümünde bir düzenleme yapılmasına şiddetle ihtiyaç olduğunu; çünkü halkın kamu hizmetlerinin sunumundan, idarenin hizmet sunumundan ya da yönetsel yapılanmanın bugünkü oluşturduğu dünyadan memnun olmadığını hepimiz biliyoruz, herkes şikâyetçi ve Türkiye'nin bugünkü hem toplumsal, hem ekonomik, hem yaşam mekânlarının örgütlenmesi açısından içinde bulunduğu durumun nedeni olarak görüyor. Kuşku yok ki, öyle bir yapılanma içerisinde kentsel gelişmenin ve onun aktörlerinden birisi olarak plancıların ve planlama pratiğinin tartışılması ve bu kapsamda bir kolokyumun çok isabetli bir seçim olduğu ve en azından hem kendimizi sorgulamak, hem uğraş alanımızı sorgulamak, hem de siyaset alanına müdahale edecek bilgi ve kuramsal görüş üretimini oluşturmak açısından bu kolokyumun çok yararlı, doğru zamanda ve iyi bir çalışma olduğunu belirtmek isterim. Çünkü 1990'lardan bu yana çok yoğun

çalışmalar yapıldı merkezi yönetim nezrinde, İçişleri Bakanlığı ve hükümetler düzleminde; ancak ortaya çıkarılan taslaklar, yasa tasarılarının ciddi bir enflasyonuna karşın ulaşılan düzenleme pratiği hiç de hayatın ihtiyaç duyduğu gerçekleri karşılamayı sağlayacak konumda olamadı. Tasarılar hep tasarı olarak kaldı çoğu, söylenenlerin de tam zıddına birkaç maddelik uygulamalara dönük kanunların çıkarıldığı bir dönem daha yaşadık son 10 küsur yıl içerisinde.

Türkiye, 1930'lardaki yönetim yapılanmasıyla ilgili belediye, il ve köy yönetimi yapılanmasına ve modernitenin temel unsuru olan sağlıklı toplum üretmeye dönük yasama becerisini ondan sonraki 70 küsur yıldır bir kez daha gösterme becerisinde olamadı. Umuyoruz ki gelecek dönemde, yaşadığımız 1950-70 kırılma noktalarının kentlerimiz ve toplumumuzdaki ortaya çıkardığı dönüşüm ve ihtiyaç düzlemlerine uygun ve dünya insanlığının ulaştığı bilgi, teknoloji birikiminin sunduğu olanakları da değerlendirerek, gelecek perspektifli bir yapılanmanın kaygısını taşıyan ve Türkiye'yi dünyada komşularıyla, başka topluluklarla barışık ve doğru ilişkiler, uygar ilişkiler, denk ilişkiler içerisinde konumlandırıp işbirliği ve güç birliğini artıracak bir açılımın yönetsel yapılanmasını ve bunun insan varlığını üretecek bir yasama sürecini umuyoruz ki gelecek günlerde zorlama şansımız ve bir miktar elde etme şansımız olur.

Yine de bu kadar konuşmamam gerektiğini biliyorum -hem sizlerden özür diliyorum arkadaşlarım, hem de sizlerden- ama bütün toplantı boyunca sadece deklarasyonda konuşacağım diye kendimi tutmaya çalıştım, o yüzden affınızı diliyorum. Genç arkadaşların, öğrenci arkadaşlarımızın bildiri metnine yansıtamadığımız, raportör arkadaşımızın sunduğu bir çok özet şey var; belki bunu sözlü olarak ayrıca okuruz size. Ancak gençlerden beklediğimiz, öğrencilerden beklediğimiz de pratik hayatın bizlerde oluşturduğu törpülenmelerin, statükoyu destekler forme olmanın etkilerine hiç bulaşmadıkları, onların kuş gibi özgür oldukları bir zamanda ortaya gelecekle ilgili ütopalarını, heyecanlarını, beklentilerini taşımaları ve bundan ders çıkarmayı umuyorduk. Aslında öğrenci arkadaşların panelinin önemli bir bölümünü izledim, orada beklediğim heyecanı ve diriliği çok fazla yakalayamadığımı belirtmek isterim. Belki temsil düzeyi veya kürsünün verdiği sınırlar buna yol açmış olabilir; ama daha rahat, daha özgür, daha cesur, daha ufuk açıcı olmalarını doğrusu bireysel olarak bekliyordum. Çünkü umudumuz, her şeye rağmen onlar ve onlar belki de öğrendikçe, bugüne kadarki yaşadıkları dünya algılamalarını kırarak, aşacak güce ve heyecana ulaşırlar.

OSMAN BALABAN- Bildirgeyi hazırlarken, iki ana bölümden oluşmasını hedefledik. İlk olarak bize sorulan “neden şehircilikte reform?” sorusu vardı; bir buna ilişkin olarak kolokyumda edindiğimiz izlenimleri ve görüşleri yansıttım, sonra da “reforma ilişkin potansiyellerimiz neler ve burada ne tür öneriler geliştirdik?” sorusunun yanıtlarına yer verelim istedik. Dolayısıyla öncelikle “neden şehircilikte reform?” sorusuyla başlıyoruz.

“Şehircilik alanında yaşadığımız sorunlar, kentlerin içinde bulunduğu mevcut durum, planlama kurum ve araçlarına yönelik yeniden yapılandırma çabalarının yoğunlaşması, kentleşme dinamiklerinin ve bunların pratik sonuçlarının değişmeye başlaması bugün Türkiye’de bütüncül bir şehircilik politikasının geliştirilmesi ihtiyacını gündeme getirmiştir. Böylesi bir politikanın geliştirilmesi, şehircilik alanındaki mevcut yaklaşımları-

mızda bir reform anlamına gelmektedir. Reform ihtiyacı, mevcut yapı ve mekanizmaların işleyiş sonuçlarıyla hedefler arasında uyumsuzluk ve tutarsızlık durumlarında gündeme gelir. Bugün bizler bir şehircilik reformundan söz ederek aslında şunu söylüyoruz: Türkiye’de yıllardan beri uygulanmakta olan kentleşme politikaları, planlama sistemi ve araçlarıyla bunlarla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler sağlıklı ve yaşanabilir kentlerin oluşumunu yeterince sağlayamadı. Buna neden olan olumsuzlukları şehircilik alanında nasıl tespit ediyoruz? Kır-kent arasındaki dengeli ilişkinin kurulamaması, kırsal gelişme sorunlarını çözmekteki yetersizliklerimiz halen yüksek bir kentleşme hızına sahip olmamız sonucunu yarattı. Kentlere yönelik insan topluluklarını kentte sağlıklı ve planlı alanlarda ve biçimlerde iskân edemedik.

Türkiye’de kentler bir yandan, düzenli, planlı gelişen alanlardan; öte yandan ve çoğunlukla kendiliğinden gelişen alanlardan oluştu. Kentlerin içinde bulunduğu durum, doğal olayların afete dönüşmesine ve binlerce insanımızın yaşamını yitirmesine neden oluyor. Benzer süreçlerle doğal, kültürel ve tarihsel değerlerimizin tahrip edilmesine ve hatta yok olmasına tanıklık ettik. Sağlıklı kentsel çevrelerin ve güvenli yapıların oluşturulması, tarihi ve doğal mekânların korunması ve sosyal ve mekânsal yönlerden eşitlikçi mekânların yaratılması için mevcut şehircilik araçları ve örgütlenme düzeyi yetersiz kaldı. Sonuçta mutlu azınlık hariç, pek çok yurttaşımız sağlıklı, hizmet kalitesi düşük, gelir grupları arasındaki ayrımların keskinleştiği ve temel kentli haklarını sunmakta yetersiz kentlerde yaşar hale geldiler.”

TOLGA ÜNLÜ - Bildirgenin bu bölümünde ben bu tespit aşamasına devam ediyorum; fakat planlama sistemimizdeki tespitlere, olumsuzluklara yönelik tespitlerimizi sıralamak istiyorum ve bu Kolokyumda ortaya çıkan, dile getirilen tespitler bunlar.

“Planlama sistemimizin çok kurumlulaşması bir kaos ortamı yarattı. Planlama alanında yetki sahibi olan kurumların sayısının sürekli olarak artması, bütünselliğin kaybolmasına neden oldu. Farklı sektörlerde uzmanlaşmış kurumların planlama alanındaki münferit eylem ve kararlarının toplamı sağlıklı bir kentsel politika ve nitelikli kentsel alanlar yaratmadı. Planlama, farklı aktörlerin ve kurumların münferit ve eşgüdümsüz çabaları sonucunda ortaya çıkan genel tablo değildir. Planlama kademelenmesini yeterince iyi kuramadık ve mevcut sistemi de tahrip ettik, bu da bir başka kaos durumunu yarattı. Üst ölçekli planlar nitel ve nicel yeterli bir biçimde üretilmeyince, alt ölçekli planlar münferit kaldı.

Planlama kademelenmesi ölçekler bazında net olmasına rağmen, uygulama alanında bu hiyerarşi gerçekliğini ve geçerliliğini yitirdi. Bazı yerel yönetim birimleri bu boşluktan faydalanarak yeni arayışlar içine girdiler ve daha kapsamlı planlama çalışmalarına öncelik verdiler. Örneğin, stratejik il gelişim planları bu bağlam içinde doğdu ve daha sonradan “il gelişim planları” adı altında planlama gündeminde yer edindi; ancak bu planlar, sahiplilik ve sorumluluk ilişkisi açısından sorunlar yarattı. İdari sınırların planlama çalışması açısından anlamlı olamadığı ortaya çıktı. Planlama için anlamlı olabilecek kimi alanlar idari sınırlarla çakışmazken, idari sınırlar içinde yapılan kimi planlar anlamlı planlama alanlarına denk düşmedi. Yerel yönetim birimleri arasında dengeli bir örgütlenme şeması kurulamadı. Belediyelerde hem yeterince güçlü olamama, hem de çok fazla

güçlü olma sorunları bir arada yaşandı. Planlama yetkisine sahip birçok belediye, bu yetkinin gereğini yerine getirebilmeleri için gereken mali, teknik ve personel olanaklarından yoksun bırakıldılar; öte yandan güçlü olan belediyeler ise ölçek olarak büyüdükleri halde, kendi organları içinde eşgüdümü ve bir arada çalışma ilkesini kuramadılar.

Yerel yönetimler düzeyindeki himayeci ilişkiler ve belediye meclislerinin yapısı, planlama sürecinin dejenere edilmesinin önemli nedeni olarak ortaya çıktı. Kent patronlarının gündelik yaşama müdahalesi, plansızlığı bir strateji haline getirdi. Daha önce merkezi idare üzerinden yürüyen kollamacı ve himayeci yaklaşımlar varlıklarını sürdürdüler. Kentlerimizde güç ilişkileri açısından avantajlı konumda olan grupların çıkarları gözletilmeye devam etti, yerelleşme bunu dengeleyecek güce ve içeriğe ulaşmadı. Bu çerçevede yerel yönetim-planlama ilişkisi, mülkiyet odaklı belirli grupların gereksinimlerinin gerektirdiği kadar yeri planlamaya yönelik ve bu gereksinimlere meşruiyet sağlama amaçlı bir ilişki haline geldi. Planlama mevzuatından ve yaptığımız planlardan kaynaklanan sorunlar da planlara muhalefet edilmesi nedenini yarattı.

Esnek olmayan, son derece katı ve detaylı, her şeyi en ince ayrıntısına kadar denetlemeye yönelik düzenlemeler getiren planlar ve yasal metinler genel düzen içinde kalmak kaydıyla yerel ve bireysel farklılıkların hayata geçirilmesine engel oldu. Planlama sistemimizin kesin ve katı dili, yerelin özgün koşullarından hareketle kararlar üretilmesini olanaksız kıldı. Planlama sürecine esas olacak doğru, geçerli ve bilimsel bilgileri, envanteri ve veri tabanını üretmedik. Mevcut bilgileri kolay ve hızlı yöntemlerle paylaşılabilir ve erişilebilir kılmakta yetersiz kaldık. Planlama sürecinde üretilecek kararlardan etkilenecek toplum kesimlerinin sürece etkin katılımlarını sağlamak ve planların asıl sahipleri olacak bu kesimlerin desteklerini almakta yetersiz kaldık. Tarihi kentsel bölgelerin kurulmasına yönelik planlar, yeterli uygulama araçları olmadığından hedeflerine ulaşmakta yetersiz kaldı.”

SERDAR KARADUMAN - Şehir plancılarının konumlarına ilişkin olumsuzluklar: “Şehircilik ve planlama konusunda eğitimli mevcut insan kaynağı yeterli düzeyde çalışma olanağı bulamamakta; şehir plancıları özellikle son yıllarda başka meslek alanlarında çalışmak zorunda bırakıldılar. Şehir plancıları olarak mesleğimizi uygularken, yaratıcılığımızı her alanda kullanmakta yetersiz kaldık. İşsizlik, meslek etiğini tehdit eden bir unsur olarak varlığını sürdürdü. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan plancılar, çalıştığı idarenin sınırları ve yaklaşımı içinde kaldı, dosya incelemekten öteye gidemedi ve yeteneklerini ortaya koyan projeler üretmedi. Serbest çalışan plancılar yalnızca imar planlarının ve mevzuatın uygulayıcı oldular, mevzuatın getirdiği olanakları yaratıcı ve yenilikçi bir tarzda kullanmaktan uzak kaldılar ve kenti bir yaşam biçimi olarak algılayamadılar. Üniversiteler yurtdışı kaynaklı bilgileri aktarmaya yoğunlaşıp, ülke koşullarına uygun özgün bilgi üretmekte yetersiz kaldılar; şehircilik uzmanı yerine yalnızca imar planlama uzmanı yetiştirdiler.”

FİKRET ZORLU - Reform için potansiyeller ve öneriler: “Tüm bu olumsuzluklardan hareketle, öncelikle planlama kurumuna, kentlere; doğal, çevresel, kültürel değerlerimizle ilişkin anlayışlarımızla yönetme ve muktedir olma anlayışlarımızda köklü bir reforma ihtiyaç bulunmaktadır. Şehircilik reformuna gidilen yolda ilk durak, bir zihniyet ve

niyet reformudur. Şehirciliğe yönelik hukuki düzenlemeler, ileriye yönelik, yönlendirici ve denetleyici yapıya sahip esnek bir anlayışla, araçlardan ziyade amaçları önemseyen kurallar içermelidir. Mekânsal konular yanında sosyal, ekonomik, yasadışı yapılaşma, yoksulluk ve kentsel dönüşümü de kapsayan bir bütünlükle ele alınmalıdır. Toplum yararının bir gereği olarak, kentlilere, kentli haklarına, doğal ve kültürel değerlere öncelik veren bir yapıda olmalıdır. Şehircilikte ve planlamada rol oynayan aktörlerin, kullanıcıların yetki ve görevleri, yanı sıra sorumlulukları da yapılacak yeni düzenlemelerde yer almalıdır. Mekânın parçalanmasıyla ortaya çıkan planlamanın çeşitlenmesi ve yetki kargaşasının önlenmesi için, parçalanmayı ortadan kaldıracak ve bütünselliğe kavuşturacak düzenlemeler getirilmeli ve bu düzenlemelerde eşgüdüm hukuku oluşturulmalıdır.

Planlama stratejimizde yeni bir yapı ve dil oluşturulması zorunluluğu bulunmaktadır. Toplumu durağan, homojen ve değişmez bir yapı olarak kabul eden mevcut planlama mevzuatımız yerine, toplumun dinamizmine yönelik, yenilikçiliğe ve yaratıcılığa açık, esnek ve devingen bir planlama dilinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yapı ve dil için de vazgeçilmez ilkelerden olan kademelenme yeniden tarif edilmelidir. Kademelenme, hem planlar açısından, hem de yerleşmeler açısından yeniden ele alınmalıdır.”

ALİ CENAP YOLOĞLU - “Yerleşmelerin sorunları uzaktan planlama ile çözülememektedir ve olanakları da yine uzaktan algılanamamaktadır. Yeni planlama yapısı içerisinde uygun kurumsal altyapının oluşturulmasıyla birlikte planlamanın ilgili yerleşmelerde yapılması sağlanmalıdır. Sağlıklı, geçerli, bilimsel ve teknik bilgilerin yeterli miktarda ve düzeyde üretilmesi; bu bilginin etkin biçimde dağıtılması, kullanılması ve kontrol edilmesi için bir kamusal örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kurumun kısa sürede örgütlenmesi sağlanmalıdır. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırılması hazırlıkları içinde DPT'nin yayınladığı plan bölgeleri bir potansiyel olarak değerlendirilebilir; ancak bu bölgelerin mekânsal, sosyal, kültürel ve idari açıdan yeniden değerlendirilmeleri ve bunların oluşturulma mantığındaki eksikliklerin giderilmesi gereklidir. Can ve mal güvenliği açısından tehlikeli olan, doğal ve tarihi değerleri tahrip eden, planlama ilkeleri ve şehircilik esaslarına aykırı olan ve bu bağlamda sağlıklılaştırılmaları mümkün olmayan yapıların yıkılmasına yönelik yönetsel, mali, teknik araçlar ve gereçlere ilişkin öneriler getirilmelidir. Önemli bir planlama aracı olan kamu arazilerinin işgalcilere satılması ya da üzerinde yapılanma bulunmayan arazilerin özelleştirilmeleri uygulamalarına son verilmeli ve kamu arsa stokunun korunması hedeflenmelidir.

Planlama konusunda etkili olan yerel yönetimlerin yetkileri planlama esasları açısından birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında yeniden gözden geçirilmeli, gruplandırılmalı ve buna göre planlama süreci yeniden ele alınmalı, yerine yerel özellikleri dikkate alan düzenlemeler getirilmelidir. Metropolitan alan nazım plan büroları deneyimleri planlama politikalarının oluşturulmasında ve kentsel gelişmenin yönlendirilmesinde başarılı olduğunu göstermiştir. Bu tür bir örgütlenme önemli bir potansiyel olarak kabul edilmeli ve yöntem olarak düşünülmelidir.”

NEVZAT CAN- “Planlama, geleceğe yönelik kestirimler ve tahmin yapılmasını gerektirir. Son dönemde belirli bilim alanlarında oluşan ve geleceğin kestirilmesiyle ilgili mevcut yöntemlerimize eleştiri getiren tartışma dikkat çekicidir. Bu bağlamda planlama

disiplini içindeki geleceğin kestiriminin bilimsel ve teknik yöntemleri yeniden gözden geçirilmelidir. Son dönemlerde kentsel mekânın üretilmesi sermaye birikim süreçleri açısından işlevsel kılınmaya başlanmıştır. Mekânsal süreçler üzerinden sermaye birikim döngüsünde yaşanan krizlerin aşılma istenmesi ve kentsel rantların elde edilmesi hedefleri planlama sürecine olumlu katkı yapacak bir biçimde yönlendirilmelidir. Aksi takdirde plancılar, sermayenin mekânsal süreçler üzerindeki stratejilerin etkisiz tanığı konumuna düşebilirler.

Kentsel yapıyı çevrenin dönüşümünde ve tarihi dokuların korunmasında mevcut planlama araçları yetersiz kalmaktadır. Kentsel alanlara yönelik yatırımların dönüşüm, koruma ve sağlıklaştırma amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi için imar haklarının toplulaştırılması, imar haklarının transferi ve benzeri yeni araçlar planlama mevzuatı ve ilgili mevzuat içinde tarif edilmeli ve düzenlenmelidir. Yapılı çevrenin üretilmesinde iki temel süreç rol oynamaktadır; bunlardan ilki kent planlarının hazırlanması ve ikincisiyse bu planlara uygun arsa paylaşımlarının gerçekleştirilmesidir. Ne var ki, bu süreçler sonucunda oluşan kentsel yapıyı çevre, çoğunlukla planlarda öngörülen mekânlar olamamaktadırlar. Bunun nedeni her iki sürece ilişkin mesleki yetkilerin farklı disiplinler arasında kesin çizgilerle ayrılmış olmasıdır. Dolayısıyla iletişim kopuklukları ve farklı öncelikler oluşabilmektedir. Bu nedenle plancının plan onaylama sürecinden sonra uygulama sürecinde de yer alması, elde edilen planın denetlenmesini ve öngörülen mekânın oluşumunu kolaylaştıracaktır. Bu aşamada plancı, yönlendirici ve denetleyici olmak durumundadır. Bu anlamda plancı kendisine verilen yetkileri ve olanakları sonuna kadar kullanmak konusunda daha fazla sorumluluk almalı ve bunun için yeterli kaynak sağlanmalıdır.

Planlama süreçlerinde katılımcılığın sağlanması da kuşkusuz gerekmektedir; ama bu süreç içinde gelişebilecek himayeci, kollamacı ilişkilerin kent mekânında ayrımcılığın mekânlarını oluşturması tehlikesi her zaman bulunmaktadır. Şehir plancıları bu süreçlerde dışlanan kesimleri de sürecin içine dahil ederek, süreci kolaylaştırıcı, yönlendirici görevlerini yürütmek durumundadır ve kentlerimizde kentli sorumluluğuyla kentli bilincinin gelişmesine katkı yapmak zorundadır. Bu ise plancıların planlama süreçleri içinde daha aktif yer almalarıyla, daha fazla sorumluluk almalarıyla mümkün olacaktır.

Çağdaş kent yönetimlerinin yerel demokrasisinden ödün vermeden, kırsal çevre ve etki alanları, diğer kentler ve üst yönetim birimleriyle işbirliği ve eşgüdüm içinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda farklı grupların kent yönetiminde ve kentsel mekânın biçimlendirilmesinde söz sahibi olabilmesine yönelik siyasi temsil ve karar organı oluşumları geliştirilmelidir. Bu gündelik hayatın yeniden üretilmesine farklı grupların ve aktörlerin süreçte söz sahibi olması anlamına gelecektir. Ancak süreç içinde farklı güç ilişkilerinin yaratacağı eşitsizlikler göz ardı edilmemelidir. Güç ilişkilerinden bağımsız bir katılımcı sürecin tarif edilmesinin süreç içinde güç sahipleri lehine oluşumları doğuracağı unutulmamalıdır. Yerel yönetimlerin ve yetkilerin devretme yoluyla merkezi yönetimin kamu yararı ilkesini kollama görevini terk etmesi kabul edilemez.”

SALONDAN - Bu bildirimler hazırlanırken, aslında ben de şehircilik eğitiminde reform konusunda bir bildirimler grubu olur da bir oturum olabilir mi diye beklemiştim açıkçası.

Ben de bu konuda bildiri düşünüyordum, ama bu konuda böyle bir bildiri gelmeyince, böyle bir oturum olamayacağından dolayı özellikle buna yönelik bir bildiri hazırlama işine girmedim; ama öğrencilerin şuradaki öğrenci panelinden çıkan sonuçları aynen aktarıyorum. Bundan sonra ne tür bir çalışma yapılabilir konusunda da kısa bir paragrafta değerlendirme yapmak isterim.

Öğrenci paneli sonucunda şehir planlama bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin “şehir-cilikte reform konusunda eğitim sistemine yönelik somut önerileri” adı altında üç başlıkta toplamışlar. “Şehircilik eğitiminde iyi uygulamalar konusunda daha fazla örnek görmeleri, deneyimlerini arttırmaları sağlanmalıdır. Planlamaya katılımın nasıl olabileceği konusunda eğitim sürecine dahil edilmelidir, katılımın araç ve yöntemlerinin neler olabileceği anlatılmalıdır. Şehir planlama eğitimde uzmanlaşma lisans eğitiminde başlamalı, her şeyi bilen plancı profiline vazgeçilerek belli bir konuda uzman plan-cılar yetiştirilmeli” şeklinde özetlemişler. Dediğim gibi, bu başka bir, uzun vadeli bir çalışmanın parçası belki; ama buradan da anlaşıldığı üzere, planlama eğitimi veren akademik kurumlarda şehircilikte reformun temel adımlarından biri olan şehircilik eğitiminde reform konusunda çalışmaların bir an önce başlatılması gerektiği, bunun da kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır.

OTURUM BAŞKANI- Evet, teşekkür ediyorum. Genel olarak kaç kişi ekleme veya görüş bildirecek? Çağatay, Ömer... Başka var mı? Sadece önermeleri hızla toparlayabilirsek sevinirim.

ÇAĞATAY KESKİNOK- “Türkiye’de bütüncül şehircilik politikasının geliştirilmesi ihtiyacı gündeme getirilmiştir” cümlesinden sonra bu bütüncül sözcüğün şu şekilde açılması gerektiğini düşünüyorum: Kır-kent bütünleşmesi, bölgeler arası bütünleşme, planlama ve tasarım hedefleri ve yaklaşımları arasında bütünleşme, koruma ve gelişme hedefleri arasında bütünleşme, sektörel bütünleşme, fiziksel ve sosyal hedefler arasında bütünleşme. Biraz önce arkadaşımız dile getirdi, bu Mersin örneğinde olduğu gibi gettolaşma ve kültürel parçalanma. Metinde mekânsal parçalanmadan söz ediliyor; ama bu anlamda bir parçalanmadan söz etmiyor, dolayısıyla bu sorun üzerinde durulması gerekir. Mekânsal kalite ve toplumsal adalet arasında bütünleşme; yani burada sosyal politikalarla bütünleşmeyen, yani sosyal ve fiziksel ayrımına izin vermeyen bir bütünsel bakış açısının ya da bir politikanın geliştirilmesinin özellikle bu giriş kısmında kısaca vurgulanmasında yarar görüyorum.

İkinci sayfada “planlama kademelenmesi ölçekler bazında net olmasına rağmen” cümlesi biraz açık değil, yanlış anlamalara yol açabilir. Üçüncü sayfada özellikle bu kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan planlıların proje üretememe meselesi sanki sorunu kuruluşlarda çalışan planlılar sorununa indirgeyen bir yaklaşım var; bu yanlıştır. Kurumların proje üretme yetenekleri Türkiye’de özelleştirme pratikleriyle ve politikalarıyla yok edilmiştir. Dolayısıyla burada sorumluluğu meslek üyelerimize yıkmamakta yarar var. Bir de dilde “bırakılmıştır, edilmiştir” şeklinde düzeltilmesinde yarar olacağını düşünüyorum.

ÖMER KIRAL- Ben bir paragrafın tamamen çıkarılmasını öneriyorum. Potansiyeller kısmında yanlış bir anlamaya neden olabilir. “Metropolitan alan planlama bürosu

deneyimleri örnek alınmalıdır” diye bir şey var; bu 1967’lerde Bakanlığın bir örgütüdür. Yani belediyelerin, yerel yönetimlerin bir planlama bürosu değildir. O dönemleri hatırlarsınız, Ankara’da İmar Müdürlüğü vardı ve Cumhuriyet döneminin ilk yönetim şeyidir. Bence Bakanlığın bir merkezi otorite olarak Ankara, İstanbul ve İzmir’de bir ceberut demeyeyim; ama çok merkezci ve istibdatçı bir şeydir, yetkileri toplamıştır, belediyeye rağmen karar almıştır vesaire, biz bunu 2000’lerde öneremeyiz.

Ü. NEVZAT UĞUREL- Ben sadece Odamız adına hem bu Sonuç Bildirgesini hazırlayan raportör arkadaşlara, hem de size teşekkür etmek için söz aldım. Hepinize çok teşekkür ediyorum, katılımcılara da çok teşekkür ediyorum. Hepinize iyi akşamlar diliyorum.

OTURUM BAŞKANI- Bitirme sözünü bana bırakmadınız galiba. Evet, ben de sevgili Zekeriya Özgür başta olmak üzere -Tamer Gök hocamız da biraz önce buradaydı- bizlere ev sahipliği yapan Çukurovalı, Mersinli tüm dostlarımıza ve katılımıyla burada şehirciliğimizin reforme olması yönünde destek olan, katkı koyan herkese ve sizlere çok teşekkür ediyorum, sağ olun. Bir dahaki şehircilik gününde buluşmak üzere.

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ 27. KOLOKYUMU SONUÇ BİLDİRGESİ*

8 KASIM 2003

NEDEN ŞEHİRCİLİKTE REFORM?

Şehircilik alanında yaşadığımız sorunlar, kentlerin içinde bulunduğu mevcut durum, planlamaya ve araçlarına yönelik yeniden yapılandırma çabalarının yoğunlaşması, kentleşme dinamiklerinin ve bunların pratik sonuçlarının değişmeye başlaması, bugün Türkiye’de, sosyal politikalarla bütünleşen, sosyal ve fiziksel ayırımına izin vermeyen bütüncül bir Şehircilik Politikasının geliştirilmesi ihtiyacını gündeme getirmiştir. Böylesi bir politikanın geliştirilmesi Şehircilik alanındaki mevcut yaklaşımlarımızda bir reform anlamına gelmektedir.

Reform ihtiyacı; mevcut yapı ve mekanizmaların işleyiş sonuçları ile hedefler arasında uyumsuzluk ve tutarsızlık durumlarında gündeme gelir. Bugün bizler bir Şehircilik Reformundan söz ederek aslında şunu söylüyoruz: Türkiye’de yıllardan beri uygulanmakta olan kentleşme politikaları, planlama sistemi ve araçları ile bunlarla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler, sağlıklı ve yaşanabilir kentlerin oluşumunu yeterince sağlayamadığı gibi, değişen kentsel sorunlar ve gündemler politikaları ve uygulama araçlarını aşındırmakta ve geçersizleştirmektedir.

Şehircilik Politikalarında Sorun Alanları

- Türkiye’de gerek nüfus gerekse yerleşme politikalarındaki eksiklikler, kentleşme alanında yaşanmakta olan sorunların temel nedenlerindedir.
- Kırsal-kent arasındaki dengeli ilişkinin kurulamaması, kırsal gelişme sorunlarını çözmekteki yetersizlikler, halen yüksek bir kentleşme hızına sahip olmamız sonucunu yaratmıştır.
- Kentlere yönelen insan toplulukları, kentte sağlıklı ve planlı alanlarda ve biçimlerde iskan edilememiştir.
- Türkiye’de kentler bir yandan düzenli/planlı gelişen alanlardan öte yandan ve çoğunlukla, kendiliğinden gelişen alanlardan oluşmuştur.
- Kentlerin içinde bulunduğu durum, doğal olayların afete dönüşmesine ve binlerce insanımızın yaşamını yitirmesine neden olmuştur.
- Benzer süreçlerle doğal, kültürel ve tarihsel değerlerimizin tahrip edilmesine ve hatta yok olmasına tanıklık edilmiştir.

* Kolokyumdan sonra gelen görüşler ve öneriler çerçevesinde son hali verilen sonuç bildirgesi metnidir.

- Sağlıklı kentsel çevrelerin ve güvenli yapıların oluşturulması, sürdürülebilirlik ilkesi paralelinde tarihi ve doğal mekanların korunması ile sosyal ve mekansal yönlerden eşitlikçi mekanların yaratılması için mevcut şehircilik araçları ve örgütlenme düzeyi yetersiz kalmıştır.
- Sonuçta, mutlu azınlık hariç, pek çok yurttaşımız, sağlıksız, hizmet kalitesi düşük, varlık grupları arasındaki ayrımların keskinleştiği ve temel kentli haklarını sunmakta yetersiz kalan kentlerde yaşar hale gelmiştir. Özellikle büyük kentlerde gettolaşma ve kültürel parçalanma sorunları artmıştır.

Şehircilik alanındaki reform ihtiyacına esas olan bu olumsuz sonuçlar, şehirciliğin temel aracı konumundaki planlama ve yönetim sistemimizdeki sorunlardan beslenmektedir.

Planlama Sistemindeki Sorun Alanları

- Planlama sistemimizin çok kurumlaşması, bir karmaşa ortamı yaratmıştır. Planlama alanında yetki sahibi olan kurumların sayısının sürekli olarak artması bütünselliğin kaybolmasına neden olmuştur. Farklı sektörlerde uzmanlaşmış kurumların planlama alanındaki münferit eylem ve kararlarının toplamı sağlıklı bir kentleşme politikası ve nitelikli kentsel alanlar yaratmamıştır. Çünkü Planlama, farklı aktörlerin ve kurumların tekil ve eşgüdümsüz çabaları ile oluşmaz.
- Planlama sürecine esas olacak doğru, geçerli ve bilimsel bilgiler, envanter ve veri tabanı üretilememiştir. Mevcut bilgileri kolay ve hızlı yöntemlerle edinme, saklama, paylaşılabilir ve erişilebilir kılmakta yetersiz kalmıştır.
- Planlama sürecinde üretilecek kararlardan etkilenecek toplum kesimlerinin sürece etkin katılımlarının sağlanmasında ve planların asıl sahipleri olacak bu kesimlerin desteklerinin alınmasında yetersiz kalmıştır.
- Planlama kademelenmesinin yeterince iyi kurulamaması, mevcut sistemi de tahrip etmiştir. Bu da bir başka karmaşaya neden olmuştur. Üst ölçekli planlar nitel ve nicel olarak yeterli bir biçimde üretilmeyince alt ölçekli planların sorun çözme kapasiteleri düşmüştür. Öte yandan, merkezi yönetim birimleri tarafından alınan münferit ve noktasal yatırım ve arazi kullanım kararları, yerel düzeyde üretilen karar ve planların hedefinden sapmasına yol açabilmektedir.
- Planlama kademelenmesi ölçekler bazında net olmasına rağmen uygulamada bu kademeler gerçekliğini ve geçerliliğini yitirmiştir. Bazı yerel yönetim birimlerinin bu boşluktan faydalanarak yeni arayışlar içine girdikleri ve daha kapsamlı planlama çalışmalarına öncelik verdikleri görülmektedir. Örneğin, “stratejik il gelişim planları” bu bağlam içinde doğmuştur ve daha sonradan “il gelişim planları” adı altında planlama gündeminde yer edinmiştir. Ancak, bu planlar, sahiplilik ve sorumluluk ilişkisi açısından sorunlar yaratmıştır. İdari sınırların planlama çalışması açısından anlamlı olamadığı ortaya çıkmıştır. Planlama için anlamlı olabilecek kimi alanlar idari sınırlar ile çakışmazken, idari sınırlar içinde yapılan kimi planlar anlamlı planlama alanlarına denk düşmemiştir.

- Yerel yönetim birimleri arasında dengeli bir örgütlenme şeması kurulamamıştır. Planlama yetkisine sahip bir çok belediyeye, bu yetkinin gereğini yerine getirmek için gereken personel, mali, teknik olanaklar yeterince sağlanamamıştır. Öte yandan bu olanaklara sahip olan belediyeler ise, ölçek olarak büyümelerine rağmen kendi organları arasında eşgüdümü ve bir arada çalışma ilkesini kuramamışlardır.
- Yerel yönetimler düzeyindeki himayeci ilişkiler ve belediye meclislerinin yapısı planlama sürecindeki bozulmaların önemli nedeni olarak ortaya çıktı. “Kent patronlarının” gündelik yaşama müdahalesi plansızlığı bir strateji haline getirdi.
- Daha önce merkezi idare üzerinden yürüten kollamacı ve himayeci yaklaşımlar varlıklarını sürdürdüler. Kentlerimizde güç ilişkileri açısından avantajlı konumda olan grupların çıkarları gözetilmeye devam etti. Yerelleşme bunu dengeleyecek güce ve içeriğe ulaşamadı. Bu çerçevede, yerel yönetimΣplanlama ilişkisi, mülkiyet odaklı, belirli grupların gereksinimlerinin gerektirdiği kadar alanı planlamaya yönelik ve bu gereksinimlere meşruiyet sağlama amaçlı bir ilişki haline geldi.
- Planlama mevzuatından ve yaptığımız planlardan kaynaklanan sorunlar da, planlara karşı cephele oluşturulmasına yol açmıştır. Esnek olmayan, son derece katı ve detaylı, her şeyi en ince ayrıntısına kadar denetlemeye yönelik düzenlemeler getiren planlar ve yasal metinler, genel düzen içinde kalmak kaydıyla yerel ve bireysel farklılıkların hoş görülmesine ve hayata geçirilmesine engel olmuştur. ‘Tip’ planlama sistemimizin kesin ve katı dili, yerelin özgün koşullarından hareketle kararlar üretilmesini zorlaştırmıştır.
- Yeterli uygulama araçlarının olmaması, tarihi kentsel bölgelerin korunmasına yönelik planların hedefine ulaşamamasına yol açmıştır. Tarihi kentsel bölgelerin korunmasına yönelik planlar, yeterli uygulama araçları olmadığından hedeflerine ulaşmakta yetersiz kalmıştır.

Şehir Plancılarının Konumlarına İlişkin Sorun Alanları

- Şehircilik ve planlama konusunda eğitilmiş mevcut insan kaynağı, yeterli düzeyde çalışma olanağı bulamamıştır. Şehir plancıları özellikle son yıllarda başka meslek alanlarında çalışmak zorunda bırakılmışlardır.
- Şehir plancıları mesleklerini uygularken yaratıcılıklarını etkin kılarak kullanabilecekleri ortamı bulamamışlardır. İşsizlik meslek etiğini tehdit eden bir unsur olarak varlığını sürdürmüştür.
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarında çalışan plancılar, çalıştıkları idarenin sınırları ve yaklaşımı içinde kalmış, kamu kurumlarının proje üretme yeteneklerinin zayıflatılması ile birlikte, plancıların yeteneklerini ortaya koyan projeleri üretmeleri olanağı sağlanmamıştır.

- Serbest çalışan plancılar, yalnızca imar planlarının ve mevzuatının uygulayıcısı durumunda olan teknik elemanlar konumunda bırakılmış, mesleki eğitimin getirdiği olanakları yaratıcı ve yenilikçi bir tarzda kullanmalarını ve kenti bir yaşam biçimi olarak algılamalarını sağlayacak ortam bulamamışlardır.
- Üniversiteler, yurtdışı kaynaklı bilgileri aktarmaya yoğunlaşıp, ülke koşullarına uygun özgün bilgi üretmekte yetersiz kaldılar, uygulama süreçleri ve ülke gerçeklerine dayalı çözümler aramaktan uzak kaldılar. Mevcut üniversitelerdeki bu sorunlara ek olarak, gerekli altyapı ve personel olanaklarından yoksun olarak yeni Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinin kurulması beraberinde başka sorunları da getirmiştir.

REFORM İÇİN POTANSİYELLER VE ÖNERİLER

- Tüm bu olumsuzluklardan hareketle, öncelikle planlama sistemine, kentlere, doğal, çevresel ve kültürel değerlerimize ilişkin anlayışlarımız ile yönetme ve muktedir olma anlayışlarımızda köklü bir reforma ihtiyaç bulunmaktadır. Şehircilik reformuna gidilen yolda ilk uğrak bir zihniyet ve niyet reformudur.
- Şehirciliğe yönelik hukuki düzenlemeler;
 - İleriye yönelik, yönlendirici ve denetleyici yapıya sahip esnek bir anlayışla, amaçları ve bunlarla uyumlu araçları önemseyen kuralları içermelidir,
 - Mekansal konular yanında sosyal, ekonomik, yasa dışı yapılaşma, yoksulluk ve kentsel dönüşümü de kapsayan bir bütünlükte ele alınmalıdır
 - Toplum yararının bir gereği olarak, kentlilere, kentli haklarına, doğal ve kültürel değerlere öncelik veren bir yapıda olmalıdır.
- Şehircilikte ve planlamada rol oynayan aktörlerin, kullanıcıların yetki ve görevleri yanı sıra sorumlulukları da yapılacak yeni düzenlemelerde yer almalıdır.
- Mekanın parçalanması ile ortaya çıkan planlamanın çeşitlenmesi ve yetki kargaşasının önlenmesi için parçalanmayı ortadan kaldıracak ve bütünselliğe kavuşturacak düzenlemeler getirilmeli ve bu düzenlemelerde eşgüdüm hukuku oluşturulmalıdır.
- Planlama pratiğimizde yeni bir yapı ve dil oluşturulması zorunluluğu bulunmaktadır. Toplumun durağan, homojen ve değişmez bir yapı olarak kabul eden mevcut planlama mevzuatımız yerine toplumun dinamizmine yönelik yenilikçi, yaratıcılığa açık, esnek ve devingen bir planlama dilinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yapı ve dil içinde vazgeçilmez ilkelerden olan kademelenme yeniden tarif edilmelidir. Kademelenme hem planlar açısından hem de yerleşmeler açısından yeniden ele alınmalıdır.
- Yerleşmelerin sorunları uzaktan planlama ile çözülememektedir ve olanakları da yine uzaktan algılanamamaktadır. Yeni planlama yapısı içinde uygun kurumsal altyapının oluşturulmasıyla birlikte planlamanın ilgili yerleşmelerde yapılması sağlanmalıdır.

- Sağlıklı, geçerli, bilimsel ve teknik bilginin yeterli miktar ve düzeyde üretilmesi, bu bilginin etkin biçimde dağıtılması, kullanılması ve kontrol edilmesi için bir kamusal örgütlenmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kurumun kısa sürede örgütlenmesi sağlanmalıdır.
- “İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması” hazırlıkları içinde DPT’nin yayımladığı “plan bölgeleri” bir potansiyel olarak değerlendirilebilir. Ancak bu bölgelerin mekansal, sosyal, kültürel ve idari açıdan yeniden değerlendirilmeleri ve bunların oluşturulma mantığındaki eksikliklerin giderilmesi gereklidir.
- Can ve mal güvenliği açısından tehlikeli olan, doğal ve tarihi değerleri tahrip eden, planlama ilkeleri ve şehircilik esaslarına aykırı olan ve bu bağlamda sağlıklılaştırılmaları mümkün olmayan yapıların ve kentsel alanların yıkılmasına yönelik, yönetsel, mali, teknik araç ve gereçlere ilişkin öneriler getirilmelidir.
- Önemli bir planlama aracı olan kamu arazilerinin işgalcilere satılması ya da üzerinde yapılanma olmayan arazilerin özelleştirilmeleri uygulamalarına son verilmeli ve kamu arsa stokunun korunması hedeflenmelidir.
- Planlama konusunda yetkili olan yerel yönetimlerin yetkileri planlama esasları açısından birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında yeniden gözden geçirilmeli, gruplandırılmalı ve buna göre planlama süreci yeniden ele alınmalı, yerel özellikleri dikkate alan düzenlemeler getirilmelidir.
- Bölge, alt bölge, metropoliten alan ya da havzalar düzeyinde planlama politikalarının oluşturulması ve kentsel gelişmenin yönlendirilmesi önemlidir. Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu deneyimleri, çalışma alanı ve hedefleri ile, merkezi yönetim yapısı içinde benzer bir girişimin örgütlenmesine örnek olmuştur. Geline aşamada, yerel yönetim ya da yerel yönetim birlikleri bünyesinde, birden fazla yerleşmeyi ilgilendiren planlama hedefleri dikkate alınarak, planlama büroları oluşturulmasının üzerinde çalışılması gereklidir.
- Planlama geleceğe yönelik kestirimler ve tahmin yapılmasını gerektirir. Son dönemde belirli bilim alanlarında oluşan ve geleceğin kestirilmesi ile ilgili mevcut yöntemlerimize eleştiri getiren tartışmalar dikkat çekicidir. Bu bağlamda planlama disiplini içindeki geleceğin kestiriminin bilimsel ve teknik yöntemleri yeniden gözden geçirilmelidir.
- Son dönemlerde kentsel mekanın üretilmesi, sermaye birikim süreçleri açısından işlevsel kılınmaya başlanmıştır. Mekansal süreçler üzerinden sermaye birikim döngüsünde yaşanan krizlerin aşılma istenmesi ve kentsel rantların elde edilmesi hedefleri, planlama sürecine olumlu katkı yapacak bir biçimde yönlendirilmelidir. Aksi takdirde planlılar, sermayenin mekansal süreçler üzerindeki stratejilerinin etkisiz tanığı konumuna düşebilirler.
- Kentsel yapı çevrenin dönüşümünde ve tarihi dokuların korunmasında mevcut planlama araçları yetersiz kalmaktadır. Kentsel alanlara yönelik yatırımların, dönüşüm, koruma ve sağlıklılaştırma amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi için, imar haklarının toplulaştırılması, imar haklarının transferi ve gayrimenkul-

lun menkule dönüştürülmesi gibi yeni araçlar planlama mevzuatı ve ilgili mevzuat içinde tarif edilmeli ve düzenlenmelidir.

- Yapılı çevrenin üretilmesinde iki temel süreç rol oynamaktadır. Bunlardan ilki, kent planlarının hazırlanması ve ikincisi ise bu planlara uygun arsa paylaşımlarının gerçekleştirilmesidir. Ne var ki, bu süreçler sonucunda oluşan kentsel yapı çevre, çoğunlukla planlarda öngörülen mekanlar olamamaktadırlar. Bunun nedeni, her iki sürece ilişkin mesleki yetkilerin farklı disiplinler arasında kesin çizgilerle ayrılmış olmasıdır. Dolayısıyla iletişim kopuklukları ve farklı öncelikler oluşabilmektedir. Bu nedenle plancının, plan onama sürecinden sonra uygulama sürecinde de yer alması, elde edilen planın denetlenmesini ve öngörülen mekanın oluşumunu kolaylaştıracaktır. Bu aşamada plancı yönlendirici ve denetleyici olmak durumundadır. Bu anlamda plancı, kendisine verilen yetkileri ve olanakları sonuna kadar kullanmak konusunda daha fazla sorumluluk almalı ve bunun için yeterli kaynak sağlanmalıdır.
- Planlama ve projelendirme süreçlerinde katılımcılığın sağlanması kuşkusuz gerekmektedir. Ama, bu süreç içinde gelişebilecek himayeci kollamacı ilişkilerin kent mekanında ayrımcılığın mekanlarını oluşturması tehlikesi her zaman bulunmaktadır. Şehir plancıları, bu süreçlerde dışlanan kesimleri de sürecin içine dahil ederek, süreci kolaylaştırıcı, yönlendirici görevlerini yürütmek durumundadır ve kentlerimizde “kentli sorumlusu” ile “kentli bilinci”nin gelişmesine katkı yapmak zorundadır. Bu ise plancıların planlama süreçleri içinde daha aktif yer almaları ile daha fazla sorumluluk almaları ile mümkün olacaktır.
- Çağdaş kent yönetimlerinin yerel demokrasiden ödün vermeden, kırsal çevre ve etki alanları ile diğer kentler ve üst yönetim birimleri ile işbirliği ve eşgüdüm içinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda, farklı grupların kent yönetiminde ve kentsel mekanın biçimlendirilmesinde söz sahibi olabilmesine yönelik temsil süreçleri tarif edilmelidir. Bu, gündelik hayatın yeniden üretilmesinde farklı grupların ve aktörlerin süreçte söz sahibi olması anlamına gelecektir. Ancak, süreç içinde farklı güç ilişkilerinin yaratacağı eşitsizlikler göz ardı edilmemelidir. Güç ilişkilerinden bağımsız bir katılımcı sürecin tarif edilmesinin süreç içinde güç sahipleri lehine oluşumlar doğuracağı unutulmamalıdır. Yerel yönetimlerin ve yetkilerini devretme yoluyla merkezi yönetimin, kamu yararı ilkesini kollama görevini terk etmesi kabul edilemez.

ŞEHİRCİLİKTE REFORM GEREKLİDİR!

ŞEHİRCİLİK REFORMUNA GİDİLEN YOLDA İLK UĞRAK BİR ZİHNİYET VE NİYET REFORMUDUR.

PLANLAMADA TOPLUMUN DİNAMİZMİNE YÖNELİK YENİLİKÇİ, YARATICILIĞA AÇIK, ESNEK VE DEVİNGEN YENİ BİR YAPI VE DİL OLUŞTURULMALIDIR.

ŞEHİRCİLİK REFORMU, KENTLİLERE, KENTLİ HAKLARINA, DOĞAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERE ÖNCELİK VEREN BİR YAPIDA OLMALIDIR.

ŞEHİRCİLİK SİSTEMİMİZ, MEKANSAL KONULARIN YANI SIRA SOSYAL VE EKONOMİK KONULAR İLE YASA DIŞI YAPILAŞMA, YOKSULLUK VE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜ DE KAPSAYAN BİR BÜTÜNLÜKTE YENİDEN ELE ALINMALIDIR

DOĞA OLAYLARININ AFETE DÖNÜŞMEMESİ, DOĞAL, KÜLTÜREL VE TARİHSEL DEĞERLERİMİZİN KORUNMASI İÇİN YENİ PLANLAMA ARAÇLARINA GEREKSİNİM BULUNMAKTADIR.

ÖNEMLİ BİR PLANLAMA ARACI OLAN KAMU ARAZİLERİNİN SATILMASI, ÖZELLEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARINA SON VERİLMELİ VE KAMU ARSA STOKUNUN KORUNMASINA ÖZEN GÖSTERİLMELİDİR.

PLANLAMA DİSİPLİNİ İÇİNDEKİ GELECEĞİN KESTİRİLMESİNE İLİŞKİN BİLİMSEL VE TEKNİK YÖNTEMLER YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMELİDİR.

PLANLAMA ALANINDAKİ YETKİ KARMAŞASINA BİR SON VERİLMELİDİR. YEREL VE MERKEZİ YÖNETİM BİRİMLERİNİN YETKİ VE GÖREVLERİ, BÜTÜNSELLİĞİ SAĞLAYACAK BİÇİMDE YENİDEN BELİRLENMELİDİR.

'UZAKTAN PLANLAMA' SORUNLARI ÇÖZEMEMEKTEDİR. KURUMSAL ALTYAPILARIN OLUŞTURULMASI VE PLANLARIN İLGİLİ YERLEŞMELERDE YAPILMASI SAĞLANMALIDIR.

PLANLAMA VE PROJELENDİRME SÜREÇLERİ İÇİNDE, GÜÇ İLİŞKİLERİ GÖZ ARDI EDİLMEDEN, KATILIMCI PRATİKLER GELİŞTİRİLMELİDİR.